

શ્રી આત્માનંદપ્રકાશ

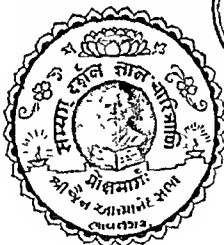
પુસ્તક ૪૫ મુ.

મંચત ૨૦૦૩.

આત્મ
મં પર

અંક ૧ લો.

આવણ : આગાધ

૨૫૬
૨૫૫

વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૩-૦-૦ પાસેજ મહિત.

પ્રકાશક—

— : શ્રી જૈન આત્માનંદ સમાજ-ભાવનગર : —

અ નુ ક મ શિલ્પ કા.

૧	પર્યુપણ પર્વ આરાધો.	લે૦ મુનિમહારાજશ્રી લક્ષ્મીસાગરજી	૧
૨	નૂતન વર્ષનું મંગળમય વિધાન.	લે૦ શ્રી દુતેચંદ જવેરભાઈ	૨
૩	શ્રી સિદ્ધસેનસુરિજીવૃત. (બંગીશ બંગીશીઓ)	આચાર્યશ્રી વિગ્નયકરતુરસુરિજી મહારાજ	૯
૪	માનવ દેહ ઉત્તમ કેમ ?	આચાર્યશ્રી વિગ્નયકરતુરસુરિજી મહારાજ	૧૧
૫	યોગમીમાંસા.	સં. મુનિ પુણ્યવિગ્નયજી (સંવિદ્યાપાલિક)	૧૭
૬	શ્રી મહાવીર જિન સ્તવન	મુનિમહારાજશ્રી દક્ષવિગ્નયજી મહારાજ	૧૮
૭	ધર્મ કૌશલ્ય	માકિતક ૧૯
૮	જ્ઞાનગીતા શતક	અમરચંદ માવજી શાહ	૨૩
૯	વર્તમાન સમાચાર...(સત્કાર સમારંભ)	સભા ૨૪

આ માસમાં નવા થયેલા માનવંતા સભાસદો.

૧	શ્રીયુત્તમોદયવજીભાઈ ધનજીભાઈ શાહ B.A.L.L.B. સોલીસીટર	પેટ્રન	મુખપ
૨	મહેતા કાન્તિલાલ રીખચંદ વેલચંદ	(૧) લાઈફમેમ્બર	પાલણપુર
૩	શાહ તલકચંદ રવચંદ	(૧) "	અમદાવાદ
૪	શાહ ચીમનલાલ દેવચંદ	(૧) "	"
૫	શ્રી હસવિજયજી જૈન પાઠશાળા હા. સેક્રેટરી ચીમનલાલ ચત્રજી	(૧) "	ધંધુકા
૬	શ્રી ભક્તિવિગ્નય જૈન લાયબ્રેરી સેક્રેટરી કેશવલાલ કરમચંદ	(૧) "	સાલડી
૭	શેઠ ધીરજલાલ લાડકચંદ	(૧) "	ખેડાદ
૮	મહેતા સુનીલાલ જવેરચંદ (ચલાલાવાળા)	(૧) "	ઘાટકોપર
૯	શાહ જસવંતરાય કેશવલાલ	(૧) "	લાવનગર
૧૦	શાહ દિરાલાલ જમનાદાસ	(૧) "	"
૧૧	શાહ કાન્તિલાલ હગતલાલ રાણપુરવાલા	(૧) "	"
૧૨	વકીલ ભાઈચંદ અમરચંદ B.A.L.L.B.	(૨) "	"

હવે પછી નવા થનારા લાઈફમેમ્બર બંધુઓને નમ્ર સુચના

સભાના ધારા પ્રમાણે રૂ. ૧૦૧) આપી બીજા આવણ વદી ૩૦ સુધી પ્રથમ વર્ગના લાઈફમેમ્બરો થનારને લાઠમાં અપાતા શ્રી સંવપતિ ચરિત્ર તથા શ્રી મહાવીર યુગની મહાદેવીઓ (દશ રૂપીઆની કિંમત) ભેટ આપવામાં આવશે. પછી ગમે તેટલી કિંમતના દરેક હપાતાં ગ્રંથો ધારા પ્રમાણે ભેટ મળશે.

૧. બીજા વર્ગના લાઈફમેમ્બરોને નમ્ર સુચના.

હજી સુધી જે બંધુઓ રૂ. ૫૦) બીજા ભેરી પ્રથમ વર્ગના લાઈફમેમ્બર થયા નથી, તેઓ પણ વિચાર કરી તેમ કરી શકે તે માટે અષાઢ વદી ૩૦ ને ગદવે બીજા આવણ વદી ૩૦ સુધીમાં રૂ. ૫૦) વધારે આપી પ્રથમ વર્ગમાં દાખલ થશે તેઓને પણ આ બંને ગ્રંથોની ભેટનો લાભ ફ્રી મળી શકશે. વિશેષ બંધુઓ લાભ લઈ શકે તે માટે સભાએ સુદત વધારી છે; જેથી પ્રથમ વર્ગના લાઈફમેમ્બર યદ ફ્રી ભેટનો લાભ લેવા નમ્ર સુચના છે.

સૂચના.

અધિક માસનું માસિક પ્રગટ થતું નથી અને દર વર્ષના આવણ માસથી વર્ષ શરૂ થાય છે.

શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ

પુસ્તક ૪૫ મું

અંક ૧ થી ૧૨ : : સને ૧૯૪૭-૪૮

સંવત ૨૦૦૪

: પ્રકાશક :

શ્રી જૈન આત્માનંદ સમા-ભાવનગર

શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ

(પુસ્તક ૪૫ મું)

(સં. ૨૦૦૩ ના શ્રાવણ માસથી સં. ૨૦૦૪ ના આષાઢ માસ સુધીની)

વાર્ષિક વિષયાનુક્રમણિકા

૧ પદ્ય વિભાગ

નંબર	વિષય	લેખક	પૃષ્ઠ
૧.	પર્યુષણપર્વ આરાધો	(મુનિરાજ શ્રીલક્ષ્મીસાગરજી)	૧
૨.	શ્રીમહાવીર જિજ્ઞંસ સ્તવન	(મુનિરાજ શ્રીલક્ષ્મિનયજી)	૧૮
૩.	જ્ઞાનગીતા શતક	(અમરચંદ માવજી શાહ)	૨૩, ૪૧, ૬૦
૪.	સામાન્ય જિનસ્તવન	(મુનિરાજ શ્રીલક્ષ્મિનયજી)	૨૬
૫.	ભૂદેવી જીવું	(અનંતરાય ગદવજી શાહ)	૨૬
૬.	શ્રીદેવાદીપર્વતું સ્તવન	(મુનિરાજ શ્રીલક્ષ્મિનયજી)	૪૯
૭.	અજ્ઞાનીને ઉપદેશ	(ગોવિંદલાલ કકલદાસ પરીખ)	૫૦
૮.	આધ્યાત્મિક આનંદ	(અનંતરાય ગદવજી શાહ)	"
૯.	આત્મચિંતન	(મુનિ શ્રીહેમન્દ્રસાગરજી)	૬૫
૧૦.	દિપોત્સવી પર્વની ભાવના	(મુનિ શ્રીલક્ષ્મીસાગરજી)	૬૫
૧૧.	વિમલગિરિરાજ-સ્તવન	(મુનિશ્રી હેમન્દ્રસાગરજી)	૬૯
૧૨.	વર્ષાભિનંદન સ્તુતિ (આચાર્ય શ્રીવિજયવલ્લભસૂરીજી)	(મુનિશ્રી ચિત્રવિજયજી)	૭૦
૧૩.	જ્ઞાન અને ક્રિયા	(અનંતરાય ગદવજી શાહ)	૭૫
૧૪.	વિમલગિરિ શ્રીઆદિનાથ સ્તવન	(મુનિશ્રી હેમન્દ્રસાગરજી)	૮૯
૧૫.	તુષ્ણા	(અનંતરાય ગદવજી)	૯૫
૧૬.	મહાવીરસ્વામી સ્તવન	(આચાર્ય શ્રીવિજયવલ્લભસૂરીજી)	૧૪૧
૧૭.	ગાંધીજીને અર્પણ	(ગોવિંદલાલ કકલદાસ પરીખ)	૧૫૪

નંબર	વિષય	લેખક	પૃષ્ઠ
૧૮.	શ્રીમદ્વાપીર-સ્તવન	(મુનિશ્રી લક્ષ્મીસાગરજી)	૧૬૧
૧૯.	ચંદનખાલાની વીરપ્રભુને વિનંતિ	(ઝવેરી મૂલચંદ આશારામ વેગડી)	૧૯૧
૨૦.	શ્રીનેમિનાથ જિન સ્તવન	(મુનિશ્રી હેમેન્દ્રસાગરજી)	૨૦૫
૨૧.	શ્રીમદ્વાપીરસ્વામી સ્તવ:	(મુનિશ્રી રમણિકવિજયજી)	૨૦૬
૨૨.	વિજયનાંદસૂરીશ્વરજીને પ્રણામ	(મોહનલાલ શીદોરી)	૨૦૭
૨૩.	શ્રીઆમારામજી મહારાજ ન્યયંતિ	(અમરચંદ માવજી શાહ)	૨૨૪
૨૪.	શ્રીમુનિસૂતત જિન સ્તવન	(શ્રી હેમેન્દ્રસાગરજી મ.)	૨૨૫

૨ ગદ્ય વિભાગ

૧.	નૂતન વર્ષનું મંગલમય વિધાન	(શ્રી કૃત્તેહચંદ ઝવેરભાઈ શાહ)	૨
૨.	શ્રીસિદ્ધસેનચરિત્રકૃત (બત્રીશ-બત્રીશીઓ)	(આચાર્ય શ્રીવિજયપદ્મચરિત્ર)	૯, ૩૭, ૭૩, ૯૬
૩.	માનવદેહ ઉત્તમ કેમ ?	(આચાર્ય શ્રીવિજયકરતુરસરિત્ર)	૧૧
૪.	યોગમીમાંસા (સં. મુનિશ્રી પુણ્યવિજયજી સં. પા.)		૧૭, ૫૮, ૭૬, ૧૦૧, ૧૭૭, ૨૧૧
૫.	ધર્મકોશિકા : ૪ (૩૭-૪૦)	(મોકિતક)	૧૯
	" : ૨ (૪૧-૪૨)	"	૪૧
	" : ૨ (૪૩-૪૪)	"	૬૧
	" : ૨ (૪૫-૪૬)	"	૭૬
	" : ૨ (૪૭-૪૮)	"	૯૯
	" : ૨ (૪૯-૫૦)	"	૧૪૮
૬.	સાચી પવિત્રતા	(આચાર્ય શ્રીવિજયકરતુરસરિત્ર)	૩૦
૭.	સાધ્યની દૃષ્ટિએ સાધક નવાવતાર	(મુનિશ્રી પુણ્યવિજયજી સં. પા.)	૩૫
૮.	યાત્રાના નવાણું દિવસ	(શ્રીમોહનલાલ દીપચંદ ચોક્સી)	૩૮, ૮૩
૯.	આશાતના	(આચાર્ય શ્રીવિજયકરતુરસરિત્ર)	૫૧
૧૦.	ન્યાયસ્તાવલિ	(મુનિશ્રી હુરધરવિજયજી)	૫૬, ૯૮, ૧૭૬, ૨૩૨
૧૧.	વિચારચેષ્ટી	(આચાર્ય શ્રીવિજયકરતુરસરિત્ર)	૭૧, ૧૬૯, ૧૯૮, ૨૦૮
૧૨.	સુવાક્યામૃત	(સં. મુનિ જ્ઞાનનાંદવિજય કુમારશ્રમજી)	૭૮, ૧૦૫
૧૩.	સાથે શું લઈ જશો ?	(આચાર્ય શ્રીવિજયકરતુરસરિત્ર)	૯૧
૧૪.	શ્રીમાન યશોવિજયજી	(ડૉ. ભગવાનદાસ મનઃસુખભાઈ મહેતા)	૧૦૨, ૧૫૫
૧૫.	શ્રીદાદશાર નયચક્રનો સક્ષિપ્ત પરિચય	(મુનિશ્રી જાંબૂવિજયજી)	૧૧૦, ૧૬૨, ૩૮૨
૧૬.	વિશેષાવશ્યક મહાભાષ્ય સ્વોપદાં ટીકાતું અસ્તિત્વ	(મુનિરામશ્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજ)	૧૪૨
૧૭.	કૃત્તવ્ય બનશે કે કૃત્તમ ?	(આચાર્ય શ્રીવિજયકરતુરસરિત્ર)	૧૫૦
૧૮.	આત્મસ્વરૂપની પ્રાપ્તિ મને કાઈ વખતે ન યધ	(સન્માર્ગધર્મિક)	૧૫૮
૧૯.	શ્રીપાલ અને કુંડલપુર નગર	(મુનિશ્રી જુનનવિજયજી)	૧૭૧

નંબર	વિષય	લેખક	પૃષ્ઠ
૨૦.	પરમ કલ્યાણકારી મંગલમૂર્તિ શ્રીમહાવીર	(મુનિરાજશ્રી ન્યાયવિજયજી ત્રિપુટી)	૧૭૩
૨૧.	શ્રીમહાવીર પ્રભુનું સ્તવન સાથે	(સં. ડૉ. વલ્લભદાસ નેજુશીભાઈ)	૧૭૯, ૨૦૦
૨૨.	વિષયિન્દુ	(મુનિશ્રી ધુરંધરવિજયજી)	૧૯૫
૨૩.	સાચું ધન	(અનુ. અબ્યાસી)	૨૧૩
૨૪.	શ્રીપાર્શ્વનાથ પ્રભુનું સ્તવન	(અનુ. સં. ડૉ. વલ્લભદાસ નેજુશીભાઈ)	૨૧૫, ૨૩૯
૨૫.	આગામી સંવત્સરી બાબત ખુલાસો	(મુનિશ્રી સમુદ્રવિજયજી)	૨૧૭
૨૬.	જીવતા શીખો	(આ. શ્રી વિજયકસ્તુરસુરિજી)	૨૨૬
૨૭.	અનેકાન્તમાં સમભંગની ઉત્પત્તિ	(સ-ભાગે ઇચ્છક)	૨૩૪
૨૮.	ઉદારતા	(અનુ. અબ્યાસી)	૨૩૬

પ્રકીર્ણ

વર્તમાન સમાચાર, સ્વીકાર, સમાલોચના	૨૪, ૪૬, ૪૮, ૬૮, ૮૭, ૧૦૬, ૧૫૯, ૧૬૦, ૨૦૨, ૨૦૩, ૨૧૯, ૨૪૧
આઝાદ સ્વતંત્ર હિંદ ધ્વજ	૧
સભાએ આઝાદ સ્વતંત્ર હિંદ દેશ થયાની ખુશાલીમાં કરેલ કાયમ માટેનો યજ્ઞરવી ઠરાવ	૪૬
ગુરુદેવ આચાર્ય શ્રીવિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજનાં આનંદજનક સુખસાતાનાં સમાચારો	૪૭
વિશ્વશાંતિનો સંદેશ	૪૫
શ્રીમસુદેવહિંદી માટેના અભિપ્રાયો:—	૬૮, ૮૫, ૧૦૮
શુદ્ધિ પત્રક	૧૮૦, ૨૧૮

અમારા નવા થયેલા માનવંતા પેટ્રન સાહેબ.

રા. રા. શ્રીયુત્ત્વ ઓધવજીભાઈ ધનજીભાઈ શાહ

બી. એ. એલ. એલ. બી. સોલીસીટર.

ભાવનગર હાલ મુંબઈ.

રાજેશ્રી ઓધવજીભાઈ મૂળ ભાવનગરના વતની છે. તેઓ સ્વભાવે સરલ, માયાળુ અને મિલનસાર છે. લઘુવયથી જ ધર્મપ્રેમી હોવાથી ધાર્મિક શિક્ષણ (કર્મચંદ્ર સુધી) તુલ્ય પ્રાપ્ત કર્યું હતું. ઉચ્ચ કેળવણી ઉપર પ્રથમથી પ્રેમ હોવાથી સામાન્ય સ્થિતિ હોવા છતાં, કમે કમે ઠાલેજનું ઉચ્ચ શિક્ષણ લઈ બી. એ. એલ. એલ. બી., સોલીસીટરની પરીક્ષા ઉંચે નંબરે પસાર કરી, ધારાશાસ્ત્રી તરીકે મુંબઈમાં લગભગ પચ્ચીસ વર્ષથી (પ્રેક્ટીસ) ધંધો કરી, એક બાહાશ સોલીસીટર તરીકે પ્રખ્યાતિ મેળવી પોતાના ધંધામાં સારી પ્રગતિ કરી રહેલ છે. કીર્તિ કે વાહવાહ કહેવરાવવાથી તેઓ સદા દૂર રહે છે. જીન સમાજનું એક છુપું રત્ન છે. જીન સમાજમાં આવા ડેટલાએ વિદ્વાનો હજી અપ્રગટ રહેલ હશે. શ્રી ઓધવજીભાઈ કેળવણીપ્રિય હોવાથી પોતાના મુખ્યત્વે ભાઈ ચંદ્રકાન્તને ઉચ્ચ કેળવણી આપેલ છે, જે હાલમાં બી. કેમ. ની ઉંચે નંબરે પરીક્ષામાં ઉત્તીર્ણ થયેલ છે.

આ સભા ઉપર શ્રી ઓધવજીભાઈનો ઘણા વર્ષો થયા પ્રેમ હોય, પચીસ વર્ષથી તેઓ સભામાં લાઇફ મેમ્બર થયેલા છે. સભાની કાર્યવાહી, પ્રગતિ, વહીવટ, વ્યવસાય અને ઉચ્ચ કક્ષાના સાહિત્ય પ્રકાશનો જોઈ અમારી વિનંતિને માન આપી, વગર આનાકાનીએ સરલ રીતે આ સભાનું માનવંતું પેટ્રન પદ સ્વીકાર્યું છે, તે માટે આભાર માનવામાં આવે છે.

સભાના ધારા ધોરણ પ્રમાણે તેઓશ્રીનો ફોટો અને જીવનપરિચય આત્માનંદ પ્રકાશમાં મૂકવા માટે આગ્રહપૂર્વક માંગ્યા છતાં, તેઓએ કોઈ રીતે કષ્ટ લઈ નહિ, એ જ એમની સાદાઈ અને નિરાશિમાનીપણું બતાવે છે. માત્ર ઉપલક્ષ્ય દષ્ટિએ જેટલું જણાયેલ છે તેટલો જ આ પરિચય આપવામાં આવ્યો છે.

શ્રી

શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ.

... પ્રકાશક:—શ્રી જૈન આત્માનંદ સંભા-લાવનગર ...

વીર સં. ૨૪૭૩.

શ્રાવણ

પુસ્તક ૪૫ મું.

વિક્રમ સં. ૨૦૦૩.

:: ધ. સ. ૧૯૪૭ સપ્ટેમ્બર ::

અંક ૧ લો.

પર્યુપણાપર્વ આરાધો

(રાગ—આ તો લાખેણી આંગી સોહાય)

આ તો પર્યુપણાપર્વ ઉજવાય. શોભે શાસનમાં.
તપ જપ જ્ઞાન ખૂબ થાય: શોભે શાસનમાં. ટેક.
આઠ દિવસ મંગલ સુખકારી
તમે ધર્મ કરો પ્રેમે નર નારી
વીર પ્રભુ ચરિત્ર સુણાય. શોભે શાસનમાં. ૧

કદપસૂત્ર શુરુમુખેથી ભાવે મુણે
દેવ દર્શન આદિ મુખેથી કરો
છઠ્ઠું અકૂમ તપશ્ચર્યા થાય. શોભે શાસનમાં. ૨

કરો યજ્ઞિત પ્રમાણે ઉપવાસ ખરો
દેવ શુરુ ધર્મની આરાધના કરો
પડવે દિને જન્મ વંચાય. શોભે શાસનમાં. ૩

ગારસાસૂત્ર શુરુમુખેથી પ્રેમે મુણે
શીલવૃત નર નારી ખૂબ પાળો
બ્રહ્મચર્યથી તેજ છંપાય. શોભે શાસનમાં. ૪

સંવતસરી પ્રતિક્રમણ મનનથી કરો
પરસ્પર ખમતખામણી ભાવે લેજો
લક્ષ્મીસાગરપર્વ ઉજવાય. શોભે શાસનમાં. ૫

રચયિતા—મુનિ મહારાજશ્રી લક્ષ્મીસાગરજી મહારાજ

નૂતન વર્ષનું મંગલમય વિધાન.

કલ્યાણપાદપારામં શ્રુતગંગાહિમાચલમ્ । વિશ્વાંભોજરવિં દેવં વંદે શ્રીજ્ઞાતનંદનમ્ ॥

પરિશિષ્ટપર્વ-શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્ય.

પ્રકાશનો પ્રવેશ.

શાસનાધિપતિ ચરમ તીર્થંકર શ્રીવર્ધ-
માન પરમાત્માને નમસ્કાર કરી, સ્વ. આ.
મ. શ્રી વિજયાનંદસૂરિજી કે જેમનું અપર-
નામ શ્રી આત્મારામજી મહારાજ હતું અને
જેમના ઉભય પવિત્ર નામોને સન્નિભવિત
કરી પ્રસ્તુત જૈન આત્માનંદ સલાનો
એકાવન વર્ષ પહેલાં મંગલમય આરંભ થયો
હતો તેમને વંદન કરી, જે જૈન ધર્મ
સિદ્ધાંત અને ક્રિયાના ઉભય દૃષ્ટિબિંદુઓથી
સર્વ ધર્મોમાં શ્રેષ્ઠતા ધરાવે છે એટલું જ નહિ
પણ “ જિનવરમાં સઘળાં દર્શન છે-દર્શને
જિનવર ભજના રે ” એ શ્રીમદ્ આનંદધન-
જીના વચનાનુસાર સર્વ ધર્મોના સમન્વય
(Compromise) કરી શકે છે અને સર્વ
દર્શનોને ‘ પુરુષના અગોપાંગ કલ્પીએ ’ તો
જે ધર્મનું સ્થાન મસ્તકરૂપે છે તે જિન
ધર્મને પ્રણામ કરી આધ્યાત્મિક સૃષ્ટિમાં
ધાર્મિક આત્માના હૃદયોને વિકસિત કરી પ્રકાશ
અર્પતું, અસંખ્ય નયોરૂપ કિરણોવડે જૈન
દર્શનના ઉચ્ચ તત્ત્વોદ્ધારા સ્થાપવાદના રહસ્યો
અર્પતું, વાસનામય જીવનમાં મધુબિંદુની માફક
ઓતપ્રોત થયેલ સંસારી જીવોને સત્કર્મ અને
હુકમનું ભાન કરાવતું, અદ્યતન સુધારકોના
તર્કવાદી (Rational) જ્ઞાન કરતાં-ધર્મસ્ય
તત્ત્વં નિહિતં ગુહ્યાયાં એ સૂત્રને ગંભીરતાથી
સમજાવી અહિંસા, તપ અને સંયમના વાસ્ત-

વિક સિદ્ધાંતને સમજાવતું, સકલ સૃષ્ટિના અનંત
પદાર્થોમાંથી આત્મા-હુંને શોધી કાઢી તમામ
પૌદ્ગલિક પદાર્થોથી હું ભિન્ન છું-અજર છું-અમર
છું એવા ભાનપૂર્વક યોગળાવતું, બહિરાત્મા
અંતરાત્મરૂપ ઘણ પરમાત્મપદ સાથે ઐક્ય કેમ
મેળવી શકે તેની આવી અર્પતું અને પૌદ્ગલિક
આનંદોને ક્ષણવિનંદિત માની આત્મિક આનંદ
પ્રકટાવવાની કળાનું શિક્ષણ આપી પુરુષાર્થ-
પરાયણ જાગૃતિ અર્પતું આત્માનંદ પ્રકાશ
પત્ર દ્વિતીય શ્રાવણ માસના મંગલમય પ્રભાતે
૪૫ મા વર્ષમાં પ્રવેશ કરે છે.

શ્રાવણ માસ તૈલ્લિક પર્વોથી ભરપૂર હોય
છે; તેમાં લોકોત્તર પર્યુષણ પર્વની અષાઢિકા-
નો પૂર્વાર્ધ પણ આવી જાય છે; મહામંગલ-
કારી કલ્પસૂત્રના શ્રવણનો આરંભ થાય છે.
એકેંદ્રિયથી માંડીને પંચેંદ્રિય સુધીની તમામ
જીવસૃષ્ટિ સાથે સાંવત્સરિક પ્રતિક્રમણના
‘ મિચ્છામિ દુક્કંડ ’ ની પૂર્વ ભૂમિકા તૈયાર થાય
છે; શ્રદ્ધા, જ્ઞાન અને ક્રિયાના સુયોગની જૈન
સમાજરૂપ મહાસાગરમાં ભરતી આવે છે.
એ આ પવિત્ર માસની વિશિષ્ટતા છે.

સંજ્ઞા-एक प्रेरणा.

૪૫ ની સંજ્ઞા એ જૈનદષ્ટિએ ૪૫ નવ-
પદજીવું સૂચન કરે છે; આ નવ પદોનું સ્વરૂપ
સાત નયોથી જાણીને, હૃદયકમળમાં સ્થાપીને
દ્રવ્ય અને ભાવપૂર્ણરૂપ આચરણ તપશ્ચર્યા સાથે

કૃતિ થાય છે; ૪૪૫ વીથસ્થાનક તપનું આરાધન કરવા માનવીને પ્રેરણા આપે છે કેમકે વીથ અથવા તેમાંથી એક પથ પદનું આરાધન મન, વચ્ચન, કાયાના યોગાવંચકપણે જો કરવામાં આવે તો તીર્થંકરનામકર્મ ઉપાર્જવા સુધીનું ફળ પરિણમી શકે છે; ૫-૪ આત્મા એક જ છે, પાંચ દ્રવ્યોથી બિન્ન છે; ‘પગોડ્દં નચ્ચિ મે કોદ’ એ સૂત્રથી અનિત્યતાનું જ્ઞાન, જો આત્મા જાગૃત હોય તો, સમર્પે છે; ૫૪૪ સવાની સંજ્ઞાથી ‘સવા વિશ્વાકેરી જીવદયા, નિત્ય પાણું રે’ એ શ્રીમદ્ વીરવિજયજીના વાક્યથી ગૃહસ્થ વર્ગની જોછામાં જોછી સવા વસા દયાની સમજણ આપે છે; અને ઘીજી રીતે શ્રી ૧૧ ની સંજ્ઞાથી નૂતન વર્ષમાં વાંચકોને પ્રસ્તુત પત્ર સવાયો આત્મિક લાભ અર્પવા સૂચના કરે છે—સમગ્ર રીતિએ ૪૫ ની સંજ્ઞા ગણધર ભગવંત શ્રી સુધર્માસ્વામીવિરચિત દ્વિદશાંગીના ઝરણાડે પીસ્તાલીથ આગમોડે સૂચવે છે કે, જે આગમે શ્રીદેવધિંગણિ ક્ષમા-અમણે પૂર્વજન્મના મિત્ર હરિજીગમેથી દેવની સહાયથી વહ્નલીપુરમાં પુસ્તકાર્દ કરાવ્યા હતા. તદુપરાંત ચારની સંજ્ઞા જ્ઞાન, શીલ, તપ અને ભાવરૂપ જિનધર્મના પાયાઓની સૂચક છે અને પાંચનો આંક પંચપરમેષ્ઠિ કે જે જિનશાસનમાં ભાવ મંગળરૂપ છે, તેનું સૂચન કરે છે.—આ રીતે નૂતન વર્ષની સંજ્ઞા “Books in running brooks and tongues in trees” એ મહાન કવિ શેક્સપીઅરના વચનાનુસાર—હુનિયાનો દરેક પદાર્થ જો આત્મા જાગૃત હોય તો સમજણ આપી રહ્યો છે, તેમ પ્રસ્તુત સંજ્ઞા પ્રત્યેક માનવને જાગૃતિ અર્પી શકે છે અને પ્રગતિના પથે આગળ વધવાની પ્રેરણા આપી રહે છે.

આત્માનંદ અને નયનિક્ષેપ.

જૈનદર્શનના સ્યાદાદ ભાગે અનુસાર પ્રત્યેક

પદાર્થમાં સાત નયોતું અને ચાર નિક્ષેપનું અવતરણ થઈ શકે છે. તે રીતે પ્રસંગોપાત્ત આત્માનંદ પ્રકાશને અંગેનું અવતરણ જાણવું યોગ્ય થઈ પડશે. (૧) નેગમ નયથી સર્વ આત્માઓની ચેતના—પ્રકાશ અક્ષરના અનંતમે ભાગે છુટી હોય છે, (૨) સંઘર્ષ નયથી સર્વ આત્માઓની પ્રકાશ સત્તા અસંખ્ય પ્રદેશરૂપ સમાન છે, (૩) વ્યવહાર નયથી આત્મા સંસારી—મુક્ત-જીવ્ય-અજીવ્ય વિગેરે અનેક લેહોરૂપ ગણાય છે, (૪) ઝલુસૂત્ર નયથી પારિણામિક ભાવથી આત્માને જે સમયે જે ઉપયોગ હોય જેમકે કષાયાત્મા, યોગાત્મા વિગેરે તે ગણાય છે, (૫) શબ્દ નયથી આત્મા આત્માના આનંદને જોળખી સ્વપ્રતીતિ પ્રાપ્ત કરે તે સમ્યક્દર્શન શુણરૂપ હોય છે, (૬) સમભિરૂદ નયથી અદ્યમશુણસ્થાનકથી શ્રેણિમાં વર્તતાં દેવદ્યરૂપ આત્માનંદ પ્રાપ્ત કરે તે અવસ્થા અને (૭) એવંશૂત નયથી અનંત કાળ પર્વત આત્મા સર્વ કર્મક્ષયથી અનંત શુણની પ્રાપ્તિ સાથે આત્માનંદ પ્રાપ્ત કરે તે સિદ્ધાવસ્થા;—નિક્ષેપ સંઘર્ષમાં (૧) આત્માનંદ પ્રકાશ નામ એ નય નિક્ષેપ, (૨) આત્માનંદ પ્રકાશનું પત્ર શરીર તે સ્થાપના નિક્ષેપ, (૩) આત્માના શુભ કે શુદ્ધ ઉપયોગ વગર પત્રનું વાંચન તે દ્રવ્ય નિક્ષેપ અને (૪), આત્માનંદ પ્રકાશ પત્રના ઉપયોગપૂર્વક વાચનથી થતો આત્મિક અનેક શુણોનો વિકાસ (manifestation),—તે ભાવ નિક્ષેપ. શ્રીમદ્ આનંદધનજી શ્રી શાંતિનાથજીના સ્તવનમાં કહે છે કે ‘સકલ નયવાદે વ્યાપી રહ્યો, તે શિવસાધન સંધિરે’—અર્થાત્ નયો અસંખ્ય હોવા છતાં પ્રત્યેક પદાર્થનું જ્ઞાન સંક્ષિપ્તમાં સાત નયોથી કરવામાં આવતાં વસ્તુસ્વરૂપ સહેલાઈથી સમજાઈ જાય છે. દૃષ્ટાંત તરીકે ‘હે પ્રહો! અમોને મોહસુખ આપો’ તો પ્રભુ

નિરંજન નિરાકાર હોવાથી મોક્ષસુખ શી રીતે આપી શકે? આ વ્યવહારનયનું સાપેક્ષ વચન હોવાથી સત્ય અને સુનય છે; પરંતુ એવંભૂતનયથી તો જ્ઞેન દર્શનાનુસાર જ્ઞાન-પૂર્ણ, સંઘપૂર્ણ, સામાયિક, પ્રતિક્રમણ, પૌષ્ઠ, તપશ્ચર્યા વિગેરે શુભ અનુષ્ઠાનો કરતાં આત્મા શુદ્ધ થતાં બીજનો ચંદ્ર જેમ પૂર્ણિમાએ પૂર્ણતાને પામે છે તેમ એવંભૂતનયથી અપૂર્ણ આત્મા (બહિરાત્મા) અંતરાત્મસ્વરૂપ થઈ પરમાત્મરૂપ પોતે જ બને છે અને સંપૂર્ણ આત્માર્નંદ સ્વતંત્રપણે પોતામાંથી જ પ્રકટાવે છે.

વાતાવરણ અને સંક્રાંતિકાળ

અખિલ હિંદુસ્તાનમાં અને ખાસ કરીને ગુજરાત કાઠિયાવાડમાં વરસાદની અદ્યપતાથી દુષ્કાળ ડોકિયાં કરી રહ્યો છે; મોંઘવારી પુષ્કળ છે, હિંદુ મુસલમાનના ઘઘડાઓ ચાલુ છે; ખાસ કરીને પંજાબ કેલકત્તા બંગાળમાં અનેક મનુષ્યોનો તેમજ માલ મીલકતોનો વિનાશ થઈ રહ્યો છે; ઇતિહાસમાં પહેલી જ વખત અખંડ હિંદુસ્તાનના પાકીસ્તાન અને હિંદીસંઘર્ષ બે ભાગલાઓ થઈ ચૂક્યા છે; મ. ગાંધીજીના લાગ અને અનેક વર્ષોના પ્રયત્ન પ્રયાસ પછી અને બાસક વર્ષની કોંગ્રેસની મહેનતના ફળરૂપે સાંસ્થાનિક સ્વરાજ્યરૂપ સ્વતંત્રતાની પ્રાપ્તિ થઈ છે; તે માટેનો લઘ્ય ઉત્સવ અખિલ હિંદમાં લોકનેતાઓએ અનેક નિરાશાઓમાં અમર આશાને સન્નુખ રાખી તા. ૧૫મી ઓગસ્ટે ઉજવવાનું નક્કી કર્યું છે; હિંદુસ્તાન ઉપર લગભગ બસો વર્ષથી રાજ્ય કરતી બ્રિટિશ સત્તા વિદાય લે છે. પં. જવાહરલાલ હિંદી સંઘના વડા પ્રધાન બની ચૂક્યા છે; પ્રાંતીય ગવર્નરો તરીકે હિંદીઓની નિમણૂકો થઈ ચૂકી છે, સમ્રાટ અશોકના પુરાતન સીમાસ્તંભોનો અકાંક્ષિત રાષ્ટ્રધ્વજ નૂતન

આકારમાં તૈયાર થઈ ગયો છે; પ્રસ્તુત પત્રનું પ્રકાશન દ્રિ. શ્રાવણ માસમાં થશે તે પહેલાં નજીકમાં જ રાષ્ટ્રભરમાં ઘાંટનાદો સાથે વ્યાપક ઉત્સવ દીપાવલિના પર્વથી પણ અધિક ઉત્સાહ સાથે ઉજવાઈ ગયો હશે; જો કે રાષ્ટ્રનો દેહ અંદરથી જર્જરિત થઈ ગયો છે; નવયુગની ઉષા કેવળ પ્રકાશ અને સંગીતમય નથી; નૂતન હિંદ ભાગલા પટ્ટાથી પાંખ કપાઈ ગયેલ પક્ષી જેવું છે; વર્તમાનમાં ભાવી ઉજ્જવળ અને નિરખ ભાસતું નથી છતાં હિંદુસ્તાનના થયેલ ભાગલાની વિષાદમય હકીકતને ગૌણ કરી ખંડિત થયેલું હિંદુસ્તાન વહેલી તકે ફરીથી અખંડિત થઈ જશે અને હિંદુ મુસ્લીમ એકતા બની જશે તેવી પ્રબળ આશા ધારણ કરી વર્તમાન પરિસ્થિતિને વધાવી લઈ આવતા ભયો ઉપર વિજય મેળવવા લોકનેતાઓએ નિર્ણય કર્યો છે. આલો, આપણે તેમને સહુ સાથે આપીએ અને ઇશ્વરે કે લોકનેતાઓ રચનાત્મક દષ્ટિએ નજીકના વર્ષોમાં હિંદી જનતાને શારીરિક, માનસિક, આર્થિક, કેળવણી વિષયક, સામાજિક, આરોગ્ય વિષયક અને ઔદ્યોગિક ઉન્નતિને પંચે મૂકી પોતાનું સ્થાન દીપાવે.

સંસ્મરણો-

ગત વર્ષમાં દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર (દીક્ષા) અને તપને પુષ્ટિ આપે તેવાં અનેક સત્રો-કાર્યો જ્ઞેન સ્મૃતિમાં થયેલાં છે; પૂઠ આઠ મઠ શ્રી વિજયલાવણ્યસૂરિજી કે જેઓ વર્તમાનમાં અત્રે ચાતુર્માસ છે તેમના નેતૃત્વ નીચે અત્રે મોટા દેરાસરજીમાં જિનગિંજનપ્રવેશનો ઉત્સવ કરવામાં આવ્યો હતો તેમજ સ્વ. સલોત જગજીવન કુલચંદના આત્મચૈયાર્થે તેમના પુત્રો તરફથી અઢાઈ મહોત્સવ, શત્રુંજયતીર્થરચના અને શાંતિસ્નાત્ર વિગેરે કરવામાં આવ્યા હતા; શ્રી બળલચંદ કેશવલાલ મોદી કે જેઓ આ

સભાના પેટ્રન છે અને જેમણે વસુદેવહિંદી લાખાંતર ગ્રંથમાં આર્થિક સહાય આપેલી છે, તેમને માનપત્ર આપવાનો મેળાવડો ઓચિંત લોગીલાલ મગનલાલ શેઠના પ્રમુખપદે સભા તરફથી કરવામાં આવ્યો હતો; પૂ. આ. મ. શ્રી વિજયવલ્લભસૂરિણે ૭૭ મો જન્મોત્સવ ગુજરાંવાલા શહેરમાં ભવ્ય રીતે ઉજવાયો હતો; આ. મ. શ્રી આનંદસાગરસૂરિણે નેતૃત્વ નીચે સુરતમાં તામ્રપત્રમાં ફોતરેલ આગમ-મંદિરના ચિત્રોપલુત સુદૂર્ત શેઠ માણેકલાલ મનસુખભાઈ તરફથી કરવામાં આવ્યું હતું; અખિલભારતીય સ્વયંસેવક પરિષદનું દ્વિતીય અધિવેશન: સિદ્ધક્ષેત્ર-પાલીતાણામાં સેવાપ્રેમી પ્રખ્યાત તરરત્ન પોપટલાલ શમચંદ શ્રી પુના-વાળાના પ્રમુખપદે ઉત્સાહપૂર્વક થયું હતું; તેમાં જૈન શ્રાવકોની નવગૂતિ માટે સૂચક ઠરાવો થયા હતા; સમયતા પરિવર્તન સાથે સ્વરક્ષણ માટે શરીરગંજ, પવિત્ર વિચારો માટે મનોમજ (Will power), અને આધ્યાત્મિક શુદ્ધિ માટે આત્મમજ એ, ત્રણે ગણો જૈનની જિગતી પ્રજાએ કેળવવા પડશે અને એ રીતે જિગતી પ્રજાની શિક્ષણ અને ચારિત્રની દોરવણી જૈન સમાજે તૈયાર કરવી પડશે; તિથિચર્યા વિગેરેના નજીવ કલેશોમાં જૈન સમાજને કુસંપ કરવાનું પાલવશે નહિ; ગત વર્ષમાં મહેસાણામાં ગત, ચૈત્ર માસમાં શેઠ ભેશુભાઈ ચુનીલાલ સુતરીઆના પ્રમુખપણા નીચે સ્તુતજ્ઞાનના પ્રચાર માટે-જ્ઞાનક્રિયામયમાં મોક્ષ: એ સૂત્રનું રહસ્ય સક્રિયપણે અમલમાં મૂકવા માટે, ધાર્મિક જ્ઞાનનો પ્રચાર વધારવા તેમજ ધાર્મિક શિક્ષકો તૈયાર કરવા અને ધાર્મિક પાઠશાળાઓમાં કેમ નવજનન આવે વિગેરે માટે સમ્મેલનનો લાભ ઉત્સવ ઉજવાયો હતો અને તે માટે પંદર લાખનું ફંડ કરવા નિર્ણય થયો હતો; લગભગ દોઢ લાખના ફંડની શરૂઆત પણ થઈ ગઈ છે;

શેઠ નગીનદાસ કેરમચંદ તમા રા. ભ. શેઠ જીવતલાલ પ્રતાપસિંહ આ કાર્યમાં મુખ્ય હોવાથી કાર્યસિદ્ધિ સુદર રીતે પાર પડશે તેવી આશા અસ્થાને નથી. ગત વર્ષમાં સમર્થ યોગીધર સ્વ. શ્રી વિજયાનંદસૂરિનો સ્વર્ગો-રોહણ અર્ધશતાબ્દ મહોત્સવ પંજાબમાં ગુજરાંવાળા શહેરમાં જેઠ માસમાં ઉજવવાનું નક્કી થયેલ, પરંતુ પંજાબનું રાજ્યદારો વાતા-વરણ કહ્યુંપિત હોઈ ઉત્સવ સુલતથી રહ્યો છે.

સેવાકમાં ઉદ્દેશુરના મહારાણાએ શ્રી કૈનેયા-લાલ સુન્દરીની સલાહથી શ્રી કેસરીલાલ તીર્થની પંદર લાખની શેકડ રકમ પ્રતાપ વિશ્વવિદ્યાલય ભિજી કરીને તેમાં વાપરવા નિવેદન મહાર પાડ્યું છે; વસ્તુતઃ કેસરીઆલ તીર્થની મીઠકત જૈનશાસ્ત્રાનુસાર દેવદ્રવ્ય હોઈ જૈનોની સાથે મળીને નક્કી કર્યા સિવાય મહારાણાશ્રીને પ્રતાપ વિશ્વવિદ્યાલયમાં વાપરવાનો અધિકાર હોઈ શકે નહિ; તેથી તે માટે શ્રેતાંગર દિગંજર અને વર્ગોના જૈનોએ નજીવ થઈ પુષ્કળ ઉદ્દાપોહ કરવાની જરૂર છે. શેઠ આણંદજી દુધાણીની પેઢીએ વહેલી તકે આ પ્રશ્નની લડત ઉપાડી લેવી જોઈએ; આ બાબતમાં લેખો અને ઠરાવો કરતાં જલ્દી સક્રિયપણે અમલમાં આવે અને મહારાણાશ્રી જલ્દી રાજ્યનો ઠરાવ પાછો જોઈ દેવે તેવી સક્રિય યોજના થવી જોઈએ. સુગંધ પ્રાંતની સરકારે સુગંધ ધારાસભામાં હરિજન મંદિર-પ્રવેશનો ધારો મંજૂરી માટે રજૂ કર્યો છે; હરિજનોને જૈનમંદિરમાં પ્રવેશ કરવાનું ધારણ કાંઈ પણ ન હોઈ શકે; કેમકે તેમનો હિંદુધર્મ છે-આ બાબત મ. ગાંધીજીએ પણ પ્રથમ નિવેદન કરેલું છે; તેઓ જૈનધર્મી નથી જ્યાં જૈનવર્ગે નકામે ભિક્ષાપોહ કરવાની જરૂર હોય લાગતી નથી.

દિલ્હીની નોંધ.

ગતવર્ષમાં અનુભવી વયોવૃદ્ધ જૈન આગેવાન માસ્તર મોતીચંદ ઝવેરચંદ કે જેઓ ભાવનગર સંઘના ઉપપ્રમુખ હતા તેમજ સ્પષ્ટ અને નીકર વક્તા હોવા ઉપરાંત દ્રવ્યાનુયોગના વિષયના અભ્યાસી હતા તેમજ તથા શ્રી દુર્લભદાસ મૂળચંદ કે જેઓ વ્યવહારકુશળ અને મુખર્ધમાં વીશાશ્રીમાળી જ્ઞાતિના અગ્રેસર હતા તેમજ ખેદજનક અવસાન થયું છે. ઉપરાંત ધાર્મિક સંસ્કારથી જોતપ્રોત થયેલા વડોદરાવાળા વેદ જમનાદાસ સુનીલાલ તથા સંઘવી જેચંદ દલીચંદ, સંઘવી અમરચંદ ધનજી તથા શ્રી જગજીવન નરોત્તમ કે જેઓ આગેવાન અને લાઠક મેળરે હતા. આ તમામ વ્યક્તિઓના ખેદજનક અવસાન માટે પ્રસ્તુત સલા દિલ્હીની બહાર કરે છે અને તેમના આત્માને શાંતિ ધ્વજે છે.

લેખદર્શન.

ગતવર્ષમાં પદ્ય લેખો ૩૪ (અવાંતર સાત લેખો સહિત) અને ગદ્ય લેખો ૫૮ (અવાંતર પાંચ લેખો સહિત) આપવામાં આવ્યા છે. પદ્ય લેખોમાં સુઠ પૂર્ણાનંદજીના શ્રી પાર્શ્વનાથ સ્તુતિ વિગેરે ત્રણ કાવ્યો, સુઠ લક્ષ્મીસાગરજીના મહાવીરસ્વામીનું સ્તવન વિગેરે ત્રણ કાવ્યો, સુઠ હેમદ્રાસાગરજીના પદ્યત્રણ સ્તવન વિગેરે બે કાવ્યો, સુઠ વિનયવિજયજીની વર્ષાસિનંદન સ્તુતિ, શીઘ્રકવિ સુઠ દક્ષવિજયજીના અધ્યાત્મ ઉત્સવગીત વિગેરે પાંચ કાવ્યો, સુઠ યશોભદ્રવિજયજીનું મંદિરીએ ચાલો જિજ્ઞંઘના રૂપ કાવ્ય, સુઠ દુરધરવિજયજીનું વર્ષમાન જિન સ્તવન, ડૉ. ભગવાનદાસ મહેતાનું શુરુભરણ કાવ્ય, શ્રી હીરાચંદ ઝવેરચંદના ઉવસગઘર તથા સંતિકર સ્તોત્રના અનુવાદમય કાવ્યો, ગોવિંદલાલ પરીખના સેવાધર્મ વિગેરે કાવ્યો

અને નૂતન કવિ શ્રી અમરચંદ માવજીના જ્ઞાનગીતા શતકના છ કાવ્યો આવેલાં છે. ગદ્ય લેખોમાં આઠ શ્રી વિજયકસ્તૂરસૂરિના વિચારશ્રેણિ વિગેરેના વિદ્વદ્ભોગ્ય અર્થગંભીર ત્રણ લેખો તથા મરતાં શીખો વિગેરે છ લેખો, સિદ્ધહસ્ત લેખક રા. મોતીચંદલાઈના ધર્મકોશલ્યના નવ લેખો, શ્રીયુત વિદ્વદ્ભાસ મૂલચંદના શોક મોહની નિવૃત્તિના ઉપાયના અનુવાદમય બે લેખો, આત્માર્થી સંઠ પાઠ સુઠ પુણ્યવિજયજીના યોગમીમાંસા વિગેરે છ લેખો, સુઠ લક્ષ્મીસાગરજીના સૂક્તસૂક્તાવલિ વિગેરે ચાર લેખો, વ્યાકરણ અને ન્યાયશાસ્ત્રના અભ્યાસી સુઠ દુરધરવિજયજીના ન્યાયરતનાવલિ વિગેરે ચાર લેખો, સુઠ ન્યાયવિજયજી (ત્રિપુટી) ના હેમચંદ્રાચાર્યની જીવન ઝરમરના પાંચ લેખો, આ. શ્રી વિજયપદ્મસૂરિજીના સિદ્ધસેન દિવાકરજીના ગ્રંથોનો પરિચય વિગેરે ચાર લેખો, સુ. સમુદ્રવિજયજીનો શ્રી વિજયનાંદસૂરીશ્વર પ્રતિ શુભલક્ષ્મીનું કર્તવ્યનો લેખ, પં. લાલુન કે જેમની ઉમ્મર લગભગ નેવું વર્ષની છે તેમના મહાવીરજિન સ્તવનના લાવાર્થ વિગેરે ત્રણ લેખો, સાહિત્યરત્ન પુણ્યવિજયજીએ સર્વધર્મપરિષદમાં આપેલ વ્યાખ્યાનનો લેખ, રા. ચોકસી કે જેઓ વક્તા અને લેખક છે તેમના પ્રત્યેકપુદ્ધ વિગેરે છ લેખો, ડૉ. ભગવાનદાસ મહેતા કે જેમનું દ્રવ્યાનુયોગનું વિશાળ અધ્યયન છે તેમના શ્રીમાન યશોવિજયજી પરત્વે ચાર લેખો, પચાસમા વર્ષનો સલાનો રિપોર્ટ તથા અમારા તરફથી નૂતનવર્ષનું મંગલમય વિધાનવાળો લેખ—આ લેખો ગતવર્ષમાં આત્માનંદ પ્રકાશે વાચકસૃષ્ટિ સમક્ષ મૂકેલા છે; તદુપરાંત વર્તમાન સમાચારના દસ લેખો અને જૈન સમાજને વિનંતિરૂપ એક લેખ રા. વદ્ધભાસ ત્રિભુવનદાસ તરફથી આપવામાં આવ્યા છે. આ તમામ

લેખોનું સંક્ષિપ્ત સરવૈયું છે. પ્રસ્તુત લેખો નૈન સિદ્ધાંત અનુસાર રચનાત્મક શૈલિથી વિદ્વાનોની કલમથી લખાયેલ હોઇ વાચકોને અનેક અંશે ઉપકારક છે; શ્રુતજ્ઞાનના પવિત્ર અક્ષરોનું સામર્થ્ય ચિંતનદ્વારા આત્મા સુધી પહોંચી શકે છે; પવિત્ર શ્રુતજ્ઞાનને રેય બુદ્ધિએ જાણી તેમાંથી ક્ષિતિ થવી શાસ્ત્રાત્મા ઉપાદેય બુદ્ધિએ સ્વીકારતાં જાગૃત આત્મા વહેલી તકે સંસારથી ઉત્તીર્ણ થવા મુક્તિમાર્ગ માટે પ્રયાણ શરૂ કરે છે; ઉપનિષદના “ઉત્તિષ્ઠ જાગૃત પ્રાણવજ્રાન્નિવોદત” વચનાનુસાર આત્માએ અંતરાવલોકન (Introspection) કરી પુરો પાર્થ કરવો જોઇએ.

પ્રકાશન કાર્ય અને ભાવના

પ્રસ્તુત સભા તરફથી ૨૦૦૩ વર્ષમાં ૨૧ જા. શેકે છવતલાલ પ્રતાપસિંહની સહાયથી તૈયાર થયેલું સંઘપતિચરિત્ર તથા શ્રી મહાવીર પ્રભુના યુગની મહાદેવીઓ જાનને પુસ્તકો ભેટ તરીકે આપવામાં આવ્યા છે; દિવાળી લગભગ શ્રી સંઘદાસગણિકૃત કથાનુયોગનો પ્રાચીનતમ વસુદેવહિંદી અંથ ભાષાંતર ભાગ ૧-૨ જો તથા શેકે લાલભાઈ ભોગીલાલ કુમ્ભગરની સહાયથી શ્રી અન્નિતપ્રભસૂરિકૃત શ્રી શાંતિનાથ ચરિત્ર ભાષાંતર અને તે પછી શ્રી અંહલાલ ટી. શાહની સહાયથી શ્રી દેવ-ભદ્રાચાર્યકૃત શ્રી પાર્થનાથ ચરિત્ર ભાષાંતર તથા શ્રી દેવભદ્રાચાર્યકૃત કથારત્નકોશનું ભાષાંતર, શ્રી માનનુંગસૂરિકૃત શ્રી ક્રિયાંસનાથ ચરિત્ર ભાષાંતર તૈયાર થાય છે; મૂળમાં બૃહત્ક-પ્થસૂત્રનો છઠ્ઠો ભાગ તથા ત્રિપિઠિયલાકા પુરુષ પર્વ ૨-૩-૪-૫ છપાય છે; સાહિત્યરતન સું શ્રી પુરુષવિજયજીના સ્વં ગુરુવર્ચ શ્રી ચતુરવિજયજી મહારાજ અને સ્વં દાદાગુરુ પ્રં શ્રી કોંતિવિજયજી મહારાજનો આ સભા પ્રતિ અપ્રતિમ ઉપકાર અંથ સંશોધન પરત્વે

ચાલુ હતો; તેમના આધ્યાત્મિક વારસારૂપે સું શ્રી પુરુષવિજયજીની પ્રશસ્ત સક્રિય સહાનુભૂતિ ચાલુ છે. તેઓએ વસુદેવહિંદી, બૃહત્ક-પ્થસૂત્ર વિગેરે ગહન અંથોનું સંશોધન કરેલું છે અને હાલમાં દ્વાદશારનયચક્ર કીકાવાળા ગહન અંથનું સંશોધન કરી રહ્યા છે; તે નજીકના ભવિષ્યમાં સભા તરફથી છપાશે. શ્રી અન્નિતનાથ ચરિત્ર, અમ્ભિતનાથ ચરિત્ર અને સુનિમ્મતતસ્વામી ચરિત્રના ભાષાંતરો સભા વહેલી તકે શરૂ કરવા ઇચ્છે છે. મોંઘારત અને અગવડ ઘણી છતાં પ્રવૃત્તિ ચાલુ રહેશે.

ગત વર્ષમાં પાંચ પેટ્રોનો વધ્યા છે; તમામ મળી સભાને ત્રીશ પેટ્રો અને લગભગ સોળ મીંગેજ અંથોની સહાય અત્યાર સુધીમાં મળી ચૂકી છે. નવીન વર્ષમાં નૈન દર્શનના સિદ્ધાંત અનુસાર રચનાત્મક શૈલિથી ધાર્મિક અને આધ્યાત્મિક લેખો આપવા સભાએ ઇચ્છા રાખેલી છે; સભાની આ ભાવનાની સફળતા સાક્ષર સુનિરત્ના અને સદ્ગૃહસ્થોના લેખો ઉપર નિર્ભર છે. પ્રસ્તુત પત્ર સાથે સહાનુભૂતિ ધરાવનાર તરોકે પૂજ્ય સુનિશ્રીઓ અને અન્ય સાક્ષર લેખકોના સપ્રસંગ આભાર માનીએ છીએ. અને નવીન વર્ષમાં સભાની ભાવનાને વિશેષ જળ મળે તે માટે વિચારપ્રણાલિકાને લંબાવવા સૂચના કરીએ છીએ. જ્ઞાન કે જે અરૂપી આત્મગુણ છે તેને વિકસાવવાને યતિં ચિત્ર સાધન તરીકે બ્યવહાર ભૂમિકામાં જે સ્થૂળ પ્રકાશનો માટે સભાને આદર્શ (Ideal) છે તેની યથાશક્તિ અદ્ય સેવા બજાવવા માટે સભા પ્રયત્ન આનંદ અનુભવે છે.

અંતિમ પ્રાર્થના-

ઉપમિતિ ભવપ્રપંચાકથાનકમાં એક રૂપક છે. સુંદર રાજમંદિરના સાતમા મજલા ઉપરથી રાજરાજેશ્વર સુસ્થિત મહારાજની નજર

નીચે એક નિષ્પુણ્યક દરિદ્રી ઉપર પડે છે. તે ઉપરથી કથાનકમાં વર્ણવેલો દરિદ્રી ચેતના પ્રાપ્ત કરે છે; તેનું રહસ્ય એ છે કે અનાદિ સંસારમાં રણડતા પ્રત્યેક આત્માના જ્યારે કર્મો હલકા થતાં જાય છે અને આત્મા માર્ગ સન્મુખ થતો જાય છે ત્યારે પરમાત્માની દ્રષ્ટિ તેના ઉપર પડવારૂપ અતિ સુંદર જનાવ જને છે; આત્માનું યથાપ્રવૃત્તિકરણરૂપ આત્મવીર્ય પ્રકટતાં રાગદ્વેષની નિવિડ અંધિ તૂટતાં જૈન દર્શનરૂપ રાજભુવનમાં આત્મા પ્રવેશ કરે છે. આ રૂપક ઉપરથી સમજવાનું કે એકેદ્રિયથી પંચેદ્રિય તિર્યચ સુધીની ગતિઓમાં કાળ, સ્વભાવ, ભવિતવ્યતા, ઉદયમં અને કર્મરૂપ કારણોમાં ઉદય સિવાય અન્ય કાર્યો મુખ્ય હોય છે અને તે આત્માને સહાયક હોય છે. પરંતુ મનુષ્ય જન્મમાં પુરુષાર્થની મુખ્યતા હોય છે અને અન્ય કારણો ગૌણ હોય છે. આ પુરુષાર્થની મુખ્યતા શ્રીમદ્ દેવચંદ્રણએ શ્રી અભિ- તનાથ સ્વામીના સ્તવનમાં નિવેદન કરેલ ‘અજ કુલગત કેસરી લહે રે, નિજ પદ સિદ્ધ નિહાળ’ના દષ્ટાંતવાળા વાક્યાનુસાર વિચારતાં પ્રત્યેક આત્મા અનંત શક્તિમાન છે—વૃત્તિઓ વાસના કે કર્મોના શુભામ નથી—તે રીતે આત્માને ઝોળખી લઇ અપૂર્વ શ્રદ્ધાળળ મેળવવું જોઈએ. પછીથી તપશ્ચર્યા વિગેરે શુભ સાધનોદ્વારા આત્મામાં વિરતિ બળ પ્રકટાવી ચારિત્ર મોહ- નીચના પ્રતિજંધક બળોને પુરુષાર્થપૂર્વક રોક- વાથી આત્મામાં પ્રતિક્ષણ શુભોનો વિકાસ થતો રહે છે; કર્મોની પરતંત્રતાથી મુક્ત થઈ મૃત્યુ ઉપર જ્ય મેળવવાની તાકાત આવે છે. ઉર્દુ કવિ કહે છે કે ‘અરે લાઈ ! કાલે તો કહેતા હતો કે મને પંથારીમાંથી ઊઠવાની શક્તિ નથી; આજ દુનિઆમાંથી ઊઠીને ચાલી નીકળવાની તાકાત તારામાં ક્યાંથી આવી ?’ સ્વ. કવિ સમ્રાટ ડો. રવિંદ્રનાથ

ટાગોરે એક સ્થળે કહ્યું છે કે “અંધકારમાં અસીમ રૂબેલી માનવજાતને હજી સંપૂર્ણતા- એ પહોંચવાનું છે; અત્યારે કાણે કાણે દેખાતાં અંધકારણીઓ જે દિવસે સત્યનો પ્રકાશ ઉતરશે તે દિવસે દૂર થઈ જશે” એક આંગલ વિદ્વાન કહે છે કે—

“Look backward how much has been won, look round how much is yet to win, the watches of the night are done, the watches of the day begin.”

અર્થાત્—જૈન દ્રષ્ટિએ તેનો અર્થ કરતાં—“હે આત્મન ! તારો જૂતકાળ તું તપાસ કે કેટલાં પાપકર્મો ઉપર વિજય મેળવ્યો છે ? આવતી કાલથી જાગૃત થઈ આત્માની શક્તિઓ અને બળાળળ વિચારી આ માનવ જન્મમાં કેટલો આત્મિક વિજય મેળવી શકીશ ? અજ્ઞાનની રાત્રિ પૂરી થઈ છે અને આત્માનંદ પ્રકાશનો દિવસ શરૂ થઈ ગયો છે.” વિદ્વાન કવિઓનાં આ રહસ્યોનો જૈન દ્રષ્ટિમાં સમન્વય કરતાં આત્મામાં બળ પ્રેરે છે; ઉપાદાન કારણરૂપ આત્મા જાગૃત થાય તો તમામ નિમિત્ત કારણો તેને અનુસરે છે. અનાદિ કાળથી જે જૂલની પરંપરા તે અન્યમાં જોતો હતો તે પોતામાં જ જોવામાં આવે છે અને પોતાની શુદ્ધિ કરવા તૈયાર થઈ મળેલો માનવજન્મ પુરુષાર્થપૂર્વક સાર્થક કરવા માંડે છે; અવહારનયથી સિદ્ધ પરમાત્માની કૃપા હોય તો જ ઉપાદાન કારણરૂપ આત્મા તૈયાર થઈ જાય છે જેથી રાજ- રાજેશ્વર સિદ્ધ પરમાત્માને ઉપનિષદની મધ્ય- મા વાણીથી અથવા જૈન દર્શનના અવહારનયથી પ્રાર્થના કરીએ કે બુદ્ધિમાં વિવેક પૂરે, જીવ- નમાં રસપૂર્તિ કરે, સમ્યગ્ દર્શન જ્ઞાન ચારિત્ર (અનુસંધાન પાને ૧૮ મે)

આ. શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકરસૂરિના ઉપસપ્ત્ય ગ્રંથોનો દ્વંક પરિચય (દ્વાત્રિંશદ્વાત્રિંશિકા-બત્રીશ બત્રીશીઓ)

લે૦-આચાર્યશ્રી વિજયપદ્મસૂરિ મહારાજ

(ગત વર્ષના પૃષ્ઠ ૨૧૦ થી આણુ)

૧૦ દશમી દ્વાત્રિંશિકા—અહીં અનુષ્ટુપ છંદમાં ૩૪ શ્લોકો છે. દિવાકરજીએ શ્રી જિનેશ્વર દેવના ઉપદેશની બીના ધ્યાનાદિ મુખ્ય વસ્તુ લક્ષ્યમાં રાખીને સંજ્ઞામાં જણાવી છે. તેમાં શરૂઆતમાં કહ્યું છે કે—અવિગ્રહાદિ વિશેષજ્ઞવાળા અમૃત શબ્દના પરમતત્ત્વની પ્રરૂપણા કરનાર પ્રભુશ્રી મહાવીરદેવને નમસ્કાર થાઓ. છઠ્ઠા શ્લોકમાં સંસારના કારણભૂત આર્ત રોદ્ધ ધ્યાનનો નિર્દેશ કરી સાતમા શ્લોકમાં તે બે ધ્યાનના નિમિત્તાદિની પ્રરૂપણા કરી છે. આઠમા શ્લોકમાં સંસારનું સ્વરૂપ સંજ્ઞાપે જણાવીએલેલમા શ્લોકમાં અપ્રમાદ વિધિ વગેરેનું સ્વરૂપ નિર્દેશ કરવા ઉપરાંત સત્તરમા શ્લોકમાં જણાવ્યું છે કે લોકો શબ્દાદિ વિષયક પ્રવૃત્તિ કરે છે તે એક પ્રકારની નથી વગેરે બીના કહી છે. ૧૯ માં શ્લોકમાં કહ્યું છે કે—ઉપધાન વિધિ ઓષધના દર્પાંતે આશયશુદ્ધિકારક છે. એની આગળ વીશમા શ્લોકમાં કુશલ પુરુષની પ્રવૃત્તિને અંગે વિધિનિષેધની ચથાર્થ ઘટના વગેરે જણાવી ૨૪ મા શ્લોકમાં પ્રાણાયામનું વર્ણન કર્યું છે. ૨૭ મા શ્લોકમાં ધર્મશુક્લધ્યાનની દ્વંક બીના જણાવી છેવટે દિવાકરજી મહારાજ જણાવે છે કે—અહીં મેં જે જિનેશ્વર દેવનો દ્વંક ઉપદેશ જણાવ્યો છે તે વિસ્તારાર્થનું સાધન છે. એટલે અહીં ધ્યાનના વર્ણન ઉપરાંત અપર વૈરાગ્ય, પર વૈરાગ્યાદિની સ્પષ્ટ બીના, સ્થાન, આસનાદિ યોગપ્રક્રિયાદિનું સ્વરૂપ પણ જણાવ્યું છે.

મહારાજે અહીં કોઈ રાત્રની સ્તુતિ કરી હોય, એમ જણાય છે. સર્વ મંળી ૧૮ શ્લોકો વિવિધ છંદોમાં છે. છેવટે જણાવ્યું છે કે “ઈતિ ગુણવચનદ્વાત્રિંશિકા” પરંતુ અહીં ૪ શ્લોકો ઘટે છે.

૧૨ બારમી દ્વાત્રિંશિકા—આનું નામ ન્યાય-દ્વાત્રિંશિકા છે તે બ્યાજબી છે, કારણ કે તેમાં ન્યાયદર્શનસંમત સંક્ષિપ્ત પદાર્થતત્ત્વ જણાવ્યું છે. આ શ્લોકો ૩૨ અનુષ્ટુપ છંદમાં છે.

૧૩ તેરમી દ્વાત્રિંશિકા—અહીં સાંખ્ય દર્શનની દ્વંક બીના જણાવેલી છે, માટે આનું નામ છાપેલી પ્રતમાં સાંખ્યપ્રબોધદ્વાત્રિંશિકા જણાવ્યું છે. અનુષ્ટુપ છંદમાં શ્લોકો ૩૨ છે. ત્રીજા શ્લોકમાં પ્રકૃતિનું લક્ષણ વગેરે, તથા ચોથા શ્લોકમાં સત્ત્વ ગુણાદિ સ્વરૂપ વગેરે સંજ્ઞાપે જણાવ્યું. બીજા શ્લોકોમાં સાંખ્ય દર્શન માનેલા બીજા તત્ત્વોનું વર્ણન કર્યું છે.

૧૪ ચૌદમી દ્વાત્રિંશિકા—અહીં અનુષ્ટુપ છંદમાં બત્રીશ શ્લોકો છે. તેમાં વૈશેષિક દર્શનની દ્વંક બીના જણાવી છે, તેથી તે વૈશેષિકદ્વાત્રિંશિકા કહેવાય છે.

૧૫ પંદરમી દ્વાત્રિંશિકા—અહીં બૌદ્ધ દર્શનની શૂન્ય વાદાદિ શાખાઓની બીના અનુષ્ટુપ છંદમાં ૩૧ શ્લોકમાં જણાવી છે, તેથી તેનું નામ બૌદ્ધસંતાનાદ્વાત્રિંશિકા છાપેલી પ્રતમાં જણાવ્યું છે.

૧૬ અગીઆરમી દ્વાત્રિંશિકા—દિવાકરજી

૧૬ સાતમી દ્વાત્રિંશિકા—અનુષ્ટુપ છંદમાં

બત્રીશ શ્લોકોમાં કેઈ દાર્શનિક વિષયની ચર્ચા-તર્કદષ્ટિએ કરી હોય, એમ સંભવે છે. અહીં જણાવેલી બત્રી ધીના અશુદ્ધિને લીધે સમજાતી નથી. આત્મનામ છાપેલી પ્રતમાં નિયતિદ્વાત્રિશિકા જણાવ્યું છે પણ તે ખોટું છે; કારણ કે તેમાં નિયતિત્વ સ્વરૂપ દેખાતું નથી.

૧૭ થી ૨૦-સત્તરમી દ્વાત્રિશિકાથી વીશમી દ્વાત્રિશિકા સુધીની ચાર દ્વાત્રિશિકાઓમાં સત્તરમી દ્વાત્રિશિકાત્વ અને અઠારમી દ્વાત્રિશિકાત્વ કંઈ પણ વિશેષ નામ જણાવ્યું નથી. ઓગણીશમી દ્વાત્રિશિકાત્વ “નિશ્ચયદ્વાત્રિશિકા” નામ અને વીશમી દ્વાત્રિશિકાત્વ નામ “દષ્ટિપ્રવોહદ્વાત્રિશિકા” નામ છાપેલી પ્રતમાં જણાવ્યું છે.

સત્તરમી દ્વાત્રિશિકામાં અને અઠારમી દ્વાત્રિશિકામાં અતુલ્ય છંદમાં બત્રીશ શ્લોકો અને ઓગણીશમી બત્રીશીમાં અતુલ્ય છંદમાં ૩૧ શ્લોકો તથા વીશમી દ્વાત્રિશિકામાં અતુલ્ય છંદમાં ૩૨ શ્લોકો છે.

આ ચારે દ્વાત્રિશિકાઓ સ્યાદ્રાહ દર્શનમાં માન્ય પદાર્થ તરવેને જણાવે છે. સત્તરમી બત્રીશીમાં આશ્રવ અને સંવર શબ્દ દેખવાથી સમજાય છે કે-કદાચ નય દષ્ટિએ આશ્રવ સંવરત્વ સ્વરૂપ એટલે સંસારના કારણો અને મોક્ષના કારણો વગેરે ધીના જણાવી હોય.

બત્રી રીતે કર્મનો બંધ અને મોક્ષમાં માનસિક વિચારની જ પ્રધાનતા છે. આ વસ્તુને યથાર્થ સમજાવવા માટે દિવાકરજીએ અહીં (સત્તરમી દ્વાત્રિશિકામાં) જણાવ્યું છે કે-

તુલ્યાતુલ્યફલં કર્મ-નિમિત્તાશ્રવયોગતઃ ।

યતઃ સ દેતુવન્વેખ્યો દષ્ટાર્થો હિ ન તપ્યતે ॥૧૭॥

સ્પષ્ટાર્થ-નામ વગેરેની અપેક્ષાએ બુદ્ધા બુદ્ધા કારણોથી બાધેલ કર્મો ઉપલક્ષ્ય દષ્ટિએ કદાચ સરખા જણાય, પણ ફલમાં જરૂર તફાવત પડે છે. એટલે એક કાળે બાધેલા કર્મોના નિમિત્ત કારણો બુદ્ધા બુદ્ધા સ્પષ્ટ જણાય છે, માટે સરખા કર્મ બાધનાર જીવોમાં પણ કેટલાક જીવો સમાન ફળને લોગવે છે ને કેટલાક જીવો વિષમ ફળને પણ લોગવે છે. પરિસ્થિતિ આમ હોવાથી કર્મબંધના કારણોનો સ્પષ્ટ બાધ જરૂર મેળવવો જ લોઈએ. વ્યાજબી જ છે કે કર્મોદય કાળે જ્ઞાનીને ખેદ થાય જ છે. ખેદ તો અજ્ઞાનીને જ થાય કારણ કે તે ચૈર્ય ગુમાવી ખેસે છે. આ રહસ્ય ગીતાદિમાં પણ જણાવ્યું છે. તે દૂંકામાં આ પ્રમાણે-

જ્ઞાનિનોઽજ્ઞાનિનચ્ચાત્ર, સસે પ્રારબ્ધકર્મણી ।

ન ક્લેશો જ્ઞાનિનો ચૈર્યાત્, ક્લિશ્યત્યજ્ઞોઽચૈર્યતઃ ॥૧॥

સંભવ છે કે-દિવાકરજીએ કદાચ આ શ્લોકના તરવેને લક્ષ્યમાં રાખીને જ ઉપરની ધીના જણાવી હોય. (ચાલુ)

‘માનવ દેહ ઉત્તમ કેમ ?’

લેખક:—આચાર્ય શ્રી વિજયકસ્તૂરભટ્ટ મહારાજ.

સંસારમાં માનવ જીવન તથા માનવ દેહની ઉત્તમતા માટે બે મત છે જ નહિં. પણ તે ઉત્તમ થા માટે છે તેમાં મતભેદ છે, કારણ કે માનવ જાતિ દેહદષ્ટિ તથા આત્મદષ્ટિ એમ દષ્ટિ-ભેદથી બે પક્ષમાં વહેંચાયેલી છે. આ બે દષ્ટિ-માંથી દેહદષ્ટિની સંખ્યા મોટી છે અને આત્મ-દષ્ટિ અત્યંત અલ્પ પ્રમાણમાં છે. દેહદષ્ટિ દેહને ઘણી જ પ્રધાનતા આપે છે અને દેહની સારી રીતે ઉપાસના કરે છે, કારણ કે તેમની માન્યતા પ્રમાણે દેહ સિવાય આત્મા જેવી કોઈ બાસ વસ્તુ નથી. આત્મા દેહનું નામાન્તર છે પણ અર્થાન્તર નથી એવી માન્યતા હોવાથી આત્મા શબ્દથી ઉપયોગસ્વરૂપ આત્માનો બોધ ન થતાં તેમને દેહનો બોધ થાય છે અને એટલા માટે જ તેઓ આત્મવિકાસની પ્રવૃત્તિથી પર-ગમુખ થઈને શૈવીસ કલાક દેહની જ સેવામાં મગ્ન રહે છે. પોતાને હુઃખ થાય એવા હેતુથી મનગમતી વસ્તુઓથી દેહને પોષે છે. દેહને સુંદર બનાવવાને માટે સારાં ધરણું-વસ્ત્રોથી શણ-ગારે છે. પાંચે ઇન્દ્રિયોમાંથી કોઈ પણ ઇન્દ્રિયના વિષયને પોષવાની ઇચ્છા થાય તો તનતોડ પ્રયત્ન કરીને પણ સફળતા મેળવે છે. આ બધુંય દેહદષ્ટિ માનવી દેહને પ્રધાન માનીને કરે છે. તેને સંસારમાં દષ્ટિગોચર થતાં જીવતાં પ્રાણીઓમાં માનવ દેહ જેવો બીજો કોઈપણ દેહ બુદ્ધિ-આતુર્ય-ક્રાંતિપણ તથા સ્વામિત્વ આદિમાં અધિક જણાતો નથી એટલે જ માનવ દેહ તથા માનવ જીવનને પુણ્યલાનંદી દેહ-દષ્ટિ માનવી ઉત્તમ માને છે.

આ પ્રમાણેની માન્યતા દેહમાં આત્માનો આલેપ કરનારી હોય છે. તેઓ આત્માને તો

માને છે, પણ અનાદિ કાળથી દેહના સંસર્ગને લઈને જે દેહમાં પોતે હોય છે તે દેહને પોતાનું સ્વરૂપ માને છે. અને મોહનીયના ગાઢતમ આવરણને અંગે તેમાં ઓતપ્રોત ઘર્ષ જવાથી આત્માને ભિન્ન પાકી આત્મદષ્ટિ હોઈ શકતો નથી, અને દેહમાં અનુભવાતા કર્મના વિકારોને પોતાના જ માને છે જેને લઈને દેહા-ધ્યાસી એમ કહેતા નજરે આવે છે કે—હું રૂપાળો છું, મને વખાણે છે, મને તાવ ચઢ્યો છે, હું સુખી છું, હું દુઃખી છું, મને મારે છે, મને ગાળ દે છે. ઇત્યાદિ કથનથી દેહથી પોતાની અભિન્ન દશા જણાવે છે અને મારું શરીર દુઃખે છે, મારું ધન, મારું ઘર, મારું વસ્ત્ર ઇત્યાદિ કથનથી પોતાને ભિન્ન જણાવે છે, છતાં તેની હાનિ-વૃદ્ધિથી હર્ષ-શોક કરે છે; કારણ કે જડાત્મક વસ્તુઓના વિલક્ષણ પરિવર્તને મોહનીય કર્મના દબાણથી પોતાને લાલ હાનિ માને છે અને તેના અંગે વિકાસ દશાને લઈને વિકૃતિને તાણે થાય છે. જડાત્મક વસ્તુઓ સ્વતઃ અથવા ચૈતન્યની પ્રેરણાથી અનેક અવસ્થાઓમાં ગઢલાય છે તેમાં લાલ-હાનિ કે સુંદર-અસુંદર જેવું કશુંય હોતું નથી છતાં અજ્ઞાનતાને લઈને જડાત્મક વસ્તુઓમાં થતા ફેરફારોને જીવ પોતાના જ માનીને સુંદરતા તથા અસુંદરતાના કાલ્પનિક મિથ્યા જ્ઞાનથી પોતાને લાલ-હાનિ માને અને હર્ષ શોક કરે છે.

આત્માને માટે જડાત્મક વસ્તુમાત્ર પર હોય છે અને તે ગંધીયનો સંયોગ સંબંધ હોય છે. સંયોગ સંબંધ અનંતર તથા પરંપર એમ બે પ્રકારનો હોય છે. તેમાં આત્માની સાથે દેહનો અનંતર સંબંધ છે અને બંગલા-ધન-

વસ્ત્ર-આભૂષણ આદિ અચેતન તથા માતા-પિતા-ભાઈ-ભાગની-સ્ત્રી-નોકર આદિ સચેતન વસ્તુ-ઓનો પરંપર સંબંધ છે. અર્થાત્ આ બધીય વસ્તુઓનો દેહની સાથે સંબંધ છે. આત્મા અનંતર સંબંધવાળા દેહને છોડી દે છે કે તરત જ પરંપર સંબંધવાળા બાગ-બંગલા આદિ તથા માતા-પિતા આદિનો સંબંધ છૂટી જ નય છે પણ ધન તથા માતા-પિતા આદિનો સંબંધ છૂટવા માત્રથી દેહનો સંબંધ છૂટી શકતો નથી. તાત્વિક દૃષ્ટિથી વિચાર કરીએ તો ઔદારિક આદિ ત્રણ સ્થૂળ દેહનો સંબંધ પરંપર છે અને કાર્મણુ શરીર કર્મનો સંબંધ અનંતર છે, અને એટલા માટે જ ઔદારિક દેહનો સંબંધ છૂટી જવાથી કર્મનો સંબંધ છૂટે નહિ પણ કર્મનો સંબંધ છૂટવાથી બધાય દેહનો સંબંધ છૂટી જાય છે અને તેથી કરીને સમગ્ર સંસારનો સંબંધ પણ સર્વથા છૂટી જાય છે એટલે પછી જીવ સુક્તાત્મા તરીકે ઓળખાય છે. પરંપર સંબંધવાળા ઔદારિકાદિ સ્થૂળ દેહનો સંબંધ મર્યાદિત હોય છે અને તેના વિયોગનું પ્રત્યક્ષ અલ્પજ્ઞ અથવા તો તદ્દન અણબાળ માણસને પણ થાય છે કે જે વિયોગને સમગ્ર જનતા મૃત્યુના નામથી ઓળખે છે; પરંતુ અનંતર સંબંધ ધરાવનાર કર્મના વિયોગનું પ્રત્યક્ષ તો અતિશય જ્ઞાની સિવાય કોઈને પણ થતું નથી. કર્મ તથા આત્માના સંયોગને હ્રદય-પાણી તથા અગ્નિ ને લોહાના સંગ્રાહ-સંબંધના ઉદાહરણથી સમજાવ્યો છે. જેમ લોહું અને અગ્નિ તથા હ્રદય અને પાણી પરસ્પર મળીને એવા રહે છે કે બંને એક સ્વરૂપ જેવાં દેખાય છે. બંનેને સંયોગાવસ્થામાં જુદા પાડીને પ્રત્યક્ષ કરાવી શકાય નહિ તેમ અનાદિ કાળથી આતપ્રેત થઈને રહેલા જીવ તથા કર્મને જુદા પાડી દેખાડી શકાય નહિ પણ બાણી શકાય તથા કહી શકાય ખરાં.

દેવગતિના દિવ્ય શરીર કે જે શ્રદ્ધાગમ્ય છે તેની જેને શ્રદ્ધા હોતી નથી એવા પુણ્ય-લાનંદી-જડાસક્ત જીવો પશુ-પક્ષી આદિ તિર્યંચોના શરીરો સાથે પોતાના દેહને સરખાવીને માનવદેહને ઉત્તમ માને છે. અર્થાત્ વૈષયિક સુખના સાધનો મેળવીને યુદ્ધિપૂર્વક જેવી રીતે ઉપયોગ કરે છે અને જે કાંઈ સુખ-શાંતિ તથા આનંદ મેળવે છે તેવી રીતે પશુ-પક્ષી આદિ સુખના સાધન મેળવીને આનંદ મેળવીને આનંદ લોગવી શકતા નથી. તિર્યંચો યુદ્ધિ વગરના હોવાથી કદાચ તેમને ખાવા-પીવાની સારી વસ્તુ મળી જાય તો પણ તેનાથી તેમને કાંઈ આનંદ કે સુખ જેવું જણાતું નથી. તિર્યંચો માત્ર પેટ ભરી જાય છે. તેમને મિષ્ટાન્ન મળે યા ઘાસ મળે અથવા તો બીજા કોઈ પણ જાતનો ખાદ્ય પદાર્થ મળે બધું જ સરખું જ હોય છે. તેમનો ઉદ્દેશ માત્ર ખાવાનો જ હોય છે; પણ યુદ્ધિ તથા સમજણના અભાવથી મોજશોખનો હોતો નથી અને માણસ બાગ, બંગલા, મોટર, વસ્ત્ર, ઘરેણાં આદિના ઉપયોગથી તેમજ સિનેમા તથા સંગીત આદિથી સમજપૂર્વક જેટલું સુખ તથા આનંદ મેળવે છે તિર્યંચોને તેમાંનું કશું જ હોતું નથી. તાત્પર્ય કે પાંચે ઇંદ્રિયોના વિષયો માનવી મેળવે છે, લોગવે છે અને સુખશાંતિ તથા આનંદ અનુભવે છે. તે બધાયથી તિર્યંચો ખાલી જ હોય છે માટે જ દેહદૃષ્ટિ માનવ-દેહને ઉત્તમ માને છે.

જેઓ દેવગતિ માને છે અને દિવ્ય(વૈકિંય) શરીરની જેમને શ્રદ્ધા છે એવા પુણ્યલાનંદી વિષયાસક્ત જીવો વૈષયિક સુખને લઈને જ ને માનવદેહને પ્રધાનતા આપતા હોય તો તેઓ ભૂલ કરે છે, કારણ કે દિવ્ય શરીર સંબંધી વૈષયિક સુખો આગળ માનવદેહના વૈષયિક સુખો અત્યંત તુચ્છ તથા નુશુન્સનીય છે. મનુષ્યનું શરીર

માંસ આદિ સાત ધાતુઓનું બનેલું છે તથા મળ, મૂત્ર, કફ, પિત્ત આદિ અશુચિ પદાર્થોથી ભરેલું છે. માનવદેહના વિલાસ માત્ર ઘૃણાસ્પદ છે. માનવદેહની ઉત્પત્તિ અત્યંત અશુચિ સ્થાનમાં અપવિત્ર વસ્તુઓથી થાય છે અને મળમૂત્રના સંસર્ગથી ઉત્પન્ન થયેલા આહાર આદિથી પોષાય છે. પોતે મળમૂત્રાદિથી વ્યાસ હોવાથી ગમે તેવી સુગંધીવાળી સારામાં સારી વસ્તુ પણ દેહના સંસર્ગથી મળસ્વરૂપ બનીને ઘૃણા ઉત્પન્ન કરાવે છે. વિલાસી માણસો દેહની દુર્ગંધ દૂર કરવાને સુગંધી તેલ વાપરે છે છતાં દેહ તો સુગંધી બનતો નથી પણ દેહને ચોપડેલી સુગંધી વસ્તુઓ દુર્ગંધમય બની જાય છે. કેટલાક મોંની ખરાબ વાસ દૂર કરવાને ઇલાયચી આદિ સુગંધી વસ્તુમિશ્રિત તાંબુલ ખાય છે તો યે મોં સુગંધી થવાને બદલે તાંબુલને દુર્ગંધી બનાવે છે જેથી મોં વધારે ગંધાય છે. માનવી પુષ્કળ પાણીને ઉપયોગ કરીને દેહને સ્વચ્છ બનાવવા પ્રયાસ કરે છે તો ય તે સ્વચ્છ બનતું નથી; કારણ કે દેહરૂપ છિદ્રવાળા કૌથળામાં મળ, મૂત્ર, કફ, પિત્ત આદિ ભરેલાં હોવાથી નિરંતર છિદ્રવાટે વહ્યા કરે છે એટલે પાણી અસ્વચ્છ તથા અપવિત્ર તો થઈ જાય છે પણ દેહ સ્વચ્છ તથા પવિત્ર બની શકતો જ નથી. દેવબલિતાનાં દિવ્ય શરીર માનવ-દેહથી તદ્દન વિપરીત છે, દિવ્ય શરીર અશુચિ પુદ્ગલોનું બનેલું હોતું નથી. રુધિર આદિ સાત ધાતુ તથા મળમૂત્ર આદિનો અંશ પણ હોતો નથી. દેવ સ્વચ્છ તથા સુગંધીમય શર્યામાં ઉત્પન્ન થાય છે માટે અપવિત્રતા તથા દુર્ગંધ સર્વથા હોતી નથી. આહાર આદિના પુદ્ગલો પણ સ્વચ્છ તથા પવિત્ર અને મનગમતા હોય છે. આહાર દેહસ્પર્શી-લોભાહાર હોય છે. મોં વાટે આહાર કરતા નથી અર્થાત્ મોઢથી ખાતા નથી એટલે મળ ભેડું કશુંય ન બનવાથી

તેમને મળોત્સર્ગ કરવાની (દિશાએ જવાની) જરૂરત પડતી નથી. આહારના પુદ્ગલો શરીરની સ્વચ્છતા તથા રૂપ-ક્રાંતિના પોષક હોય છે. દેવને ઉપલોગમાં આવતી લોભોપલોગની બધી ય વસ્તુઓ સ્વચ્છ, સુગંધીમય અને આહલાદક હોય છે, માટે વૈષયિક સુખને આશ્રયીને દેવ શરીરપ્રધાન કહી શકાય અને ઉત્તમતા પણ દેવદેહની જ હોઈ શકે. માનવદેહની હોઈ શકતી નથી. સાચું અને સારું પૌદ્ગલિક સુખ તો દેવ જ લોગવે છે. તેમજ વૈષયિક શાંતિ તથા આનંદ પણ દેવબલિતામાં જ હોઈ શકે છે, માટે જો માનવીને સારામાં સારું વૈષયિક સુખ બોધતું હોય તો તેને દેવગતિમાં જવાની જરૂરત છે, કારણ કે માનવદેહ વૈષયિક સુખ લોગવવાને માટે છે જ નહિ. માનવદેહના તુચ્છ તથા ઘૃણિત વૈષયિક સુખ મેળવવાને માટે માનવીને ઘણી જ મુશ્કેલીનો વેઠવો પડે છે તો યે કેાંઈને મળે છે અને કેાંઈને નથી પણ મળતું, ધાર્યા પ્રમાણે તો કેાંઈક જ મેળવતું હશે. માનવીને પૌદ્ગલિક સુખ સ્વાધીન હોતું નથી પણ તે પરાધીન હોવાથી તેને મેળવવાને માટે ધનની ઘણી જ જરૂરત પડે છે. તે ધન લેશું કરવાને ઓવીશે કલાક ચિંતિત રહેતું પડે છે, કારણ કે ધન પરિશ્રમ કરવા માત્રથી મળતું નથી પણ લાભાંતરાય ખર્ચું હોય અને પુન્યનો ઉદય હોય તો જ મળી શકે છે. પુન્ય સિવાય સામાન્ય દેવી-દેવતાંની ઉપાસના કે તેમના જાપ, હોમ તથા સ્મરણ કરવાથી ધન મળી શકતું નથી પણ વીતરાગ પ્રભુત્વ સ્મરણ, જાપ તથા પૂજા-લક્ષિત કરવાથી લાભાંતરાય ખસી જાય છે અને ધનની પ્રાપ્તિ થાય છે. કેટલાકને પુન્યાતુસાર ધન પ્રાપ્ત થવા છતાં યજ્ઞ લોભના અંગે પૌદ્ગલિક સુખ પણ લોગવી શકતા નથી અને નિરંતર તૃણાના તાપથી સંતપ્ત રહે છે. લાભાંતરાય ખસવાથી ધન તો મળી જાય છે પણ

લોગાંતરાય તથા ઉપલોગાંતરાય નહતું હોય તો મેળવેલી ધનસંપત્તિ બધી ય નકામી છે, કારણ કે તે તેને વાપરી શકતો જ નથી. છતે પૈસે કંગાલ સ્થિતિમાં જ મરીને જન્માંતરમાં લક્ષ્મી મેળવતાં ઉપાર્જન કરેલા પાપનો જ લોક્તા થાય છે. આ બધી ય વાતોનો વિચાર કરતાં સ્પષ્ટ સમજાય છે કે માનવ દેહ તથા જીવન વૈધયિક સુખ લોગવવાને માટે ન હોવાથી તેના અંગે તેની ઉત્તમતા પણ નથી જ.

વિષયાસક્તિને અંગે માનવ દેહને ઉત્તમ માનનાર માનવીએ આટલું તો જરૂર વિચારવું જોઈએ કે-માનવ દેહને જીવન વ મહિતા મળ-મૂત્રમાં રહીને ઉત્પન્ન કરે છે કે જ્યાં જીવને અવ્યક્તપણે ઘણું જ હુઃખ સહન કરવું પડે છે. પછી જન્મતી વખતે અનંતી વેદના લોગવે છે. પવિત્ર અપવિત્રની અણુસમજણને લઈને જન્મ્યા પછીની અવસ્થામાં પણ મળમૂત્રની ઘૂણા કરતો નથી. પછી બાલ્યાવસ્થામાં માતા-પિતાના સ્નેહને લઈને જોઈતી વસ્તુઓ મળી જવાથી નિશ્ચિંત-પણે વિચરે છે. પછી જ્યારે યુવાવસ્થા પ્રાપ્ત કરે છે ત્યારે જીવનનિર્વાહના સાધનની ચિંતાથી ઘેરાઈ જાય છે. અને ધન ઉપાર્જન કરવાના વ્યવસાયમાં ચિત્ત પરોવે છે. શ્રીમંત માતા-પિતા હોય તો વધુ ચિંતા હોતી નથી પણ સાધારણ સ્થિતિ હોય તો જીવવાના સાધન મેળવવાની ચિંતાથી સુખે સૂઈ પણ શકતો નથી. ધન હોય તો વધારવાની તૃષ્ણાથી અને ન હોય તો મેળવવાની ચિંતાથી ઠરી ઠામ બેસતો નથી, ઘડી ભરની પણ કુરસદ મેળવી શકતો નથી. વ્યવસાયમાં ચિત્તવૃત્તિ પરોવાયલી હોવાથી ન મળે ખાવાપીવામાં શાંતિ કે ન મળે માંની રાખેલા સ્નેહીઓની સાથે સ્નેહા-લાપમાં શાંતિ. આરામ તથા વિશ્રાન્તિને તો સ્વપ્નમાં પણ ભાળી શકતો નથી, તો પછી માનવ દેહને વૈધયિક સુખનું સાધન માની

પ્રધાનતા કેવી રીતે આપી શકાય ? માનવીને રહેવાને ઘર જોઈએ તે ન હોય તો બાંધવા સુધાર-કઠીઆ તથા સાધન-સામગ્રીની જરૂરત, કપડાં શીવવા ફરજની તથા ધોવા ધોળીની જરૂરત, ઘરેણાં ઘડવા સોનીની તથા હજમત માટે હજમતની જરૂરત, લોજન માટે રસોઈની જરૂરત અને બધાના કરતાં જીવવાનું અદ્વિ-તીય સાધન અન્ન ઉત્પન્ન કરવાને માટે ખેતી કરવાની જરૂરત પડે છે. તેમજ વ્યાધિ આવે તો તેને મટાડવા વૈદ્ય તથા ઔષધની પણ જરૂરત પડે છે. આવી પરિસ્થિતિમાં માનવીને પૌદ્ગલિક સુખ લોગવવા સમય તથા અનુ-કૂળતા કેટલા પ્રમાણમાં મળી શકે ? પ્રથમ તો માનવીનું જીવન બહુ જ દુઃખ અને તેમાંયે વળી વ્યાધિ-વ્યાધિ સંયોગ-વિયોગ અવારનવાર આવતા જ રહે એટલે તુરંત પણ વૈધયિક સુખ નિશ્ચિંતતાથી સારી રીતે લોગવી શકતા નથી. ગાળ તથા વૃદ્ધ અવસ્થાને બાદ કરતાં બાકીનાં વીશ-પચીશ જ વર્ષ સમજણપૂર્વક સુખ લોગવવાનાં હોય છે. તેમાંયે ધન કમાવાની ચિંતા, ખોવાની ચિંતા, ખેંચેલું પાછું મેળવવાની ચિંતા અને જો વ્યાધિ ખબર લેવા આવ્યા કરે તો જીવવાની પણ ચિંતા કનઠ્યા કરે. આવા પ્રસંગોને લઈને માનવી સુખ લોગવવા યોગ્ય અવસ્થામાં પણ સુખ લોગવી શકતા નથી માટે પૌદ્ગલિક સુખ લોગવવા યોગ્ય તો દેવગતિ જ છે અને એટલા માટે જ માનવદેહ તથા જીવન કરતાં દેવનું દિવ્ય શરીર તથા જીવન ઉત્તમ કહી શકાય. દેવનું આયુષ્ય લાંબું હોય છે. અકાળ મૃત્યુ હોતું નથી. શરીરને સુંદર બનાવવા માનવીની જેમ પ્રયાસ કરવો પડતો નથી, પરણવાની ચિંતા હોતી નથી, વ્યાધિના અભાવે સુખ લોગવવામાં વિઘ્ન આવતું નથી, તેમજ જીવનની જરૂરિયાતો પૂરી કરવામાં કોઈ પણ પ્રકારનો વ્યવસાય કરવો

પડતો નથી એટલે નિરંતર પુન્યાતુસાર મેળ-
વેલા વૈષયિક સુખોને જીવનપર્યંત લોગવે છે.
માનવીની જેમ બાળ કે વૃદ્ધ અવસ્થા જેવું
હોતું નથી પણ જન્મથી લઈને મરણપર્યંત
એક સરખી અવસ્થા હોવાથી વિષયો લોગ-
વવામાં અશક્ત બનતા નથી. અત્યંત આસક્તિ-
પૂર્વક લોગો લોગવી શકે છે. દેવલોકમાં શાશ્વતાં
દેવ વિમાન હોય છે એટલે રહેવાને ઘર બાંધવું
પડતું નથી. સોની, ધોળી, હાલમ, દરજી
આદિની જરૂરત પડતી નથી, કારણ કે પુન્યા-
તુસાર મેળવેલા દેવવિમાનમાં લોગોપલોગની
બધી વસ્તુઓ શાશ્વતી તૈયાર જ હોય છે. કોઈ
પણ વસ્તુ ખરીદવાની જરૂરત ન હોવાથી ધન
કમાવા વેપાર કરવાની જરૂરત હોતી નથી.
દેવના દિવ્ય શરીર હોવાથી કેવળ આહારના
અભાવે અન્ન ઉત્પન્ન કરવા ખેતી કરવાની પણ
જરૂરત રહેતી નથી એટલે રસોઈ પણ કરવી
પડતી નથી. આ બધી બાબતોનો વિચાર
કરતાં વૈષયિક સુખ લોગવવાની દૃષ્ટિથી દેવ-
શરીર જ પ્રધાન જણાય છે. વિવેચાસક્ત
માનવીને જો પૌદ્ગલિક સુખની અત્યંત
તૃષ્ણા હોય તો તેમને દેવલોકનું દિવ્ય વૈકિય
શરીર મેળવવાની અત્યંત આવશ્યકતા છે;
બાંકી તો માનવદેહ વૈષયિક સુખ માટે અપ્રધાન
હોવાથી નકારું છે.

આત્મદૃષ્ટિ વિષયવિરક્ત જીવો માનવદેહને
પ્રધાન માને છે તે તાત્વિક છે, કારણ કે તેમની
એવી માન્યતા છે કે આત્માનો સંપૂર્ણ વિકાસ
માનવદેહ સિવાય સાધી શકાતો નથી. માનવ-
દેહ તથા જીવનમાં આત્માનો સાક્ષાત્કાર થાય
છે અને તેની તિરોભાવે રહેલી સઘળી શક્તિનો
આવિર્ભાવ થાય છે. આત્મા ઉપર અન્તાદિ
કાંબળી ચોટેલા કર્મરૂપી કચરાને ઘોઈ નાંખીને
સ્વચ્છ બનાવવાને માટે શુક્લધ્યાનરૂપી પાણીનાં
ઝરણાં માનવદેહરૂપ વિમલાગિરિમાંથી ઝરી

શકે છે. આત્માનંદી જીવો પુદ્ગલાનંદીપણથી
મુક્ત હોવાથી માનવદેહની ઉત્તમતાને વૈષયિક
લાવનાથી કલંકિત કરતા નથી. તેઓ માનવ-
જીવનનો સંદૂપયોગ કરીને માનવદેહની ઘણી જ
કદર કરે છે અને દેવલોકના દિવ્ય શરીરો તથા
વૈષયિક સુખોને અત્યંત અસાર તથા હુમ્મલ ગણતા
હોવાથી દેવગતિ મેળવવાની આકાંક્ષા રાખતા
નથી. તેઓ વૈષયિક વિશ્વમાંથી મનોવૃત્તિને
વાળીને આત્મસ્વરૂપને સ્વાધીન બનાવે છે,
અને સાચા સુખ-શાંતિ તથા આનંદના અનુ-
ભવથી પૌદ્ગલિક કૃત્રિમ સુખનો સંકલ્પ સર-
ખેંચે કરતા નથી. તેઓ માનવદેહ તથા માનવ-
જીવનને સાચી રીતે સમજતા હોવાથી
અજ્ઞાનીને જે અત્યંત ઉદ્વેગ ઉત્પન્ન કરે એવા
અસદ્દા હુમ્મલોની અવગણના કરીને કર્મની પરા-
ધીનતામાંથી મુકાવાને મેળવેલી માનવશક્તિ
તથા જીવનનો ઉપયોગ કરીને પૂર્ણ સ્વતંત્રતા
મેળવવા પ્રયાસ કરે છે.

દિવ્ય દેહ વૈકિય હોવાથી ગમે તેટલું સારું,
સુંદર અને પવિત્ર કેમ ન હોય અને વૈષયિક
સુખનું પ્રધાન સાધન કેમ ન ગણાતું હોય,
તાંવે સમ્યગ્જ્ઞાની દેવો માનવ દેહને ઝંખે છે,
કારણ કે, માનવ દેહ વિના મુક્તિ નથી તેમજ
સાચી અમરતા પણ નથી જ એવી તેમને દૃઢ
શ્રદ્ધા હોય છે; માટે તેઓ દૈવી સુખમાં નીરસતા
અનુભવે છે અને માનવ દેહ મેળવવાની અત્યંત
ઉત્કંઠા ધરાવે છે. વધુ પડતું પાપ લોગવવાને
માટે જીવ નારક દેહ મેળવે છે અને વધુ પડતું
પુન્ય લોગવવાને માટે દેવ શરીર મેળવે છે.
આ બંને દેહદ્વારા જીવો વધી પડેલાં પુન્ય
તથા પાપ ક્ષય કરી શકે છે અને એવા હેતુથી
જ આ બે ગતિઓનું નિર્માણ છે પણ ઊંચા
પ્રકારની આત્મશુદ્ધિ માટે તથા રાગ-દ્વેષનો
સંપૂર્ણ નાશ કરીને જન્મ-મરણમાંથી મુકાવાને
માટે નથી. અર્થાત્ દેવ-શરીર પુન્યકર્મથી

પ્રાપ્ત થયેલા પૌદ્ગલિક સુખો ભોગવવાને માટે હોય છે પણ જપ-તપ-સંયમ આદિદ્વારા ઘાતી કર્મોના ક્ષય કરીને આત્મિક ગુણોના સંપૂર્ણ વિકાસ માટે નથી. તપ-ત્યાગ-સંયમ આદિથી સકામ નિર્જરા (કર્મક્ષય) તથા વ્યાધિ આદિથી અકામ નિર્જરા દેવદેહથી ન થઈ શકે પણ માનવદેહથી થઈ શકે છે, માટે જ સમ્યગ્ દષ્ટિ દેવ માનવ દેહને ઉત્તમ માની મેળવવાની આહતા રાંખે છે અને અતિમ સમયે માનવ દેહ મેળવવાના હેતુથી દેવદેહ છોડતાં જસય દુઃખ મનાવતા નથી. ત્યારે અજ્ઞાની વિષયાસક્ત દેવ દેવી સુખોમાં આસક્ત હોવાથી તેમને દેવ-દેહ છોડતાં અત્યંત દુઃખ થાય છે. દેવી સુખોની સરખામણીમાં માનવદેહ સંખંધી વૈષયિક સુખો તુચ્છ ભોગવાધી દેવદેહનો સદા સંયોગ ઇચ્છે છે પણ દેવઆસુ ક્ષય થવાથી અનિચ્છાએ પણ દેવદેહ છોડવો પડે છે અને જડાસક્તિને લઈને દેવી આભૂષણોમાં પણ પેદા થવું પડે છે.

આ પ્રમાણે વિચાર કરતાં માનવદેહ આત્મિક સંપૂર્ણ વિકાસ સાધવાનું અદ્વિતીય સાધન હોવાથી સમ્યગ્જ્ઞાની જીવો માટે ઉત્તમ ગણાય છે. માનવદેહ કેવળ આત્મવિકાસ સાધવાને માટે જ જીવને મળે છે, પણ વૈષયિક સુખ માટે અત્યંત આસક્તિભાવે પૌદ્ગલિક સુખ ભોગવવાને માટે નથી. અને એટલા માટે જ સમ્યગ્જ્ઞાની જીવોને પૂર્વજન્મના ઉચ્ચ પ્રકારના પુન્યને લઈને ગમે તેટલી પૌદ્ગલિક સંપત્તિ કેમ ન મળી હોય અને ભોગાવલિના ઉદયથી ભોગવવી પણ કેમ ન પડતી હોય તે સમ્યગ્ દષ્ટિ જીવો આસક્તિને અવકાશ આપતા જ નથી, પણ અનાસક્તિભાવે ભોગવીને અતુલ્ય સમય મળતાં સર્વ પૌદ્ગલિક સંપત્તિનો ત્યાગ કરીને માનવ દેહદ્વારા પ્રગળ આત્મશુદ્ધિથી સંપૂર્ણ વિકાસ સાધે છે. ત્યારે અજ્ઞાની જીવો પુન્યના અભાવે પૌદ્ગલિક સુખનાં સાધન મળતાં

હોય તો તેને મેળવવાને તનતોડ પ્રયત્ન કરે છે અને ધીજીને લાખો તથા કરોડોની સંપત્તિ-વાળા તથા બાગ-બંગલા, મોટર, સુંદર લોન્ન, વસ્ત્રાદિ દ્વારા વૈષયિક સુખ ભોગવતા. જોઈને ઝૂંડે છે-અદોષાર્થ કરે છે, અને પોતાને મળેલા માનવદેહને તથા માનવજીવનને નિષ્ક્રુણ સમજે છે; પણ સદ્ગુણોથી આત્મિક ગુણ મેળવવાના માર્ગ તરફ વળતા નથી. અને જેમને વૈષયિક સુખનાં સાધન સારી રીતે મળતાં હોય છે તેઓ તેમાં અત્યંત આસક્ત જનીને પોતાને પરમ સુખી તથા કૃતકૃત્ય માને છે. આવા પુદ્ગલાનંદી જીવો માટે માનવદેહ તથા માનવ જીવન કનિષ્ઠમાં કનિષ્ઠ કહી શકાય; કારણ કે સંસારમાં દેવ, તિર્યંચ તથા નારકીનાં શરીર તથા જીવનમાં જીવો ભવસંખ્યા વધારવાને માનવ દેહ જેટલો અધ્યવસાય કરી શકતા નથી. માનવી જેટલા ઉચ્ચ અને શુદ્ધ અધ્યવસાય કરી શકે છે તેટલા જ હલકા અને અશુદ્ધ અધ્યવસાય પણ કરી શકે છે. અને અનંતા ભવ કરીને સંસારમાં રજખા કરે છે. માનવ દેહ તથા માનવ જીવન મેળવીને જો તેનો ઉપયોગ પ્રભુતા માર્ગમાં રહીને શુદ્ધ શ્રદ્ધા-પૂર્વક વીતરાગ દશા મેળવવાને માટે ન કરવામાં આવે તો મળેલો માનવ દેહ નિષ્ક્રુણ છે એટલું જ નહિ પણ આત્માનું અત્યંત અહિત કરનાર છે. વિષયાસક્ત જીવો માટે તો તિર્યંચનો દેહ ઉત્તમ ગણાય કે ને દેહ તથા જીવનથી જીવ ભવસંખ્યા વધારી શકતો નથી; કારણ કે તિર્યંચ ગતિમાં પરાધીનપણે સકામ નિર્જરા ઘણી થાય છે. જો કે પથેદ્રિય મન-વાળા તિર્યંચો અશુભ અધ્યવસાય તથા પ્રવૃત્તિથી પાપ-કર્મ ઉપાર્જન કરીને દુર્ગતિમાં જઈ શકે છે પણ સંસારી પથેદ્રિય મનુષ્યો જેટલા અશુભ અધ્યવસાય તથા પાપપ્રવૃત્તિ કરી શકતા નથી. અને ઝાડ-પાણી જેવા તિર્યંચો

યોગમીમાંસા

(સંગ્રામ મુનિ પુણ્યવિજય- (સંવિજ્ઞપાદિક.)

(ગત વર્ષના જુન ૨૨૦ થી શરૂ)

ઇતર દર્શનની અપુનર્બંધક દશાને પ્રાપ્ત કરવા માટે ‘ પૂર્વસેવા ’ કારણ છે; જે ચરમાવર્તની નજદીકના આવર્તમાં સંલલિત છે. પૂર્વસેવા એટલે યોગને પ્રાપ્ત કરવા માટેની જે યોગ્યતા પ્રાપ્ત તત્ત્વોની ઉપાસના અર્થાત્ લોકોત્તર શુભપ્રાસિની યોગ્યતા સંપાદક શુરુ, દેવ આદિ પૂજ્ય વર્ગનું પૂજન, સદાચાર, તપ અને મુક્તિ, અદ્રેષ એ બધી ધાર્મિક વૃત્તિઓનો સમાવેશ પૂર્વસેવામાં થાય છે. ઇતર દર્શનાભિમત અપુનર્બંધક તથાવિધ ક્ષયોપશમના અભાવે મુગ્ધભાવે અન્ય દેવાદિ પ્રત્યે અદ્રેષપૂર્વક સર્વ દેવાદિને માને છે, જ્યારે જૈન દર્શનાભિમત અપુનર્બંધક શ્રી અરિહંતાદિને દેવાદિરૂપ માને છે, અને એની પૂર્વસેવા ચરમાવર્તની પ્રાસિની લગભગમાં હોય છે. એટલું વિશેષ કે અપુનર્બંધકની પૂર્વસેવા નિરૂપચરિત છે, જ્યારે સુકૃતબંધકની પૂર્વસેવા કારણમાં કાર્યનો આરોપ કરી ઉપચરિત હોય છે. આ ઉપચરિત વસ્તુ પણ અવસ્તુ નથી, કારણ ચરમાવર્ત સામીપ્ય છે. સિવાય બીજાં જીવો તો દૂરેવર્તી હોય અસહ્યુત કારણ પરસ્વે જ હોય છે.

પૂર્વોક્ત દૃષ્ટિઓમાં આદ્ય ચાર પ્રતિપાતિની પણ છે અને સાપાય પણ છે, જ્યારે અંતિમ ચાર અપ્રતિપાતિની છે. કદાચ શ્રેણિકાદિની માત્રક સાપાય હોઈ શકે, પણ એમાં માત્ર કાયિક જ દુઃખ હોય કિન્તુ માનસિક ભાવના તો નિર્ભળ જ હોય.

યોગોમાં પણ સાશ્રવતા અને નિરાશ્રવતા તથા સાપાયતા અને અનાપાયતા હોય છે.

જેમાં પ્રાપ્તબંધની શક્યતા હોય તથા કર્મબંધ જનિત દુઃખોની શક્યતા હોય તેને સાશ્રવ અને સાપાય કહેવાય છે. વૃત્તિસંક્લય યોગ તો નિરાશ્રવ જ હોય કારણ એમાં અજ્ઞાન કે વિકલ્પ-જન્ય વૃત્તિઓનું અસ્તિત્વ હોતું નથી. પ્રથમની ચાર દૃષ્ટિઓમાં અજ્ઞાનબાહુલ્ય હોઈ પ્રતિપાતિ સંલલિત છે. એમાં અપાય પણ સંલલિત છે. એનો અર્થ એ નંધાય કે પ્રથમની ચાર પ્રતિપાતી જ છે. અન્યથા અગ્રેતન ચારનો લાભ જ થાય નહિ. ચરમાવર્તી જે જીવો ચરમયથા-પ્રવૃત્તિકરણમાં આવી ગયા હોય તે જીવો વસ્તુ-ગત્યા આદ્ય ચાર દૃષ્ટિઓના અધિકારી બને છે. તે જીવો શાન્ત ઉદ્ધાતાદિ પ્રકૃતિમય હોય કિન્તુ હૃદયવાદિ પ્રકૃતિમય ભવાભિનંદી જીવ આદ્ય દૃષ્ટિના વાસ્તવિક અધિકારી બની શકતા નથી. ભવાભિનંદી જીવો અચરમાવર્તમાં નિષ્કિંમિથ્યાત્વના ઉદયના કારણે વિવેક લોચનથી પરાંગમુખ હોય છે તથા વિપર્યાસ બુદ્ધિમંત હોય છે અને એથી માત્ર લોકાદર માટે ધર્મ-ક્રિયાના આચરનારા હોય છે. એટલે એમનું અનુમાન ગ્રુહ હોતું નથી, કિન્તુ કૃતર્ક અને તદ્દનિત અસદ્ભિનિવેશથી કલંકિત થએલું હોય છે. જ્યારે જે જીવો મિથ્યાત્વની મંદતાના પ્રભાવે કૃતર્કથી અને મિથ્યા અભિનિવેશથી દૂર હઠ્યા હોય છતાં વિશિષ્ટ વિવેક નહિ હોવાના કારણે અનાભોગી હોય તેઓ કમશઃ ચરમાવર્તની નજીકમાં આવે છે અને લલિતવ્યતાના યોગે ચરમ યથાપ્રવૃત્તિકરણ પર્યંત પહોંચી શકે છે. *

(ચાલુ-)

સકામ નિર્જરા કરીને જીવે જ આવે છે, માટે પુણ્યભાનંદી જીવો માટે આત્મ અહિત વધુ ન થવાની દૃષ્ટિથી તિર્થંચ ભવં ઠીક અને વિષય

સુખ ભોગવાને દેવદેહ ઠીક; બાકી આત્માનંદી જીવો માટે સર્વોત્કૃષ્ટ આત્મશુદ્ધિનું કારણ હોવાથી માનવદેહ જ ઉત્તમ કહી શકાય છે.

(અનુસંધાન પાના ૮ નું)

તપ અને ધ્યાનના અનંત શુભ વિકાસ માટે બળ આપે અને સમસ્ત જીવનની પરમાત્મ-તત્ત્વ સાથે અલેદ એકતા (Absorption) કરાવે તેમજ મૂર્તિમાન શાશ્વત આનંદ પ્રાપ્ત કરાવી કર્મ અને કર્મફળ ચેતતારૂપ વ્યાપાર બંધ કરાવી સંપૂર્ણ જ્ઞાન ચેતના પ્રકટાવે.

ઉપસંહારમાં નમો સિદ્ધાણે ના મંગલમય પદ્મ સ્મરણ કરી 'પુરુષાર્થસિદ્ધયુપાય' ગ્રંથમાં શ્રી 'અમૃતયંત્રાચાર્ય' કૃત સિદ્ધ પરમાત્માના

સ્તુતિ-શ્લોકને સાદર કરી વિરમવામાં આવે છે.

કૃતકૃત્યઃ પરમપદે પરમાત્મા સકલવિષય-
વિષયાત્મા ।

પરમાનંદનિમગ્નો જ્ઞાનમયો નન્દતિ સંદૈવ ॥

“જે કૃતકૃત્ય છે, (૪૫) લક્ષ યોગજન લાંબી સિદ્ધશિક્ષા ઉપર વિરાગે છે, સકલ સ્થા-વર જંગમ પદાર્થોના જ્ઞાતા છે, શાશ્વત આનંદમાં મગ્ન છે તે સર્વજ્ઞ પરમાત્મા જયવંત વર્તે છે.”

કેતેહયંદ અવેરભાધ.

શ્રી મહાવીર જિજ્ઞંસુ સ્તવન

(મોરે અંગનામે આચો.મહારાજ-એ ૨૧૬)

મોરે મંદિરિયે આચો મહાવીર !

વીર જિન સૂતાં જીવનિયાં;

આનંદ મંગલકાર !, અંગના કીજે પાવનિયાં.

વીર જિન૦ મોરે મંદિ૦ ૧

ભક્તિકેરાં તોરનિયા બંધાઈ,

અંગિયાં રચાઈ, રંગિયાં મચાઈ;

સમતા રસ કે (૨), પુષ્પોં સે પૂજું ચરનિયાં. મંદિરિયે આચો૦ ૨

શ્રદ્ધાકેરી આરતિયાં ઉતારું,

ભાવના જગાઈ, વાસના ફગાઈ;

જિખરે જિખરે (૨), કર્મોં કી કાલી ગઢરિયાં. મંદિરિયે આચો૦ ૩

મૈત્રીકેરી યાંત્રિયાં ગળાઈ,

ધૂનકો મચાઈ, મનકો નચાઈ,

દિલસે દીને (૨), દક્ષ કો સુક્રિ નગરિયાં. મંદિરિયે આચો૦ ૪

સુનિ મહારાજશ્રી દક્ષવિજયજી મહારાજ

વખતસર કામ કરી લે-Timely action.

ન્યાં સુધી આ શરીર-કલેવર ઠીક ઠીક વર્તે છે, ન્યાં સુધી ઘડપણ દૂર છે, ન્યાં સુધી ઇંદ્રિયોની શક્તિ ફીણ પડી ગઈ નથી અને ન્યાં સુધી 'આઉપ્ય' પરવારી બેઠું નથી—ત્યાં સુધી આત્માના શ્રેય માટે માણસે ખૂબ પ્રયાસ કરવો ઘટે; બાકી ઘરને આગ લાગ્યા પછી ફૂંવા બોલવો—એ પ્રયત્ન તે કેવો ગણાય ? અત્યારે તારા હાથ પગ ચાલે છે, આંખો કામ આપે છે, માંઢલ બે માંઢલો પંથ તું કાપી શકે છે, બે ચાર દાદરા ચઢી શકે છે, બે દહાડા ઝાંછું ખાંવાતું' મળે કે નકારકા બેચી કાઢવા પડે તો ચલાવી શકે તેમ છે, ઉઝગરા કરી શકે તેટલી શક્તિ છે, કુદરતી હાજત કે તરસને બેચી શકે તેમ છે—આવી તારી ઠીક ઠીક શરીરશક્તિ વર્તે છે તેનો લાભ લઈ લે. તને આ ઉપરાંત શારીરિક અનેક લાભો હશે તે તું ગણી લેજે અને તેનો ઉપયોગ કરી લે, તેનો બદલો શરીર પાસેથી વાળી લે, તેનો કસ કાઢી લે.

અને જો હજી તને ઘડપણ નથી આવ્યું, તને ઊંચરો મોટો કુંગર નથી ચઢ પડ્યો, હજી પગમાં વા' નથી આવ્યો, હજી પક્ષપાતથી કે મીઠી પેશાબથી શરીર દોદળું નથી ચઢ ગયું, હજી અંખિ મોતૈવા આવવા માંડ્યા નથી ત્યાં સુધીમાં તારી શરીર-શક્તિનો લાભ ઉઠાવી લે, તારી જીવાની કે પુખ્ત ઉંમરનો કસ કાઢી લે, તારી ચાલતી ગાડીનો મળે માણી લે અને એ ગાડી અટકે તે પહેલાં તેના ખુરદા કરી લે અને અત્યારે તારી સર્વ ઇંદ્રિયો સાખત છે, કાનમાં બહેરાશ નથી, આંખમાં ઝાંખ નથી, રવાદમાં શીકાશ નથી, શરીર પર સોજા નથી, નાકમાં ગંધ જીવતીજગતી છે ત્યાં સુધી તેનો લાભ ઉઠાવી લે, તેને પાણેલ, પોષેલ અને જમાવેલ છે તે માટે લીધેલ તરદીનો બદલો લઈ લે.

અને તારી વયના તો કંઈક આદ્યા ગયા. જેની સાથે રમ્યો, દાણ્યો, માણ્યો, રખજો, નાગો રૂપો તેમાંનાં કંઈક રમવાનમાં પોઢી ગયા. તું હજી જીવંતોજગતો બેઠો છે, તો તેનો લાભ ઉઠાવ. અને લાભ ઉઠાવવામાં તારું પોતાતું શ્રેય યાચ તે કર, અને શ્રેયમાં પણ લાંબી નજરે જો. પરમ શાંતિ ચિરકાળ માટે મળે અને તારા આ રખડ-પાટા મટી જાય તેવો તેનો લાભ લઈ લે. તારાં શરીર, આંવડત, મગજ અને અનુકૂળતાઓનો સારો ઉપયોગ કરી લે અને આ લાવનો ફેરો સફળ કર. બાકી બ્યારે કાંકાતું તેડું આવશે ત્યારે તું કાંઈ કરી શકીશ નહિ. પછી તે વખતે તને પરતાવો યશે કે આ કામ રહી ગયું કે પેલું કર્તવ્ય રહી ગયું, એ આવશ્યક ન થયું અને પેલું ઉદ્વેગન રહી ગયું. આવી અનેક વાત મનમાં રહી જશે અને પછી દોડાદોડમાં ખમત-ખામણા કરવા મંડી જમ્મરા કે માથા પછાડી પરતાવો કરીશ એમાં કાંઈ વળશે નહિ. એ કાકાનો દુકમ ક્યારે છૂટશે અને કેવા સંયોગોમાં છૂટશે, એ છૂટશે ત્યારે તું સાવધ હોઈશ કે બેબાન કે બેમકા હોઈશ—એ કોઇને ખબર નથી અને એ વખતે પછી તું રમરણ કરવા મંડી જમ્મરા કે વસીયતનાયું લખાવવા મંડી જમ્મરા એમાં કાંઈ વળશે નહિ. ધરને આગ લાગ્યા પછી ફૂંવા બોલવાનું કામ તે કાલો માણસ કરે ? માટે અત્યારે અને તેટલો લાભ લઈ લે, મળેલી અતુકૂળતાનો બદલો વાળી લે અને તારું પરમ શ્રેય યાચ તે માર્યું પડી લે. અત્યારે કરેલી સેવા, દીધેલ દાન, સ્વીકારેલ ત્યાગ, આદરેલ સંયમ અને પાણેલ જલ્લયય તારી પડખે રેડો આપશે. બાકી છેલ્લી ધડીની દોડાદોડમાં કાંઈ ભલીવાર નહિ યાચ, માટે છે તેનો સારા વખતમાં રચાથી લાભ લઈ લે. આતું નામ ધર્મકૌશલ્ય કહેવાય. એ તું નોંધી રાખજે અને આવો અવસર ફરી ફરીને નહિ મળે તે નોંધી રાખજે.

યાવત્સ્વસ્થમિદં કલેવરગૃહં યાવચ્ચ દૂરે જરા, યોવચ્છેન્દ્રિયરાકિરપ્રતિહતા યાવત્ક્ષયો નાપુનઃ ।
આત્મશ્રેયસિ તાવદેવ વિદુષાં કાર્યઃ પ્રયત્નો મહાન્, મોદીતિ ભવને તુ કૃપણનંતં પ્રત્યુદયમઃ કીદશઃ ॥
ભર્તૃહરિ

અધ્યાત્મ રસ. Subjectiveness.

અધ્યાત્મ શાસ્ત્રના અધ્યાસથી થયેલા સંતોષ સુખનો અનુભવ કરનાર પ્રાણી રાજાને ગણુતો નથી, લક્ષ્મી આપનારને ગણુતો નથી. અરે પૂઢ દીંદ્રને પણ ગણુતો નથી.

આત્મા સંબંધી હકીકત તે અધ્યાત્મ. એના રસમાં જે પડ્યો હોય તે પોતે પોતાના માલિક છે, પોતાનો શેઠ છે, પોતાનો સરદાર છે, પોતાનો ઉપરી છે, પોતાનો સર્વસ્વ છે. સાચા અધ્યાત્મીની દશા એવે જ હોય. દુનિયા એને બાવરો કહે, બેવકૂફ માને, અવ્યવહાર માને કે થેલા ગણુ એની એને પરવા કે દરકાર હોતી નથી. એની નજર સામે પડતી નથી, એને અન્યના અભિપ્રાયો સાંભળવાની પડી હોતી નથી, એને પોતા માટે બીજાઓ શું કાર છે કે કેવું એલે છે તે બાણવાની નિગ્રાસા હોતી નથી. એ તો એના તાનમા ચાલ્યો જાય, એની મસ્તીમાં મસ્ત રહે, આંતર વિચારણામાં મગ્ન રહે અને દુનિયાના માનમરતબા, અભિનંદન, પ્રશંસા કે પ્રમાણ પત્ર તરફ નિરપેક્ષ રહે. એને વ્યવહાર કે વ્યવસાયની કાંઈ પડેલી હોય નહિ, એને વેધવચકા જાળવવાનાં ન હોય, એને અન્યના મત બાણવાની તમજા ન હોય, એને દુન્યવી અભિપ્રાયનાં મૂલ્ય ન હોય, એટલે એની નજરમાં રાજ મહારાજ શેઠીઆ કે ઈંદ્ર તરફના કે તેમના સંબંધીના વિચાર જ ન હોય, એની એને તમા ન હોય, એના તરફ એના ખ્યાલાત પણ ન હોય અને તેઓ પોતાને નવાજશે કે ભેટશે એવી કાંઈ પ્રકારની આકાંક્ષા કે અપેક્ષા એને ન હોય. એને જંગલમાં ફરતાં ભય ન હોય, એને નીરસ ભોજન કરતાં ક્ષોભ ન હોય. એને પોતાના વિકાસ સંબંધી જ વિચારણા અંદરમાનીથી નિરંતર ચાલ્યા કરતી હોય, ત્યાં પુરુષગદાનંદ, શરીરવિભૂષા, છદ્વિયા વિષયો તરફ આકર્ષણ કે સાંસારિક માન રનેહ દલ કે ગૂંચવણનું એનામાં તત્ત્વ કે એનો અંશ પણ ન હોય.

આવા અધ્યાત્મના રંગમાં રંગાયેલા સાચા અધ્યાત્મીઓ પોતાના આત્માનો વિકાસ સાધે છે. ઉત્તરોત્તર આગળ વધતા જાય છે અને નિરપેક્ષ ભાવે દુનિયાને આદર્શ દાખવેલા આપતા જાય છે. એના ઉચ્ચ વ્યવહાર, વિશુદ્ધ વ્યવસાય અને આદર્શ

જીવન અનુકરણીય બને છે. આવા અધ્યાત્મનો વારંવાર અભ્યાસ કરવો, ફરી ફરીને તેની ભાવના કરવી, તેનો જીડો ભાવ વિચારવો અને પોતામાં તેનો સ્પર્શ થયો હોય તો યોગ્ય પાત્રને તેનો વિભાગ આપવો, લાવકને તેનો ભાગી બનાવવો.

બાકી અધ્યાત્મની વાત કરનારા અધ્યાત્મી છે. એમ હંમેશા કારી લેવું નહિ. એમાં દંભ અને માયા ધણી વાર કામ કરે છે અને કેટલીક વાર તો પ્રાણી આત્મવચ્ચના કરી પોતાની જાતને પણ છેતરે છે અને ધણી વાર પોતે અધ્યાત્મી છે એમ માનવાને લલચાઈ જાય છે. આવી આત્મવચ્ચનાથી બચી જવા જેવું છે. 'એમ કહે સાધુ' નહીં માનું, એ કહી વાત છે મોટી' એમ. આનંદજન મહારાજ કહે છે એ વાતમાં ધણું રહસ્ય છે. સાચે અધ્યાત્મ અશક્ય છે, અપરંપાર છે, અગમ્ય છે એમ પણ માનવું નહિ. બાકી 'એ કહી વાત છે મોટી' એ તો સમી જ વાત છે. અને છતાં એ મોટી વાતમાં જ જીવનનો સાચો રસ છે, સંસાર-યાત્રાની સફળતા છે, સાધ્ય સન્નુખ પ્રયાણ છે અને સમતા રસનાં કચોળાં છે. જ્યારે ધનવાનોના ઢગલા કે રાજાનાં રાજ્ય તરફ સમાનભાવ આવે, જ્યારે પરિગ્રહ પર ઉદાસીનતા આવે, જ્યારે વિષયકંપાય તરફ અંદરની અરુચિ થાય, જ્યારે વ્યવહાર તરફ ઉદાસીનતા થાય, જ્યારે સામાનો વાંક કે મુન્હે જોવાને બદલે તેની સાંસારિક દશા તરફ ઉપેક્ષા થાય, જ્યારે ચાલુ વ્યવહાર તરફ ઉદાસીનતા થાય, જ્યારે પોતાને નુકસાન થાય ત્યારે પણ સમભાવ રહે અને જ્યારે નિજનંદની મસ્તી જગતી રહે- ત્યારે અધ્યાત્મ શાસ્ત્રના સુખનો આસ્વાદ આવે છે અને પછી તો આખું દર્શિનિદુ જ પલટાઈ જાય છે, પછી સામે જોવાને બદલે અંદર જોવાની રીત આવડી જાય છે અને પછી આખા સંસાર વિસ્તારનો પ્રપંચ સમજતો જાય છે, પરભાવની પરિસ્થિતિ જાણખાય છે અને પછી જે મોજ આવે છે તે લખવાના શખ્દો નથી, બતાવવાનાં ચિહ્નો નથી, સંમજવવાનાં પ્રસંગો નથી. પણ એ તો આંતર રાજ્યના વિલાસો છે. 'ખોજ હોય સો પાવે' એટલે એ અગમ્ય નથી, પણ એની ખોજ જોઈએ, એ માટે તમજા જોઈએ, એની તાલાવેલી લાગવી જોઈએ. આ ધર્મ કૌશલ્યનું કેંદ્ર છે.

અધ્યાત્મશાસ્ત્રસમ્ભૂતસન્તોષસુખશાલિનઃ । ગણયન્તિ ન રાજાનં ન શ્રીદં નાપિ વાસવમ્ ॥

શ્રી યશોવિજય ઉપાધ્યાય.

આશા-Hope.

જે તને સુખની, ધર્મની કે સુકિત સામ્રાજ્યની ખેવના હોય તો પારકાની વખેલી ચીજોમાંથી માત્ર એક આશાને વશ કર.

આ જીવનમાં પારકાની બધીસો તરફ તું નજર રાખે છે. કાષ્ટએ તજ્જલ, ખોયેલ કે તને સાંપડેલ ચીજો મળે ત્યારે તેમાં તું રાજ થાય છે, પારકાની કેટલી દીધેલ વસ્તુ તને મક્તમાં મળી જતી હોય તેના તરફ તારી રૂપડા રહે છે, પણ જો તને ખરા સુખની, સાચા ધર્મની કે સર્વ સંયોગથી સુકિત મેળવવાની ઇચ્છા હોય, તને એમાંની કોઈ પણ ચીજ માટે સાચી લગના લાગી હોય તો પારકાની આશા પરનો તારો તારતણો તોડી નાખ, પર-વસ્તુ કે પરવ્યક્તિની આશાના દોરને કાપી નાખ અને પછી તને સર્વ સંયોગોમાં ખૂબ મળ આવશે, તારા જીવન પરનો ખોલો દલકો યદ જશે, તારી માનસિક પરિસ્થિતિમાં મોટો પડોટો આવી જશે અને તારા સંસાર ચક્રાવાની પરિધ નાની યદ જતી તને ચોતાને દેખારો.

અને આશાના પારમાં બંધાયેલા પ્રાણીએ કેવા કેવા ચેતનાઓ કરે છે? કેવાં ધોષો અને દહામણો કરે છે? કેવા ધટતા અચ્છદતા દોડા અને આંટાં કરે છે? આશાના પાશમાં બંધાયેલા પ્રાણી મોટાની ખુશામત કરે, રાગ મહારાગની હામાં હા મેળવે, શેઠ સોદાગરના અચ્છદતા હુક-મોનો અમલ કરે અને અનેક ન કરવાનાં કામ કરે. અહીંથી મળશે, ત્યાંથી મળશે, પછેથી મળશે એવી આશામાં એ દોડાદોડ અને તગડાતગડી કરે અને રાતદિવસ મોડું વહેલું ન જોતાં ખેંચાયા જ કરે, ખેંચ્યા જ કરે, પડ્યો બોલ સાચાખોટાની ટુલના કર્યા વગર ઉપાડી લે અને લાંબાલઘ યદ જાય. કૂતરાને રોટલી જતાવી ટગાવવામાં આવે તે પ્રકારે આશાના દોરે લટકાયેલા માણસ આશામાં ને આશા-માં તણાતો જાય, એના વોમાં તણાતો ખેંચાતો જાય અને પકડાયેલી માછલી પેટ તરફ તો જાય, છતાં ઉપરથી એક બે ટીપાં જરૂર પડશે એ આશામાં એ મધુમિદુના દર્શાતમાં લટકતા માણસની પેટ બરાબર વર્તે અને કાંઈક મળશે, થોડું પણ મળશે એ આશામાં અધમનાં પડખાં સેવે, અયાગ્યનાં મોઢાં બોલાવે, નીચની ઉપાસના કરે, ચારિત્રમાં અતિ

હીન યદ ગયેલાને પસવારે અને વિવેકવાનને વિચિત્ર લાગે તેવું વર્તન કરે.

માટે આશાને સર્વ દાવની પ્રાથમિક ભૂમિકા ગણી છે. આખો સંસાર આશા ઉપર રચાયેલો છે. અનુભવ લવખાં તો આશા ખૂબ જ ભાગ લગવે છે. વેપારીને, વૈદ્યને, વકીલને અને દરેક ધંધાદારીને આશા ધરાક પર હોય છે તો દાસ દાસી તોડર કે અમલદારને ઉપરી અધિકારીની આશા હોય છે, તે પ્રમાણે નિશાળથી માંડીને ગમે ત્યાં જવું થાય કે ગમે તે સંયોગ કદપાય, તેમાં આશાના અંશો જરૂર તંત્રી આવશે. આ આશા છૂટી એટલે અર્ધ સંસાર છૂટી ગયો સમજવો. ખરું સામ્રાજ્ય સ્વરાજ્ય કે સ્વાતંત્ર્ય મેળવવા માટે આશા દાસીના પાશમાંથી સુકિત મેળવવાની આવશ્યકતા છે. આશાને મહાન લેખકોએ રાક્ષસી કહી છે, સપ્તશ્રી કહી છે, મદિરા કહી છે, વિષમંજરી કહી છે, વાકુરેલી વાઘણ કહી છે અને એને અનેક અધમ ઉપનામોએ સંજોધી છે એમાં જરા પણ અતિશયોક્તિ નથી. એ વાત આશાને, આશાના તંત્રને, આશાના પાશને બરાબર સમજવામાં આવે તો બરાબર સમજાઈ જાય તેવી છે. આશામાં તણાયેલા પ્રાણી એવા નેખમો એડે છે, એવી જૂથો સહન કરે છે, એવા મહેણાટોમાં સાંભળે છે અને પોતાની જાતને એટલી નીચી ઉતારી પાડે છે કે એને માટે ગમે તે શબ્દ વપરાય તે યોગ્ય છે. તે જાતે ધણી મીઠી છે, મોઢક છે, ઘેન ચઢાવનાર છે, જાતને જૂલાવનાર છે અને ધણી અદશ્ય રીતે અંદરખાનેથી કામ કરનાર છે.

આવી આશાને વશ કરી, એટલે પછી રસ્તો સાફ યદ જાય છે, પછી પ્રગતિ રૂઢકે અને જૂસકે થતી જાય છે, પછી આજાપંખાળ મટી જાય છે, પછી પારકી દવા પરના જીવનનો છેડો આવી જાય છે અને મનમાં એક એવી જાતની ખુમારી આવી જાય છે કે જેમાં અભિમાનનો અંશ ન હોવા છતાં પ્રાણી પ્રવાહથી અલગ યદ જાય છે. ધમ કૌશલ્ય પ્રાપ્ત કરવાની તમજાવાળાએ આ જગતને સંમોહિત કરનારી આશા પર વિજય મેળવવાનો અને તેને સ્વચ્છ કરવાનો. આદર્શ રાખવો ખાસ જરૂરી છે. એમાં એની ચુચ્ચલોનું નિરાકરણ છે અને અખંડ સામ્રાજ્યનું સમીકરણ છે.

યદીચ્છસિ સુખં ધર્મં મુક્તિસામ્રાજ્યમેવ ચ । તદાપરપરીહારાવેકામાર્શાં વશીકુર ॥

ફલવ્યક્તા-Fruitlessness.

મુનિઓએ ક્યાં તે જ સઘળાં કામો-કર્મો ક્યાં

પણ ફળમાં વચ્ચેના થઇ-રખી પડ્યાં.

ભટ્ટહારએ વૈરાગ્યશતકમાં ઉપરનો અર્થોત્તર ન્યાસ કરીને તેની તેની ઉપર કેવાં કર્મો ક્યાં તેના શેડાં નામો આપ્યાં છે અને પછી બતાવ્યું છે કે મુનિ કરે છે તેવાં કામો ક્યાં, પણ આપણને તો ધર દી ને ધર દહાડાં રહ્યાં છે. આપણે ત્યાગી, સંન્યાસી, વૈરાગી, મુનિનાં કામો તપાસીએ અને આપણાં પોતાનાં જોઈએ, તો તેમાંનું એક પણ કામ આપણે એાક્રું કરતાં નથી એ તુરત જણાઈ આવશે અને છતાં આપણે તો ન્યાનાં ત્યાં જ છીએ. ભુંઓ, મુનિ કે ત્યાગી ક્ષમા ધારણ કરે છે, આપણે પણ શેડીઆના મિળજ, ઉપરીના હુકમો અને અગતીનાં મહેલો ખમી ખાઈએ છીએ. મુનિ તપ કરી શરીર સૂકવે છે; આપણને કામમાં મોહું યઇ જાય, રસોયો નાસી જાય, ખૈરીને અડચણ હોય તો અનેક વાર

ભૂખ્યા રહીએ છીએ, અધૂરા રહીએ છીએ, શુકર-વારિયા ચણા કે ગાંડીઆનો આશ્રય લઇ ચલાવી લઇએ છીએ. વૈરાગી મુનિ પગે ચાલે છે, આપણે પણ આખો દિવસ પગો ધસતાં કે પગને ધસતાં ચાલીએ છીએ. મુનિ પોતાના પરિશ્રુતો ત્યાગ કરે છે, આપણે પણ દેવું દેવામાં, નાદારી પતાવવામાં કે ટાંચ લાગે ત્યારે પૂર્ણ લાગ કરીએ છીએ. મુનિ શીત ઉષ્ણ આદિ અનેક પરિવહો સહન કરે છે, આપણે પણ ખરે ખપોરે છત્રી વગર આંટા મારી સૂઈદેવની આતાપના લઈએ છીએ કે શિયાળામાં ઠંડીના સુસવાટા કરતાં તાપણી પાસે હાથધરીએ છીએ. મુનિ પોતાના ઉપાસ્ય દેવ કે આદર્શનું ધ્યાન કરે છે, આપણે પણ આપણા ઉપાસ્ય દેવ ધન-વિતતું ધ્યાન કરીએ છીએ. મુનિ મધ્યસ્થિત કંપડાં રાખે છે, આપણે પણ એ પાંચ ધોતિયાં કે પાંચ સાત પહેરણુ રાખીએ છીએ. મુનિ ભાતપાણીનો આહાર કરે છે, આપણે પણ રોટલી દાળભાતનો આહાર કરીએ છીએ. મુનિ ભાઈભાંડુનો સંબંધ છોડી દે છે. આપણે પણ ભાઈભાંડુ સાથે ફારગતી કરી ગોળાનાં પાણી સૂઢાં હરામ કરીએ છીએ. મુનિ એવણીય આહાર લે છે, આપણે પણ ખાવા યોગ્ય આહારનો જ ઉપયોગ કરીએ છીએ. મુનિ બ્રહ્મચર્ય પાળે છે, આપણે પણ સ્ત્રી પરદેશ જાય, તેની સાથે અખોલાં થાય કે વાંધો

પડે ત્યારે અશ્વ બ્રહ્મચર્ય પાળીએ છીએ. સારે આપણાં કર્મોમાં અને મુનિનાં કર્મોમાં ફેર શો ? એ કરે છે તે જ બધું આપણે કરીએ છીએ.

જૂખમાં અને સહન કરવામાં, રખડપાટામાં અને બોલીચાલીમાં આપણે પણ અનેક પ્રકારે મુનિ જેવાં જ હોઈએ છીએ. મુનિ વાણીનો સંયમ રાખે તો આપણે મહાજનમાં, સભામાં, સમાજમાં ચૂપ થઇ બેસી જઈએ છીએ. મુનિ જોઈને ચાલે તેમ આપણે પણ ખાડાખડિયા સંભાળી પગ મૂકીએ છીએ. મુનિ એક ગામથી બીજે જાય તેમ આપણે પણ સામાન લઈ બહારગામ જઈએ છીએ. મુનિ હાલે, ચાલે, ખોલે, જંગલ જાય, તે સર્વ આપણે પણ કરીએ છીએ. મુનિ વહુલાં ઊઠે તેમ આપણે પણ રેલ્વે, બસ કે ટ્રામ પકડવા ઘણીવાર વહુલા ઊડીએ છીએ. મુનિ ચોળપટ્ટો કે કોપીન પહેરે તો આપણે ધોતિયું કે સાડી પહેરીએ છીએ. ત્યારે આમાં વાંધો ક્યાં આવ્યો ? અને ફેર શો રહ્યો ? મુનિ કોઈ કામ એવું નથી કરતાં જે આપણે એક યા બીજા આકારમાં નહિ કરતા હોઈએ.

અને છતાં ફળની નજરે જોઈએ તો આપણો તે એનો મેળ જ ન ખાય. સમાન ક્રિયા બાલ નજરે અનેક ખાતતમાં એક સરખી હોવા છતાં આપણાં આશયલેહને લઈને આપણે સંસાર વધારીએ છીએ, સારે એ સંસારને ધટ્ટાડી આત્મવિકાસ કરતાં જાય છે. આપણે ધન, માલ, હવેલી, ગાડી, વાંકીમાં રત થઈએ છીએ ત્યારે એ વસ્તુને આત્મવિકાસનું સાધન ગણી તેનો તે માર્ગે ઉપયોગ કરે છે. આપણી જૂખમાં, ક્ષમામાં, સહનશીલતામાં, રખડપટ્ટીમાં અને ઉપર ગણાવેલી સર્વ પ્રવૃત્તિમાં આપણો આશય પૌદ્ગલિક હોય છે, સાંસારિક હોય છે, પરભાવનો હોય છે. એટલે આપણી એકે વાત જામતી નથી, ચોંટતી નથી, ફિચર થતી નથી, લાંબી રાશે લાલ કરાવનાર થતી નથી; સારે એમની દરેક પ્રવૃત્તિ પાછળ સ્વભાવ તરફ રમણ હોઈ, વસ્તુ કે ક્રિયાનો ઉપયોગ સાધન તરીકે માત્ર લાભ લેવા પૂરતો જ હોઈ એની અને આપણી ફળપ્રાપ્તિમાં જમીન આસમાનનો ફેર પડે છે. આશય ફરી જાય, દશા બદલાઈ જાય, સૂકાન પર કાળૂ આવી જાય, તો આપણે પણ તુરત કક્ષા બદલી શકીએ, આશય બદલવાની જરૂર છે. આજમાં સુંઝાવા નેવું નથી. આ જીવ પોતે મુનિ મહંત થઈ શકે છે. આશય બદલો, ઉદ્દેશ બદલો.

મૌનિક

તત્તત્કર્મ કર્ત યદેવ મુનિમિસ્તૈસ્તૈઃ ફલૈર્વિજિતાઃ ॥

ભટ્ટહાર ચતુર્થપાદ.

જ્ઞાન ગીતા શતક.

(ગતાર્ક પ્રુષ્ટ ૧૭૮ થી શરુ)

જગતમાં વિચિત્રતા, આતમની પવિત્રતા, દૃષ્ટિમાં ન દરિદ્રતા, સવળું દેખાય છે.
 દ્રવ્ય શુભ પરમાય, છ એ દ્રવ્ય ધરતાય, વિચિત્રતા પરમાય, ભમ નહીં થાય છે.
 મૂઢગલ પરમાય, દ્રવ્ય વરતુનાં છે આયુ, યાત્રીને દેખાય ઘણું, તેથી ન મોહાય છે.
 જગત કે દ્રવ્યતણા, કરતા ન કોષ્ટ ગણે, અનાદિ અનંત ગણે, પર્થાસે મહાય છે. ૩૭
 અખંડાતમ રસ આખી, નિશ્ચયતું લક્ષ રાખી, આતમાની મહી સાખી, વ્યવહારે વર્તીએ,
 કરમને વશ જીવ, રાએ મોહમાં સદીષ, ભરમથી બૂલી જીવ, અજીવ ન મહીએ.
 પરમાત્મા જિન રૂપ, એજ છે તારું સ્વરૂપ, બહિરાંતમ લાગી ભૂપ, અંતરાત્મ જઈએ,
 વિષય કષાય આદિ, મોહ રાગતણી માદી, કુમતિ બની છે દાદી, તેને સંગ તજીએ. ૩૮
 સુમતિ સિયળવંતી, સદાય સોભાગ્યવંતી, હોય બધાં એ શુભવંતી, સુખી તે જણાય છે,
 હોય કલટા કુમતિ, થાય તેને જોઈ પતિ, કરતી મલિન મતિ, દુઃખી બહુ થાય છે,
 સુમતિને સંગ કરે, તેની પર પ્રીત ધરે, કુમતિને દૂર કરે, શાંતિ તો પમાય છે,
 સુમતિનું સંગપણ, દૂધમાંઢી ગળપણ, આવે નહિં ધડપણ, આનંદ છતાય છે. ૩૯
 આહિ રહેા સંસારમાં, આહિ તો વનવાસમાં, પણ જોઈ આતમામાં, વસે તે વખાણીએ,
 ધરમનું ધરી આંગ, કરમને કરે તંગ, નાટકના ત્યાગી રંગ, આતમ પિછાણીએ;
 આતમ વસંત આગ, ફરવા મળ્યો છે લાગ, લે છે બહી ભાત ભાગ, સુખી તેને ગણીએ,
 અગ્નિય અગ્નીયર છે, અનુભવગોચર છે, પરભાવથી પર છે, બહીભાતે ગણીએ. ૪૦
 અમનસ્ક યોગ કરી, આસકિતને દૂર કરી; નિર્વિકલ્પ ધ્યાન ધરી, અનુભવ લખીએ,
 શુદ્ધ ચિદરૂપ હું છું, પરભાવ રહિત છું; સ્વભાવ સહિત હું છું, એવો ભાવ મહીએ.
 જ્ઞાન છે સ્વરૂપ મારું, પરદ્રવ્યથી તે ન્યાડું; મારું રૂપ મને પ્યારું, સ્વભાવમાં ઠરીએ.
 રિયર થતાં ચિત્ત ધ્યાન, પ્રગટશે આત્મજ્ઞાન; ચેતના મધુર જ્ઞાન, ચેતનજી સુણીએ. ૪૧
 વૃત્તિઓ વિદાય થાય, શાંતિ ચિત્તમાં સ્પષ્ટાય; આનંદી આતમરાય, આરામ તે પામતો.
 પરની પ્રવૃત્તિમાં, વૃત્તિઓ કરે યડાય; રાગ દોષની લડાય, જંગ ત્યાં તો જામતો.
 જોવે અને જાણે બધું, પીડામાં પડે ન વધુ; શાંત સુધારસ મધુ, રસાયણ આખતો.
 જ્ઞાન અને દૃષ્ટાપણ, જોવું અને જાણપણ; સ્વભાવ એ નિજગણ, એમાં ચિત્ત રાખતો. ૪૨
 અનુભવી અનુભવ, જાણી શકે અન્ય નવ; આ ભવ કે પરભવ, પોતાથી જણાય છે.
 સુખ દુઃખ જોઈ સહે, અનુભવ તેહ લહે; ઉપચારે બધું કહે, જે અનુભવાય છે.
 કેદમાં જે હોય કેદી, છૂટે તેહ કદી જે દી; ચાતના શું તેણે વેદી, તેને સમજાય છે.
 વિષયી વિષય સેવે, સુખ અનુભવ લેવે; ઉપમા ન અનુભવે, આખી એ શકાય છે. ૪૩
 ધ્યાનતણું સ્વયં સુખ, લાગે જોને જ્ઞાન ભૂખ; તેહ સમતાની કૂખ, લેવા લલચાય છે.
 જોને નહિં ગમે દુઃખ, તેહ ધરે ધ્યાન મુખ; સ્વાનુભવ રૂપ સુખ, પોતાથી પમાય છે.
 ધ્યાન સુખ લેવું હોય, એકાંતે વસવું જોય; ઉપસર્ગ થાય તોય, કળી ન જવાય છે.
 ઉપસર્ગ થાય જ્યારે, કરમ ખપે છે ત્યારે; સમજાવ ધરી પ્યારે, ધ્યાનને સધાય છે. ૪૪

રચયિતા—અમરચંદ માવજી શાહ.

શ્રી સંઘપતિ ચરિત્ર માટે “અભિપ્રાય”

શ્રીજૈન આત્માનંદ સભાના સેક્રેટરી સાહેબો
લાવનગર

શ્રી સંઘપતિ ચરિત્રની બુકો મંલી ગયેલ છે. પુસ્તક ઘણું જ સુંદર રીતે બનેલ હોઈ ધર્મપ્રેમી આત્માઓ સારો લાભ લેશે.

જે તકલીફથી આ પુસ્તક તૈયાર કરવામાં આવેલ છે તે માટે હું આભારી છું. કામકાજ લખશે.

લી૦ ગુણેશ્ચક્ર
જીવતલાલના પ્રણામ

નોટ-ઉપરોક્ત પ્રમાણે આ ગ્રંથમાં આર્થિક સહાય આપનાર રાવળહાદુર શેઠ સાહેબ જીવતલાલભાઈ પ્રતાપશી ઉપર પ્રમાણે તેનો જે સુંદર સત્કાર કરી અભિપ્રાય આપ્યો છે, તે માટે આ સભા પોતાનો આનંદ વ્યક્ત કરે છે અને આ સભા પ્રમાણિકપણે જ્ઞાનભક્તિ માટે સહાય-બેટ આપનાર ધર્મપ્રેમી બંધુઓને સંતોષ આપવા તેમજ સભાના દરેક સેવાના કાર્યોમાં તે રીતેજ પ્રમાણિકપણે ફરજ અદા કરવા માગે છે.

સેક્રેટરીઓ

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા લાવનગર.

વર્તમાન સમાચાર

સત્કાર-સમારંભ.

કુમારી ધૈર્યાળા છગનલાલ એમ. એ. માં અર્થશાસ્ત્રના વિષયમાં બી.એ. નંબર પાસ થતાં તેમને અભિનંદન આપવાનો એક મેળાવડો આ સભા તરફથી પ્ર. શ્રા. શુ. ૩ રવિવારે જાપોરના શ્રી ભોગીલાલ લેકચર હોલમાં મારતર મીલના જનરલ મેનેજર શ્રીચુત રમણિકલાલ ભોગીલાલભાઈના પ્રમુખસ્થાને ગયેલ જે વખતે પ્રો. ભડવા સાહેબ, ધારાસભાના સે. સમીક્ષકભાઈ, શ્રીચુત રણછોડભાઈ ગાંધી

વિગેરે જૈન જૈનેતર આગેવાનોની હાજરી સારા પ્રમાણમાં હતી. શરૂઆતમાં સભાના સે. શ્રી જાદવજી ઝવેરભાઈએ આમંત્રણ પત્રિકા વાંચાવ્યાદ સે. શ્રી વિકુલદાસ મૂળયાંદ શાહ B. A. એ પ્રમુખસ્થાન માટે દરખાસ્ત મૂકી હતી. તેને સભાની ટ્રેઝરર શેઠ અમૃતલાલ છગનલાલભાઈએ ટેકો આપેલ. ત્યાર બાદ સભાના મુખ્ય સેક્રેટરી શ્રીચુત વલ્લભદાસભાઈ ત્રિભોવનદાસ ગાંધીએ ‘જણાવ્યું’ કે-સભા તરફથી ધણા મેળાવડા થાય છે પણ આજના મેળાવડામાં બહેનોની હાજરી હોઈ એ વિશિષ્ટતા છે. પ્રમુખશ્રી રમણિકલાલભાઈ લક્ષ્મીપતિ, કુ. ધૈર્યાળાજી કૃષ્ણવણીપ્રેમી અને આ સભા સાહિત્યરસિક છે આ રીતે ત્રિવેણી સંગમનો આજે સુયોગ થયો છે.

આજના મેળાવડાના પ્રમુખ શ્રી શેઠ સાહેબ રમણિકલાલભાઈને સ્વયં જોળખાવ્યા સિવાય હું રહી શકતો નથી. તેમના પૂજ્ય પિતાશ્રી ભોગીલાલભાઈ નિવૃત્ત થયા બાદ માત્ર બે ત્રણ વર્ષમાં તો રમણિકલાલભાઈ એક ખરેખરા ઉદ્યોગપતિ થયા છે. બે મોશિનું કાર્પ શેઠ સાહેબ ભોગીલાલભાઈ કરતાં ધણાં થોડા વર્ષમાં સંભાળી લઈ, ઉદ્યોગપતિ તરીકે પ્રશંસાપાત્ર બની નામના મેળવી છે. તેઓની આકૃતિ તેઓના ગુણોને બતાવે છે. “શ્રાદ્ધગુણવિવરણ” ગ્રંથ જેમાં જૈન શ્રાવકોના ગુણના વર્ણનોમાં આકૃતિ ગુણાન્ કથયતિ એવું એક સૂત્ર છે. આકૃતિ ગુણને બતાવે છે તે સત્ય છે. તે રીતે શેઠ રમણિકલાલભાઈમાં સૌમ્યતા, સૌજન્યતા, સૌંદર્યતા અને ઉદારતા એ ગુણોનું સરખું મિલન છે. માયાળું સ્વભાવ, સરલતા અને શાંતતા વાણીમાં છે. અને કદાચ શેઠ સાહેબ ભોગીલાલભાઈ કરતાં પણ વધી નાજા વળી તેઓ કુળદીપક છે તે આપ સર્વ આ બધું જોઈ શકો છો.

હવે આપ સર્વેને સભાના ઉદ્દેશો શું છે તે સંક્ષિપ્તમાં કહીશ. આ સભાના ત્રણ ઉદ્દેશો દેવશુભક્તિ, સાહિત્યપ્રકાશન પ્રચાર અને ઉદારતાપૂર્વક બેટ, સાહિત્ય સેવક, ધર્મવીર, દાનવીર, કે ઉચ્ચ

કેળવણી પ્રાપ્ત કરેલ બહેન કે જંધુઓ વગેરેનો યોગ્ય સત્કાર કરવો એ છે. આવા સત્કાર સમારંભો તે ઉદ્દેશ પ્રમાણે આ સજ્જા તરફથી થયાજ કરે છે.

કુ. ધૈર્વળાળા ન્યારે મૈટ્રિક તેમજ બી. એ. માં પાસ થયા ત્યારે સજ્જાની છત્રછા મેળાવડો કરી અભિનંદન આપવાની હતી પરંતુ તે સમયે તેમણે ના પાડેલ જેથી લિખિત મોકલેલ. આજે ધણુ જ આમલ બાદ મેળાવડો કરી શક્યા છીએ. ધૈર્વળાળા પહેલેથી જ તેજસ્વી ભવાર્થની છે. હવે તેઓ પી. એચ. ડીની ડીગ્રી પ્રાપ્ત કરવા બાગ્યશાળી બને અને પોતે મેળવેલી કેળવણીનો સમાજની બહેનો તેમજ બાળાઓને શિક્ષિત કરવા અંગે ઉપયોગ કરે એમ ભલામણ કરે છે.

જૈન સત્કારોએ સ્ત્રીનો સમાનતા સ્વીકારી છે અને સ્ત્રી કેળવણીને જૈન ઇતિહાસ સાહિત્યમાં પણ મુખ્ય સ્થાન આપેલ છે. કાંગણ કે શાસ્ત્રીમાં પુરુષની જેમ સ્ત્રીઓ પણ મોક્ષ પામી શકે છે, આજે દેશમાં સ્ત્રીનો સમાનતા અને કેળવણીની જરૂરિયાતનો ન્યારે નાદ સંજળાય છે ત્યાં અમારી જૈન સમાજમાં ફેરલીક સંસ્થાઓ સ્ત્રીઓને તેમાં પ્રવેશવાની પણ ના પાડે છે આ સજ્જાએ સ્ત્રી સમાનતાનું ધોરણ સ્વીકારી આ સજ્જામાં બહેનોને સભ્ય તરીકે દાખલ કરેલ છે. એમ. એ. બી. એ. થયેલ બહેનો સભ્ય છે, અતે માનવતા પ્રમુખથીના પૂજ્ય માતૃશ્રી અને ધર્મ-પત્ની પણ સભ્ય છે વગેરેથી જ અમારી સમાજની કોઈ બહેન ઉચ્ચ કેળવણી પ્રાપ્ત કરે, ઉત્તીર્ણ થાય તેનો પણ સત્કાર યોગ્ય રીતે કરવો તે ઉદ્દેશ્યે અનુસરી આજનો સત્કાર સમારંભ યોજાયો છે.

ધૈર્વળાળા એમ. એ. થયેલા છે એટલે સાહિત્ય વિષય પણ સમજી શકે તેથી સંક્ષિપ્તમાં સાહિત્ય પ્રકાશન સંબંધી કહેવું તે અશ્વયતે નથી. આ સજ્જા તરફથી હાલમાં ઉચ્ચ કોટીના સાહિત્યના મંથો શ્રી વસુદેવ દિંડી, સંઘપતિ ચંદ્રિત્ર વગેરે જૈન ઐતિહાસિક સાહિત્યના તેમજ બીજા આ સજ્જાએ પ્રાકૃત-સરકૃત મૂળ અતે અનુવાદોના વિવિધ સાહિત્યના સુમારે જશેલ

મથોનું પ્રકાશન કર્યું હતું. છેવટે ધૈર્વળાળા બહેનને જૈન સમાજની બહેનો તેમની જેમ ઉચ્ચ કેળવણી પ્રાપ્ત કરે, સરકારી બને તે રીતે સમાજ-સેવા કરવાની જે તક આપતે સાંપડી છે તે સેવા કરી ફરજ અદા કરે તેમ જણાવી પછી ધૈર્વળાળા બહેનનું લીધાંયુ છત્રછી પોતાનું વક્તવ્ય પૂર્ણ કર્યું હતું.

બાદ શ્રીયુત્ લીમલુભાઈ સુશીલે જણાવ્યું કે— સ્ત્રી કેળવણીનો સાચો ખ્યાલ તમને અત્યારે નહીં આવે. ગુજરાતમાં સૌ પ્રથમ સ્ત્રીકેળવણીનો પ્રચાર થયો ત્યારે સ્વ. કાજરાજ સ્ત્રીમોષ નામનું માસિક બહાર પડતા, અતે તેના પર મુદ્રાલેખ રાખતા—

કહે નેપોલિયન દેશને કરવા આખાદાન

સરસ રીતે તો એજ કે, છો માતાને યાન.

તે વખતે રાષ્ટ્રીય જીવન જેવું જ કાંઈ નહોતું તો રાજકીય જીવન તો હોય જ યાનું ? પરિવેશ ભરાતી અને બહુ.બહુ તો સરકારી ખાતામાં અમલે પણ નોકરી આપો તેવી ભેદ્દો માગણોઓ થતી. તેવા સમયમાં સ્ત્રી કેળવણીનો પ્રચાર થયો અને તેના સમયે વિરોધનાં વરણ બીક્યા. વિરોધ બીકતાં તેટલું જ માન નહિં પણ હાંસી પણ કરવામાં આવતી. આજે આટલાં વર્ષે યુગ પલટાયો છે અને આપણે સ્ત્રીકેળવણીના સન્માન કરવા જેવી રીતિએ આવી પહોંચ્યાં છીએ

કુ. ધૈર્વળાળા બહેને પણ આપણા સમાજમાં ઉચ્ચ શિક્ષણની પહેલ કરી છે. તેમને સફળતા મળે તેમ છત્રું છું.

કેળવણી લેવી એ જરૂરીયાતની વસ્તુ છે. કેળવણીનો અર્થ નથી. તમે એમ ધારતા હશે કે ધૈર્વળાળા બહેન આટલી કેળવણી લીધી એટલે તેમના માટે અભ્યાસ કરવાનો નહિં રહેતો હોય. કેળવણીનો અર્થ નથી. મારી મતલબ એ છે કે કેળવણીને મર્યાદા નથી. હવે બહેન ધૈર્વળાળા પોતાના વિષયમાં સંપૂર્ણ સફળતા પ્રાપ્ત કરે તેવા મારા આશીર્વાદ છે.

આદ શ્રી યુનીલાલભાઈ શ્રી મહિલા વિદ્યાલયના હેઠ માર્તર તથા શ્રીમતી ગૌરીબહેને પ્રાચીન પ્રવચન કર્યાં આદ કુમારી શ્રીમતી ધૈર્યબાળાએ પોતાના સન્માન સમારંભને ઉત્તર આપતાં જણાવ્યું કે આજે તમે સાચે માફ ને સન્માન કર્યું છે તે અત્યારે તો વધારે પડતું છે. ભવિષ્યમાં જે સેવાકાર્યની મારી પાસેથી અપેક્ષા રાખવામાં આવી છે તે યોગ્યતા અને શક્તિ માટે આગળથી જ પ્રયત્ન કરીને એવો કર્તવ્ય-ભાર મારી ઉપર મૂકવામાં આવ્યો છે કે જેથી દવે હું ઇચ્છું તો પણ એ કામમાંથી છૂટી ન શકું. સૌની સતત હાજરી, કદર અને આભનંદન માટે આભાર માનું છું.

આજે આનંદનો દિવસ મનાવેલો-એ મને યોગ્ય નથી લાગતું. જૈન સમાજને માટે આનંદનો દિવસ ત્યારે હશે જ્યારે ઘણી બધી બહેનો પોતાને અનુકૂળ એવા વિવિધ ક્ષેત્રોમાં વિકાસ કરીને, સિદ્ધિઓ પ્રાપ્ત કરતી હશે, કે તેમને માટે આવા સમારંભો કરતાં થાકી જવાય. આજે આ પ્રકારનું સન્માન કરવું પડે છે એ તો જૈન સમાજમાં હજી શરૂઆત જ થાય છે તેનું ભાન કરાવે છે.

વળી એ માટે પણ જૈન સમાજ તરીકે ગૌરવ લઈ રાકાય એવું સક્રિય કંઈજ પગલું જૈન સમાજ આજ સુધી લીધું નથી. એકાદ બે બહેનો આગળ વધી છે તે તો આ યુગના રાષ્ટ્રીય અને સામાજિક બળોનું પરિણામ છે. હું તો દૂર રહી છું પણ જે જૈન વિદ્યાર્થીનીઓ શહેરમાં રસે છે તેમને ઘણી ટીકાઓ સદન કરવી પડે છે. આ બધું જતાવે છે કે ગૌરવ લેવાનો દિવસ હજી દૂર છે.

પણ આ તો એક જૈન સંસ્થા છે. શ્રી આત્મા-રામજી મહારાજ જેવા સુધારક, કેળવણીપ્રિય મહા-પુરુષના નામ સાથે સંકળાયેલી આ સંસ્થા છે તેથી તેની પાસે હું કંઈક સક્રિય કાર્ય આ દિશામાં થાય એવી આશા રાખું છું.

આ સંસ્થામાં બહેનો પણ લાઈફ મેમ્બર ને આજીવન સભાસદ છે એ જણીને મને ઘણો આનંદ

થાય છે. અહીં ભેદ નથી રાખ્યો. મને ખાસ વિચાર આવે છે કે આપણે સંસ્થાના સભ્યો લાઇઓ અને બહેનોની એક સભા બોલાવીને વિચાર તો કરીએ કે જૈન સમાજની બહેનો, અભ્યાસમાં આગળ નથી વધતી તેની પાછળ શું કારણો છે? પણ હું ઇચ્છું કે વહેલી તકે એ વિચાર માટે સભા બોલાવીએ અને તે વખતે જે સંસ્થાને મારો અપ દોષ તો હું આવીને જરૂર મારા વિચારો રજૂ કરીશ.

મેટા ભાગની જૈન બહેનો થોડું તો ભણે છે કારણ કે એટલું ભણતર એ નવી ફેશનનું ધરેણું મનાયું છે જે ન હોય તો દીકરીઓની શાલામાં થોડી ભિણપ રહે. જૈન વેપારી પ્રજા છે, પૈસાદાર છે, ધરણ્યથી દીકરીઓને શણગારવામાં આવે છે અને આટલી કેળવણી આપે છે તે પણ એ જ દષ્ટિએ આપતા હોય છે.

વધુમાં વધુ મેટ્રિક આગળ તો હદ આવી જાય છે. પછી તરત એ બહેનો પરણતી હોય છે એવું નથી તો પછી કેમ આટલી જાય છે એ વિચારવાની જરૂર છે.

હું તો નથી માનતી પણ જો સમાજને લાગતું હોય કે આ કેળવણી નીતિ રહિત અને મરફાર રહિત કરે છે, અથવા જીવનિતિને યોગ્ય અભ્યાસ-ક્રમ નથી અને નકામી વસ્તુઓ છે, તો જૈનોની નવા અભ્યાસક્રમવાળી એક જૈન શ્રી યુનિવર્સિટી કેમ ન હોય! ખોટી દલીલો કરવાનું બંધ કરવું જોઈએ. શ્રી કવેને જ્યારે ખામી લાગી ત્યારે તેણે તેના સામાજિક આદર્શ પ્રમાણે જાણી શિક્ષણ માટે નવી વિદ્યાર્થીક કરી, તો જૈનોને એવું પણ નથી સૂઝતું. વિદ્યા અને જ્ઞાન માટે જો સાચે જ પ્રીતિ હોય, એક દષ્ટિ અને યોજના હોય તો જૈન સંસ્થાને પૈસાની ખોટ નહિ જ પડે. જૈનોએ મુન્દીલની સંસ્થાઓ માટે પૈસા આપ્યા છે તો આપણને ન મળે?

શ્રી આત્મારામજી મહારાજે પંચમ અને માર-વાડમાં જ્યાં ગામડાઓમાં મુશ્કેલિત ન હતી, જ્યાં દેવમંદિરોની સગવડ ન હતી ત્યાં ખૂબ પરિશ્રમ

લાઇને એકલે હાથે પંખખ અને મારવાડમાં દેવ-
ગુરની લકિત મારે સગવડ ઊભી કરી. કારિયાવાડમાં
દેવમદિરો પુરતાં છે. હવે તો સરસ્વતી મંદિરો કરીએ.

મહાવીરસ્વામીએ તો કાંનિકારી ધર્મ પ્રવર્તાવ્યો
છે, આત્મારામજી મહારાજ એવાજ કાંનિકારી અનુ-
યાયી હતો. આપણે તેમની એ દૃષ્ટિને અનુસરવાનું છે.

અન્ય ધર્મીઓ પાસે પશ્ચિમની રીતે દલીલો
કરીને સ્ત્રીની સ્થિતિ વિષે કે કેળવણી વિષે સમજા-
વવું પડે. જૈન ધર્મમાં તો ઠેર ઠેર સ્ત્રી પુરુષને
સમાન શક્તિવાળા ગણાયા છે કશો ભેદ કે પ્રતિ-
બંધ નથી. કેળવણી અને મોક્ષ પણ પ્રાપ્ત સ્ત્રીઓને
થઇ શકે છે. આપણા એક તીર્થંકર તો સ્ત્રી છે.
અહીંયા જૈન પ્રાકૃત અને સંસ્કૃત ગ્રંથોના જલ્પકાર
અભ્યાસીઓ છે તેમને આ સમજવામાં, વિશ્વંજ ન
થવો. નિષ્કળ.

જૈન દૃષ્ટિની આ વિશિષ્ટતાને લીધે જૈનોમાં
નવી પેઢી અને જૂની પેઢી વચ્ચે આ બાબતમાં
એકરાગતા રાખ છે, જૈન સંસ્થા આ કાર્ય મારે
સૌથી વધારે યોગ્ય છે.

આ સંસ્થા સંકુલિત જ્ઞાતિસંસ્થા નથી. વિશા
શ્રોમાળી જ્ઞાતિમાંથી જ અથવા એ. મૂર્તિપૂજક જૈન
જ એના સભ્ય હોય એવું નથી ગમે તે જ્ઞાતિનો
માણસ હોય અને જૈનના ગમે તે ફિરકનો હોય
તો પણ એક જૈન દૃષ્ટિનાં અનુયાયી તરીકે અહિં
સૌ ભેદાય છે એ દૃષ્ટિ બહુજન ઉદાર અને મુખા
રક છે. પછી લગ્ન તે અત્યારે બુદ્ધાધ ગણ હોય.
એ દૃષ્ટિને પ્ધાનમાં રાખીને જ મેં આજે સન્માન
સ્વીકાર્યું છે અને આ સંસ્થામાં મારી સેવા આપ-
વાની તૈયારી બતાવી છે.

એથી સંસ્થા પાસે હું આશા રાખું છું કે એ
ઓ-કેળવણીનું સન્માન દરવાની ભૂમિકાથી અગળ
વધે અને એ સ્ત્રી કેળવણીને અપનાવે. એ માત્ર
સમાજમુદ્ધારકનું કાર્ય જ નહિ પણ જૈન દૃષ્ટિની
વિશાળતા વ્યક્ત કરવાનું કાર્ય છે એટલું બોલી
આભાર માન્યો હતો.

બાદ સભાપતિ શ્રી રમણિકલાલભાઈ ભોગી-
લાલ શેઠે હાથું કે-આજની સભાનું પ્રમુખસ્થાન
પ્રાપ્ત પ્રાદ વિદ્વાનને અપાયું હોત તો વધુ ઉચિત
ગણાત. મારી આટલી નાની વયમાં સભાપતિ તરી-
કેની જવાબદારી નાંખી તે મારે હું આપનો ખણી
છું. આવી યુવાન, વિદ્વાન સભારીનું સન્માન થાય
તેવા પ્રસંગે હું આ સ્થાને હાવાથી મારા અહો-
ભાગ્ય માનું છું.

કે. ધૈર્યબાળા મેટ્રિકની પરીક્ષામાં ભાવનગર
મેન્ટરમાં સૌથી પ્રથમ આવતા ગ્રસવંતસિંદજી
સ્કોલરશીપ તેમને મળી હતી તેમજ તેમની કોલે-
જની કારકીર્દિમાં F. Y. Arts થી B. A.
સુધીમાં દરેકમાં પ્રથમ વર્ગમાં જ ઉત્તીર્ણ થયા છે.
બાદ તેઓ કોલેજના ફેલો તરીકે નીમણા દના.
M. A. નો ઉદ્દેશ પરીક્ષામાં અર્થ શાસ્ત્ર જેવા મદન
અને અટપટા વિષય લાઇને પોતાના મુખમાં તેઓ
બીજા વર્ગમાં પહેલા આવ્યા છે. એ વધારે ગૌરવની
વાત છે. ભાવનગર સામળદાસ કોલેજના ૬૦ વર્ષના
દર્શિદાસમાં ભાવનગરના વનની અને કોલેજના

વિદ્યાર્થીની કુ. ધૈર્યબાળા અર્થશાસ્ત્રના અધ્યાપક તરીકે નીમાયા છે તે બદલ ધન્યવાદ આપું છું અને આ માટે આપણે સૌએ મગરૂર થવા જોઈએ.

કુ. ધૈર્યબાલાનો મને સીધો પરિચય નથી, પરંતુ મારા મિત્રો, તથા અન્ય કેટલાક વડિલો, જે એમના અભ્યાસમાં તથા લવિષ્યમાં રસ લઈ રહ્યા છે તેમની વાતો પરથી મારા જાણવામાં આવ્યું છે કે, એમનું વિદ્યાર્થી જીવન, ઘણું સાદું, સરલ અને એકધારે વહ્યું છે. એમની અભ્યાસ માટેની ધગશ, ખરેખર પ્રશંસાપાત્ર છે. આજની જાતી કેળવણીની તથા સહશિક્ષણની પ્રચાની એક પણ ક્ષતિ, તેમને અડી શકી નથી. દોલેજની તથા છતર પ્રવૃત્તિઓમાં એ પોતાના ચારિત્રગળથી, અનેાખી ભાત પાડતાં આવ્યાં છે. એમની નમ્રતા તથા સૌજન્ય, એમના દૂંક પરિચયમાં આવનાર કોષ્ટપણ વ્યક્તિને, માન ઉપજાવવા વિના રહે તેમ નથી. એમનો વિવેક, સંસ્કારિતા અને સુશીલતા કોઈનું સહેજે પણ ખ્યાન ખેંચે તેવા છે. દરેકનો સાથ સરખો જ હોય તો પ્રાણ આપી શકે તેવા પણ તેઓજ બની શકે તેમ છે પણ તે બધું જ સંગઠનબળ-ઐક્યતા, પરસ્પરનાં સુદર વાતાવરણમાં ધર્મ અને જીડેજીડે ધાર્મિક પ્રવૃત્તિઓ પ્રાણભૂત બની ગય તો તે કાર્ય તદ્દન સહેલાઈથી બની શકે તેમ છે.

લખવા બેસીએ તો પાનાં લારવા જ માંડે પણ તેથી સૂઝ વાંચકવર્ગને કંટાળો નહિ આપતાં લવિષ્યના વિચાર ઉપર રાખી દિશાસૂચન કરવું જ બાળબાળી ગણું છું તો આ સંબંધમાં લખવા, બોલવા કે કાર્યદિશા તરફ પહોંચી વળવા માટે સુદર વિચારક અને પ્રેરક મારા એ પૂ. આચાર્યપુંગવો ! એ પદ્મીવરો ! એ પૂ. સુનિવરો ! અગ્રગણ્ય નેતાઓ ! વડિલો ! અને લેખક બધુઓ ! ઐક્યતા સાધી પરસ્પરનાં અંતરને દૂર ફગાવી, સાચી કર્તવ્યદશાને લક્ષ્યમાં લઈ, જુદી જુદી જાતની ઉગરરદશામાંથી સચેત થાઓ એટલે જગો અને મને પણ તે જ રાહ દોરો.

ચારિત્ર શીલ અને સંયમ એ શિક્ષિત સ્ત્રી સમાજના મૂળભૂત અંગો છે, તેથી સ્ત્રીની વિદ્યા વધારે જોખે છે. આપણાંમાંનાં કેટલાકને વધારે પડતી

કેળવણી પ્રત્યે અને ખાસ કરીને સ્ત્રી કેળવણી પ્રત્યે થોડાઘણો, ઘૂંપો ઘૂંપો, અણગમો હોય છે, કારણ કે તેમાંનાં કેટલાકનું સકારણ એમ માનવું થાય છે કે, આજનું સહશિક્ષણ અને પાશ્ચાત્ય પદ્ધતિ ઉપર અપાતી કેલવણી, માણસને ગણે અગણે, સ્વચ્છ-દતા અને ઉચ્છૃંખલતા તરફ ધસી જાય છે, અને આવા વાતાવરણમાં લાણેલી સ્ત્રી, પોતાની સ્ત્રીસહજ ફરજોથી ઉન્મુખ થઈ, પાશ્ચાત્ય સંસ્કૃતિનું અંધ અનુકરણ કરી, પોતાના જીવનનું મૂલ્યાંકન, આપણા સમાજને અને સંસ્કૃતિને અનુકૂલ ન થાય તેવું કરે છે. ધૈર્યબાળા બહેનો દાખલો, બહેનોને ઉચ્ચ કેળવણી લેવાનું પ્રોત્સાહન આપશે, એમ હું આશા રાખું છું. ખામી હોય તો તે કેળવણીની નથી, પરંતુ વ્યક્તિની સાચી કેળવણી તરફની ઉદારીનતામાં છે. ધૈર્યબાળા બહેને પોતાની કેળવણી ખરેખર પચાવી છે. અને જે વિદ્યા પોતે સંપાદન કરી છે તે હવે પછીના અધ્યાપક તરીકેની જીવનમાં દીપાવશે એમ હું આશા રાખું છું.

નજીકના સ્વતંત્ર ભારતને આવી એક નહિ, પરંતુ અનેક વિદ્વાન સ્ત્રીઓની જરૂર રહેશે. આપણા દેશની આર્થિક પુનરચનામાં આવી અર્થશાસ્ત્રવિશારદ બહેનો, જરૂર પોતાનો સક્રિય અને કીમતી ફાળો આપી શકે. સમાજ અને જાતિઓની સંકુચિત પ્રજ્ઞાલિદાઓમાંથી બહાર આવીને, બહેનોએ જીવનના દરેક ક્ષેત્રમાં, પોતાનો ફાળો આપવાનો છે. દેશનું જાતી ખરી રીતે જીવે તો સ્ત્રીઓના હાથમાં છે, અને તેઓ ધારે તેવું ઉત્તરલ એને ધડી શકે તેમ છે.

અંતમાં કુ. ધૈર્યબાલાને ફરીથી મારા હાર્દિક અભિનંદન આપું છું અને તેમની લવિષ્યની કારકીર્તિ વધારે અને વધારે યશસ્વી અને ઉત્તરલ નીવડે એમ ઈચ્છું છું.

આદ સલાતા પ્રમુખશ્રી ગુજાબચંદસાહ આણંદ-જીએ આમંત્રિત લાઇઓ અને બહેનોનો આભાર માન્યા આદ કુલહાર અર્પણ થયા પછી દુગ્ધ-પાનને ઇન્સાફ આપી મેળાવડો વિસર્જન કરવામાં આવ્યો હતો.

શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ

卐 卐 卐

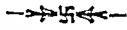
પુસ્તક ૪૫ મું.

સંવત ૨૦૦૩.

અંક ૩ બે.

આત્મ
સં. ૫૨

આસો : આદિદેવમંદર.

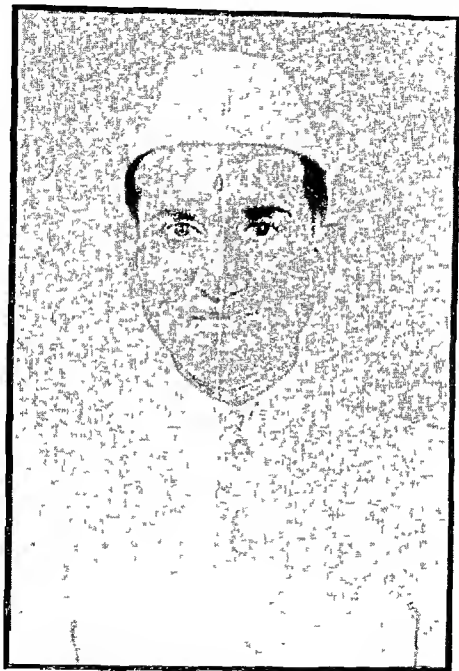
વાર્ષિક લવાજમ રા. ૩-૦-૦ પાસ્ટેજ સહિત.

પ્રકાશક—

— : શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા—ભાવનગર : —

આ સભાના માનવંતા પેટ્રન સાહેબ

શ્રીયુત મણીલાલ વનમાળીદાસ શેઠ બી. એ.

શેઠશ્રી મણિલાલ વનમાલીદાસ B. A. નું સંક્ષિપ્ત જીવનવૃત્તાંત.

ભાવનગર રાજ્યના સુપ્રસિદ્ધ કુંડલા શહેરમાં વીશાશ્રીમાળી સંસ્કારી જૈન કુંડ-
બમાં શેઠ વનમાલીદાસ જોરામને ત્યાં શ્રીયુત મણિલાલભાઈના સં. ૧૯૫૮ ના બાદરવા
શુદી ૭ તા. ૯-૯-૧૯૦૨ ના રોજ જન્મ થયો હતો. પરંપરાથી ચાલી આવતી શેઠાઈ
તથા જૈન સંસ્કાર તો મણિભાઈને પ્રથમથી જ વારસામાં મળ્યા હતા. પૂજ્ય પિતા શેઠ
વનમાલીદાસ ભાવનગર રાજ્યની નોકરી કરતા હતા. તેમના પિતાશ્રી વનમાલીદાસ મણિ-
લાલભાઈને લઘુવયમાં મુકી સદ્ગત થયા હતા. બાપશ્રી મણિલાલે લઘુ વયમાંથી જ રુક્ષશિક્ષણ
સાથે જ ધાર્મિક શિક્ષણ લેવું શરૂ કર્યું હતું. છેવટે બી. એ. ની પરીક્ષા પસાર કરી ગ્રેજ્યુ-
એટ પછી થયા હતા. ભાવનગર જૈન બોર્ડિંગમાં વિદ્યાભ્યાસ કરતા તે દરમિયાન સાથેના અન્ય
વિદ્યાર્થીઓ સાથે સાંતા સંપર્કમાં હોવાથી સુબ્રાન્ટેન્ડન્ટ ઇષ્ટ, રહ્યા ત્યાં સુધી વ્યવસ્થા પછી
સાચથી રહ્યા હતા. તેમના વડિલ બહેન શ્રીમતી સુરજ બહેનના પછી ધર્મના ઉચ્ચ સંસ્કાર
સાથે બંધુપ્રેમ અવિચ્છિન્ન હોવાથી ભાઈ મણિલાલને ખતે પ્રકારના શિક્ષણમાં ઉત્સાહ
પ્રેરી વધુ સંસ્કારી બતાવ્યા હતા. સુશીલ મૂલ્ય બહેન ભાવનગરના અમગદય જૈન ગૃહસ્થ
અને મુંગળના કાપડના સુપ્રસિદ્ધ વ્યાપારી અને અનેક જૈન બંધુઓને શિક્ષણ માટે બતાવેલી
ઉમદા સખાવતો માટે પ્રસિદ્ધ થયેલા શેઠ સાહેબ નરેશભદ્રાસ ભાણુજીના સુપત્ની હતા.
જેમ સુરજ બહેન સંસ્કારી, સરલ સ્વભાવી, ધર્મ પ્રત્યે દૃઢ શ્રદ્ધાળુ હતા, તેવા જ મણિલાલ-
ભાઈ હોવાથી બંધુ ભાગિનીની અવિરલ પ્રેમપાત્ર બેઠી હતી.

શ્રીયુત મણિલાલભાઈ પૂર્વ પુણ્ય અને વંશપરંપરાગત સંસ્કારોવાટે ધર્મ ઉપર દૃઢ
શ્રદ્ધાવાળા હોવાથી બાળવયથી બ્યાખ્યાનશ્રવણ, યાત્રા, તપશ્ચર્યા, વગેરે ઉપર પ્રેમ હતો અને
એ દૈવીશૂત ઘરામાં આચાર્ય શ્રી વિજયરામચંદ્રસરિ તથા તેમના વિદ્વાન શિષ્ય મુનિરાજ
શ્રી કનકવિજયજી, શ્રી મુક્તિવિજયજી તથા શ્રી ભાનુવિજયજી મહારાજનો સંપર્ક થતાં
તેમના આત્મા માટે લાભદાયક નીવડ્યો હતો, જેથી આત્મ કલ્યાણ સાધવા પ્રેરાયા અને
પોતાના જીવનમાં વર્દમાન તપની ઝોળી ૧૮ વિધિપૂર્વક કરી અને દાસ શ્રી વીશરથા-
નકેની ૧૬ મી ઝોળી વિધિ-વિધાનપૂર્વક શરૂ છે.

સંવત ૧૯૯૮ માં શ્રી યતુજીવમાં આતુર્ભાસ રહી સં. ૧૯૯૯ માં નવાણું યાત્રા
કરી હતી.

સં. ૧૯૯૭ ની સાલમાં પોતાના પૂજ્ય સદ્ગત સસરા વારૈયા ધરમશી ઝંઘેરભાઈ
(જેમણે પોતાની હયાતિમાં શહેર ભાવનગરમાં જૈન ભોજનશાળાનો જન્મ આપી અનેક

જૈન યાત્રાળુઓ અને અશક્ત જૈન યંત્રુઓના આશીર્વાદ મેળવ્યા છે, તેમના સ્મરણથી તેમના ધર્મપત્ની અંબા બહેન ત્રાપજથી છરી પાલતો સંધ લાઇ શ્રી શત્રુજય ગયા હતા. જેમાં ભાઈ મણિલાલે આગેવાનીભર્યો ભાગ લીધેલ હતો. અને છેવટે તેમનાં ધર્મપત્ની સૌભાગ્યબહેન સાથે વિધિપૂર્વક ઇશ્વરમાળ-તીર્થમાળ પહેરી હતી.

કુંડલાના જૈન મંદિરમાં સં. ૧૯૯૭માં પ્રજ્ઞા પ્રતિભાને ગિરાજમાન કર્યા હતા. તેમજ શ. ૧૦૦૦) કુંડલા સાર્વજનિક ધર્મશાળામાં, શ. ૧૦૦૧) મહેસાણા જ્ઞાન-સમિતિને પ્રચારકાર્ય માટે, શ્રીભાવનગર જૈન ભોજનશાળામાં શ. ૨૫૧, મુંબઈ આયબીલ-શાળા શ. ૨૫૨) અને આંધ્રુ વર્ષમાં પાલીતાણામાં રસોડું સંખી શ. ૩૦૦૦) નો ખર્ચ કર્યો હતો; અને લગભગ પાંચ વર્ષ થયા શ્રીયુત મણિભાઈ દર માસે ત્રણસે ૬ રૂપિયા આત્મકલ્યાણ માટે ખર્ચે છે.

જોબ્યુએટન થયા પછી વ્યાપારી લાઇનમાં જોડાતાં પ્રથમ સને ૧૯૩૩ થી ૧૯૪૩ સુધી જાપાનીસ પેટ્રોલ મીટસુબીશી શોમ કંપનીના મેનેજર તરીકે મુંબઈમાં કાર્ય કરતા હતા, સ્વારંગદ કલકત્તામાં ગવર્નમેન્ટ કન્ટ્રોલ સ્ટોકીસ્ટ તરીકે લોખંડનું ખીજનેસ કરે છે.

ધર્મશ્રદ્ધા, પૂર્વપુણ્ય, હુદ્દિઆતુર્ય અને કુશળ વ્યાપારી હોઈ આર્થિક સંપત્તિ વધવા સાથે ધર્મશ્રદ્ધા વધતાં મળેલી સુકૃત લક્ષ્મીના નિરંતર સહવ્યવસ્થા કર્યો ગય છે.

પોતાના પ્રિય ભગિનીનો સ્વર્ગવાસ થયાં છતાં તેમના પ્રત્યેના પ્રેમ અને મામોજુ પણાનું અદા કરવા સ્ત્રી ઉપયોગી મંચ મહા સતી શ્રીદમયંતી ચરિત્ર પ્રકટ કરવા આ સભાને એક સારી રકમ સુખંત કરી જ્ઞાનભક્તિ કરી છે.

આવા સંસ્કારી, શ્રદ્ધાળુ, કુશળ વ્યાપારી, ઉચ્ચ શિક્ષણ પામેલા ઉદાર નરરત્ન શ્રી મણિલાલભાઈ પણ આ સભાની કાર્યવ્યવસ્થા, દેવ, શુરુ, જ્ઞાન ભક્તિ, સાદિત્ય સેવા જેઈ તેને પણ ન ભૂલતા આ સભાના માનવંતા પેટ્રન પણ થયા છે, જેથી આવા પુરુષો આજુ ઉચ્ચ પદ સભાનું સ્વીકારવાથી એક ધર્મી ઉદાર, પુણ્યશાલી પુરુષની વૃદ્ધિ થવાથી સભાની પ્રતિષ્ઠા વધતાં ગૌરવની પણ વૃદ્ધિ થતાં આ સભા તેમનો આભાર માનવા સાથે પોતાનો આનંદ વ્યક્ત કરે છે.

અંધુ શ્રી મણિલાલ દીર્ઘાયુ થાઓ અને ધાર્મિક, શારીરિક, આર્થિક સંપત્તિ વિશેષ વિશેષ પ્રાપ્ત કરી આત્મ કલ્યાણ સાધી એમ પરમાત્માની આર્થના કરીએ છીએ.

શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ.

... પ્રકાશક:—શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા-ભાવનગર ...

વીર સં. ૨૪૭૩.

આશ્વિન

પુસ્તક ૪૫ મું.

વિક્રમ સં. ૨૦૦૩.

:: ઇ. સ. ૧૯૪૭ ઓક્ટોબર ::

અંક ૩ બે.

શ્રી દિવાલીપર્વનું સ્તવન.

(રાગ-ધરધરમે દિવાલી, મેરે ધરમે અધેરા.)

હે ભવિયા ! ભને વીરને, ઉમંગે રંગે આને,
જગ દિલમાં દિવાલી છે, આને હરખે સૌ ગાને. (૬૬૦)

શિવપદ ને રાતમાં પામ્યા, શ્રી વીર ત્રિભુંદ રે,
શુભ કેવળી વળી વિશ્વે, ગૌતમ સુધીંદ રે;
રત્નતણી દીપમાલાયકી રાત તે રાને,
જગ દિલમાં દિવાલી છે, આને હરખે સૌ ગાને. (૧)

વીરૂપી ભાવ દીવો, ભરતક્ષેત્રયકી ગયો,
જેથી દ્રવ્ય દિવાલીથી, ઉદ્યોત વિશ્વે થયો;
જન્મ્યું દિવાલી પર્વ ત્યારે સારા સમાને,
જગ દિલમાં દિવાલી છે, આને હરખે સૌ ગાને. (૨)

વિભુ શ્રી વીર સુક્તિનું, અનોખું પર્વ રાને;
વંદન હો હજારો તે, દેવાધિદેવને આને;
દક્ષ કહે આત્મલક્ષ્મી, વિસ્તારને કાને,
જગ દિલમાં દિવાલી છે, આને હરખે સૌ ગાને. (૩)

સુનિરાજશ્રી દક્ષવિજયજી.

અજ્ઞાનીને ઉપદેશ.

(૫૬.)

અજ્ઞાની તારા મનમાં તું જોને વિચારી,
નહિ તો તું પરતાશે પૂરે, ગઈ કાં બુદ્ધિ તારી રે. અજ્ઞાની
પાપતણા તેં કરીયા લેગા પુંજ અતિશય ભારી,
તે અંતે ડુબાવી દેશે રહેશે ન સાન કંઈ તારી રે ? અજ્ઞાની
આંખો ખોલી જો તું કેવો વિષમ કાળ આ આવ્યો,
અન્ન વસ્ત્રના સારુ કાંઈ માર્યાં પણ ના ફાળ્યો - રે. અજ્ઞાની
હજુએ સમજી મનમાં જો તું પાપ કરતાં પાછું,
જૂઠાણું છોડીને ભાઈ ગ્રહણ કરી લે સાચું રે. અજ્ઞાની
કામ ક્રોધ લોભાદિ યત્રુને મિત્રો તેં માન્યા,
નાંખી દેશે અંધ ક્રૂપ તેં તેના લેહ ન જાણ્યા રે. અજ્ઞાની
દીન કંઈ છુરી ફેરવતાં દયા ન તુજને આવી,
ધન મદમાં તેં કંઈ ન વિચાર્યું શું થાશે તુજ ભાવી રે. અજ્ઞાની
જ્ઞાનચક્ષુ ખોલી નિજ હૃદયે આત્મા નીરખી લેજે,
તારું ભાવી તો જ સુધરશે આટલું માની લેજે રે. અજ્ઞાની

રચયિતા:—ગોવિંદલાલ કલકલદાસ પરીખ.

આધ્યાત્મિક આનંદ.

હૃનિયામહીં વાતો ઘણી ચર્ચાચક્રી સમજાય ના,
ચર્ચા બહુ કરવા છતાં પાર કાંઈ પમાય ના;
લાડુ અને મિષ્ટાન્નની વાતો કર્યેથી શું વળે ?
વાતો કરો મોટી ભલે, પણ સ્વાદ શું તેથી મળે ?
એવી રીતે અધ્યાત્મની ચર્ચા કર્યેથી શું વળે ?
અધ્યાત્મનો આનંદ કેં ચર્ચા કર્યેથી ના મળે,
અધ્યાત્મના આનંદને વાણી વર્ણવી ના શકે.
અધ્યાત્મનો આનંદ માણે તે જ તે જાણી શકે,
અધ્યાત્મમય જીવન જીવે અધ્યાત્મસુખને જાણવા;
અધ્યાત્મમય જીવન જીવે અધ્યાત્મસુખને જાણવા.

અનંતરાય જાદવજી શાહ.

આશાતના

લેખક:—આચાર્યશ્રી વિજયકન્તરસૂરિજી મહારાજ,

વિવેકી માનવીએ ઉચિત આત્માનું ઉચિત બળવતું નોંધ્યે, પણ મિથ્યાભિમાનના નશામાં અજ્ઞાનતાથી ઉચ્ચ કોટિના મહાન પુરુષોની અવગણના ન કરવી નોંધ્યે. ક્ષાયિક-ક્ષાયોપશમિક કે ઔપશમિક લાવે આત્મિક શુભતા વિકાસી આત્માઓ ઉપર પૂજ્ય બુદ્ધિ રાખીને તેમના શુભોત્તું વારંવાર સ્મરણ કરવું નોંધ્યે, તથા એવા પુરુષોત્તું નામ સાંભળતાની સાથે જ મસ્તક નમી પડવું નોંધ્યે, તેમની અથવા તો તેમની પ્રતિમા સમક્ષ તેમનો મોલો જળવાય તેમ વર્તવું અને તેમની મર્યાદા બળવવી. તેમનું અપમાન કે અનાદર થાય તેવી કોઈપણ પ્રકારની પ્રવૃત્તિ તેમની સમક્ષ આદરથી નહિ. હું જેમના સમક્ષ છું તે કોણ છે? કઈ કોટિના છે? અને હું કોણ છું? મારામાં અને એમનામાં શું અંતર છે? ઇત્યાદિ વિચારપૂર્વક વર્તવું.

સંસારમાં શુભને લઇને શુભોત્તું જહુમાન કરવામાં આવે છે. તેમાં મોહનીયના ક્ષય-ક્ષયોપશમ કે ઉપશમથી પ્રગટ થતાં આત્મિક શુભો જ તાત્વિક દૃષ્ટિથી શુભ કહી શકાય છે. તે સિવાય માત્ર જ્ઞાનાવરણીયના ક્ષયોપશમથી કે અન્ય કોઈ કર્મના ક્ષયોપશમ કે પુન્ય પ્રકૃતિના ઉદયથી કહેવાતા વિદ્યતા આદિ શુભો તાત્વિક નથી; કારણ કે મોહનીયના ઉપશમ વગરના કહેવાતા શુભોના આત્મિક વિકાસરૂપ લાભ મળી શકતો નથી, તેમજ અધ્યવસાયની શુદ્ધિ થતી નથી. જ્યાં સુધી કોઈ પણ વસ્તુમાં પોતાનો શુભ પ્રગટે નહિ ત્યાં સુધી વ્યવહારમાં તે વસ્તુનું જહુમાન થતું નથી. વસ્તુનો શુભ પ્રગટ થયા પછી જ તેનું જહુમાન તથા આદર થાય છે. વૃક્ષોના પુષ્પો ખીલે છે અને ચોમેર સુવાસ ફેલાય છે ત્યારે ભગરા-ભમરીઓ ખેંચાઈને

આવે છે અને તેની સેવા કરે છે તેમજ મધુ ગ્રહણ કરે છે. સાદો પાવાણુ પડ્યો હોય છે ત્યારે તેની ઉપર સહુ કાઈ બેસે છે અને પગ મૂકીને બેસા પણ રહે છે, પરંતુ ત્યારે તે ઘડાઈને પૂજ્ય પુરુષની આકૃતિમાં પરિણમે છે ત્યારે જહુમાન કરવામાં આવે છે અને પૂજ્ય બુદ્ધિથી નમન તથા પૂજન કરવામાં આવે છે; તેવી જ રીતે આત્માના શુભો પ્રગટ થતા નથી ત્યાં સુધી સંસારમાં રખડે છે અને જ્યાં ત્યાં તેનું અપમાન તથા અનાદર થાય છે પણ જ્યારે સમ્યગ્દર્શનાદિ શુભોનો વિકાસ થાય છે ત્યારે શુભગુણ-શુભગ્રાહી માનવીઓ આત્માની ઉપાસના કરીને શુભો મેળવવાની આહવાના રાખે છે. તેથી તેનું ધણું જ માર્ત બળવે છે. જેઓ તે તરફ બેદરકાર રહીને અજ્ઞાનતાથી અપમાન કરે છે તેઓ શુભો મેળવી શકતા નથી અને બિલટા અપરાધી બનવાથી ઉભય લોકમાં આપત્તિ-વિપત્તિના આશ્રિત બને છે, જ્યાં જાય છે ત્યાં અપમાન-અનાદર તથા તિરસ્કાર જ મેળવે છે.

સર્વોચ્ચ કોટિના આત્માઓ કે જેમણે સંપૂર્ણ વીતરાગ દશા પ્રાપ્ત કરી છે તેમનું જહુમાન બળવતું તેમની આશા પ્રમાણે વર્તનાર વીતરાગ બની શકે છે અને પોતાના આત્માનો વિકાસ સાધી શકે છે, પણ વીતરાગની સમક્ષ રાગ-દ્રેષ્ટનું વર્તન કરનાર પ્રભુનો અપરાધી બને છે. વીતરાગની પ્રતિમા વીતરાગ સદશ હોવાથી વીતરાગ જોતલું જ તેનું માન બળવતું નોંધ્યે. વીતરાગના શુભોત્તું જહુમાન કરવા અવશ્યવાળી પ્રવૃત્તિ ન આદરવી નોંધ્યે છતાં જેઓ તે તરફ દુર્લેક્ષ રાખે છે અને કષાય-વિષયવાળી પ્રવૃત્તિ આદરે છે તેઓ પ્રભુની આશાતના કરે છે, અર્થાત્ તેવી પ્રવૃત્તિથી

પોતાના આત્માને અધોગતિના અધિકારી બનાવે છે, એટલે તે પ્રભુની આશાતના નથી કરતો, કારણ કે પ્રભુની આશાતના થઈ શકતી નથી પણ પોતાના આત્માની આશાતના કરે છે. જે પોતાના આત્માની આશાતના ટાળે છે તે જ પ્રભુની આજ્ઞા પાળે છે. અર્થાત્ પ્રભુની સાથે ઉચિતપણે વર્તીને પ્રભુનું બહુમાન કરે છે અને તેથી આત્મા અપરાધી ન બનવાથી માઠી ગતિની યાતનાઓથી બચી જાય છે, માટે આશાતનાનો અર્થ જ એ થાય છે કે સર્વોચ્ચ કોટીના પવિત્ર, પુરુષોના આગળ મન-વચન-કાયાને અપવિત્ર વ્યાપારમાં વર્તાવીને આત્માને અસહ્ય યાતનાઓના લોગી ન બતાવવો, માટે પવિત્ર પુરુષોના સમક્ષ તો પવિત્ર જ વ્યાપારો ભેદ્ય છે કે જેથી આત્મા પવિત્ર બનીને સર્વ દુઃખોથી મુક્ત થઈ જાય.

આશાતના અને અપમાન બંનેમાં કાંઈક અંશે સાદૃશ્યતા રહેલી છે. સર્વોચ્ચ કોટીના આત્માઓની સાથે અનુચિત વર્તન આચરવું તે આશાતના અને મધ્યમ કોટીના આત્માઓની સાથે ઉદ્દતપણે વર્તવું તે અપમાન કહેવાય છે જે આત્માઓમાંથી માન સર્વથા ખસી ગયું છે અર્થાત્ જેમના કષાય ક્ષય થઈ ગયા છે તેમનું અપમાન થઈ શકતું જ નથી. કષાયોને લઈને જ માન તથા અપમાનને અવકાશ છે, પણ જ્યાં સમગ્ર મોહનો ઉપશમ કે ક્ષય થઈ ગયો હોય ત્યાં માન કે અપમાન જેવું કશુંય હોતું નથી. જે આત્મા જેટલે અંશે અજ્ઞાનતા ટાળીને વિકાસ મેળવે છે તેટલે અંશે તે આત્મા માન-અપમાનથી મુક્ત થાય છે. જે જીવો અહંતાના આશ્રિત હોય છે તેમને માનની ઘણી જ ભૂખ હોવાથી જ્યાં ત્યાં માનની ભીખ માગતા દ્રે છે. જે તેમની પાસે પૈસાની સારી સગવડ હોય તો હબરો ખરચીને તુરંજ સ્વાર્થી હલકા માણસો પાસેથી પણ માન ખરીદીને સંતોષ માને છે.

સંસારમાં માનવી માત્રને કુદરતે વેચવાને માટે માન આપેલું છે, તે હલકી કિંમતનું તથા ભારે કિંમતનું પણ હોય છે. જેઓ સારા શ્રીમંત હોય છે તેઓ બહુ મૂલ્યવાળું માન ખરીદે છે અને જેઓ સાધારણ સ્થિતિના હોય છે તે અલ્પ મૂલ્યવાળું ખરીદે છે. અને તદ્દન કંગાળ અથવા તો ધન-સંપત્તિથી વેગળા રહેનારા માન આપીને માન મેળવે છે. તાત્પર્ય કે સંસારમાં મધ્યમ તથા તેનાથી નીચી કોટીના માનવીઓમાંથી ભાગ્યે જ કોઈ એવો હશે કે જેને માનની ભૂખ નહિ હોય, માનની ભૂખ મટાડવાને માટે કેટલાકની પાસે ઝવેરાત જેવી જપ-તપ તથા ત્યાગ આદિ અમૂલ્ય વસ્તુઓ હોય છે કે જેની કિંમત જ આંકી શકાય નહિ. તેને વ્યય કરીને ચિંતામણી આપીને કાચ ખરીદવાની જેમ-માન ખરીદીને ઘણો જ સંતોષ માને છે. જે વ્યક્તિએ અજ્ઞાની જનતાની પાસેથી પુષ્કળ પ્રમાણમાં માન મેળવ્યું હોય છે તેવાઓનું આપેલું માન ઘણું જ કિંમતી ગણાય છે, અને તેનાથી ઇતરવું માન થોડી કિંમતવાળું ગણાય છે. માનની ભૂખવાળાને હમેશાં જેમને કહેવાતા શ્રીમંતો તથા વિક્રાનો બહુ માનતા હોય તેવાઓના માનના પાનની ઘણી જ ચાહના રહે છે અને તેથી તેને મેળવવાને છૂટથી ધન સંપત્તિને તથા સાચી આત્મિક સંપત્તિ મેળવવાને સંઘરી રાખેલા જપ-તપ-ત્યાગ આદિનો વ્યય કરતાં અચકાતા નથી.

આ પ્રમાણે માનના ઉપાસક માનવીઓને જો અજ્ઞાની જનતાના માન વગરની સમ્યગ્-દર્શનાદિની પ્રાપ્તિ થતી હોય તો તેને આનાદર કરીને માન મેળવવા માટે જ આતુર રહે છે; કારણ કે પુદ્ગલાનંદી-વિષયાસક્તને લોકોત્તર માન કરતાં લૌકિક માન અત્યંત પ્રિય હોય છે. અને એટલા માટે જ તેઓને શુભ કર્મના ઉદ્યથી મળેલી લોકોત્તર માન મેળવવાની સાધન-

સામગ્રીને તુરંત સમજીને વિકાસના બાધક અજ્ઞાનીઓને આકર્ષી તેમનું માન મેળવવાના પ્રયાસો કરે છે, અને તેમની પાસેથી વિષયપોષક જ્ઞાન-પાન તથા ગાન મેળવીને પરમ સંતોષ માને છે અને પોતે કૃતકૃત્ય સમજે છે, જો કે આવા માનવીઓ લોકોત્તર માન મેળવવાનો બહારથી રોજ તો કરે છે છતાં તેમાં તેમની શ્રદ્ધા ન હોવાથી તેની પ્રવૃત્તિ પ્રત્યે બહુમાન હોતું નથી. તેઓ જે બહારનો દેખાવ કરે છે તે કેવળ લૌકિક માન મેળવવાની ખાતર જ હોય છે. લૌકિક માનને તુરંત સમજીને તેની ઉપેક્ષા કરનાર લોકોત્તર માનના ઉપાસકો ઉચ્ચ કોટીના હોવાથી તેમને અપમાન નહતું નથી પણ તેમનું અપમાન કરનારનું જ અપમાન થાય છે; કારણ કે લોકોત્તર માનના ઉપાસક તેમને કહેવામાં આવે છે કે જેમનો દેહાધ્યાસ છૂટવાથી બહિરાત્મ દશા ટળીને અંતરાત્મ દશા પ્રાપ્ત થઈ છે, અને જેઓ દેહાદિની ગૌરવતાને તુરંત સમજે છે, માટે તેમને દેહ તથા કૃત્રિમતામના બહુમાનની જરાય અસર થતી નથી એટલે અપમાનની પણ અસર હોતી નથી; પરંતુ લૌકિક માનને પ્રધાનતા આપનારાઓમાં તીવ્ર દેહાધ્યાસ રહેલો હોવાથી તેમને અપમાનની ઘણી જ અસર થાય છે, કારણ કે તેમણે પોતે માની રાખેલી માન આપવાની પદ્ધતિથી વિપરીતપણે તેમની સાથે વર્તનાર ઉપર અપમાન કરવાની માન્યતા હોવાથી પોતાનું અપમાન થયું છે એમ માનીને ઘણું જ દુઃખ ઉપજાવે છે, માટે જ તેમનું અપમાન થાય છે. કષાય મોહનો કેદી અને લોકોત્તર માનની અવગણના કરીને લૌકિક માનના લાલચને ધીજીવીને પ્રવૃત્તિ અપમાનવાળી લાગવાથી ખેદ-ઉદ્વેગ તથા દેષને આશ્રય આપે છે, એટલે તેનું અપમાન અવશ્ય થાય છે, અને તેથી તે અપમાન કરનારનું અપમાન કરીને

બદલો વાળવાની માન્યતાથી પ્રાય સંતોષ માને છે; કારણ કે સામેનો માણસ પણ તેમના જેવો જ હોવાથી તેને અપમાનથી થયેલું દુઃખ ભેદને શાંતિ મેળવે છે.

સંસારમાં એક આત્મા જ સન્માનનો અધિકારી છે કે જેનું દેહાદિની જેમ અપમાન થઈ શકતું જ નથી. છતાં તે જ્યાં સુધી મોહના તાબે રહીને માન કષાયનું બહુમાન કરે ત્યાં સુધી તે અપમાનથી મુકાતો નથી; કારણ કે તે માનની શિખવણીથી પોતાનું અપમાન માને છે. દેહ તથા તેની કૃત્રિમતાને પોતાનાથી અગ્રિય માને છે. જો કે તે માનવીઓને મરતા નિર્જિવ કલેવર-દેહથી પોતે બાંધેલો તો છે કે દેહ અને જીવ બે જુદી વસ્તુ છે તો એ અનાદિ કાળની અજ્ઞાનતાને લઈને દેહમાં ઔદાચિક ભાવે થવાવાળા કર્મના વિકાસોને પોતાના માને છે. પોતાની જ્ઞાન-દર્શન-જીવન તથા ચારિત્રાદિ સાચી સંપત્તિના લોભે પણ દેહનું બહુમાન કરાવે છે અને પોતે સર્વસ્વ મળી ગયા જેટલો આનંદ મનાવે છે, માટે ખરે જોતાં તો જીવ જ્યાં સુધી સાચું જાણીને સાચી શ્રદ્ધા રાખતો નથી ત્યાં સુધી પોતે જ પોતાનું અપમાન કરે છે. સાચું ન સમજનાર અજ્ઞાની જીવ માનને અપમાન અને અપમાનને માન સમજે છે. જે વસ્તુ જે શુભ-ધર્મવાળી તેને શુભ-ધર્મથી ઝોળખવાથી તથા કહેવાથી તે વસ્તુનું બહુમાન કર્યું કહેવાય છે અને તેનાથી વિપરીત શુભ-ધર્મવાળી માનવી તે અપમાન કરવા બરોબર છે. પૌદ્ગલિક વસ્તુઓમાં આનંદ તથા સુખ માનનાર, જડાત્મક વસ્તુઓ પોતાની હોવા છતાં પણ પોતાની માનનાર, દેહાદિની પુષ્ટિ-સેવા તથા તેના બહુમાનને પોતાનું જ માનનાર અને જડાત્મક વસ્તુ ક્ષણભંજર હોવાથી તેનો નાશ થતાં પોતાનું મોટું નુકસાન સમજીને અત્યંત દુઃખ મનાવનાર આત્મા અજ્ઞાન

તાથી પોતે જ પોતાનું અપમાન કરે છે, કારણ કે આત્માની આવા પ્રકારની સ્થિતિ ન હોય છતાં પણ તેના માટે આવી માન્યતા ધારણ કરવી તે આત્માની ઉપર મિથ્યા આરોપ મૂકીને તેનું અપમાન કરવા જેવું છે. જે માણસો બીજાનું અપમાન કરે છે તેઓ પણ આવી જ રીતે અજ્ઞાનતાથી અછતા અવશ્યેના આરોપ કરીને બીજાને હલકા બનાવે છે, માટે તાત્વિક દૃષ્ટિથી વિચાર કરીએ તો ત્યાં સુધી આત્મા પોતે જ પોતાનું અપમાન કરવાથી નિવૃત્ત નહિ થાય ત્યાં સુધી તેનું અપમાન થવાનું. જ્યારે તે પોતાનું બહુ સન્માન કરવાની બગૃહિત લાવશે ત્યારે જ તે સંસારી જીવોના અપમાનથી સુક્ત થઈને પ્રાણી માત્રના સાચા સન્માનનું પાત્ર બનશે.

આવી રીતે પુણ્યકાનંદી વસ્તુસ્વરૂપથી અણબાળ જીવો આપસમાં પરસ્પર નફો કરી રાખેલી વર્તવાની પદ્ધતિને માન તથા અપમાન તરીકે ઓળખે છે. માનવીઓની સમજણ અનેક પ્રકારની ભિન્ન ભિન્ન હોવાથી માન તથા અપમાન મેળવવાની પદ્ધતિ પણ અનેક પ્રકારની ભિન્ન ભિન્ન હોય છે. દેશકાલને અનુસરીને પણ તેમાં ભિન્નતા રહેલી હોય છે તેમજ તેમાં કાળને અનુસરીને તો પદ્ધતિમાં પણ પરિવર્તન થતું દૃષ્ટિગોચર થાય છે. ત્યારે વસ્તુને વસ્તુ રૂપે ઓળખનાર જ્ઞાની પુરુષોમાં માન આપવાની પદ્ધતિ એક જ પ્રકારની હોય છે. જો કે શુભોની તારતમ્યતાને લઈને તેમાં કંઈક અંશે ભિન્નતા હોય છે, પણ તે લાવોમાં હોય છે. જ્ઞાની પુરુષો આત્મદૃષ્ટિ હોવાથી ત્યાં અપમાનને તો અવકાશ હોતો નથી. વસ્તુતત્વમાં અણબાળ જીવો વસ્તુના શુભોથી અભિન્ન હોવાથી કે શુભી આત્માની સાથે વાણી, વિચાર તથા વર્તનની ઉચિતતા બળવી શકતા નથી જેથી કરીને જોનાર અણબાળ વ્યક્તિ

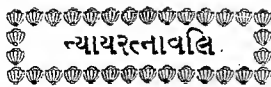
વ્યવહારથી તેની પ્રવૃત્તિને અપમાન તરીકે ગણે છે. છતાં તેથી શુભીનું અપમાન થતું નથી. અર્થાત્ શુભીના શુભોને કોઈ પણ પ્રકારનો આંધ નહોતો નથી તેમજ શુભો નષ્ટ થતા નથી, તેથી જો અનુચિત વર્તન-આશાતના કરનાર અજ્ઞાનતાના દોષને લઈને પોતાની અનુચિત પ્રવૃત્તિનું માફું ફળ મેળવે છે. ઉચ્ચ કોટીના મહાપુરુષો કે જેમણે કંઈક અંશે આત્મવિકાસ મેળવ્યો છે એવા સમભાવી શાંત અંતરાત્મ દશામાં વિચરતા પ્રભુના માર્ગના અનુયાયી આત્માઓની અવજ્ઞા કરવી તથા તિરસ્કાર કરીને તેમના સમક્ષમાં રાગ-દ્વેષની સૂચક પ્રવૃત્તિઓ આદરવી તે તેમનું અપમાન કરવા જેવું છે, કારણ કે આવા વર્તનવાળાની બુદ્ધિમાં અપમાન કરવાની લાવના હોય છે અથવા તો ઉચિતનું યોગ્ય માન બળવવાની કાળજી વગરના હોય છે. એટલે બાહ્ય દૃષ્ટિથી અપમાન જેવું લાગે પણ મહાપુરુષનું અપમાન થતું જ નથી, કારણ કે મહાપુરુષો કોઈ પણ જીવ પોતાની પ્રકૃતિ પ્રમાણે વર્તે તેથી પોતાનું અપમાન સમજતા જ નથી અને તેથી સમ્યજ્ જ્ઞાનને લઈને તેમને કપાય કનડી શકતા નથી. પરંતુ અપમાન બુદ્ધિથી તથા ઉચિત વર્તનની ખેદરકારીથી અપમાન કરનારનું ઉભયલોકમાં અહિત થાય છે.

મધ્યમ કોટીના માનવીઓ કે જેમણે ઉચ્ચ કોટીના મહાપુરુષોના પ્રમાણમાં શુભો મેળવ્યા નથી પણ તે શુભોની સૂચક બહારથી માત્ર પ્રવૃત્તિ આદરેલી હોય છે એવાઓ જો મહાપુરુષોને ઉચિત માન મેળવીને રાજી થાય અથવા માન મેળવવા પ્રયાસ કરે તો તેઓ મહાપુરુષોનું-અપમાન આશાતના કરીને પોતે પણ અપમાનિત થાય છે. અર્થાત્ શુભ વગર પણ શુભીપણાનું માન મેળવી ગર્વથી પુલકિત થવું તે એક પ્રકારનું અપમાન છે અને

અપમાનને પણ માન તરીકે માનવું તે મૂર્ખતા છે. આવી રીતે સર્વથા નિર્શુદ્ધિને પણ પુરુષોચિત માન આપનાર પણ મહા-પુરુષોની અવજ્ઞા-આશાતના કરીને માન લેનારનું અપમાન જ કરે છે. માન આપનાર જો અંતઃક હોય તો કાંઈક જોઈએ અપરાધી બને પણ જાણીને જો માન આપી ઉચ્ચકોટીના પુરુષોનું અપમાન કરે તો તેને ભાવ તો મળી શકતો જ નથી પણ આત્મા અહિતરૂપ હોય તો પ્રાપ્ત થાય જ છે; માટે ઉચિતનું ઉચિત માન જાળવવાથી જ લાભ મળી શકે છે. સુરેચ્છ-કોટીના પીતરાગ દેવ સાક્ષાત્ હોય કે તેમની પ્રતિમા હોય તેમની સમક્ષ અનુચિત વર્તન કરવાથી પ્રભુની આશાતના કરી કહેવાય છે પણ અપમાન કહેવાતું નથી. પ્રભુની આશાતના કરનાર જીવ અવશ્ય માડી ગતિ મેળવે છે. કદાચ પ્રળય પુન્યના ઉદયથી આ લોકમાં મોકું ફળ પણ લોગવે તેથી કાંઈ તે ભાવી ભવો-ની અસહ્ય આશાતનાઓથી મુકાતો નથી. આત્મિક ગુણોનો તિરસ્કાર કરનાર સમગ્ર આત્માઓનો તિરસ્કાર કરે છે અને વિકાસી આત્માઓને તિરસ્કાર કરવો તે ક્રોધને પોષવા જેવું છે. ક્રોધ પુષ્ટ બનવાથી આત્માના ગુણોને ઢાંકી દઈને તેને અત્યંત મલિન બનાવે છે. આત્માની મલિનતા એટલે ક્રોધની આધીનતા કે જેને લઈને આત્મા વિકાસની બાધક પ્રવૃત્તિઓ આદરે છે અને પોતાને જ્ઞાની જણાવે છે. પોતે જાણે છે

અને માને છે પણ તે બધુંય મિથ્યા, કારણ કે તેમાં પ્રળય મોહની પ્રેરણા છે. પુદ્ગલાનંદી, વિષયાસક્ત હોય જ છે. તેનું જાણવું-માનવું તથા આદરવું બધુંય મિથ્યા છે. બુદ્ધિના ક્ષયો-પશ્યમયી બલેને તે પીતરાગનાં વચન કેમ ન જાણે-જણાવે તોયે તે પ્રભુની તો આશાતના કરે જ છે, કારણ કે તે મોહની શિખવણીથી પાંચે ઈન્દ્રિયોના વિષય પોષવાનું પ્રભુના પવિત્ર વચનોનો ઉપયોગ કરે છે. પુદ્ગલાનંદી વિષ-યાસક્ત જીવ પ્રભુનો શુદ્ધ શ્રદ્ધાપૂર્વક આદર કરી પ્રભુનું બહુમાન કરી શકતો નથી તેથી પ્રભુની આશાતના ટાળી શકતો નથી. દેહની અશુદ્ધિથી થતી આશાતનાઓ કરતાં ભાવની અશુદ્ધિથી થતી આશાતનાઓ આત્માનું અત્યંત અહિત કરનારી છે. કષાય વિષયના ગંધન-માંથી મુકાયા સિવાય ભાવશુદ્ધિ થઈ શકતી નથી, માટે કષાયાદિના પરિણામો બદલાય નહિ ત્યાં મુધી મન-વચન તથા કાયાથી થતી પ્રભુની આશાતના ટાળી શકાય નહિ. કષાયાદિથી સુક્ત પવિત્ર પુરુષોની દેહાદિની શુદ્ધિ કરવી પડતી જ નથી કારણ કે મોહની મંદતાને લઈને તેમની ભાવ શુદ્ધિ પ્રળય હોય છે એટલે તેઓ પ્રભુને શુદ્ધ સ્વરૂપે જાણે છે, જુએ છે તેથી તેઓ પ્રભુની આશાતનાથી સર્વથા સુક્ત હોય છે અને એટલા માટે જ તેઓ સર્વ દુઃખોથી મુકાઈને પ્રભુસ્વરૂપ બની શકે.

ન્યાયરતનાવલિ.

મુનિરાજશ્રી હુરધરવિજયજી.

(૬)

અકાલે કૃતમહત્તં ત્યાવ્ ॥ ૧ ॥

અનવસરે કરેલું નહિ ક્યું થાય છે. માણસે અવસરને ઓળખતા શિખવું જોઈએ. અવસરનો અળણ ખરેખર અળણ-મૂર્ખ છે. જીવનમાં એવા અનેક કાર્યો હોય છે કે જે કર્યા સિવાય ચાલતું નથી, કરવા તો પડે જ છે. તો પછી શા માટે જ્યારે તે કાર્યો કરવાના હોય ત્યારે ન કરવા ?

મનહતા, આળસ અને ઉપેક્ષા એ ત્રણ સમયે કામ કરવા દેતા નથી. સમય વીત્યા પછી કરેલ કાર્યનું ફળ મળતું નથી. એ રીતે માણસ આખર નિષ્ફળ ગને છે.

યુવાનને ઢેરઢેરલા કાર્યો કરવાનો સમય છે ? છતાં તેની યુવાની કેવી વિફળ વીતી રહી છે ? ધર્મ-અર્થ-કામ કે મોક્ષમાંથી એકે પુરુષાર્થને તે ઉચિત રીતે સાધે છે ? જુવાની જશે ને પછી તે જગશે ત્યારે પરતાશે.

ધર્મોપદેશકો કહે છે કે-આ માનવ-જન્મ ધર્મ સાધવાનો અમૂલ્ય અવસર છે. ફરી ફરી એ હાથમાં નહિ આવે માટે સાધી લ્યો. પછીથી ખેદ કરશો તે કામ નહિ આવે. નીતિનું સૂક્ત પણ સમજાવે છે.

કલ કરના સો આજ કર,

આજ કરના સો અખ;

અવસર ખીત્યો જાત હે,

પ્રીર કરેગા કખ ?

✽

✽

✽

ક્યે કાળે શું કરવા યોગ્ય છે, તેનો વિચાર ઝીણવટથી કરવો જોઈએ. એ વિચાર વગર ઘણું કરે તો પણ તે નકાસું નીવડે છે.

શેઠ સગાળશા એક ભક્ત હતો. તેની એક પાત છે.

દેશમાં દુકાળ પડ્યો હતો. શેઠ દાનેશ્વરી હતો. અન્નના ભંડારો તેની પાસે ભરપૂર હતા, છૂટે હાથે અન્નદાન દેવાનો એ અવસર હતો. પણ દાનેશ્વરી શેઠ છૂટે હાથે સુવર્ણ દાન દેતો. શું ભૂખ્યાની ભૂખ સોતું દૂર કરી શકે છે ?

એ ત્રણ સન્ત-મહાત્મા તેને ત્યાં આવ્યા. ભિક્ષા માંગી. શેઠે સોનામહોરો ખોળે ખોળે આપી. મહાત્માઓ તે લઈને ચાલ્યા ગયા. એક નદીકિનારે તેમનો આશ્રમ હતો. કાળ પલટાઈ ગયો. એકદા યાત્રા માટે શેઠ જતા હતા. જે નદીકિનારે તે ઋષિઓનો આશ્રમ હતો તેને પેલે પાર શેઠને જવાનું હતું. શેઠ હોડીમાં બેઠા. હોડી ચાલી. પવનની પ્રતિકૂળતાથી નદીમાં તોફાન થયું. નૌકા અને નાવિક ગળે બેઠાજૂ બન્યા. હોડી ટૂંપી ને પાટિયાને આધારે તરતા તરતા શેઠ નદીકિનારે આવ્યા. કરુણાર્દ્ર અન્તઃકરણવાળા ઋષિઓએ તેમને જણાવ્યા. બેહોશ સ્થિતિમાં એક વૃદ્ધ તળે શીતળ છાંયમાં તેમની સેવા તે સંતો કરવા લાગ્યા. શેઠ શુદ્ધિમાં આવ્યા. તેમણે પાણી અને અન્ન તરસ અને ભૂખ શાન્ત કરવા માગ્યા. સાચી સમજ આપવાનો આ અવસર હતો. સંતો અવસર ચૂકે તેવા ન હતા. તેમણે તે જ શેઠની તે જ સોનામહોરો તેના હાથમાં મૂકી. શેઠને ગદ્યા પ્રસંગો ખ્યાલમાં આવ્યા. તેની આંખ સામે અન્નજળ માટે ટળવળતા દીન દુઃખી માણસોની સૃષ્ટિ ખડી ધઈ. પોતાને ત્યાં તૂટો ન હતો. પોતે તે અવસર શુભાચે તે માટે તેને અત્યારે ખૂબ ખૂબ લાગી આવ્યું. તેની આંખમાંથી અશ્રુધાર વહેવા લાગી.

સંતોએ આશ્વાસન આપ્યું. ખવરાવી પીવરાવી તેને સ્વસ્થ કરી કહ્યું કે-હવેથી અવસર ચૂકતો નહિ. શેઠે કોઈપણ અતિથિને લોજન કરાવ્યા સિવાય લોજન ન કરવાનો નિયમ લીધો. સંતોની વિદાય લઈ યાત્રા કરી સ્વગૃહે આવ્યા. પછી નિયમને પૂર્ણપણે પાળ્યો. આકરી પરીક્ષામાંથી પસાર થઈને પણ નિયમ સાચવ્યો.

સમજી માણસે આ વાતથી પોતાના અવસરને વિચારી કર્તવ્યપરાયણ બને.

* * *

જેનાગસોમાં જે કાલે કરવાનું હોય તે ન કરે અને ન કરવાને કાલે કરે તે માટે ખાસ પ્રત્યવાય દર્શાવેલ છે, કરવાને સમયે કરવા માટે ખૂબ ભાર મૂકેલ છે. પગામ સંજગત સૂત્રમાં કહ્યું છે. અકાલે કબો સજ્જાઓ, કાલે ન કબો સજ્જાઓ, અસજ્જાપ સજ્જાદર્શન, સજ્જાપ ન સજ્જાદર્શન, તસ્સ મિચ્છામિ ઝુક્કંડં.

પ્રાત કાળમાં મુનિ પોતાના કર્તવ્ય માટે શુભમહારાજશ્રીને વિનયપૂર્વક પૂછે કે-સગવાન! આજે હું શું કરું? વેચાવચ્ચ-સેવા કે તપ? અવસરના બાળ શુભમહારાજ શિષ્યને જે કરણીય હોય તે કરવા કહે.

શુભમહારાજશ્રી ગામમાં પધારતા હોય, સાર્મિયું કરી શાસનપ્રભાવના કરવાનો સમય હોય ત્યારે શ્રાવકો સામાયિક પોસહ કરીને બેસે, પૂનમાં લાગી જાય તો તે ઉચિત નથી. તે સમયે મહારાજશ્રીની સામે જવું, જહુમાન કરવું ને શાસનશોભાની વૃદ્ધિ થાય તે પ્રમાણે વર્તવું, એ જ ઉચિત છે.

આ ન્યાય જે પ્રમાણે અકાળે કરેલું અક્ષણ જાય છે-એ સમજાવે છે તે જ પ્રમાણે કાળે કરણીય ન કર્યું હોય તો પણ પાછળથી ખૂબ ખેદ થાય છે, એ હકીકત પણ સમજાવે છે.

કાળે ન કર્યું હોય તો તેના કેવા માઠા ફળો લોગવવા પડે છે તે અનુભવ નથી.

એક ખેડૂત ચોમાસું આવતા પહેલાં જમીન ખેડીને તૈયાર ન કરે, અવસરે વાવણી ન કરે, આળસમાં ને આળસમાં વખત ગુમાવી બેસે. વરસાદ વરસી જાય. આનુભાવ અંતઃકાળે ખેડતોના ખેતરો ધાન્યથી પરિપૂર્ણ હોવાથી લચકતા હોય ત્યારે તે મૂર્ખ ખેડૂતને કેવો ખેદ થતો હોય તે અનુભવી જ જાણી શકે.

ભણવાનો કાળ રમતમાં ગુમાવે, અર્થ ઉપાર્જન કરવાનો સમય વિલાસમાં વીતે, ધર્મ-રાધનનો અવસર આળસમાં એજે જાય, પછી શું રહે?

પ્રથમે નાર્જિત વિદ્યા, દ્વિતીયે નાર્જિત ધનમ્। તૃતીયે નાર્જિતો ધર્મઃ; ચતુર્થે કિં કરિષ્યતિ?।

* * *

‘ન્યાયમાતા’ માં માધવે આ ન્યાયનો ઉપયોગ કર્યો છે. આ પ્રમાણે—

“કિંચતુર્થા કરુણાદુર્ધ્વમાવાહ્યતે કિંવા પ્રયાજેમ્યઃ પુરા, નાચઃ, અકાલે કૃતમકૃતં સ્યાદિતિ, ન્યાયેનાવાદનસ્ય નિરર્થકત્વાત્।”

યત્રમાં આવાહન કરવાનું હોય છે તે આવાહન ચાર પ્રકારના કરણ કર્યા બાદ કરવું કે પ્રયાજ-ચતુર્ની પૂર્વે કરવું? કરણ પછી આવા અકાળે કરેલું અક્ષણ થાય છે એ ન્યાયથી તે સમયે કરેલું આવાહન નિરર્થક થાય છે.

એ જ રીતે જૈમિનિસૂત્ર ઉપરના શાળર ભાષ્યમાં, ન્યાયકંદલીમાં પાતંજલ ભાષ્યમાં આ ન્યાયનો ઉપયોગ આવે છે.

* * *

જીવનને સાર્થક બનાવવા માટે આ ન્યાયને સમજી-યથાર્થપણે હૃદયમાં ઉતારી હાથમાં આવેલ સમય ચૂકવો નહિ. જીવનમાં બાગૃનિ અને ઝડપ બે સતત કેળવવા કે શ્રેયની પરંપરા પ્રાપ્ત થાય.

યોગમીમાંસા

સં. મુ. પુણ્યવિજય. (સંવિગ્નપાલિક)

ગતાંક પૃ. ૧૭ થી શરૂ

અરમ યથાપ્રવૃત્તિકરણ અપૂર્વકરણની નિક-
ટમાં હોવાના કારણે તથા અપૂર્વકરણરૂપ
કાર્યનું ઉત્પાદક હોવાના કારણે અપૂર્વકરણ
જ છે. અપૂર્વકરણના પ્રતાપે અધિભેદ થયા
બાદ સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિમાં પાંચમી સ્થિરા-
દાષ્ટને લાલ થાય છે, જે સમયે મોક્ષપ્રાપ્ત
સદનુદ્યાનમાં વાસ્તવિક પ્રવૃત્તિ થાય છે, અને
ઔદયિક કર્મના પ્રભાવે વિપચાદિને ઉપ-
લોગ થવા છતાં તે હેયતયામાનીને જ નિરસ-
લાવે થાય છે. આ ગન્નેનો અનુક્રમે 'સત-
પ્રત્યુત્ત પદાવહ' (શાસ્ત્રવિરુદ્ધ પ્રવૃત્તિથી પ્રાપ્ય
જે મોક્ષપદ તેનું પ્રાપ્ત) તથા 'વેદ્યસવેદ્ય
પદ' કહેવામાં આવે છે. "વેદ્યમ-હી ચાદિ
સમ્યગ્ હેયતયા વેદ્યતે અનુભૂયતે યત્ત પદે
સત્તિ-આશય વિશેષે સત્તિ તત્ત વેદ્યસવેદ્યપદમ્"

પ્રથમની ચાર દૃષ્ટિમાં 'અવેદ્યસવેદ્ય પદ'
ની તથાપ્રકારની ઉદ્ભવજૂતા-ઉચ્ચતા હોવાના
કારણે વાસ્તવિક 'નિર્મળ બોધ' હોતો નથી.
માત્ર 'શુદ્ધતા' માની શકાય, જેને સકલ શાસ્ત્ર
અવિરોધી અર્થે નિર્ણાયક જ્ઞાન તરીકે માન-
વામાં આવે છે, કિન્તુ પદાર્થગ્રાહી માત્ર જ્ઞાન

તો નિખિડ મિથ્યાદૃષ્ટિઓને જ હોય; તેનું જ્ઞાન
અપુનર્ગંધકાદિને ન હોય છતાં પ્રમાણ નય
નિષ્ણેપાદિથી યુક્ત મહાવાક્યાર્થરૂપ સૂક્ષ્મ
યુક્તિગમ્ય 'ચિતાજ્ઞાન' પણ ન હોય તેમજ
તાત્પર્યગ્રાહિ ઔદંપર્યાર્થરૂપ સર્વત્ર હિતકારી
તથા સદનુદ્યાનમાં પ્રવર્તક 'ભાવના જ્ઞાન',
પણ ન હોય. એ તો સમ્યગ્દૃષ્ટિમાં જ હોય.
યદ્યપિ માસતુષાદિવત સમ્યગ્દૃષ્ટિમાં પણ ચિતા
જ્ઞાનનો અભાવ અનુભૂત થાય છે, તથાપિ
ગીતાર્થ શુર્વાગ્રા પારતંત્ર્ય હોવાના કારણે; અને
જ્ઞાનના ક્ષણરૂપ શ્રદ્ધા અને વિરતિ હોવાના
કારણે એમાં ચિતાજ્ઞાન માનવામાં બાધ નથી.

મુક્તિનો વાસ્તવ્ય અદ્રેષ શુણ્ય પ્રગટ થયા
બાદ અપુનર્ગંધકાદિ કથંચિત પૌદ્ગલિક સુખની
અપેક્ષાએ ધર્મક્રિયાનો કરનાર છતાં તેનું
અનુદ્યાન વિષ કે ગરલ થતું નથી, પરંતુ તદ્દ
હેતુ અનુદ્યાન રહે છે. કારણ એની અપેક્ષા
વાસ્તવિક જ્ઞાન થયા બાદ વિનાશિની છે, અર્થાત
એનામાં પ્રજ્ઞાપક શુરુતા યોગમાં ધર્મદેશનાના
શ્રવણ બાદ પ્રજ્ઞાપનાની યોગ્યતા આવી ગઈ
છે, માત્ર વિશિષ્ટ જ્ઞાન નથી; તેથી જ આપા-

આ ન્યાયના અર્થ માટે તીચેતું હરિગીત
મનન કરવા યોગ્ય છે.

આ જાગવાનો સમય છે
તેને વિષે તું ક્યું સૂચે ?
આ નાસવાના સમયમાં,
જ્ઞાને વળી બેસી રહે ?

તુજ જીવન ધનને લૂંટવા,
ત્રણ તરફરો પૂઠે પડયા,
એક રોગ બીજ જરા,
ત્રીજો મૃત્યુ એ જ્ઞાને નકયા.

સમય ગોચમ મા પમાણ એ ધ્રુવ વાક્યને
હૃદય સન્નિપ રાખી સમયને સાધી ઉન્નમાળ બને.

તમાં અપેક્ષા હોવા છતાં ભાવિમાં એ અપેક્ષા નિવૃત્ત થઇ શકે છે. એથી જ શાસ્ત્રોમાં સૌભાગ્યાદિની ઇચ્છાથી તે તે યોગ્ય જીવોને રોહિણ્યાદિ તપનું વિધાન પણ કરવામાં આવ્યું છે.

વાસ્તવ્ય મુક્તિ અદ્રેષ શુભ પ્રગટ થયા બાદ જે અનુષ્ઠાન મુક્તિના ઉદ્દેશથી કરાતું હોય; અથવા તે જે પરંપરાએ મુક્તિનું કારણ ગણતું હોય તે અનુષ્ઠાનને તદ્દલેતુ અનુષ્ઠાન કહેવામાં આવે છે.

ન્યારે મિથ્યાત્વ અતિ મંદ થઇ જાય, ત્યારે મિત્રાદિ દષ્ટિએ પણ અપુનર્જન્મકાદિ પ્રકારે માર્ગાભિમુખ કરી ભાવના કારણરૂપ દ્રવ્યયોગ બને છે, અને મોક્ષનું ચેતન કરે છે. ચરમાવર્તી હોવાથી વિશિષ્ટ યોગ્યતા પ્રાપ્ત થઇ છે એથી ભદ્રક પરિણતિમાન અપુનર્જન્મ-ધર્મ-મિથ્યાદષ્ટિનું મોક્ષના ઉદ્દેશથી સેવાતું દ્રવ્યાનુષ્ઠાન પણ ભાવનું પ્રાપ્તક હોઇ શિવરાજર્ષિની જેમ યોગ્ય છે.

અચરમાવર્તમાં અનાસોગે યા તો વિપર્યાસે જે અનુષ્ઠાનનું સેવન કરવામાં આવે તે અનુષ્ઠાન મુખ્યત્વે લોકાનુષ્ઠાન યા તો ‘ઓધાનુષ્ઠાન’ કહેવામાં આવે છે. એમાં પણ ભવાભિનંદી જે ક્રિયા કરે તે તો યોગની વિરોધિની જ હોય છે. આ જ કારણે અચરમાવર્તને ધર્મની દષ્ટિએ બાહ્યકાળ કહેવાય છે. એમાં અનંત વાર પણ કરાતી ધર્મક્રિયા તુચ્છ અને નિષ્ફળ માનવામાં આવી છે. જે દ્રવ્યક્રિયા તુચ્છ માની કાયકલેશ-જનિકા-માની છે તે અચરમાવર્તની સમજવી. ન્યારે ચરમાવર્ત એ ધર્મ માટે નવનીતકલ્પ છે, ચૌવનકાળ છે. એમાં આચરાતા અનુષ્ઠાનો અપુનર્જન્મકાદિ દ્વારા-વિશેષ જ્ઞાન નહિ હોવા છતાં મુક્તિના કારણ બની જાય છે. એથી જ એ દ્રવ્યરૂપ છતાં તુચ્છ નથી કિન્તુ આદરણીય છે. કારણ એ અનુષ્ઠાનો ભાવાનુષ્ઠાનના કારણ

બને છે. એથી જ ભાવાજ્ઞાના પાલનની વાસ્તવિક યોગ્યતા સમ્યક્ત્વ લાભાનંતર હોવા છતાં કારણરૂપે અપુનર્જન્મકાદિમાં પણ માનવામાં આવેલ છે. દ્રવ્યાનુષ્ઠાનના પ્રધાન અપ્રધાન બે ભેદ છે. ભાવના કારણને પ્રધાન દ્રવ્યાનુષ્ઠાન કહેવાય છે ન્યારે અંગારમદકાદિ અચરમાવર્તીનું અનુષ્ઠાન ભાવનું કારણ નહિ હોવાથી અપ્રધાન અર્થમાં દ્રવ્ય છે. આ અપ્રધાનતા “અણુવલોમો દલ્લ” એ નિયમાનુસાર સમજવી.

અપુનર્જન્મક જીવમાં એવી યોગ્યતા પ્રકટ થઇ જાય છે કે-તેઓમાં ધર્મબીજનું વપન થઇ શકે છે, અને કમિક મુદ્ધિનું પણ તે પાત્ર બની શકે છે. એથી જ એની તરજનીજ્ઞાસા તથા શુદ્ધતા તીવ્ર હોય છે; એટલે જ એનામાં આગમ-વચન સમ્યક્ત્વ તથા પરિણમી જાય એવી યોગ્યતા પ્રગટ થઇ જાય છે. એ આસન્નસિદ્ધિક મતિમાન ભવ્ય હોવાના કારણે ઇલ્લોકની સામગ્રીની સંભવતમાં યા તો પૂર્તિમાં અનાસક્ત હોય છે, ન્યારે પારલૌકિક કલ્યાણસાધક સામગ્રી પ્રત્યે એની દષ્ટિ કેન્દ્રિત થઇ ગયેલી હોય છે. પારલૌકિક કલ્યાણનું દર્શક યા તો જ્ઞાપક શાસ્ત્ર જ હોય છે; એવો તેનો અદ્વર નિરધાર હોય છે. કારણ એનો એવો ખ્યાલ હોય છે કે-“ધર્મ વિના કલ્યાણ હોય નહિ ન્યારે ધર્મજ્ઞાપતા એ સદાગમમાં જ સ્થિત છે. એટલે ધર્મની આરાધના કરવી હોય તો શાસ્ત્રની જ ઉપાસના કરવી જોઇએ.” શાસ્ત્રની ઉપાસના એટલે ભગવંતની ઉપાસના. એની જ આજ્ઞાનું પાલન કરવું જોઇએ તો જ ધર્મ થાય. યદિ શાસ્ત્રની આજ્ઞાનું વિરાધન કરવામાં આવે તો અધર્મ જ થાય. જેમ ચક્રવર્તીની આજ્ઞાનો ભંગ મહા-અનર્થજનક બને છે અથવા તો જેમ ઔષધિ અવિધિથી સેવન હાનિકર બને છે, તેમ શાસ્ત્રનું પણ યથેચ્છ સેવન અહિતકર બને છે. એ શાસ્ત્ર અતીન્દ્રિય આત્મા અને યુગ્ય પાપાદિ તરવેનું

પ્રકાશક છે; અને ધર્મ અધર્માદિનું વ્યવસ્થાપક છે. તે અતીન્દ્રિય અર્થના દ્રશ્ય વીતરાગનું જ પ્રમાણભૂત હોઈ શકે. અતીન્દ્રિય અર્થના સાક્ષાત્કારમાં રાગદ્વેષ અને મોહ આવરણભૂત છે—અવરોધક છે. એના સર્વથા વિલય વિના અતીન્દ્રિય તરવોનો સાક્ષાત્કાર શક્ય નથી. અને સાક્ષાત્કાર વિના એનું પ્રકાશન પ્રામાણિક સંભવિત નથી. એ સાક્ષાત્કાર વિના પારલૌકિક અનુષ્ઠાનોનું પ્રદર્શન સંભવિત નથી; એના નિરૂપણ વિના તદ્દર્થી જીવોને એ અનુષ્ઠાનોના જ્ઞાન-ફલ અને ઉપાસનાદિ શક્ય નથી; એ નિરૂપણમાં અસત્યની સંભાવના રાગદ્વેષાદિ દોષોના અસ્તિત્વમાં હોઈ શકે. સર્વજ્ઞના નિરૂપણમાં એ દોષોનું આંશિક પણ સંભાવન ધરી શકે નહિ. કારણ તે દોષોના આમૂલ્યૂલ પ્રધ્વનમાં જ સર્વજ્ઞતાનો પ્રાદુર્ભાવ થાય છે. એથી જ

માત્ર મહામોહના પ્રાબલ્ય વિના સર્વજ્ઞના વચનમાં અવિશ્વાસ થાય જ નહિ. શાસ્ત્રની વિધિ-પૂર્વક આરાધનાથી એટલે કે શાસ્ત્રદર્શિત માર્ગ-પૂર્વક જ તે તે સદ્ગુણોનું સેવન કરવાથી વાસ્તવિક આરાધન થાય, એના દ્વારા લગવંત પ્રત્યે આદરભાવ અને બહુમાન પ્રગટ થાય છે. અને એથી જ ભાવાજ્ઞાના આરાધનથી યોગ્યતા પ્રાપ્ત થતી જાય છે, અને એટલે જ ક્રમિક વિકાસ થતો જાય છે.

પરંતુ શાસ્ત્રપ્રદર્શિત અનુષ્ઠાનોનું સેવન કરવા છતાં એ શાસ્ત્રની સાપેક્ષતા ન હોય, પ્રત્યુત્તર નિરપેક્ષતા હોય અને યથેચ્છ અનુષ્ઠાનોનું ઉપાસન થતું હોય તો એ અનુષ્ઠાનનું સેવન અજ્ઞાન જનિત અને વાસ્તવિક દૃષ્ટિએ શાસ્ત્રના દ્વેષપૂર્વકનું હોઈ મિથ્યાત્વજનન કરી સંસાર-વર્ધક બની જાય છે. આથી—

“હિંદુ સ્વતંત્ર બને છે, (તા. ૧૫-૮-૪૭) તે અવસરે”

“શ્રદ્ધાળુ જૈનોનું કર્તવ્ય” એક પુસ્તિકા.

ઉપરની તારીખે સ્વતંત્ર દિનના ઉત્સવને અનુલક્ષીને મુનિરાજ શ્રી કનકવિજયજીએ મુખ્ય લાલ બાગ ઉપાશ્રયમાં એક પ્રવચન આપેલું છે. તેના અવતરણરૂપે પ્રકાશન પામેલ ઉપરોક્ત પુસ્તિકા કલ્યાણ પ્રકાશન મંદિર, પાલીતાણાથી અમોને સમાલોચના માટે મળી છે. આ ગ્રંથ નહિ હોવા છતાં પ્રવચન હોવાથી સમાલોચના કેમ હોઈ શકે? તેમ વિચારતાં આપું પ્રવચન વાંચી જોતાં આ પ્રવચન વિદ્યતાપૂર્વક, સમયને અનુસરતું, જૈન સમાજને જાગૃત કરનાર, વિચારકોને વિચારવા-સમજવા જેવું સમ્યક્તાપૂર્વકનું, શાસ્ત્રની પરંપરાગત પ્રણાલિકાપૂર્વકનું નિરૂપણ આપેલું જૈન સમાજને ખાસ મનનપૂર્વક વાંચવા જેવું છે.

દારૂડીઆ દુનિયા-Infatuation

સૂર્ય ઊગે છે અને આથમે છે અને એમ દરરોજ જીવન ક્ષય પામતું જાય છે,
અનેક જાતના લારે વેપારના ધસારામાં કાળ કેટલો ગયો તે જણાવું
નથી, ચારે બાજુ જન્મ, ઘડપણ, આફતો, મરણો જોવામાં આવે
છે છતાં તેનો ત્રાસ થતો નથી, ખરેખર, મોહરૂપ દારૂ પીને
જગત ગાંડુંધેલું થઈ ગયું હોય એમ લાગે છે.

જરા બહારના ચક્ષુ અને અંતરના ચક્ષુ
ખોલીને જો તું ક્યાં ચાલ્યો જાય છે? ક્યાં
તણાતો જાય છે? કેવાં કેવાં ખાય છે? કેવો
પડતોઆખડતો ગોથાં ખાય છે? અને છતાં
જરા વિચાર પણ કરતો નથી કે આ તારી
આસપાસ, તારા પગ નીચે, તારાં અંતર-
માં શું ચાલી રહ્યું છે? અરે ભાઈ! તું તે
ગાંડો થઈ ગયો છે કે દારૂના ઘેનમાં પડી
લથડીઆં ખાય છે કે સાવ શુદ્ધ શુદ્ધ ગુમાવી
બેઠો છે કે આ તે તને શું થયું છે? જો,
તારી આસપાસ જનતા જનાવોનું જરા પૃથ-
ક્કરણ કર અને પછી તારાં વર્તનનો તેની
સાથે મેળ મેળવ. તને તુરત દેખાશે કે તું
આખો લીધે રવાડે ચઢી ગયો છે. ત્યારે
તારો ચાલવાનો રોડ, છાતી કાઢવાનો અહ-
કાર, ધરતી પર પગ ન દઈ ચાલવાની તારાં
મનડાનો વલખાં, તારાં ઘરનાં ઘર, માનેલાં ઈંટ
પથ્થરનાં રોડાં, તારો મમત, તારો આથક,
તારો ભાઈભાંડું સાથેનો વર્તાવ, તારું પોક

મૂડીને ખોટું રડવું, તારા અલક-મલકના
વેપાર, તારો પારકા અવર્ણવાદનો સ્વભાવ,
નાતજાતના સાજનામાં તારો પડકાર અને મૂંઝે
તાવ દઈ, પગમાં ચમચમ અવાજ કરતાં
જોડાની નીચેની ધરણીના પ્રત્યાઘાતો અને
તારાં સ્નેહનાં સંભારણાં અને વિયોગનાં શોણાં
એ સર્વ તને ઘટે છે? તને શોભે છે?
તારાં સ્થાનને લાયક છે?

જો સવારથી સાંજ પડે અને એક દિવસ
તારો આક્રમક અર્થો અર્થો થાય છે.
તને લાગે છે કે તું મોટો થયો, પણ તારા
આક્રમક અર્થો અર્થો થયો એવો વિચાર
તેં કદી કર્યો છે? તું તો જાણે અહિંનો
અમરપટ્ટો લખાવી લાગ્યો હોય તેમ ન કર-
વાનાં કામ કરે છે, ન જોલવાનું જોલે છે,
અજોલાં લે છે, મોટાં વેર વસાવે છે, કલેશ-
કંકાસ કરે છે, રાજદરબારે ચઢે છે-‘આમાંનો
કેઈ ઢંગ’ અહીંથી તારે ચાલ્યા જવાનું છે
અને અહીંની તારી સર્વ રચાસત અહીં મૂકી

ચાલ્યા જવાની છે એ વાતને, એ નિર્ભય સત્યને, અને તારા વર્તનને, જરા પણ મેળ એસે છે ?

અને વાત વાતમાં માસી અને વરસો ચાલ્યા જાય છે. હજુ થોડાં વખત પહેલાં મૂછો ફૂટી હતી ને બાલ સંકેત થવા આવ્યા પણ તારા ધંધાધાપા અને વેધવચકા ને રીત-લાતોના વેવલામાં તને કદી એમ લાગ્યું છે કે ‘ખીણુ લાખેણી રે જાય’ એકે એક ક્ષણુ લાખોની કિંમતનો ચાલ્યો જાય છે !

અને તારી આસપાસ જો. તારી સાથે શેરીમાં રમનારા ગયા, તારી સાથે ખેસનારા ગયા, તારી સાથે ઉત્તણી કાઢનારા ગયા, તારી સાથે ગમત કરનારા ગયા અને તારી સાથે રખડનારામાંથી કેટલાએ ગયા ! તું કંઈકને ચિતામાં પધરાવી આવ્યો, કંઈકની કાણે-મોકાણે જઈ આવ્યો, કંઈકને નવકાર કે શરણાં દઈ આવ્યો, તું પોતે ઘરડો થઈ ગયો, તું નામોને પણ વિસ્મરતો થઈ ગયો, તેં અનેકના જન્મ વખતે થતી તેની માતાની વીણી અને ચીસો સાંભળી, તેં અનેક સ્ત્રીઓને મ્હોં વાળતી જોઈ, અનેકને દુનિયામાં રસાતાળ થતાં જોયાં, કંઈકને જીવતાં છતાં

મરી રહેલાં હોય તેવી હાલતમાં જોયાં, કંઈકના નિઃસાસા સાંભળ્યા, અનેકના તકરારો જાણ્યાં, લાઈ લાઈઓનાં વેરાં જોયાં, ત્યક્તા સ્ત્રીઓને રડતો જોઈ. દમ, કોઠ વગેરે અનેક વ્યાધિગ્રસ્તોને જોયાં-છતાં તમને ત્રાસ થતો નથી ? તને આ આવી રચના પાછળનું રહસ્ય જાણવાનું મન પણ થતું નથી !

આવું આવું જોયા જાણ્યા છતાં તું ધસ-ડાયા કરે છે, મનને મોટો માને અને સફળ જીવનનાં સોણલાં સેવે છે, તો તને એક વાત કહી દેવી પડશે : તું મોહના ઘેનમાં પડી ગયો છે, ગાંડો થઈ ગયો છે. સમજ્યા વિચાર્યા વગરનું અણઘડ જીવન ગાળી રહ્યો છે, અવિચારી અવ્યવસ્થિત જીવન ગુળરી રહ્યો છે. હારીને પાછા વળતા ભુગારીની દશા તારી થવાની છે ! હજુ પણ ચેત, ઘેનની અસર ઉઠાડ, આંખો પર પાંખી છાંટ, ચેતનાને જાગ્રત કર અને ગાંડી થયેલી દુનિયાને રસ્તે ચાલવાને બદલે તારો સાચો માર્ગ વિચારી કાઢ, નહિંતો દાડ્ડીઆની જેવા તારા હાલ થવાના છે ! કોઈ ગટરમાં પડીશ અને તારા રામ રમી જશે. કુશળ માણસનાં આ લખણુ ન હોય.

आदिन्यस्य गतागतेरहरहः संक्षीयते जीवितं, व्यापारैर्वहुकार्यभारगुहमिः कालो न विज्ञायते ।
दण्ड्वा जन्मजराविपत्तिमरणं त्रासश्च नोत्पद्यते, पीत्वा मोहमयीं प्रमादमदिरांमुमत्तभूतं जगत् ।

ભર્તૃહરિ

(૪૪)

જીવન પર અવલોકના-Retrospect of life

માણસનું આઉપું સો વર્ષનું ગણાય તેમાંથી અરધો અરધ તો રાતમાં ગયું, બાકી રહેલા અરધાનું અરધું બાળપણમાં અને ઘંડપણમાં ગયું, અને બાકી જે રહ્યું તે વ્યાધિ, વિયોગ અને દુઃખમાં અને સેવામાં જાય. ત્યારે આવા પાણીના પરપોટા જેવા જીવનમાં માણસને સુખ ક્યાંથી મળે ?

હસવા જેવી વાત છે, પણ બોધદાયક છે. તેનો મર્મ વિચારવા પૂરતું તેને અત્ર સ્થાન આપ્યું છે. ભગવાને સૃષ્ટિ બનાવી, માણસ પશુ પક્ષીઓ બનાવ્યાં અને તેમને દુનિયામાં મોકલી દીધાં. તેમણે ત્યાં કેટલું રહેવાનું છે, ક્યારે પાછા આવવાનું છે તેનો આગળથી નિર્ણય કર્યો નહિ. એક વખતે ભગવાને નક્કી કરી નાખ્યું કે માણસ જન્મવાર સર્વનું આયુષ્ય ૪૦ વર્ષનું સમજવું. દેહીઅત સાંભળ્યા વગર ભગવાને કરેલો આ એકતરફી ફેસલો માણસોએ જાણ્યો જોઈલો એને કાળ પડી. એ તો દોઢા ભગવાન પાસે : અરે સાહેબ ! હજી જીવીને જીવીએ અને ઘર માંડીએ ત્યાં તો વિદાયગીરિ લેવી પડે. એ તો આકરું પડી જાય. એમાં અમારો સંસાર કેમ નહોતો ? અમે હાણીએમાણીએ શું સાહેબ ! વિચાર કરી કાંઈ તોલ કરો, રસ્તો કાઢો. 'જવાબ મળ્યો. 'જુઓ, અહીંના હુકમે તો અફર હોય, તમે ધીરજ રાખો, કોઈની ફરિયાદ આવશે તો તમને ફેરબદલો કરી આપવાની તંજવીજ થશે. '

આટલી વાત થાય ત્યાં દોડા આવ્યા. ભગવાન પાસે ફરિયાદ કરી 'સાહેબ, તમે અમારી આવરદા ચાલીશ વરસની કરીને તો

અમારો હું કાઢી નાંખ્યો, દરરોજ દશ વીશ માઈલની મુસાફરી, અને ખાવામાં ખડ કે લોગ ચોષડીએ ચણાં કે ભુંસું મળે. એમાં તો અમે લાંબા થઈ જઈએ. અમારે આટલાં વર્ષો સુધી લાંબી દોડાદોડ ન પાલવે. દયા કરો ! મારા દેવ, ' ભગવાને તેમનાં ૨૦ વર્ષ આંછાં કર્યાં, માણસને આપ્યાં. આયુષ્ય હવે સાઠ વર્ષનું થયું, પણ માણસોને નિરાંત ન થઈ. દોડા તો રાજી થઈને વિદાય થઈ ગયા.

ત્યાં બળદ આવ્યા. ભગવાનને કરગરીને કહેવા લાગ્યા. 'અરે સાહેબ ! આખા દિવસમાં ચાર આનાનું ખડ ખાવાનું, ન મળે દાણો કે ન મળે ખેંચાક. બાર કલાક જેતરમાં જોડાવું અને દશ બાર ગાઉનો પંથ કરવો. ચાર રૂપિયાની મજૂરી કરીએ ત્યારે ખાવામાં ચાર આના મળે અને ન ઠેકાણું બેસવાનું કે ન સમય મળે જાંઘવાનો. અમારી તો ઠેક લચી જાય અને એવા આકરાં ચાલીશ વર્ષમાં બાર વેંદારી વેંદારીને અમારો આત્મા તો કંકળી જી. દયા કરો. ' ભગવાને એની યાચના સાંભળી બળદનાં વીશ વર્ષ આંછાં કર્યાં અને માણસોને તે આપ્યાં. માણસનું આઉપું હવે એટલી વર્ષનું થયું, છતાં મનવાના લોભને પાર નહોતો. એ તો ભગવાન સામે ડાચું

ઉઘાડીને વકાસી રહ્યા. ભગવાનને અંદરથી હસવું આવતું હતું.

ત્યાં બગલા આબ્યા 'સાહેબ, અમે તો ઠાર મરાઈ ગયા. નદી કે તળાવને કાંઠે કે ખાખિયાને આરે આખો દહાડો ભગત થઈને ઊભા રહીએ અને માણુમાણુ આખા દહાડામાં એક બે માછલાં મળે. અમારો તે અવતાર છે! અને એવાં ચાલીશ વર્ષ કાઢતાં અમારો તો દમ નીકળી જાય. દયા કરો મારા દેવ!' ભગવાને એને સંતોષવા એના ચાલીશ વર્ષમાંથી વીશ કમતી કર્યાં, માણુસને આખ્યાં. માણુસને સો વર્ષ પૂરાં કરી આખ્યાં. માણુ સોતું આયુષ્ય હવે સો વર્ષતું નક્કી કરવામાં આવ્યું. બગલાં રાજ થઈને પાછા ફર્યા.

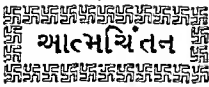
હવે માણુસોને સો વર્ષતું આયુષ્ય મળ્યું તેમાં ચાલીશ તો એ પોતાના હક્કથી જીવે, પૂરતા મોજથી મોટો થાય. પછીના ચાલીશથી સાઠ સુધીમાં ઘોડાની જેટલી ઘોડાદોડ કરે, પરદેશ રખડે, ડુંગરો ઓળંગે, આંટા ફેરા કરે, હડિયાપાટુ ખાય અને અહીંથી તહીં અને ત્યાંથી પણ ફરે ખાય. આમ કરતાં કદાચ સાઠે સુધી પહોંચે તો પછીના વીશ

વર્ષમાં બગદનાં હાલ થાય. બોલો જવાબદારી ઘણી વધી જાય, જોતરાં ખૂબ ખેંચે, કાંત પડી જાય, ખાય થોડું અને વેંદારે ઘણું, સંતતિનો બોલો, વેંપારની લેવડદેવડના ઘસડાઓ અને નાતજાત, જમણુ સર્વ બંધ થાય, માથે ઘોણું બાંધવું પડે, જમવામાં જગલો અને ફૂટવામાં ભંગલાની દશા થાય અને જાતમાં છોકરાંઓ જાય ત્યારે આભડવા જવાતું ભાઈને માથે અને આમ જોતરાં ખેંચતાં કદાચ એંશીએ પહોંચી જાય તો પછી બગલા ભગત બને. આખો દિવસ ભગતની જેમ ડોક ઊંચી રાખે, કોઈ એકાદ દેડકું આવી જાય તો ટપ દેતી ડોકને નીચી કરી દેડકાને ગળી જાય અને પાછો ભગત થઈ ડોક ઊંચી કરે. આવા તેના હાલ થાય. ચાલીશથી સાઠ ઘોડાનો અવતાર, એંશી બગદનાં જોતરાં અને એંશી પછી બગભગત પાણું આવી એની સો વર્ષની કરણી છે. બાકી ભગવાન આવા ફેંસલા કરે નહિ, એને આવી હાલાકી હોય નહિ, પણ વાત સમજવા જેવી છે. એમાં ઊંડું રહસ્ય છે. ધર્મકૌશલ્યની એમાં આવી છે.

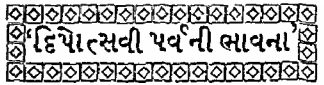
મૌલિક

આયુર્વર્ષશતં નૃણાં પરિમિતં રાત્રી તદર્ધં ગતં, તસ્યાર્ધસ્ય પરસ્ય ચાત્વર્મપરં વાલત્વવુદ્ધત્વયોઃ।
શેષં વ્યાધિવિયોગદુઃસ્વસદિતં સેવાદિમિનીયેત, જીવે વારિતરજ્જુદ્વુદસમે સૌલ્યં કૃતઃ પ્રાણિનામ્।
સર્વહરિ.

આત્મચિંતન

દિપોત્સવી પર્વની ભાવના

લેખક:—મુનિશ્રી હેમન્દ્રસાગરજી મહારાજ
મંદાકાન્તા.

પ્રાણી પામે જીવન વિષે જાણી સ્વસ્થ કાળ,
તેમાં આવે સુખદ ધર્મીય જૂજી સોખ્ય ભાળ;
વારે વારે મનુજ મનને ધેરતી દુઃખ જાળ,
ઓળખાતી વિધિનિયમની ના કદા વજ્ર પાળ. 1

તોયે આજે પ્રસુદિત બની ચિત્તવૃત્તિ અમાપ,
ભેદો તેના કંઈ ન સમજી મોદ ચિત્તે સુદાય;
આજે મારી અજ્ઞાણી ઉડી કેમ આત્મા સિતાર,
આજે યાના અનુભવી રહ્યો રોમ હર્યો અપાર. 2

મારે હૈયે અનુપમ અહો ! વાગતી પ્રેમચીણ,
સૂરો તેના પ્રણવ નજરતા ગાજતા છેક ઝીણા;
સ્વાત્મા થાતો સ્વર રમરણમાં એકય સંધાન યાળી,
હું, હું, નાએ વિસરી જગતા ભેદ સૌભાગ્યરાળી. 3

દેહાધ્યાસે મનુજ મનકું મોહવું બ્યથા શને ?
આત્માનદે તિજસ્વરૂપને 'દેહવત્' દિવ્ય ભાને;
આજે નાએ પ્રકૃતિ પરતી સર્વ સંભાવનાઓ,
લેતી જાણે વિશુદ્ધિતણાં રનેહ ઓવારણાંઓ. 4

મારો આત્મા જગત સુખને પ્રીતો ના કદીએ,
ના, ના, આત્માક્ષણિક સુખને વાંછતો રે ! કદીએ;
પ્રજા નાએ દ્રઢ વળગીને પાર જનુ' સદાએ,
સંસારાબ્ધિ ગુરવર તણી પ્રેરણાથી તરાયે. 5

માલિની.

સકલ જગત માયા ક્ષણની પુણ્યવાન,
જીવન મનુજ પામ્યા તેદમાં ભાગ્યવાન;
ક્ષણિક સુખદ લાગે રનેહ સંસારીઓના,
શિવ સુખ મળવાનું જલ સંભાવનામાં. 6

મિત્ર.

હેમન્દ્ર આત્મા શિવ જલ પામે,
દુઃખો તણો અગ્નિ સદાય રાગે;
સંસારનાં એકિક ભાવ ત્યાગે,
આત્મા તણી ઉત્તમ નયેત જગે. 7

લેખક:—મુનિરાજશ્રી લક્ષ્મીસાગરજી મહારાજ

અમણુ ભગવાન મહાવીર પ્રભુએ કેવળજાન
પ્રાપ્ત કરી જગતના બન્ધ આત્માઓને ધર્મનું સત્ય
સ્વરૂપ સમજાવી ધર્મ માર્ગે ચોળ્યા. સર્વન અદિસા
ધર્મ દરકરા માર્ગો. ઉચ નીચતા ક્ષુદ્ર ભેદો દર
ચર્ચ સર્વે આત્માઓ એક બીજાને આત્મ સ્વરૂપે
જોવા લાગ્યા. ધન, સત્તાનો મદ ઓસરવા લાગ્યો,
સાચી આર્થતા સર્વન પ્રકરી, આર્થદેશ સર્વ રીતે
સુખી સુખી હતો. દિમા આદી દુષ્ટભોતે દર કર-
વામાં અને અદિસા આદી સત્ત્વોતે જીવનમાં રચાપવા
પ્રગ્ન પોતાનું કર્તવ્ય સમજતી. અનાયો પણુ આવ્યા
વાતાવરણમાં આવીને આર્થ બનતા. આર્દ્રકુમાર જેવા
મંત દયાને પ્રાપ્ત કરી કૃત કૃત્ય બન્યા. આ સર્વમાં ભગ-
વાન મહાવીરનામીના તપ, ત્યાગ અને સદ્બોધ
કારણરૂપ છે. ભગવાન છેવટ સુધી જાન દાન આપી
સર્વ જીવો ઉપર ઉપકાર કરે છે. તત્ત્વજાનના
પિપાસુ માટે જાન પરજ માંડી સર્વ જીવોને ઉપ-
કારક બન્યા. છેવટમાં અપાપા નગરીમાં દસ્તિપાળ
રામની સભામાં ચાતુર્માસ વિરાજ્યા હતા. કાર્તિક
વદી તેરથથી અખંડ દેશતા ચરૂ કરી જેમાં પુણ્ય
અને પાપના સ્વરૂપ વર્ણોત્તમક પચાસ પચાસ અખ-
યતો પ્રકાશ્યા. તે સમયે અદારગણ રામજો (પ્રગ્ન-
સત્તાક પદ્ધતીને અનુસરતા અધિકારીઓ) આવી
જાન લાલ મેળવતા હતા. તે સમયે નજીકના ગામ-
ડામાં દેવરામાં બાલકુને પ્રતિબોધવા ગૌતમસ્વામીને
મોકલ્યા. છેવટે ઉત્તરાધ્યવનના જીરાડ અધ્યવતો,
આત્મિક જીવન પ્રાપ્તિના સરસ ઉપાયરૂપ અધ્ય-
વતોનો પ્રકાશ કરી પ્રધાન અધ્યવતે વિચારતાં રચુળ
દેહનો, ત્યાગ કરી કાર્તિક વદી અમાસની છેલ્લી
રાત્રીએ પરમ નિર્વાણને પામ્યા, સિદ્ધ સ્વરૂપ બન્યા,
તે સમયે સર્વન અધિકાર પ્રસર્યો. તેવા સમયે જણ
રામજોએ ભાવોભીત મેળવવા દીપકો પ્રકટાવ્યા.
દેવોએ રત્ન દીપકો દ્વારા પ્રકાશ દેખાવ્યો. આત્મામાં
અનંત. અદિરૂપ રત્નતથી રહેલી છે. વિકાસ કરતાં

વર્તમાન-સમાચાર

શ્રી કપડવંજ પંચના ઉપાશ્રયે મિરાજતા
જૈનાચાર્ય વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજનાં આઠા-
ધારી શિષ્ય પંચાસજી તેમવિજયજી મહારાજ,
મુનિશ્રી વયોવૃદ્ધ ઉત્તમવિજયજી મહારાજ તથા
ચંદનવિજયજી મહારાજ અને સાધ્વીજી મહારાજ
દાનશ્રીજી તથા શાન્તિશ્રીજી આદિ તરફથી ગુરુદેવ
પૂજ્ય આચાર્યશ્રી વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી આદિ
તેમજ સાધ્વીજી મહારાજ વિગેરે ગુજરાનવાલાની
ભયંકર પરિસ્થિતિમાંથી નિર્વિદ્ધે અમૃતસર શહેરમાં
આવી ગયા તે નિમિત્તે કપડવંજશ્રી શાંતિનાથજીનાં
જિનાલયમાં પૂજા લાજાવામાં આવી હતી અને
સંઘમાં આંચળીલ ૨૫૦ ની તપસ્યા કરવામાં
આવી હતી.

આચાર્યશ્રી વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજનો
સભા પર તા. ૩૦-૬-૪૭ નો અમૃતસરથી લખેલ
પત્ર સભાને તા. ૧૬-૧૦-૪૭ ના રોજ મળ્યો છે.
જેમાં તેઓશ્રી સાધુ, સાધ્વીજી અને શ્રાવક સમુદાય
સાથે નિર્વિદ્ધે અમૃતસર પહોંચી ગયા છે. તેઓશ્રી
સહિસલામત રીતે અમૃતસર આવી જવાથી સભા
ચિન્તામુક્ત થઇ છે.

સાંતમૂર્તિશ્રી વિજયકમલસૂરીશ્વરજી
મહારાજની જયંતી.

આશો શુદ્ધ ૧૦ શુક્રવારના રોજ પૂજ્યપાદ
આચાર્ય મહારાજ શ્રી વિજયકમલસૂરી મહારાજની
સ્વર્ગવાસ તીથી હોવાથી દર વર્ષે મુજબ આજરોજ
મોટા જિનાલયમાં જયંતી નિમિત્તે શ્રી નવપદજી
મહારાજની પૂજા આ સભા તરફથી લાજાવવામાં

આવી હતી. આંગી રોશની વગેરેથી દેવચુરભક્તિ
કરી સભાસદોએ જયંતી ઉજવી હતી.

સ્વ. આ. શ્રી વિજયધર્મસૂરીશ્વરજી
મહારાજની જયંતી.

ગયા ભાદરવા શુદ્ધ ૧૪ તા. ૨૯-૯-૪૭
સોમવારના રોજ આચાર્ય મહારાજ શ્રી વિજયધર્મ-
સૂરીશ્વરજી મહારાજની સ્વર્ગવાસ તીથી હોવાથી દર
વર્ષની જેમ ચુરુ ભક્તિ નિમિત્તે આ વર્ષે પણ શ્રી
યશોવિજયજી જૈન ગ્રંથમાળા તરફથી અને વિદ્વાન
મુનિશ્રી કલ્યાણચંદ્રજી (સોનગઢ શ્રી મહાવીર જૈન
ચારિત્ર રતનાશ્રમના અધિક્ષતા) ના પ્રમુખપણા નીચે
જયંતી ઉજવવામાં આવી હતી. જુદા જુદા ચુરુ-
ભક્તોએ ચુરુ મહારાજના ગુણગ્રામ માટે વિવેચનો
કર્તા હતા. પ્રમુખસ્થાનેથી મહારાજશ્રીએ પણ
અડુજ વિસ્તારપૂર્વક વિવેચન કર્યું હતું. અપોરનાં
મોટા જિનાલયમાં પ્રભુ પૂજા લાજાવી દેવ ભક્તિ
કરી હતી. આ વર્ષે વિશેષ ભક્તિમાં અગાઉ થયેલ
શ. ૧૫૦૦ ની રકમ માટે કરેલી વ્યવસ્થા મુજબ
આગલે દિવસે ભાદરવા શુદ્ધ ૧૩ ના રોજ પડિત
સુખલાલજીભાષિને સાયિત્ય સુવર્ણ ચંદ્રક અર્પણ કરવા
માટે વીરમગામનિવાસી શ્રી છોટાલાલ ત્રિકમદાસ
પારેખના પ્રમુખપણા નીચે એક મેળાવડો યોજવામાં
આવ્યો હતો. અંદાર ગામથી આવેલા ચુરુભક્તો
વગેરેએ પોતાના વ્યક્ત્યો રજુ કર્યા હતા; અને
રાત્રિના શેઠ ભોગીલાલભાષા મગનલાલના પ્રમુખપણા
નીચે રંજનકાર્ય માટે સંમેલન થયું હતું. એ રીતે
આ વર્ષે ચુરુભક્તિ કરી જયંતી ઉજવી હતી.

શાંતિનાથ ચરિત્ર ડા. ૭૩ તથા સાથે શ્રી વસુદેવ દિંડી ડા. ૧૨૩ આ બંને ડા. વીણની કિંમતના મથો બેટ મળી ચક્રો. ત્યારબાદ જે અંધો ઉપાશે, તે બેટ મળી ચક્રો. માત્ર પોસ્ટલ પુરતા ખર્ચાનું વી. પી. તે વખતે તેઓ સાહેબને મોકલવામાં આવશે.

અમારા માનવંતા લાઇફ મેમ્બરોને નમ્ર સુચના.

અત્યાર સુધીમાં થયેલા લાઇફ મેમ્બરોને શ્રી વસુદેવ દિંડી તથા શ્રી શાંતિનાથ ચરિત્ર (તૈયાર થતા આબુ) છે તે તૈયાર થયેલા તરત જ સં. ૨૦૦૪ ના પોસ્ટ શુદ્ધ ૨ લગભગ) બંને મથો પ્રથમ વર્ગના લાઇફ મેમ્બરોને બેટ, બીજા વર્ગના લાઇફ મેમ્બરોને (ધારા પ્રમાણે) બેટ મોકલવામાં આવશે માટે. હાલ બેમાંથી એકપણ અંધ બેટ મંગાવવા નહીં લેવી નહિં.

બીજા વર્ગમાંથી પ્રથમ વર્ગ થયેલાં માનવંતા લાઇફ મેમ્બરો.

શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશના આગસ્ટ અકામા જાણીયા પ્રમાણે અમારી નમ્ર સુચનાને માન આપી હાલમાં અપાતાં શ્રી સંઘપતિ ડા. ૬-૮-૦૦ તથા શ્રી મહાવીર યુગની મહાદેવીઓ ડા. ૬-૮-૦૦ ડા. ૧૦) દયાના બે મથો ડા. ૫૦)ના વધારાના આપી પ્રથમ વર્ગના લાઇફ મેમ્બરો ધણા બધાઓ (આત્મિક અને આર્થિક દૃષ્ટિએ લાભ વિચારી) ઉત્સાહપૂર્વક થાય છે, તેમને બેટ આપેલી છે. હવે આ માસમાં બીજા અન્ય ધર્મ બધાઓ જે નવા બીજા વર્ગમાંથી પ્રથમ વર્ગમાં સમાવેલા થયા છે તેના નામો નીચે મુજબ છે. પોતા માસમાં પ્રગટ થતા ડા. ૨૦) ની કિંમતના બે મથોને બેટને લાભ લેવા જલદી પ્રથમ વર્ગમાં દાખલ થવા સુચના.

૧ શ્રી મોહનલાલ જીન સેન્ટ્રલ	૩ જાવહર સાકરલાલ ગાંડા	૫ શાહ અમૃતલાલ ગિરધરલાલ
લાયબ્રેરી	જાન બેલાણી	૬ શાહ દિરાલાલ કુલચંદ
૨ શાહ મહીપતરાય જુજલાલ	૪ શાહ વલચંદ નારણલાલ	૭ શાહ પનાલાલ વર્ધમાન

બીજા વર્ગનાં લાઇફ મેમ્બરોને નમ્ર સુચના.

રયાનિક તથા બહાર ગમના સંભવ સાહેબોને જણાવવાનું કે હજી સુધી ડા. ૫૦) વિશેષ બરી પ્રથમ વર્ગના લાઇફ મેમ્બર જે બધાઓ નથી થયાં તેઓ પણ વિચાર કરી તેમ કરી શકે માટે આસો વડી ૩૦ સુધી પહેલા વર્ગમાં દાખલ થઈ બેટને લાભ મેળવે તેમ હૃદયીએ છીએ. કદાચ તે પ્રમાણે બેટનો વિશેષ લાભ મેળવવા હૃદય ન વધે ના છેવટે ઉપરની મુદત સુધીમાં સમાને પત્ર લખી-શ્રી સંઘપતિ ચરિત્ર કિં. ડા. ૬૩ તથા શ્રી મહાવીર પ્રભુનાં યુગની મહાદેવીઓ કિં. ડા. ૩૩ ધારાસર બેટ વેગાસર મંગાવી લેવા સુચના છે. કારણ કે આ બંને ઉપયોગી મથો ગદુજ રૂચીકર અન્ય જોન બધાઓ ધણા મોટા પ્રમાણમાં મંગાવે છે, જેથી આસો વડી ૩૦ પછી તે બંને શુકો સિદ્ધિકે રહેવા સંજવ નથી, જેથી તે મુદત પછી આપ આ બુકો બેટ તરિકે મંગાવવા હૃદય ધરાવતા નથી તેમ ધારી તે સિદ્ધિકે નહિં રહે તો પછી સજા આપને આપી ચક્રો નહિં માટે આપને યોગ્ય લાગે તે રીતે વિચાર કરી દિવાળી પહેલાં વેગાસર મંગાવી લેવા નમ્ર સુચના છે.

નવા તૈયાર થતાં અપૂર્વ સાહિત્ય પ્રકાશનો.

(અનુવાદો)

૧ કથારત્નકાવ્ય (જોન કથા સાહિત્ય અને તત્ત્વજ્ઞાનનો અપૂર્વ મંથ)	૨ શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુ ચરિત્ર
૩ શ્રી શ્રેયાંસનાથ પ્રભુ ચરિત્ર	૪ મહાસતી દમયંતી ચરિત્ર (શ્રી ઉપયોગી સીરીઝ તરીકે.)
યોજનામાં	
૫ શ્રી સુમતિનાથ પ્રભુ ચરિત્ર (શ્રી સોમપ્રસાદચંદ્ર) નંબર ૧-૩-૫ માં આર્થિક સદાચની અપેક્ષા છે.	

૧ શ્રી વસુદેવલિહી અથ (શ્રી સંવેદન-ગાજીરત લાખાંતર) :
તત્ત્વજ્ઞાન અને બીજી ધણી જાણતોને પ્રગાણિક કરાવવા સાદતરૂપ આગ્રંથની સુમારે પાંચમા સૈકામાં શ્રી સંવેદનસંગણિ મહારાજે રચના કરેલી છે. મૂળ અંથનું બહુ જ પ્રચલન પૂર્વકનું સ શોધનકાર્ય સફળત મુનિરાજ શ્રી ચતુરવિજયજી મહારાજે તથા વિદ્યમાન સાધુસ્વર્ગ મુનિરાજ શ્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજે કરી જેને સંગ્રાજ ઉપર મહાન ઉપકાર કર્યો છે. હારતનો ઇતિહાસ તૈયાર કરવા માટે અનેક અને બહુ જ આર્થિક અંથ છે. દરેક જેને જેનેતર સાક્ષર અને સાહિત્યકારની પ્રશંસાને પાત્ર થયેલ આ અંથ છે. આવા બહુ મૂલ્ય અંથનું લાખાંતર વિદ્વાન રા. રા. ભોગીલાલ જી. સાહેબરા એમ. એ. અમદાવાદવાળા પાસે તૈયાર કરાવેલ છે. ખરેખરી જ્ઞાનભક્તિનું આ કિતમોત્તમ કાર્ય છે. આ અંથમાં અનેક ઐતિહાસિક સામગ્રી અનેક જાણવા યોગ્ય વિષયો અને કથાઓ આવેલી છે. શુમારે છરીઠ પાનાનો અંથ કપડાનું પાકું બાઇન્ડીંગ સુંદર સચિત્ર કવર ઝેડેડ સાથે કિંમત રા. ૧૨-૮-૦૦ પારિસેન અલગ. પ્ર. ૦ વળના લાઇફ મેમ્બરને ભેટ મળશે.

૨ શ્રી શાંતિનાથ ચરિત્ર—શ્રી અનિતપ્રભસંસ્કૃત.

મૂળ ઉપરથી ગુજરાતી લાખાંતર સુંદર-સરસ-વિવિધ દલીંગ સચિત્રો સાથે, ઉચ્ચ કાગળો ઉપર સુંદર ગુજરાતી ટાઇપમાં છપાય છે, પાકા બાઇન્ડીંગથી અલંકૃત કરવામાં આવશે. દેવાધિદેવ શ્રી શાંતિનાથ પ્રભુના ખાર ભવોનું અપૂર્વ સ્વરૂપ, અનેક બીજી અતર્ગત કથાઓ, ખાર વ્રત અને બીજા વિષયો ઉપરની દેશના, અતુક પા (જીવદયા) નું અદ્ભૂત, અપૂર્વ, અનુપમ વૃત્તાંત આ ચરિત્રમાં આવેલ છે જે મનન કરવા જેવું છે. કિંમત રા. ૭-૮-૦૦ સાગદર માસ લગભગ પ્રકટ થશે.

“નૂતન સાહિત્ય પ્રકાશન”

૧ શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુ ચરિત્ર.

શ્રીમાન્ દેવભદ્રાચાર્યકૃત ૧૨૦૦૦ હજાર સ્લોક પ્રમાણ, પ્રાકૃત લાખામાં ખારમા સૈકામાં રચેલો તેનું લાખાંતર છપાય છે. આ ચરિત્ર અંથકર્તા આચાર્ય મહારાજની વિદ્વતાપૂર્ણ સુંદર, અનુપમ, અલોકિક રચના છે. આટલો મોટો શ્રી પાર્શ્વનાથ ચરિત્ર અંથ બીજો નથી. તેમ આવી મહત્વપૂર્ણ ચરિત્ર રચના ભાગ્યેજ બીજા અંથમાં હશે. પ્રભુના ભવોના વિસ્તૃત વર્ણન સાથે, પ્રભુના દશ ગણધરાના પૂર્વભવોના રસિક ચરિત્રો સાથે આપવામાં આવેલ છે. સાથે અનેક અતર્ગત કથાઓ અને ઘણા જાણવા યોગ્ય વિવિધ વિષયો પણ આવેલાં છે. અંથ છપાય છે, આ એક અપૂર્વ કૃતિ છે. ૬૫ ફોર્મ સાડા પાંચસેઠ પૃષ્ઠ, અને આકર્ષક રંગીન ચિત્રો, મજબૂત બાઇન્ડીંગવડે ગુજરાતી સારા અક્ષરોથી છપાય છે.

૨ શ્રી કથારત્નકોષ અથ—શ્રીમાન્ દેવભદ્રાચાર્ય મહારાજે (સંવત ૧૧૫૮ માં પ્રાકૃત લાખામાં રચેલો છે. જેમાં સમ્યક્ત્વ આદિ તેત્રોશ સામાન્ય ગુણો અને પાંચ અલ્પવ્રત આદિ વિશેષ ગુણોને લગતી ૫૦ વિષયો સાથે તેની મૌલિક, સુંદર પદ્યપાકન દરજ્જા જેવી અનુપમ કથાઓ વાચકોની રસવૃત્તિ આપો અંથ વાંચતા નિરસ ન કરે તેવી સુંદર રચના આચાર્ય મહારાજે કરી છે. આ અંથમાં આવેલ ગુણોનું સ્વરૂપ, તેનું વિવેચન, તેને લગતાં ગુણદોષો, લાભ-હાનિનું નિરૂપણ આચાર્ય મહારાજે જેવી સુંદર પદ્ધતિ સંકલનથી કર્યું છે કે જેથી આ અંથની અનુપમ, જામૂલ્ય અપૂર્વ રચના બનેલ હોવાથી તે અપૂર્વ સાહિત્ય અંથ ગણાય છે. આ સુંદર અંથ મૂળ અંગ્રેજી પ્રસિદ્ધ કર્યો છે, જેની મૂળની કિંમત રા. ૮-૮-૦૦ છે. જેનું આ સરસ શુદ્ધ લાખાંતર પણ સાધુસ્વર્ગ મુનિરાજ શ્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજની દેખરેખ નીચે થયેલ છે. તે અંથના પાના શુમારે પાંચસેઠ ઉપરાંત થશે. છપાય છે, આર્થિક સહાયની અપેક્ષા છે.

श्री आत्मानंद प्रकाश

पुस्तक ४५ भुं.

सं. २००३.

आत्म
सं. ५२

अंक २ को.

आदेशवा : सप्रेमभर

वार्षिक सभा ३. ३-०-० पारदर्शक साहित्य.

प्रकाशक—

— : श्री जैन आत्मानंद सभा—भावनगर : —

ਅ ਗੁ ਭ ਮ ਭਿ ਙ.

૧ આઝાદ સ્વતંત્ર હિંદ જ્યજ	પા. ૧
૨ આ સભાએ આઝાદ સ્વતંત્ર હિંદ દેશ ચ્યાની ખુશાલીમાં કરેલ કાયમ માટેનો યશસ્વી કરાર							
૩ ગુરૂદેવ આચાર્યશ્રી વિગયપદ્મભક્ષુરીશ્વરજી મહારાજ આનંદજનક સુખશાતાના સમાચારો							
૪ સામાન્ય જિન રતવન	સુનિમહારાજશ્રી દક્ષવિગયજી મહારાજ			૨૯
૫ ભૂલી જવું	અનંતરાય બદવજી શાહ		૨૯
૬ સાચી પવિત્રતા	આચાર્યશ્રી વિગયકસ્તુરસરિજી મહારાજ			૩૦
૭ સાધ્યની દષ્ટિએ સાધક નથાવતાર	સં. શુનિ પુણ્યવિગયજી (સંવિત્તપાલિક)			૩૫
૮ શ્રી સિદ્ધસેનસૂરિજી કૃત (અત્રીશ અત્રીશીઓ)	આચાર્યશ્રી વિગયપદ્મસૂરિજી મહારાજ			૩૭
૯ યાત્રાના નવાણું દિવસ	મોહનલાલ દીપચંદ ઝોકસી		૩૮
૧૦ ધર્મ કોશલ્ય	મૌકિતક ૪૧
૧૧ વિશ્વશાન્તિનો સદેશ	૪૫
૧૨ વર્તમાન સમાચાર-સાબાર સ્ટ્રીકાર	સભા ૪૬-૪૮

આ માસમાં નવા થયેલા માનવંતા સહાસદો.

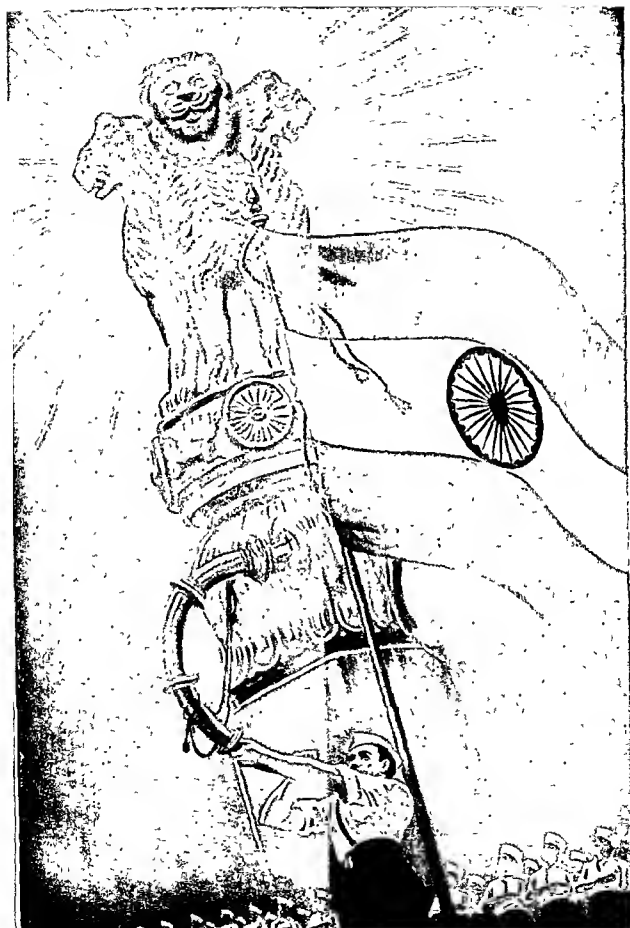
૧	મુનિરાજશ્રી કનકવિગ્ર્યજી શાસ્ત્ર સંગ્રહ	(૧)	લાલકદ મેમ્બર	મુખર્જી
૨	શાહ સ્ત્રીમનલાલ દલીયંદ ખીમચંદ	(૧)	"	ધાંગધા
૩	શાહ લાલભાઈ સ્ત્રીમનલાલ	(૧)	"	અમદાવાદ
૪	શાહ રમણીકલાલ નાગરદાસ	(૧)	"	મુખર્જી
૫	શાહ પોપટલાલ પુરુષોત્તમદાસ	(૧)	"	"
૬	શ્રી વિગ્ર્યદેવસૂર સંધ ગાનભાંડાર	(૧)	"	"
૭	શાહ સુમંતરાય ગુલાબચંદ	(૧)	"	"
૮	શ્રી એચ. જી. જૈન વાંચનાલય	(૧)	"	બાંખલી
૯	અવેરી ઉત્તમચંદ કેશરીચંદ સુરતવાલા	(૧)	"	ખેરીવલી
૧૦	શાહ હસમુખલાલ મલચંદભાઈ	(૧)	"	અમદાવાદ
૧૧	સંધવી ગુલાબચંદ મંગળજી	(૧)	"	કડી
૧૨	મહેતા અમૃતલાલ પ્રાણલાલ	(૧)	"	કલકત્તા
૧૩	બહેન મીઠાંબાઈ દેવજી ધનજી	(૧)	"	કચ્છગોધરા
૧૪	શાહ ગીરધરલાલ ખીમચંદ	(૧)	"	ભાવનગર
૧૫	શાહ પ્રેમચંદ મોતીચંદ	(૧)	"	"
૧૬	શાહ મોહનલાલ મગનલાલ	(૨)	"	"

હવે પછી થનારા તવા પ્રથમ વર્ગના લાઇફ મેમ્બરોને સૂચના.

આસો વઢી ૩૦ સુધીમાં રૂ. ૧૦૧) આખી નવા યનારા માનવંતા લાઠક મેન્થરને શ્રી સંઘપતિ ચરિત રૂ. ૬૫ તથા શ્રી મહાવીર યુગની મહાદેવીઓ રૂ. ૩૫ એ બે ગ્રંથો ભેટ આપવામાં આવશે અને તે પછી પ્રગટ થતાં દરેક ગ્રંથો ભેટ આપવામાં આવશે.

હવે પછી નવા થનારા લાભક મેમ્બરોને નમ્ર સૂચના.

આસો વદી ૩૦ પછી એ માસ સુધીમાં શ. ૧૦૧) એકસો એક આપી આ સભામાં નવા થનારા માનવંતા લાહડ મેમ્બરોને જ હવે પછી પ્રગટ યનાર શ્રી શાંતિનાથ ચરિત્ર શ. ૭૩ તથા સાથે શ્રી વસુદેવ હિંડી શ. ૧૨૩ આ બંને ૩૩ વીજની કિંમતના ભેટ મળી શકશે. માત્ર પોસ્ટેજ પુરતા ખર્ચનું વી. પી. તે વખતે તેઓ સાહેબને મોકલવામાં આવશે.

શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ.

... પ્રકાશક:—શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા—ભાવનગર ...

વીર સં. ૨૪૭૩.

ભાદ્રપદ

પુસ્તક ૪૫ મું.

વિક્રમ સં. ૨૦૦૩.

:: ઇ. સ. ૧૯૪૭ ઓક્ટોબર ::

અંક ૨ જો.

સામાન્ય જિન સ્તવન.

(રાહ-કમલ હય મેરે સામને.)

જિનજી તું.....મેરા આશરા, જીવન હય તેરે હાથ;
ભવજલધિ મેં ડુબે રહ્યા મેં, જિન દીન કે નાથ. જિનજી તું...૧
નાહિં જાનું તૈરના, સુકાન નાહિં હાથ;
હે કરમકા જાલીમ સીતામ, નાહિં સુકાની સાથ. જિનજી તું...૨
રંગે જિનજી ! દરથન દિજે, કીજે કિંકર સાર;
ત્રિભુવન કે પ્રતિપાલક મેરા, દુઃખર્ષા દૂર નિવાર. રંગે રંગે જિનજી તું...૩
ખ્યારા પ્રભુજી પરમ સુકાની !; ભવજલ તારજીહાર !;
મેમિ-લાવણ્ય-દક્ષકેરી, જીવન નૈયા તાર. ખ્યારા ખ્યારા જિનજી તું...૪
લેખક:—સુનિરાજશ્રી દક્ષવિજયજી મહારાજ.

ભૂલી જવું.

દુનિયામહીં વાતો ઘણી, ભૂલી જવી મુશ્કેલ છે;
લાગ્યો હૃદયમાં ડાંખ તે, વિસરી જવો મુશ્કેલ છે.
ભૂલી જવો મુશ્કેલ છે, અન્યના અપકારને;
ભૂલી જવું મુશ્કેલ છે, આપણા અપમાનને.
ભૂલી જવા મુશ્કેલ છે, વચન કડવાં ઝેરને;
ભૂલી જવા મુશ્કેલ છે, વિરોધીઓનાં વેરને.
આહો પરંતુ જો તમે, દુનિયામહીં શાન્તિ અને;
આહો તમારા જીવનમાં, શાન્તિ અને આનંદને.
દુનિયામહીં તો એ બધું, ભૂલી જવામાં માલ છે;
ભૂલી જતાં, તે, શીખવું, એ એક આશીર્વાદ છે.

અનંતરાય જાદવજી શાહ

સાચી પવિત્રતા

લેખક:-આચાર્યશ્રી વિજયકંતરસરિશ મહારાજ

પરમ પવિત્ર સર્વજ્ઞ પ્રભુ પરમ ઉચ્ચ કોટીના આત્મા છે. બધાય પ્રકારની અપવિત્રતાથી સુકાંઈને પવિત્ર બન્યા છે. જ્યાં સુધી કર્મનો સંસર્ગ હોય છે ત્યાં સુધી કોઈ પણ આત્મા પવિત્ર બની શકતો નથી. જેટલે અંશે કર્મની નિર્જરા થઈને આત્મિક શુભ પ્રગટે છે તેટલે અંશે આત્મા પવિત્ર બને અને જ્યારે સર્વ કર્મથી સુકાંઈ બાક છે ત્યારે પરમ પવિત્રતા મેળવે છે. આત્મામાં સ્વાભાવિક પવિત્રતા રહેલી હોવાથી ઉપાયોદ્ધારા પ્રગટ થઈ શકે; પણ સ્વભાવથી જ અપવિત્ર દેહ પવિત્ર બની શકે જ નહિ. દેહને પવિત્ર બનાવવાને માટે પાણીનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે જેથી અશુચિ વસ્તુ દૂર થઈ શકે છે પણ પવિત્ર બની શકતું નથી, કારણ કે શરીર મળમૂત્રાદિ સાત ધાતુઓના પિંડરૂપ છે, છતાં બ્યવહારમાં શરીરને ગદારથી ઘોંટેલી અશુચિ વસ્તુ દૂર થવાથી પવિત્ર માનવામાં આવે છે. પણ તાત્ત્વિક દૃષ્ટિથી વિચાર કરીએ તો મળમૂત્રની ઉત્પત્તિનું સ્થાન જ શરીર હોવાથી તે પવિત્ર કેવી રીતે બની શકે? પાંચ ઇંદ્રિયોને ધારણ કરવાવાળા પશુઓ તથા માનવીઓના દેહને આશ્રયીને મળમૂત્રની ઉત્પત્તિ થાય છે. તેમાં પણ અપવિત્રતાનું કારણ તો માનવીઓનું જ મળમૂત્ર હોઈ શકે છે, પણ પશુઓનું હોતું નથી. તેનો માનવી માત્રને પ્રત્યક્ષ અનુભવ થાય છે. માનવીના મળમૂત્રથી અપવિત્ર થયેલું સ્થાન ગાય, ભેંસ આદિ પશુઓના છાણરૂપ મળથી પવિત્ર થાય છે. ગોમૂત્ર ઘણા પવિત્ર કાર્યોમાં વપરાય છે. ગોમૂત્ર છાંટવાથી અપવિત્ર સ્થળ પવિત્ર

થાય છે. જ્યાં પશુ પક્ષી આદિ પ્રાણીઓનો જ વસવાટ હોય એવા નિર્જન વગડામાં અપવિત્રતા કે અસ્વચ્છતા જેવું કાંઈ ખાસ હોતું નથી. ત્યાં આરોગ્યતા મેળવવાના અથવા તો મોજ-શોખના હેતુથી શ્રીમંતો તથા સાધારણ માણસો ઝૂંપડાં કે બંગલા બાંધીને હવાપાણીનો ઉપયોગ કરવા રહે છે પણ તેમને રહેતાં જ્યાં થોડા દિવસ થાય છે કે તરત જ તે સ્થળ માનવીઓના મળમૂત્રના સંસર્ગને લઈને અપવિત્ર તથા અસ્વચ્છ બની બાક છે. જેથી કંરીને જે સ્થળ હવાપાણી સ્વચ્છ હોઈને આરોગ્ય આપવાવાળું હતું તે બગડી જવાથી રોગોત્પત્તિનું કારણ બને છે. એકેંદ્રિય માટી, પાણી, પવન તથા અગ્નિ આદિ અસ્વચ્છ તથા અપવિત્ર સ્થળો તથા માનવદેહને પવિત્ર તથા સ્વચ્છ બનાવવાં માટે વપરાય છે. આ બધું જ ભોતાં સંસારમાં અસ્વચ્છતા તથા અપવિત્રતાના કારણભૂત માનવદેહ છે.

જગતમાં આત્મા સિવાય તાત્ત્વિક પવિત્રતા ક્યાંય નથી, છતાં દેહને પવિત્ર બનાવવાને માટે જે કાંઈ પ્રયાસ કરવામાં આવે છે તે કોલસાને ઘોળો બનાવવાનો પ્રયત્નની જેમ નિષ્ફળ છે. આત્માને પવિત્ર બનાવવાને માટે ઉચિત પ્રવૃત્તિ કરવામાં આવે તો સફળતા મળી શકે છે. ઘોળું કપડું મેલથી કાળું થઈ ગયું હોય તો ક્ષાર આદિથી સાફ થઈ જવાથી ઘોળું થાય છે, કારણ કે કપડામાં કાળાપણું સ્વાભાવિક નથી પણ મેલના સંસર્ગથી થયેલું છે એટલે કપડાનું સ્વાભાવિક ઘોળાપણું આગતુંક મેલ દૂર થવાથી પ્રગટ થઈ શકે છે,

પણ સ્વભાવથી જ કાળા કોલસાને ધોળા બનાવવા માટે ગમે તેટલા ઉપચાર કરવામાં આવે તેણે તે ધોળા બની શકતા નથી પણ જોતડી કાળાથ વધે છે તેવી જ રીતે આત્મા સ્વાભાવિક સ્વચ્છ અને પવિત્ર હોવાથી આગંતુક કર્મજન્ય મલિનતા પ્રયત્ન કરવાથી દૂર થઈ જઈને આત્મા સ્વચ્છ બની શકે છે પણ સ્વભાવથી જ અપવિત્ર દેહ પાણી તથા મુગધી વસ્તુઓથી સ્વચ્છ તથા પવિત્ર બની શકતો જ નથી પણ સ્વચ્છ બનાવવામાં વપરાતી વસ્તુઓ જ દેહના સંસર્ગથી અપવિત્ર તથા અસ્વચ્છ બની જાય છે, તે નીચેના ઉદાહરણથી સ્પષ્ટ સમજાય છે.

એક ગામની લાગોળે ફેટલાક ભંજી મેલાના ઢગલા કરતા હતા. પાસેથી જ એક ધોરી માગ વહેતો હતો. ફેટલાક વટેમાર્ગ ત્યાંથી પસાર થતા હતા. તેમણે તીવ્ર દુર્ગંધને લઈને નાક તથા મોં કપડાંથી બંધ કર્યા અને ઘૂણાથી મોં બગાડી વારે ઘડીએ ધૂંકતા જલદી જલદી ચાલવા માંડ્યું. એટલે વીણા બોલી કે- જુઓ, આ અમારી ઘૂણા કરે છે, પણ ગઈ કાલે જ અમને બજારમાં કંદોઈની દુકાનમાં સારાં ને સ્વચ્છ વાસણોમાં સ્વચ્છ કપડાંથી લાંબી મૂકવામાં આવી હતી, ત્યારે આ અમારી ઘૂણા કરનારાઓ બજારમાં કંદોઈની દુકાન પર આવીને કંદોઈના રોકવા છતાં પણ કપડાં ભાંચાં કરીને અમને ઘણી જ ઉત્કંઠાથી જોતા હતા. પછી એમને પસંદ પડવાથી કંદોઈને મોં માંચું મૂલ્ય આપીને અમને ખંડીદીને લઈ ગયા. અમે એમના દેહનો એક જ દિવસ સંસર્ગ કર્યો તેથી અમારી આ દશા થઈ છે. જેઓ અત્યંત પ્રેમથી અમારો આદરસત્કાર કરતા હતા તેઓ જ અમને ઘૂણાની હાથથી જોઈને અમારો તિરસ્કાર કરી રહ્યા છે, અને અમારા નામ પર ધૂંકી રહ્યા છે. અમે તો ક્રૂર એક જ દિવસ

માનવ દેહની સોબતમાં રહ્યા છીએ એટલાથી અમારી આ દશા થઈ તો પછી ચોવીસે કલાક એ જ માનવી સોબતમાં રહેનાર આત્માની શી દશા થશે તે કહેવાને માટે અમે અશક્ત છીએ. છતાં એટલું તો કહીશું કે અમે તો ચૈતન્યવિહોળા જઈ છીએ એટલે આટલી જ માઠી દશા ભોગવીને આવતી કાલે જ સ્વાદિષ્ટ ફળાદિ અન્ન આદિની મધુરતાના રૂપમાં પરિણત થઈ જઈશું પણ ચૈતન્ય હોઈને વિચારાસક્ત જડ બનેલા આત્માની અમારા કરતાં પણ અત્યંત માઠી દશા થવાની છે કે જેને સુધરતાં લાંબા કાળ નીકળી જશે.

આ પ્રમાણે અપવિત્ર તથા અસ્વચ્છ દેહની કોઈ પણ જડ વસ્તુથી શુદ્ધિ થઈ શકતી નથી. વ્યવહારમાં પાણીથી શુદ્ધિ માનવામાં આવે છે તે કહેવા પૂરતી બહારની ક્ષણિક શુદ્ધિ છે. ખરું જોતાં તો જેમ સ્વભાવથી જ કડબું દરિ-આતું મીઠું બની શકતું નથી તેમ સ્વભાવથી જ અપવિત્ર દેહ પવિત્ર બની શકે જ નહિ તો એ આત્મશુદ્ધિ થાય તો તેના સંસર્ગને લઈને પવિત્ર બની શકે છે અર્થાત્ સ્વભાવથી જ પવિત્ર આત્મા કર્મયુક્ત થઈને પોતાનું સ્વરૂપ પ્રાપ્ત કર્યા પછી પવિત્ર થાય છે, તેના સંસર્ગથી દેહની શુદ્ધિ થઈ શકે છે, આત્માની શુદ્ધિ-પવિત્રતા એટલે કર્મના ક્ષયોપશમ તથા ક્ષયથી થવાવાળો આત્માનો વિકાસ. પવિત્ર આત્માઓના પ્રભાવથી દેહથી ઉત્પન્ન થતા મગાદિ શુદ્ધ-મુગધીમય બનીને ઔપધરૂપે પરિણમે છે, જેનાથી માનવીઓના અનેક પ્રકારના મહાન વ્યાધિઓ મટી જાય છે. વિકાસી આત્માઓનો દેહ મુગધમય તથા સ્વચ્છ હોય છે. અપવિત્ર શેષ દેહધારીઓ કરતાં શુદ્ધાત્માઓના દેહમાં આત્મિક વિશિષ્ટતા હોવાથી અતિથયવાળાં કહેવાય છે. આવી રીતે વિકાસી આત્માના સંસર્ગ સિવાય દેહની શુદ્ધિ થઈ

શક્તી જ નથી, છતાં જેઓ આત્મશુદ્ધિની પ્રવૃત્તિ છોડીને આત્માની મલિનતા વધારનાર વૈષયિક વાસનાઓથી વાસિત થઈને અર્થાત્ નિરંતર અત્યંત આસક્તિભાવથી વિષય સેવીને દેહને શુદ્ધ-સ્વચ્છ તથા સુગંધમય બનાવવાને જે કાંઈ પ્રવૃત્તિ કરી રહ્યા છે તે તેમનું અપૂર્વ સાહસ જ કહી શકાય. અધ્યવસાયની શુદ્ધિ વગર આત્મશુદ્ધિ થઈ શક્તી નથી. અનાદિ કાળથી રાગ-દ્રેષના ગાઢ સંસ્કારોને લઈને અશુદ્ધ અધ્યવસાય આત્માની પ્રકૃતિ જેવા બની ગયા છે. અર્થાત્ અનાદિ કાળથી જ આત્મા અશુદ્ધ અધ્યવસાયવાળો છે. પણ પ્રથમ શુદ્ધ હોતો અને પછીથી અશુદ્ધ થયો એવું કદાપિ બન્યું જ નથી. અશુદ્ધ અનાદિ કાળથી જ આવી આવે છે, કારણ કે તેના હેતુભૂત કર્મો અનાદિથી જ આત્માની સાથે ઓતપ્રોત થઈને રહ્યાં છે, માટે અશુદ્ધને શુદ્ધ બનાવવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવે છે પણ શુદ્ધને અશુદ્ધ ન થવા દેવા પ્રયાસ કરાતો નથી. જે શુદ્ધને અશુદ્ધ ન થવા દેવાને માટે પણ પ્રયત્ન કરવો પડતો હોય તો પરમ વિશુદ્ધિને પામેલા અનંત સિદ્ધાત્માઓને પણ પ્રવૃત્તિ કરવાનો પ્રસંગ ઉપસ્થિત થાય, પરંતુ સંપૂર્ણ શુદ્ધિ મેળવ્યા પછી આત્મા કૃતકૃલ્ય થઈ જાય છે એટલે તેને કાંઈ પણ કરવાપણું રહેતું જ નથી. જેમ મેલાં કપડાંને ધોઈને ઊંજળાં બનાવનાર ધોળી મેલ કાઢવા કપડાં ધોતાં પહેલાં કપડાંની સાથે મેલનો સંબંધ કરાવનાર કપડાના પ્રત્યેક તાંત-ણામાં રહેલી ચીકાસને કાઢવાને માટે આર-વાળી ભઠ્ઠી ચલાવે છે, જેથી દરેક તાંતણામાં રહેલી ચીકાસ તાંતણામાંથી છૂટી પડી જાય છે. પછી પાણીનાં ધોવાથી ચીકાસની સાથે જ મેલ ધોવાઈ જાય છે એટલે તે કપડું ઊંજળું થાય છે. તેમ કર્મથી મેલા આત્માને ઊંજળો (વિકાસી) બનાવનાર ચોળી પુરુષ કર્મની સાથે સંબંધ

કરાવનાર પ્રત્યેક આત્મપ્રદેશમાં રહેલી રાગ-દ્રેષની ચીકાસને કાઢવાને સમભાવરૂપ ખારથી ચીકાસને છૂટી પાડે છે, પછી શુદ્ધ અધ્યવસાય રૂપ પાણીથી આત્માને ધોઈ નાંખે છે એટલે આત્મા ઊંજળો થાય છે. તે રાગ-દ્રેષની ચીકાસ સંપૂર્ણ નીકળી જવાથી પાછો કર્મથી મેલો થતો નથી અર્થાત્ આત્મપ્રદેશ સાથે ચોટેલી રાગ-દ્રેષની ચીકાસ સાફ થઈ ગયા પછી આત્માને કર્મ ચોટતાં નથી, માટે સંપૂર્ણ વીત-રાગ દયા પ્રાપ્ત કરનાર શુદ્ધાત્માને અશુદ્ધ ન થવા દેવા માટે કાંઈ પણ પ્રયાસ કરવાની જરૂર ન રહેતી નથી, પણ અનાદિથી રાગ-દ્રેષ-શ્રેષ્ઠ આત્માના અશુદ્ધ અધ્યવસાયોને શુદ્ધ બનાવવાને માટે પ્રયાસ કરવામાં આવે છે. અશુદ્ધ ટાળવાને માટે ધાર્મિક વ્યાપારોનો આદર અને અધાર્મિક વ્યાપારોનો ત્યાગ કરવાની પવિત્ર પુરુષોએ ભલામણ કરી છે. સામા-યિક (સમભાવ), પ્રતિકેમણ (પાપોથી પશ્ચા-ત્તાપપૂર્વક પાછું ફરવું), દેવપૂજન તથા દર્શન, તીર્થ પર્યટન, સંતસમાગમ, સત્સાચોતું વાંચન તથા શ્રવણ આદિ અધ્યવસાયની શુદ્ધિના નિમિત્ત બનાવ્યાં છે. આ બધા ય નિમિત્તોનો આશ્રય લેવા છતાં પણ જે અધ્યવસાયની શુદ્ધિ કરી શક્યા નથી અને તેના અંગે થનારી આત્મશુદ્ધિથી વંચિત રહી ગયા છે તેના ખાસ કારણો તો વસ્તુતત્ત્વની અજ્ઞાનતા, દેખાદેખી, અતુકરણ, અશ્રદ્ધા, અરુચિ અને ક્ષુદ્ર વાસના આદિ છે કે જેને લઈને તપ-જપ-સંયમ આદિ અનેક પ્રકારનો ધાર્મિક વ્યાપાર કરવા છતાં પણ કષાય-વિષયની ઉચ્ચતાને લઈને સમ્યગ્દર્શનાદિની સાચી સંપત્તિ મેળવી શક્યા નથી. જે માનવીને એવી દૃઢ શ્રદ્ધા હોય કે સમ્યગ્દર્શનાદિ મારી સાચી સંપત્તિ છે, સુખસ્વરૂપ આત્મા છે, પરપૌદ્ગલિક વસ્તુનો ત્યાગ તે જ સાચી સ્વતંત્રતા છે; ઇચ્છાઓનો

અનાદર કરવામાં જ શાંતિ છે, સર્વ કર્મોથી મુકાઈ જવું તે જ સાત્વી વિશ્રાન્તિ છે, ઇત્યાદિ શ્રદ્ધવાળો માનવી અધ્યવસાયોની શુદ્ધિદ્વારા આત્મશુદ્ધિ સાધી શકે છે અને તે વિલાસોમાં અનુકૂળતા મેળવી આસક્તિ વધારવા દેહાદિની શુદ્ધિ તરફ લક્ષ આપતો નથી, કારણ કે તે વિકાસી છે, વિકાસની વાટે વળેલો છે.

પવિત્રતા એક પ્રકારનો અસાધારણ ધર્મ છે, અને તે આત્મા સિવાય બીજા કયાંય પણ રહી શકતો નથી. જેવી રીતે પવિત્રતા ધર્મ છે તેવી જ રીતે અપવિત્રતા પણ ધર્મ છે કે જે પાશ્વલિક જડાત્મક વસ્તુઓમાં રહે છે. પવિત્રતા, જ્ઞાનાદિની સહસ્રાવી છે ત્યારે અપવિત્રતા વર્ણ ગંધાદિની સહસ્રાવી છે. જે જ્ઞાનાદિનું આધારભૂત દ્રવ્ય છે તે પવિત્રતાનું પણ છે અને જે વર્ણાદિનું આધારભૂત દ્રવ્ય છે તે અપવિત્રતાનું પણ છે. આત્મા જે અપવિત્ર કહેવાય છે તે તાત્ત્વિક નથી, કર્મની ઉપાધિને લઈને કહેવાય છે. આત્મા તો સ્વચ્છ સ્ફટિક જેવો છે. સ્ફટિક વિચિત્ર વર્ણવાળી વસ્તુઓના સંસર્ગને લઈને વિચિત્ર વર્ણવાળો જણાય છે, છતાં તે વિચિત્રતા સ્ફટિકની નથી પણ સંબંધવાળી વસ્તુઓની છે. વ્યવહારથી ભલે સ્ફટિકને કાણું પીણું કહેવામાં આવે પણ તે વર્ણુ વિચિત્ર સંબંધવાળી વસ્તુઓ ખસી જવાથી ખસી જાય છે, ત્યારે સ્ફટિકની સ્વાભાવિક સ્વચ્છતા પ્રગટ થાય છે. સિત્ત ધર્મવાળી વસ્તુઓનો સ્ફટિકની સાથે ગમે તેટલો સંબંધ થવા છતાં પણ સ્ફટિકની સ્વચ્છતામાં અંશ માત્ર પણ ફરક પડતો નથી. તેવી જ રીતે આત્માની જ્ઞાનસ્વરૂપ પવિત્રતા અનેક પ્રકારની અપવિત્ર જડાત્મક વસ્તુઓના સંસર્ગથી અંશ માત્ર પણ નુષ્ઠ થતી નથી. આત્મામાં અપવિત્રતા, અજ્ઞાનતા દેખાય છે તે જડાત્મક વસ્તુઓના સ્વચ્છ આત્મામાં પડતા ઓળા છે, માટે તે આત્મસ્વરૂપ નથી. તો જે વ્યવહારથી આત્મા

અજ્ઞાની અપવિત્ર કહેવાય છે. તે જડસ્વરૂપ અપવિત્ર કર્મપુદ્ગલો ખસી ગયા પછી જ્ઞાનસ્વરૂપ પવિત્રતા પ્રગટ થવાથી જ્ઞાની પવિત્ર કહેવાય છે. મલિનતા ધર્મના અભાવવાળી સ્વચ્છ વસ્તુઓમાં અસ્વચ્છ મલિનતા ધર્મવાળી વસ્તુઓના ઓળા પડે છે અને તે સ્વચ્છ વસ્તુઓમાં દેખાય જ છે. જે દેખાય છે તે મલિન વસ્તુ છે, છતાં સ્વચ્છ વસ્તુમાં આરોપ કરીને સ્વચ્છ વસ્તુને અસ્વચ્છ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે જેથી તેને વ્યવહાર કહેવામાં આવે છે.

આત્મા એક સ્વરૂપવાળો હોવા છતાં પણ કર્મના વિકારોને લઈને અનેક સ્વરૂપે ઓળખાય છે. અરૂપી, અલેધ, અદેધ આદિ વિકારોથી શૂન્ય હોવા છતાં રૂપ તથા લેહન-હેહન આદિ કર્મના કાર્યોને આત્મામાં આરોપ કરીને આત્માને અરૂપી તથા લેધ, લેધ આદિ અવસ્થાવાળો માનવામાં આવે છે. જો કે વ્યવહારિક દૃષ્ટિથી માનવાથી ખાધ આવતો નથી, છતાં નૈશ્ચયિક દૃષ્ટિની ઉપેક્ષા કરી શકાય નહિ, કારણ કે વ્યવહારિક દૃષ્ટિ અતાત્વિક છે અને નૈશ્ચયિક દૃષ્ટિ તાત્ત્વિક છે. જો દેવળ વ્યવહારિક દૃષ્ટિ માનીને નિશ્ચયનો નિપેધ કરવામાં આવે તો મૂળ શુદ્ધ વસ્તુનો અભાવ થઈ જાય છે. જેમકે કુંડું, કુંડળ, કંઠી આદિ ઘરેણાં માનવામાં આવે અને સુવર્ણનો નિપેધ કરવામાં આવે તો સુવર્ણનો અભાવ થવાથી કડા, કંઠી જેવી વસ્તુનો અભાવ થઈ જાય છે. તેમ શુદ્ધ આત્માનો નિપેધ કરવામાં આવે તો પછી નર, નારિક આદિ અવસ્થા જેવું કશુંય રહેતું નથી અર્થાત પરિણામોને માનીને પરિણામોનો નિપેધ થઈ શકે જ નહિ, કારણ કે પરિણામ વગર પરિણામી જેવી કોઈ વસ્તુ જ નથી. પરિણામ સ્વભાવ તથા વિકાસના ભેદથી બે પ્રકારના છે. કર્મના સંયોગથી થવાવાળા આત્માના પરિણામ

તે વિલાસ અને શુદ્ધ આત્મામાં ઘવાવાળા તે સ્વભાવ. આ બંને પ્રકારના પરિણામો પરિણામીના અભાવથી હોઈ શકે નહિ, માટે નૈશ્વર્યિક દૃષ્ટિથી શુદ્ધ સ્વસ્થ સ્વરૂપવાળો આત્મા માન્યા વગર ચાલે નહિ. વ્યવહાર ચર્મચક્રથી જોનારો છે એટલે ત્યારે ત્યારે જેવું દેખાય ત્યારે તેવું માને છે, ત્યારે નિશ્ચય જ્ઞાનદૃષ્ટિથી જોનારો હોવાથી બચાવતી મૂળભૂત તાત્વિક વસ્તુને માને છે, અનેક પ્રકારની અશુદ્ધ અવસ્થામાં વ્યવહારવાળાને દૃષ્ટિગોચર થતા આત્માને એક શુદ્ધ સ્વરૂપે જ જુએ છે. ખાટા, ખારા, મીઠા તથા તીખા આદિ પદાર્થોના સંસર્ગને લઈને અનેક સ્વાદને ધારણ કરવાવાળા પાણીમાં મધુરતા માને છે ત્યારે વ્યવહારવાળો સરખત, સોડા આદિ અનેક સ્વાદને જ માનવા માટે તાત્વિક દૃષ્ટિથી જોયા વગર સાચી વસ્તુ દેખાય નહિ તેથી સાચું સમજાય પણ નહિ.

આ પ્રમાણે વિચાર કરતાં સંસારમાં એક આત્મા જ સાચી, શુદ્ધ, સ્વસ્થ, પવિત્ર વસ્તુ છે; બાકી આત્માની સાથે અનાદિકાળથી સંબંધ ધરાવનાર કર્મ અપવિત્ર અશુદ્ધ છે. એટલે તેના કાર્યરૂપ જડાત્મક જગત અપવિત્ર છે. કારણ કે દૃશ્ય જગત દેહસ્વરૂપ છે અને તે કર્મનો વિકાર હોવાથી પવિત્ર હોઈ શકે નહિ. કર્મ અત્યંત સૂક્ષ્મ હોવાથી ક્ષાયોપશમિક અથવા તો ક્ષાયિક અતિશાયી જ્ઞાન સિવાય

પ્રત્યક્ષ દેખી શકાય નહિ, પણ તેના કાર્યરૂપ સ્થૂલ દેહોથી અનુમાનથી જાણી શકાય. જેટલા વિષયો છે તે બધા જીવે દેહપણે ધારણ કરેલા તથા ધારણ કરીને છોડી દીધેલા શરીરો છે. જીવને ભોગોપભોગમાં વપરાતી વસ્તુ માત્ર કર્મના કાર્યરૂપ શરીરો છે, જીવને ગ્રહણ કરેલા શુદ્ધ પુરુષ સ્વરૂપે કે જેને વર્ગણ કરેલામાં આવે છે. તે પાંચે ઈદ્રિયોના વિષયરૂપે વાપરી શકતા નથી, માટે તે ઈદ્રિયોના અવિષયરૂપ છે. કર્મો સૂક્ષ્મપણાને લઈને અદૃશ્ય હોવાથી તેની અપવિત્રતા પણ અદૃશ્ય છે, છતાં દેહાદિની અપવિત્રતાથી તેની અપવિત્રતા સમજી શકાય છે, કારણ કે દેહમાં અપવિત્રતા કારણરૂપ કર્મની છે. કારણસ્વરૂપ કર્મમાં તથા કાર્યસ્વરૂપ દેહાદિમાં જે શુભાશુભપણું તથા શુદ્ધાશુદ્ધપણું કહેવાય છે તે વ્યવહારથી છે માટે તાત્વિક નથી, કારણ કે શુભ હોય કે અશુભ, પણ જે કર્મને લઈને આત્મા શુદ્ધિ મેળવી શકતો નથી તે શુદ્ધ હોઈ શકે જ નહિ, માટે જ કર્મમાં શુદ્ધિ, પવિત્રતા કે શુભપણું અતાત્વિક છે, માટે તેના કાર્યરૂપ દેહાદિમાં પણ અતાત્વિક જ હોઈ શકે છે. જેટલે અંશે આત્મા કર્મથી મુકાય છે તેટલે અંશે શુદ્ધ થાય છે. સંપૂર્ણ મુકાઈ જવાથી સંપૂર્ણ શુદ્ધિ મેળવી શકે છે માટે આત્માની સાચી પવિત્રતા પ્રગટ કરવાને કર્મથી સંપૂર્ણ મુક્તિ મેળવવાની આવશ્યકતા છે.

સાધ્યની દૃષ્ટિએ સાધક ન્યાયતાર

(લે૦ સંવિજ્ઞપા૦ મુનિશ્રી પુણ્યવિજયજી).

(આત્માના સંબંધમાં સાત નયો નીચે ઇન્વર્ટેડમાં મૂકાયેલ ચૌદ બોલમાં ઉતારેલા જે 'તત્ત્વજ્ઞાન' નામક પુસ્તિકામાં 'વાંચવામાં આવેલ; જેનો આશય પરમ જંગ્લીર હોઈ એક સંનજન વિદ્યાનને આનો દૂકો લાવાર્થ સમજાવવા જણાવેલ. તે ઉપરથી સાધક જોડેને ઉપયોગી ધારી અત્ર લેખ તરીકે આપવામાં આવે છે).

૧-“એવંભૂત દૃષ્ટિથી ઋણુસૂત્ર સ્થિતિ કર”.

જેવા પ્રકારે શુદ્ધ નિશ્ચયથી આત્માની એવંભૂત શુદ્ધ સ્વરૂપ સ્થિતિ છે, તે દૃષ્ટિ લક્ષમાં રાખી ઋણુસૂત્રપણે-વર્તમાન પર્યાયમાં તથાપ્રકારે સ્થિતિ કર એટલે કે-વર્તમાનમાં શુદ્ધ સ્વરૂપમાં, વર્ત.

૨-“ઋણુસૂત્ર દૃષ્ટિથી એવંભૂત સ્થિતિ કર”.

અને વર્તમાન પર્યાયની ઋણુસૂત્રની દૃષ્ટિએ પણ જેવા પ્રકારે, આત્માનું એવંભૂત શુદ્ધ નિશ્ચય સ્વરૂપ છે, તેવા પ્રકારે સ્થિતિ કર અથવા વર્તમાન વ્યવહારરૂપ આચરણની દૃષ્ટિએ પણ જેવું શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપ છે તેવી સ્થિતિ કર, શુદ્ધ સ્વરૂપ થા !

૩-“નૈગમ દૃષ્ટિથી એવંભૂત પ્રાપ્તિ કર”.

નૈગમ દૃષ્ટિથી એટલે કે-જેવા પ્રકારે ચૈતન્ય લક્ષણથી આત્મ લોકપ્રસિદ્ધ વ્યવહારથી વ્યવહારાય છે, તે દૃષ્ટિથી લક્ષમાં રાખી એવંભૂત શુદ્ધ ચૈતન્ય સ્વરૂપે સ્થિતિ કર, અથવા નૈગમ એટલે જેવા પ્રકારે વીતરાગભક્તિ વૈરાગ્ય આદિ મોક્ષસાધક વ્યવહાર લોકપ્રસિદ્ધ છે; તે દૃષ્ટિથી-વ્યવહાર આચરણની દૃષ્ટિથી એવંભૂત એટલે

કે જેવા પ્રકારે આત્મસ્વરૂપ છે તેવા પ્રકારે થા ! આ લોકપ્રસિદ્ધ વ્યવહાર આચરીને પણ નિરંતર એવંભૂત-યથોક્ત આત્મસ્વરૂપ પામવાનું જ લક્ષ રાખ !

૪-“એવંભૂત દૃષ્ટિથી નૈગમ વિશુદ્ધ કર”.

અને એવંભૂત દૃષ્ટિથી એટલે સાધ્ય એવા શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપને નિરંતર લક્ષમાં રાખી નૈગમથી ચૈતન્યલક્ષણ આત્માને વિશુદ્ધ કર, અથવા લોકપ્રસિદ્ધ મોક્ષસાધક વ્યવહારને વિશુદ્ધ કર !

૫-“સંગ્રહ દૃષ્ટિથી એવંભૂત થા”.

સામાન્યગ્રાહિ જેવા સંગ્રહનયની દૃષ્ટિથી એવંભૂત થા ! સંગ્રહનયની દૃષ્ટિની અપેક્ષાએ સર્વ જીવ સત્તાથી સિદ્ધ સમાન છે. આ દૃષ્ટિ લક્ષમાં રાખી એવંભૂત થા, અર્થાત્ જેમ આત્મ-સ્વરૂપ છે તેવી સ્થિતિને પામેલો થા, એવા સ્વરૂપસ્થ થા !

૬-“એવંભૂત દૃષ્ટિથી સંગ્રહ વિશુદ્ધ કર”.

એવંભૂત અર્થાત્ જેવું યથાસ્થિત શુદ્ધ સહજ આત્મસ્વરૂપ છે, તેવી દૃષ્ટિથી, તે અપેક્ષા દૃષ્ટિ સન્મુખ રાખી સંગ્રહ અર્થાત્ જે પોતાની સ્વરૂપ સત્તા છે, તે વિશુદ્ધ કર એટલે કે શુદ્ધ નિશ્ચયસ્વરૂપ લક્ષમાં રાખી તેને અનુકૂળ શુદ્ધ વ્યવહારનું એવું અનુદાન કર કે, જેથી કરીને-જે સાધનવડે કરીને તે એવંભૂત આત્મારૂપ સાધ્ય સિદ્ધ થાય.

૭-“વ્યવહારદૃષ્ટિથી એવંભૂત પ્રત્યે જા”.

વ્યવહારદૃષ્ટિથી એટલે પરમાર્થસાધક વ્યવહારદૃષ્ટિથી એવંભૂત પ્રત્યે જા, શુદ્ધસ્વરૂપ પ્રત્યે જા કારણ કે સર્વ વ્યવહાર-સાધનનું એક જ સાધ્ય સ્વરૂપસિદ્ધ છે.

૮-“એવંભૂત દૃષ્ટિથી વ્યવહાર વિનિવૃત્તિ કર”.

એવંભૂત-નિશ્ચયરૂપ શુદ્ધ સ્વરૂપદૃષ્ટિથી-લક્ષમાં રાખી વ્યવહાર વિનિવૃત્તિ કર, એવી ઉત્તરોત્તર ચઢતી આત્મદશા ઉત્પન્ન કરતો બા, કે જેથી પછી વ્યવહાર સાધનની વિનિવૃત્તિ થાય, અપેક્ષા ન રહે (કારણ સમસ્ત વ્યવહાર નિશ્ચયની સિદ્ધિ માટે છે તેની સિદ્ધિ થતી બા છે, તેમ તેમ વ્યવહારની નિવૃત્તિ થાય છે).

૯-“શબ્દ દૃષ્ટિથી એવંભૂત પ્રત્યે બા.”

શબ્દ દૃષ્ટિથી એટલે આત્મા. શબ્દના અરેખરા અર્થમાં એવંભૂત-શુદ્ધ સ્વરૂપ પ્રત્યે બા ! દાખલા તરીકે-જ્ઞાન, દર્શન, આરિત્ર પ્રાપ્તિ ગમન પરિણમન કરે તે આત્મા. એમ ‘આત્મા’ શબ્દનો અર્થ છે. આ શબ્દના યથાર્થ અર્થરૂપ દૃષ્ટિ લક્ષમાં રાખી એવંભૂત પ્રત્યે બા-શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપને પામ.

૧૦-“એવંભૂત દૃષ્ટિથી શબ્દ નિર્વિકલ્પ કર”.

એવંભૂત-શુદ્ધ સ્વરૂપલક્ષી દૃષ્ટિથી શબ્દને યથાર્થ અર્થરૂપ ‘આત્મા’ નામધારી શબ્દને નિર્વિકલ્પ કર, અર્થાત્ આત્મા સિવાય બીજાં બીજાં કંઈ પણ વિકલ્પ વર્તતો નથી એવો કર, વિકલ્પ આત્મધ્યાનને-શુકલધ્યાનને પામ !

૧૧-“સમભિરૂઢ દૃષ્ટિથી એવંભૂત અવલોક”.

સમભિરૂઢ-નિશ્ચય સ્વરૂપની સાધનામાં સમ્યક્પણે અભિરૂઢ-અતિ જાણે ચઢેલ ઉચ્ચ શુભસ્થાન સ્થિતિને પામેલ એવી દૃષ્ટિથી એવંભૂત એટલે જેવા પ્રકારે મૂળ શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપ કે તે અવલોક, બે; કારણ કે સમભિરૂઢ સ્થિતિ

વાળાને પ્રત્યક્ષ પ્રગટ એવંભૂત આત્મદર્શન-કેવલદર્શન થાય છે.

૧૨-“એવંભૂત દૃષ્ટિથી સમભિરૂઢ સ્થિતિ કર”.

એવંભૂત-શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપ સ્થિતિની દૃષ્ટિથી સમભિરૂઢ-આત્મસ્વરૂપમાં સમ્યક્પણે અત્યંત આરૂઢ એવી પરમ યોગદશાસંપન્ન સ્થિતિ કર, સ્વરૂપારૂઢ-યોગારૂઢ સ્થિતિ કર.

૧૩-“એવંભૂત દૃષ્ટિથી એવંભૂત થા”.

એવંભૂત દૃષ્ટિથી-શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપ સ્થિતિની દૃષ્ટિ લક્ષમાં રાખી એવંભૂત થા ! અર્થાત્ શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપમાં જેણે સ્થિતિ કરી છે એવો સ્વરૂપસ્થિત થઈ બા.

૧૪-“એવંભૂત સ્થિતિથી એવંભૂત દૃષ્ટિ શમાવ”.

અને આવા પ્રકારે એવંભૂતસ્થિતિથી-અર્થાત્ સ્થિત શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપમાં સ્થિતિથી એવંભૂત અર્થાત્ આત્મસ્વરૂપ સ્થિતિથી દૃષ્ટિ શમાવ. અર્થાત્ શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપ જે તારું સાધ્ય, ધ્યેય, લક્ષ હવું તે શુદ્ધ સહજાત્મસ્વરૂપમાં તે હવે સ્થિત થઈ ચૂક્યો છે, એટલે હવે જુદી એવી એવંભૂતદૃષ્ટિ રહી નથી. દૃષ્ટિ અને સ્થિતિ બંને એકરૂપ-એકાકાર થઈ ગયા છે, એકમેકમાં સમાઈ ગયા છે, તન્મય થઈ ગયા છે; એટલે હવે એનું અલગ-જુદું બ્રહ્મણ કરવા-પણું રહ્યું નથી. ‘દૃષ્ટિ પ્રમાણે સૃષ્ટિ’ તે ઉત્પન્ન કરી દીધી છે માટે હે પરબ્રહ્મ ! હવે તે એવંભૂતદૃષ્ટિને પણ શમાવી દે, કારણ કે તે તું જ છે ! દૃષ્ટિ અને સ્થિતિની એકરૂપતારૂપ પરમસિદ્ધ અલેક્ષરૂપ, પરમનિશ્ચયરૂપ પરમ-યોગદશાને તું પામ્યો છે.

આ. શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકરસૂરિના ઉપલબ્ધ ગ્રંથોનો દ્વંક પરિચય (દ્વાત્રિંશદ્વાત્રિંશિકા-ખત્રીશ ખત્રીશીઝો)

લે૦-આચાર્યશ્રી વિજયપદ્મસૂરિજી મહારાજ

(ગતાંક ૫૪ ૧૦ થી ચાલુ)

અદારમા શ્લોકમાં વિષયસેવનમાં અને વિષયત્યાગમાં મનોવ્યાપારની જ પ્રધાનતા છે. એટલે વિષયના કડવા વિપાક જાણતાં તે ઉપર બે અરુચિભાવ થયો, તો તેનો ત્યાગ કરતાં વાર લાગતી જ નથી. અને એથી જીવદુઃ કરનારા છવો કાયાદિથી નથી સેવતાં છતાં પણ મનથી જ વિષયસેવનજન્ય ચીકણાં કર્મ પાંધે છે. તેવા માનસિક વિચારોને ઉત્પન્ન કરનાર, ટકાવનાર અથવા વધારનાર નિમિત્તોની સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિથી જરૂર તપાસ કરવી બેઠ્ઠાએ. વગેરે બીના જણાવી હોય તેમ લાગે છે. તે શ્લોક આ પ્રમાણે જાણવો.

મનસોડપૈતિ વિષયાન્, મનસૈવાતિવર્તતે ।
કિમેર્થં વહુત્ત્વં વા, શરીરે વહિરેવ વા ॥૨૮॥

(અર્થ ઉપર કહ્યો છે).

ઓગણીશમાં શ્લોકમાં જણાવ્યું છે કે-અહંકારની ઉત્પત્તિમાં મમત્વ કારણ નથી પણ ખરી બીના એ છે કે-અહંકારથી મમતા પ્રકટે છે, કારણ કે અહંકારની હયાતીમાં જ તેનો સંભવ છે. માટે સમજવું બેઠ્ઠાએ કે-ખરું હુંખત્રું કારણ-અહંકાર છે. તેનો ત્યાગ એ જ ખરો સુખનો માર્ગ. એ વાત દિવાકરજી અહીં રહસ્યરૂપે જણાવે છે. તે શ્લોક આ—

ન મમત્વાદર્શકારસ્તસ્માત્તુ મમતા મતા ।
સંકલ્પાદ્યભિવારિત્વાત્તસ્મિન્નેવાશિવાસ્પદમ્ ॥

ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે સર્વ દોષોનું મૂલ અહંકારનો નાશ શાથી થાય ? આ પ્રશ્નનો ખુલાસો કરતાં વીશમાં શ્લોકમાં જણાવે કે-‘નાદમસ્મીતિ’ એટલે-હું લક્ષાધિપાત વગેરે

સ્વરૂપવાલો નથી. આ લાવનાને લાવ સ્વરૂપે અને અભાવ સ્વરૂપે સમજવાથી જરૂર અહંકાર નાશ પામે છે. એમ કહી શાંતિનું ખરું સ્વરૂપ વગેરે પણ જણાવી દીધું છે. તે શ્લોક આ પ્રમાણે—

નાદમસ્મીત્યભાવો વા, ભાવો વાઽમ્યુપગમ્યતે ।
પ્રપન્નો પરમઃ શાંતિ-રવ્યુચ્છિન્નેરદ્યૂત્યતા ॥૨૦॥

એકવીશમાં શ્લોકમાં સુખ-દુઃખની વ્યાખ્યા વગેરે જણાવી ૨૭માં શ્લોકમાં જણાવે છે કે—

યથાગદપરિજ્ઞાનં, નાલમામયશાંતયે ।
અચારિત્રં તથા જ્ઞાનં, ન વુદ્ધયજ્યવસાયતઃ ॥૨૭॥

જેમ રોગને જાણવા માત્રથી તેની શાંતિ ન થાય પણ જેમ અહીં રોગને દૂર કરવા માટે જ્ઞાનની સાથે આશયશુદ્ધિ આદિ ક્રિયાની જરૂર છે તેવી રીતે કર્મરોગને દૂર કરવા માટે ચારિત્ર રહિત જ્ઞાન નકારું છે; એટલે જ્ઞાન ક્રિયાથી જ કર્મરોગ નાશ પામે છે. ઈત્યાદિ બીજી પણ અપૂર્વ બીના આ ખત્રીશીમાં માર્મિક રીતે જણાવી છે.

અદારમી ખત્રીશીના પહેલા શ્લોકમાં અનુ-શાસનના સાધનો, બીજા શ્લોકમાં અનુશાસન કરનારના સૌમ્યતા, તેજ, કરુણા, ગાહ્યશૌચ, અભ્યંતરશૌચ, અધ્યાત્મ વગેરે શુભો જણાવ્યા છે. વીશમી દ્વાત્રિંશિકામાં-દિવાકરજી મહારાજે સરૂઆતમાં જણાવ્યું છે કે જ્ઞાનાદિ લક્ષ્મી-થી વધતા શ્રી વર્ધમાન પ્રભુનું શાસન દરેક પદાર્થને અંગે ઉત્પાદ-વ્યથ-પ્રાપ્ત-દ્રવ્ય શુભ-પર્યાયનું સ્વરૂપ જણાવનાર હોવાથી તે (જિન

યાત્રાના નવાણું દિવસ

લેખક—મોહનલાલ દીપચંદ ચૌહરી

૧. જ્ઞાન અને ક્રિયા.

મહાત્માજી, તમે વળતસર આવી ગયા છો. પ્રાતઃકાળમાં આ ગિરિરાજ પર કોઈ અનેરી યુથનુમા છવાય છે. એની રકુર્તિ કોઈ અજળ પ્રેરણા પાચ છે. એ સમયમાં મનન-ચિંતન કરવામાં ગમ્મત આવે છે.

શુરુમહારાજ, આપ સાથે ગઈ કાલની વાતથી જ મને તો રસ પડ્યો છે. જરૂર હું નિર્દિષ્ટ સમયમાં હાજર થઈ જવાનો.

વાતનો આરંભ કરતાં મારે કહેવું જોઈએ કે પૂજ્ય શ્રી તીર્થંકરદેવોએ કહેલું અને વિકાત ગણધર મહારાજના હાથે એની શું થયી થયેલી-એવું અંગ સાહિત્ય અને પાછળથી પૂર્વાચાર્યોની કલમથી એ ઉપર થયેલ ટીકાટિપ્પણ-એ સર્વ પુસ્તકાફરૂં તો લગવાનું રાહાવીરસવામીના નિર્વાણ પછી લગભગ હજાર વર્ષે થયું. એ દરમિયાન અવસર્પિણી કાળના કારણે સ્મરણશક્તિની ન્યૂનતાને લઈ ઘણું વિસરાઈ ગયું. દેશમાં પડેલા મોટા ટુકાળો અને ધાર્યા સમયમાં શ્રમણવર્ગ એક સ્થાને એકત્ર ન થઈ શક્યો એ કારણથી પણ કેટલુંક ભૂલાઈ ગયું. પાછળથી

જેટલી શક્તિ હતી એના ભેરે ખતતાં ઉપાયો સેવી પૂજ્ય શ્રી દેવદિગ્ગણિ ક્ષમાશ્રમણે એ સર્વની નોંધ કરી લીધી. જ્યાં પરિસ્થિતિ આ પ્રમાણે હોય ત્યાં સંભવ છે કે પાઠભેદ અને મતાંતર સંભવે જ. કેટલીક ખાળતોના પૂરો મેળ ન પણ મળે. થોડીકમાં પુનરાવર્તનનો દોષ સંભવે અને લગભગ વેળા સાલવારીનો કમ ન પણ સચવાય.

આમ છતાં મારે ભાર મૂકીને કહેવું જોઈએ કે જે સાહિત્ય ઉપલબ્ધ છે તે વિશાળ છે એટલું જ નહીં પણ હરકોઈ જિજ્ઞાસુની તૃષાને છીપાવી આત્મકથ્યાણના પથે એને સરલતાથી લઈ જાય તેવું છે.

સાહિત્યનો સંગ્રહ ચાર પ્રકારે થયેલો છે. અનુયોગના નામે તે ઝાળખાય છે. ૧. દ્રવ્યાનુયોગ, ૨. ગણિતાનુયોગ, ૩. કથાનુયોગ, ૪. ચરણકરણાનુયોગ. સમન્વય તેવી ભાષામાં કહું તો પ્રથમમાં તાત્વિક વિષય, બીજામાં ગણોળ-ભૂગોળ વિગ, ત્રીજામાં કથા-વાર્તા અને ચરિત્રો જ્યારે ચોથામાં અમલમાં મૂકવાની ક્રિયા, કરણી કે વિધાન. આપણા વાર્તાલાપમાં અવારનવાર

શાસન) ઉત્પાદાદિના સંગ્રહવાળું છે. તે શ્લોક આ પ્રમાણે—

ઉત્પાદવિગમઘ્રોવ્ય-દ્રવ્યપર્યાયસંગ્રહમ્ ॥

શ્લોકસ્તં શ્રીવર્ધમાનસ્ય, વર્ધમાનસ્ય શાસનમ્ ॥૧૧

ચોથા શ્લોકમાં દિવાકરજી જણાવે છે કે-તમામ વાહીઓની પરિસ્થિતિ વિચારતાં છેવટે એ નિર્ણય થાય છે કે-તેઓ સ્વપક્ષસિદ્ધિ આદિ પ્રસંગે વિવિધ પ્રમાણનો આશ્રય જરૂર પડે છે, છતાં વિવિધ નામ-આશયભેદથી વિવાદ કરે છે. છઠ્ઠા શ્લોકમાં જે જ્ઞાનથી કે આચાર્યથી જે દોષ શાંતિ પામે નાશ-પામે, તે જ્ઞાન

કે તે આચારને તે દોષની શાંતિના ઉપાય બાજુવા વગેરે બીના જણાવી સાતમા શ્લોકમાં જણાવે છે કે-સંસારના કારણો જેટલા છે તેટલા કારણો નિર્વાણના છે. આ વચન ગંભીરાર્થવાળું હોવાથી અપેક્ષાદષ્ટિને લક્ષ્યમાં રાખીને દિવાકરજીએ જાહેર દુઃખમાં સૂતરરૂપે જણાવ્યું છે. પાંચમા શ્લોકમાં ગૌદદર્શનાદિને લગતા વિચારને અંગે કંઈક નિર્દેશ કરતાં હોય તેમ જણાય છે. તેવી પ્રરૂપણા સમ્મતિના ત્રીજા કાંડની ૪૮-૪૯ માં ગાથામાં પણ કરી છે.

એ અતુલ્યોગો આવવાના જ. હું તો માત્ર સામાન્ય સ્વરૂપે જ એ વિષય ચર્ચવાનો. સૂક્ષ્મતાથી બાલુવા સારુ, વિસ્તૃત રીતે વિચારવા સારુ તો પૂર્વાચાર્યોરચિત 'અંથોતુ' પાસાયણ કરવું જરૂરી લેખાય.

ચેતન માત્રમાં ઉપયોગ હોવાનો જ કેમકે જીવત્વના લક્ષણની વ્યાખ્યામાં તેનો સમાવેશ થાય છે. ઉપયોગપૂર્વકની કરણીના મૂલ્ય અભેદ બાદમાં છતાં જીવો રજસવૃત્તિથી કિંવા એક મંજારીથી ઘણીવાર કરણી કરતા દૃષ્ટિગોચર થાય છે અને એથી યથાર્થ કૃણ મેળવી શકતા નથી.

ઉપયોગનો કેહો જોતાં જણાશે કે એના બે પાત્રો જ્ઞાન અને દર્શન જીવનને ઉત્તમ બનાવવામાં મહત્વનો ભાગ ભજવે છે, આત્માના મૂળ શુદ્ધ હોવા છતાં કર્મોના આવરણથી ઘેરાયેલ જીવ એને પિછાની શકતો નથી. જેટલા પ્રમાણમાં એ આવરણોથી છૂટા થાય એટલા પ્રમાણમાં ઉત્કૃષ્ટિની કૃત્ય આગળ લંબાય.

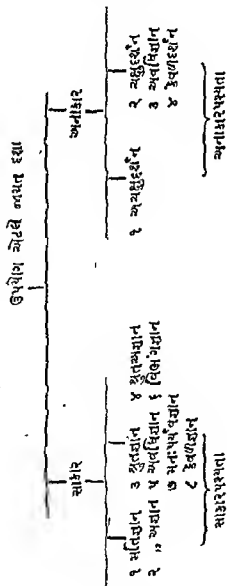
ઉપરની વાત ધ્યાનમાં રાખી નિમ્ન ટંક-શાળી વચ્ચેના વિચારતાં પ્રભુશ્રી મહાવીરદેવે જ્ઞાનને જ લોકાલોકપ્રકાશકર કહ્યું એ પાછળનો આશય ધ્યાનમાં આવશે.

જ્ઞાનક્રિયામ્યાં મોક્ષઃ કિંવા નાણકિરિયાદિ મોક્ષો ॥

અર્થાત્ જ્ઞાન અને ક્રિયાવડે જ સુક્તિ બતાવી. એમાં જ્ઞાનની મુખ્યતા સકારણ છે. બાદમાં કે સમજ્યા વિનાની કરણીના મૂલ્ય બરાબર બેસતાં નથી જ. કહ્યું છે કે—

હૃતં જ્ઞાનં ક્રિયાદીનં, હૃતા વજ્જાનતઃ ક્રિયા ।
પદ્મપ્ત પદ્મગુલો દરગો, ધાવમાનસ્વ જમ્બકઃ ॥

આચરણ વિનાનું જ્ઞાન નકાચું છે અર્થાત્ પાંગળું છે, અને સમજ્યા વગરની કરણી પણ નકામી છે એટલે કે આંધળી છે. એકાએક આગ લાગે તો પાંગળો અને આંધળો દોડવા લાગે છતાં જ પલાયા વગર ના રહે. પાંગળો દોડી શકે નહીં અને આંધળાને માર્ગ જડે નહીં. ઉભય બે સંપર્ક સાથે તો જરૂર પડે જાય. પાંગળો આંધળાના ખભે ચઢી, માર્ગ બતાવતો દોરે અને આંધળો એ પ્રમાણે ગતિ કરે તો બંનેનું કામ થાય. જેમ એક પૈડાથી ગતિ સંભવતી નથી પણ બે ચક્રથી જ રથ ચાલી શકે છે તેમ એકલા જ્ઞાનથી કે એકલા ક્રિયાથી કંઈ શુકરવાર વળતો નથી. ઉભયની અમત્ય છે.

પ્રથમ જ્ઞાનની મહત્તા સમજી લઈએ.

ઉપાધ્યાય શ્રી યશોવિજયજી મહારાજ કહે છે કે—

અજ્ઞાનસંમોહતમોઠરસ્ત્ત ।

નમો નમો નાણદિવાયરસ્ત્ત ॥

અર્થાત્ અજ્ઞાન અને સંમોહરૂપી અંધ-કારને હરણ કરનાર એવા જ્ઞાનરૂપી સૂર્યને મારા વંદન હો.

લાગ્ય નમો શુણ જ્ઞાનને, સ્વપરપ્રકાશક લાવેલું, પર્યાય ધર્મ અનંતાના, સેદાસેદ સ્વલાવેલું.

નવપદપૂજ્ય

આગળ વધીએ તો સમ્યક્ જ્ઞાન પૂજની ઢાળમાં-પ્રથમ જ્ઞાન ને પછી અહિંસા, શ્રી સિદ્ધાંતે લાખ્યું; જ્ઞાનને વંદો જ્ઞાન મ નિંદો, જ્ઞાનીએ શિવ-

સુખ આખ્યું.

સકળ ક્રિયાનું મૂળ જે શ્રદ્ધા, તેહનું મૂળ જે કહિયે; તેહ જ્ઞાન નિત નિત વંદીએ, તે વિણ કહો

કેમ રહિયે ?

ઉપર સુજળ જ્ઞાનની મહત્તા ગાનાર ઉપાધ્યાયજી એકલા જ નથી. પૂજ્ય શ્રી વિજય-

લક્ષ્મીસૂરિ પણ એમાં જ સૂર પૂરે છે.

‘મનથી ન જાણે રે કુંભકરણ વિધિ, તેહથી કુંભ કેમ થાશે રે ? જ્ઞાન દયાથી રે. પ્રથમ છે નિયમા,

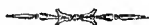
સદ્ભાવ વિકાશે રે.

જ્ઞાન ભર્યા ભરતાદિક ભવ તર્યા, જ્ઞાન સકળ શુણ મૂળ રે.

દૂર શા સારુ જલું ? છુદ ચરમ તીર્થપતિ જ્ઞાતકુળાનંદન શ્રીમુળે પંચમીના ચૈત્યવંદનમાં જણાવે છે કે—

જ્ઞાન વિના પશુ સરિખા, જાણો એને સંસાર; જ્ઞાન આરાધનથી લહે, શિવપદ સુખ શ્રીકાર. જ્ઞાની શ્વાસોશ્વાસમાં, કઠીણ કર્મ કરે છેહ, પૂર્વ કોડી વર્ષા લેગે, અજ્ઞાને કરે તેહ. દેશ આરાધક ક્રિયા કહી, સર્વ આરાધન જ્ઞાન; જ્ઞાનતણે મહિમા ઘણો, અંગ-પાંચમે ભગવાન.

આમ Knowledge is power એ તો સર્વત્ર સ્વીકૃત છે, તો શુરહેવ દર્શનનું શું ? ‘જ્ઞાનદર્શનચારિત્રાણિ મોક્ષમાર્ગઃ’ એ પણ સૂત્રકારનું વચન છે ને ?

સુવર્ણ રત્ન

પ્રથમ પગથીએ પાપનું લાન થવું, બીજી પગથીએ પાપ કર્મનો પશ્ચાત્તાપ કરવો, ત્રીજી પગથીએ પાપમાંથી નિવૃત્તિ થવી, ચોથે કુસંગથી ઉપશમ થવું, પાંચમે પગથીએ સત્સંગમાં પ્રીતિ થવી, છઠ્ઠે ભગવાનનાં નામમાં રુચિ થવી અને ગામ કુથલીમાં અરુચિ થવી, સાતમે પગથીએ આંતરિક લાવોનો ઉદય અને આઠમે પગથીએ પરમાત્માની ભક્તિ વ્યવસ્થા થવી એ ભકતોના સતત પ્રયાસો છે.

x

x

x

ભકતો સંસારમાં રહેવા છતાં પ્રભુજીને પોતાનું સર્વસ્વ અર્પણ કરી પ્રભુમય જીવન ગાળે છે. ધન્ય છે તે ભકતોને કે જે પ્રભુની ખાતર પોતાનું સર્વસ્વ તન, મન, ધન અર્પણ કરી ચૂક્યા છે.

છતાં અહિત ? Still wickedness.

ઘડપણ સામે ધમકી આપતું ખડું રહેલું છે, રોગો તો જાણે પાકા વેરી
હોય તેમ શરીર સામે પ્રહાર કરી રહ્યા છે, અને તડ પડેલા ઘડામાંથી
પાણી ટપકે તેમ આઉંચું સૂરતું જાય છે, છતાં લોકો
(પોતાનું કે પારકું) અહિત આચર્યું જાય છે,
એ તો ભારે નવાઈની વાત છે.

માણસનું જોર ત્રણ બાબતનું હોય
શકે, હું જીવાનજોય છું, હું ઋષ્ટપુષ્ટ પહેલ-
વાન છું, હું અહીંનો અમરપટ્ટો લખાવી
લાંબો છું, એના પેટામાં મારે ઘરનાં ઘર છે,
મોટી જમીનદારી છે, મારે મોઠરચાકર,
સગાંસગંધી પરિજનોની હૂંફ છે. આવી
આવી બાબતો આવે. પછી તો એ તોરમાં
ફરે, માથે ફેંટા ઉપર તોરા ચઢાવે, પગે
ધમધમાટ કરતો ચાલે, ચમચમ કરતાં જોડાંને
ઢાળી ઢાળીને ધુમાવતો જાય, માથે તેલ ધૂપેલ
નાખે, આંખમાં આંજણ આંજે, છાતી કાઢીને
રોફ મારે વગેરે. પણ એ જરા વિચાર કરે
ત્યારે એને માલૂમ પડે છે કે આમ છાતી
કાઢીને ચાલવાનો અને મનમાં આવે તેવું
ખોલી નાખવાનો કાંઈ અર્થ નથી. પછી એને
વિચાર આવે છે કે આ જીવાનીનો લાટકો
તો ચાર દહાડાનો છે. જેની ઇંદ્રિયો શિથિલ
થવા માંડી, આંખ કાનનું તેજ ઘટવા માંડ્યું,
પગલાં આડાંઅવળાં પડવા માંડ્યાં કે બધું
સાતડે સાત થઈ જશે અને સામે ઘડપણ

ડોળા ઘૂસતું બિલું જ છે. પછી આજનો રંગ,
આજનો ઓપ કે આજનું ધમસાણ ટકવાનું નથી.

અને એક ઘડપણનો વિચાર આવે ત્યાં
તો તેની નજરમાં અનેક રોગો ખડા ધધ
જાય છે. હાથપગમાં વા, ઘૂંટીનાં સાંધાની
અકડાઈ, પક્ષવાત, પરાધીનતા, કાનગી બહેરાશ
અને આંખનાં ખેંતાળા-આ સર્વ તેની નજર
આગળ ખડા ધધ જાય છે, એ બીજા બુજ-
ગોના હાલકવાલ નજરે જુએ છે, બીજા
વ્યાધિગ્રસ્તોના વ્યાધિઓ, રોગો અને દરદોની
હારની હાર જુએ છે, એ શ્વાસ, દમ, સન્ને-
પાતં, ટાઇફાઇડ, ન્યુમોનીઆ અને કોલેરાના
કેર જુએ છે અને એ વ્યાધિઓ તો સામે
ભીલા છે એમ એ જાણી વિચારમાં પડી જાય છે.

અને પછી ઘરના ઘર અને ઘરના કાર-
ખાના, દુકાન, મેડી અને ઓફિસને પોતાનાં
માની કરેલ કલ્પનાઓની જાળોની સામે એને
દેખાય છે કે આ તો દરરોજ એક દિવસ
આઉંખામાંથી ઘટતો જ જાય છે. ત્યારે આ

આવી આકૃતને આરે ઊભેલ પોતાને નિરાંત શેના ? અને કેમ હોધ શકે ? અને આંખે ઊંધા પાટાની ગણતરી પાછળ પોતે જોટો દોરવાઈ ગયો છે એમ લાગે !

ત્યારે પછી આ પારકા ઉપરના ખાર શેના ? અને જીવજન વેર કેવા ? અને પારકાની આડીચૂગલી કે નિંદા શા માટે કરવી ? અહીં કોણ ખેસી રહેવાનું છે ? અને પાંચ પચીશ વર્ષની રમત ખાતર આ બધી વિટંબણા શા માટે ? કેને માટે ? એને કોણ લોગવશે ? અને લોગવી લોગવીને કેટલું લોગવશે ? જ્યારે કાકાનો સપાટો લાગશે અને ગળામાં હાંસડી પડશે ત્યારે એક ચાખખાના સપાટા સાથે આખી બાજી જોઈ ખેસવાની છે, મૂકી દેવાની છે, ન ગમે તોપણ છોડવી પડવાની છે ! તો પછી આવું અહિત

કરનાર, નુકસાનકારક કામ કોઈથી પણ કેમ થાય ? પોતે પારકાનું અહિત કરે તેમાં પણ અંતે તો પોતાનું જ અહિત થાય છે અને જ્યાં અહીં રહેવાનાં જ ઠેકાણું નથી, જ્યાં આંખી ગણતરી જ જોટા પાયા પર રચાયેલી છે, જ્યાં હાલતાં ચાલતાં રોગોની પરાધીનતા સામે બીડી જ છે ત્યાં આવાં જોટા રસ્તાને કેમ અપનાવાય ? સમજી ભાણુસ આવાં અહિતને માર્ગે પડે એ તો ખરેખર નવાઈની વાત ગણાય. માથે ચાલી આવતી જરાનો વિચાર કરીને, રોગોના પડતા પ્રહારોને અવલોકીને અને દરરોજ ઘટતા આયુષ્યને વિચારીને ડાહ્યો ભાણુસ પોતાનો વિકાસ બગાડી નાખે એવા ‘અહિત’ ના કામને ન જ આદરે, અને એવા કામમાં રસ લે તો એના ડહાપણની કિંમત થઈ જાય.

व्याघ्रीव तिष्ठति जरा परितर्जयन्ती,
आयुः परिस्रवति भिन्नघटादिवाम्भो,

रोगाश्च शत्रव इव प्रहरन्ति देहम् ।
लोकस्तथाप्यहितमाचरतीति चित्रम् ॥
ભટ્ટહરિ.

(૪૨)

પ્રકૃતિસિદ્ધ મહત્તા. Innate greatness.

જેઓ પોતાના સ્વભાવથી જ લોકોમાં ઉત્તમ હોય છે,

તે કદાચ મરણને સ્વીકારશે, પણ ખોટો માર્ગ તો નહિજ આદરે.

મહત્તા દુનિયામાં જે પ્રકારની હોય છે. એક સ્વભાવસિદ્ધ, જન્મથી સહચારી અને જનાવટ દંભ કે દેખાવના રંગ વગરની પ્રકૃતિ-જન્યા અને બીજી બાહ્ય આડંબરી, લદાયલી, કૃત્રિમ, ઔપચારિક. ધાંધલીઆ મોટા માણસો મહાન દેખાય, કોઈ કોઈવાર મોટાં માનપત્રો મેળવે, ગામ શહેર કે સંસ્થામાં આગળ પડતો ભાગ લે અને કોઈ કોઈ કાર્ય સેવાભાવે પણ બજાવે, પણ જે મહત્તાને કસ નીકળે, કસોટી થાય ત્યારે ખરે વખતે એની મહત્તા સુકાઈ જાય છે, એની મોટાઈ સરકી જાય છે અને જે સામાન્ય ભૂમિકા પર આવી જાય છે અને કોઈ વાર તો તેથી પણ નીચે ઊતરી જાય છે. આ આડંબરી મહત્તાની અત્ર વાત નથી. એવા ટેટલા નકલી હીરા ઝળકતા દેખાય, પણ જેમાં અંદર પાણી ન હોવાથી એને ઝાંખા પડતા વાર લાગતી નથી. એ જેમ પાણીમાં પડે કે એનું તેજ ઝાંખું થઈ જાય છે અને પછી એના પર ગમે તેટલા ક્ષય કે સેમેઈ-લેધર લગાડવામાં આવે, પણ એ તેજ ધારી શકતા નથી, બતાવી શકતા નથી અને પોતાની બાતને અવગણનાના અંધકાર પાછળ ધકેલી દે છે. આવી કૃત્રિમ મોટાઈ લાંબો વખત ટકતી નથી, ટકે તો દીપતી નથી અને ઝગારા મારે તોપણ અંતે ને આખરે એનો વિનાશ થાય છે. સાચા કસ વખતે કે પાકી પરીક્ષા વખતે એનું

મૂલ્યાંકન મીઠામાં થાય છે અને મેળવેલ કૃત્રિમ મહત્તા જાય છે ત્યારે મોટો કચવાટ પાછળ મૂકી જાય છે.

બાકી જ્યાં સ્વાભાવિક મહત્તા હોય છે ત્યાં આખો આવિર્ભાવ અનેરો જ હોય છે એનો આખો ઉઠાવ જ જુદા પ્રકારનો હોય છે, એના સોજન્યની સૌરભ અજબ મીઠાશ આપનારી હોય છે, એની વાતચીતમાં એર પ્રકારની ખાનદાની હોય છે, એના વિવેક કે સભ્યતામાં ભાત પાડે તેવી નિર્મળતા હોય છે, એના વિચારદર્શનમાં આદર્શ પ્રોઠતા હોય છે, એની ચાલમાં ભાવભર્યો પ્રતાપ હોય છે, એની બોલીમાં ફૂલ કે મોતી ઝરતાં હોય છે અને એના વાતાવરણમાં આહ્લાદજનક કાંતિ શાંતિ અને સોરમ પ્રસરતી હોય છે, એના જીવનના કોઈપણ પ્રકારમાં ખૂબ ખેંચાણ હોય છે, એના સંસર્ગમાં ઉન્નતતા હોય છે, એના પરિચયમાં હૃદયંગત પ્રેમના અમકારા મારતા હોય છે અને એનો સાથે કામ પાડવામાં મન વિકાસ યામતું રમણ કરી રહે છે. આવા પ્રકૃતિસિદ્ધ મહાન પુરુષો સામે ગમે તેવી લાલચ આવે, ગમે તેટલા તાત્કાલિક લાભના પ્રસંગો આવે અને ગમે તેવી સાચી ખોટી દલીલો કે દાખલાઓ બતાવવામાં આવે-એવા સિદ્ધ મહાપુરુષને સાથે માર્ગેથી ચાતરી

શકાય નહિ, એ તરડાય પણ નહિ કે આડી નજરે એ નીચે રસ્તે ઊતરે નહિ.

એને કદાચ તાત્કાલિક નુકસાન અમળુ પડે, લોગ આપવો પડે કે અવ્યવહારુપણાનો આક્ષેપ સહન કરવો પડે, તો તે ખમશે, પણ એ મોટાઈનો ત્યાગ નહિ કરે, એ પોતાની સગવડનો લોગ આપે, પૈસાનો લાભ જતો કરે અને જરૂર પડે તો પોતાનો લાભ જતો કરે, પણ એ ન્યાય માર્ગને છોડે નહિ, પોતાનાં આદર્શોને જતાં કરે નહિ, લાગણીને વશ થતી જાય નહિ અને પોતાની પ્રબ-સંતતિને વારસો ન આપવાની કે ઓછો આપવાની સ્થિતિમાં પણ એ પોતાની જાતને વેચે નહિ. એને મનમાં ન્યાય, સત્ય, સહાનુ-ભૂતિ, મૈત્રી એવાં તો જામી જયી ગયેલા હોય છે કે એનાથી સ્વભાવતઃ બીજું કંઈ થાય નહિ, બીજું આડુંઅવળું કે ગોટાળું કરવાનો એના મનમાં સંકેપ પણ થાય નહિ

અને એના સદાચરણ કે વિવેકી વર્તનમાં તલતુધનો ફેર ન પડે.

ગમે તેમ થાય, પણ એ પોતાની જાતને હલકી પડવા દે જ નહિ. એ ગમે તેટલી ચાતના ખમે, ટીકા ખમે, નુકસાની ખમે, પણ એ ગમે તેટલા લોભે પણ સાચા માર્ગને છોડે નહિ અને અન્યાય કે અયોગ્ય માર્ગે ગતિ કરે નહિ. આવા પુરુષોથી પૃથ્વી પાવન છે, આવા પુરુષોથી પરિચયી પોતાને ધન્ય માને છે અને આવા વિશિષ્ટ મહત્તાશાળીને પગલે પગલે પ્રગતિ થાય છે. સાચે રસ્તે આલવામાં પોતે કાંઈ વધારે પડતું કરતો હોય એમ એને લાગતું નથી. આવા ઉત્તમ પુરુષોનાં જીવન ધન્ય છે, એનો પરિચય પ્રમોદકારી છે, આનંદ નિર્વિકારી છે, વ્યવહાર ઉન્નતિકારી છે. આવાં પ્રકૃતિથી મહાનનો આદર્શ સન્મુખ રાખે ને ધર્મકૌશલ્ય સમજી તેને પોતાના જીવનમાં ઉતારે.

મૌકિતકં.

ये भवन्त्युत्तमा लोके, स्वप्रकृत्यैव ते ध्रुवम् । अप्यङ्गीकुर्वते मृत्युं, प्रपद्यन्ते न चोत्पथम् ॥

ભાવચંદ્રસૂરિ-શ્રી શાંતિનાથ ચરિત્ર.

વિશ્વશાન્તિનો સંદેશ.

એ તો સુપ્રસિદ્ધ જ છે કે—“જગતભરના પ્રાણીઓ સુખ અને શાંતિ ચાહે છે.” છતાં આધુનિક ઠગિકાળની વિવિધ પરિસ્થિતિથી માનવ સમાજ આપત્તિઓનાં અનેક વાદળાંઓથી ઘેરાઈ રહ્યો છે, જેમાં આપણા નિર્દોષ લાખો બંધુ-ઓનાં જીવનો ઉપર ઠગિકાળની કાતીલ કાતરે કદપતાવીત હૃદયદ્રાવક કાપ મૂક્યો છે. ઉપરિસ્થિત કંપરી પરિસ્થિતિના નિવારણ માટે ‘તપ, પ્રભુપ્રાર્થના અને વિશ્વમૈત્રી’ એ ત્રણ ઉત્તમ ઉપાયો છે. તપ એ આવેલા અને આવતા ઉપદ્રવોને દૂર કરનાર અદ્ધર વિનાનો મહામંત્ર છે. તપોબળથી યોગીશ્વરો વિશ્વને અનેક ચમત્કારોથી ચક્રિત કરી શકે છે. તપોબળથી ચતુરબળ બળહીન બની જાય છે અને સર્વત્ર ગગનભેદી વિજયનાદ પ્રસરે છે.

પરમપૂજ્ય જ્ઞાનાચાર્ય શિરોમણિ શ્રીમદ્ વિજયનેમિસૂરીશ્વરજી મહારાજ સાહેબના, (આ સાલ, ભાવનગરમાં ચાતુર્માસાર્થે જિરાજતા) પદ્મધર શિખરત્ન વિદ્યમંથરોમણિ પૂજ્ય આચાર્યશ્રીમદ્વિજય લાવણ્યસૂરીશ્વરજી મહારાજશ્રીજીએ, વિશ્વની શાંતિ નિમિત્તે વર્તમાન ભયંકર પરિસ્થિતિની નિવૃત્તિ અર્થે, યોજામાં યોજા એક મહિના સુધી તપ કરવાનો ઉપદેશ આપ્યો હતો, જેને હજારો માનવોએ સહર્ષ વધાવી લીધો હતો. આ તપમાં રસકસ વિનાતું લઘુ લોજન કરવાતું હોય છે, તે પણ રજ કલાકમાં ફક્ત એક જ વખત, જેને જોતાં ‘આયંબિલ’ તપ કહે છે.

સાથોસાથ મહારાજશ્રીએ, જગતના સકલ પ્રાણીઓની સાથે જાતુભાવ-ભાઈચારો કેળવવા

માટે પણ સૌ કોઈને હાકલ કરી હતી, જેમાં જણાવ્યું હતું કે—“હુનિયાના તમામ પ્રાણી-ઓને પોતાતું જીવન વહાણું છે અને દુઃખ કે મૃત્યુ કોઈપણ પ્રાણી સ્વપ્નમાં પણ ચાહતો નથી, માટે સમગ્ર વિશ્વના સકલ જીવોને પોતાના માનો. ‘આં મારો ને આ પારકો’ એવી સંકુચિત વિચારણાને આજથી જ દફનાવી દો. ‘સમગ્ર વિશ્વ મારું છે અને સમગ્ર વિશ્વનો હું છું.’ આવી વિશ્વમૈત્રી હૃદયપટમાં આવેઓ, અને પ્રાણી માત્રને તમારા તરફથી ‘અભયદાન’ આપો. આપણા સીંહાતા-દુષ્ટી-નિરાધાર-ધરખાર વિનાના-વિખૂટા પડેલા બંધુઓને તન મન ને ધનથી શક્ય મદદ કરો. પરોપકારથી જીવનને પાવન કરો. પરોપકારિતામાં જ જીવનની સફલતા છે. આવી વિશ્વબંધુપણની ભાવના બ્યારે લાખો માનવોના માનસોમાં એકી સાથે જાગૃત થશે ત્યારે કુદરત અદલ ઇન્સાફ આપીને સ્વયં વિશ્વશાંતિને સ્થાપશે જ. અને લાખો માનવોની પવિત્ર ભાવનાતાં શુદ્ધ આંદોલનોથી શાંતિનો માણેકસ્તંભ વિશ્વમંડપમાં રોપાશે અને વિવિધ તેમજ વિકટ વાતાવરણતાં વાદળોં જોતજોતામાં વિખરાઈ જશે.”

હવે, બારતવાસી દરેક ધર્મના અનુયાયી દરેક બંધુને અમારી એકસરખી સાદર નમ્ર વિનંતિ છે કે,—ઉપરિસ્થિત થયેલ ઉપદ્રવના નિવારણ માટે ‘તપ કરો, જપ કરો, આપણા બંધુઓ દુઃખથી શીઘ્ર મુકત થાય તેવી પ્રભુ પાસે પ્રાર્થના કરો. વિશ્વમૈત્રીભાવથી સૌ કોઈને પોતાના તરીકે અપનાવો અને વિશ્વની શાંતિમાં તન મન ને ધનનો યથાશક્તિ ફાળો આપો. વિશ્વની શાંતિ ને ઉન્નતિમાં જ આપણી શાંતિ તેમજ આળાદી

વર્તમાન સમાચાર

ભારતવર્ષ (આઝાદ) સ્વતંત્ર થયાની
પુણાલીમાં આ સભાએ તા. ૧૫-૮-૪૭
ના રોજ ઉજવેલ મહોત્સવ.

ઉપરોક્ત દિવસે સભાના મંડાનને ધ્વજ, તોરણો
વગેરેથી લાઇટ સાથે શણગારવામાં આવ્યું હતું અને
તા. ૧૪-૮-૪૭ તે મારે ખાસ આ સભાની મેને-
જીંગ કમીટી બોલાવવામાં આવી હતી અને નીચે
પ્રમાણે પુણાલીનાં કરાવે કરવામાં આવ્યા હતા.

૧. ઉપરોક્ત મહોત્સવ માટે સેક્રેટરીઓ તરફથી
વિવેચન કરવામાં આવ્યું કે કોમી વેર, ઝેર મટી
સ્વંત્ર શાંતિ પથરાય, હિંદની સર્વ પ્રજા એકમેક ચઇ
પ્રમાણિક સ્વતંત્રતા દેશમાં વ્યાપે અને અહિંસા
ધર્મનો આખા ભારતમાં ધ્વજ ફરકાય તે માટે પ્રથમ
પરમાત્માની પ્રાર્થના કરવામાં આવી હતી.

૨. આ માંગલિક દિવસની યાદગીરી નિમિત્તે
સભાના સાધારણ ખાતેથી આજના પુણાલી પ્રસંગે
શ. ૧૦૦૦) જન્મે કરી દર વર્ષે તેલું આજ રક્ષા
ચાર દેખે સભાએ આપવું અને તે રક્ષમ આ તારીખે
દર વર્ષે આપણા સાધર્મી બંધુઓને રાહત માટે
વાપરવી. આ સભા પેટ્રન સાહેબો તથા લાઇફ
મેમ્બર્સે પણ આ ઉત્તમ કાર્યમાં ચોતાનો ફાળો

આપી કૃતાર્થ થાય અને આ ફંડમાં વિશ્વાળતા માટે
જૈન સમાજના કોઇ પણ બંધુને તેની પુણાલી
નિમિત્તે તે ફંડમાં કંઈ મોકલવું હોય તો સભા ઉપર
મોકલી આપે તેનો સ્વીકાર કરવો તે રીતે ઠરાવ કર-
વામાં આવ્યો હતો.

૩. આ મહોત્સવની પુણાલી નિમિત્તે આવતી
કાલે સભાના નોકરોને બોણી આપવી તેમ કરાવવામાં
આવ્યું.

૪. કલમ ખીજમાં ખતાવ્યા પ્રમાણે રૂ. ૧૦૦૦)નું
બાજ આપતી સાલ ઉપજે ત્યારે ઉપયોગ થાપ
માટે આજથીજ તેની શરૂઆત કરવા માટે રૂ. ૫૧)
એક એકાવન આવતી કાલે તા. ૧૫-૮-૪૭ નાં
દિવસની પુણાલી નિમિત્તે આપણા જરૂરિયાતવાળા
સ્વામીભાઈઓને સહાય તરીકે આપી આજથી તેની
શરૂઆત કરીને અમલ કરવો.

ઉપર પ્રમાણે સભાની મેનેજીંગ કમીટીએ પરમા-
ત્માની જય બોલાવ્યા પછી સભાસદો હર્ષ સાથે
વિદાય થયા હતા.

સમાચેલી છે, કારણ કે જૈન શાસ્ત્રકારો ફરમાવે
છે કે-“ અતિદીન, દુઃખી, અનાથ, અશરણ,
નિરાધાર તેમજ દયાપાત્ર પ્રાણી કે જે જૈન હો
કે જૈનેતર હો, નાનો હો કે મોટો હો, હિન-
યાનો હરકોઈ પ્રાણી હો, તેને તન, મન ને
ધનથી સહાય કરનાર ‘જૈન મહાઆવક’
કહેવાય છે.

આશા છે કે-ગ્રેમભાવે પાઠવેલ વિશ્વશાંતિ.
નિમિત્તક આ સંદેશને આપસગ્રેમ-વધાવી લેશે.
અને વિશ્વની શાંતિમાં આપનો ફાળો અભિવ્યક્ત
કરશે. એજ વિનંતિ.

વિ. સં. ૨૦૦૩ ના ભાદરવા શુ. ૫. શુક્રવાર
તા. ૧૬-૬-૪૭.

અમે છીએ આપના શ્રી લાવનગર જૈન
સંઘના સેવકો-

જીવભાઈ સાકરચંદ વોરા
ખાતિલાલ અમરચંદ વોરા
ગુલાબચંદ આણંદજી શાહ
લોગીલાલ મગનલાલ શાહ
પરમાણુદ તારાચંદ વોરા
છોટાલાલ નાનચંદ શાહ

અમારી નિરંતરની ચિંતા.

પ્રાતઃપ્રવચન આચાર્યશ્રી વિજયવલ્લભસૂરીશ્રી મહારાજ સપરિવાર ગુજરાનવાલામાં આજીવન ગિરાનમાન છે. ત્યાં ભવંકર સ્થિતિ દોવાથી આ સમાને નિરંતર ચિંતા થયા કરે છે, અને તે માટે ગુજરાનવાલા, અમૃતસર, લાહોર અને દીલ્લી, વડાપ્રધાન, મુખ્ય, શેઠ આણંદજી કલ્યાણજી વગેરે ઉપર અવારનવાર તારો અને પત્રો લખાયા જાય છે. છેલ્લા સમાચાર શેઠશ્રી આણંદજી કલ્યાણજી અમદાવાદથી તા. ૧૩-૬-૪૭ ના રોજ મળેલ છે તે સમાજની જાણ માટે નીચે પ્રમાણે આપીએ છીએ.

જૈન જનતાની જાણ માટે

મેરલા ષોડશરદીય રેશન મારફત આચાર્ય મહારાજ વિજયવલ્લભસૂરીશ્રી મહારાજ સાદેજ વગેરે સાધુઓને સુખશાતા સંબંધમાં સમાચાર મંગાવેલા તે ષોડશરદીય રેશનવાળાને હોદ્દાધાર પુરથી તા. ૩-૬-૪૭ ના પત્રમાં બોલીલાલ એમ. શાહ જણાવે છે કે:-મહારાજ શ્રી વિજયવલ્લભસૂરીશ્રી તથા તેમની સાથેના અન્ય સાધુ સાથી ગુજરાનવાલામાં હેમકુશળ છે. ચોમાસું પણ ગુજરાનવાલામાં કરવાનું નક્કી રાખેલું છે. મહારાજશ્રી પાસે આપણા જૈન ભાઈઓ બસોએક છે. મહારાજશ્રીની આજ્ઞામાં કાંઈ પણ જાતની ચિંતા કરશે નહિં.

આપણા જૈન ભાઈઓને પણ કંઈ નુકસાન થયું નથી તેમ લખે છે. શુભમહારાજના પ્રતાપે ત્યાં શાંતિ છે. વધુ માહિતી સંબંધી શ્રી ગુલામજી જૈન, નવ મદના દેરાસર, કાવારી ખગર પુઠાવવા લખે છે.

છેલ્લા તાર સમાચાર

મમાને તા. ૨૦-૬-૪૭ ના રોજ શ્રીમદ્ વિજયવલ્લભસૂરીશ્રી મહારાજનો ખુદ પેતાનો જ નીચે મુજબ તાર ગુજરાનવાલાથી આ મમાને મળ્યો છે.

Safe uptill to-day will inform if starting
Vallabhsuri.

આજ્ઞાન સુધી સદીસલામત છીએ. તો નીચેના મુદ્દા તો ખગર આપશું.

“વલ્લભસુરિ”

છેલ્લા તાર સમાચાર.

શ્રી વિજયવલ્લભસૂરીશ્રી મહારાજનો ખુદ પેતાનો તા. ૨૦-૬-૪૭ નો મુદ્દો અરબંદ તાર આજે તા. ૨૨-૬-૪૭ ના રોજ અમાને મળ્યો છે. જે નીચે મુજબ છે.

Shree Jain Atmanand Sabha
Bhavnagar-Received to-day all well
Samsabri Khanana.

“Vallabhasuri.”

તમારો તાર આજે મળ્યો. સર્વે સુખશાંતિમાં છીએ. સંવતસરી ખામણા.

શ્રી વિજયવલ્લભસૂરીશ્રી

જૈન સમાજની જાણ માટે ઉપરના તાર સમાચાર પ્રગટ કરીએ છીએ. અમાને પણ આ સમાચાર જાણી ચિંતા ઓછી થઈ છે અને આનંદ થયો છે.

* ૬૭ પણ શુરેવશી વિજયવલ્લભસૂરીશ્રી મહારાજ સપરિવાર ત્યાંથી હેમકુશળ વિદાર કરી સદીસલામત રથાન પર ન જાય-પહેલે ત્યાં સુધી ચિંતા મટે તેમ નથી.

મુનિરાજશ્રી વિદ્યાસવિજયજી મહારાજશ્રીનો તા. ૨૫-૬-૪૭ નો અમૃતસરથી તાર છે તેમાં જણાવે છે કે આચાર્ય મહારાજશ્રી વિજયવલ્લભસૂરીજી ગુજરાનવાલામાં સુખશાંતામાં છે.

શ્રી જૈન આત્માનંદ સમાજ-જાવનગર

ખેડજનક અવસાન.

સંધરી મજિલાલ પોપટલાલ જાવનગરનિવાસી કે જેઓ આ સમાજનાં લાઈફ મેમ્બર હતા તેમનું બીજા આવડું મુદ્દિ ૧૩ ને શુક્રવારના રોજ ખેડજનક અવસાન થયું છે. તેઓ મીસનરાર સ્વચાવતા અને ધર્મશ્રદ્ધાળુ હતા. આ સમાજના તેઓ ધર્માવધોયાલાઈ મેમ્બર હતા. સફળ આત્માની શાંતિ હૃદયે છીએ.

ક્રનામી નિબંધ.

“ સામાજિક, રાજકીય અને ધાર્મિક દૃષ્ટિએ જૈન સમાજનું ખાલી ” એ વિષય ઉપર ૪૦૦ શ્લોકોનો નિબંધ તા. ૩૧-૧૨-૪૭ સુધીમાં નીચેનાં સ્થળ ઉપર મોકલી આપવા વિનંતિ કરવામાં આવે છે. સાધુ અને યતિ પણ આમાં ભાગ લઈ શકે છે. આ નિબંધમાં પ્રથમ આવનારને રૂ. ૧૦૧) અને બીજા નંબરે આવનારને રૂ. ૫૧) નું ધન્યામ આપવામાં આવશે.

લી. માનદ મંત્રીઓ.

આત્માનંદ જૈન સભા.

૧૭, ધનંજી રોડ, મુંબઈ નં. ૩

સાભાર-સ્વીકાર.

- (૧) શ્રીતિલકમંજરી:-શ્રી વિજયનેમિસુરિ અન્ય-માળા રતન ૨૭. પ્રકાશક શ્રી જૈન અંચ પ્રકાશક સભા, અમદાવાદ. કિં. ૦-૧૨-૦.
- (૨) આત્માની ઉન્નતિનાં ઉપાયો:-શ્રી હંસસાગરજી મહારાજે આપેલું જાહેર વ્યાખ્યાન. મુંબઈ. પ્રકાશક શા. મોતીચંદ દીપચંદ, તંત્રી શ્રી શાસન સુધાકર-કળીયા.
- (૩) શત્રુજય તીર્થદર્શન:-પ્રયોજક ડ્રલચંદ દરીચંદ દોશી મહુવાકર. નિયામક, શ્રી યશોવિજયજી જૈન ગુરુકુલ-પાલીતાણા.
- (૪) હિતશિક્ષા છત્રીચી:-છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર મોહનલાલ ખોડીદાસ શાહ, શાંતાકુળ (મુંબઈ) સ્વર્ગવાસી ભાઈ રવીન્દ્રના રમરજીયો.
- (૫) શ્રી સીમંધરસ્વામીને વિનંતિરૂપ સવા સો ગાથાનું સ્તવન:-લેખક પંડિત જયંતીલાલ જાદવજી. શેઠ રતીલાલ નયુભાઈ તરફથી ભેટ.
- (૬) જૈન ધર્મ દર્શન-અયોજક મણિલાલ મોહનલાલ ઝવેરી-મુંબઈ.
- (૭) જૈન સિદ્ધાંત માસિક તથા પર્યુષણપર્વ વિશેષ પાંક:-પ્રકાશક-જૈન સિદ્ધાંત સભા. શાંતિસદન,

લેમિંગ્ટન રોડ-મુંબઈ નં. ૭.

- (૮) શ્રી વીરપ્રકાશ:-શ્રી શીહોર વીશાશ્રીમાળી જૈન સુવક મંડળ તરફથી, અંક ૧ લો.
- (૯) વિજયકેશરસૂરિનાં વચનામૃતો:- સંપાદક અને પ્રકાશક-પંડિત માવજી દામજી શાહ. મુખ્ય ધર્મ શિક્ષક, બાંશુ પન્નાલાલ પૂનમચંદ જૈન હાઈસ્કૂલ-મુંબઈ.
- (૧૦) પ્રભાવિક પુરુષો ભા. ૨ જો. લેખક:-મોહનલાલ દીપચંદ ચોક્સી-મુંબઈ. પ્રકાશક:-શ્રી આત્માનંદ જૈન સભા-મુંબઈ. મૂલ્ય રૂ. ૩-૦-૦.
- (૧૧) શંખેશ્વર મહાતીર્થ ભા. ૧ લો. લેખક:-શાન્તમૂર્તિ મુનિરાજશ્રી જયન્તવિજયજી. બીજી આવૃત્તિ. શ્રી યશોવિજયજી અંચમાળા કિં. રૂ. ૧-૬-૦.
- (૧૨) ધન્ય નારી:-શ્રી લક્ષ્મિસૂરીશ્વર જૈન અંચ માળા (૧૯) લેખક:-પૂ. પં. શ્રી પ્રવિણવિજયજી ગણિયર, સહાયક પૂ. મુનિ મહારાજશ્રી મહિમાવિજયજીના સદુપદેશથી સુરતનિવાસી બાલુભાઈ પ્રેમચંદ ઝવેરી.
- (૧૩) નરકેશ્વરી વા નરકેસરી:-લેખક-જયભિખુ પ્રકાશક-ગુજ્જર અંચરતન કાર્યાલય-અમદાવાદ.
- (૧૪) તીર્થાધિરાજ શ્રી સિદ્ધગિરિ પંચાશિકા:-રચયિતા-પૂજ્ય મુનિરાજશ્રી સુશીલવિજયજી મહારાજ. કિં. રૂ. ૦-૮-૦.
- (૧૫) જૈન બાલ અંધાવલિ:-બ્રેણી પહેલી:-પ્રકાશક-ગુજ્જર અંચરતન કાર્યાલય-અમદાવાદ.
- (૧૬) શ્રી વિજયધર્મસૂરિ શ્લોકાંજલિ:-રચયિતા-મુનિ ન્યાયવિજયજી, તેનો સુન્દરાતી તથા અંગ્રેજી અનુવાદ.
- (૧૭) ધાર્મિક અભ્યાસક્રમ પાઠ્યપુસ્તક પહેલું:-સંપાદક-નંદલાલ ચત્રાજી શાહ ગૃહપતિ, જૈન શ્વે. મૂર્તિપૂજક વિદ્યાર્થી ભવન-કડી.
- (૧૮) શ્રી સિદ્ધાચલ તીર્થ સ્તવનમાલા (નવ રમરજી સહિત):-પ્રકાશક:-મેઘરાજ જૈન પુસ્તક ભંડાર. મુંબઈ.

અમારા માનવતા લાઇફ મેમ્બરોને નમ્ર સુચના.

આપાર સુધીમાં થયેલા લાઇફ મેમ્બરોને શ્રી વસુદેવ દિંડી તથા શ્રી શાંતિનાથ ચરિત્ર (તૈયાર થવા આવ્યું છે તે તૈયાર થયેલાં તરત જ) બંને પ્રથમ વર્ગના લાઇફ મેમ્બરોને બેટ, બીજા વર્ગના લાઇફ મેમ્બરોને (ધારા પ્રમાણે) બેટ મોકલવામાં આવશે માટે. હાલ બેમાંથી એકપણ મંથ બેટ મંગાવવા તરદી લેવી નહિં.

રજીસ્ટર થયેલ પ્રાચીન ભંડારને પણ બેટ તે વખતે મળશે.

બીજા વર્ગમાંથી પ્રથમ વર્ગ થયેલાં માનવતા લાઇફ મેમ્બરો.

શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશના અથાઠ માસના અંકમાં જજાવ્યા પ્રમાણે અમારી નમ્ર સુચનાને માન આપી હાલમાં અપાતાં શ્રી સંઘપતિ રૂ. ૬-૮-૦ તથા શ્રી મહાવીર યુગની મહાદેવીઓ રૂ. ૬-૮-૦ રૂ. ૧૦) દર્શના બે પ્રથો રૂ. ૫૦)ના વધારાના આપી પ્રથમ વર્ગના લાઇફ મેમ્બરો ધણા બધાઓ (આત્મિક અને આર્થિક દૃષ્ટિનો લાભ વિચારી) ઉત્સાહપૂર્વક થાય છે, તેમને બેટ આપેલી છે. હવે આ માસમાં બીજા અન્ય ધર્મ બધાઓ જે નવા બીજા વર્ગમાંથી પ્રથમ વર્ગમાં સમાસદો થયા છે તેના નામો નીચે મુજબ છે.

બીજા વર્ગમાંથી પ્રથમ વર્ગનાં થયેલા માનવતા લાઇફ મેમ્બરો.

૧ શ્રી ગોંડલ જૈન પુસ્તક ભંડાર	૫ શ્રી જીવજીભાઈ ગોરધનદાસ	૧૦ શ્રી દીપચંદ જોડાભાઈ
૬ શ્રી હેમચંદ રતનશી	૬ શ્રી પરમાણુદાસ નરશીલાસ	૧૧ શ્રી વેલચંદ કરધનદાસ
૨ શાહ કાન્તિલાલ કેશવલાલ	૭ વકીલ ગુલામચંદ ખૂજચંદ	૧૨ શાહ દીપચંદ જીવજીલાલ
૩ શાહ રામચંદ મગનલાલ	૮ શ્રી દિગચંદ મગનલાલ	૧૩ હાલ છાટાલાલ સુનીલાલ
૪ શાહ કુંવરજી જોડાભાઈ	૯ શાહ માણેચંદ ગોરધનદાસ	

બીજા વર્ગનાં લાઇફ મેમ્બરોને નમ્ર સુચના.

સ્થાનિક તથા બહાર ગામના સભ્ય સાહેબોને જજાવવાનું કે હજી સુધી રૂ. ૫૦) વિશેષ બારી પ્રથમ વર્ગના લાઇફ મેમ્બર નથી થયા તેઓ પણ વિચાર કરી તેમ કરી શકે માટે આસો વહી ૩૦ સુધી પહેલા વર્ગમાં દાખલ થઈ બેટનો લાભ મેળવે તેમ ઇચ્છીએ છીએ. કદાચ તે પ્રમાણે બેટનો વિશેષ લાભ મેળવવા ઇચ્છા ન વધે તો હવે ઉપરની મુદત સુધીમાં સવાને પત્ર લખી-શ્રી સંઘપતિ ચરિત્ર રૂ. ૬. ૬૫ તથા શ્રી મહાવીર પ્રજુનાં યુગની મહાદેવીઓ રૂ. ૬. ૩૫ વેળાસર મંગાવી લેવા સુચના છે. કારણ કે આ બંને ઉપયોગી મંથો અન્ય જૈન બધાઓ ધણા મોટા પ્રમાણમાં મંગાવે છે જેથી આસો વહી ૩૦ પછી તે બંને છુટકો સિલિક રહેવા સંભવ નથી, જેથી તે મુદત પછી આપ આ છુટકો બેટ તરીકે મંગાવવા ઇચ્છા ધરાવતા નથી તેમ ધારી તે સિલિક નહિં રહે તો પછી સભા આપને આપી શકશે નહિં માટે આપને ચોગ્ય લાગે તે રીતે વિચાર કરી વેળાસર મંગાવી લેવા નમ્ર સુચના છે.

નવા તૈયાર થતાં અપૂર્વ સાહિત્ય પ્રકાશનો.

(અનુવાદો)

૧ કથારતનકાપ	૨ શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રજુ ચરિત્ર
૩ શ્રી શ્રેયાસનાથ પ્રજુ ચરિત્ર	૪ મહાસતી દમયંતી ચરિત્ર (શ્રી ઉપયોગી સીરીઝ તરીકે.)

ચોજનામાં

૫ શ્રી સુમતિનાથ પ્રજુ ચરિત્ર (શ્રી સોમપ્રજ્ઞાચાર્યશ્રી) નંબર ૧-૩-૫ માં આર્થિક સહાયની અપેક્ષા છે.

૧ શ્રી વસુદેવહિંદી-અર્થ (શ્રી સંઘસ ગણિત, ભાષાંતર)

તત્ત્વજ્ઞાન અને બીજી ઘણી બાબતોને પ્રમાણિક ઠરાવવા સાદરૂપ આ અગ્રી સુમારે પાંચમા સંક્રમાં શ્રી સંઘસગણિ મહારાજે રચના કરેલી છે. મૂળ અર્થનું બહુ જ પ્રયત્નપૂર્વક સંશોધનકાર સફળ મુનિરાજ શ્રી ચતુર્વજ્યપજ મહારાજ તથા વિદ્યમાન સાક્ષરવર્ગ મુનિરાજ શ્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજે કરી જૈન સમાજ ઉપર મહાન ઉપકાર કર્યો છે. ભારતનો ઇતિહાસ તૈયાર કરવા માટે અનેક અને બહુ જ પ્રાચીન ગ્રંથ છે. દરેક જૈન જૈનેતર સાક્ષર અને સાહિત્યકારની પ્રથા સાને પાત્ર થયેલ આ ગ્રંથ છે. આના બહુ મૂલ્ય ગ્રંથનું ભાષાંતર વિદ્વાન રા. રા. મોગીલાલ જી. સાહેબરા એમ. એ. અસહાયતાના પાસે તૈયાર કરાવેલ છે. અરેબરી જ્ઞાનભક્તિનું આ ઉત્તમોત્તમ કાર્ય છે. આ ગ્રંથમાં અનેક ઐતિહાસિક સામગ્રી અનેક જાણવા યોગ્ય વિષયો અને કથાઓ આવેલી છે. સુમારે હરોડ પાનાનો ગ્રંથ કંપડાનું પાકું બાઇન્ડીંગ સુંદર સચિત્ર કવર ઝેકટ સાથે કિંમત રૂ. ૧૨-૮-૦ પોસ્ટેજ અલગ. ૪૦ પાના લાઇફ મેમ્બરને ભેટ મળશે.

૨ શ્રી શાંતિનાથ ચરિત્ર-શ્રી અનિતપ્રભસુરિદ્રુત.

મૂળ ઉપરથી સુન્દરાતી ભાષાંતર સુંદર-સરલ-વિવિધ કલરીંગ સચિત્રો સાથે, ઉચ્ચ કાગળો ઉપર, સુંદર સુન્દરાતી ટાઇપમાં છપાય છે, પાકા બાઇન્ડીંગથી અલંકૃત કરવામાં આવશે. દેવાધિદેવ શ્રી શાંતિનાથ પ્રભુના બાર ભવોનું અપૂર્વ સ્વરૂપ, અનેક બીજી અતર્ગત કથાઓ, બાર વ્રત અને બીજા વિષયો ઉપરની દેશના, અનુકંપા (જીવદયા) નું અદ્ભૂત, અપૂર્વ, અનુપમ વૃત્તાંત આ ચરિત્રમાં આવેલ છે જે મનન કરવા જેવું છે. ઘણે ભાગે દીવાળી લગભગ પ્રકટ થશે. છપાય છે. રૂ. ૧૦૧) આપી પ્રથમ વર્ગના લાઠરવા વદી ૩૦ સુધીમાં નવા ચનારા લાઇફ મેમ્બરને આ ભેટનો લાભ મળશે.

“નૂતન સાહિત્ય પ્રકાશન”

૧ શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુ ચરિત્ર.

શ્રીમાન દેવભદ્રાચાર્યકૃત ૧૧૦૦૦ હમ્મર શ્લોક પ્રમાણ, પ્રાકૃત ભાષામાં બારમા સંક્રમાં રચેલો તેનું ભાષાંતર છપાય છે. આ ચરિત્ર ગ્રંથકર્તા આચાર્ય મહારાજની વિદ્વાંતપૂર્ણ સુંદર, અનુપમ, અલૌકિક રચના છે. આટલો મોટો શ્રી પાર્શ્વનાથ ચરિત્ર ગ્રંથ બીજો નથી. તેમ આવી મહત્વપૂર્ણ ચરિત્ર રચના ભાગ્યેજ બીજા ગ્રંથમાં દશે. પ્રભુના ભવિનાં વિસ્તૃત વર્ણન સાથે, પ્રભુનાં દશ ગણધરનાં પૂર્વભવોના ચરિત્રો સાથે આપવામાં આવેલ છે. સાથે અનેક અતર્ગત કથાઓ અને ઘણા જાણવા યોગ્ય વિવિધ વિષયો પણ આવેલાં છે. ગ્રંથ છપાય છે. આ એક અપૂર્વ કૃતિ છે. દૈવ દોષ સાડા પાંચસેંદ પૃષ્ઠ, અને આકર્ષક રંગીન ચિત્રો, ગજગુપ્ત બાઇન્ડીંગવડે સુન્દરાતી સારા અક્ષરોથી છપાય છે. આર્થિક સહાય શેઠશ્રી ચંદુલાલ ટી. શાહ (ડેપુટી મેનેજર, કાઉન લાઇફ કંપની) તરફથી પોતાનાં પૂજ્ય સ્વર્ગવાસી પિતા શ્રીયુત ત્રિભુવનદાસ મંગલજી શાહના સ્મરણાર્થે સહાને મોકલી છે.

૨ શ્રી કથારત્નકોષ ગ્રંથ-શ્રીમાન દેવભદ્રાચાર્ય મહારાજે

(સંવત ૧૧૫૮ માં પ્રાકૃત ભાષામાં રચેલો છે. જેમાં સમ્યક્ષર આદિ તેજોદ સામાન્ય ગુણો અને પાંચ અજુગત આદિ વિશેષ ગુણોને લગતી ૫૦ વિષયો સાથે તેની મૌલિક, સુંદર પદ્યપાદ્ય કરવા જેવી કથાઓ વાચકોની રસવૃત્તિ આપે. ગ્રંથ વાંચતા નિરસ ન કરે તેવી સુંદર રચના આચાર્ય મહારાજે કરી છે. આ ગ્રંથમાં આવેલ ગુણોનું સ્વરૂપ, તેનું વિવેચન, તેને લગતા ગુણદોષો, લાભ-હાનિનું નિરૂપણ આચાર્ય મહારાજે એવી સુંદર પદ્ધતિ, સંકલનાથી કર્યું છે કે જેથી આ ગ્રંથની અનુપમ, અમૂલ્ય અપૂર્વ રચના બનેલ હોવાથી તે અપૂર્વ સાહિત્ય ગ્રંથ ગણાય છે. આ સુંદર ગ્રંથ મૂળ અમોજી પ્રસિદ્ધ કર્યો છે, જેની મૂળની કિંમત રૂ. ૮-૮-૦ છે. જેનું આ સરલ શુદ્ધ ભાષાંતર પણ સાક્ષરવર્ગ મુનિરાજ શ્રીપુણ્યવિજયજી મહારાજની દેખરેખ નીચે થયેલ છે. તે ગ્રંથના પાના સુમારે પાંચસેંદ ઉપરાંત થશે.

શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ

卐 卐 卐

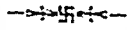
પૂર્વે ૪૫ મુ.

અંક ૪ થી.

ભાગ
મં. ૫૨

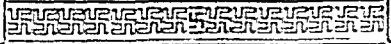
સંવત ૨૦૦૮.

પ્રાચીન સ્વામીજી ૧: ૩-૨-૦૦ પાટણ મહિન.

પ્રકાશક—

— : શ્રી જીન આત્માનંદ સમાજ-ભાવનગર : —

અ નુ ક મ શ્લોક.

૧	શ્રી વિમલગિરિ સ્તવન	શ્રી હેમેન્દ્રસાગરજી મં	૬૬
૨	આં વિજયવલ્લભસૂરીશ્વર મહારાજ જન્મ જયંતિ (૭૮)
	સ્મરણરૂપ સ્તુતિ	શ્રી વિનયવિજયજી મં	૭૦
૩	વિચારશ્રેણી :	આં શ્રી વિજયકરત્તરસરિજી	૭૧
૪	શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકરકૃત બ્રહ્મશ બ્રહ્મશીઓ	આં વિજયપદ્મસરિ	૭૩
૫	યોગમિમાંસા	સં. પાં મુનિશ્રી પુણ્યવિજયજી	૭૬
૬	સુવાક્યામૃત	મુનિકુમાર શ્રવણ	૭૮
૭	ધર્મ કૌશલ્ય	મૈત્રિક ૭૯
૮	યાત્રાના નવાણું દિવસો	ગાં ચોકસી	૮૩
૯	શ્રી વસુદેવ દિગ્દી માટે અભિપ્રાય	પ્રજાગણ પેપર	૮૫
૧૦	વર્તમાન સમાચાર સ્વીકાર અને સમાલોચના	૮૭
૧૧	(ખેડજનક નોંધ)	૮૮

આ માસમાં નવા થયેલા માનવંતા સભાસદો

	પેટન	અમદાવાદ
૧ શેઠ સારાભાઈ હડીસીંગ	(૧)	લાઈફ મેમ્બર
૨ શાહ ચીમનલાલ રેવાલાલ	(૧)	કાલ્દાપુર
૩ શાહ કાલાલાલ ભાઈચંદ	(૧)	"
૪ શ્રીમતી વસંતબહેન દિગ્દીલાલ	(૧)	"
તલસાણીવા. M. A.	(૧)	મુ'બદ
૫ શાહ પ્રતાપરાય ત્રિજીવનદાસ	(૧)	"
૬ શાહ ચતુરદાસ પરસોતમદાસ મહેતા	(૧)	"
૭ શેઠ ધનજીભાઈ ત્રીકમજી	(૧)	"
૮ સંધવી રણછોડદાસ તેમચંદ જામનંદરવાળા	(૧)	"
૯ શાહ નાગરદાસ ધરમસી ટાણાવાળા	(૧)	"
૧૦ શાહ શાંતિલાલ જીવરાજ નથુભાઈ	(૧)	"
૧૧ શાહ કાન્તિલાલ નથુભાઈ	(૧)	"

આનંદપૂર્વક શહેર લાવનગરમાં ચાતુર્માસ વિસર્જન.

શ્રીમાન્ આચાર્યદેવ શ્રી વિજયનેમિસૂરીશ્વરજી મહારાજના વિદ્વાનશિષ્ય આચાર્ય મહારાજ શ્રી લાવણ્યસૂરિજી મહારાજ સપરિવાર આ શહેરમાં આ ચાતુર્માસમાં ચિરાજમાન હતા. આચાર્ય મહારાજ વ્યાકરણ, ન્યાય અને તત્ત્વજ્ઞાન (આગમજ્ઞાન) વગેરેના નિષ્ણુત હોવાથી આ ચાતુર્માસમાં પોતાની વિદ્યાપૂર્ણ વાણીવડે શ્રી પૂજ્ય ભગવતી સ્વં અને સાથે સત્વશાળી નરેન્દ્ર વિક્રમાદીત્ય ચરિત્ર બહુજ સરલ, મીઠું, સુમધુર અને બાળજીવો (સહજ જ્ઞાનવાળા) સમજી શકે તેવી વાણીવડે સંભળાવી જૈન સમાજ ઉપર ઉપકાર કર્યો છે. પશુધણમાં તેની આરાધના, તપસ્યાઓ, જ્ઞાનદાન, અનેક એવા બીજા શાસન પ્રભાવનાના અનેક કાર્યો થતાં શ્રી સંધે યથાશક્તિ આત્મકલ્યાણ સાધ્યું છે. આવા વિદ્વાન મુનિવરોને દર વર્ષે અત્રેના શ્રી સંધે વિનંતી કરી ચાતુર્માસ માટે આમંત્રણ કરવાની જરૂર છે.

આ સભાના નવા થયેલાં માનવંતા પેટ્રન—

શેઠ સાગરાઈ હડીસીંગ-અમદાવાદ.

શેઠશ્રી સારાભાઈ હડીસીંગનું સંક્ષિપ્ત જીવન વૃત્તાંત.

ગુર્જર ભૂમિ-દેશનું મુખ્ય શહેર અમદાવાદ વ્યાપાર, ઉદ્યોગ હુત્તર અને લક્ષ્મીવટે નિરંતર યતી જતી આબાહીથી રાજનગર કહેવાય છે. અનેક પ્રકારની શિક્ષણ સંસ્થાઓ, વિદ્યાપીઠો, અને કલાધામોવડે વિદ્યાધામ મનાય છે. અલૌકિક સુંદર, રમણીય અનેક જૈન મંદિરોવડે જૈનપુરી કહેવાય છે. વિદ્વાન ત્યાગી મહાત્માઓના આવા ગમનને લીધે યાત્ર શ્રવણવડે જૈન સમાજમાં દેવ, શુદ્ધ, ધર્મની શ્રદ્ધાવડે યાસન પ્રભાવતાના અનેક માંગલિક કાર્યો પણ થયા દ્રર છે. આ જૈનપુરી શહેરમાં શેઠ સાહેબ સારાભાઈ હડીસીંગનો જન્મ થયો હતો.

વંશપરંપરાથી ધર્મ શ્રદ્ધા અને જૈન સંસ્કાર શ્રીયુત્ સારાભાઈ શેઠને વારસામાં મળ્યા હતા. લઘુવયમાં આર્થિક સ્થિતિ સામાન્ય હોવા છતાં વ્યાપારી લાઇનમાં લેડાયા, પછી કુશાગ્ર બુદ્ધિ, પૂર્વ પૂણ્ય અને દેવ, શુદ્ધ, ધર્મની ઉપાસનાવડે રૂ અને કાપડના કમીશન એન્ટે તરીકે મુંબઈ, અમદાવાદમાં ધંધો શરૂ કર્યો; જાને સ્વયે નિષ્ણાત, વ્યવહાર કુશળ વ્યાપારી તરીકે સારી ખ્યાતિ પ્રાપ્ત થઈ, સાથે આર્થિક સંપત્તિ વધવા લાગી અને ધર્મ શ્રદ્ધાની પણ વૃદ્ધિ થઈ, અને જૈન સમાજમાં એક ગર્વ શ્રીમત જૈન તરીકે ગણના પણ થવા લાગી.

રાજેશ્રી સારાભાઈની હાલ ચોસઠ વર્ષની લગભગ વય હોવા છતાં ઘણા વર્ષો પહેલાં પ્રજ્ઞચર્ચ મત ઉચરી આત્મકદયાણુ પણ સાધ્યું છે. દર વર્ષે તીર્થયાત્રા કરવાનો નિયમ છે અને તેથી જ ગર્ભસાલ શ્રી તાલધ્વજગિરિની નવાણું યાત્રા પણ કરી હતી. અઢાઇમહોત્સવ, શાંતિસ્નાત્ર જેવા દેવ ભક્તિનાં કાર્યો પણ

જીવનમાં ભૂલ્યા નથી, અને તે ઉદારતાપૂર્વક કર્યો છે. પ્રતિક્રમણ, જિનપૂજા, રાત્રિ ભોજન ત્યાગ, સામાયિક વગેરે તો શેઠ સાહેબની નિરંતરની ધાર્મિક પ્રવૃત્તિ ચાલુ જ છે. મહારાજા જામસાહેબ સાથે સારા સંબંધને લઈને તીર્થને અંગે ઉપયોગી કાર્ય તેમની તે લાગવગથી પણ થયેલ છે.

સ્વભાવે સરલ, પુણ્ય પ્રભાવક હોવા છતાં હંમેશાં વ્યવહારમાં લઘુતા દર્શાવનારા છે. આ પુણ્યશાળી પુરુષને ધર્મનિષ્ઠ, તેમને પગલે ચાલનારા શ્રી રમણભાઈ, રતિલાલભાઈ, મનુભાઈ, ચીનુભાઈ, અંગાલાલભાઈ અને અનુભાઈ એ છ સુપુત્રો અને એક સુપુત્રી શ્રી કંચનબહેન છે. એમણે તેમજ તમામ પુત્રો પૌત્રોએ પણ ઓળી કરેલી છે. મોટા સુપુત્ર રમણભાઈ ‘સમયજ્ઞ અને સર્વ ભાઈઓ સન્નજન છે.’ શ્રી રતિભાઈ અને અનુભાઈએ તો ઉપધાન પણ વહન કર્યો છે એટલે કે આયુ કુટુંબ ધર્મનિષ્ઠ છે.

શેઠ સાહેબ અને તેમના સુપુત્રોએ આ સલાની કાર્યવાહી, દેવ, શુદ્ધ, અને ધર્મની લક્ષિત બાણી અને થતી જતી પ્રગતિ અવલોક્ષી શ્રી સારાભાઈ શેઠ આ સલાના માનવતા પેટ્રન (ચુરખી) ધયા છે, જે માટે આભાર માનીએ છીએ. શેઠ સાહેબ, સારાભાઈ વગેરે દીર્ઘાયુ થઈ આધ્યાત્મિક, શારીરિક અને આર્થિક સંપત્તિ મેળવી, અનેક સજાવતો કરી દિવસાનુદિવસ આત્મકલ્યાણ સાથે તેવી પરમાત્માની પ્રાર્થના કરીએ છીએ.

ન ઝ સુ ચ ના.

અમારા માનવંતા પેટન સાહેબોને અને લાઈફ મેમ્બરોને
શ્રેણીબંધ સુંદર ગ્રંથોનો ભેટ તરીકેનો લાભ.

ગયા માસ સુધીમાં શ્રી સંઘપતિ ચરિત્ર, રૂ. ૬૫૫ શ્રી મહાવીર યુગની મહા દેવીઓ
રૂ. ૩૫૫ (કુલ ૬૫૫ રૂપીઆના ગ્રંથો ભેટ અપાઈ ગયેલા છે. દરે રૂપિય માસમાં શ્રી વચ્ચુદેવ હિંદી
રૂ. ૧૨૫૫ તથા શ્રી શાંતિનાથ પ્રભુ ચરિત્ર રૂ. ૭૫૫ વીર રૂપીઆની કિંમતના બે ગ્રંથો ધામ પ્રમાણે
ભેટ મળશે. ત્યારબાદ શ્રી દમયંતી ચરિત્ર અને શ્રી પાર્થનાથ પ્રભુ ચરિત્ર એ બે ગ્રંથો,
ત્યારબાદ શ્રી કૃષ્ણ રત્નકોષ ૩, ૪, ૫, ૬ અને શ્રી શ્રેયાંસનાથ ચરિત્ર ઉપરાંત આ બે ગ્રંથો પ્રેક્ષકો
જાણી રહેલા છે અને બીજા ગ્રંથો યોગ્યતામાં છે, પ્રકટ થતાં તરતજ ઉપરાંત શ્રેણીબંધ સુંદર સચિત્ર ચરિત્રો
ધણીજી ભારે કિંમતના ભેટ આપવામાં આવશે. શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ માસિકમાં ભેટના ગ્રંથો મારેની
નહેરખખાર દ્વારા જે જે વખતે જે જે લાઈફ મેમ્બર મારે સૂચના કરી હોય તેની દાની
અંદર રહીને તે તે પ્રમાણે ઉપરાંત ગ્રંથો ભેટ આપવામાં આવશે.

આવા સુંદર ગ્રંથોમાં આવેલા તીર્થંકર જનમાન, સત્વશાળી મદાન નરો, સતી સિદ્ધામણીના ચરિત્રો સાથે
તત્ત્વજ્ઞાનના સરલ, સારા, સમજવા જેવા, વિષયો વાંચી અનેક જન્માત્માઓ આત્મકલ્યાણ સાધી શકે છે. અને
આર્થિક દૃષ્ટિએ પણ આ સભા જેવો લાભ હોઈ સંસ્થાએ આપી નથી, આપી શકતું નથી. જો
પ્રકાશના લાભો મેળવવા દર માસે અને ક્રમે ક્રમે (જેન બંધુઓ) નવા પેટન સાહેબો અને લાઈફ
મેમ્બરો થયા છે અને થાય છે. સ્થિતિ સંપન્ન જૈન બંધુઓને ખાસ પેટન પદ સ્વીકારવા
અને ઉદરે રૂ. ૧૦૧૫ આપી સત્વર લાઈફ મેમ્બરો થવા ન ઝ સુ ચ ના છે.

સોદરીઓ.

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા.

ભાવનગર.

શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ.

... પ્રકાશક:—શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા-ભાવનગર ...

વીર સં. ૨૪૭૪.

કાર્તિક

પુસ્તક ૪૫ મું.

વિક્રમ સં. ૨૦૦૪.

:: ઇ. સ. ૧૯૪૭ ડીસેમ્બર ::

અંક ૪ થો.

વિમલગિરિરાજ-સ્તવન.

(ઉગ્ર ખટાવે પેં ઉઃ નાઉ.)

વિમલ વિમલગિરિ નાઉ,
પ્રભુ જોઇ હરખાઉ.....હાં.....પ્રભુ...ટેકો

તન, મન, ધન, પ્રભુ ચરણે અર્પું,
પ્રેમે શીથ નભાવું,
અંદન, અક્ષત, પુષ્પ ધરીને
ભક્તિ-ગીત ગભાવું
ન્યાસ નૃત્યે ચરણો રાજે, ગાઉં શુભને મધુર અવાજે,
યાયે હર્ષ અપાર.....

જિનવરકેરા ચરણકમળમાં,
પામું સઘળો સાર.....
આંગી દિવ્ય રચાવું, જિનવર-ધૂન મથાવું.....પ્રભુ

પુંઠરીક જ્યાં સિદ્ધિ વરીયા,
પંચ કોટિ મુનિવર ઉદ્ધરિયા;
એવા તીર્થે દર્શન પામી,
મુક્તિપંથ સભાવું;
મુનિ હેમેન્દ્ર અજિત પદ લેવા,
વિમલાચલ શુભ ગાઉં,
એ ગિરિવર ચરણે નાઉ (૨).....વિમલ

મુનિરાજ હેમેન્દ્રસાગરજી.

પૂજ્યપાદ પ્રાતઃસ્મરણીય શ્રી શ્રી ૧૦૦૮ શ્રીમદ્
વિજય વલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજ સાહેબની
૭૮ મી જન્મ જયંતિના સ્મરણરૂપ

વર્ષાભિનંદન રતુતિ.

દોહરો.

સંવત ભૂજ સહસ્ત્ર વેદ (૨૦૦૪), મંગલ નવલ પ્રભાત;
કુમ કુમવર્ણી ખીલતી, પ્રભા ભાનુ ઉઘાતx ૧

મંદકાંતા.

ખીલે ભાનુ નવલ વર્ષે, શાન્તિ સામ્રાજ્ય સ્થાપે;
કુલે કલે કુસુમ કળીયો, દિવ્ય સુગંધ આપે;
દોકિલાના મધુર ટહુકે, શુંજતી આમ વાડી;
આશ્રિતોને શીતલ જનવે, ઉજ્યુતાને નસાડી. ૧

અનુષ્ટુપ.

શાન્તિ ને સુરણી નિત્યે, ગૌરવે શુંજતા રહે;
નિવારી દુઃખ દુઃખીના, આશિષો દિલની લહે. ૧

દોહરો.

વર્ષાભિનંદન સુભગ, સ્વીકારો ધરી સ્નેહ;
વિનય ઈદ્ર તો વિનવે, વરસો અમિરસ મેહ. ૧

રચયિતા—

સુનિશી વિનયવિજયજી—વડનગર.

x ઉચોત

વિચારશ્રેણી

લેખક—આચાર્યશ્રી વિજયકૃષ્ણસૂરિજી મહારાજ

અહિંયા કાંઈપણ ન કરી શકે અથવા તો ન મેળવી શકે તો કાંઈ ચિંતા નહિં પણ અણબાણ તો રહેશે જ નહિં. સાચું અને સારું બાણીને જ જશે; કારણ કે સાચું બાણી હશે તો સંસારની શેરીઓમાં ભૂલા પડશે નહિં અને સમય આવ્યે સાચી સિદ્ધિ મેળવી શકશે.

સર્વથા અણબાણ અને અકર્મભૂયને જણાવવા સ્વ-પરની યોગ્યતાના પ્રમાણમાં કાંઈક બોલવું અને લખવું તે તો કાંઈક ઠીક કહેવાય, પણ બાણ અને કર્તવ્યપરાયણની સખલનાને ઉદ્દેશીને બોલવામાં અને લખવામાં હુનિયાને ડહાપણ બતાવવું તે એક પ્રકારની મૂર્ખાઈ છે, કારણ કે કર્તવ્યપરાયણ બાણ બધું જ બાણ જ છે અને તેને કાર્યસિદ્ધિમાં અનેક પ્રકારના વિઘ્નો આવીને સખલના પહોંચાડે છે તેમજ અનેક મુશ્કેલીઓના સામનો પણ કરવો પડે છે; પણ કર્તવ્યહીન લખનાર કે બોલનારને તો માત્ર જીજ્ઞાસુ હાલવવી કે કાગળ કાળા કરવા તે સિવાય કાંઈપણ વિદ્ય કે મુશ્કેલી જેવું હોતું નથી; માટે જ આવા કર્તવ્યહીન જીવે કર્તવ્યપરાયણની જનતાના મોઢેથી પ્રશંસા સાંભળીને ઇર્ષ્યાથી તેમની સખલના અને દોષોને હુનિયા આગળ ઉઘાડા કરીને મોટાઈ તથા બાણપણાતું માન મેળવવાની આશા રાખતા હોય તો તેઓની અજ્ઞાનતા જ છે.

આત્મમજા મેળવ્યા સિવાય બુદ્ધિમત્તાની ખ્યાતિ માટે જનતામાં ડહાપણ ડાળનાર ઠાહી જનતામાં તો હાંસીનું પાત્ર જ બને છે.

વિદ્રેષ-વિરોધ-ઇર્ષ્યા તથા અણુગમાના

આશ્રયમાં રહીને બીજાને જનતામાં હલકો બતાવી તેની નિંદા સાંભળવાના આશયથી બોલનાર કે લખનાર અધમ કોટીનું પાત્ર હોય છે. તેના બોલવાની કે લખવાની સજ્જન પુરુષોને કાંઈપણ અસર થતી નથી અને પોતે જ તેમના તરફથી તિરસ્કારની લાગણીના લાલ મેળવે છે.

જો આત્મકલ્યાણ મેળવવાની ઇચ્છા રાખતા હો તો તેને સાચી રીતે સમજીને તે જ રસ્તે ચાલવા માંડજો, પણ અનાદિ કાળથી સમજી રાખેલા અકલ્યાણના માર્ગે તો જશે જ નહિં.

જેઓ એમ કહે છે કે અમારે તો કોઈની પણ સાથે વૈર-વિરોધ નથી તો પછી તેમને કોઈના ઉપર રાગ પણ ન હોવો જોઈએ અને જો તેમનામાં રાગ છે તો પછી વૈર-વિરોધની ના પાડે છે તે જૂઠું બોલે છે; કારણ કે જ્યાં રાગ હોય છે ત્યાં દ્રેષ અવશ્ય હોય જ છે અને એટલા માટે જ રાગ ક્ષય થયા સિવાય વીતરાગ બની શકતું નથી.

બીજાનું હિત કરવાની ઇચ્છા થાય તો ભલે કરો, ઉત્તમ કાર્ય છે પણ સ્વાર્થાધ બની અંતરમાં અહિતની બુદ્ધિ રાખી પરતું હિત કરવાનો ઠાળ દેખાડે તો નહિં, કારણ કે તેથી આ લોકમાં અપ્રમાણિક બનશે અને પરલોકમાં અધોગતિની યાતનાઓ હોગવશે.

જનતાને પ્રતિજ્ઞાપૂર્વક પોતાની જીવન-પ્રવૃત્તિનો પરિચય આપીને અવળી પ્રવૃત્તિ આદરનાર વિદ્વાસઘાતી છે માટે તે ગમે તેવી પ્રવૃત્તિથી પણ સ્વ-પરતું શ્રેય કરી શકતો નથી, છતાં તે પરશ્રેયનો દાવો કરતો હોય તો

માત્ર ક્ષુદ્ર વાસના પોષવાના આશયથી જનતાને ઠગે છે.

અમે જાણીએ છીએ તે બધું 'યુસાચુ' જ છે એમ માની લેવાની ભૂલ કરશે નહિ, કારણ કે જ્યાંસુધી તમને જાણવાને બીજાના લાગણી તથા કથનની અપેક્ષા રાખવી પડે છે પણ સ્વતંત્રપણે જાણતા નથી ત્યાંસુધી જાણવામાં તથા સમજવામાં તમે ભૂલવાના જ.

માનવી માત્ર મળેલા જીવનનું રક્ષણ કરવાને નિરંતર કાળજીપૂર્વક પ્રયત્ન કરે છે પણ સાચા જીવનને સમજવાની કોઈક જ કાળજી રાખે છે.

ક્યાં જવાશે તેનાથી તો તમે અણબાળુ છો પણ સુખી સ્થળે જવાના માર્ગને તો અવશ્ય જાણો જ.

જે કાર્ય કરવાથી અપકીર્તિની આશંકા રહેતી હોય તેવા કાર્યનો સંકલ્પ સરખોય કરશે નહિ.

નિઃસ્વાર્થી તથા નિર્લોભી માણસમાં સ્વાભાવિક સંકેચતા તથા નમ્રતા હોય છે, ત્યારે સ્વાર્થી તથા લોભી માણસમાં દેખાવ પૂરતી જ હોય છે.

માનવ પ્રકૃતિમાં પ્રાયઃ એક એવો અવશુષ્ક ઘર ઠરી બેઠો છે કે માનવી પોતાની પાસે સારી અને સુંદર વસ્તુ કેમ ન હોય તોયે બીજાની વસ્તુ તેને પ્રિય લાગે છે અને તેને વાપરવાની ઇચ્છા રાખે છે.

એક જ જાતની વસ્તુ એ માણસ કેમ ન વાપરતા હોય છતાં તેમને એક બીજાની વસ્તુમાં નવીનતા દેખાય છે અને તેને વાપરવાને ચહાય છે, એ જ મનુષ્ય પ્રકૃતિની વિલક્ષણતા બતાવી આપે છે.

પરાધીન સુખ-સંપત્તિમાં નિરાશાને અવકાશ રહે છે, પણ સ્વાધીન સુખ-સંપત્તિમાં તો નિરાશાનો આગો સરખોયે હોતો નથી;

છતાં માનવી પરાધીન સુખ મેળવવા મથી રહ્યા છે, એ જ તેમની અજ્ઞાનતા સૂચવે છે.

સ્વાર્થી તથા અણબાળુ માણસોની સ્લાધાથી કૂલાણું તે મૂર્ખતા છે.

મૂર્ખ શ્રીમંત તથા સ્વાર્થી પઠિત મૂર્ખની સહાનુભૂતિથી ખ્યાતિ મેળવી ખુશ થવું તે અજ્ઞાનતા છે.

અવળાં કૃત્યોથી સત્કાર પામેલો આત્મા બીજાના આદરસત્કારથી સન્માનિત થઈ શકતો જ નથી.

અસત્ય-માયા-દંભ-દુરાચાર આદિ અવશુષ્કોથી પોતે જ પોતાના આત્માનું અપમાન કરનાર અજ્ઞાનીઓના સન્માનથી કૂલાતો-હોય તો તેનામાં હંકારપણો અંશ પણ હોતો નથી.

સદાચારી હોય કે દુરાચારી પણ પૈસાથી તથા કહેવાતી વિદ્વતાથી અણબાળુ અથવા તો સ્વાર્થી દુનિયામાં થોડુંઘણું પણ માન મેળવનારના આવકારને ચાહેનાર ઘણા હોય છે.

જોડું પણ બીજાને મનગમતું કહીને પોતાની વાસના પોષવાનાં સાધન મેળવવાના સિદ્ધાંતવાળાથી સ્વહિત જાળવનારે સાવચેત રહેવાની જરૂર છે.

હાહી-હાહી સુધરેલી ભાષામાં વાતો કરનારમાં સત્ય-સત્વ-સ્વચ્છતા તથા સરળતા કેટલી છે તેને સાચી રીતે જાણ્યા સિવાય તેની વાગ્બળમાં ફસાઈને જીવનસંપત્તિ કે 'ધનસંપત્તિ'નો નાશ કરવો નહિ.

નમતાને નમતું આપવું, પણ ગમતું આપવું નહિ, બુદ્ધિપૂર્વક સારી રીતે વિચાર કર્યા પછી જ ઉચિત જણાય તેમ વર્તવું; નહિ તો જીવન પર્યંત શક્યની જેમ ખુશ્બ્યા કરશે.

વાચાળતા, અસત્ય તથા માયાની આશ્રિત છે, માટે જ તે વિવેકનો વિરોધ કરનારી છે.

આ. શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકરસૂરિના ઉપસન્ધ ગ્રંથોનો ટૂંક પરિચય (દ્વાત્રિંશદ્વાત્રિંશિકા-ખત્રીશ ખત્રીશીઓ)

લે૦-આચાર્યશ્રી વિજયપદ્મસૂરિજી મહારાજ

(ગતાર્ક યોગના ૫૪ ૩૮ થી ૪૩)

૨૧. શ્રી મહાવીર દ્વાત્રિંશિકા-વર્તમાન શાસનનાયક પ્રભુ શ્રી મહાવીર દેવની ભુજંગ-પ્રયાત (ભુજંગી) છંદના ૩૨ શ્લોકમાં સ્તુતિ કરી છેવટે શાર્દૂલવિકીરિત છંદના ૩૩ માં શ્લોકમાં સ્તુતિ કરવાનું ફેલ જણાવ્યું છે. આની ઉપર ચાંદ્રકલના વિધિપદ્ધત ગચ્છના શ્રી વિદ્યા-સાગરસૂરિના મુખ્ય શિષ્ય શ્રી ઉદયસાગરસૂરિએ ટીકા બનાવી છે. તે જૈન ધર્મ પ્રસારક સલાએ વિ. સં. ૧૬૫૬ માં મૂલ-મૂલાર્થ-ટીકા-ટીકાર્થ આ ક્રમે છપાવી હતી. તે હાલ મળતી નથી. તેમાં ટીકાકાર ઉદયસાગરસૂરિ પહેલા શ્લોકની ટીકા કરતાં જણાવે છે કે—

“શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકરે ઉત્તજયિની નૃગ-રીમાં મહાકાલેશ્વરની આગળ આ સ્તુતિ બનાવી

હતી. તેનો કંઈક અર્થ હું લખું છું.” આથી જણાય છે કે-આ ખત્રીશીના કતો દિવાકરજી મહારાજ છે. કેટલાએક વિદ્વાનો એમ પણ માને છે કે—“આની ભાષા-રચના અને વસ્તુની ણીજ ખત્રીશીઓ સાથે સરખામણી કરતાં ત્રીજા શ્લોકમાં શાસનનું આંતરિક સ્વરૂપ વગેરે બહુ જ સૂક્ષ્મ બીના જણાવી છે. રહસ્ય એ છે કે-અનુશાસનના દેશ કાળ, આચાર, ઉત્તર, પ્રકૃતિ વગેરે સાધનો જણાવી શાસન કરનારના શુભો જણાવતાં દિવાકરજી મહારાજે કહ્યું છે કે-જે મતઃશુદ્ધિ, સ્વપરપ્રયોજનાદિ જ્ઞાન, વાક-પટુતા, આત્મજય વગેરે શુભોને ધારણ કરે તે જ સાધક યથ શકે.

ચોથા શ્લોકમાં ૧ જેને સ્વયં સંદેહ ઉપ-

સુખે જીવવામાં ઘણા મતભેદ છે પણ દુઃખે મરવામાં કોઈનો પણ મતભેદ નથી.

જીવનમાં નિરુપયોગી જણાય તેવા કાર્ય-ક્ષેત્રમાં હાથા માણસો પગ સરખાય મૂકતા નથી. કોઈપણ કાર્યમાં માનસિક અનુકૂળતા જળવાતી હોય તો જ પોતાના જીવન તથા ધનનો ફાળો આપવાને માનવી ચલાય છે.

માનવીને પોતાની મોટાઈ નેટલી ગમે છે તેટલું કાર્ય કરવું ગમતું નથી.

માનવી શારીરિક આરોગ્યતા માટે નેટલી કાળજી રાખે છે તેનાથી લાગમે ભાગે પણ ઓછી આત્મિક આરોગ્યતા મેળવવાને કાળજી રાખતો નથી.

જે ઈચ્છાઓને અંશમાત્ર પણ અવકાશ ન

મળે તો પછી સુખતા માટે ઝાઝો પ્રયાસ કરવો પડતો નથી.

જેઓ પોતે પોતાના આત્માનું અપમાન કરતા નથી તેમને જગતના અપમાનનો લાયકોતો નથી.

કપાયના-વિષયના આશ્રિત બનીને કોઈપણ પ્રકારનું કાર્ય કરવાથી આત્માનું અપમાન ચાય છે.

તુચ્છ સ્વાર્થ માટે માનવી મરજીયાત નેટલું કપ સહન કરે છે તેટલું પરમાર્થ માટે ફર-જીયાત સહન કરે તોયે આત્માનું કલ્યાણ કરી શકે છે.

મનથી તિરપરાધી રહેનારને જગતને કંગવા અવશુભોનો આદર કરવો પડતો નથી.

જયો છે તે. ૨. જેને પર પ્રચતનથી અંદેહ પ્રકટ થયો છે. ૩. શબ્દ ધારણશક્તિવાળા. ૪ અર્થને ધારણ કરવાની શક્તિવાળા. ૫. સૂત્ર અર્થ બંનેને ધારણ કરવાની શક્તિવાળા વગેરે શૈક્ષ (ઉમેદવાર)ના લેહો વગેરે ખીના જણાવી, છઠ્ઠા શ્લોકમાં કઇ અપેક્ષાએ શૈક્ષનો આચાર વિવિધ પ્રકારનો હોય છે ? આ પ્રશ્નનો સ્પષ્ટ ખુલાસો જણાવ્યો છે. ૨૮ માં શ્લોકમાં જણાવ્યું છે કે-જેમ તાવ હજી હમણું જ ચઢવા માંડ્યો હોય, તે વળતે તાવને શમાવનારું ઔષધ અપાય જ નહિ. આપે તો લાલને બદલે નુકશાન જ થાય, તેવી રીતે અશાંત બુદ્ધિવાળા (ઉછાંછળી બુદ્ધિવાળા) જીવોની આગળ વિશિષ્ટ શાસ્ત્રોના ગૂઢ રહસ્ય કહેવાથી તેને ખીલકુલ લાભ તો છે જ નહિ, પણ કહેનારને જ નુકસાન થાય, તેના કરતાં અપ્રશાંત બુદ્ધિવાળા શિષ્યને જાણ જ નુકશાન થાય છે. આ ખીનાવાળો શ્લોક આ પ્રમાણે જણાવે—

અપ્રશાંતમતૌ શાસ્ત્ર-સંજ્ઞાવપ્રતિપાદનમ્ ।
દોષાયામિનવોદીર્ણે, શમનીયમિવ હરે ॥ ૨૮ ॥

સંભવ છે કે-હેદસૂત્રાદિમાં જણાવેલા અતિ પરિણામી વગેરે શિષ્યોના લેહ તરફ લક્ષ્ય રાખીને ઉપરની ખીના દિવાકરજીએ જણાવી હોય, આગળ અનાસેવિતાદિને અંગે ટૂંક વર્ણન કરી ગત્રીશી પૂર્ણ કરી છે.

આગણીશમી દ્વાત્રિશિક્ષામાં-મોક્ષ માર્ગ-પ્રરૂપણા, જીવ પુદ્ગલને અંગે જરૂરી વક્તવ્ય, દ્રવ્ય પર્યાયાદિ, સકલાદેશાદિને અંગે પણ જરૂરી ખીના જણાવી હોય, એમ લાગે છે. એમ લાગે છે કે-તે ગત્રીશી કોઇ બૂઢા જ સિદ્ધસેનની કૃતિ છે, અને ગમે તે કારણથી દિવાકરજી મહારાજની મનાતી કૃતિઓમાં દાખલ થઇ દિવાકરજીની કૃતિ તરીકે તે પ્રસિદ્ધિ પામી હોય. આના વાંચનથી અને મનનથી જણાય

છે કે-કર્તાએ અન્યદર્શનિક વિચારોના ખંડન કરવાના ઇરાદાથી જ-અસુક અસુક શ્લોકોમાં પ્રભુદેવના વિશિષ્ટ વિશેષણો ગોઠવીને શરણી માગણી કરી છે. કેટલેક સ્થલે એવા કડીન શબ્દોની સંકલના કરી છે કે-જેથી તે જાણના અર્થ જે વિવક્ષા અને શબ્દકોશનો જ્ઞાતા હોય, તે જ કરી શકે કે સમજવી શકે. અહીં પહેલા શ્લોકની ટીકામાં ટીકાકારે, નંદી ટીકાકારના વચનો ટાંકીને ત્રિવિધ આત્માનું સ્વરૂપ ટૂંક છતાં જાણુ જ અસરકારક રીતે જણાવ્યું છે. તેમાં ખાસ-ચાહ રાખવા જેવી ખીના એ કહી છે કે-હેયાદિના જ્ઞાન વગરનો, વિષયાસક્ત આત્મા બહિરાત્મા કહેવાય, અંતરાત્માના ત્રણ લેહમાં અવિરત સમ્યગ્દષ્ટિ-જઘન્ય અંતરાત્મા, પાંચમા છઠ્ઠા ગુણુઠાણુવાળા જીવો-મધ્યમ અંતરાત્મા, તેથી આગળ સાતમા અપ્રમત્ત ગુણુઠાણુવાળા જીવોથી લઇને બારમા ક્ષીણુકયાય વીતરાગ છદ્મસ્થ ગુણુસ્થાનવાળા જીવો ઉત્તમ અંતરાત્મા કહેવાય. પરમાત્માના એ લેહમાં સયોગી અયોગી કેવલી-સકલ પરમાત્મા, ને સિદ્ધો નિષ્કલ પરમાત્મા કહેવાય. ખીન્ના શ્લોકમાં અન્યદર્શનવાળા જીવો પોતાના ઇષ્ટદેવને જે નહિ ઘટતા નામ આપી સ્તવે છે, તે નામ પરમાત્મામાં યથાર્થ રીતે ઘટાવ્યા છે. ત્રીજા શ્લોકમાં પરમાત્માની નિર્દોષતા અદાર દૂષણોના નામ આપી જણાવી છે. ચોથા શ્લોકમાં રાજસાદિ ગુણુ રહિતપણું અને લોકરક્ષકત્વાદિ ગુણોની પ્રથંસા કરવાપૂર્વક પરમાત્માની સ્તુતિ કરી, પાંચમા છઠ્ઠા સાતમા શ્લોકમાં હુષિકેશાદિ નામો ઘટાવીને સ્તુતિ કરી છે. આઠમા શ્લોકમાં પરમાત્માના શસ્ત્ર રહિતતા, હાસ્યાદિના અભાવ, વગેરે ગુણો વર્ણવી સ્તુતિ કરી છે. નવમા શ્લોકમાં ખીન્ના દેવો જેમ સિંહાદિ વાહન ઉપર બેસે છે, તેવા પરમાત્મા નથી. તેઓ ખીન્નને લાયક પમાડતા નથી, વગેરે ગુણોથી લોકોત્તર

દેવપણું સાંગિત કરી પ્રભુની સ્તુતિ કરી છે. દશમા શ્લોકમાં જેમ-ખીજ દેવો સ્ત્રીસંગ કરે છે તેવા આપ નથી, માટે જ નિષ્કામ એવા આપને સુક્રિત સ્ત્રી વરી છે. આ રીતે સ્તવની અગિયારમા શ્લોકમાં પ્રજ્ઞાદિને જગદુત્પાદકાદિ સ્વરૂપે માનનારના વિચારો અયોગ્ય જણાવી સ્તુતિ કરી છે. ગારમા શ્લોકમાં ત્રિપદીમાં પ્રજ્ઞાદિપણું ઘટાવી સ્તુતિ કરી, તેરમા શ્લોકમાં ખરું વ્યાપકપણું વિશ્લેષમાં નથી, પણ ત્રિપદીમાં જ છે આ વાત ઘટાવી તે ત્રિપદીના જણાવનાર પરમાત્માની સ્તુતિ કરી છે.

સોદશમા શ્લોકમાં ઉત્પાદાદિ ત્રિપદી રહિત કોઈ વસ્તુ જ નથી, આવી સર્વમાન્ય ત્રિપદીના પ્રતિપાદક પ્રભુની સ્તુતિ કરી, પંદરમા શ્લોકમાં શબ્દાદિ વિષય રહિતપણું વગેરે શુદ્ધો જણાવી, સોલ્લમા શ્લોકમાં છેદાદિ રહિતપણું વગેરે શુદ્ધો જણાવી, સ્તુતિ કરી છે. સત્તરમા શ્લોકમાં યોગ રોગાદિ રહિતતાદિ શુદ્ધો વર્ણવી સ્તવના કરી અઠારમા શ્લોકમાં ક્ષમાદિ દશ ધર્મના લેહો જણાવી, આપે કહેલ તેવો ઉત્તમ ધર્મ જયવંતો વર્તે છે. આ રીતે લોકોત્તર ધર્મ-પ્રતિપાદકત્વશુભ વર્ણવી સ્તુતિ કરી છે. ઝોગ-

છીશમા વીશમા એકવીશમા શ્લોકમાં પ્રભુદેવે કહેલ ધર્મનો પ્રભાવ જણાવી, સ્તુતિ કરી છે. બાવીશમા તેવીશમા શ્લોકમાં પ્રભુની આજ્ઞાનો પ્રભાવ જણાવી સ્તુતિ કરી છે. ચોવીશમા શ્લોકમાં પ્રભુનો કલ્પવૃક્ષાદિથી પણ અધિક મહિમા જણાવી સ્તુતિ કરી છે. પચ્ચીશમા શ્લોકમાં પ્રભુદેવની આજ્ઞાનો વિવિધ વિદ્ય-વિનાશકત્વરૂપ અસાધારણ શુભ વર્ણવી સ્તુતિ કરી છે. છબ્વીશમા શ્લોકમાં કયા છવો પ્રભુ દેવના મથાર્ય સ્વરૂપને ન જાણી શકે ? આ વાત વિસ્તારથી સમજાવી સ્તુતિ કરી છે. સત્યાવીશમા શ્લોકમાં પ્રભુની આજ્ઞાનું સ્થાન, ફલ વગેરે જણાવી સ્તુતિ કરી છે. અઠ્યાવીશમા શ્લોકમાં આજ્ઞાનો અલૌકિક પ્રભાવ જણાવી, સ્તુતિ કરી છે. ઝોગજીવીશમા શ્લોકમાં વિદ્યાનોએ કરેલી પૂજાનું સ્વરૂપ વર્ણવી, ત્રીશમા શ્લોકમાં કયા વગેરે આઠ પુષ્પોથી થતી પૂજાનું વર્ણન કરી સ્તુતિ કરી છે. એકત્રીશમા બત્રીશમા શ્લોકમાં પ્રભુદેવમાં ધનેશાદિ નામોના અર્થની સત્ય ઘટના વર્ણવી સ્તુતિ કરી છે. તેત્રીશમા શ્લોકમાં સ્તુતિ કરવાનું ફલ વર્ણવી સ્તવના કરી છે.

(આહુ)

જ્ઞાન અને ક્રિયા.

એક અર્થો હતો, એક પંચ હતો, એકને જાણું છું એક સ્થાને; અર્થ ના દેખતો, માર્ગ ના જાણતો, અર્થ ફેરા ફેરે ભૂલી જાતો. પંચ ત્યાં દેખતો, માર્ગને જાણતો, ચાલવાની નહિ કિન્તુ શક્તિ; એક ના દેખતો, એક ના ચાલતો, એક તેથી રહ્યા ત્યાં જ અટકી. એક ભેગા થતા, એક વિચારતા, એકની શક્તિ એકન કરતા; પંચ દેખાડતો, અર્થ ત્યાં ચાલતો, એક પહોંચી શક્યા એક યાત્રી. માત્ર ક્રિયા કરે, કોઈ સમજ્યા વિના, અર્થસમ અર્થ ફેરા ફેરે તે; માત્ર જ્ઞાની છે, માત્ર વાતો કરે, પંચસમ જ્યાં હતો ત્યાં જ રહે તે. પણ મળે મેળ જો, જ્ઞાનક્રિયાતણો, સાધ્ય સુલભ અને તો જ નિશ્ચે; ધર્મના મર્મને, જાણીને આચરે, ફળતણી હોય જો આશ નિશ્ચે.

અનંતશય જડવજ શાહ.

યોગ સીમાંસા

સં. સુ. પુણ્યવિનયજી (સર્વિજ્ઞ પાક્ષિક)

ગત્રાંક પૃ. ૬૦ થી શરૂ.

જ્યારે જીવમાં પરલોક પ્રાધાન્યનો ભાવ પ્રગટ થાય; અને એથી પરલોકસાધન શાસ્ત્ર પ્રત્યે સફલાવ પ્રગટ થાય ત્યારે એ જીવનાં પ્રહિધાનાદિરૂપ પાંચ આશયોનો શુભ પરિણામ ક્રમશઃ પ્રગટ થાય. એ પાંચ આશયો કાંઈક બાહ્ય ક્રિયારૂપ હોવા છતાં અંતરના શુભ પરિણામરૂપ છે; અતઃ એ ભાવરૂપ છે; અને એથી જ આ ભાવ વિના નેટલી ક્રિયાઓ કરવામાં આવે તે દ્રવ્યરૂપમાં જાય છે; એટલે તુચ્છરૂપે ગણાય છે; બડે હાતિકર પણ જાની જાય. ‘શિક્ષિતાદિ’ વિશેષભૂતી અલંકૃત પણ આવશ્યકાદિ અનુષ્ઠાન ઉપર્યુક્ત આશય-પંચક શૂન્ય હોય અર્થાત્ એ આશયરૂપ ઉપ-યોગ થા તો ભાવથી શૂન્ય હોય તો તુચ્છ ગણાય ત્યારે અશુદ્ધનો તો વિચાર જ શું કરવો ?

ધર્મળીજની લાયકાતવાળા જીવમાં ધર્મ-ળીજનું વાવેતર થયા બાદ દેવાદિ દ્વારા જે એતું સિંચન કરવામાં આવે તો અંતમાં સફ-ધર્મની એટલે કે લોકોત્તર ધર્મની પ્રાપ્તિ થઈ શકે છે. એ લોકોત્તર ધર્મ વાસ્તવિક નિર્મળ ચિત્તરૂપ છે; અને એ નિર્મળ ચિત્તના શુભ પરિણામજનિત શુભ અનુષ્ઠાનરૂપ છે. જ્યાં સુધી મળતો વિગમ થતો નથી ત્યાં સુધી વાસ્તવિક ધર્મનો પ્રાહર્ભાવ થતો નથી. રાગ દ્રેષ અને મોહ એ મળરૂપ છે, તેમનો સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યક્ક્રિયાદ્વારા વિગમ થાય છે. એ વિગમ-દ્વારા નેટલી શુભ પરિણતિ થાય એટલે કે નેટલા શુભ સંકલ્પો થાય, તેટલા સ્વપ્નમાં

ધર્મની પુષ્ટિ થાય છે. એ શુભ ઉપયોગને જ ‘સવિકલ્પક સમાધિ’ કહેવામાં આવે છે. એના દ્વારા પુણ્યાનુબંધી પુણ્યતું ઉપાર્જન અને દલીકરણ થાય છે; તથા એ રાગાદિના વિગમથી જે ચિત્તની વાસ્તવિક શુદ્ધિ થાય તો કર્મની નિર્જરા થાય છે; અને આત્મા શુદ્ધ દશામાં સ્થિર થાય છે. આ શુદ્ધ દશાને ‘શુદ્ધ ઉપ-યોગ’ કહેવાય છે, જે ‘નિર્વિકલ્પક દશા’ રૂપ છે; જેમાં એકત્વનો સ્વાવિષ્કાર થાય છે. આવા પુષ્ટિશુદ્ધિસ્વરૂપ ધર્મની પ્રાપ્તિ અને સ્થિરતા તથા સફળતા પૂર્વોક્ત આશયપંચકદ્વારા થાય છે. આ બન્ને (પુષ્ટિ અને શુદ્ધિ) અનુ-બંધી હોય તો ફળજનક બને છે. એનો અનુ-બંધ પ્રહિધાનાદિરૂપ ભાવાત્મક શુદ્ધ આશય-દ્વારા થાય છે; અને તેથી એનો અનુબંધ થાતુ જ રહે છે; તેથી શુદ્ધિનો પણ પ્રકર્ષ થાય છે, પરંતુ બન્નેની જે સાનુબંધતા ન હોય તો નિષ્ફળ જાય છે; માટે આશયપંચક શુદ્ધ ભાવરૂપ છે. આ આશયપંચકપૂર્વક સ્થાના-દિપંચકનું યથાવિધિ શુદ્ધ પાઠન તે ધર્મ કહેવાય છે અને એને જ યોગ પણ કહેવાય છે. એ આશયપંચક વિના સ્થાન-કે જે સુક્ષ્મ ત્રિકરૂપ છે અને કોર્વાસન ચાક્રો પદ્માસનદિ-રૂપ છે, વાણ-કે જે અરુણદિતાદિ પંદોપેત અને લિન્ગિય્યાદિ પદ્મયુક્ત સૂત્રના શુદ્ધ ઉચ્ચારણ-રૂપ છે, અર્થ-કે જે વાક્યાર્થ-મહાવાક્યાર્થ અને જૈઠપયાર્થ તત્ત્વચિત્ત-તત્ત્વ-તત્ત્વેત્દય અને તદ્વ્યવસ્થાપરૂપ ઉપયોગાત્મક છે, આલે-

ખન-કે જે ચાર નિક્ષેપારૂપ જિનેશ્વરદેવ અને જ્ઞાનાદિ વિષયરૂપ છે; અથવા જ્ઞાનાચારાદિરૂપ વિષયાત્મક છે, અને અનાત્મ-ખન-કે જે પિંડ-સ્થ, પદસ્થ કે રૂપસ્થસ્વરૂપ આલંબનાત્મક નહિ હોઈ રૂપાતીત સ્વરૂપ નિરંજન નિરાકાર પરમાત્માના ધ્યાનરૂપ છે. એ આદિ નિરર્થક છે. આ પાંચેની સાર્થકતા પ્રલિધાનાદિરૂપ ભાવ-પંચક પર નિર્ભર છે.

આ આશયપંચક ઉત્તરોત્તર ધર્મશુદ્ધિ અને સિદ્ધિના કારણભૂત છે. લોકોત્તર ધર્મની એટલે સમ્યગ્દર્શનની પ્રાપ્તિ અનંતર કાળમાં આ આશયપંચકનો લાભ કેમથા: થાય છે. લોકોત્તર ધર્મ-પાપ ઉદ્વેગ, પાપ ભુગુપ્તિ અને ચિત્તથી પાપ અકરણદ્વારા પ્રાપ્ત થાય છે. જ્યાં સુધી અકરણ નિયમ પ્રાપ્ત ન થાય ત્યાં સુધી લોકોત્તર ધર્મની સન્નિવૃત્તિ થતી નથી; અને પાપાકરણ વિના વાસ્તવ ધર્મનું આચરણ પણ થતું નથી. એ કે સુખ્યતાએ સર્વ શુભાનુષ્ઠાનોનો અને તત્સાધક શુભ પરિણામનો ત્યાગ એ જ વાસ્તવિક અકરણ નિયમ છે, પરંતુ તેવી ઉત્કટ દશા પ્રાપ્ત ન થાય ત્યાં સુધી ધર્મ અને અધર્મનું શાસ્ત્રદ્વારા પારમાર્થિક જ્ઞાન મેળવી અને તેવી જ રીતે વિશ્વાસ કરી જે અધર્મનું અકરણ અને ધર્મનું આચરણ કરવું તે પણ 'અકરણ નિયમ' છે.

આ દશા અપુનર્જન્મકપણ પ્રાપ્ત થયા બાદ યોગ્યતા અથવા પ્રાયમિક ભૂમિકા તરીકે પ્રાપ્ત થાય છે; અને લોકોત્તર ધર્મની પ્રાપ્તિ બાદ એનો પ્રારંભ થઈ જાય છે; તથા વાસ્તવિક અપ્રમ શુભધર્મનું પ્રાપ્ત થાય છે. અપુનર્જન્મક જીવ પાપભીત છતાં અજ્ઞાની હોવાથી વાસ્તવિક પાપનો ત્યાગી બની શકતો નથી; અને તેમાં પણ અનાભોગાદિના કારણે કેટલીક વાર વિરુદ્ધ આચરણ પણ થઈ જવાનો સંભવ રહે છે; છતાં સમ્યગ્દર્શનનો નિકટવર્તી હોઈ પાપાકરણની યોગ્યતાવાળો થઈ ગયો છે જ્યારે મિથ્યાત્વના સર્વથા અભાવમાં અર્થ અને અનર્થનું તથા સમ્યગ્દર્શનના પ્રભાવથી પ્રકાશન થએલ હોવાથી વિવેકી સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ નિર્મળ બોધના અથવા તો સદ્ગુણની પરાધીનતાના પ્રતાપે ચિત્તથી પાપને કરનારો હોતો જ નથી; માત્ર કર્મના અવશ્ય ભોગ્ય વિયોગનના પ્રતાપે કાયાથી જ પાપનો કર્તા હોય છે. એથી કાયપાતિ કહેવાય છે; પણ ચિત્તપાતિ કહેવાતો નથી; અને સાથે જ એને બોધિસત્ત્વ પણ કહેવાય છે. બોધિ એટલે ભગવદ્ભાષિત ધર્મનું જ્ઞાન, તેની શ્રદ્ધા અને તદનુસાર પાપનું અકરણ તથા શુભાનુષ્ઠાનનું કરણ. આવા બોધિપ્રધાન જીવને 'બોધિસત્ત્વ' કહેવાય છે. (ચાહુ)

સુવાક્યામૃત.

સચ્ચિદ-મુનિ કુમારશ્રમણ.

ઉ-માદને વશ થઇ માનવી અધોગતિને પામે.

કુ-વાહો જેમ જંગલના ઝાડોને કાપે છે, તેમ હુર્જન સજ્જનની સજ્જનતાને કાપે છે.

સુ-દલી અને એકાન્ત જગ્યા સતી સ્ત્રીઓને વિશ્વાસઘાત કરનારી છે.

મુ-છ વસ્તુને પ્રકટ કરનાર માનવીની મિત્રતા આખરે ભયંકર નિવડે છે.

પુ-વડ જેમ સૂર્યને નથી દેખતો તેમ હુર્જન જ્ઞાનીને નથી દેખતો.

સુ-ડી એ સ્ત્રીઓનાં સૌભાગ્યનું લક્ષણ છે.

હુ-ડી ગયેલી ઘોડાની લગામ જેમ ભય આપે છે, તેમ અકુશ વગરનો માનવી સર્વત્ર ભયને આપે છે.

જું-જે ખાવામાં આવી જાય તો જલોદર રોગ ઉત્પન્ન કરે છે.

જું-કાવનાર માનવી પોતે જો જુકી જાય તો સોનામાં સુગંધ જેવું થાય.

હુ-ટેલા અંગવાલા માણસનો વિશ્વાસ ન કરવો.

હુ-કું થયેલું ઝાડ લાંગી જાય છે પણ નમતું નથી.

હુ-કર જેવા થવા કરતા સિદ્ધ જેવા થવું શ્રેષ્ઠ છે.

હુ-બૂઠ ધાતુનો અર્થ તપાસવામાં છે, માનવીમાત્ર પોતાના હુર્જિણને તપાસે.

તુ-રંગ જેમ અસ્વાર વગર નકાસો છે, તેમ માણસ શુદ્ધ વિના નકાસો છે.

શુ-ત્કારાએલો માણસ ખીજે સ્થલે પ્રતિષ્ઠા નથી મેલવી શકતો.

હુ-સ્તર એવા સંસાર સમુદ્રને તો વીરપુરુષોજ તરી શકે છે.

ધુ-માં મસ્ત થયેલા માનવીને કંઈ વસ્તુ પ્રાપ્ત ન થઈ શકે.

તુ-તિ એટલે સ્તુતિ ટાંઢની પણ કરવી હોય તો, તેના શુભાની પરીક્ષા કરી કરવી જોઈએ, નહિ તો ઘણીવાર વળાણેલી ખીચડી ઢાંતે ચોટી જાય છે.

પુ-બ્ય નક્ષત્રમાં ખીર ખાવી શરીરે સુખાકારી છે.

ફુ-ત્કાર કરતા સર્પની જેમ હુષ્ટ માણસથી દૂર રહેવું જોઈએ.

તુ-દ્વિનો સદુપયોગ કરનારજ, મુનિ, ત્યાગી ને વીર છે.

મુ-જિથ્યા એટલે દાસી તેના સંગ કરનાર માનવી, જગતનો દાસ બને છે.

મુ-નિ તો તેનેજ કહીએ કે જે મૌનનું સેવન કરે.

યુ-વાવસ્થાને પામેલી સ્ત્રીને, સદાચારી, નાગણીની જેમ છોડી દે છે.

રુ-દ્ધ થયેલો માનવી કયાં અકાર્યને નથી કરતો.

હુ-ખી પણ રોટલી ભૂખ્યાને બહુ જ આનન્દ આપે છે.

તુ-મેન એટલી સ્ત્રી, સ્ત્રીને જોઈ આંખ મિચનારા માનવીને શાસ્ત્રકારોએ નપુંસક કહ્યા છે.

શુ-બ્દ ઇવન માનવીને શો આનન્દ આપે?

પુ-ધાતુના અર્થ પ્રમાણે ઉત્પન્ન થવું એ આશ્ચર્ય નથી પણ પોતાને મરવું કેવી રીતે એમાંજ આશ્ચર્ય છે.

સુ-જન પુરુષ સર્વત્ર યશને પાત્ર છે.

હુ-તાશન એટલે અગ્નિ પૂજકને પણ ખાલી દે છે.

સો વર્ષની વહેંચણી—Hundred years

સો વર્ષના સુખના લખરકા.

ભગવાનને નામે જોડી કાઢેલી પશ્ચાત્ત્ભૂમિકા સાથે આપણે હવે માણસના જીવનના સો વર્ષનો ભર્તૃહરિની પરિલાપામાં વિચાર કરીએ. માણસ સુખ માટે વલખાં મારે છે, સુખ મેળવવા માટે ત્રેવડો કરે છે, સુખ મેળવવા માટે તાગડાઓ રચે છે અને સુખ મેળવવા માટે સાચાં ખોટાં કાળાં બબર, મેલાંધેલાં કે ગોટાળા કરે, પણ એને એમાંથી સુખ મળે છે? એ એમાંથી સુખ મેળવી શકે છે? એની સુખ મેળવવાની ઈચ્છા તૃપ્ત થાય છે? પ્રથમ સો વર્ષની સંજ્ઞાને તપાસી જઈએ. જો કે સો વર્ષ સુધી પહોંચનાર તો હલારે કે લાએ એક નીકળે. ઘણાખરા તો અંતરિયાળથી લખિતંગ જ થાય છે, કેટલાંએ બાળમરણનો ભોગ બને છે, અનેક અકસ્માતમાં પાછા થઈ જાય છે, કેટલાંએ પ્લેગ, કોલેરા અને ક્ષયરોગના ભોગ બને છે અને અનેક હાર્ટફેલ થઈ જતાં, ન્યુમોનિયા, ટાઇફોઇડ-વિષમ જ્વરના ભોગ બની ખલાસ થઈ જાય છે. સરળુવાનીમાં અનેકને વિદાય થઈ જવાનું થાય છે અને આશાભર્યા કાચા કનેયા કુંવરો અને આશાની ઝોળીએ ઝૂલતી યુવતીઓ ચાલી જાય છે, છતાં આપણે સો વર્ષનું આયુષ્ય માનીએ, તેનો હિસાબ કરીએ તો તે પણ લારે અળખામણો, કાબર-ચિતરો અને ખરડાયેલાં માલૂમ પડશે. પ્રથમ આ હિસાબ બતાવીએ. પછી તેના ઉપર નુક-તેચીનો કરશું.

સો વર્ષના હિસાબમાં ૫૦ વર્ષ તો રાતમાં જાય. અગાઉના જમાનામાં તેલના દીવા નીચે દોટ્ટા રાત્રે જીવ જીવું કામ કરતા નહોતા. એટલે પચાસ વર્ષ નીકળી જાય. ગામડાંઓમાં હજી એ જ સ્થિતિ ચાલુ છે. શહેરવાળાને કદાચ ૨૦ વર્ષ બચે, કારણ કે એના દોડતા જીવનમાં વીજળી ગેસના પ્રકાશથી થોડું કામ થાય છે.

બાકી રહેલાં ૫૦ કે ૭૦ વર્ષમાંથી બાળ-પણના પચીસ અને ઘડપણના પચીસ નીકળી જાય. તેનાં સાડાબાર સાડાબાર રાતમાં ગણાઈ ગયા એટલે બાકી ૨૫ વર્ષ રહ્યાં. શહેરમાં વર્ષ થોડાં વધારે ગણાય તો ઘસારામાં ચાલ્યા જાય. હવે આ થોડાં વર્ષ રહ્યાં, તેમાં બાંધિ-ઓનો પાર નહિ, શરીરનાં ઠેકાણાં નહિ, વેપાર-ધંધાની ખોટોતો હિસાબ નહિ, યુવતીઓનાં આકર્ષણોનો પાર નહિ, તેમાં પાછા પડતાં કુકળાટનો પાર નહિ, શેઠીઆઓના તિરસ્કાર, મિત્રોના દ્રોહ, જ્ઞાતિજનોનાં અવલુંવાદ, સગાં-સંબંધીના વેધવચકા, ખોટા આળસપાળના આંચકા, ઓળખાણવાળાઓ તરફની નિંદા અને આજીવિકા માટેની દોડાદોડીઓ, ધન હોય તો તેના સંરક્ષણના ઉભગમ, નોંધાય તો નથી તેના વલોપાતો, નોકરી હોય તો આશિ-આળસપણું, નોકરી હોય તો નિલાવ કરવાના ફાંફાં, અપમાનના ઝોરતા અને પાછા પડતા થતા ફોલો અને હાલતાંચાલતાં વર્તમાન

અને ભાવીની ચિંતા અને આવા આવા વિરોધા-
ભાસમાં ખાકીને કાળ જાય છે. એમાં સુખ
શું? અને ક્યાંથી હોય? અને કોને હોય?
એ તો હુનિયાની અને જીવનની જંજળમાં
જરા સગવડ મળે કે જરા આરામ મળે એટલે
માણસ ખાલી સુખના ઘરડકા લે; ખાકી એમાં
વસ્તુતઃ સુખ જેવું કંઈ છે જ નહિ.

અને કદાચ ખાગ-ખગીયા, ગાડી-વાડી કે
ખાવાપીવાતું મળ્યું તો પણ તેમાં સુખ શું
છે? સુખ જેવું પણ શું છે? ખાધું અને
જીવે સ્વાદ લાગ્યો, ન લાગ્યો ત્યાં તો પેટમાં
ઊતરી જાય. એમાં સુખનો આસ્વાદ શો
આવે? અને એવી માન્યતાતું સુખ પણ કેટલું
ટકશે તેની ખાતરી શી? અને થોડા માન્ય-
તાના સુખ પાછળ દીર્ઘ કાળે દુઃખ આવે, મોજ
માણતાં ન નામ લેવાય તેવાં દરદો થઈ આવે,
કે ખૂબ ખાવાથી અપચો, અજીર્ણ કે દુઃખાવો
થાય અને સંદવાડના પાટલા ગોઠવાય. એમાં
સુખ શું? અને કોઈ તમારી નજરે સુખી
લાગતા માણસને એકાંતમાં મળી પૂછશો તો
તમને જણાય કે તેની પાસે ગમે તેટલી સાદાણી
હોય કે એ મોટરમાં ફરતો હોય કે તેના હુકમ

ઝીલવા ખડે પગે નોકરો હાજર હોય, તો પણ
એના મનમાં ચક્રોળો ફરતી હોય છે, એના
મગજમાં પાર વગરના ઉધામા ફરતા હોય છે
અને એના વિચારમાં અનેક આત્મધ્યાનના
તરંગો ઘર કરી જામી પડેલા હોય છે અને
તમે એને સુખી ન કહી શકો. સુખી એ તો
જીવી ચીજ છે. એ સારા ખાણામાં નથી કે
દેવ વૈભવમાં નથી, રૂપવાન સુંદરીમાં નથી કે
મોટા વેપારોની ધુમાડમાં નથી, નાચનખરામાં
નથી કે હવેલીનાં ઉપચકરમાં નથી. એકમાંથી
મળે એ તો શોધ કરવા જેવી વાત છે,
ખાકી સો વર્ષતું પૂરું આજીવું હોય, પણ જીવન
ચાલુ પ્રકારતું હોય, વ્યવહાર લક્ષ્મી હોય,
ચાલુ વર્તુળમાં મર્યાદિત હોય તો તેમાં ગમે
તેટલાં વર્ષતું જીવન હોય, પણ સર્વ પરપોટા
છે, મનનાં મનામણાં છે, પાયા વગરની દિવાલ
છે, અર્ધવગરનાં ધકેલા છે. એ માર્ગે જીવનની
સફળતા નથી. ધર્મકુશળ પ્રાણી એવા જીવ-
નની અપેક્ષા કરે નહિ, એવા જીવનની રૂપકા
કરે નહિ. એ જીવનમાં ઇતિકર્તવ્યતા કે
સંતોષ અનુભવે નહિ.

શવં શરદિ જીવની પાછળતું રહુચ.

(૪૬)

જરા-Oldage.

માતાની કુક્ષિરૂપ અપવિત્ર ગુફામાં ઘણા ઘણા કલેશોને સહન કરીને, અને ત્યારપછી જન્મ પામીને અનેક મોટાં મોટાં કષ્ટોથી હેરાન થાય; અને એમ કરતાં સુખના આભાસવડે કલ્પેલ વિષયસુખમાં કોઈ પણ મકારે સંતાપના છેડાનો જ્યાં સ્પર્શ કરે ત્યાં તો મરણની બહેન જરા-વૃદ્ધાવસ્થા શરીરનો કોળિયો કરી નાચે છે.

આવી સંસારનાં સુખોની દશા છે ! જ્યાં સુખ નથી ત્યાંથી સુખ મેળવવાના કાંકાં મારવાં અને પછી ધડેલા ખાવા. એ સુખની પાછળનો આખો ખ્યાલ વાહિયાત છે, મથતો વધ્ય છે અને પ્રયાસો પાંગળા છે. આપણા એક જુદા દૃષ્ટિબિન્દુથી આ સુખ પાછળના ઉષામા નિહાળીએ.

વાત એ છે કે જ્યાં વસ્તુતઃ સુખ નથી, જેને મારી મચડીને સુખ ગણવામાં આવે છે, જે સુખની પાછળ દુઃખ ઊભું જ છે અને જ્યાં સુખની સ્થિરતા કે સ્થાયિતા નથી ત્યાંથી પ્રાણી સુખ મેળવવા વલખાં મારે છે. આપણે એનો આખો ક્રમ સંક્ષેપમાં જોઈ જઈએ.

માતાના પેટમાં ૨૮૦ દિવસ સુધી સુખ હોય ! ત્યાં તો નાનકડી ગુફા, ઘોર અંધારું અને હાલવા સળસળવાની પૂરી જગ્યા પણ નહિ અને ચારે તરફ લોહી, હાડકાં અને વિદ્યા કરેલાં હોય ત્યાં સુખનો સવાલ જ ન રહે. જેમ તેમ કરતાં એ ગુફામાંથી બહાર નીકળવાનું થાય, એટલે બાળકપણની પરાધીનતા, ટમમગ પગે ચાલવું, કાણવું, હુંકારા ખાવા અને જેમ તેમ કરીને દુનિયામાં દાખલ થવું. આ સર્વમાં તકલીફનો પાર નહિ. વેપારધંધો, નોકરી, હુકમો,

ડચકારા અને નિઃસાસામાંથી પાર ઊતરી માણસ ઘરબાર માંડે, જરા પગભર થાય અને કુટુંબ-કળિલાવાળો થાય, નાતબતમાં નામના મેળવે, છોકરાં સારે ઘેર વરે એવી સ્થિતિમાં આવતો જાય, ત્યાં માથામાં રૂપેરી બાલ વધવા માંડે, બે ચાર દેખાય ત્યાંસુધી તો એને સુખનાં બાલ ગણે, પણ ત્યાં તો વાત વધવા માંડે અને થોડા વખતમાં દાહી-મુછ અને માથું કાબરચિતરૂં થઈ જાય, અને પછી તો આંખે ખેંતાળા, હાંતમાં કોહવાટ, કાનમાં બહેરાશ આવતી જાય. પછી તો વાયુનું ભેર, દમ કંકે શ્વાસ, ચાલવામાં લીલાશ અને અંતે ઉમરો પણ હુંગરો થઈ જાય અને પાદર પરદેશ થતા જાય.

આ ઘડપણ તો ખરેખર મૃત્યુની બહેન જેવું છે. એ ધીમા આંચકાથી આવતું અને માણસને પરવશ બનાવી દેતું ઘડપણ ભારે ત્રાસ આપનાર નીવડે છે. એમાં ધરના માણસોનો પ્રેમ ઘટતો જાય છે, પરાધીનતા વધતી જાય છે અને ખોખો કરતા મરવાને વાંકે જીવવાનું થાય છે, ત્યારે જીવાનીના અત્યાચારો યાદ આવે છે. ખાવાનું ઘણું મન થાય અને કોઈ બનાવી આપે નહિ, બનાવે તો પચે નહિ, દરરોજ વેધને ત્યાં આંટા ખાવા પોસાય નહિ

અને ઉત્તરોત્તર માનસિક વ્યથા વધતી જાય છે અને માનસિક શક્તિ ક્ષીણ થતી જાય છે. એમાં વળી પક્ષઘાત કે દમ થાય તો તો જીવતે મરવા જેવું થાય છે અને ‘હાસો મરતો નથી અને માંચડો મૂકતો નથી.’ એ ઘરની દશા થાય છે.

આમાં કયાં સુખ છે? અને શું સુખ છે? અને આ બધા ધમધમાટ અને દમદમાટ કેના ઉપર છે? અને કેટલા વખત માટે છે. આંખ ઉઘાડીને ખીજાને નીહાળવામાં આવે તો દિવા જેવું દેખાય તેમ છે, પણ આને તો સમજવું

નથી, સમજવા જેવું હોય ત્યાં આંખ મીચી રાખવી છે અને સુખના ખોટા ખ્યાલમાં મૂર્ખાઈથી નાચવું છે, ગાંડપણના દંહાવા લેવા છે ત્યાં વસ્તુતઃ કશું સુખ નથી ત્યાંથી સુખ મળશે એવી આશામાં રંગાઈ રહેવું છે. આખી પૌદ્ગલિક રચના ખોટા પાયા પર રચાયેલી છે, વગર સમજના ફાંટા પર નિર્ભર થયેલી છે અને અતિ વિષમ પરિસ્થિતિ ઉપજાવનાર છે. કુશળ માણસ અને ખરાબર ઓળખે અને ચેતે.

મૌક્રિક

સહિત્વા સંતાપાનશુચિજનનીકુશિકુહરે, તતો જન્મ પ્રાપ્ય પ્રચુરતરકષ્ટક્રમહતઃ ।

સુખાભાસૈર્વાવત્સુશતિ કથમપ્યર્તિવિરતિ, જરા તાવત્કાયં કવલયતિ મૃત્યોઃ સહચરી ॥

શાંતસુધારસ, સંસારલાવના.

યાત્રાના નવાણુ દિવસ.

(ગતાંક બાદરવા માસના અંકના પૃષ્ઠ ૪૦ થી ચરુ.)

(૨)

વલ્લિક હોવા છતાં, ભાઈ તમે સમયની કીમત આંકી શકો છો એ જરૂર આનંદનો વિષય છે. મેં ઘણા જૈનધર્મના પ્રસંગો જોયા છે જેમાં વિપુલ ધન ખર્ચાતું હોવા છતાં અને લક્ષિતો યોગ સાંપડ્યા છતાં આપણા શ્રીમંતો 'Time is money' અર્થાત્ વેળા એ જ વસ્તુ જેવા આવશ્યક સૂત્રના પાલનમાં બહુ જ બેદરકારી દાખવે છે ! ગમે સમય પાછો આવતો નથી અથવા તો Time and Tide wait for no man એટલે કે

ટકે ન કોને કારણે જલધિતણે જુવાળ,
સારો માઠો નવ રહે કોને સાદ કાળ '

જેવા નજર સામે થાલી વગાડી ઉચ્ચરતાં વચનોને પૂર્ણપણે હૃદયમાં ઉતારતાં નથી.

શુભળ, આપની વાત લગલગ સંખ્યાઈથી ભરપૂર છે. આઠા દિનની શી વાત કરવી ! ખુદ પર્યુષણ જેવા પર્વ દિનોમાં અને પવિત્ર એવા કલ્પધરના વ્યાખ્યાનોમાં પણ શ્રીમંત-શ્રીમંતના ઊગાવાળા, અરે આગેવાની કરતા ગૃહસ્થો મોડા આવે છે ! અને સંખ્યાઈ સ્વામી-ભાઈઓને ખુદતા આગળ જાય ! ત્યાં પણ વાતો કરવાની દેવ મૂકતા નથી !

જવા દો એ વાત. સાંભળો દાદાના દરબારમાં વાંગતી નોખત શરણાઈ, અત્યારના પ્રાતઃકાળમાં કેવો આહવાદ પ્રગટાવે છે. મનોહર વાતાવરણમાં હું પણ આજે જૈન સિદ્ધાંતની મહત્વની વાત કહેવા માંડું છું.

જ્ઞાનની ગરિમા જોયા પછી 'દર્શન' નો વિચાર કરીએ. અહીં દર્શન એટલે દેખવું એવો સામાન્ય અર્થ લેવાતો નથી. એ કરતાં આ ત્રણ અક્ષરમાં અતિ ગૂઢ રહસ્ય સમાયેલ છે.

'સામાન્યવસ્તુગોચરં દર્શનમ્' એમ શ્રી પ્રભા-નન્દસૂરિ કહે છે.

સાકારં જ્ઞાનમ્ । અનાકારં દર્શનમ્ ।
તત્વાર્થં ૨૦/૦ ના મતે.

યત્ સામાન્યગ્રહણ દર્શનમેતદ્વિરોપિતે જ્ઞાનમ્ ॥
દ્વયોરપિ નયયોઃ યપ પ્રત્યેકં અર્થપર્યાયઃ-
સમ્ભવિતકર્ત્ત્વં.

તત્વાર્થશ્રદ્ધાનં સમ્યગ્દર્શનમ્-

એ શ્રી ઉમાસ્વામિ વાચકનું કથન છે.

યા દેવે દેવતાબુર્દિગુરૌ ચ ગુહ્યતામતિઃ ।
ધર્મે ચ ધર્મધીઃ શુદ્ધા, સમ્યક્ત્વમિદમુચ્યતે ॥

એ સમજણ કળિકાળસર્વજ્ઞ શ્રીમદ્ હેમ-અંદ્રસૂરિય યોગશાસ્ત્રમાં આપે છે.

તમેવ સર્વં નિસ્તર્કં જં જીવેદિં પવેદ્યં ।

તે જ સાચું અને શંકા વગરનું છે કે જે જિન ભગવાને પ્રકૃષ્ટું છે અર્થાત્ સ્વમુખે કહેલું છે. આ વચન પવિત્ર એવા પાંચમા અંગ શ્રી ભગવતી સૂત્રમાંડું છે.

પ્રાપ્તેષુ પુણ્યતઃ શ્રદ્ધા, કચકચબળેશ્વપિ ।
તત્ત્વનિશ્ચયરૂપં તદ્ બોધિરત્નં સુદુર્લભમ્ ॥

શ્રદ્ધાનો જન્મ કયાં તો પૂર્વ પુન્યના જોરે અથવા તો ઉપદેશદાતા શુભની વાણી સાંભળવાથી ચાય છે. એ તત્ત્વના નિશ્ચયપ્રદ હોય છે. તેને જ બોધિરત્ન તરીકે ઓળખવામાં આવે છે અને એ જ પામવું અતિ દુર્લભ છે. આ કથન યોગશાસ્ત્રનું છે.

સમ્યગ્દર્શિણાં સમ્યગ્જ્ઞાનમિતિ નિયમતઃ સિદ્ધિમ્
આય પ્રયજ્ઞાનમપિ મવતિ મિથ્યાત્વસંયુક્તમ્ ॥

પ્રથમરતિની આ ગાથા સમક્રિતવંતના જ્ઞાન-નેજ પ્રશંસાપાત્ર લેએ છે અને તેનાથી જ સિદ્ધિ દર્શાવે છે. મતિ, ત અને અવધિ નામા ત્રણ જ્ઞાન તો મિથ્યાત્વપૂર્ણ પણ હોય છે;

લંલકનો કરી દેવામાં આવ્યો છે. આ અંથને સો લંલકનો કરવાનું કારણ એ છે કે વસુદેવે ભારતવર્ષમાં સો વર્ષ પરિભ્રમણ કરીને સો કન્યાઓ સાથે લગ્ન કર્યા હતાં. તેમાં ૨૯ કન્યાઓની પ્રાપ્તિ (પ્રા. લંમજ્ઞ=સં. લામઃ) [પ્રા. લંમજ્ઞો નું શ્લેષેન્દ્ર વગેરેએ અર્થહીન સંસ્કૃત રૂપાન્તર લક્ષ્મણઃ કથુઃ છે] નું વર્ણન સંઘદાસ ગણિએ કથ્યું. ખાકીની ૭૧ કન્યાની પ્રાપ્તિનું વર્ણન વિસ્તારભયે તેમણે ન કર્યું તે ધર્મસેન ગણિએ કથ્યું. આમ મધ્યમ ખંડની રચના થઈ જે હળુ અપ્રસિદ્ધ છે. ‘વસુદેવ હિંદી’ એટલે વસુદેવનું હિંદુ-પરિભ્રમણ અ અંથનું સાર્થ અભિધાન છે.

આ અંથની રચના શુભાલ્ક્યની પૈશાચી ભાષામાં રચાએલી અને અત્યારે અનુપલબ્ધ બૃહત્કથા ઉપરથી થયેલી છે. કામપ્રધાન વાર્તાઓને ધર્મપ્રધાન બનાવી, લોકપ્રિય વાર્તાઓને જ ધર્મ-સાધન બનાવવા માટે આ અંથની રચના થઈ. લોકોને કામકથામાં આસક્તિ હોય છે-તો શૃંગારકથાઓના વ્યંપદેશે ધર્મગોષ્ઠ શા સારૂ ન દેવો ? આ આશયથી સંઘદાસગણિ અને ધર્મસેનગણિએ આ અંથ રચ્યો છે. બૃહત્કથાનાં ત્રણ રૂપાંતરો અત્યારે પ્રાપ્ત થાય છે. ૧. શ્લેષેન્દ્રની બૃહત્કથામંજરી, ૨. સોમદેવનો કથાસરિસાગર, ૩. બુદ્ધસ્વામીનો બૃહત્કથા-શ્લોકસંગ્રહ. આ બધાયે રૂપાન્તરો સાથે વસુદેવ હિંદીનો પણ બૃહત્કથાના રૂપાન્તર તરીકે તુલનાત્મક અભ્યાસ જગતમાં ઉપયોગી બની શકે છે. આપણી લોકભાષાઓમાં ચમત્કારપૂર્ણ નંદનત્રિશી, પ્રાચીન બૃહત્કથામાંથી આવ્યાં છે. શુભાલ્ક્યની બૃહત્કથાનાં સંસ્કૃત કવિઓએ મન ભરીને વળાણ કર્યાં છે, પરંતુ એમ જણાય છે કે બૃહત્કથાની પૈશાચી ભાષા સમજાતી ખંધ પડી, અંથ દુર્ગોષ્ઠ થવા લાગ્યો એટલે તેને સ્કૃત મારફતે છવંત રાખવાના હેતુથી તેનાં

રૂપાન્તરો અસ્તિત્વમાં આવ્યાં. વસુદેવ હિંદી એ કામકથાના સ્વરૂપને ધાર્મિક રૂપાન્તર આપવાના હેતુથી રૂપાન્તર થયું. ‘નરવાહનદત્ત’ જે બૃહત્કથાનો સાહસવીર હતો તેને સ્થાને વસુદેવ સાહસવીર બન્યો અને કથાનાં તત્ત્વો માત્ર રૂપાન્તરિત બન્યાં. સ્થળે સ્થળે નૈન-ધર્મની નિરૂપણા, પૌરાણિક કથાઓ અને ગોષ્ઠકથાઓ (Parables) ને મૂળ કથાના અંતરમાં જડી દેવામાં આવી, તેમ છતાં પણ લેખક વાર્તાના રસમાં વહો બળ્ય છે અને ધર્મતત્ત્વો કથા-તત્ત્વોમાંથી સરળતાથી દૂર રાખી કથાઓ વહો બળ્ય છે. દશકુમારચરિત્રની કથાઓ, કાદમ્બરી અને વાસવદત્તાની કથાઓ પણ વિદ્વાનોના મન્તવ્ય પ્રમાણે બૃહત્કથામાંથી જ લેવાઈ છે. કથામાં કલાઓ અને આક્રમકતાઓ વણી જટિલ સાહિત્યપ્રયોગની સાધના વસુદેવ હિંદીનાં લંલકોમાં પણ છે. આ તેાં બૃહત્કથાની અસર આપણા સાહિત્ય ઉપર દેવી છે તે કહ્યું; પરંતુ કેટલાંક કથાનકો તેાં ‘એરેમીઅન નાઇટ્સ’ ના કથાનકો સંરખ્યાં છે. એક જ દાખલો નીચે ટાંકું છું. સિંદબાદ હીરાની ખીણમાં બળ્ય છે અને શોક પંખી મોટાં માંસના કટકા ઉપાડી ઉપર બેઠું છે તેને બંધાઈ સિંદબાદ ઉપર આવે છે; તેની સાથે નીચેનું કથાનક સરખાવવા જેવું છે. (લાખાંતર : પાન. ૧૬૩).

“લોભિયાએ કહ્યું, ‘બકરાઓને મારી નાખો રુધિરવાળા આમઠાની લાથડીઓ (ગોળ) કરો, બકરાંતું માંસ રાંધીને ખાઓ અને ક્રેડે છરી ખાંધીને લાથડીઓમાં પેચી બાંધો. રત્નકીંપ-માંથી લાડું નામનાં મહાકાય પંખીઓ અહીં ચરવાને માટે આવે છે. તેઓ અહીં આવીને વાઘ રીંછ વગેરેએ મારેલાં પ્રાણીઓનું માંસ ખાય છે, અને માંસનો મોટો પિંડ હોય તે પોતાના માળામાં લઈ બળ્ય છે. તમને રુધિર-વાળી લાથડીઓમાં બેઠેલા બેઇને ‘આ મોટા

માંસપિંડ છે ' એમ ધારી તમને ઉપાડીને તે પક્ષીઓ રત્નદ્રીપમાં લઇ જશે. તેઓ તમને નીચે મૂકે, એટલે તમારે છરીવડે લાથડીઓ ચીરી નાખવી. પછી તમારે ત્યાંથી રત્નો લેવાં. "

આ અંથમાં રચેને રચેને આવતી ળાધ-કથાઓ, સામાજિક રીતરિવાજોનાં આલેખનો ગહુ જ રસપ્રદ છે. 'અર્ધવૃદ્ધતા લાંબક' મા તો (Detective story)-અર્ધાચીન જાસૂસ કથાનું તત્ત્વ પણ દર્શિગોચર થાય છે. આખોય અંથ આ રીતે તો અભ્યાસનીય છે અને એનો અભ્યાસ શુષ્ક નહિ પણ આનંદપ્રદ છે. શ્રી સાંડેસરાએ આ અંથનું સુવાચ્ય અને સરળ ભાષાંતર કરી અપૂર્વ સાહિત્યસેવા કરી છે. એક તો પ્રાચીન પ્રાકૃત ભાષા, અંથનો અભ્યાસ બહુ ન થતો હોવાથી તેની હાથપ્રતોના પ્રમાદોને લીધે થયેલા દુર્બોધતાનો વધારો અને બીજું માણસની ધીરજ થકવી નાખે તેવો લાંબા અંથ આ બે મુશ્કેલીઓને ધીરજ અને સરળતાથી તરી નહ-અણે શુજરાતી લખાણ જ વાંચતા હોઇએ એવું અપૂર્વ ભાષાંતર આપી શ્રી. સાંડેસરાએ અન્ય વાચકો અને પ્રાકૃત ભાષાના અભ્યાસીઓ ઉપર એક સાહિત્યોપકાર કર્યો છે. પ્રાકૃત ભાષાના આવા મહાસાગર સમા અંથને એળંગવાનું સાહસ પ્રાકૃત ભાષાનો વિદ્વાન પણ માથે પડ્યા વિના ન કરે તે અંથનું ભાષાંતર કરી તેને રજુ કરવું એ કેટલો થમ છે તે તો વિદ્વાનજનો જ સમજી શકે એમ છે.

આટલેથી ગસ નથી. વિદ્વત્તાપૂર્ણ પ્રસ્તાવના પણ શ્રી સાંડેસરાએ આપી છે. તેમાં લેખક, અંથ, ભાષા અને તેનું વ્યાકરણ, અંથમાંથી ફલિત થતી સમકાલીન સામાજિક પરિસ્થિતિનું વ્યાન વગેરે ઘણાં ઉપયોગી તત્ત્વોની મર્મ-સ્પર્શી ચર્ચા શ્રી. સાંડેસરાએ કરી છે. આ પ્રસ્તાવના પણ તેમની જાડી વિદ્વત્તા, પૃથક્કરણ શક્તિ અને અભ્યાસી સ્વભાવની નિદર્શક છે.

પ્રાકૃતભાષામાં રસ લેનાર અને વિ. સં. પાંચમા-છઠ્ઠા શતકની, સામાજિક સ્થિતિના અભ્યાસક માટે આ અપૂર્વ અંથ છે અને ભાષાંતરે આ દુર્ગમ પ્રાકૃત અંથને અત્યંત સુગમ અને સુવાચ્ય બનાવી દીધો છે.

આ પ્રમાણે હરિહરસૂરિની 'સમરાધ્યકહા' નો પણ આવો જ અનુવાદ અત્યંત આવશ્યક છે અને મારી તો ભલામણ છે કે આત્માનંદ સભાએ અંથનું પણ આવું સુંદર ભાષાંતર તૈયાર કરાવી પ્રસિદ્ધ કરવું. જે સમયે શુજરાત પોતાના વિશ્વવિદ્યાલયને સર્જી રહ્યું છે અને પોતાની શુજરીને માધ્યમ તરીકે સર્વ પ્રકારના અભ્યાસોમાં લેવાનો આદર્શ સેવી રહ્યું છે, તે સમયે પ્રત્યેક સંસ્થાનો ધર્મ છે કે પ્રાચીન સાહિત્યના અંથોને આપણી ભાષામાં લાવવા અને સુવાચ્ય બનાવવા. એક આગત અર્હી કહ્યા વિના આલે તેમ નથી. છાપકામ, પુસ્તકની ગાંધણી બધુંય સુંદર રીતે થયું છે તે માટે ખરેખર પ્રકાશકોને અભિનંદન ધટે છે.

મોદી મધુસૂદન ચિમનલાલ

વર્તમાન સમાચાર.

પ્રાતઃસ્મરણીય આચાર્ય મહારાજ શ્રીવિજય-વલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજને ૭૮ મું વર્ષ કારતક શુદ્ધ ૨ ના રોજ મેસનું હોવાથી (જન્મ જન્મતી નિમિત્તે) દીર્ઘાયુષ માટે પ્રાર્થના કરવા સાથે અશ્વત્થર આચાર્ય મહારાજને આ સભા તરફથી શુભાકિતના આનંદ માટે તાર કરવામાં આવ્યો હતો.

સ્વીકાર-સમાલોચના

શ્રી નયરદુસ્ય પ્રકરણમઃ-(શ્રી મહામહો-પાધ્યાય શ્રીમદ્ યશોવિજયજી ગણિ વિરચિત ઉપર.) શ્રીમાન આચાર્ય મહારાજ શ્રી વિજયનેભિસૂરી-શ્વરજીના પટ્ટાલકાર વ્યાકરણવાચસ્પતિ શ્રી

વિજયલાવણ્યસૂરિજી મહારાજે રચેલી. પ્રમોદા-
વિવૃત્તિ—તામની ટીકાના સાત નયના સ્વરૂપને
જળાવનારો. આ ગ્રંથ અમોને બેઠ મળેલ છે.
રચયિતા સૂરિજી મહારાજ વ્યાકરણના નિષ્ણાત
(વાયરપતિ) વિદ્વાન મુનિવર છે તેમ તેમના રચેલા
ધાતુ રતાકર સાત ભાગો, અન્ય સંસ્કૃત ટીકા ગ્રંથો
પરથી જણાય છે અને આ ટીકા પંચ વિદ્વાન-
પૂર્ણપણે આ પ્રમોદાવૃત્તિ તત્ત્વજિજ્ઞાસુ અને
ન્યાયના અભ્યાસીઓ માટે રચીને વિપય સરૂ
ખનાવ્યો છે. મૂળ ગ્રંથ પ્રતિભાશાળી હોવાથી તેની
આ ટીકા મહારાજશ્રીએ રચેલ હોવાથી ન્યાય-સાહિ-
ત્યમાં એક ઉત્તમ ગ્રંથની વૃદ્ધિ થઈ છે. વિદ્વાન
ધર્મગુરુઓ જ આવા ન્યાયના ગ્રંથો ઉપર ટીકા
રચી શકે છે. આ ગ્રંથમાં કયા કયા વિષયો કયા
કયા છે તેની વિસ્તૃત અનુક્રમણિકા વાંચવાની
અભ્યાસીઓને લલામણુ કરીયે છીયે. જ્ઞાનભંડારો
અને લાઘવેરીમાં સંગ્રહવા લાયક આ સાત નયની
ટીકાને ગ્રંથ અવલોકનાર અમો ખાસ લલામણુ
કરીયે છીયે.

ખેદકારક અવસાન.

સાધ્વીજી મહારાજશ્રી દેવશ્રીજીના સ્વર્ગ-
વાસ સીતેર વર્ષની વૃદ્ધવયે પચાસ વર્ષનું નિરતિચાર
ચારિત્ર પાળી ગયા આસો સુદ ૬ ના રોજ અમૃતસરમાં
થયો છે. સાધ્વીજી મહારાજ સ્વભાવે જ્ઞાન મિલનસાર
અને ક્રિયાપાત્ર હતા. શિષ્યાપ્રશિષ્યાદિ શુભારે નેવુનો
પરિવાર મૂકી ગયા છે. આચાર્યશ્રી વિજયવલ્લભ-
સૂરીશ્વરજી મહારાજના વરદ હરતે દીક્ષા લીધી હતી
સંસ્કૃત, પ્રાકૃત ભાષા, પ્રકરણો વગેરેનું સારું જ્ઞાન
પ્રાપ્ત કર્યું હતું. આવા એક પૂજ્ય, ચારિત્રપાત્ર,
વયોવૃદ્ધ સાધ્વીજીની સમાજને ખોટ પડી છે જે
માટે આ સલાને અત્યંત દુઃખ થાય છે. તેમનાં
પવિત્ર આત્માને અખંડ અનંત શાંતિ પ્રાપ્ત થાઓ
એમ પરમામાની પ્રાર્થના કરીયે છીયે.

જૈન કોમમાં જાણીતા અગ્રણ્ય ઝવેરી મોહન-

લાલ હેમચંદલાઈનો ૮૩ વર્ષની વયે મુંબઈમાં
સ્વર્ગવાસ થયો છે.

સદ્ગતની કારકીર્દી જૈન સમાજમાં જાણીતી છે.
આપજીએ આગળ વધી તેમણે લક્ષ્મી સંપાદન કરી
હતી-તેમજ સદ્ગ્રંથ પચ્ચ કથો હતો. યુવતીદાનનો
પ્રવાહ ચાલુ જ રાખતા. ધાર્મિક તેમજ રાષ્ટ્રીય
સેવા લાવના તેમનામાં અદર્શ જ જાણીત રહેતી.
વર્ષ ૧૯૩૨માં તેમણે પોતાનું મેકાન કોંગ્રેસ ફી
હોસ્પીટલ કરવા માટે આપ્યું હતું.

તેઓ શેઠ પ્રેમચંદ રાયચંદ ચેરીડી દૂરદમાં
સલાહકાર, શ્રી જૈન એસોસીએશન એફ ઇન્ડિયા,
શ્રી શાંતિનાથ જૈન દેહોસર તંયા વિદ્યાશાળા, શ્રી
ગોડીજી પાર્શ્વનાથ મંદિર અને શ્રી મોહનલાલજી
જૈન સેન્ટ્રલ લાયબ્રેરીનાં મેનેજીંગ ટ્રસ્ટી હતા. તેઓનું
જીવન ધર્મચરાયણ હતું.

સદ્ગત આ સલાનાં લાઘવ મેમ્બર હતા. તેમનાં
અવસાનથી સલા દિલગીરી દર્શાવે છે અને તેમનાં
આત્માની શાંતિ ઇચ્છે છે. તેમનાં મુખે શ્રી
મણીલાલભાઈ, ચીમનલાલભાઈ, કલ્યાણભાઈ, લાલ-
ભાઈ, રમણભાઈ, રસીકલાલભાઈ વિગેરે આપ
વર્ગને અતઃકરણપૂર્વક સલા દિલાસો આપે છે.

વરતેજવાળા શ્રી ગોડાલાલ માનચંદ લાવસાર
આસો વદી ૧૧ તા. ૮-૧૧-૪૭ ના રોજ પંચય
પામ્યા છે. તેઓ ધર્મજી હતા. તેમનો સ્વભાવ
સરલ અને શાંત હતો. તેમણે પોતાનાં જીવનમાં અનેક
કાર્યો ધર્મના કર્યાં હતા. તેઓ આ સલાનાં લાઘવ
મેમ્બર હતા. સલા તેમનાં અવસાનની દિલગીરી
દર્શાવે છે અને તેમનાં આત્માની પરમ શાંતિ ઇચ્છે છે.

ગાંધી નાનચંદલાઈ માધવજીનું લાવનગરમાં
ખેદજનક અવસાન થયું છે. તેઓ શાંત અને સરળ
સ્વભાવનાં હતા. તેમનું જીવન ધાર્મિક અને મીલન-
સાર હતું. તેઓ સલાનાં લાઘવ મેમ્બર હતા.
સલા તેમનાં અવસાનથી દિલગીરી પ્રદર્શિત કરે
છે અને તેમના આત્માની પરમ શાંતિ ઇચ્છે છે.

પૂજ્ય ભગવતી સુત્રી શ્રી શ્રી એક એક રૂપીયો અને વાસણેપવડે ઉદાર નરરત્ન શેઠ ભોગી લાલલાલ મંગલલાલે પૂજા કરી ગાનશક્તિ કરી સુમેળ સાધ્યો છે. આચાર્ય મહારાજે કૃષ્ણનગરમાં દાણા ઉઠાણા કર્યા છે. સાંભળવા પ્રમાણે થોડા દિવસમાં આચાર્ય મહારાજ વિદાર પણ કરવાના છે એમ જણાય છે.

જાહેર ખબર

આ સભા માટે એક ઐન્યુએટ, સંસ્કૃત ભાષાનું સાર્વ જ્ઞાન ધરાવનાર, સાહિત્ય પ્રથો વગેરેના (અનુવાદો) પ્રેરે તપાસવાનું કામ જાણનાર, એક કલાકની જરૂર છે. માસિક પગાર રૂ. ૭૦) થી રૂ. ૧૦૦) સુધી) ઉપરનું સર્વ કામ જાણનાર કદાચ અંદર ઐન્યુએટ હોય તો પણ ચાલશે. કોઈ રચણે તેમણે સરવીસ કરી હોય તો તેના સરવરીકટ અરજ સાથે નીચેના રચણે લખે.

સેક્રેટરીઓ,

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા—ભાવનગર.

હવે પછી થનારા નવા પ્રથમ વર્ગના લાઘ્વ મેમ્બરોને સૂચના.

પોશ વહી ૩૦ સુધીમાં રૂ. ૧૦૧) એકરો એક આપી આ સભામાં નવા થનારા માનવંતા લાઘ્વ મેમ્બરોને જ પોશ માસમાં પ્રગટ થનારા શ્રી ચાંતિનાથ ચરિત્ર રૂ. ૭૫) તથા સાથે શ્રી વસુદેવ દ્વિંડી રૂ. ૧૨૫) આ બંને રૂ. વીશની કિંમતના મંથે બેટ મળી શકશે. ત્યારબાદ જે થયો છપાશે, તે તે બેટ મળી શકશે. માત્ર પે.સ્ટેજ પુરતા ખર્ચનું વી. પી. તે વખતે તેઓ સાહેબને મોકલવામાં આવશે.

બીજા વર્ગમાંથી પ્રથમ વર્ગમાં આ માસમાં વધારે થયેલાં માનવંતા લાઘ્વ મેમ્બરો.

૧ શ્રીયુત મોદનસાલ દીપચંદ ચોક્સી ૨ શેઠ સુનીલાલ રાવચંદ ૩ અવેરી આકરલાલ માણેકચંદ ધડીયાળી ૪ શાહ કાન્તિલાલ ભગવાનલાલ ૫ શાહ અમૃતલાલ દરગોવિંદ

બીજા વર્ગનાં લાઘ્વ મેમ્બરોને નક્ક સૂચના.

રચાતિક તથા બહાર ગામના સભ્ય સાહેબોને જણાવવાનું કે હજી સુધી રૂ. ૫૦) વિશેષ બારી પ્રથમ વર્ગના લાઘ્વ મેમ્બર જે બંધુઓ નથી થયા તેઓ પણ વિચાર કરી તેમ કરી શકે માટે આસો વહી ૩૦ સુધી પહેલા વર્ગમાં દાખલ થઈ બેટનો લાભ મેળવે તેમ આજણ જણાવ્યું છે. આ બંને ઉપયોગી પ્રથો બહુજ રૂચીકર અન્ય જૈન બંધુઓ ધણા મોટા પ્રમાણમાં મંગાવે છે, જેથી હવે પછી તે બંને છુટકા સિલિકે રહે તેમ જણાવું નથી, જેથી હવે પછી આપ આ છુટકા બેટ તરીકે મંગાવવા ઈચ્છા ધરાવતા નથી તેમ બારી તે સિલિકે નહિ રહે તો પછી સભા આપને આપી શકશે નહિ માટે આપને ચોગ્ગલાએ તે રીતે વિચાર કરી દિવાળી પહેલાં વેલાસર મંગાવી લેતા તૈયાર થયા નથી, હવે બીજી મુંચનાં કરવાની કે આપ માગશર વહી ૩૦ સુધીમાં જો રૂ. ૫૦) આપી પ્રથમ વર્ગમાં દાખલ થશે તો પોશ માસમાં પ્રગટ થનાર શ્રી ચાંતિનાથ ચરિત્ર તથા શ્રી વસુદેવ દ્વિંડી બંને પ્રથો કિંમત રૂ. ૨૦) ના બેટ આપને મળી શકશે અને તે પછી થશે તો ધારા પ્રમાણે બેટ મળશે.

નવા તૈયાર થતાં અપૂર્વ સાહિત્ય પ્રકાશનો.

(અનુવાદો)

૧ કથારત્નકોષ (જૈન કથા સાહિત્ય અને ૨ શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુ ચરિત્ર તત્ત્વજ્ઞાનનો અપૂર્વ મંથ પ્રથમ ભાગ) ૪ મહાસતી રમયંતી ચરિત્ર (શ્રી ઉપયોગી ૩ શ્રી શ્રેયાંસનાથ પ્રભુ ચરિત્ર સીરીઝ તરીકે.)

ચોજનામાં

૫ શ્રી સુમનિનાથ પ્રભુ ચરિત્ર (શ્રી સોમપ્રભાચાર્યકૃત) નંબર ૧-૩-૫ માં આર્થિક સેવાયની અપેક્ષા છે.

૧ શ્રી વસુદેવહિતી અથ (શ્રી સંઘસ ગણિત લાપાંતર)

તત્ત્વજ્ઞાન અને ખીજી ધર્મી ખાજોનો પ્રમાણિક ઠાવવા સાદતકપ આ અંચની સુમારે પાંચમા સેકામાં શ્રી સંઘસગણિ મહારાજે રચના કરેલી છે. મૂળ અંચનું બહુ જ પ્રયત્નપૂર્વકનું સંશોધનકાર્ય સફળત મુનિરાજ શ્રી ચતુરવળયજી મહારાજ તથા વિદ્યમાન સાક્ષરવર્ધ મુનિરાજ શ્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજે કરી જૈન સમાજ ઉપર મહાન ઉપકાર કર્યો છે. જારતનો ઇતિહાસ તૈયાર કરવા માટે અજોડ અને બહુ જ પ્રાચીન ગ્રંથ છે. દરેક જૈન જૈનેતર સાક્ષર અને સાહિત્યદારની પ્રશંસાને પાત્ર થયેલ આ ગ્રંથ છે. આવા બહુ મૂલ્ય અંચનું લાપાંતર વિદ્વાન શ્રી રા. ભોંડીલાલ જી. સાંડેશ્વર એમ. એ. અમદાવાદવાળા પાંસે તૈયાર કરાવેલ છે. ખરેખરી જ્ઞાનભક્તિનું આ ઉત્તમોત્તમ કાર્ય છે. આ ગ્રંથમાં અનેક ઐતિહાસિક સામગ્રી અનેક જાણીતા યોગ્ય વિષયો અને કથાઓ આવેલી છે. સુમારે ૬૨૦ પાનાનો ગ્રંથ કપડાનું પાકું ખામ્બડીંગ સુંદર સચિત્ર કવર ઝેકડ સાથે કિંમત રૂ. ૧૨-૮-૦ પોસ્ટેજ અલગ. ૫૦ વળા લાઇફ મેમ્બરને મોટ મળશે.

૨ શ્રી શાંતિનાથ ચરિત્ર—શ્રી અખિતપ્રભસરિત્કૃત.

મૂળ ઉપરથી ગુજરાતી લાપાંતર સુંદર-સરલ-વિવિધ ક્લરીંગ સચિત્રો સાથે, ઉચ્ચાકાગળો ઉપર, સુંદર ગુજરાતી ટાઇપમાં છપાઇ ગયો છે. પાકા ખામ્બડીંગથી અલંકૃત થાય છે. દેવાધિદેવ શ્રી શાંતિનાથ પ્રભુના દરેક લેખોનું અપૂર્વ સ્વરૂપ, અનેક ખીજી અંતર્ગત કથાઓ, ખાર વતઃ અને ખીજી વિષયો ઉપરની દેશના, અનુકંપા (જીવદયા)નું અદ્ભુત, અપૂર્વ, અનુપમ જ્ઞાતાં આ ચરિત્રમાં આવેલ છે. જે મનન કરવા જેવું છે. કિંમત રૂ. ૭-૮-૦ પોસ્ટ માસમાં પ્રગટ થશે.

“નૂતન સાહિત્ય પ્રકાશન”

૧ શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુ ચરિત્ર.

શ્રીમાન દેવભદ્રાચાર્યકૃત ૧૧૦૦૦ હજારે એક પ્રમાણ, પ્રાકૃત લાપામાં ખારમા સેકામાં રચેલો તેનું લાપાંતર છપાય છે. આ ચરિત્ર અંચકર્તા આચાર્ય મહારાજની વિદ્વતાપૂર્ણ સુંદર અનુપમ, અલૌકિક રચના છે. આટલો મોટો શ્રી પાર્શ્વનાથ ચરિત્ર ગ્રંથ ખીજો નથી. તેમ આવી મહત્વપૂર્ણ ચરિત્ર રચના ભાગ્યેજ ખીજી ગ્રંથમાં હશે. પ્રભુતા લેખોના વિસ્તૃત વર્ણન સાથે, પ્રભુના દશ ગણધરોના પૂર્વલેખોના રસિક ચરિત્રો સાથે આપવામાં આવેલ છે. સાથે અનેક અંતર્ગત કથાઓ અને ઘણા જાણીતા યોગ્ય વિવિધ વિષયો પણ આવેલાં છે. ગ્રંથ છપાય છે, આ એક અપૂર્વ કૃતિ છે. ૬૫ હોમ સાડા પાંચસેક પૃષ્ઠ, અને આકર્ષક રંગીન ચિત્રો, મજબુત ખામ્બડીંગવડે ગુજરાતી સારા અક્ષરોથી છપાય છે.

૨ શ્રી કથારત્નકોષ ગ્રંથ—શ્રીમાન દેવભદ્રાચાર્ય મહારાજે (સંવત ૧૧૫૮ માં પ્રાકૃત લાપામાં

રચેલો છે. જેમાં સમ્યક્ત્વ આદિ તેનાં સામાન્ય ગુણો અને પાંચ અલ્પમત્ત આદિ વિશેષ ભારે ગુણો લગતા ૫૦ વિષયોનું પઠન પાઠન કરવા-અભ્યાસ કરવા જેવું વિવેચન અને તે દરેક ગુણો ઉપર નવીન મૌલિક, સુંદર અનુપમ કથાઓ વાચકોની રસહૃદિત આખો ગ્રંથ વાંચતા નિરસ નહીં તેવી સુંદર રચના આચાર્ય મહારાજે કરી છે. આ ગ્રંથમાં આવેલ ગુણોનું સ્વરૂપ, તેનું વિવેચન, તેને લગતા ગુણોપો લાભ-હાનિનું નિરૂપણ આચાર્ય મહારાજે એવી સુંદર પદ્ધતિ, સંકલનાથી કર્યું છે કે જ્યાં આ ગ્રંથની અનુપમ, અમૂલ્ય અપૂર્વ રચના બનેલ હોવાથી તે અપૂર્વ સાહિત્ય ગ્રંથ ગણાય છે. આ સુંદર ગ્રંથ મૂળ અંગ્રેજી પ્રસિદ્ધ કર્યો છે, જેની મૂળની કિંમત રૂ. ૮-૮-૦ છે. જેનું આ સરલ શુદ્ધ લાપાંતર પણ સાક્ષરવર્ધ મુનિરાજ શ્રીપુણ્યવિજયજી મહારાજની દેખરેખ નીચે થયેલ છે. આર્થિક સહાયની અપેક્ષા છે. મૂળ ગ્રંથની પ્રસ્તાવના સાક્ષરવર્ધ શ્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજે વિદ્વતાપૂર્ણ લખેલી મનન કરવા જેવી છે સાથે છપાશે.

શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ

卐 卐 卐

પુસ્તક ૪૫ મું.

સંવત ૨૦૦૪.

આત્મ
સં. ૫૨

અંક ૫-૬

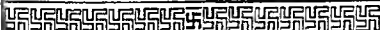
ભાગશર-પાપ : જાનેવારી.

વાર્ષિક લેવાજમ રૂ. ૩-૦-૦ પોસ્ટેજ સહિત મું. ૫

પ્રકાશક—

— : શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા-ભાવનગર : —

અ તુ ઠ મ ણિ ડા.

૧	શ્રી વિમલગિરિ શ્રી આદીનાથ સ્તવન	શ્રી હેમેન્દ્રસાગરજી મં	૯૬
૨	જ્ઞાનગીતા શતક	અમરચંદ માવજી શાહ	૯૦
૩	સાથે શુદ્ધ જ્ઞાનો	આં શ્રી વિજયકર્ત્તવ્યસુરિ	૯૧
૪	શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકરકૃત અતીશ અતીશીઓ	આં વિજયપદ્મસુરિ	૯૬
૫	ન્યાય સ્તનાવલિ	સુનિરાજ શ્રી હુરંધરવિજયજી	૯૮
૬	ધર્મ કોશસ્થ	મૌલિક
૭	યોગમીમાંસા	મં. સુ. પુણ્યવિજયજી (સર્વવપાક્ષિક)	૧૦૧
૮	શ્રીમાન યશોવિજયજી...	ભગવાનદાસ મનઃસુખસાધ મહેતા	૧૦૨
૯	સુવાક્યાનુતો	સુનિ પૂર્ણાનંદવિજય (કુમારશ્રમજી)	૧૦૫
૧૦	વર્તમાન સમાચાર	સસા
૧૧	શ્રી વસુદેવ હિંડી આટે અભિપ્રાય	૧૦૮

આ માસમાં નવા થયેલા માનવંતા સભાસદો

૧	શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય જૈન સભા			
	હા. શેઠ ભોગીલાલ ચીમનલાલ	(૧)	લાલજી મેમ્બર	પાટણ
૨	શ્રી વર્ધમાન જૈન જ્ઞાનમંદિર			
	હા. મરપિ અનૂપચંદ્રજી યતિવચ	(૧)	"	હસ્તપુર
૩	શાહ અમૃતલાલ મોહનલાલ	(૧)	"	ધોળોજ
૪	શાહ મુસચંદ લક્ષ્મીચંદ	(૧)	"	પાલેજ
૫	શ્રી જૈન મંદિર. મૂર્તિપૂજક સંઘ લાયબ્રેરી			
	હા. શાહ રતિલાલ કેશવલાલ	(૧)	"	પ્રાંતીજ
૬	શાહ કૃષ્ણચંદ શાણેકચંદ	(૧)	"	નડિયાદ
૭	શાહ મગનલાલ મુલચંદ	(૧)	"	ચુંબપ
૮	દાનિલાલ હેમરાજ વાંકાણી	(૨)	"	ભાવનગર
૯	શાહ મધુરદાસ જગનલાલ	વાર્ષિક		ભાવનગર

બીજા વર્ગમાંથી પ્રથમ વર્ગમાં આ માસમાં વધારે થયેલા માનવંતા લાઈફ મેમ્બરો

૧. શાહ નયુભાઈ છોટાલાલ	૨. શાહ શાંતિલાલ પરશોતમદાસ
૩. શાહ મણીલાલ ભગવાનદાસ	૪. મહેતા બલવંતરાય શામળદાસ

ભેટના ગ્રંથોનો અપૂર્વ લાભ.

૧. શ્રી વસુદેવ હિંડી (અનુવાદ) કિંમત રૂ. ૧૨-૮-૦ શ્રી શાંતિનાથ ચરિત્ર સચિત્ર કિંમત રૂ. ૭-૮-૦ મહી રૂ. ૨૦) વીસતી કિંમતના બે કોતમ અપૂર્વ સાહિત્યના ગ્રંથો પોશ શુદ્ધિ ૧૫ ના રેન્ડથી પેટ્રન સાહેબો તથા પ્રથમ વર્ગના લાઈફ મેમ્બરોને (અહારગામનિવાસીને) પોસ્ટેજ પુરતા રૂ. ૧-૪-૦ ના વી. પી. થી મોકલવામાં આવશે જે સ્વીકારી લેના નમ્ર સુચના છે.

ન ઋ સુ ચ ના.

અમારા માનવતા પેટૂન સાહેબોને અને લાઈફ મેમ્બરોને
શ્રેણીબંધ સુંદર ગ્રંથોનો ભેટ તરીકેનો લાભ.

૨. આ માસ સુધીમાં મી રાવપતિ ચરિત્ર, રૂ. ૬૫૫ શ્રી મહાવીર યુગની મહા દેવીઓ
રૂ. ૩૫૫ (૬૫૫ રૂ. રૂ. ૩૫૫)ના ગ્રંથો ભેટ અપાઈ ગયા છે. ૬૫૫ પોત માસમાં શ્રી વસુદેવ દિગ્દી
રૂ. ૧૨૫૫ નવા શ્રી શાંતિનાથ પ્રભુ ચરિત્ર રૂ. ૬૫૫ ત્રીય રૂ. ૩૫૫ની કીમતના બે ગ્રંથો ધારા પ્રમાણે
ભેટ મળશે. ત્યારબાદ શ્રી કમલવતી ચરિત્ર અને શ્રી પાર્થનાથ પ્રભુ ચરિત્ર એ બે ગ્રંથો,
ત્યારબાદ શ્રી કથા વેલ્લકોપ પ્રથમ ભાગ અને શ્રી શ્રેયાંસનાથ ચરિત્ર ઉપરાંત આ બે ગ્રંથો પ્રેસમાં
છપાઈ રહેલ છે અને બીજા ગ્રંથો ગોળનામા છે. પ્રકટ થયાં તરતજ ઉપરાંત મેળીબંધ સુંદર સચિત્ર ચરિત્રો
મળીશ બ. રે કિમતના ભેટ આપવામાં આવશે. શ્રી આત્માનંદ પકારા માસિકમાં ભેટના ગ્રંથો મારેલી
વડદેશખજાન-દ્વારા જે જે વળને જે જે લાઈફ મેમ્બર મારે સુચના કરી દેવા તેની દરની
અંદર રહીને તે તે પ્રમાણે ઉપરાંત ગ્રંથો ભેટ આપવામાં આવશે.

આના સુંદર ગ્રંથોમાં આવેલા ત્રીયકંઠ ભગવાન, સત્વશાળી મહાન નરો, સતી શિરોમણીના ચરિત્રો સાથે
તત્ત્વજ્ઞાનના માર્ગ, સાગ, સમજન નેતા, વિષયાવાંચી અનેક ભગવાતમાઓ આત્મકથાઓ સાધી શકે છે. અને
આર્થિક દૃષ્ટિએ પણ આ સભા નેતા લગત કાંઈ સંરચાએ આપી નથી, આપી શકતું નથી. અને
પ્રકાશનાં લાગે મેળવવા ૧૨ માસે અને ક્રમે ક્રમે (જેન બંધુઓ) નવા પેટૂન સાહેબો અને લાઈફ
મેમ્બરો થવા છે અને થાય છે. સ્થિતિ અપજા જૈન બંધુઓને ખાસ પેટૂન પદ સ્વીકારવા
અને છેવટે રૂ. ૧૦૧) આપી સત્વરે લાઈફ મેમ્બરો થવાં નમ્ર સુચના છે.

સોદરીઓ.

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા.

ભાવનગર.

શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ.

... પ્રકાશક:—શ્રી જૈન આત્માનંદ સલા-લાવનગર ...

વીર સં. ૨૪૭૪.

માર્ગશીર્ષ-ચોષ

પુસ્તક ૪૫ મું.

વિક્રમ સં. ૨૦૦૪.

:: તા. ૨૦ જાન્યુઆરી ૧૯૪૮ ::

અંક ૫-૬

વિમલગિરિ શ્રી આદિનાથ સ્તવન

(જંસરી બગતી નદિ-એ રાગ.)

વિમલગિરિ આદિ પ્રભુના દર્શને મનડું જૂલે,
જ્ઞાન રવિ અમૃત પ્રલાથી, ભરતણાં કમળો ખૂલે. વિમં ૧

દિવ્ય સમવસરણુ વિષે, માલકોષે દેશના,
જંસરી સુરગણુતણી, ગુણ વધે ઉપદેશના. વિમં ૨

ચોત્રીસ અતિશયવંત પ્રભુજી, પાંત્રીસ વાણી ગુણગતિ,
યોજન સુધી પશુ પક્ષી સમજે, જલનિધિ સમ ગાજતી. વિમં ૩

સુર નરો પશુ પંખીયો, ગાન્ધર્વ કિન્નર સૌ સુણે,
પોતાની ભાવામાં જ પ્રભુની, વાણીને સોએ ગણે. વિમં ૪

નવ હેમ કમલે પદ ધરી, વિચરે પ્રભુ અવની વિષે,
જ્યાંજ્યાં પડે પદ એ શુચિ, ધન, ધાન્ય સુખ સધણું વસે. વિમં ૫

દિવ્ય દેવગણાની પ્રભુજી, બોધથી જન તારીયા,
તીર્થ અષ્ટાપદ વિષે, નિર્વાણુ જિનવર પામીયા. વિમં ૬

દેવેન્દ્ર ગિરિની અજિતરજને, શિવ ધરી પ્રભુ પૂજતા,
હેમેન્દ્ર વિમલાચલતણી, હૈયે સ્તવે શુચિ દિવ્યતા. વિમં ૭

સુનિરાજ શ્રી હેમેન્દ્રસાગરજી

સમ્યક્ સુદષ્ટિ મળે, કવિ કલ્પતરુ ફળે;
સમ્યક્ સુદષ્ટિ ખીલે, પ્રકાશ આત્માર્થી ઝીલે;
રવિનો ઉદય થાય, અધિકાર દૂર જાય;
પ્રગટો સમ્યક્ રવિ, ચાચતા કરે છે કવિ;
પરભાવ મારો નહિ, માન્યા વિના આરો નહિ;
સ્વભાવ તેન્યારો નહિ, માન્યા વિના આરો નહિ;
બાળક બગલમાંય, શોધવાને બહાર જાય;
સ્વતંત્રતા સુખદાય, પરતંત્ર દુઃખદાય;
રાગ ત્યાં તો ત્યાગ નથી, ત્યાગ ત્યાં તો રાગ નથી;
ઉદયની પરંપરા, જ્ઞાની કરે નિરજરા;
અજ્ઞાનીને થાય બંધ, કારણુ રાગ સંબંધ;
ક્રિયા કરે એક દોષ, જ્ઞાનીને ન બંધ હોય;
સમકિતી જ્ઞાનવાન, તેનાં કરો યુગ્મજાન;
જેને થાય જેવો સંગ, તેને હાજો તેવો રંગ;
પારસનો સંગ થાય, લોહનું સુવર્ણ થાય;
જેહ જેનું ધ્યાન ધરે, તેહ તેનું પ્રાપ્ત કરે;
સાધક હું સાધ્ય છું હું, સિદ્ધ હું આરાધ્ય છું હું;
સમય સમ્યગ્સુદષ્ટિ, જ્ઞાન ધન મેલજશ્નિ;
મેલ જાળે ગગનમાં, મોર નાચે મગનમાં;
શુદ્ધ છુદ્ધ ચિદ્રૂપ, નિશ્ચયમાં તદ્દરૂપ;
બ્યવહાર કામકાજ, સંસારમાં રહી રાજ;
વિવેકની પ્રજાધાર, એવી છે ચમકદાર;
કોષ માન માયા લોભ, મોહ મહેલનાં મોભ;
રસ લુપ્ત પંચેન્દ્રિય, આંખ નાક કણેન્દ્રિય;
પાપહારી કર્મ વાર, અનાસક્ત ભાવ ધાર;
મન-વચ-કાય યોગ, વધારે સંસાર રોગ;
અહિંસાનું શસ્ત્ર ધરી, કષાયોનો જય કરી;
સત્યનો પ્રકાશ ચાય, લૂંટારાઓ નાસી જાય;
અસ્તેયનો અસ્ત થાય, શિયળ નહિં લૂંટાય;
કૃષ્ણપક્ષ કાળી રાત, ઉદય ચતાં પ્રભાત;
જીતવી પ્રથમ જાત, યોગ વશ કરી જાત;
આત્મા છે મોટો દેવ, તેની તમે કરો સેવ;

કાવ્ય કામધેનુ ખીલે, આત્માર્થી ખાંધતા.
પંથો જેમ ચીલે ચીલે, સુકિત પંથ સાધતા.
કમળ વિકસી જાય, અસંજતા અર્પતા.
પામીને પ્રકાશ લખી, ભવઅંત કરતાં. ૪૫
માને તોયે તારો નહિં, મૂંઢતાને ત્યાગને.
તારો તે તો તારો સહિ, સમ્યક્ આરાધને.
તેમ તું આતમરાય, તારામાંથી જોળને.
સ્વરાજ્ય લેવાને ભાય, આત્મ જંગ ખેલને. ૪૬
રાગ વિના બંધ નથી, રાગ તેથી ત્યાગને.
કારણુ ન રાગ જરા, મૂઢ તત્ત્વ ગ્રંથને.
સંવરથી પ્રતિબંધ, સમભાવ ધારને.
અજ્ઞાનીને બંધ હોય, સમ્યક્ વિચારને. ૪૭
વળી કરો બહુમાન, સમકિત પામવા.
તેથી સેવો સતસંગ, સમકિત પામવા.
સમજો આ સત્ય ન્યાય, સમકિત પામવા.
ન્યાય વિચારી અંતરે, સમકિત પામવા. ૪૮
જેમ કોટીલા ટુંકું હું, તુંહી તુંહી જપવા.
પ્રણવિત આત્મસૃષ્ટિ, તુંહી તુંહી જપવા.
તેમ ધ્યાન લગનમાં, તુંહી-તુંહી જપવા.
પ્રાપ્ત કરવા સ્વરૂપ, તુંહી-તુંહી જપવા. ૪૯
આતમનો ધરી સાગ, વિવેકથી વસીએ.
અહો જો સમજદાર, કર્યમાં ન ફરીએ.
જીવને પમાડે ક્ષોભ, તેથી દૂર ખસીએ.
ત્વચા વાચા રસેન્દ્રિય, તેને તપે કસીએ. ૫૦
સંસાર બધી અસાર, નિરમેહી થઇએ.
આતમામાં ઉપયોગ, રાખી સદા રહીએ.
ઇન્દ્રિયોને વશ કરી, વિરતિને ભણીએ.
નિરભયતા છવત્ય, ભવ ભય ટાળીએ. ૫૧
પરિગ્રહ ભાગી જાય, આતમસત્તા રચાવતાં.
નાસી જાય ભલી ભાત, અનાહત મુણતાં.
પછી અનુભવ વાત, આતમાર્થી જાણતાં.
તોડી વિભાવિક ટેવ, સ્વભાવમાં મહાણતાં. ૫૨

‘ સાથે શું લઈ જશો ? ’

લેખક—આચાર્યશ્રી વિનયકરસૂરિજી મહારાજ

ઉપર આકાશ અને નીચે પાણી માત્ર બધીય દિશામાં દેખાઈ રહ્યું હોય એવા ભરદરિયે વહાણમાં બેઠેલો સુસાફર બધુંય સ્થિર જુએ છે; પણ જ્યારે છેટેથી દરિયાનો કિનારો દેખાય છે ત્યારે તેને બધુંય અસ્થિર દેખાય છે, વહાણ તથા કિનારા પરની વસ્તુઓ ઘણી જ ઝડપથી આલતી જણાય છે. તેવી જ રીતે દેહરૂપી વહાણમાં બેઠેલો સુસાફર આત્મા માનવજીવનના મધ્ય દરિયે બધુંય સ્થિર જુએ છે પણ તેને જ્યારે મોતનો કિનારો દેખાવા માંડે છે ત્યારે બધુંય અસ્થિર જણાય છે. અને જ્ઞાની પુરુષોએ કહેલી એક વાત તો સાચી સમગ્ર છે કે સંયોગી વસ્તુઓનો વિયોગ અવશ્ય થાય છે માટે બધુંય મૂકીને જવાનું છે. ધન-સંપત્તિ-બાગ-અંગલા-કુટુંબપરિવાર આદિ કે જેનો જન્મ્યા પછી જીવનની શરૂઆતથી સંયોગ થયો છે તેમાંનું કશુંય સાથે જવાનું નથી. સામાન્ય બુદ્ધિના માનવી માત્ર આટલું જ સમજી શકે છે અને તે પણ છેવટની ઘડીયે, પરંતુ એમ તો કોઈક જ માનવી જાણતો હશે કે પાછલા ભવમાંથી જે કંઈ સાથે લઈને આવતર્યો છું તેને પણ અજ્ઞાનતાથી અહિંયા જ મૂકીને જઈ છું. માનવી બુદ્ધિપૂર્વક વિચાર કરે તો સાચી રીતે સમજી શકે છે પણ બુદ્ધિની નિર્બળતાને લઈને જ્ઞાની પુરુષોના વચનો સાંભળવા છતાં પણ તાસ્વિક વસ્તુ સમજી શકતા નથી.

માનવીને મૂકી જવાની વસ્તુઓ બે પ્રકારની હોય છે; એક તો પાછલા જન્મમાંથી સાથે લાવેલો જેવી કે-નરદેહ-માનવજીવન-અર્થાંક

પાંચે ઇંદ્રિયો અને લાંબું જીવન. આ બધીય વસ્તુઓ સાથે લઈને આત્મા માનવસ્વરૂપે અવતરે છે અને ધન-સંપત્તિ-બાગઅંગલા આદિ વસ્તુઓ તેમજ શ્રીયુત્તાદિ કુટુંબ પરિવારના સંબંધો અવતર્યા પછી મેળવે છે. આ પ્રમાણે જન્મે પ્રકારની વસ્તુઓ માનવી મૂકીને જાય છે. છતાં તે માનવ દેહે અવતર્યા પછી મેળવેલી વસ્તુઓને પ્રધાનતા આપીને તેના માટે મોતની સાથે જતી વખતે શોક કરે છે, દુઃખી થાય છે, પણ પાછલા ભવમાંથી સાથે લાવેલી વસ્તુઓ મૂકી જવા માટે જરાય શોક કરતો નથી. અર્થાત્ આત્માજાતિ માટે મળેલાં માનવજીવન આદિ ઉત્તમ સાધનો મૂકી જવા માટે કોઈપણ દુઃખી થતું નથી. અને જે માનવી માનવજીવન તથા દેહ છોડતાં દુઃખ મનાવે છે તે વિષયાસક્ત જીવ વિષયની લાલસાવાળો હોવાથી વિલાસનું સાધન માનીને જ તે દેહાદિનો વિયોગ થતી વખતે મુંઝાય છે પણ આત્મ-વિકાસનું સાધન માનીને તેના અભાવે વિકાસથી વંચિત રહેવાની સમજજીથી શોક કરતો નથી. આવા જીવો વિલાસ માટે જ જીવનું પસંદ કરે છે પણ વિકાસ માટે નહિં અને તેથી કરીને જ કેટલાક માનવી વિલાસનાં સાધન ન મળવાથી ખુશીથી મરતા-આપઘાત કરતાં દિલ્લોચર થાય છે.

અજ્ઞાની માનવી જીવનને ઘણી જ કાળજીપૂર્વક જાળવે છે તે તેમને મળેલા વૈષયિક સુખો લોભવવાની લાલસાથી અથવા તો વૈષયિક સુખના સાધનો મેળવવાની ઇચ્છાથી જ સાચવે

છે અને આવતા મોતને શેકવા પોતાનાથી બનતું બધુંય કરી છૂટે છે તોયે આયુષ્યકર્મ લોગવવારૂપ માનવ જીવન સમાપ્ત થાય છે એટલે મોત આવીને બિહુ રહે છે અને દ્રવ્ય તથા ભાવથી કંગાળ બનેલા માનવીના આત્માને અસહ્ય દુઃખના દરિયામાં હરસેલી મૂકે છે. જ્ઞાની આત્માઓ તો જન્મ-માંતરમાંથી સાથે લાવેલાં નરદેહ તથા માનવ જીવન આદિ સંપત્તિથી ઉત્તમ પ્રકારનો વ્યવસાય કરીને સચ્ચજ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર-સમભાવ આદિ સારી સંપત્તિની વૃદ્ધિ કરેલી હોવાથી જન્મ-મરણ માટે હર્ષ શોક કરતા નથી; કારણ કે તેઓ સમજે છે કે જીવીશું તો આત્મિક સંપત્તિને વધારીશું અને મૃત્યુ આવશે તો સત્કાર્યો કરીને સારી સંપત્તિ સારી રીતે મેળવી છે એટલે તેની સાથે જતાં કાંઈ પણ હરકત આવે તેમ નથી. અર્થાત્ આ જીવનમાં દુષ્ટત્યોનો આદર કરીને કોઈને દુઃખી કરી અપરાધી બન્યા નથી એટલે ભાવી જીવનમાં સજ્જ લોગવવા દુર્ગતિનો સીમાડો ભાળવો પડશે નહિ, માટે જીવીશું તોયે શ્રેય છે અને મરીશું તો શ્રેય જ છે. આવા વિચારવાળા જ્ઞાની પુરુષો વૈવધિક સુખના સાધનો મેળવવાના કદથી સુક્રા હોય છે. પૌદ્ગલિક સુખના સાધન તેમને મળેા થા ન મળેા તેના માટે હર્ષ-શોક કરતા નથી. તેમને પુન્ય બળથી મળેલી પૌદ્ગલિક સંપત્તિને પ્રધાનતા આપી ઘણા રાજ થતા નથી તેમજ તેને સાચવવા કે વધારવા જન્મ-માંતરમાંથી સાથે લાવેલા માનવ જીવનને વેડછી નાંખતા નથી અને છેવટે પૌદ્ગલિક સંપત્તિ મૂકીને જતાં જરાય શોક કરતા નથી.

નરદેહ તથા માનવજીવન મેળવ્યા પછી ધન-સંપત્તિ આદિ જે કાંઈ મેળવ્યું હોય તેને આત્મશ્રેય સાધવા છોડવાની જરૂર છે કારણ કે તે મોહ મમતાને ઉત્તેજન આપવાવાળું હોવાથી આત્મવિકાસનું બાધક છે છતાં પોતાને

(આત્માને) ન ઓળખનાર આસક્તિ ભાવથી ભલે તેને વળગી રહે પરંતુ છેવટની ઘડીએ તો તે છટી જ જવાતું છે. તેને સાથે લઈ જવાને કે રાખવાને મહેનત કરવી નકારી છે; કારણ કે તે રહી શકતું નથી તેમજ સાથે પણ બંધ શકતું નથી. તો જે જડાસક્ત જીવો તેને જતું અટકાવવાને માનવ જીવનની કિંમતી ક્ષણે વગર સંકોચે છૂટથી વાપરે છે અને આત્માના અશ્રેયની પણ પરવા રાખતા નથી, છતાં ધન-સંપત્તિ, બાગ-બગલા આદિ રહેતાં નથી. પુન્ય ક્ષય થતાંની સાથે જ બધી વસ્તુઓનું સ્વાગીપણું છૂટી જાય છે. અને તે વસ્તુઓ નાશ પાગી જાય છે અથવા તો તેનો ખીલ સ્વાગી થાય છે. જેથી માનવી તેની મમતાથી સુકાર્ષ જવાથી છૂટો થાય છે. છૂટું થયું એટલે પરાધીનતામાંથી સુકાવું કે જે એક પ્રકારે સુખશાંતિનું કારણ છે પણ મોહભેદો માનવી સુખ-શાંતિના બદલે દુઃખ તથા અશાંતિ મનાવે છે, કારણ કે પોતે પૌદ્ગલિક સુખ તથા વિલાસથી વિરામ પામ્યા નથી અને વિકાસી સુખથી તદ્દન અબાણ છે એટલે જો કે તેને ગયેલી વસ્તુની મમતા રહેતી નથી પણ વિલાસમાં મોજશોખની વસ્તુ વગર અડચણ પડવાથી પોતે ગયેલી વસ્તુનો શોક કરે છે, દુઃખ મનાવે છે અને પાછો વિલાસનાં સાધન મેળવવાને શેષ જીવન વાપરી નાંખીને માનવ જીવનનો કંગાળ બની જાય છે જેથી તે માનવ જીવનનો દરિદ્રી અનર્તકાળ સુધી સુખનો પડછાયો પણ ભાળી શકતો નથી.

જે વસ્તુઓ મૂકી જવાની છે તેને મેળવવાની તૃણાથી સાથે લઈ જવાની વસ્તુઓને મેળવીને વધારવાને બદલે સાથે લાવેલા છે તેને વેડછી નાંખનારમાં હડાપણનો અંશ પણ હોતો નથી છતાં માનવી પુન્યની સહાયતાથી ધન-સંપત્તિ મેળવીને પોતાને ડાહ્યો માને છે

અને ગાહુ જ ડહાપણું કામ કર્યું છે એમ બીજાના મોઢેથી પોતાની પ્રથંસા સાંભળીને ફૂલાય છે તેમજ જેઓ સાથે લઈ જવાની વસ્તુને સાચવીને વધારવા મૂકી જવાની વસ્તુની ઉપેક્ષા કરે છે તેમને બુદ્ધિ વગરના માને છે. આવા માનવી લવાલિન'દી-ગમે તેવો ભવ મળ્યો હોય તેમાં જ આનંદ માનનારા-હોવાથી તેમને જેટલો ધનાદિ સંપત્તિ ઉપર પ્રેમ હોય છે તેટલો પ્રભુ ઉપર હોતો નથી. અને કાંઈક પ્રેમ હોય છે તે પણ દુક્ત ધનાદિ મળે છે એવી શ્રદ્ધાથી જ હોય છે અને એટલા માટે જ તેમને પ્રભુના સાચા વચનો ઉપર શ્રદ્ધા હોતી નથી તેમજ ધનાદિ મેળવતાં નરક-તિર્થંચની માફી ગતિયોમાં લઈ જનારી પાપ પ્રવૃત્તિયોનો ઉત્સાહપૂર્વક આદર કરતો હોવાથી નરક-તિર્થંચમાં અસહ્ય દુઃખો ભોગવવાં પડે છે તેની પણ પ્રાયઃ શ્રદ્ધા હોતી નથી. આવા જીવોને પુન્યના અજાણે અથવા તો પુન્ય ક્ષય થઈ જવાથી પૌંદ્રગલિક સુખનાં સાધન ન મળ્યાં હોય કે મળીને આદ્યાં ગયાં હોય તો તેઓ ઘણા જ ઉદ્વેગ તથા ચિંતાવાળા રહે છે અને પોતાને અત્યંત દુઃખી માને છે, તેમજ બીજાની ધન-સંપત્તિ તથા તેમને ધાર્યા પ્રમાણે વૈષયિક સુખ ભોગવતા જોઈને પોતે ઘણા જ ઝરે છે અને માનવ જીવનને નકામું માનીને તેનાથી છૂટી જવાને ઇચ્છે છે પણ ઉત્તમ માનવ જીવનને આત્મજ્ઞેય માટે વાપરવાની ઇચ્છા રાગતા નથી.

માનવજીવન, માનવદેહ તથા પુન્યાતુળંધી પુન્ય આદિ મેળવવાને ધન-સંપત્તિની ખાસ જરૂરત રહેતી નથી તે સિવાય પણ માનવી પોતાના માનવજીવનદ્વારા આત્મસંપત્તિ તથા લાવિ જીવનમાં આત્મોપજોગી વસ્તુઓ મેળવી શકે છે. જેઓ એમ માનતા હોય કે ધન વગર ધર્મ થઈ શકતો નથી તેઓ મોટી ભૂલ કરે છે કારણ કે પુન્ય કર્મ સ્વરૂપ ધર્મ કે

કર્મની નિર્જરાસ્વરૂપ તાત્વિક ધર્મ ધન-સંપત્તિના ત્યાગથી જેટલો સારો અને સાચો થઈ શકે છે તેટલો જોગથી થઈ શકતો નથી. ધન ખરચીને ધર્મ કરનારા ધન-સંપત્તિના જોગી હોય છે અને જહાત્મક વસ્તુઓનો જોગ પ્રાયઃ કર્મની નિર્જરાસ્વરૂપ તાત્વિક ધર્મ કરવામાં અંતરાયભૂત હોય છે એટલે તેઓ આત્મિક શુભ પ્રકટ કરવારૂપી વિકાસ સાધી શકતા નથી પણ પુન્ય કાર્યમાં ધનાદિનો સફળવ્યય કરવાથી પુન્ય ઉપાર્જન કરી શકે છે. અને ધન સંપત્તિના ત્યાગી માનવ જીવનનો સફળવ્યય કરીને આત્મવિકાસ સાધી શકે છે. અને જો તાત્વિક જોગની નિર્જાળતાથી પુન્ય-ગલાનંદોપણું હોય તો પણ ધનવ્યય કરીને પુન્ય ઉપાર્જન કરનાર કરતાં અસંખ્યગણું પુન્ય ઉપાર્જન કરી શકે છે. પુન્યની નજાણાઈને લઈને કદાચ માનવીને ધન તો ન મળે પરંતુ જીવન તો માનવી માત્રને મળેલું હોય છે એટલે માનવી માત્ર ધર્મ કરવાને માટે સ્વતંત્ર જ હોય છે. તેમને જહાત્મક ધનાદિ વસ્તુઓની અપેક્ષા રાખવી પડતી નથી. મળેલી ધન સંપત્તિ આદિ જહાત્મક વસ્તુઓનો સર્વથા ત્યાગ કરીને જ માનવીઓએ સંપૂર્ણ આત્મ-વિકાસ મેળવ્યો છે અને મહાપુરુષો તરીકે જોળખાયા છે.

વિપરીત સમજણવાળા કેટલાક માનવી ગંધીય જાણતોમાં ધનને પ્રધાનતા આપીને તેને મેળવવા પોતાનું ત્રીશ-પાંત્રીશ વર્ષ સુધીનું માનવ જીવન વાપરી નાંખે છે છતાં જો તેમને કેવળ આહુ જીવનમાં જ ઉપયોગી અને મૂકી જવા જેવી તુચ્છ ધનાદિ વસ્તુ ન મળે તો પછી તેમણે પોતાનું શેષ જીવન સાથે લઈ જવાય તેવી વસ્તુ અથવા તો આત્મિક સંપત્તિ મેળવવા વાપરવું જોઈએ. નહિં તો જાને લલોમાં ઉપયોગી સંપત્તિથી દંગાળ જ રહેવાના અને

ને ભવિષ્યમાં પૈસા મળશે એવી આશાથી મૂકી જવાની વસ્તુ માટે જ જીવનનો વ્યય કરીને મૃત્યુના સીમાકારૂપ વૃદ્ધાવસ્થાએ પહોંચીને કદાચ ધનાદિ મેળવે તો તે ગધુંય નકામું છે, કારણ કે વયથી નિર્જળ બનેલો માનવી પાંચે ઇંદ્રિયોની નિર્જળતાને લઈને મેળવેલા વૈષધિક સુખના સાધનોનો ઉપયોગ કરી શકતો નથી અને જીવન સમાપ્ત થતાં ગધુંય મૂકીને મોતની સાથે ચાલતો થાય છે.

માનવી જે ધનાદિ-સંપત્તિ સાથે લઈને અવતર્યો નથી તેને સાથે લઈ જઈ શકતો નથી પણ નરદેહ, માનવજીવન તથા પુન્ય આદિ સંપત્તિ કે જેને સાથે લઈને અવતરે છે તેના માટે કાળજી રાખી પ્રયાસ કરે તો તેને પાછી મેળવી શકે છે. એટલે કે પોતે તેવા પ્રકારનું પુન્ય મેળવવામાં માનવ જીવનનો ઉપયોગ કરે કે જેનાથી ભાવીમાં માનવ જીવન તથા માનવ-દેહ મેળવી શકે, અને તે ધનાદિ મેળવવાની તથા વધારવાની તૃણાથી વિરામ પામીને ધાર્મિક વ્યવસાયમાં જીવન વાપરે તો જ જીવી શકે છે. જો માનવી માનવ જીવનની કદર કે કિંમત કરી બાળ્યે હોય તો ભાવીના માટે અભ્યારે તેની પાસે છે તેના કરતાંય ઉચ્ચ-કોટીનું માનવજીવન મેળવી શકે છે કે જેમાં આત્મિક સંપૂર્ણ વિકાસ સાધીને સદાને માટે તાત્વિક સુખસંપત્તિનો ભોગી જીવીને જન્મ-જરા મરણના લયથી સુકાઈ જાય છે; પણ અજ્ઞાની જીવ જેમ જાળક ગળતું પાવાની લાલચથી લાડવાને માટે ગળામાંથી કિમતી સોનાનું ઘરેણું કાઢી આપે છે તેમ પૌંડ્રલોક વૈષધિક સુખ માટે જડાસક્ત કિમતી માનવ-જીવન ખુશીથી ખરચી નાંખે છે. કેમ માનવી પોતાના અગત્યના કામો ઝડપથી જઈ રહ્યો હોય અને રસ્તામાં કોઈ બે માનવીએની મારા-મારી કે ગાળાગાળી જોવા માણસો ટોળે વળ્યા

હોય તો તેમાં પોતે પેસી જઈને ચિત્તમાં કલેશ, ઉદ્વેગ તથા કષાય ઉત્પન્ન કરનાર પ્રસંગ જોવામાં કલાક કાઢી નાંખે છે. અથવા તો રસ્તામાં કોઈ વાતો કરનાર મળી જાય તો સ્વાર્થની કે સ્વાર્થ-વગરની વાતો કરવામાં ઘણો સમય ગાળી નાંખે છે, તે વખતે પોતે જે કામો નિકળ્યો હોય તે ગધુંય બૂલી જાય છે અને ચિત્તની પ્રસન્નતાથી કલાકોની સંજ્યામાં માનવજીવન વાપરી નાંખે છે. તે અરસા દરમિયાન મોડું થવાનો કે કામ જાડવાનો સંકલ્પ સરખોયે કરતો નથી તેમજ કલાક દોઢ કલાકનું માનવ જીવન વાપરીને દ્રવ્યથી તથા ભાવથી લાભ મેળવ્યો છે કે નુકશાન મેળવ્યું છે તેનો પણ વિચાર કરતો નથી. આવા માનવીને આત્મિક સંપત્તિ મેળવવાને કે પુન્યાદિ સાથે લઈ જવાય તેવી સંપત્તિ મેળવવાને ધાર્મિક વ્યવસાયમાં માનવ જીવન વાપરવાને કહેવામાં આવે તો તે પ્રથમ તો ચોખ્ખી ના જ પાડશે તેમ છતાં જાહુ જ ઢાળાઈ કરી તેને સમજાવવામાં આવે તો જાહુ જ કંજુસાઈથી માનવ જીવન વાપરશે. અને તે પણ અરુચિથી તથા ઉત્સાહ વગર એક કલાકનું કામ પા-કલાકમાં જ પતાવી દેશે. અડતાલીસ મિનિટ સુધી સમજાવમાં રહેવાની પ્રતિજ્ઞા લઈને (સામાયિકમાં) બેઠો હશે તોયે વિષમ ભાવમાં જ વખત ગાળશે અને અકળા-મણથી પોતે લીધેલી પ્રતિજ્ઞાનો કાળ પૂરો કરશે.

માનવીને ધનાદિ સંપત્તિની મમતા વધારે હોય છે, કારણ કે તે એમ માને છે કે મેં ઘણું જ પરિશ્રમથી લક્ષ્મી મેળવી છે તેથી પોતે મેળવેલી લક્ષ્મીને જાહુ જ કરકસરથી વાપરે છે. એક રૂપિયો વાપરીને પાંચની અને એથીય વધારે લાભની આશા રાખે છે અર્થાત્ પાંચની કિંમતની વસ્તુ એક રૂપિયામાં મેળવીને સંતોષ માને છે અને જો અણબાણપણે એક આનાની વસ્તુનો રૂપિયો અપાઈ ગયો

હોય તો પોતે કઠાયો છે એમ માનીને ઘણોજ પશ્ચાત્તાપ તથા ઉદ્વેગ કરે છે; કારણ કે તેને મહામહેનતે મેળવેલી લક્ષ્મીને વધારીને કિંમતી વસ્તુઓ સંઘરવાનો લોભ હોય છે તેથી તે શ્રમથી મેળવેલી લક્ષ્મીને સાચવીને તેને વધારવામાં જ ડહાપણ સમજે છે. આવી જ રીતે પુણ્યલાનંદી જહાસક્રત્ત માનવી અત્યંત કષ્ટ વેડી ઉપાર્જન કરેલા પુન્યના પ્રભાવથી મેળવેલા માનવજીવનને વૈષયિક વ્યાપારમાં વાપરતાં લાલ-હાનિનો, જરાય વિચાર કરતો નથી. પાંચે ઈદ્રિયોના વૈષયિક આનંદની લાલસાથી માનવજીવનના કલાકોના કલાકો વાપરીને પોતે જોયું છે કે મેળવ્યું છે તેનો વિચાર કરીને જરાય શોક કરતો નથી. અંતર્યુદ્ધર્ત્માં સંપૂર્ણ આત્મવિકાસ (કેવળજ્ઞાન) મેળવી શકાય છે તેવા કિંમતી માનવજીવનને વિષયપોષક વ્યવસાયોમાં વાપરતાં ધૂળ જ ઉદારતા રાણવી અને વિષયપોષક-આત્મવિકાસ વ્યવસાયમાં કંબુસાઈ ખતાવવી તે તદ્દન અજ્ઞાનતા જ સૂચવે છે.

ધન-સંપત્તિ મેળવવામાં તેટલું કષ્ટ વેઠવું પડતું નથી કે જેટલું કષ્ટ માનવજીવન આદિ સામગ્રી મેળવવામાં સહન કરવું પડે છે. અનંતી પુન્યની રાશિ હોય તો જ માનવજીવન-નરદેહ આદિ સામગ્રી પ્રાપ્ત થાય છે. અને તે રાશિ એકત્રિત કરવામાં ઘણું જ કષ્ટાનુષ્ઠાન કરવાં પડે છે અને ધન તો સામાન્ય પુન્ય હોય તોયે અલ્પ પ્રયાસે અથવા તો પ્રયાસ વગર પણ મળી શકે છે. માટે જ ધનદ્રુમેળવવા કરતાં માનવજીવન મેળવવામાં ઘણું જ કષ્ટ સહન કરાવું હોવાથી ધન કરતાં જીવન ઘણું જ કિંમતી છે. અને માનવજીવનથી સંપૂર્ણ આત્મવિકાસ સાધી શકાતો હોવાથી તે અમૂલ્ય છે. અને ધનથી ઘણામાં ઘણું તો પૌદ્ગલિક સુખનાં સાધન મેળવી આપે તેવું પુન્ય બંધાતું હોવાથી તે તુલ્ય છે છતાં સંસારી જીવ જ્યાં સુધી સુક્ષ્મ ન મેળવે ત્યાં સુધી પુન્યની ઘણી જ જરૂરત છે. કે જેથી માનવજીવન તથા માનવદેહ આદિ સામગ્રી પણ પાછી મેળવી શકે.

તૃતીયા

તૃતીયાતણું તાંડવ અહા ! જગમાં અધે દેખાય છે,
લાલ વધતાં લોભ વધતો તૃપ્તિ નહીં કેં થાય છે;
દુનિયામહી આ પ્રાણીઓ મૃગજળયકી ભરમાય છે,
તૃતીયાતણો ખાડો કદી ના કાંઈથી પૂરાય છે.
અગ્નિમહી ઘૂત રેડીને અગ્નિ જાલવી ના શકે,
એવી રીતે ભોગોયકી તૃપ્તિ નહીં પામી શકે;
માર્ગ સાચો ત્યાગમાં તૃતીયાતણા, દેખાય છે,
‘સંતોષમાં છે સુખ સાચું’ સૂત્ર સત્ય જણાય છે.

અનંતરાય જાદવજી શાહ.

આ. શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકરસુરિના ઉપલબ્ધ ગ્રંથોનો દૂક પરિચય (દ્વાત્રિંશદ્વાત્રિંશિકા-બત્રીશ બત્રીશીઓ)

લે૦-આચાર્યશ્રી વિજયપદ્મસુરિ મહારાજ

(ગતિક પૃષ્ઠ ૭૫ થી શરૂ)

૨૨. ન્યાયાવતાર-આ ગ્રંથ બત્રીશ શ્લોક-પ્રમાણ હોવાથી બત્રીશ દ્વાત્રિંશિકાઓમાં પણ ગણાય છે, માટે હાલ સુદ્રિત અને મળી શકે એવી ૨૧ બત્રીશીમાં આ ગ્રંથને ગણતાં બાવીશ બત્રીશીઓ દિવાકરજી મહારાજની કૃતિ તરીકે મનાય છે. અત્યાર સુધીના તમામ જૈન ન્યાય ગ્રંથ સમુદાયમાં ન્યાય પદ્ધતિને દૂકમાં સ્પષ્ટ સમજાવનાર-પહેલા નંબરનો અપૂર્વ તર્ક ગ્રંથ આ શ્રી ન્યાયાવતાર છે. અહીં ઓછા શબ્દોમાં વધારે રહસ્ય જણાવેલું હોવાથી આને સૂત્ર તરીકે ખુશીથી કહી શકાય. આ બત્રીશી કદમાં નાની છતાં અનેક વિશિષ્ટ વિચારોથી ભરેલી છે. એમ સિદ્ધિર્વિકૃત ટીકાના વાંચનથી નિષ્કંજણાય છે. આના એકેક શ્લોકાદિને આધારે ઘણા મહર્ષિઓએ વિશાલ ગ્રંથો બનાવ્યા છે, માટે આને જૈન ન્યાયની પ્રગતિનું મૂળ સ્થાન કહી શકાય. આનો દરેક શ્લોક જેટલા સ્પષ્ટાર્થની અપેક્ષા રાખે તેનાથી વધારે સ્પષ્ટાર્થની અપેક્ષા ૨૦-૩૦ માં શ્લોકમાં રહેલી છે, એમ તેની રચના વગેરે જોતાં માલૂમ પડે છે. દિવાકરજી મહારાજે અહીં મુખ્ય અભિધેય તરીકે પ્રમાણના સ્વરૂપને જ લક્ષ્યમાં રાખીને પહેલા શ્લોકમાં પ્રમાણનું લક્ષણ-સ્વરૂપ અને લેદો જણાવી, બીજા શ્લોકમાં જણાવે છે કે-કેાઈને એવો પ્રશ્ન થાય કે-પ્રમાણ અને તેને અનુસરતો વ્યવહાર, તો દરેક માણસને પોતાના અનુભવનો વિષય જ હોય છે. એટલે એ જ ને વાનાં દરેકને સમ-

બધ તેવા છે, તો પછી પ્રમાણનું લક્ષણ જણાવવાનું શું કારણ ? આ પ્રશ્નનો જવાબ ત્રીજા શ્લોકમાં જણાવ્યો છે. ચોથા શ્લોકમાં પ્રત્યક્ષ પ્રમાણનું અને પરોક્ષ પ્રમાણનું લક્ષણ જણાવી, પાંચમા શ્લોકમાં અનુમાનનું લક્ષણ જણાવ્યું છે. છઠા શ્લોકમાં વિજ્ઞાનવાદી ધૌર્ધના વિચારનું ખંડન કરી સાતમા શ્લોકમાં પ્રમાણની સિદ્ધિના કારણ તરીકે બે વસ્તુની સિદ્ધિ જણાવી છે. એટલે પ્રમાણથી પ્રમેયનો યોગ્ય અને પ્રમેયથી પ્રમાણના સ્વરૂપની નિષ્પત્તિ થાય છે. આઠમા શ્લોકમાં શબ્દ પ્રમાણનું લક્ષણ, નવમા શ્લોકમાં શાસ્ત્રનું લક્ષણ, દશમા શ્લોકમાં પરાર્થ પ્રમાણનું લક્ષણ જણાવી, ૧૧ માં શ્લોકમાં અનુમાનની પેઠે પ્રત્યક્ષમાં પણ પરાર્થપણાની ઘટના કરી, ૧૨ માં શ્લોકમાં પરાર્થ પ્રત્યક્ષ પ્રમાણનું સ્વરૂપ જણાવ્યું છે. ૧૩ માં શ્લોકમાં પરાર્થાનુમાન પ્રમાણનું સ્વરૂપ જણાવી, ૧૪-૧૫-૧૬ માં શ્લોકમાં પક્ષનું સ્વરૂપ વગેરે જણાવી, ૧૭ માં શ્લોકમાં હેતુને પ્રયોગ કરવાની પદ્ધતિ બે રીતે જણાવી છે. ૧૮ માં અને ૧૯ માં શ્લોકમાં સાધર્મ્ય દષ્ટાંત અને વૈધર્મ્ય દષ્ટાંતની બીજા જણાવી ૨૦ માં શ્લોકમાં દષ્ટાંતની બાળતમાં નૈયાયિકને વિચાર વગેરે જણાવી, ૨૧ માં શ્લોકમાં પક્ષાભાસની બીજા જણાવી છે. ૨૨ માં શ્લોકમાં હેતુભાસનું સ્વરૂપ જણાવી, ૨૩ માં શ્લોકમાં હેતુભાસના લેદો, નામ, વ્યાખ્યાદિ જણાવી ૨૪ માં ૨૫ માં શ્લોકમાં સાધર્મ્ય

દૃષ્ટાંતાભાસની, ને વૈદ્યર્થ દૃષ્ટાંતાભાસની બીના જણાવી છે. ૨૬ માં શ્લોકમાં દ્વયજન્ય અને દ્વય-જ્ઞાનાસનું સ્વરૂપ જણાવી ૨૭ માં શ્લોકમાં પારમાર્થિક પ્રત્યક્ષની ઓળખાણ આપી છે. ૨૮ માં શ્લોકમાં પ્રમાણનું ફલ જણાવી ૨૯ માં પ્રમાણ અને નયની વિષયને અંગે વિચારણા કરી ૩૦ માં શ્લોકમાં નય અને સ્યાદાદ વચ્ચેનો સંબંધ તથા બંનેનું અંતર જણાવ્યું છે. એકત્રીશમાં શ્લોકમાં જીવનું વાસ્તવિક સ્વરૂપ જણાવી, '૩૨ માં શ્લોકમાં ઉપસંહાર કરતાં દિવાકરજી જણાવે છે કે-આ પ્રમાણાદિની વ્યવસ્થા અનાદિ અનંત સ્વરૂપ છે. દરેક વ્યવહાર કરનાર જીવોને સામાન્ય રૂપે તે જાણમાં જ હોય છે, છતાં પણ વિશેષ સ્વરૂપના જિજ્ઞાસુને માટે જણાવી છે. અહીં પ્રમાણની ચર્ચા થકી કરી પરાર્થાનુમાનનું સવિસ્તર વર્ણન કરી સ્યાદાદ શૈલીથી પણ-સાધ્ય-હેતુ-દૃષ્ટાંત-હેતુભાસાદિના લક્ષણાદિ જણાવી નયવાદ અને સ્યાદાદ વચ્ચેનું અંતર વિસ્તારથી સમજાવ્યું છે. એમ દૃષ્ટાંતમાં ન્યાયાવતારને અંગે કહી શકાય. ન્યાયાવતાર-એ નામ જ જણાવે છે કે-દિવાકરજી મહારાજે ન્યાય શાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરવાની ઇચ્છાવાળાને લક્ષ્યમાં રાખીને જ આ બત્રીશી રચી છે માટે તેનો શબ્દાર્થ આ રીતે કરવો. વિધાર્થી-ઓને ન્યાયમાં અવતાર-પ્રવેશ કરાવનાર જે અંથ તે ન્યાયાવતાર કહેવાય. આની લાખા નિશ્ચયે પ્રસાદપૂર્ણ છે, આમાં વિચારોની સ્પષ્ટતા તરવરે છે, જણાવેલા લક્ષણો નિષ્કંધ છે, નૈનતર્ક પરિભાષાના પ્રચારક સાધનોમાં આદિમ-સાધન આ ન્યાયાવતાર જરૂર કહી શકાય, તેથી આપણે પૂજ્ય દિવાકરજી નૈનતર્ક પ્રણલિકાના પ્રસ્થાપક હતા, એમ માનીએ તેમાં તલભાર પણ અતિશયોક્તિ છે જ નહિ. ન્યાયાચાર્ય શ્રી યશોવિજયજી મહારાજાદિના અંથોનું સૂક્ષ્મ નિરીક્ષણ કરતાં પરિણામે એ નિર્ણય થાય છે. દિવાકરજીના પછીના સમયમાં

ધ્યેલા ઘણાં નૈન નૈનતર સમર્થ વિદ્વાનોએ પણ પોતાની અંથરચનામાં ન્યાયાવતારાદિના વિચારોની બહુમાનપૂર્વક સંકલના કરવામાં પોતાના અંથોનું ગૌરવ માન્યું છે. એટલું જ નહિ પણ ન્યાયાચાર્યે તે નૈનતર્ક પરિભાષા, જ્ઞાનાર્ણવ, બત્રીસાળત્રીસી, જ્ઞાનગિદ્, ઉપદેશ રહસ્ય, ધર્મ-પરીક્ષાદિમાં સાક્ષીપાઠરૂપે તે તે વચ્ચેના મૂકી તે સર્વનું ઓછાવધતા પ્રમાણમાં વિવેચન પણ કર્યું છે. આવા આવા વિવેચન-વાળા સાક્ષીપાઠો-ન્યાયાચાર્યના હાલ લભ્ય અંથોમાં પણ જે જે મળતા હોય, તેના સંગ્રહ કરી બુદ્ધિપૂર્વક તેની વિશિષ્ટ સંકલના કરાય તો હું માનું છું કે-દિવાકરજીના અંથો (કેટલીક બત્રીશીઓ વગેરે) જે હજી સુધી વિવેચન વિનાના (રહિત) પણ જણાય છે, તે વિવેચન સહિત બનાવી શકાય. સમ્મતિ પ્રકરણની ગાથા-ઓને અંગે પણ આવી જ બીના સમજી જરૂર ધ્યાનમાં રાખવા જેવી છે. અહીં પ્રમાણાદિ પદાર્થોની વ્યાખ્યા વગેરેનું નિરૂપણ નિર્દોષ દૃઢ પદ્ધતિએ કર્યું છે, તેથી વ્યાખ્યાકારોએ ન્યાયાવતારની વ્યાખ્યાઓમાં અર્થલેહ લગાડ પણ કર્યો નથી; માત્ર શબ્દોની જ ફેરફારી કરી છે. ન્યારે ન્યાયપ્રવેશાદિ બોદ્ધ અંથોમાં ૧ પ્રત્યક્ષપ્રમાણ અને ૨ અનુમાન પ્રમાણ: આ રીતે બે લેહ પ્રમાણના દેખાય છે. ભારે અહીં ૧ પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ, ૨ પરોક્ષ પ્રમાણ. આ રીતે લેહ જણાવી પરોક્ષના ૧ અનુમાન. ૨ આગમ બે લેહો જણાવ્યા છે. એટલે અહીં પરોક્ષના લેહ તરીકે, અને પ્રમાણના પ્રતિલેહ (પ્રભેદ) તરીકે અનુમાન પ્રમાણ જણાવ્યું. બોદ્ધો એને પ્રમાણના સુખ્ય લેહ તરીકે સ્વીકારે છે. શ્રી વાદિદેવસૂરિ મહારાજે પ્રમાણનયતત્વાલોકાલ-કારમાં પરોક્ષના ૧ સ્મરણ. ૨ પ્રત્યક્ષજ્ઞાન, ૩ તર્ક, ૪ અનુમાન, ૫ આગમ આ પાંચ લેહો જણાવ્યા છે, તે સંક્ષેપે અહીં જણાવેલ બે લેહનો જ વિસ્તાર છે એમ સમજવું. (ચાહ)

ન્યાયરતનાવલિ.

(ગતાંક ૫. ૫૭ થી ૨૩.)

લેખક—સુનિમહારાજશ્રી હુરન્ધરવિજયજી.

(૧૦)

અક્ષિપાત્રન્યાયઃ ॥ ૧૦ ॥

અક્ષિપાત્ર—એટલે આંખરૂપી વાસણ. દેહમાં અનેક અવયવો છે તેમાં આંખ એ સૌથી વધારે સચેતન અવયવ છે. આંખને હિસાબે બીજા અવયવો જડ છે. રજને કણ પણ આંખમાં પડે તો આંખ ઉદ્દેજિત થઈ જાય છે. આંખને ખગર પડે છે. તે તેને ખૂંચ્યા કરે છે. બીજા અવયવો ઉપર ગમે તેટલા રજકણ પડે તો પણ તેને બાજુ થતી નથી. બાજુ થાય છે તો તે તેને તેવી ખીડા કરતા નથી કે જેથી તેને દૂર કરવા તુરત જ યતન કરાય. આંખમાં એમ ચાલતું નથી. તેમાં પડેલો એક કણ પણ આત્માને ખેંચેન ખતાવી દે છે. જ્યાં સુધી તેને દૂર કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી બીજાં સજાતું નથી. તે રજ દૂર થાય ત્યારે જ શાન્તિ વળે છે. આ વાસ્તવિક હકીકત છે.

આ ન્યાયનો ઉપયોગ આધ્યાત્મિક વિચારણામાં વિશેષ કરવામાં આવે છે. બે પ્રકારના આત્માઓ છે. તેમાં કેટલાક મૂર્ખ-જડ-અજ્ઞાની છે અને બીજા સમજુ-જ્ઞાની-વિદ્વાન્ છે. જે જ્ઞાની છે તે અક્ષિપાત્ર સમા છે. તેમના આત્મા ઉપર ચોંટેલ સહજ પણ કર્મરજની તેમને ખગર પડે છે. તે તેમને ખૂંચ્યા કરે છે. તેને દૂર કરવા તેઓ સતત સચતન રહે છે. જ્યાં સુધી તે દૂર ન થાય ત્યાંસુધી તેમને ચેતન પડતું નથી. તે દૂર કર્યા પછી જ નિરાંત વળે છે.

બીજા જે જડ અને મૂર્ખ આત્માઓ છે તે દેહના બીજા અવયવોની જેમ ગમે તેટલા કર્મ-દળ વળગે તો પણ ઉદ્દિગ્ન થતા નથી. તેને દૂર કરવા કાંઈ પણ ઉદ્યમ કરતા નથી. અનાદિ પરિણતિથી કરતા હોય તે કર્યા જ કરે છે. તે કર્મ રજથી થતાં હુખતું પણ વાસ્તવિક ભાન એ આત્માઓને હોતું નથી.

યોગભાષ્યમાં ઉપર પ્રમાણે આ ન્યાયનો ઉપયોગ કરતાં કહ્યું છે—

एवमिदमनादिदुःखलोतो विप्रसृतं योगि-
नमेव प्रतिकूलात्मकत्वादुद्वेजयति । कस्मात् ?
अक्षिपात्रकल्पो हि विद्वानिति । यथोर्णातन्तु-
रक्षिपात्रे न्यस्तः स्पर्शनं दुःखयति, न चान्येषु
गात्रावयवेष्वेवमेतानि दुःखान्यक्षिपात्रकल्पं यो-
गिनमेव हिक्षन्ति, नेतरं प्रतिपत्तारम् ।

યોગસૂત્રની મહિપ્રભા નામની વૃત્તિમાં, ન્યાયભાષ્ય ઉપરની વાચસ્પતિમિશ્રચિરચિત્તાત્પર્ય ટીકામાં, માધ્યમિક વૃત્તિમાં, યોગ-વાર્તિક વગેરે ગ્રંથોમાં પ્રસંગે પ્રસંગે આ ન્યાયનો ઉપયોગ કરેલો છે.

આત્માને અક્ષિપાત્ર સમા ખતાવીને કર્મ-રજને દૂર કરવા સતત યતનશીલ બનવું એ જ ન્યાયજુ વાસ્તવિક રહસ્ય છે. આ ન્યાયની ખરેખરી સમજ પણ એજ છે.

અક્ષિપાત્રસમાઃ સર્વે, સૂક્ષ્મપદ્મવિદાં વરાઃ ॥
કર્મધૂલીમપાહત્ય, પश्यन्ति चिमलं जगत् ॥

અવા અસ્થિર સંસારમાં માત્ર

ધર્મ જ નિશ્ચય છે.

અને લક્ષ્મી તો શું? પણ ખૂદ જીવંતર પણ
એવું જ આસ્થર છે. કાર્યક્રમ વરસોનાં ગોઠવાય
અને પાંચમે દહાડે અંદરનો એક મુદ્દમ ધણો
ખસી જાય અને આખી બાજી ઉપાડી લઈ પડે
અને માણસ ધતોતપોત ચર્ચ જાય. આજે ગીત

અને જીવાનીના લટકે તો ચાર ફહાડાને છે. જીવાનીનો ચટકો ગયો કે પગ ઢીલા પડે, માથે તાલ પડે, આંખનાં નર જવા મારે અને લાડકીને ટેકે ચાલવાનું થાય, ત્યારે ધરમાં અને ગામમાં હાડ-હાડ થવાનું બને. જીવાનીનો સમય તો વાત કરતાં ચાલ્યો જાય છે. ત્યારે આવા ચલાચલ સંસારમાં કંઈ સ્થિર ખરું કે બધે અસ્થિરતા અને દોડદોડ જ છે. નિત્યામત્ર જેવી દેહી જાય, ટેકા આપનાર સગાં જનમ, પોતાનાં માનેલાં સ્નેહીઓ જનમ, ત્યારે પણ લટક સલામ કરનાર ધર્મ જીભો રહે છે. એ પાસ આવે છે, એ સાથે આવે છે, એ ટેકા આપે છે અને એ સાસું સગપણ અને ખેરા સ્નેહ દાખવે છે; દાખવે છે એટલું જ નહિ પણ એ ખરાનખર પડખે ઊભો રહે છે અને સર્વ સંયોગમાં એ પ્રાણીને આધારભૂત થાય છે. જે દેહને ઊંચા ખોરાકથી, મૃદ્યવાન દવાથી, સ્નાનવિલેપનથી અને અનેક સુરમ્ય રચનાઓથી પોષેલ હોય તે દેહ પારકો થઈ જાય છે, એને અડનારને સ્નાન કરવું પડે છે, સગાં દૂર થઈ જાય છે ત્યારે ખેરા આધાર ધર્મનો થાય છે, એ જવાનું થાય ત્યાં સાથે આવે છે, એ અડીકડીને વખતે પડખે જીભો રહે છે અને એ અણીને વખતે નોક રાખે છે. આ પ્રમાણે હડકત હોવાથી પોતાનું હિત ઇચ્છનાર માથાસે ધર્મને એના સાચા અર્થમાં ઝોળખવો, ધર્મને એના અંગ પ્રત્યંગમાં સમજવો, ધર્મને પોતાનો ચાલુ અને આગામી હિતચિંતક તરીકે સ્વીકારવા અને એને સાચી રીતે સમજી એનામય જીવન બનાવી દેવું. અનિશ્ચય ધર્મ કલ્પવૃક્ષની જેમ વાંછિતને આપનાર છે, સદૈવ રક્ષણ કરનાર છે, હમેશને માટે હિતાવહ છે.

चला लक्ष्मीश्चलाः प्राणाश्चलं जीवितयौवनम् । चलाचले च संसारे, धर्म एको हि निश्चलः ॥ २४८६

(૪૮)

ઊધી બાણ-Topsyturnyism:—

લાખો જાતના ઉપાયો કરીને જેમ તેમ કરીને.

વેલવ મેળવે, સંસારના અવ્યાસથી એસ્થાયી છે એવી એના ઉપર હૃદયનીધારણા કરે, ત્યારપછી અકસ્માત કૂરહૃદયવાળો શત્રુ કે રોગ કે ભય કેઘડપણ અથવા મરણ એ સર્વનીઉપર ધૂળ નાખે!

માણસ અનેક ઉપાયે પૈસા મેળવે: કોઇ જાત-મહેનત, કોઇ સાચાં ખોટાં કરીને, કોઇ ઊંઘાંચતાં સમજાવીને, કોઇ કાળાં બજારો કરીને, કોઇ ઉજાગરા વેડીને, કોઇ અક્કડ શેઠીઆની નોકરી ઉઠાવીને, કોઇ કાંટાદાર મેનેજરનાં મેણાં ટાણાં ખમીને પૈસા મેળવે. પૈસા મેળવવા માટે મહાઆરંભ મહાપરિશ્રદ કરે, અનેક છવોનો નાચ થાય તેવા મોટાં કારખાનાં ચલાવે, લાખો માછલી કપાઇ જાય તેવા માછલીના ધંધા કરે અને કોઇ કોઇ તો ખુન કરવા માટેના પૈસા પરડી તેના ઉપર ધનવાન અને કેટલાક સીધો વેપાર કરી ધન મેળવે, કેટલાક લાંચ રસ્તે લઇ ધરનાં ધર કરે અને કંઈક તો નૂકાં. બોલી, ખોટાં ખાતાં ગનાવી, બનાવટી દસ્તાવેજો કરી, ખોટી સાક્ષી પૂરી-ગમે તેમ કરી ધનવાન થવા પ્રયત્ન કરે અને માલદાર થાય. કોઇ સાચો વેપાર કરીને ધન મેળવે, કોઇ સીધે રસ્તે ધનના ઢગલા કરે, કોઇ ઈન્કમટેક્સ બચાવી માલદાર બને, કોઇ જાહેર જનતાની ગરજનો લાભ લઈ મહેાં માગ્યા દામ લે-આવી અનેક રીતે માણસ પૈસા મેળવે, અનેક રીતમાંથી પોતાને ફાવે તે રીતનો સાચો સારો કે ખોટો ઉપયોગ કરી ધનપતિ થાય.

અને નવાજીને ધકકે ચઢ્યા એટલે પછી પૈસા વધારવાનો મોહ લાગે, પછી ધન મળતું જાય તેમ લોભ વધતો જાય. હજારે નિરાંત માનનારને લાખ મળે તો પણ ધરપત ન થાય અને કરોડવાળો છપન કરોડના કોડ સેવે. આગ ધનવાન થતાં આગળ વધતો જાય અને સાથે માને કે પોતે જ ધનવાન થયો છે અને હવે તો ગમે તે રસ્તે પૈસા પોતાની

પાસે અનંત કાળ રહેશે અને પોતે લક્ષ્મીપતિ તરીકે અનંત કાળ પર્યાંત વાપરશે. પૈસા કમાતી કે સંચરતી વખત માણસ માને છે કે પોતે કદી મરવાનો નથી કે ધરડો ચલાવો નથી. પૈસા પોતાનો છે, સ્થાયી છે અને પોતે તેને કદી છોડવાનો નથી કે પૈસા તેને કદી છોડવાનો નથી. એ ધારણા પર એ પોતાની સહિ માંડે છે અને આગળ ઝુકાવતો જાય છે.

આવી અંદરની ખોટી ધારણાને તાળે થઇ એ કોઇ કોઇ વાર જિંદગીની અસ્થિરતાની વાત કરે તેની અંદર પણ એનો દંભ હોય છે. એ માનંતો હોય છે કે બીજા લોકે મરે, કે દિવાળાં કાઢે, પોતાનો અમરપટો સાચો છે. પણ તેની સામેના ઘણા વિકરાળ તરવો એની આ ધારણાને ધૂળ ભેળી કરે છે. મહિા પડે અને પથારીવશ થાય કે રામ બોલો થઇ જાય, ચોર ચોરી જાય કે દેણદારો ખૂટી જાય, પોતે ધરડો થઇ જાય કે કાળનો સપાટો આવ્યો લાગે એટલે બધેલા બ્રમો તૂટી જાય છે અને પોતે હાથ ધસતો રસ્તે પડી જાય છે. એના ધનની સ્થિરતાનાં વાદળો વીખરાઈ જાય છે અને કાં તો ધન પલાયન કરી જાય છે અથવા એને છોડીને પોતાને રસ્તો પકડવો પડે છે. વાદરાને પકડવા માટે નાના મહેાંવાળી ગાગરમાં ભોર ભર્યાં હોય અને એમાં મુઠો નાખી ભોરને પકડનાર વાદરો એમ માને છે કે એને ગાગરે પકડી રાખ્યો છે, પણ મદારી કાકાનો એક કોરડો વાગે કે હાથ છૂટી જાય છે, ગાગર નીચે પડે છે ત્યારે મોડું મોડું એને લાન થાય છે કે ગાગરે એને નહોતો પકડ્યો, પણ પોતે ગાગરને પકડી રાખી હતી. સાંસારિક સર્વ અધ્યાસો, આકાંક્ષાઓ, રનેહો અને રંગો આવા પ્રકારનાં હોય છે. સ્થાયી નથી એને એ સ્થાયી મનાવે છે, અસ્થિરને સ્થિર મનાવે છે, પરલાવને સ્વલાવ મનાવે છે અને ખોટી માન્યતા પર રચાયેલી કંઠિપત સહિમાં પ્રાણી હવાઈનાં આંધરે છે. આખી માન્યતાનો પાણી જ ખોટો છે અને ન કરવા યોગ્ય સ્થાને કરેલ પ્રેમ અતે જરૂર દગો દે છે, તેમ એને ખોટા પાયા પર રચાયેલી માન્યતાને કારણે થયેલ રાગ દગો દે છે. ધર્મકુશળ માણસ આવા અધ્યાસમાં ન ફસાય, આવા ઉપર-ચોટીયા ખ્યાલોથી લેવાઇ ન જાય. (ભૌતિક)

उपायानां लक्षैः कथमपि समासाद्य विभवं,
अथाकस्मादस्मिन् विकिरति रजः क्रूरहृदयो,

मवाभ्यासात्तत्र ध्रुवमिति निवध्नाति हृदयम् ।
रिपुर्वो रोगो वा भयमुत जरा मृत्युरथवा ॥

શાંત મુદારસ-કરણાભાવના.

સં. મુ. પુણ્યવિજયજી (સર્વિજ્ઞપાણિક)

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૭૭ થી શરૂ.)

અપુનર્જન્મકાદિ જીવની દૃષ્ટિ પરલોકપ્રધાન હોય પરલોકહિતસાધક અનુશાનોતું માત્ર સાત્ર પ્રદર્શક હોય સાત્ર પ્રત્યે જ તે જીવ આદર બહુમાન વંત તથા ભક્તિવંત હોય છે. એથી જ અનુશાન-સેવનમાં સાત્રલક્ષ્મી હોય છે; એટલે એનામાં લોકાન્તર ધર્મની પ્રાપ્તિ અને ભાવાદાના પાલનની પણ ચોક્કસતા પ્રાપ્ત થતી જાય છે.

એ અપુનર્જન્મક જીવ મિથ્યાત્વની અતિ મંદ-તાના પ્રભાવે અસદ્ગ્રહથી રહિત બની ગયેલો હોય છે. તથા ભગવતકથિન અનુશાનોમાં દત્તચિત્ત અને ઉપ-યુક્ત બની ગયો હોય છે. માત્ર એને સમ્યગ્દર્શન નહિ હોવાના કારણે વિચિત્ર બોધ નથી, આમ છતાં શક્યતાનુસાર એ જીવ અર્થતો પર્યાલોચક હોય છે, સૂત્ર અર્થ અને ભગવંત પ્રત્યે આદરથીલ હોય છે, ગતાનુશ્રુતિકથી પર હોય છે; અને સાચા શુણ્યોનો રાગી હોય છે. ‘અપાર સંસારસાગરમાં અનેક દુઃખોને સહવાવાળા એવા મને મહાપુણ્યે દુલ્ભભૂતમ પ્રભુદર્શન પ્રાપ્ત થયું છે’ આ પ્રકારે અપૂર્વ પ્રમેદ-વાળો હોય છે, અને વિધિનું પૂર્ણ પાલન નહિ થવા છતાં તેનો રસિક છે, વિધિપૂર્વક અનુશાનના પાલક પ્રત્યે બહુમાની હોય છે, અને વિધિભંગનો અતીવ ભીરુ હોય છે; સાથે જ કર્મના નિયોજનથી મંદભાવે પાપક્રિયાકારક છતાં તીવ્ર ભાવે અકર્તા હોય છે અને તત્ત્વતો પરમ શુશ્રૂષુ હોય છે; દેવશુર્વાદિનો યથાસમાધિ સેવક અને પૂજક હોય છે; તથા ધર્મનો અત્યંત રાગી હોય છે. અતઃ એવ એનું અનુશાન અપ્ર-ધાન અર્થમાં દ્રવ્યરૂપે ગણાતું નથી, કિન્તુ ભાવાદાના કારણરૂપે પ્રધાન અર્થમાં દ્રવ્યરૂપે ગણાય છે.

ન્યારે સદ્ગુણધર્મને પણ શુર્વાદિના યોગે અસદ્-ગ્રહથી નિવૃત્ત થવા છતાં દત્તચિત્ત અને ઉપયુક્ત નહિ હોવાના કારણે ભાવાદાની યોગ્યતાવાળા ગણી શકાતા નથી. સાથે જ તેવા જીવોને વારત્તવ અર્થનો પર્યાલોચન, વારત્તવ્ય શુણ્યનુરાગ, પૂર્વમાં અપ્રાપ્ત એવા પણ અપૂર્વ તત્ત્વની પ્રાપ્તિથી જનિત પ્રમેદ,

વિધિભંગજનિત દુઃખ અને તથાવિધ સંસારભીતિ નહિ હોવાના કારણે એમનું અનુશાન અપ્રધાન અર્થમાં ત્રુટીરૂપ અર્થમાં દ્રવ્યરૂપે સમજવું. માત્ર અનુશાન પવિત્ર હોય સાંસારિક ભોગક્ષલક સમજવું. જે ભોગક્ષલ ભાવીમાં સંસાર અને દુઃખવર્ધક હોય છે. શુભ અનુશાનની સદ્વિષયતાના પ્રતાપે જ અભગ્યોનો અનંતરાઃ ઐવેચકામાં ઉત્પાદ સાત્રમાં શ્રવણગોચર થાય છે. અભરી ભવાભિનંદીને સુખની પ્રાપ્તિમાં મુક્તિ અદેષ જ મુખ્ય કારણ છે; પરંતુ અભગ્યે કરણ શુભાનુશાન મુક્તિ અદેષરૂપે હોયે છતે સદ્ગુણ (સાત્રી) મુક્તિરૂપ નથી; કિન્તુ તેની મુક્તિ સ્વર્ગથી અભિન્નપણે પરિણમિત હોય છે; એથી જ તેનું અનુ-શાન સદ્ગુણાનરાગ પ્રયોગક નથી. અતઃ અભગ્યોની કદાપિ પણ મુક્તિ હોતી નથી, ન્યારે ભગ્ય અરમા-વર્તી જીવનું મુક્તિ અદેષત્વ સદ્ગુણ મુક્તિરૂપે હોય સદ્ગુણાન રાગપ્રયોગક હોય છે અર્થાત્ અભગ્યોને ફક્તના વિષયમાં દ્રેષ હોતો નથી, ન્યારે ભગ્ય અરમા-વર્તીને ફલ અને ફળના સાધન પ્રત્યે દ્રેષ નથી હોતો. એ રીતે મુક્તિ અદેષ નામકરણ એક હોવા છતાં બંનેમાં તફાવત જણાયો.

યદાપિ જેમ પ્રગાપક સદ્ગુણોદિકના યોગમાં પ્રગાપ્ય અપુનર્જન્મકાદિનો અસદ્ગ્રહત્યાગ પરંપરાએ રત્નત્રયોનો હેતુ બને છે, માટે અપુનર્જન્મકાદિનું અનુશાન કારણરૂપ દ્રવ્યાનુશાન કહેવાય છે, તેમ સદ્ગુણધર્મકાદિના પણ અસદ્ગ્રહ અપવર્તનશીલ છે; તો એ પણ રત્નત્રયોનું કારણ બની તે જીવોના શુભાનુશાનને ભાવાદાના કારણરૂપ કેમ ન બનાવે ? આ પ્રશ્નનું સમાધાન તે છે કે-અપુનર્જન્મકાદિને ભાવાદાની પ્રાપ્તિમાં અક્ષપકાળનું અંતર છે; તેથી તેમનું અનુશાન કારણરૂપ માની શકાય છે, ન્યારે સદ્ગુણધર્મકાદિને ભાવાદાની પ્રાપ્તિમાં અધિક અંતર છે; તેથી તેમના અનુશાનને ભાવાદાના કારણરૂપ માની શકાય નહિ પરંતુ અપ્રધાન જ માનવું જોઈએ.

(ચાલુ)

શ્રીમાન યશોવિજયજી.

(લેખક:—ડૉ. ભગવાનદાસ મનઃસુખલાલ મહેતા, એમ. ખી. ખી. એસ.)

અધ્યાત્મવેત્તા અને યોગરહસ્યવિદ્ તરીકે.

અધ્યાત્મ અને યોગ વિષયમાં તો શ્રીમાન યશોવિજયજીએ અદ્ભુત પ્રગતિ સાધી હતી, ને તેની ઉત્તમ પ્રસાદી તેમણે આપણને શ્રી અધ્યાત્મસાર, અધ્યાત્મઉપનિષદ્, બત્રીશ બત્રીશી આદિ અનેક મહાગ્રંથોદ્ધાર આપી છે. તે તેમના દીર્ઘકાલીન શાસ્ત્ર અભ્યાસનું, શુરુગમદ્ધારા પ્રાપ્ત સંપ્રદાય જ્ઞાનનું, ને પોતાના અનુભવયોગનું પરિપક્વ ફળ છે, એમ તેમના પોતાના જ વચન પરથી પ્રતીત થાય છે. કારણકે તેઓશ્રી ત્યાં કહે છે કે—

“શાસ્ત્રાત્પરિચિતાં સમ્યક્ સંપ્રદાયાચ્ચ ધીમતામ્
દ્દ્ધાનુભવયોગાચ્ચ પ્રક્રિયાં કામપિ મુખે ॥”

અધ્યાત્મ વિષય સંબંધી આ ગ્રંથરત્નનો એ છેદામાં છેદો શુદ્ધ છે, most up-to-date છે, અધ્યાત્મ સંબંધી સર્વ વિષયોનો તે બધે મહાકોષ છે—બળનો છે. તેમાં પ્રત્યેક વિષય એટલો બધો સુરૂપ ને હૃદયંગમ સ્વચ્છ રીતે વર્ણવેલો છે, કે તે વાંચતાં-વિચારતાં જિજ્ઞાસુની જિજ્ઞાસાને વૃદ્ધિ પમાડી પરિતાપ ઉપજાવે છે.

આ તેમના ચિરંજીવ શ્રીર્તિસ્તંભ સમા અધ્યાત્મ-યોગ વિષયક ગ્રંથોમાં તેમણે તે વિષય કેવળ જૈન દૃષ્ટિએ જ અત્યંત સૂક્ષ્મ રીતે ચર્ચ્યો છે, એટલું જ નહિં પણ પાતંજલ યોગ આદિ અન્ય દર્શનીઓના યોગનો અવતાર પણ કેટલી સરલતાથી જૈન યોગમાં કરી શકાય છે તે પ્રમાણપૂર્વક સાબિત કરી બતાવ્યું છે. સાથે સાથે તે અન્ય દર્શનીય યોગમાં શું ત્રુટિ છે—

કયાં અઘટમાનપણું છે, તે પણ મધ્યસ્થ ભાવે બતાવ્યું છે. અનેકાનેક શાસ્ત્રોના દોહનરૂપ આ નવનીત તેમણે આપણા ઉપયોગને માટે તૈયાર કર્યું છે, તેનો આત્મહિતકારી ઉપયોગ કરી આપણે પોતાનો ઉપકાર કરવો તે આપણું કામ છે, ને ભાગ્યશાળી હોય તે જ તેમ કરી શકે છે.

યોગદષ્ટિસન્નિધાય એ શુજરાતી ભાષામાં યો. દ. સમુચ્ચયનો અદ્ભુત સારભૂત અનુવાદ છે. તે એટલા બધો પરમામૃત માધુર્યરસથી ભરપૂર છે કે તેનો રસાસ્વાદ લેતાં આપણે દિવ્ય આનંદનો અનુભવ કરીએ છીએ.

આ યોગાદિ વિષયક ગ્રંથોમાં શ્રીમાન યશોવિજયજીની એક ઉત્તમ વિશિષ્ટતા ને અદ્ભુત નીડરતા આપણું ધ્યાન ખેંચે છે. પ્રતિપક્ષીને-પ્રતિસ્પર્ધીને પણ માનપૂર્વક-આદરપૂર્વક સંબોધવો, તે શ્રીમાન હરિભદ્રસૂરિજીની પરમ ઉદાર મહાનુભાવતા તેમણે ગરાબર અપનાવી છે. આચાર્યશૂડામણિ શ્રી હરિભદ્રસૂરિજીએ અન્ય દર્શનીઓને માટે પણ ‘તથા ગ્રાહ મહામતિ:’—ઇત્યાદિ ઉદાર શબ્દોનો પ્રયોગ કર્યો છે. તે વર્તમાનકાલના વકીલો જેમ સામા પક્ષના વકીલને ‘my learned friend,’ મ્હારા વિદ્વાન મિત્ર (મનમાં કદાચ સૂર્ય માનતાં છતાં) એમ કહીને સંબોધે છે, તેની જેમ ઉપચાર માત્ર નથી, પણ સાચા હૃદય-પૂર્વકતા છે. અને એ જ એમની મહાનુભાવતા પ્રસિદ્ધ કરે છે તેમ શ્રી. યશોવિજયજીએ પણ પ્રવચનસારની ગાથા ટાંકી

શ્રીમાન્ કુંદકુંદાચાર્યજી અંગે 'મહર્ષિ' શબ્દનો પ્રયોગ કર્યો છે. રૂઢિચુસ્ત મતાગ્રહીઓ તો આ શબ્દોથી 'અષ્ટકાણ્ય' ! અષ્ટકાણ્ય !' પોકારી બેઠે. પણ આ નીડર શુભુઆહી મહાત્માએ તેનો એકાક પ્રયોગ કરી, તે પ્રયોગ કેમ કર્યો, તેનું પોતે જ સમર્થન કર્યું છે કે-
 “ન ચૈતદ્ ગાયાકર્તૃર્દિગંવરત્યેન મહર્ષિત્વા-
 મિધાનં ન નિરવચમિતિ મૂઢધ્યા શઙ્કનીયં ।
 સત્યાર્થકથનગુણેન ધ્યાસાદીનામપિ હરિમદ્વા-
 ચાર્યૈસ્તથામિધાનાદિતિ દૃષ્ટવ્યં ।” અર્થાત્ ‘આ
 ગાથાના કર્તાના દિગંબરપણાને લીધે મહર્ષિ-
 પણાનું નામ નિર્દોષ નથી એમ મૂઢ બુદ્ધિથી
 શંકવા યોગ્ય નથી; કારણ કે, સત્ય અર્થે કથ-
 નના શુભવડે કરીને વ્યાસાદિને પણ શ્રી
 હારભદ્રાચાર્યજીએ તથાપ્રકારે અંલિધાન લીધું
 છે, એમ જાણવું.’ આ એક જ પ્રસંગ ઉપરથી
 તેમની કેટલી જાણી હૃદયવિશાળતા ને કેવી
 નીડરતા છે તે પ્રતીત થાય છે.

આ મહાત્માના અધ્યાત્માદિ સંજાથી
 વચનો ટંકોડીઈ-ટંકશાળી રૂપીઆ જેવા છે,
 શ્લષ્ઠી સીધા છે. તે એટલા જાણ પ્રમાણભૂત
 જણાય છે. તેના વક્તવ્યનો સંક્ષેપમાં આ
 સાર છે :—

“આત્મપ્રવૃત્તાવતિજાગરુકઃ,
 પરમવૃત્તૌ વચિરંચમુકઃ ।”

આત્મપ્રવૃત્તિમાં અતિ બદગરુક થવું અને
 પરપ્રવૃત્તિમાં બેહરા, આંધળા અને મૂંઝા થવું.

અહો સુસુષુઓ ! લગવાનું જિનેશ્વરનો
 માર્ગ અધ્યાત્મ પરિણિતિમય છે, તેને જાણ
 દૃષ્ટિથી ન અવલોકો, પણ અંતરાત્મ દૃષ્ટિથી
 અવલોકો. પુત્ર, સ્ત્રી આદિ જેમ ધનિકોને
 સંસાર વૃદ્ધિ અર્થે થાય છે તેમ પાંડિત્યના
 અભિમાનીઓને અધ્યાત્મવર્જિત શાસ્ત્ર સંસાર

અર્થે થાય છે. અર્થાત્ સ્ત્રી-પુત્રાદિ જેમ ધનિક
 લોકોનો સંસાર છે તેમ અધ્યાત્મ વિનાનું
 શાસ્ત્ર વદ્ધાનોનો સંસાર છે. અન્ય શાસ્ત્ર
 જાણનાર તો કલેશ જ જાણે છે, ને રસ તો
 અધ્યાત્મશાસ્ત્રવેત્તા જ અનુભવે છે. ચંદનનો
 ભાર ગળેડો ઉપાડે છે, પણ ભોગ તો કોઈ
 જાગ્યશાળી જ પામે છે, માટે અધ્યાત્મનો
 અભ્યાસ કરો ! અભ્યાસ કરો !

“ ધનિનાં પુત્રદારાદિ યથા સંસારવૃદ્ધયે ।
 તથા પાંડિત્યદ્વસનાં શાસ્ત્રમધ્યાત્મવર્જિતમ્ ॥
 વેદાન્યશાસ્ત્રવિત્કેરં રસમધ્યાત્મશાસ્ત્રવિત્ ।
 ભાગ્યમૃદ્ધોગમાપ્નોતિ વહતિ ચન્દનં સ્વરઃ ॥”

જેના પરનો મોહનો અધિકાર ચાલ્યો ગયો
 છે, એવાઓની આત્માને અધિકૃત કરી જે શુદ્ધ
 ક્રિયા પ્રવર્તે છે, તેને જિનેશ્વરે અધ્યાત્મ કહ્યું
 છે. નિજ સ્વરૂપને જે ક્રિયા સાધે છે તે
 અધ્યાત્મ છે. આવી અધ્યાત્મ ક્રિયા વિનાની-
 આત્મ પરિણિતિ વિનાની જે ક્રિયા-જાણ ક્રિયા-
 કાયકલેશ માત્ર ક્રિયા છે, તે તો શરીરના
 મેલ જેવો છે. આત્મ અજાનીઓ કોટો વર્ષ
 પર્યંત ઉપવાસાદિ તપ કરતા જે કર્મ ક્ષય
 નથી કરી શકતા, તે આત્મજાની એક ક્ષણ
 માત્રમાં ક્ષય કરી નાંખે છે માટે આત્મજ્ઞાનમાં
 યત્ન કરો ! આત્મજ્ઞાનમાં યત્ન કરો ! આત્મા-
 ને બાણ્યો તો જાણું જાણ્યું, તે ન બાણ્યો તો
 જાણું જાણ્યું ન બાણ્યું છે એમ નિશ્ચય જાણો
 માટે આત્મજ્ઞાન પામી શુદ્ધ આત્માનું ધ્યાન
 ધરો ! ધ્યાન ધરો ! ને આત્માનુભવ સુખનો
 અનુભવ કરો ! !

“ ગતમોહાધિકારાણામાત્માનમધિકૃત્ય યા ।
 પ્રવર્તેતે ક્રિયા શુદ્ધા તદધ્યાત્મં જગુર્જિનાઃ ॥
 “અધ્યાત્મ વિષ્ણુ જે ક્રિયા, તે તબુમલ તોલે;
 મમકારાદિક યોગથી, એમ જ્ઞાની બોલે. ”

“જિહ્વાલગે આતમ દ્રવ્યતુ, લક્ષણ નવિ જાણ્યું,
તહાંલગે શુભઠાણું ભણું, કિમ આવે તાણ્યું.”

આ અધ્યાત્મ સર્વ યોગોને વિષે અંત-
ર્જૂત છે—જેમ સામાયિક સર્વ આરિત્રમાં છે
તેમ યોગ એટલે મોક્ષની સાથે યોગ તે ધર્મ
વ્યાપાર, અર્થાત્ મોક્ષસાધન પ્રવૃત્તિ તે જ
યોગ છે. બાકી બીજા બાહ્ય યોગ સંગ્રહી
ભ્રાંતિ દૂર કરો. તે અધ્યાત્મ યોગની પ્રસિદ્ધિને
અર્થે આત્મપરિણતિમય યમ-નિયમાદિ અષ્ટાંગ
યોગની સાધના કરો, યોગની ભિન્નાદિ આઠ
દૃષ્ટિમાં પ્રાપ્ત થવા યોગ્ય આત્મશુભોનો આવિ-
ર્ભાવ કરો, ખેદ-ઉદ્વેગ-ક્ષેપ આદિ આઠ ચિત્ત-
દોષોને દૂર કરો અને અલેષ-નિશાસ-શ્રવણ-
શુદ્ધિ-ગોધ-મીમાંસા-પ્રતિપત્તિ ને પ્રવૃત્તિ
એ આઠ શુભો આત્મામાં પ્રગટે એવો આત્મ-
પુરુષાર્થ કરો. આત્માને અહિંસામય, સત્યમય,
અસ્તેયમય, બ્રહ્મચર્યમય અને સમસ્ત પરભાવ
વિભાવનો અચાહક એવો નિષ્પરિશ્રદ્ધમય બનાવો.
આત્માને શુભિ, સંતોષી, તપોમય, પ્રભુભકિતપરા-
યણ ને સ્વાધ્યાયલીન કરો. પરભાવતું આસન-ગેઠક
છોડી આત્મભાવમાં આસન જમાવો-ગેઠક હોયો.
બાહ્ય ભાવને રેચ દઈ-બુલાગ દઈ રેચક પ્રાણા-
યામ કરો. અંતર ભાવતું પૂરણ કરી પૂરક
પ્રાણાયામ કરો, અને અંતરાત્મ ભાવને સ્થિર
કરી કુંભક પ્રાણાયામ કરો. સંકટ પડ્યે ધર્મ
અર્થે પ્રાણ છોડવા પડે તો છોડો, પણ પ્રાણ
અર્થે ધર્મ ન છોડો.

“ધર્મ અર્થ ઇહાં પ્રાણનેલ, છ’ડે પણ નહિ ધર્મ;
પ્રાણ અર્થે સંકટ પડેલ, બુઝો એ દૃષ્ટિના મર્મ.
મનમોહન જિનલ! સીંહી તાહરી વાણ.”

“એ શુભ વીરતણા ન વિસારું,
સંભારું દિનરાત રે,

પશુ રાણી સુર રૂપ કરે જે,
સમકિતને અવદાત રે.”

સમ્યગ્દૃષ્ટિ પામી વિષય વિકારોમાંથી
છેદિયોને પ્રત્યાહુત કરો-પાછી ખેંચી લ્યો, પર-
ભાવમાંથી આત્માને વ્યાવૃત્ત કરો-પાછો વાળો,
અને આત્મભાવમાં તેને ધારી રાખો એ જ
ધર્મ છે, એવી ધર્મરૂપ આત્મધારણુને ધારણ
કરો, અને શુદ્ધ આત્માતું ધ્યાન ધરો, અને
આત્મસ્વભાવમાં લીનતારૂપ આત્મસમાધિ પામો.

આમ અષ્ટાંગ યોગની સિદ્ધિ કરી શુદ્ધ
આત્મસ્વભાવને આવિર્જૂત કરવાનો-પ્રગટ કર-
વાનો પુરુષાર્થ કરો! પુરુષાર્થ કરો! આ જે
કહ્યો તે જ યોગનો સાર છે, યોગતું સર્વસ્વ
છે, ને તેમાં પાતજલાદિ અન્ય સર્વ યોગનો
સુગમતાથી અવતાર થાય છે. મોક્ષસાધક યોગ-
માર્ગમાં સર્વ દર્શન-પ્રવાહો અલેદ એકતાને
પામે છે માટે મત-દર્શનનો સર્વ આશ્રય
ફગાવી દઈ; અધ્યાત્મ-યોગની નિરંતર વૃદ્ધિ
કરો! વૃદ્ધિ કરો! મિથ્યા વિકલ્પ-જલ્પ છોડી
દો. સદ્યત્ પરવશ છે તે હુઃખરૂપ છે ને નિજ
વશ છે તે સુખરૂપ છે, એ દૃષ્ટિએ આત્મશુભ
પ્રગટે છે, આ પરમ મંગલ સૂત્રને હૃદયને વિષે
સદા ડોતરી રાખો:—

“સદ્યત્ પરવશ તે હુઃખલક્ષણ,
નિજવશ તે સુખ લહિયે;
એ દષ્ટે આત્મશુભ પ્રગટે,
કહ્યો સુખ તે કુંજ કહિયે.”

અને આવી યોગસિદ્ધિ કરી અયોગ એવા
પરમ યોગને પામે:—

“દ્વીજ હોપ સર્વજ્ઞ મહાસુનિ,
સર્વ લગિધ ફલ ભોગીલ;
પર ઉપગાર કરીને શિવ તે,
પામે યોગ અયોગીલ.

સર્વ શત્રુ કાય સર્વ વ્યાધ લય,
પૂરણ સર્વ સમીહાલ,

સુવાક્યામૃતો.

અયોગક-વ્યા. તીર્થ મુનિ પૂર્ણાનન્દવિજય (કુમારશ્રમજી)

અ-તિથિઓનો સત્કાર પુણ્યશાલીઓને લાંબોય છે !
 ક-દમાં પણ ધૈર્યવાન ધીરતાને છેડતો નથી !
 સ-નેના બારની જેમ કપાય જાદુસ્ય છત્રોનો શાસ્ત્ર-
 પરિશ્રમ નિરર્થક છે !

ગ-મનમાં છીડનાં પક્ષીઓ પણ હનિદ્રવણ પંચતને
 પામે છે !

ઘ-રડી ઓતી સાથે પણ એકાન્ત સેવવી યોગ્ય નથી !

છ-ડતી વખતે પાછલની અવસ્થાનો ખ્યાલ લાવવો !

જ-ડાયતી વિરાધના મુનિને મારે નરક નિગોદનો
 ચારો છે !

ઝ-મીન, જરા અને જોરે, એ ત્રણ વસ્તુ માણસને
 આગળ વધવા નથી દેતી !

ઝુ-થુકાર કરતી બી.મુનિઓને પણ ડોલાવી મારે છે !

ટ-ટીના વખતે (ખાસ રોમ સિવાય) વધારે સમય
 લગાડવો, એટલે જલ્દી જોઈને દુઃખોને તોળ-
 રવા જેવું છે !

ટ-ટા મરકરી પણ અસલની માતા જ છે !

ડ-ગલા (ખમીય)થી ઘરીર નથી શોભતું ! પણ
 થીસ અને સદાચારથી ઘરીર શોભે છે !

દ-કાર જેવા માનવીનું જીવનું એ જીવનું નથી !

ત-પાવેલા સોનાની જેમ વિધીમાંથી પસાર થતો
 માનવી એ જ સાચો માનવી છે !

ચ-કને પકારતી જેમ મૂલ વાંત જો મગનમ્ મગ
 તો વૈર-વિરોધ થણા જોછા થઈ જાય !

દ-ના, દાન, અને દમન એની પ્રાપ્તિ અમન-
 દુર્લભ છે !

ધ-ર્મના ફલને ચાદનારો માનવી, ધર્મના કાર્યો
 જ કરશે !

ન-પુંસક સંતાનવાલું મન યોગીઓના યોગને
 ખંધિત કરે છે !

વ-રોપકાર મારે તો સત્પુરોની લક્ષ્મી જ કામે
 આવે છે !

ફ-ટીર તો તે છે કે જે શીકરની ફાટી કરી નાખે !

વ-સાક્ષારથી પોતની ઓને સેવનાર પણ અધિક-
 ચારી જ છે !

અ-લી રીતે કરેલી સેવાનું ફલ અવરય મલશે !

મ-નરુડું અને જીવનું એ ઉદર'ભરીને સમાન જ છે !

સર્વ અર્થ યોગે મુખ તેહથી,
 અતંત ગુણ નિરોહાથ,
 આડમી દૃષ્ટિ સાર સમાધિ ”.

“ શુદ્ધ લાય ને શૂની કિરિયા,
 બેહુમાં અંતર કેતો છ;
 જલહસતો સૂરજ ને ખનુઓ,
 તાસ તેજમાં તેતો છ. ”

વધારે શું દલીલે ?—આ યોગ ભાવના
 ગુણરત્નોવડે, આ યોગચિન્તામણિના પચાસે
 લોકો નિજ નિજ ઇચ્છાને પૂરે.

“ લોક પૂરે નિજ નિજ ઇચ્છા,
 યોગ ભાવ ગુણરત્નોવડે,
 શ્રી નયવિજય વિશુદ્ધ પદમેવક,
 વાચક યશને વધશે છ ”.

વર્તમાન સમાચાર

પંડામ વર્તમાન સમાચાર.

આચાર્ય મહારાજશ્રી વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજ સપરિવાર કાઠ વદિ પ ના રોજ વિહાર કરી જડીયાલા પધાર્યા, જ્યાં સંધે અભિનંદન પત્ર અર્પણ કર્યું. પાટીરતાનમાંથી બરબાદ થઇ આવેલા આપણા ભાઈઓને પાછા કર્યા આખાદ કરવા-રિચર કરવા આ બાબતની વિચારણા કરવા અને સર્વેને અમૃતસર અનુકૂળ હોવાથી ત્યાં શ્રી સંઘના આગેવાનોની વિનંતિથી આચાર્યમહારાજ અમૃતસર ફરી પધાર્યા છે. શુદ્ધ ૪ સંક્રાંતિ હોવાથી શ્રી સંઘ સમુદાયને માંગલિક રોત્ર આચાર્ય મહારાજે સંભાળાવ્યું અને આવતા કડયાણકોની સમજ પાડી હતી. અહિં બિહાર પધારવા માટે ત્યાંના ગૃહસ્થો શેઠ લક્ષ્મીચંદ્રજી, પ્રસન્નચંદ્રજી, રામચંદ્રજી વગેરે વિનંતિ કરવા આવ્યા છે. હવે પછી અત્રેથી વિહાર કરી પટ્ટીજરા ગયા ત્યાંથી ચોક્કસ સ્થળે વિહાર કરશે.

નોટ :-આચાર્ય મહારાજને વિનંતિ છે કે-હવે સુન્દરાત-કાંકિયાવાડ પધારે તે વર્તમાન કાળ અને તેઓશ્રીની વૃદ્ધાવસ્થાને અંગે યોગ્ય છે. સર્વ અનુકૂળ સંયોગો અહિં છે. અહિંના સર્વ સંઘો તેમ ઇચ્છે છે-વિનંતિ કરે છે.

સ્થાનિક સમાચાર

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા, ભાવનગર તરફથી પૂજ્ય મહાત્મા શ્રી મૂળચંદ્રજી મહારાજની સ્વર્ગવાસ

તિથિ અંગે માગશર વદિ ૬ નાં રોજ દાદાસાહેબ જિનાલયમાં સવારે પંચપરમેષ્ઠીની પૂજા ભણાવી જ્યતિ અંગે યોગ્ય પ્રવચન શ્રીયુત્ત વલ્લભદાસભાઈ ત્રિશુવનદાસ ગાંધીએ કર્યું હતું. રાત્રિના આંગીરચના કરાવવામાં આવેલ. જ્યતિ ઉજવવા તળામ જવાનો કરાવ છે, પરંતુ મોંઘવારી તેમજ કેટલાક કારણોસર આ વર્ષે તળામ જવાનું બંધ રાખવામાં આવ્યું હતું.

સ્વીકાર-સમાલોચના

૧ શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલયનો બનોશમે વાર્ષિક રિપોર્ટ-આ સંસ્થા બનોશ વર્ષથી મંબઈમાં સ્થાપન થયેલ છે. તેના ખાતીલા કાર્યવાહકો અને શ્રીમંત જૈન બંધુઓનાં સહકારથી સંસ્થા સારી ફાલીપુલી છે. મુંબઈ ઉપરાંત અમદાવાદ અને પુનામાં વિદ્યાલયની શાખાઓ ખોલવામાં આવી છે જૈન કોમમાં કેલવણીની આ સારામાં સારી સંસ્થા છે અને દરેક પ્રકારની સહાયને યોગ્ય છે. અમે સંસ્થાની વિશેષ પ્રગતિ ખુશીએ છીએ.

૨ શાસ્ત્રમંદીપિકા શ્રી સંગોજક તથા લેખક પૂ. પં. મહારાજશ્રી પ્રવીણવિજયજી ગણિચર, નવ-સારીવાળા શેઠ સુનીલાલ નગીનદાસ તરફથી તેમનાં પૂજ્ય પિતાંશ્રી શેઠ નગીનદાસ છવણના સ્મરણાર્થે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યું છે. પુસ્તક વાંચવા યોગ્ય અને મનન કરવા યોગ્ય છે.

ચ-મરાઠોને દૂત જ્યાં સુધી તમારા મરતકને ન વળગી ગય લાંસુધી ધર્મધ્યાન કરી લેવું જોઈએ!

ચ-ખડતી ઓઓ કોઈને પણ વિશ્વાસ નથી ઉત્પન્ન કરાવી શકતી!

છ-જન એજ અકાર્યને બચાવે છે!

ચ-મન કરેલી વસ્તુ તરફ જોવું એ મુખનું કામ છે!

જ-કિતને સદુપયોગ કરવામાં જ અદાદુરી છે!

ઘ-ટકાય જો ઓલખ્યા નથી તો સાધુવેષ પહેરવાથી શું?

ચ-ત્વાગ્યશાલી હો તો બીજાને ભાગ્યશાલી બનાવવા લક્ષ્ય આપજો!

ઘ-લીમશીને રહેતાં માનવીઓનું દુઃખ સમયે પોતાની મેલે નહીં થઈ જાય છે!

૩ વીર ધર્મની વાતો:-લેખક “ જ્યોતિષપ્રભુ ” ગ્રન્થમાં રત્નકાર્યાલય અમદાવાદ તરફથી પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યું છે. કિંમત અઢી રૂપીઆ છે. સારી લાવવાહી વાર્તાઓનો સંગ્રહ છે.

૪ પારમાર્થિક લેખ સંગ્રહ-લેખક અને સંગ્રહક મુનિરાજ શ્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજ. પ્રકાશક શેઠ શ્રી જીવજીલાલ અજીજીભાઈ, જૈન મ્હાનમંદિર, વઢવાણ સહેર તરફથી શાહ રતીલાલ જીવજીલાલ. જેમાં ધર્મને લગતા મનનીય લેખો છે.

૫ દત્તેશ્વરી રાજકુમાર લક્ષ્મીતાંગ-લેખક એમ. એમ. વિ. (ડબોડા) કિં. દશ આના. આ પુસ્તકમાં લક્ષ્મીતાંગ કુમારનું ચરિત્ર નાટક રૂપે તેમજ રતવનો અને શ્રી વીરવિજયજીદ્રૂત રનાતપૂર્ણ વીરો છે.

૬ સર્વમુકયિત સિદ્ધાંતસાર-લેખક રતિલાલ કુલચંદ હેતા શ્રી વિજયધર્મસરિ જૈન ગ્રંથમાળા પુણ્ય ૬૦ કિંમત બે રૂપીઆ, જેમાં જૈનધર્મના સિદ્ધાંતોનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે તેમજ જિનેશ્વર ભગવાનનાં રતવનો પણ આપવામાં આવ્યા છે.

૭ મામ સુધારણા સમિતિ, સમદિઆળા અહેવાલ હટ્ટો-સંરચના રચાપક શ્રીયુત્ત વીરચંદ પાનાચંદ શાહ છે. જેઓ જૈન કામમાં સુપ્રસિદ્ધ છે. તેઓએ તન મન ધનથી આ સંરચાને વિકસાવી છે. સાચું સ્વરાજ ગાંધીમાંથી જ શરૂ થાય છે. હિન્દમાં સાત લાખ ગામડાં છે અને તે દરેકનો ઉદ્ધાર આવશ્યક છે. સાચા અને ખતીલા કાર્યવાહકો કેવું સુંદર કાર્ય કરી શકે છે તે દર્શાવે છે.

૮. મુગંધી પુષ્પો:-પ્રકાશક સરતું વાંચન કાર્યાલય, ભાવનગર. સ્વ. શેઠશ્રી જોર્સીગભાઈ ઉજ્જમશી-ભાઈ અમદાવાદવાળોનો જીવનપરિચય આપવામાં આવ્યો છે. વિવિધ વાર્તાઓનો સારો સંગ્રહ છે. જહાંગીર મીલવાળા શેઠશ્રી શાંતિલાલ મંગળદાસ તરફથી બેટ મળેલ છે.

૯. શ્રી ગિરનારજી તીર્થોદ્ધારક કમિટી તરફથી ખારમો રિપોર્ટ:- પ્રકાશક દોશી નેમચંદ લાલચંદ તથા પારેખ નરોત્તમદાસ ડાહ્યાલાલ હકમચંદ. શ્રી ગિરનારજી ઉપર ચાલતા જીર્ણોદ્ધારનો અહેવાલ છે.

૧૦. શ્રી આત્માનંદ જૈન રતવનાવલી:-ન્યાયાંગોનિધિ જોનાચાર્ય શ્રીમદ્ વિજયનાનંદસૂરીશ્વરજી મહારાજ વિરચિત રતવનોનો સંગ્રહ છે. શ્રી લલિત-સૂરીશ્વર જૈન ગ્રંથમાળા નં. ૧૮

૧૧ વિરોધ પરિહાર:-લેખક દિં જૈન જી. સુંદરલાલ પ્રકાશક દિં જૈન તારાચંદ બળજ. મુદ્રણ સ્વાખ્યાય.

૧૨ દુંદક મતસે મૂર્તિમંડન:-લેખક અને પ્રકાશક દિં જૈન જી. સુંદરલાલ જી. મુદ્રણ સફુપયોગ.

૧૩ શ્રી વિજય લાવણ્ય સૂરીશ્વર મુલ્કાનાન:- પ્રકાશક સલોત અમૃતલાલ રતિલાલ, ભાવનગર, જેમાં ૨૦૦૩ ની સાલમાં ભાવનગરમાં શ્રી વિજય લાવણ્ય-સૂરીશ્વરનું લઘુ આત્મકથા થયું તેનું વર્ણન આપવામાં આવ્યું છે.

“ સંસ્કૃતિ ” માસિક જાન્યુઆરી ૧૯૪૮ નાં અંકમાં પ્રકટ થયેલ

“ વસુદેવ હિંડી ” માટેનો અભિપ્રાય.

વસુદેવ હિંડી એ જૈન સાહિત્યના આગમો સિવાયના કથાસાહિત્યમાં જૂનામાં જૂનો ગ્રંથ છે. વિક્રમના સાતમા સૈકાની પૂર્વે એની રચના થયેલી છે અને આપણા દેશના પ્રાચીન લોકકથાઓના સંગ્રહોમાં એ ઘણું અગત્યનું સ્થાન ભોગવે છે. પ્રાચીન હિંદની લોક-કથાઓનો સૌથી મહત્ત્વનો સંગ્રહ તે ગુણાદયજીત ‘બૃહત્કથા’ છે. એની રચના પૈશાચી ભાષામાં થયેલી. એ ગ્રંથ અત્યારે મળતો નથી. પણ સંસ્કૃતમાં એનાં ‘કથાસાગર’ અને ‘બૃહત્કથા-મંજરી’ નામે બે કાશ્મીરી રૂપાંતરો અને ‘બૃહત્કથા-લોકસંગ્રહ’ નામે નેપાલી રૂપાંતર મળે છે. નેપાલી રૂપાંતર સાથે ‘વસુદેવ’ હિંડી’ ને સમગ્ર રજુઆતમાં તેમજ ગ્રીષ્મી વિગતોમાં, પણ, ઘણું સાર્થક છે. એટલે ‘વસુદેવહિંડી’ માં પણ ગુણાદયના સંગ્રહની કથાઓને જૈનધર્મને અનુકૂળ રીતે પ્રાકૃત ભાષામાં મૂકવાનો પ્રયત્ન થયો છે એ જોઈ શકાય છે. આધુનિક વિદ્વાનોને ‘બૃહત્કથા’ નું નેપાલી રૂપાંતર બહુ પ્રશંસાપાત્ર લાગ્યું છે. જર્મન વિદ્વાન ચાલ્સડોફે દર્શાવ્યું છે તેમ ‘વસુદેવ હિંડી’ અને ‘બૃહત્કથા-લોકસંગ્રહ’ માં ગુણાદયની ‘બૃહત્કથાનું’ સહ્યવ અને કાવ્યચમત્કૃતિવાળું પ્રતિગિંબ જોઈ શકાય છે. આ રીતે પ્રાકૃત ભાષાનો આ ગ્રંથ ‘વસુદેવહિંડી’ - હિંદની પ્રાચીન લોકકથાઓના અભ્યાસ માટે એક અનિવાર્ય આકરગ્રંથ છે.

‘વસુદેવહિંડી’ એટલે વસુદેવનું પરિબ્રમણ ગ્રંથનું મૂળ નામ ‘વસુદેવચરિત’ હોય એમ પણ એના જૂના ઉલ્લેખો ઉપરથી સમગળ છે, ચરિતમાં ચર ધાતુ છે ચર એટલે ચાલવું અને પ્રાકૃત હિંદ એટલે પણ હિંદનું ચાલવું. સંભવ છે કે લોકોમાં પરિબ્રમણકથાને માટે ‘હિંડી’ શબ્દ વધારે વ્યાપક હોય અને તેથી ‘વસુદેવહિંડી’ નામ રૂઢ થયું હોય.

કૃષ્ણના પિતા વસુદેવે સો વરસ પરિબ્રમણ કર્યું તેની કથા ‘વસુદેવહિંડી’ માં આપવામાં આવી છે. અત્યારે એના ૨૮ લંબક (વિભાગ) મળે છે. જેમાં ૧૯ મો અને ૨૦ મો લંબક ખૂટે છે અને છેલ્લો અપૂર્ણ છે. લંબકનો અર્થ લઘુ ઉપરથી પ્રાપ્તિ એવો કરવામાં આવ્યો છે. વસુદેવને ૨૯ પત્નીઓની પ્રાપ્તિ થયાનું આ લંબકોમાં વર્ણન છે. પાછળના એક લેખક આચાર્ય ધર્મસેનગણે મહત્તરે સો વરસનાં પરિબ્રમણમાં વસુદેવને સો પત્નીઓની પ્રાપ્તિ થાય એ રીતે આ નવા ૭૧ લંબક ઉમેર્યા છે અને એ ૭૧ લંબકને મૂળ ગ્રંથના ૧૮ માં લંબકના સંદર્ભ સાથે જોડી મધ્યમ ખંડની રચના કરી છે. આ મધ્યમ ખંડ સિવાયના મૂળ ગ્રંથ (પૂર્વ ખંડ) નો અધ્યાપક સાહેબસાહેબે શ્રદ્ધાપૂર્વક અનુવાદ આપ્યો છે અને ગુજરાતી વાચકો માટે હિંદની જૂની લોકકથાઓનો આસ્વાદ લેવાનું શક્ય કરી આપ્યું છે. ગન્ધર્વતાલંબકમાંની કથાએ ‘ચરિત્રિયન નાદુરુપ’ માંની સિદ્ધાદ ખલાસીની વાર્તા ઉપર અસર નીપજાવેલી ગણાય છે એ ઉપરથી આ કથાગ્રંથની અગત્યનું સૂચન મળશે.

મૂળ પ્રાકૃત ગ્રંથની વાચના અને ભાષાની મુશ્કેલીઓને કારણે ગુજરાતી અનુવાદ આપવાનું કામ સહેલું ન હતું, પણ અધ્યાપક સાહેબસાહેબે ભારે ધૈર્ય, ચોકસાઈ અને વિદ્વતાપૂર્વક સરળ સુવાચ્ય અનુવાદ આપ્યો છે, એ માટે એમને સૌ કોઈ કથા-પ્રેમી ધન્યવાદ આપશે. અધ્યાપક સાહેબસાહેબ આપણે બીજા એક લોકકથા સંગ્રહ ‘પંચતંત્ર’ ગુજરાતીમાં તૈયાર કરી રહ્યા છે, તો હવે આચાર્ય દરિબદ્ધે ‘સમરાષ્ટ્રચક્ર’ અને ઉપર ઉલ્લેખાયેલા ‘બૃહત્કથા-લોકસંગ્રહ’ નો અનુવાદ આપી પ્રાચીન લોકકથા લંકાર ગુજરાતી વાચકોને માટે ખુલ્લો મૂકી આપે એવી આશા રાખીએ.

॥ श्री चिंतामणि पार्श्वनाथाय नमः ॥

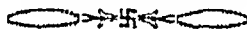
॥ श्रीमद् विजयानंदसूरीश्वर पादपद्मेभ्यो नमः ॥

श्री जैन आत्मानंद सभा—भावनगरનો

૫૧ મા વર્ષનો—

રિપોર્ટ.

(સંવત ૨૦૦૩ ના કારતક શુદ્ધ ૧ થી આશો વદિ ૦) સુધી.)

શુભ અંધુઓ અને બહેનો !

આ સભાનો આ ૫૧ એકાદશમા વર્ષના રિપોર્ટ, આવક, જવક, દિસાજ સર્વ કાર્યવાહી સાથે આપની સમક્ષ રજુ કરતાં અમે સેક્રેટરીઓને આનંદ થાય છે. ગુરુદેવની કૃપા, અનેક અંધુઓના સહકાર અને સદાચરે દિવસાનુદિવસ દરેક કાર્યમાં આ સભા પ્રગતિ કરી રહી છે. આ સંસ્થાની વય વધતા તેનું ગૌરવ, પ્રતિષ્ઠા વધતી જાય છે, તેમ તેમ સાહિત્ય, દેવગુરુકૃતિ, જાને પ્રકારથી કેળવણીને ઉત્તેજન વગેરે આત્મ કલ્યાણના કાર્યો અને તેમને માટે નવા નવા ખતોરથી પણ વધતા અને તે ક્રમેક્રમે પૂર્ણ થતાં જાય છે. હવે તે જાતનમા વર્ષમાં પ્રવેશ કરી ચૂકી છે, વગેરે હકીકતો આપ સમક્ષ નિવેદન કરતાં હવે પામીએ છીએ.

સ્થાપના:—સં. ૧૯૫૨ ના દ્વિતીય જેઠ સુદી ૨ ના રોજ પ્રાતઃરમરણીય શ્રી આત્મારામજી મહારાજની ગુરુકૃતિ અને રમરણ નિમિત્તે (ગુરુદેવના સ્વર્ગવાસ પછી પચ્ચીસમે દિવસે) આ સભાનું સ્થાપન કરવામાં આવ્યું છે.

ઉદ્દેશ—જૈન અંધુઓ અને બહેનો ધર્મ મજબૂતી ઉચ્ચ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે તેવા ઉપાયો યોજવા, જાને પ્રકારની કેળવણીની દૃષ્ટિને માટે રોકાણરેશીય વગેરેથી વધારાકી સહાય કરવા, પૂર્વાચાર્ય મહારાજ-કૃત પ્રાકૃત, સંસ્કૃત અને ગુજરાતી ભાષામાં ઉચ્ચ કક્ષાના સાહિત્ય પ્રકાશનો અને જાને તેટલી ઉદારતાથી તેનો બહેળો પ્રચાર કરવા અને બેટ આપવા, વિવિધ સાહિત્યના ગ્રંથોનો સંગ્રહ કરી એક જ્ઞાન મંદિર કરવા અને કો સાપ્તેહીવડે મફત વાંચન પૂરું પાડવા, અને પુણ્ય પ્રભાવક, દાનવીર, વગેરે જૈન અંધુઓનો યોગ્ય સત્કાર કરવા, વગેરેથી સ્વયં આત્મકલ્યાણ કરવાનો છે.

સભાએ પોતાના ઉદ્દેશો લક્ષમાં રાખી અત્યાર સુધી જે કાર્યવાહી કરી છે તેનું વર્ણન આગળ આપવામાં આવેલ છે; પરંતુ ગયા વર્ષની અંદર જે અસાધારણ સાહિત્ય સેવા પ્રકાશન વગેરે તેમજ નવીન કાર્ય કરેલ છે. તેમજ હવે પછીના સંવત ૨૦૦૪ ની સાલમાં વિશેષ કાર્યો જે કરવા સભા વિચારે છે તેનું દિગ્દર્શન થોડું અહિં કરાવવું યોગ્ય છે.

સુમારે પાંચાશ વર્ષથી વિવિધ જૈન સાહિત્ય અને આગમો વગેરેના પૂર્વાચાર્ય મહારાજકૃત ગ્રંથો (પ્રાકૃત-સરકૃત ભાષામાં મૂળ અને તેવાજ પૂર્વાચાર્ય લગવાન રચિત મૂલના સુંદર સચિત્ર ચિત્રો શુભરાત્રી ભાષામાં આ સભા તરફથી પ્રગટ થયા કરે છે, જે મૂલ ૯૧ અને શુભરાત્રી ભાષામાં પ્રકાશન થયેલા ૮૫ મલી કુલ ૧૭૬ ગ્રંથોનું સભાએ પ્રકાશન કરેલું છે, જે મંથો આજ સુધીમાં સાધુ, સાધ્વી મહારાજો જ્ઞાનભંડાર જૈન, જૈનેતર સાક્ષરો અને પાશ્વિમાત્ય દર્શન શાસ્ત્રી, યુરોપીયન વિદ્વાનો ને કુલ રૂ. ૨૬૭૮૬) પ્રકાશન પામેલા વિવિધ સાહિત્યના ગ્રંથો ભેટ આપેલા છે. વધી અત્યાર સુધીમાં થયેલા પેટ્રન સાહેબો અને લાઇફ મેમ્બર સાહેબોને હજારોની કિંમતના ધારા પ્રમાણે ભેટ આપેલા ગ્રંથો તેની રકમ પણ હજારો રૂપિયાની થાય છે તે જુદી છે. માત્ર આ વર્ષમાંજ સભ્યોને રૂ. ૩૪૪૦) ના ગ્રંથો ભેટ આપ્યા છે તો આગલા વર્ષોનો સરવાળો જુદો છે તે તો હજારોની સંખ્યામાં છે જે સહજ જણાય તેમ છે, પરંતુ પાંચ વર્ષમાં તો શ્રી તીર્થંકર ભગવાનો, સત્વશાળી નરરત્નો તથા મહા અમાત્યો, અને મહા સતીઓના પૂર્વાચાર્યકૃત સુંદર, સચિત્ર મોટા ગ્રંથો, પ્રગટ થતાં જૈન, જૈનેતર વિદ્વાનો, સાહિત્યકારો, પેપરકારોના પ્રશંસાના અભિપ્રાયો, સંમલોચના સુંદર આવવાથી આ સભાની પ્રતિષ્ઠા અને ગૌરવ વિશેષ વધ્યું છે,

વળી પ્રમાણિક યોગ્યપદવાળો વહીવટ, (કાર્યવાહી) સીક્યુરિટીમાં નાણાતું રાકાણુ, દરવર્ષે નામું, સરવૈયું, ખઝેટ, પૂર્ણ, ચોકજુ, જનરલ, મેનેજિંગ કમીટીમાં પસાર કરાવી દરવર્ષેનો રીપોર્ટ દ્વારા તે અને સઘળી કાર્યવાહીનું દિગ્દર્શન જૈન સમાજ પાસે મુકાતું હોવાથી, સભાની તેવી રીતની પ્રમાણિક કાર્યવાહી જોઈ જાણી તેમજ કેટલાક વર્ષથી ધણા સુંદર મોટા સચિત્ર ભગવંતોના ચિત્રો વગેરે લારે કિંમતના પ્રગટ થતાં તેનો ભેટનો લાભ (ધારા પ્રમાણે પેટ્રન સાહેબો અને સભાના લાઇફ મેમ્બરોને તે તે સભ્યોને) મળતો હોવાથી તે વાંચી આત્મિક લાભ મળતાં આનંદ થતાં અને લવાજમની રકમના વ્યાજ કરતાં ધણી મોટી કિંમતના ગ્રંથો ભેટ સભા આપતી હોવાથી તે રીતે આર્થિક લાભ પણ થતો હોવાથી બે વર્ષમાં પેટ્રન સાહેબો અને લાઇફ મેમ્બરો (પ્રથમ વર્ગના) ધણા જૈન બંધુઓ થયા છે અને થાય છે. જ્યાં દરવર્ષે પ્રમાણિક કાર્યવાહીનો રીપોર્ટ જે સંરચા પ્રગટ કરતી હોય તે સંરચા ઉપર સ્વાભાવિક રીતે જૈન સમાજ વિશ્વાસ ધરાવે અને સભ્યો પણ ઉત્તરાર્દ વર્ષે તે સ્વાભાવિક છે. આ સભા અને તેના કાર્યવાહી આ જાતની ગુણક્રિત, સાહિત્ય જ્ઞાન ભક્તિ સમાજ સેવા વગેરે માટે પોતાનો આનંદ વ્યક્ત કરી જે હકીકત રજૂ કરે છે તેમાં તે પોતાની ફરજ સમજે છે. અમારી કોઈ રચને ત્રૂટી પણ હોય તો તે વિદ્વાનો દરગૂજર કરી અમેાને જણાવશે તો સભા તેમાં યોગ્ય સુધારા વધારા પણ કરી શકશે.

કોઈ પણ સંરચાને સમાજનો વિશ્વાસ સંપાદન કરવો હોય તો પ્રમાણિક કાર્યવાહી, હીસાબની યોગ્યપદ, દરવર્ષે કમ્પલીટ વહીવટ કાર્ય તૈયાર રાખી રીપોર્ટ દ્વારા સમાજ પાસે રજૂ કરવું જ જોઈએ બાકી તો સમાજ સુદ્ધિપી આદિસાવડે સર્વ જોઈ શકે છે, અને સમાજ સેવાનો લાભ પણ લઈ શકે છે.

જૈન બહેનો આ સભામાં સભ્ય થઈ શકે તેવા પ્રયત્નો પ્રયત્ન કરેલો હોવાથી જૈન બહેનો પણ સભ્યો થયા છે-થાય છે. પરંતુ વિશેષ ખુશી થયા જેવું તો એ છે જે, જે જે જૈન બહેનો સભ્યો

થયેલ છે તેમ વગર લખે માંગણી કરે એમ. એ. થયેલ (ગ્રીન્ડુએટ બહેનો) પણ આ સભા હાલમાં સભ્ય થયેલ છે તે પણ આ સભાને ગૌરવ લેવા જેવું છે.

જૈન બહેનો અને બહુઓ સિવાય બહારગામના સંઘ, સંસ્થા, લાઇબ્રેરી, ભંડાર વગેરે પણ સભ્ય થયેલ છે અને થાય છે.

ગયા અને આ વર્ષમાં સાહિત્યના અપૂર્વ ઐશી સભાએ જે પ્રગટ કર્યા છે અને છપામ છે, પ્રકાશન થશે તે માટે કેંઈ લખવું શોધ્ય લાગે છે.

ગયા વર્ષમાં શ્રી સંઘપતિ ચરિત્ર શ્રી. ૬-૮-૦ શ્રી મહાવીર યુગની મહાદેવીઓ શ્રી. ૩-૮-૦ એ બે ઐશી દશ રૂપિયાના અમારા પેટન સાહેબો અને લાઇફ મેમ્બરોને ભેટ આપવા છે. સં. ૨૦૦૪ ની સાલમાં શ્રી વસુદેવદિંડી શ્રી. ૧૨-૮-૦ શ્રી શાંતનાથ ચરિત્ર શ્રી. ૭-૮-૦ મલી શ્રી. વીણની કિંમતના ધારા પ્રમાણે ભેટ અપાશે. વલી અમારા તે પ્રકાશનો માટે સુંદર અભિપ્રાયો તો મળે છે, પરંતુ શ્રી વસુદેવ દિંડી માટે તો જૈન જોનેતર વિદ્વાનો, સાક્ષરો, આપણા ધર્મ ગુરૂઓ તરફથી સુંદર અભિપ્રાયો, પેપરોમાં તે માટે સુંદર સમાલોચના આવેલ (આત્માનંદ પ્રકાશમાં પ્રગટ થયેલ) છે તેથી સભાના સુંદર સાહિત્ય પ્રકાશન માટે અમારા આનંદ અને સંતોષ બહાર કરીએ છીએ. હર્ષપૂર્વક સભા મગર થાય છે કે પોતાના માનવંતા સભ્યોને આટલી મોટી કિંમતના આવા સચિત્ર સુંદર ઐશી એકા સાથે કોઈપણ સંસ્થા વર્તમાનમાં આપતી હોય તેમ કેબાલું નથી; અને આ સભાને જેમ જેમ સહાય મળ્યે જશે તેમ તેમ તેવા તેવા નવીન સુંદર ઐશી ગમે તેટલી સંખ્યા અને કિંમતના અમારા માનવંતા સભ્યોને ભેટ આપવા સભા આનંદપૂર્વક ઈચ્છે છે.

જૈન સમાજના આપણા શ્રીમંત જૈન બહુઓ અને બહેનો આત્મિક લાભ સાથે આર્થિક લાભ બંને લેવા આ સભા પેટન અને લાઇફ મેમ્બર થઈ વિશેષ લાભ લવિશ્યમાં લે તે માટે લેલાસર સભ્ય થવા અને સુંદર ઐશીના પકન, પાકન, વાંચવાયા આત્મિક આનંદ મેળવવા સભાસદ બને તેમ નમ્ર સૂચના છે. વિલંબ કરવાથી આગલા ઐશી ભેટ ન મળે અને માત્ર મેમ્બર થયા પછીના છપાએલ ઐશીનો જ લાભ મળે તેપણુ નવા લાઇફ મેમ્બરો થનારા બહુઓએ વિચારવા જેવું છે. માટે અત્યારના પ્રકાશન અને હવે પછીના પ્રકાશનોનો લાભ મેળવવા સત્વર સભાસદ બને તેમ ફરીવાર નમ્ર સૂચના છે.

ઉપરોક્ત વર્તમાનકાલીન પ્રકાશન મળેલું વિવેચન કર્યા બાદ હવે આદ્ય સુંદર ઐશીના પ્રકાશન માટે આસ આભાર પૂર્ણ દર્શકિત પણ સભા જણાવવા રમ્ય લે છે.

જૈન સમાજમાં વિદ્વાન, સાક્ષરોત્તમ અને સાહિત્યકાર તરીકે પ્રશંસાપાત્ર થયેલા આપણા ગુરૂદેવ શ્રીમાન પૂણ્યવિજયજી મહારાજ કે જેમની અપૂર્વ કૃપા આ સભા ઉપર હોવાથી સભાના મૂલ્ય પ્રાકૃત, સંસ્કૃત, ઐશીનું સાહિત્ય જે સભા તરફથી પ્રકાશન થાય છે તેમાં સંશોધન કાર્ય (પોતાની શારીરિક રિયલિટી બરાબર નહિ હોવા છતાં) એટલું બહુ સત્ય અને સુંદર કરી સભાને સુખત કરે છે કે જેથી આ સભા તેઓશ્રીની આભારી હોવા સાથે જૈન સમાજ ઉપર પણ તે પ્રકાશન થતાં જેવો તેવો ઉપકાર નથી. સેંકડો વર્ષ પછી પણ તે ગુરૂદેવને યાદ કરશે અને તે સાહિત્ય ઐશી જવાબ આપશે. હાલ પાટણુ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય યાનમંદિરમાંના આગ્રો-પંચાંગી સાથેનું સંશોધનનું મહદકાર્ય પૂન્ય ગુરૂશ્રી પૂણ્યવિજયજી મહારાજને ત્યાંના શ્રીસંઘે વિનંતિ સાથે ત્રીપું છે, તે પણ લવિશ્યમાં જવાબ આપશે. આટલું જાગીરથ કાર્યમાં હાથમાં હોવા છતાં આ સભા મહારાજશ્રીના રજુને ભૂલતી નથી. કારણકે નવા નવાં તત્વજ્ઞાન, ચરિત્ર, ન્યાયના સાહિત્ય ઐશી એક પછી એક સંશોધન કરી સભાને કૃપાની રાહ

છે. તેઓશ્રીને કેટલાક આગલા અથો સિલીકમાં હોય તે પણ ભેટ અપાય છે. અને તેઓશ્રીને હવે પછી પ્રકટ થતાં નવા સાહિત્યના ઉચ્ચ પ્રકારનાં અનેક અથો પણ ભેટ મળશે. આત્માનંદ પ્રકાશમાં ફોટા સાથે તેઓશ્રીનું જીવનવૃત્તાંત તે જ વખતે આપવામાં આવે છે. ધારા પ્રમાણે ઓર્થલ પેર્ષન-ટીંગ ફોટો તેઓશ્રીના તરફથી મળે તો સભાના વિશાળ મકાનમાં સ્થાપિત કરવામાં આવે છે. વગેરે કારણથી આ બે વર્ષમાં પેદાન સાહેબોની સંખ્યામાં વૃદ્ધિ થઈ છે.

૨ પ્રથમ વર્ગના લાઇફ મેમ્બરો ૩૪૧, અને બીજા વર્ગના લાઇફ મેમ્બરો ૧૭૫ છે. ત્રીજા વર્ગના ૭ અને વાર્ષિક સભ્યો ૨૬ છે. પ્રથમ અને બીજા વર્ગના લાઇફ મેમ્બરોને ધારા પ્રમાણે ઉદારતાથી પ્રકાશન અથો ભેટ અપાય છે. તે સમજી, જાણી, વાંચી દર વર્ષે અનેક જૈન બંધુઓની તે બંને વર્ગોમાં વૃદ્ધિ થતી જાય છે. અત્યારે છાપકામના તમામ સાધનોની મોંઘવારી વધતી જતી હોવા છતાં મોટો ખર્ચ થાય છે, છતાં તે બંને પ્રકારના સભાસદોને ધારા પ્રમાણે સભાસદ થયાં પછીના સર્વ નવા નવા સુંદર અથો ભેટ અપાયે જાય છે. લાઇફ મેમ્બરોના બે વર્ગો ધારવા પ્રમાણે બીજી કોષ્ટ સંસ્થામાં નથી તેમ તે તે વર્ગોના સભાસદોને ભોટો આ સભાની જેમ કોષ્ટ આપી શકતું નથી.

હકીકત એ છે કે પ્રથમ વર્ગના લાઇફ મેમ્બરોનું (રૂ. ૧૦૧) નું વ્યાજ દર વર્ષે બેઠ્ઠી રૂપિયા આવતું હોવા છતાં, હાલ વિશેષ મોંઘવારી છાપવાનાં કામમાં વધેલી હોવાથી સભા તરફથી છપાતાં સીરીઝના અથોની લગાઇ પહેલા અને દરમ્યાન લેવાયેલી એક હજારની રકમના હાલ ત્રણ હજાર, બે હજારની રકમનાં છ હજાર, ત્રણ હજારની લેવાયેલ રકમનાં શુભારે નવ હજાર તે તે અથોમાં ખર્ચ થતો હોવાથી (વિશેષ રકમ સભાને ઉમેરવી પડે છે છતાં) ધારા પ્રમાણે પ્રથમ વર્ગના લાઇફ મેમ્બરોને ગમે તેટલી કિંમતનાં અથો ફ્રી અને બીજા વર્ગના લાઇફ મેમ્બરોને બે રૂપિયા સુધીના કોષ્ટપણ અથો ભેટ અને વધારાની કિંમતના અથોની કિંમતમાંથી બે રૂપિયા ભેટના આદ કરી બાકીની કિંમત લઈ ભેટ અપાય છે. વાંચકો જોઈ શકશે કે તેવી ઉદારતા (સુસ્કેલી હોવા છતાં) ભેટના અથો માટે આ સભા બતાવી શકે છે. અમારા સભ્યોને અથો ભેટ આપતાં જ્ઞાનખાતાનો દોષ આપનાર લેનારને ન લાગે તે જ્ઞાનમાં રાખીને જ અપાય છે.

ત્રીજા વર્ગના લાઇફ મેમ્બરોનો વર્ગ ધણી વર્ષો પહેલાં હતો તે કચી કરવામાં આવેલ છે, તેમાં સાત સભ્યો છે.

૪ વાર્ષિક સભ્યો, ૨૬ જીવીશ છે. પણ મોંઘવારીને અંગે માસિક વગેરેમાં તૂટ પડતાં હવે પછીના વર્ષથી લવાજમ વાર્ષિક રૂ. ૫) રાખવામાં આવેલ છે.

શ્રી આત્મારામજી જૈન ફ્રી લાયબ્રેરી—જેમાં આખર સાલ સુધીમાં નવ વર્ગોમાં તેની સંખ્યા અને કિંમત સાથે નીચે મુજબ આપવામાં આવેલ છે. તવા અથો ખરીદી લાઇબ્રેરીમાં લખલ કરવામાં આવે છે. પેપરો કુલ ૫૦ નીચમિત આવે છે. જૈન જૈનેતર બંધુ ફ્રી લાલ સારી સંખ્યામાં લે છે.

વર્ગ ૧ લો	જૈન ધર્મના છાપેલા અથો	૨૭૬૭	કિંમત રૂ. ૭૬૫૧-૨-૦
વર્ગ ૧ લો અ	પ્રતાકાર	૭૨૭	૧૨૭૨-૨-૦
વર્ગ ૨ જો	આગમો	૨૬૯	૧૬૪૧-૧૦-૦

વર્ગ ૩ મે	હસ્તલિખિત પ્રતો	૧૭૩૬	”	૩૧. સુમારે પચાસ હજાર ઉપરાંતની કિંમતનાં
વર્ગ ૪ થો	સંસ્કૃત ગ્રંથો	૪૭૬	”	૧૫૨૭ ૧૨-૦
વર્ગ ૫ મે	નીતિ નોવેલ-વિવિધ સાહિત્યનાં ગ્રંથો	૨૭૧૧	”	૫૭૧૪-૮-૦
વર્ગ ૬ ઠો	અંગ્રેજી જુકા	૨૧૬	”	૬૧૪-૧૨ ૦
વર્ગ ૭ મે	ભાસિકની ફાઇલો વગેરે	૫૨૬	”	૧૩૨૧-૮-૦
વર્ગ ૮ મે	હિંદી સાહિત્યના ગ્રંથો	૩૧૯	”	૬૭૨)
વર્ગ ૯ મે	બાળ વિકાગ ગ્રંથો	૨૬૮	”	૧૬૪-૧૨-૦
કુલ ગ્રંથો ૧૧૧૦૫				૩૧. ૧૬૮૩૯-૨-૦

માસિકની ફાઇલો કેટલીક નકામી ફાટી ગયેલ રહ કરવામાં આવી છે.

હસ્તલિખિત પ્રતોની કિંમત સુમારે રૂપિયા પચાસ હજાર ઉપરાંતની છે, તેની કિંમતનો સમાવેશ ઉપરની કિંમતમાં થતો નથી.

શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ:-પીસ્તાલીસ વર્ષથી પ્રગટ થાય છે. તેની અગીયારશી ઉપરાંત કોપી જપાય છે. લગભગ દરમ્યાન અતે પછી વધતી જતી છાપખાનાની તમામ પ્રકારની સખત મોંઘવારીને લખને માસિકનો બાર અંકનો સુમારે ત્રણ રૂપિયા ખર્ચ આવે છે. વાર્ષિક લવાજમ વધારેલ નહિ હોવાથી સુમારે એક અંકના બાર માસના રૂ. ૧-૪-૦ નો તોટો પડે છે, છતાં તે મોંઘવારીની પહેલાં ૩૮ વર્ષ દરમ્યાન તેટલું જ લવાજમ માસિકડું હતું, તેમાં સહજ નફો રહેતો જેથી ફાલનો આવકનો હિસાબ ગણી ફાલમાં માસિક ખાતે થતી મોટી ખોટની મુજબજીનો ઊકેલ કરવા આત્માનંદ પ્રકાશ માસિક માટે ફંડ, ઉધરાણું કરી સભ્યો કે માહકો પાસે મદદ માટે યાચના કરી નથી, કારણ કે ધારવા પ્રમાણે આવી સખત મોંઘવારી પણ બે ત્રણ વર્ષથી વધારે રહેવા સંભવ નથી. છેવટે ફંડ, ઉધરાણું નહિ કરતાં મોંઘવારી થતાં મુશ્કેલી માત્ર પડત કિંમત રૂ. ૩-૦-૦ પુસ્તક ૪૫ થી રાખવામાં આવી છે.

જ્ઞાનમંદિર-ઉદ્દેશ પ્રમાણે જ્ઞાનમંદિરની કરવાની તૈયારી ચાલે છે. હસ્તલિખિત પ્રતો તથા છાપેલી પ્રતો મળી કુલ ૨૭૬૨ ની સંખ્યા સભા પાસે છે. તે માટે જુદું સભાના મકાનની પડખે લેવાયેલ મકાનને તે જ્ઞાનમંદિરનું સંરક્ષણ યાય તે રીતે તૈયાર કરવાનું ચાલુ છે. પ્રાતઃસ્મરણીય પ્રવર્તકજી કાન્તિવિજયજી મહારાજશ્રીનો પરમ-મહદ્ ઉપકાર આ સભા ઉપર છે, જેથી તેઓ સાહેબના સ્મરણથી તે મહાપુરુષનું નામ જોડવાનો આ સભાએ કરાવ કરેલો છે. તે જ્ઞાનમંદિરના સુંદર મકાનના ખર્ચ માટે કાલ ઉદારદીલ દાનવીર જૈન બધું ઉદારતા બતાવે તો તે જ્ઞાનમંદિરના મકાનને તેમનું આરસીની તકતી વડે નામ જોડવાનો સભા વિચાર કરે છે, આ વર્ષે તે મકાનનો નકશો એસ્ટીમેટ તૈયાર થયેલ હોવાથી આ સભાના ટેઝરર શેક્ષી અમૃતલાલ જગનલાલને સ્વતંત્ર રીતે તૈયાર કરવા સોંપેલ છે. તેમજ તૈયાર થયે તેની મંજૂરમથ ઉદ્દઘાટન ક્રિયા પણ કોઈ પુણ્યપ્રજાવક, જ્ઞાન, ગુણકિતના ઉપાસક જૈનબંધુના મુખ્યારક હસ્તે કરાવવા પણ સમાઈ જાય છે.

૧ અમારું સાહિત્ય પ્રકાશન, પ્રચાર અને તેનું ઉદારતાપૂર્વક સેટ ખાતું-અચાર

સુધીમાં વિવિધ સાહિત્યોના (પુર્વાચાર્યકૃત) જેવાકે આગમો, મહાપુરુષોના સુંદર ચરિત્રો, તત્ત્વજ્ઞાન, ગણિત, નાટકો, ઐતિહાસિક, કાવ્યો, સંસ્કૃતપદ્યો વગેરેના મૂળ અને કેટલાકના અનુવાદ ગ્રંથો મળી કુલ ગ્રંથો ૧૭૬ ની સંખ્યામાં પ્રગટ થયા છે જેનું લીસ્ટ પાછળ આપવામાં આવ્યું છે તે સભાની માલેફીના શ્રી આત્માનંદ જૈન ગ્રંથમાળા તથા અન્ય શ્રી આત્માનંદ સંસ્કૃત ગ્રંથમાળા, શ્રી આત્માનંદ શતાબ્દિ જૈન સીરીઝ, પ્રવર્તકૃત શ્રી કાન્તિવિજય ઐતિહાસિક ગ્રંથમાળા, અને જુદા જુદા જૈન બંધુઓની ગુજરાતી (સીરીઝ) જેમાં કેટલાક ગ્રંથમાળાનો વહીવટ પણ સભા કરે છે તે ઉપર બતાવેલ સાથે છે.

આ સર્વ પ્રકાશનો માટે વિદ્વાન મુનિરાજો, જૈન અને જૈનેતર સાક્ષરો, સાહિત્યકારો, પરદેશી દર્શનશાસ્ત્રીઓએ ઉચ્ચ સાહિત્યના માટે મુલાકાત લઈ તપાસી આનંદ વ્યક્ત કર્યો છે અને કરે છે. વળી પરમ ઉપકારી મુનિમહારાજો તથા જૈન જૈનેતર વિદ્વાનોને ઉદારતાપૂર્વક ભેટ આપેલા છે. જે ઉપર બતાવેલ છે. મૂળ તથા અનુવાદોના ગ્રંથો (વગર મૂલ્ય) ભેટ આપ્યા છે. જે આવું ઉચ્ચ કોટીનું સાહિત્ય પ્રકાશન અને આટલી મોટી રકમની ભેટ જે ઉદારતાપૂર્વક આ સભા કરી રહેલ તેવી કોઈ સંસ્થા કરી શકેલ નથી તે માટે સભાને હર્ષ થાય છે.

હવે પછી છપાતા શ્રી પાર્શ્વનાથ ચરિત્ર સચિત્ર, શ્રી નળ દમયંતી ચરિત્ર એ બે છપાયેથી ભેટો અપાશે, સિવાય શ્રી કથારત્ન કોષ એ ભાગ તથા શ્રી શ્રેયાંસનાથ ચરિત્ર સચિત્ર ભેટ આપવામાં આવશે.

છપાતાં અનુવાદો શ્રી પાર્શ્વનાથ ચરિત્ર અને કથારત્ન કોષ—એ બે સુંદર અપૂર્વ ગ્રંથો તૈયાર થયે અમારા સભાસદોને ધારા પ્રમાણે હવે પછીની શાલોમાં ભેટ અપાશે; માટે કોઈ પણ જૈન બંધુઓએ આ સભામાં પેટ્રન અને લાઇફ મેમ્બર વેળાસર યથા લાભ લેવા જેવું છે.

શ્રી શ્રેયાંસનાથ ચરિત્ર તથા કથારત્ન કોષ, શ્રી સુમતિનાથ ચરિત્ર અનુવાદ તૈયાર કરી આર્થિક સહાય મળ્યે છપાવવા વિચાર સભા ધરાવે છે. અમારા સાહિત્ય પ્રકાશન માટે કોઈ પણ બંધુ બહેન ધારા પ્રમાણે એક સારી રકમ આપેથી તેમના નામથી ગ્રંથમાળા પ્રગટ કરવામાં આવે છે તે જ્ઞાનલક્ષિત થવા સાથે નામ અમર રહી જાય તેવું છે. જ્ઞાન-સાહિત્ય ઉદ્ધાર માટેના અમારા પ્રકાશનમાં સુકૃતની મજલ લક્ષ્મીનો આ રીતે જ્ઞાનલક્ષિત કેટલાક શ્રોમંત બંધુઓએ લાભ લીધો છે જેના નામો પાછલ આપવામાં આવ્યા છે. આ લાભ અન્ય શ્રોમંત જૈન બંધુઓ અને બહેનોએ ખાસ લેવા જેવું છે.

મૂળ સંસ્કૃત ગ્રંથોમાં શ્રી ત્રિપરિશક્તિ પુરૂષ ચરિત્ર છપાય છે અને દ્વાદશાર નયચક્રસાર ગ્રંથનું સંશોધન કાર્ય ચાલે છે. શ્રી બૃહલકદ્ધ છઠ્ઠો ભાગ (મૂળ) પણ હવે પછી પ્રગટ થશે.

મળેલા ફંડો—શ્રી મૂળચંદલાલ સ્મારક કેળવણી ફંડ, બાબુ પ્રતાપચંદ્ર શુભાચર્યંદ્ર કેળવણી ફંડ, અને આ સભાએ સભાસદો વગેરે વડે કરેલું પ્રાતઃસ્મરણીય શ્રી કાન્તિવિજયજી મહારાજના સ્મારક કેળવણી ફંડ (જેમાં હજી કેટલાક સભ્યોની રકમ ભરાવવાની છે) તેના વ્યાજમાંથી સભાએ કરેલ કંદાવ મુજબ તેઓ સાહેબની સ્વર્ગવાસ તીથી અશ્વાઠ શુદ્ધ ૧૦ ના રોજ મેળાવડો ઝાહેર કરી મેટ્રીકની પરિક્ષામાં પ્રથમ નંબરે પાસ થાય તેને સુવર્ણપદક સભા તરફથી બીજે નંબરે પાસ થાય તેને રોપ્પપદક એક દેવચંદ દમજીના તરફથી આ વર્ષથી આપવાનો ફરાવ કરવામાં આવેલો છે તેનો અમલ થશે. અને ઉપરોક્ત ફંડોના વ્યાજમાંથી તે તે ખાતામાં જતે પ્રકારની કેળવણીની ઉત્તેજન અર્થે તેમજ તે સાથે શ્રેયસ્કરો, શુદ્ધ, જૈન વિદ્યાર્થીઓને તથા રૂ. ૨૦) રૂ. ૫૦),

રૂ. ૩૦) મળી કુલ રૂ. ૧૦૦) તથા શ્રી દલિયંદ્રજી સામાયક શાળાને રૂ. ૨૦) અને ઉજ્જવળાષ્ટ્ર જોત કન્યાશાળા જે તેના વહીવટ કરવા માથે રૂ. ૧૨૫) ઉત્તેજન અર્થે અપાય છે. ખોડીદાસ નિરાશ્રિત રૂંડનો કરાવ મુજબ ભાઈઓને રાહત અપાય છે.

મહોત્સવો—સજાની વર્ષગંઢ જેઠ શુદ્ધ ૭ ના રોજ દેવભક્તિ-પૂજા આંગી વગેરેથી કરવામાં આવે છે. શેઠ દહીસીંગભાઈ ઝવેરચંદના તરફથી સજાને તેઓશ્રીઓ પોતાની હૈયાતિમાં એક રકમ આપેલી છે તેના વ્યાજમાંથી, તેમજ વધારાના રૂ. ૧૫૦૦) આપવા કહેલ તે રકમનું વ્યાજ રૂ. ૬૦) તેઓશ્રીના ધર્મપત્ની શ્રીમતી હેમકુંવર બહેન તરફથી દર વર્ષે આવતું હોવાથી તેનાથી પ્રીતિબોજન કરવામાં આવે છે.

આનંદ મેળાપ—દર બેસતે વર્ષે આ મહાના પ્રમુખ શેઠ શ્રી ગુલામચંદ આણંદજીએ આપેલી રકમના વ્યાજમાંથી સમાસદોને કુધપાર્લો અપાય છે અને મેગરો તરફથી પ્રથમ જ્ઞાનપૂજન પણ થાય છે.

કારતક શુદ્ધ પાચમાના રોજ જ્ઞાન પંચરાવી પૂજન કરી ભક્તિ દરવામાં આવે છે.

દેવભક્તિ અને ગુરૂજયંતિઓ—પ્રાતઃસ્મરણીય શ્રી આત્મારામજી મહારાજની જન્મ તિથિ ચૈત્ર શુદ્ધ ૧ ના રોજ હોવાથી શ્રી ગુરૂદેવની જયંતિ દર વર્ષે સમાસદો શ્રી પવિત્ર શત્રુંજય તીર્થે જઈ વિવિધ પૂજા તથા શ્રી આદિનાય પ્રભુ શ્રી પુંડરીકજી તથા ગુરૂશ્રીની આંગી રચવા સાથે સમાસદોનું સ્વામીવાતસલ્ય દર વર્ષે ત્યાં કરવામાં આવે છે સજા માટે આ એક અપૂર્વ ભક્તિદિન છે અને સર્વ સમાસદોને યાત્રાનો લાભ મળે જાય છે. આ ગુરૂભક્તિના ઉત્તમ કાર્ય માટે ગુરૂભક્ત ઉદારદીક્ષ શેઠ સકરચંદ્રભાઈ મોતીલાલ મૂળજીએ એક રકમ સજાને સુપ્રત કરી છે, જેના વ્યાજમાંથી અર્થ થાય છે.

દર વર્ષે માગસર વદિ ૬ ના રોજ પ્રાતઃસ્મરણીય શ્રી મૂળચંદજી મહારાજની શ્રી તાલપવજગિરિ તીર્થે ઉજવવાનો કરાવ થયેલો છે, તથા તે દિવસ તેમજ આસો શુદ્ધ ૧૦ ના રોજ તેઓશ્રીના સુધિશ્ચ શાંતમૂર્તિ પરમકૃપાળુ શ્રી વિજયકમલસૂરીધરજી મહારાજની જયંતિઓ માટે યથેચ્છા રૂંડોના વ્યાજમાંથી ઉપરોક્ત રીતે દેવગુરૂભક્તિ વગેરેથી અને જયંતિ ઉજવાય છે. આ સજાનું ધન ભાગ્ય છે કે ગુરૂભક્તિના આવા પ્રસંગો સાંપડ્યા છે.

ઉપરોક્ત કાર્યવાહી બેઈ જાણી સજાના કોઈપણ કાર્યમાં જાનેદ્વાર-સાહિત્ય પ્રકાશન, પ્રચાર, ગુરૂભક્તિ-કેળવણી ઉત્તેજન તેવા સધળા કાર્યોમાં આર્થિક સહાય આપનાર તેમજ આ સજાના સભ્યો અને હવે પછી થનારા પેટ્રન સાહેબો તથા સજાસદ બંધુઓ પણ આવા આત્મ કલ્યાણ સાધવામાં ઉત્તમ કાર્યોના ભાગીદાર બને છે. આ ઉપરથી આ સજા વ્યાપારી રીતને બદલે ઉદારતાપૂર્વક સજાની સર્વ કાર્યવાહી જ્ઞાનભક્તિ વગેરે કરે છે તે સહજ સમજ-શકાય તેવું છે.

મીટિંગોનો અહેવાલ.

(સંવત ૨૦૦૩)

જેનેશંક કમિટી—(૧) સંવત ૨૦૦૩ ના કારતક વદી ૯ રવીવાર તા. ૧૭-૧૧-૪૬ સંવત ૨૦૦૨ સરવૈયુ પસાર અને જાગ્રેટ મંજૂર તથા પસાર કરવામાં આવ્યું.

જનરલ મીટિંગ—(૧) સંવત ૨૦૦૩ ના કારતક વદી ૦)) શનીવાર તા. ૨૩-૧૧-૪૬

(૧) સં ૨૦૦૨ નું સરવૈયુ પસાર કર્યું અને આપતા વર્ષનું બજેટ મંજુર કરવામાં આવ્યું.

(૨) રિપોર્ટ છપાવવાની એક્ટરીઓ ને મંજુરી આપવામાં આવી.

(૩) હવેથી સીરીઝ માટે રૂ. ૩૦૦૦) ત્રણ હજાર લેવા એમ ઠરાવવામાં આવ્યું.

મેનેજીંગ કમિટી—(૨) સં ૨૦૦૩ ના માગશર સુદી ૧૫ રવીવાર તા. ૮-૧૨-૪૬

(૧) મેનેજીંગ કમિટીનાં સભ્ય સંઘવી અમરચંદ ધનજીભાઈ ને સ્વર્ગવાસ થતાં તેમની ખાલી પડેલી જગ્યાએ નાણાવટી રમણીકલાલ માણિકચંદ ને નીમવામાં આવ્યા.

(૨) સભાનાં પેટ્રૉન સહૈય્ય શેઠ બળલચંદભાઈ કેશવલાલ મોદી અહીં પધારે ત્યારે તેમનાં સત્કાર અર્થે માનપત્ર આપવાનો સમારંભ ગોઠવવો એમ નક્કી કરવામાં આવ્યું અને તેને અંગે રૂ. ૨૦૦ બસો રૂપીઆ સુધી ખર્ચની મંજુરી આપવામાં આવી.

સં ૨૦૦૩ ના માગશર વદી ૦)) સોમવાર તા. ૨૩-૧૨-૪૬ ના રોજ શેઠ શ્રી ભોળીલાલભાઈ મગનલાલના પ્રમુખપણા નીચે સભાના પેટ્રૉન શેઠ બળલચંદભાઈ કેશવલાલ મોદીને માનપત્ર આપવાનો મેલાવડો થયો હતો.

મેનેજીંગ કમિટી—(૩) સં. ૨૦૦૩ ના ચૈત્ર સુદી ૫ ગુરુવાર તા. ૨૭-૩-૪૭

(૧) એ બી સી એન્ડ બંધ થઇ તેમાં લગભગ રૂ. ૮૫૦ રજા છે એમ જાહેર કરવામાં આવ્યું.

(૨) દેના એન્કમા કેશ સર્ટીફિકેટ રૂ. ૪૧૨૫) ના છે તે નાણા ઉપાડી લેવા એમ ઠરાવવામાં આવ્યું.

(૩) ભાવનગર દરખાસ એકમાં સભાના ચાર નામથી કરન્ટ એકાઉન્ટ ખોલવાનું ઠરાવ્યું.

(૪) શ્રી આત્માનંદ અર્ધશતાબ્દિ ગુજરાંવાલામાં આચાર્ય શ્રી વિજયવલ્લભસુરિષ્ઠ મહારાજના નિવૃત્ત નીચે ઉજવવાની છે તેમાં આ સભાનું નામ રૂ. ૧૦૧) ભરી મેમ્બર તરીકે દાખલ કરવા ઠરાવ્યું.

મેનેજીંગ કમિટી—(૪) સં. ૨૦૦૩ નાં અસાઠ સુદી ૩ શનીવાર તા. ૨૧-૬-૪૭

(૧) શેઠ જદવજી ઝવેરભાઈનું નામ એન્કમાં દાખલ કરવામાં આવેલ છે તે જાહેર કરવામાં આવ્યું.

(૨) સભાની ચીનો જે અપાય છે તે વસ્તુનો રૂ. ૧૦) ડીપોઝીટ લઈને આપવાનું ઠરાવ્યું.

મેનેજીંગ કમિટી—(૫) સં. ૨૦૦૩ નાં અસાઠ સુદી ૧૧ રવિવાર તા. ૨૯-૬-૪૭

(૧) કુમારી ધૈર્યબાળા છગનલાલ પારેખ એમ. એ. ની પરીક્ષામાં સેકન્ડ ક્લાસમાં પ્રથમ નંબરે પાસ થવાથી તેમને સત્કાર અભિનંદન પત્ર આપવા ઠરાવ્યું; અને મેલાવડાનાં ખર્ચ માટે રૂ. ૧૦૦) એકસો રૂપીઆ મંજુર કરવામાં આવ્યા.

મેનેજીંગ કમિટી—(૬) સં. ૨૦૦૩ નાં પ્રથમ શ્રાવણ વદી ૧૨ મુકામવાર તા. ૧૩-૮-૪૭

(૧) તા. ૧૫-૮-૪૭ શુક્રવારે આઝાદ સ્વાતંત્ર્ય દિને સભાનાં મંડાનને ધ્વજ, પતાકાથી શણગારવું, રોશની કરવી તેનો જો ખર્ચ થાય તે મંજુર કરવામાં આવ્યો.

(૨) સ્વાતંત્ર્ય દિનની ખુશાલીમાં સભાનાં નોકરોને જોનસ આપવા ઠરાવ્યું.

(૩) વાર્ષિક મેન્બરની ફી સં. ૨૦૦૪ થી રૂ. ૫) ખાંચ રૂપીઆ રાખવા નક્કી કર્યું.

(૪) શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશનું લવાજમ પુ. ૪૫ થી રૂ. ૩) ત્રણ લેવા નક્કી કર્યું.

(૫) મ્હેતા શાંતિલાલ ગંભીરદાસનું મેનેજિંગ કમિટીનાં સભ્ય તરીકેનું રાજીનામું સ્વીકારવામાં આવ્યું અને તેમની ખાલી પડેલી જગ્યાએ શાહ હિરાચંદ હરગોવિનને સર્વાનુમતે નીમવામાં આવ્યા.

(૬) તા. ૧૫ મી ઓગસ્ટ ૧૯૪૭ આઝાદ દિનની ખુશાલીનાં સમારક તરીકે રૂ. ૧૦૦૦) એક હજાર રૂપીઆ સભાના ચોપડે જમા કરી તેનાં ચાર ટકાનાં વ્યાજનાં રૂ. ૪૦) દર વર્ષે સ્વધર્મી જૈન બંધુઓને સહાયમાં વાપરવા નક્કી થયું. અને આ વર્ષથી જ તેની શરૂઆત કરી સભાના સાધારણ ખાતામાંથી રૂ. ૫૧) સ્વધર્મી જૈન બંધુઓને સહાયમાં તરતજ આપી તેની શરૂઆત કરવી તેમ કરાવ્યું છે.

આવતા વર્ષ માટે નવા મનોરથો અને તૈયાર કરેલી નવી ભૂમિકા.

૧ સભાના ફંડોના નાણાના વ્યાજની વિશેષ ઉત્પન્ન થાય, મૂળ નાણા સચવાંચ તે માટે આ સભા પેટન સાહેબ શ્રી જોગીલાલભાઈ તથા વેાર ખાન્તિલાલભાઈ જેઓશ્રી સં. ૨૦૦૪ની સાલના માગદાર શુદ્ધમાં મળેલી વાર્ષિક જનરલ મીટીંગમાં આમંત્રણથી પધાર્યા હતા; તેઓ સાહેબની રૂબરૂમાં વિચારણા આપી હતી. કારણ કે ભવિષ્યમાં આ સભાના માનવંતા સભાસદોને મોટી કિંમતના મંથો વિશેષ વિશેષ જોટ આપતાં (તેઓશ્રીના લવાજમનું વ્યાજ જે આવે છે તે છતાં ભવિષ્યમાં જ્ઞાનખાતોનો દોષ સભાને કે સભ્યોને ન લાગે માટે) તે માટે કોઈ તેવી યોજના ધકવા સજ કમીટી નીમવામાં આવી છે.

૨ આ સભાને ૫૨ વર્ષ થયેલા હોઈ તેની જ્યુબીલી સં. ૨૦૦૪ની સાલમાં ઉજવવા માટે પેટન સાહેબોની હાજરીમાં તેવી યોજના કરવા એક સજ કમીટી નિમવામાં આવી છે.

૩ સં. ૨૦૦૪ની સાલમાં પ્રાચીન સ્મરણીય પ્રવર્તક શ્રી કાંતિવિજયજી મદારાજના સભા પરના ઉપકાર નિમિત્તે જે કેળવણી ફંડ કરવામાં આવ્યું તેવા વ્યાજમાંથી તેઓશ્રી સ્વર્ગવાસ તીથી અશાક શુદ્ધ ૧૦ના રોજ દર વર્ષે મેળાવડો કરી કેળવણીના ઉત્તેજનાથે સુવર્ણ પદક અર્પણ કરવાનો અમલ કરવામાં આવશે.

૪ તેઓશ્રીના નામથી જ્ઞાનમંદિર કરવા લીધેલ મકાન નવેસરથી (ફાયરપ્રુફ) તૈયાર કરી આ સભાના ટ્રેઝરર શેઠ અમ્મલલાલ જગનલાલને સ્વતંત્ર સુપ્રત થયેલ છે તે તૈયાર થયે તેનું ઉદ્ઘાટન પણ આવતી શાલમાં કરવાનો સભાએ નિર્ણય કર્યો છે.

૫ સભાના આર્થિક સ્થિતિ વધતાં દરેક ખાતાનો ખર્ચ, વ્યય વગેરે ખાદ જતાં જે રકમ ફાજલ પડે તેના વ્યાજમાંથી કેળવણીને ઉત્તેજન, અસહાયક જૈનબંધુઓને યોગ્ય સહાય કે ખીજ કોષ્ટ જ્ઞાતની યોગ્ય વિચારણા થતાં જે નિર્ણય થાય તેનો સહઉપયોગ કરવા માટે પણ મનોરથ સેવાય છે. તે માટે હવે પછી યોજના કરવામાં આવશે.

ઉપરાંત રીતે વિશેષ ભક્તિ અને સેવાના વિશેષ કાર્યો, સભાની વિશેષ પ્રગતિ થવા વિચારાય છે.

મનોરથો, આશા અને પ્રાર્થના.

આ પ્રમાણે ૫૧ મા વર્ષની જે કાર્યવાહી થઈ તે આપની સમક્ષ રજુ કરી છે, તેની સાથે જરૂરી સં. ૨૦૦૪ના વર્ષની ભૂમિકા નવા કાર્યો કરવાની કાર્યવાહી પણ આપી છે. સભાનો ખર્ચ જેમ વધતો જાય છે

તેની સાથે પ્રગતિ, પ્રતિષ્ઠા અને સભાની કાર્યવાહી પ્રત્યે સતોષ અને સમાજ પ્રિયતા વધતી નવ છે. જૈનબંધુઓ અને બહેનો વગર લખ્યે સભ્યો થઈ, સહાયક થઈ સભાની પ્રગતિમાં ફાળો આપ્યે વળ છે. સભા ભાવિમાં વિશેષ પૂર્વાચાર્યોદ્ધૃત ઉત્તમોત્તમ સાહિત્ય પ્રકટ કરી, વિશેષ ઉદારભાવે ભેટ, સરતું આપે, અને પ્રકારની કેળવણીને વધારે વધારે સહાય કરી જૈન ગાળકો વિશેષ પ્રમાણે કેળવણી લઈ શકે, ફી લાઇબ્રેરીનો લાભ વધારે. સરળતાપૂર્વક સર્વ લાભ લઈ શકે અને છેવટે દેવ, ગુરૂ જ્ઞાનની વિશેષ પ્રકારે સભા ભક્તિ કરી શકે તે માટે જૈન સમાજ વધારે ફાળો આપવા પ્રેરણ તે માટે પરમાત્માની પ્રાર્થના કરી અમારું નિવેદન પૂર્ણ કરીએ છીએ.

આભાર—આ વર્ષમાં સભાના ચાલતા કાર્યપણ કાર્યમાં આર્થિક સહાય, તેમજ શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ માસિકને માટે લેખો વગેરેથી સહાય આપનાર મુનિ મહારાજઓ તથા જૈન બંધુઓનો આભાર માનવામાં આવે છે અને કૃપા કરી તેવોજ સહકાર ચાલુ રાખવા નમ્ર વિનંતિ કરવામાં આવે છે. આ સભાના અનેક જિત્તમ ભાવિ મનોરથો ગુરૂકૃપાથી શ્રી અધિષ્ઠાયક દેવો સફળ બનાવે તેવી પરમાત્માની પ્રાર્થના કરી આ રિપોર્ટ પૂર્ણ કરીએ છીએ.

સં. ૨૦૦૩ સુધીનું સરવૈયું.

જ

ઉ

૧૬૪૭૮) =	પુસ્તકો છપાવવાનાં ખાતાઓમાં દેવું.	૧૧૩૩૮૧	લાઇબ્રેરી તથા ડેક્ટરેશનના યાં ખાતે લેણા.
૨૩૬૫૧)	ગુજરાતી સીરીઝવાળાના દેવા.		
૪૫૪૧૧૦૧	છાપખાતાનાં દેવા.	૩૪૨૭૮૧૧૦૧	પુસ્તકો છપાતા ખાતે તથા કામળે પરાંત છે તે.
૫૦૦૦)	શેઠ ભોળીલાલ લેક્ચર હોલ ભેટ.		
૬૪૯૦૧૧૦૧	મેમ્બર શ્રી વીગેરે.	૭૪૬૩)	છાપખાતા તથા છુકસેલરો વીગેરે.
	સાધારણ ખાતાનાં દેવા.	૩૨૮૪૩)	મકાનો ખાતે તથા બાકુત, નોકર વી
૨૦૭૬૩) =	જયન્તી ફેડોના ખાતા વિગેરે.		૩૨૧૩૫૧ — ૭૦૭૧
૭૦૮૩૧૧ =	સરાશી ખાતે દેવા.	૬૬૦૨૩૧૧ =	સરાશી ખાતે લેણા.
૬૫)	મેમ્બરો ખાતે દેવા.	૬૯૮૧૧	મેમ્બરોનાં ખાતે લેણા.
૪૯૮૧૧ =	ઉચ્ચલેક દેવું.	૬૩૭૧ =	ઉચ્ચલેક મધે લેણા.
૪૦૦)	લાઇબ્રેરી ડીપોઝીટ ખાતાના દેવા.	૩૯૮૧૧૧૧	શ્રી પુરાંત સં. ૨૦૦૩ નાં આરે વદી ૦)).
	૧૫૩૬૮૨) =		૧૫૩૬૮૨) =

તમારું નામ અમર કરવું હોય તો નીચેનું નિવેદન વાંચી નિર્ણય કરો.

સિરીઝ-ગ્રંથમાળાના નિયમો.

આ જગતમાં જન્મ ને મરણ પ્રત્યેક પ્રાણીને માટે સરજાયેલ છે, જેથી મનુષ્ય જ્ઞાન અને જ્ઞાન દાનવડે યોતાના આત્મકલ્યાણનો માર્ગ સાધી શકે છે. જેથી તમારે આ જીવનમાં તમારું નામ અમર રાખવું હોય, જ્ઞાનભક્તિ કરવી હોય, જૈન સાહિત્યસેવા કરી જ્ઞાન ઉપાર્જન કરવું હોય, તો તે આત્મકલ્યાણ માટે નીચેની યોજના વાંચી-વિચારી આજે જ આપ નિર્ણય કરો અને આપના નામની ગ્રંથમાલા પ્રસિદ્ધ કરાવી અમૃત્ય લાભ મેળવો.

યોજના:—

૧. જે ગૃહસ્થ ઓછામાં ઓછા રૂ. ૩૦૦૦) દાનર આશ્વા જે ગ્રંથ તેમના તરફથી છપાવ તેના ખર્ચના પૂરતા નાણાં આ સભાને આપે તેના નામથી ગ્રંથમાળા (સિરિઝના ગ્રંથો) આ સભાએ દરેક વખતે નીચેની સરતે પ્રગટ કરવા

૨. સિરિઝનો પ્રથમ ગ્રંથ છપાવવાને માટે જે બંધુએ જેટલા રૂપિયા આપ્યા હોય તે પ્રમાણેની રકમનો પ્રથમ ગ્રંથ માટે ખર્ચ કરવો.

૩. જાહેર લાખમેરી કે લંકાર તેમજ સાધુ-સાધ્વી મહારાજ વગેરેને ધારા પ્રમાણે અમુક સંખ્યામાં ગ્રંથો સિરિઝના નિવસ મુજબ જે જે ભેટ આપાય તે તે 'સિરિઝવાળાની વતી સભા મારફત ભેટ' મોકલવામાં આવશે.

૪. સિરિઝની છપાતી દરેક છુટ્ટી પડ્ડીય કાપી જે ગૃહસ્થના તરફથી તે ગ્રંથમાળા છપાશે તેમને ભેટ આપવામાં આવશે.

ઉપરની યોજનાનુસાર અનેક લુદા લુદા ગૃહસ્થો અને ખેડેનોએ આર્થિક સદાય આપી યોતાની અને યોતાના વડીલોના નામથી સિરિઝનાં પુસ્તકો સહા તરફથી પ્રગટ કરાવેલ છે, તેના નામોનું લીસ્ટ પાછળ પરિશિષ્ટમાં આપવામાં આવેલ છે. જે અમારા માનવતા સભ્યો તે માટે સંતોષ જાહેર કર્યો છે; જેથી આપ પણ આ યોજનાનો લાભ લેશો એવી આશા રાખીએ છીએ અમારા તરફથી છપાતા ગ્રંથમાળાના મુદ્રા ગ્રંથો જૈન સમાજમાં પ્રતિષ્ઠા પામેલ છે. ગ્રંથમાળાના ધારાધારણમાં ફેરફાર કરવાનો સ્વતંત્ર હક સમાનો રહેશે.

લખો:—શ્રી જૈન આત્માનંદ સહા—ભાવનગર.

૫. તે સિરિઝનાં ગ્રંથમાં ઓછામાં ઓછા અડધા ગ્રંથ ખપી ગયા હોય તેની ઉપજેલી કિંમત-થી જ બીજો ગ્રંથ છપાવી શકાશે, પરંતુ કોઈ સંયોગમાં ગ્રંથમાળાના તે તે ધણીના છપાતાં ગ્રંથોમાં અસાધારણ પ્રસંગે તેમની આવેલી ધારા પ્રમાણેની રકમ કરતાં ગ્રંથ મુદ્રા જનાવતો વધારે પેંશા સભાને ખર્ચવા પડ્યા હોય, તેવા કોઈ પ્રસંગે, પ્રથમ સભાએ ખર્ચેલા વધારેના નાણાં વેચાણમાંથી પ્રથમ વસુલ કરી, ધારા પ્રમાણે ઉપજેલી તે રકમના પ્રમાણમાં તે ગૃહસ્થના નામથી બીજો ગ્રંથ (સિરિઝનો) સમા છપાવવો શરૂ કરશે.

૬. ગ્રંથમાળાના પ્રથમના એક જ ગ્રંથમાં 'સિરિઝવાળા ગૃહસ્થનું જીવનચરિત્ર, અને દોરોગ્રાહ તેમની કષ્ટાનુસાર આપવામાં આવશે.

પરિશિષ્ટ સ્વ.

જે જે સીરીઝના ગ્રંથોમાં જે જે અંકોએ સહાય આપેલી છે તેઓશ્રીના તરફથી જે જે ગ્રંથો પ્રસિદ્ધ થયા છે તેવું લીસ્ટ.

૧	વોરા દલીસંગભાઈ ઝવેરચંદ૧ શ્રાદ્ધશુભાવિવરણ
					૨ શ્રી તેમનાથ ચરિત્ર
૨	ચૌઠા આબુદ્દુલ પુરુષોત્તમ૧ તપાવલી
					૨ શ્રી ચંતુબળ રતનનાવલીની
					.. (આવૃત્તિ જે)
૩	વકીલ દરીયંદ નથુભાઈ...દાનપ્રદીપ ગ્રંથ.
૪	ચૌઠા નાગરદાસ પુરુષોત્તમદાસકુમારપાળ પ્રતિભોધ
૫	શ્રી સુખસાગરદેવ મદારાજ તથા આચાર્ય બુદ્ધિસાગરદેવ૧ સુપાર્શ્વનાથ ચરિત્ર ભાગ ૧ ભા. ૨
					૨ .. ભાગ ૨ ભા. ૩
					૩ (કાવ્ય સુધાકર)
૬	ચૌઠા ઝવેરભાઈ ભાઈચંદ૧ શ્રી નવ પદ પૂજા (સાર્થ)
					૨ આત્મવિશુદ્ધિ
					૩ વીસ રથાનક પૂજા (સાર્થ)
૭	ચૌઠા મગનલાલ શોધચંદધર્મગિજ્ઞ
૮	ચૌઠા દીપચંદ માંડભાઈ...૧ નરસિંહ બાગસાદ
					૨ શ્રી ચંદ્રપ્રભુ ચરિત્ર
૯	ચૌઠા અમરચંદ હરજીવન તથા કરતુરબહેન૧ શ્રી વિગળનાથ ચરિત્ર
					૨ સતી સુરમ્મંદરી ચરિત્ર
૧૦	સલોત કુમચંદ ત્રોકમજી૫૦ પ્રતિક્રમણ (સાર્થ)
૧૧	વારિયા ધરમશી હરજીભાઈશ્રીપાળ રાસ
૧૨	ચૌઠા માણેકચંદ લેચંદભાઈ (નવપાન)શ્રી મદાપીઠ ચરિત્ર
૧૩	ચૌઠા માણેકચંદ સુતીજીભાઈ તથા કમળાબેનશ્રી વાસુદેવ ચરિત્ર
૧૪	રાવસાહેબ ચૌઠા દાનિજીભાઈ ધર્મજીભાઈ તથા શકુન્તલા બેનશ્રી આદિનાથ ચરિત્ર
૧૫	રાવજીદાદુર જીવનજીભાઈ પ્રતાપશી...શ્રી સદાપતિ ચરિત્ર
૧૬	ચૌઠા મિત્રોત્તમદાસ મંગળજીભાઈ ૬. ચંદુલાલભાઈશ્રી પાર્શ્વનાથ ચરિત્ર (અપાળ ૧)
૧૭	ચૌઠા લાલભાઈ ભોગીજીભાઈ કુમ્ભગરશ્રી શાન્તિનાથ ચરિત્ર
૧૮	બેન શ્રી સુદાસ બેન નરસિંહદાસ ૬. ચૌઠા મણીજીભાઈ વનગામીજીભાઈશ્રી રમણંતો ચરિત્ર (અપાળ ૨)

श्री आत्मानंद जैन ग्रंथरत्नमाला, श्री जैन आत्मानंद सभा भावनगर,
श्री आत्मानंद जैन शताब्दि, प्रवर्तकश्री कान्तिविजयजी इतिहासिक
तथा श्रीआत्मवीर वगेरे ग्रंथमाला तरफथी छपायेला (मूळ)

*प्राकृत-संस्कृत ग्रंथोर्नु सुचिपत्र.

प्राकृत-संस्कृत मूळ टीकाना ग्रंथो.

नंबर		नंबर	
१	समवसरण स्तवः अवचूरि	२६	पर्युषणाष्टांगिका व्याख्यान
२	शुद्धकर्मवायली	२७	चंपकमाला कथा
३	लोकनालिका द्वात्रिंशिका	२८	सम्यक्त्वकौमुदी
४	योनिस्तवः	२९	प्रादशुणविवरण
५	कालसप्ततिका	३०	धर्मारत्न प्रकरण
६	देहस्थिति	३१	कल्पसूत्रसुबोधिका
७	सिद्धदंडिका	३२	श्री सत्तराभ्ययनसूत्र
८	कार्यस्थिति	३३	उपदेश सप्ततिका
९	भाष्य प्रकरण	३४	कुमारपाळ प्रबंध
१०	नवतत्त्व भाष्य	३५	गाचारोपदेश
११	विचारसंचाशिका	३६	रोहिणी अशोकचंद्रकथा
१२	बंध षट्त्रिंशिका	३७	शुरुशुण्यद्वित्रिंशिका
१३	परमाणु पुद्गल निगोदषट्त्रिंशिका	३८	ज्ञानसार टीका
१४	श्रावकप्रतर्गम प्रकरण	३९	समयसार
१५	देववर्दन भाष्य	४०	सुकृतसागर
१६	सिद्धपंचाशिका	४१	धम्मिल्लकथा
१७	अक्षयवच्छकुलकम्	४२	प्रतिमास्तक
१८	विचारसप्ततिका	४३	पण्य कथा
१९	अल्पबहुल्य श्री महावीरस्तव	४४	चतुर्विंशतिजिन स्तुति संग्रह
२०	पंचसूत्रम्		मेरुनयोदशी कथा
२१	श्रीजंबूचरित्र	४५	रोहण्य चरित्र
२२	रत्नपाळवृत्तपकथा	४६	श्री क्षेत्रसमाप्त
२३	शुद्धरत्नवाली	४७	वृद्धसंपयणी
२४	मेघदूत	४८	श्राद्धविधि
२५	चेतोदूत	४९	षड्दर्शनसमुच्चय

५० पंचसंग्रह प्रथम भाग	३-८-०	७२ योगदर्शन	०-१-०
५१ सुकृतसंकीर्तन महाकाव्यम्	०-८-०	७३ मंडल प्रकरण	
५२ प्राचीन चार कर्मग्रंथ सटीक	२-८-०	७४ देवेन्द्र नरकेन्द्र प्रकरण	
५३ संबोधसित्तरी	०-१०-०	७५ चन्द्रवीर शुभा कथा	
५४ कुबलयमाला	१-८-०	७६ जैन भेषवृत्त	
५५ सामाचारी प्रकरण	०-८-०	७७ श्रावक धर्म विधि प्रकरण	
५६ करुणावज्जयुद्ध नाटक	०-४-०	७८ गुरुतत्त्वविनिश्चय	
५७ कुमारपाठ महाकाव्यम्	०-८-०	७९ देवेन्द्र स्तुति चतुर्विंशतिका	
५८ श्री महावीर चरित्र	१-०-०	८० वसुदेव हिन्दी प्रथम खंड	
५९ कौमुदी मित्राणंद नाटकम्	०-६-०	X८१ " द्वितीय खंड	३-९-०
६० प्रबुद्धरोहिण्यम्	०-५-०	८२ बृहत्कल्प सूत्रम् पिठीका प्रथम भाग	
६१ धर्म्मसुन्दरम्	०-४-०	८३ " द्वितीय भाग	
६२ पंचविग्रन्थी प्रज्ञापना तृतीय पाद		X८४ " तृतीय भाग	५-८-०
संग्रहणी प्रकरण	०-६-०	X८५ सटीक चत्वार कर्मग्रंथ	
६३ रयणसेहरी कथा	०-६-०	X८६ " पंचम पष्ठकर्मग्रंथ	४-०-०
६४ सिद्धप्राप्त सटीकम्	०-१०-०	X८७ बृहत्कल्प भाग चौथो	६-४-०
६५ दानप्रदीप	२-०-०	X८८ " पांचमो	५-०-०
६६ बंधहेतुदयत्रिभंगी प्रकरण	०-१०-०	८९ सकलाहृत स्तोत्रम्	
६७ धर्मपरीक्षा	१-०-०	९० बृहत्कल्प भाग छठो (हवे तुरतमां	
६८ सप्ततिशत स्थान प्रकरण	१-०-०	प्रसिद्ध श्रवण)	
X६९ चैत्यवर्द्धन महाभाष्य	१-१२-०	X९१ कटारयण कोहो गलेद्वय	८-८-०
७० प्रश्नपद्धति	०-२-०	" लेश्वर	१०-०-०
X७१ श्री कल्पसूत्र किरणवली	अमृत्य		

श्री आत्मानंद जन्म शताब्दितीरीश.

१ वीतराग स्तोत्र		६ वीतराग महादेव स्तोत्र	
२ प्राकृत व्याकरण		X७ त्रिपष्टि शलाका पुरुष चरित्र पर्व १ छंदुकाकारं	१-८-०
X३ ब्रह्मचर्य चरित्र पूजा	०-२-०	८ " " " पर्व बीजं, त्रीजं, चोयं,	
X४ विजयानंदसूरि	०-८-०	पांचमं विगेरे छपाय छे.	
X५ नवस्मरण स्तोत्र संग्रह	०-८-०		

* प्राकृत-संस्कृत मूल ग्रंथो तो प्रथम पुरती सहाय जेमां मलेली ते ते ग्रंथो देरेक समुदायना गुरु महाराज के म्होटा मुख्य मुनिराजोनी सम्मतिथी मुनि महाराजो वगेरेने जुमारे पचीश हजार रुपियाना ग्रंथो (भंडारो वगेरेने) विना मूल्ये भेट आपेछा छे.

x आ निशानीवाळा ग्रंथो मले छे, बीजा सीलीके नथी.

ગુજરાતી અનુવાદોના ગ્રંથો આ સહા, શ્રી આત્માનંદ—જૈન શતાબ્દિ તથા
અવર્તક શ્રી કાન્તિવિજયજી સીરિડના છપાયેલા ગુજરાતી ગ્રંથો.

નંબર.

૧ જૈન તત્વાદર્શ ગ્રંથ	૫-૦-૦
૨ નવ તત્ત્વનો સુંદર ભોધ	૧-૦-૦
૪૩ ધર્મખિન્દુ મૂળ ભાષાંતર	૨-૦-૦
૪ જીવવિચારણા	૦-૮-૦
૫ અગ્નિતિમિર ભારકર આજ્ઞાતી ખીજી	૨-૮-૦
૪૬ જૈન ધર્મવિષયક પ્રશ્નોત્તર	૦-૮-૦
૪૭ પ્રકરણ સંગ્રહ	૨-૮-૦
૪૮ દંડક જ્ઞાતિ	૦-૮-૦
૪૯ તથાધર્મ દર્શક	૦-૧૦-૦
૪૧૦ હંસવિનોદ	૦-૧૨-૦
૫૧ વિવિધ પૂજા સમ્રાટ	
૪૧૨ કુમારવિહાર શતક	૧-૮-૦
૪૧૩ જૈનધર્મ વિધાયક પ્રશ્નોત્તર(ખીજી આજ્ઞાતી)	૦-૮-૦
૫૪ જૈન તત્ત્વસાર	૦-૮-૦
૫૫ " મૂળ	
૪૧૬ આત્મવલ્લભ રત્નનાવલી	૦-૬-૦
૫૭ મોક્ષપદસોપાન	૦-૧૨-૦
૪૧૮ ધર્મખિન્દુ મૂળ સાથે ખીજી આજ્ઞાતિ	૨-૦-૦
૪૧૯ પ્રકરણ પુષ્પમાળા	૦-૮-૦
૨૦ ધ્યાનવિચાર	
૪૨૧ શ્રાવક કદપતર	૦-૬-૦
૨૨ આત્મપ્રભોધ	
૨૩ આત્મોન્નતિ	
૨૪ પ્રશ્નોત્તર પુષ્પમાળા	
૨૫ જંખૂરવામી ચરિત્ર	
૨૬ જૈન મંથમાળા	
૪૨૭ નવાણું પ્રકારી પૂજા (સાથે)	૦-૮-૦
૪૨૮ તપોરત્ન મહોદધિ (આજ્ઞાતી ખીજી)	૧-૮-૦
૨૯ સમ્યક્ત્વ સ્વરૂપ રત્ન	
૩૦ શ્રાદ્ધગુણવિવરણ	
૩૧ અંધકમાલા ચરિત્ર	
૩૨ કુમારપાળ ચરિત્ર દિંદી	

નંબર.

૩૩ સમ્યક્ત્વ કોમુદી	૧-૦-૦
૩૪ અનુયોગદાર	૦-૪-૦
૩૫ અનુયોગ દાર સૂત્ર	૦-૧૨-૦
૩૬ અધ્યાત્મ મત પરીક્ષા	
૩૭ ગુરુગુણ જ્ઞાતિ	
૩૮ શ્રી શત્રુજય રત્નનાવલી	
૪૨૯ આત્મકાન્તિ પ્રકાશ	૦-૮-૦
૪૪૦ જ્ઞાનામૃત કાવ્યકુંઘ	૦-૮-૦
૪૧ દેવભક્તિમાળા	૦-૮-૦
૪૨ ઉપદેશ સમ્રાટ	૧-૦-૦
૪૩ સંબોધસમ્રાટ	૧-૦-૦
૪૪૪ પંચ પરમેષ્ઠી ગુણ રત્નમાલા	૧-૮-૦
૪૪૫ મુખ્યનૃપાદિ ધર્મકથા	૧-૦-૦
૪૬ શ્રી નેમનાથ પ્રભુ ચરિત્ર	
૪૭ શ્રી સુપાર્શ્વનાથ ચરિત્ર ભાગ ૧	૨-૦-૦
૪૮ આદર્શ જૈન સીરિડ	૧-૦-૦
૪૪૯ શ્રી સુપાર્શ્વનાથ ચરિત્ર ભાગ ૨	૨-૮-૦
૫૦ દાન પ્રદીપ	૩-૮-૦
૫૧ શ્રી નવપદપૂજા (સાથે)	૧-૪-૦
૪૫૨ કાવ્ય સુધાકર	૨-૮-૦
૫૩ આચાર ઉપદેશ	૧-૦-૦
૫૪ ધર્મરત્ન પ્રકરણ	૧-૦-૦
૪૫૫ પંચ પ્રતિક્રમણ સૂત્રાર્થ (શાસ્ત્રી)	૩-૦-૦
૪૫૬ આત્મવિશુદ્ધિ	૦-૬-૦
૫૭ કુમારપાળ પ્રતિબોધ	૩-૮-૦
૪૫૮ જૈન નરરત્ન ભામાશાહ	૨-૦-૦
૫૯ શ્રી વિમળનાથ ચરિત્ર	૨-૦-૦
૬૦ લાઘવેરીનું સીરક	૦-૮-૦
૬૧ શ્રી અન્દ્રપ્રભુ ચરિત્ર	૨-૦-૦
૪૬૨ સંકૃતસાગર (પૃથ્વીકુમાર)	૧-૦-૦
૬૩ પ્રભાવક ચરિત્ર	૨-૦-૦
૪૬૪ ધર્મપરીક્ષા ગ્રંથ	૧-૦-૦

૪૬૫ જૈન ધર્મ		૭૬ વિવિધ પૂજા સંગ્રહ	૧-૦-૦
૬૬ સર્વેશ્વરમંદિર		૪૭૭ કલ્પિતું સુદ્ધ	૦-૧૨-૦
૪૬૭ શ્રીપાળ રાજનો રાસ	૪-૦-૦	૭૮ શ્રી વાસુપૂજ્ય ચરિત્ર	૦-૧૨-૦
૬૮ સતી સુરસુંદરી		૭૯ શ્રી જ્ઞાનપ્રદીપ	સેટ
૬૯ કુમારપાળ ચરિત્ર હિંદી		૪૮૦ શ્રી આદિનાથ પ્રભુ ચરિત્ર	૫-૦-૦
૪૭૦ શ્રી શત્રુંજય પંદરમો ઉદ્ધાર	૦-૪-૦	૪૮૧ શ્રી મહાવીરના યુગની મહાદેવીઓ	૩-૮-૦
૪૭૧ „ સોળમો „	૦-૪-૦	૪૮૨ શ્રી વસુદેવ હિંદી	૧૨-૮-૦
૪૭૨ વીરચંપાનક પૂજા (સાર્થ)	૧-૦-૦	૪૮૩ શ્રી સંઘપતિ ચરિત્ર	૬-૮-૦
૭૩ શ્રી તિર્થંકર ચરિત્ર		૪૪૧ પાર્શ્વનાથ ભગવાન ચરિત્ર (છપાય છે.)	
૪૭૪ આત્મકાન્તિ પ્રકાશ બીજી આવૃત્તિ	૦-૮-૦	૪૪૨ શાંતિનાથ ભગવાન ચરિત્ર	„
૭૫ શ્રી મહાવીર ચરિત્ર		૪૪૩ કચારન કોષ	„

અવર્તક શ્રી કાન્તિવિજયજી જૈન ઐતિહાસિક ગ્રંથમાળા

૧ વિજ્ઞાપિ ત્રિવેણી	૫ દ્વૈપદી રવચંપર
૨ કુપારસંકોષ	૪૬ પ્રાચીન લેખ સંગ્રહ ભાગ બીજો ૩-૮-૦
૩ શ્રી શત્રુંજય તીર્થોદ્ધાર ગ્રંથ	૪૭ જૈન ઐતિહાસિક ગૂર્જર કાવ્ય સંગ્રહ ૨-૧૨-૦
૪ પ્રાચીન લેખ સંગ્રહ ભાગ ૧ લો	

શ્રી આત્મ વીર સભાના પુસ્તકો.

૧ શ્રી પર્યુષણ અષ્ટાન્દિકા વ્યાખ્યાન	૪ ગાંધીય ભગવદ્ગીતા
૨ શ્રીપાલ ચરિત્ર	૫ મૃગાંક ચરિત્ર
૩ નયોપદેશ	

૪ આ ગ્રંથો માત્ર સિલ્કમાં છે.

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા-ભાવનગર.

તરફથી પ્રકાશિત થયેલા કેપુસ્તકોમાંથી નામિત સિતિકર્મા છે.

(સંસ્કૃત, માગધી અને મૂળ લીકાનાં ગ્રંથો.)

સૂક્ત રતનાવલી....	૦-૪-૦
ધર્માભ્યુદયમ્....	૦-૪-૦
* ચોક્કસવંદણુ મહાભાસમ્	૧-૧૨-૦
* દેવેન્દ્રનરકેન્દ્ર પ્રકરણમ્	૦-૧૨-૦
જૈન મેધહૃત	૨-૦-૦
આવકધર્મવિધિ પ્રકરણમ્	૦-૮-૦
જૈનમુદેવહિંડી પ્રથમ ખંડ	૨-૮-૦
” ” ” (દ્વિતીય અંશ)....	૨-૮-૦
* શ્રી શુક્લકલ્પસૂત્રમ્ પ્રથમ ખંડ....	૪-૦-૦
* ” ” દ્વિતીય ખંડ....	૧-૦-૦
* ” ” તૃતીય ખંડ....	૫-૮-૦
” ” ચતુર્થ ખંડ....	૧-૪-૦
” ” પાંચમ ખંડ....	૫-૦-૦
” ” ૫૪ ખંડ....(કોડા વખતમાં પ્રકટ થયે).	૧૨-૦-૦
કર્મગ્રંથ ભાગ ૨જો (પાંચમો છઠ્ઠો)	૪-૦-૦
કથારત્નકોશ (ગ્લેષ્ઠ)	૮-૮-૦

કલ્પસૂત્ર કારણાચાર્ય

મવર્તક શ્રી દાંતિવિજયજી જૈન ઐતિહાસિક ગ્રંથો.

૮૨

૪૬૫ જૈન ધર્મ		૭૬ વિવિધ પૂજા સંગ્રહ	૧-૦-૦
૬૬ સંગ્રહમકંદલી		૪૭૭ કલિંગનું યુદ્ધ	૦-૧૨-૦
૪૬૭ શ્રીપાળ રાજનો રાસ	૪-૦-૦	૭૮ શ્રી વાસુદેવ ચરિત્ર	૦-૧૨-૦
૬૮ સતી સુરસુંદરી		૭૯ શ્રી જ્ઞાનપ્રદીપ	બેટ
૬૯ કુમારપાળ ચરિત્ર હિંદી		૪૮૦ શ્રી આદિનાથ પ્રભુ ચરિત્ર	૫-૦-૦
૪૭૦ શ્રી શત્રુઞ્ચ પંદરમે ઉદ્ધાર	૦-૪-૦	૪૮૧ શ્રી મહાવીરના યુગની મહાદેવીઓ	૩-૮-૦
૪૭૧ „ સોળમે „	૦-૪-૦	૪૮૨ શ્રી વસુદેવ હિંદી	૧૨-૮-૦
૪૭૨ વીશસ્થાનક પૂજા (સાર્થ)	૧-૦-૦	૪૮૩ શ્રી સંઘપતિ ચરિત્ર	૬-૮-૦
૭૩ શ્રી તિર્થંકર ચરિત્ર		૪૪૫ પાર્શ્વનાથ ભગવાન ચરિત્ર (છપાય છે.)	
૪૭૪ આત્મકાન્તિ પ્રકાશ બીજી આવૃત્તિ	૦-૮-૦	૪૪૬ શાંતિનાથ ભગવાન ચરિત્ર	„
૭૫ શ્રી મહાવીર ચરિત્ર		૪૪૭ કથારત્ન કોષ	„

અવર્તક શ્રી કાન્તિવિજયજી જૈન ઐતિહાસિક અંથભાગ

૧ વિશ્વમિત્ર ત્રિવેણી	૫ દ્રૌપદી રત્નવંદર
૨ કુમારસંકોષ	૪૬ પ્રાચીન લેખ સંગ્રહ ભાગ બીજો
૩ શ્રી શત્રુઞ્ચ તીર્થોદ્ધાર અંથ	૪૭ જૈન ઐતિહાસિક ગૂર્જર કાવ્ય સંગ્રહ
૪ પ્રાચીન લેખ સંગ્રહ ભાગ ૧ લો	૨-૧૨-૦

શ્રી આત્મ વીર સમાના પુસ્તકો.

૧ શ્રી યશુવંત અષ્ટાન્હિકા વ્યાખ્યાન	૪ ગણિય ભગવતકરણ
૨ શ્રીપાલ ચરિત્ર	૫ મૃગાંક ચરિત્ર
૩ નયોપદેશ	

૪ માં પ્રકાશ માન રીતીકમાં છે તેમાંથી અંક ૬ નંબર ૬૯-૮૫ મળતા નથી. તથા યુગરાતી નં. ૩-૭-૨૮-૫૮-૭૧-૮૦ મળતા નથી.
ફાલ તૈયાર છે

હાલ છપાય છે.

શ્રી શાન્તિનાથ ચરિત્ર	૩૧. ૭-૮-૦	સતી દમયંતી ચરિત્ર
શ્રી દેવસીરાજ મુળ	૩૧. ૦-૧૦-૦	શ્રી શ્રીયાંસનાથ ચરિત્ર
શ્રી શ્રીપાળ રાસ	૩૧. ૫-૦-૦	શ્રી કથારત્ન કોષ ભાગ ૧ લો
શ્રી મહાવીર ચરિત્ર	૩૧. ૫-૦-૦	

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા-ભાવનગર.

તરફથી પ્રકાશિત થયેલા પુસ્તકોમાંથી નીચેના સિલિકમાં છે.

(અંકૃત, માગધી અને મૂળ રીકાના ગ્રંથો.)

સૂક્ત રતનાવલી....	૦-૪-૦
ધર્માબ્યુદયમ....	૦-૪-૦
* ચૈક્યવંદણ મહાભાસમ....	૧-૧૨-૦
* દેવેન્દ્રનરેન્દ્ર પ્રકરણમ....	૦-૧૨-૦
જૈન મેઘફલ....	૨-૦-૦
શ્રાવકધર્મવિધિ પ્રકરણમ....	૦-૮-૦
જૈનમુદેવદિંડો પ્રથમ ખંડ....	૩-૮-૦
" " " " (દ્વિતીય અંક)....	૩-૮-૦
* શ્રી શુદ્ધતકદ્વપસૂત્રમ પ્રથમ ખંડ....	૪-૦-૦
* " " " " દ્વિતીય ખંડ....	૬-૦-૦
* " " " " તૃતીય ખંડ....	૫-૮-૦
" " " " ચતુર્થ ખંડ....	૬-૪-૦
" " " " પંચમ ખંડ....	૫-૦-૦
" " " " ૫૪ ખંડ.... (શેઠા વખતમાં પ્રકટ થયે).	૧૨-૦-૦
કર્મકાંધ ભાગ રત્નો (પાંચમો છદ્દો)	૪-૦-૦
કથારત્નકોશ (ગ્લેઝ)	૮-૮-૦
કાવ્ય ચુરુ કારત્તવ્ય પદ્ય	૮-૮-૦
અવર્તક શ્રી કાંતિવિજયજી જૈન ઐતિહાસિક ગ્રંથો.	૮-૮-૦

* દ્રોપદીસ્વયંવરમ....	૦-૪-૦
* પ્રાચીન જૈન લેખસંગ્રહ ભાગ બીજો....	૩-૮-૦
જૈન ઐતિહાસિક ગુર્જર કાવ્ય સંગ્રહ....	૨-૧૨-૦

* સિલિકે નથી.

* શ્રી ધર્મરત્ન પ્રકરણ	૧-૦-૦
શ્રી પંચ પ્રતિઠમણ સૂત્ર (અર્થ સહિત શાસ્ત્રી)	૩-૦-૦
શ્રી આત્મવિશુદ્ધિ	૬-૬-૦
* જૈન નરરત્ન "લામાશાહ"	૨-૦-૦
* શ્રી વિમલનાથ ચરિત્ર	૨-૦-૦
* શ્રી ચંદ્રપ્રભુ ચરિત્ર	૨-૦-૦
શ્રી પૃથ્વીકુમાર ચરિત્ર (સુદૃતસાગર)	૧-૦-૦
ધર્મપરીક્ષા	૧-૦-૦
જૈનધર્મ	૧-૦-૦
શ્રીપાલ રાજનો રાસ, સચિત્ર અર્થ સુક્ત રેશમી પુઠું	૫-૦-૦
શત્રુબંધનો પંદરમો ઉદાર	૦-૪-૦
* " સોળમો ઉદાર	૦-૪-૦
શ્રી વીશસ્થાનક પૂજા અર્થ સહિત	૧-૦-૦
કલિંગતું યુદ્ધ યાને મહારાજ ખારવેલ	૦-૧૨-૦

લગો—

૨૦૦૨ માગશર.

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા.
લાવનગર.

છપાતા ગ્રંથોની જાહેર ખબર.

લેખાચર્યવસુદેવ દિંડી ભાષાન્તર	૩૧-૧૨-૮-૦
" સંઘપતિ ચરિત્ર "	૩૧-૬-૮-૦
" શ્રી મહાવીરના યુગની દેવીઓ ભાષાન્તર	૩૧-૩-૮-૦
" શ્રી શાંતીનાથ ચરિત્ર "	૩૧-૭-૮-૦
છપાપંચે શ્રી પાર્શ્વનાથ ચરિત્ર	
" સતી દંભયન્તી ચરિત્ર	
" શ્રી કથારત્નકોષ ભાષાન્તર	૨૧-૧-૧૧-૨

મુદ્રક: શાહ મુલાખચંદ લલ્લુભાઈ, શ્રી મહોદય પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ, દાણાપીઠ—લાવનગર.

નવા ધનાશ સમાચરોને નમ્ર સુચના.

મદા વદી ૩૦ સુધીમાં રૂ. ૧૦૧) એમો એક આપી નવા ધનાશ પ્રથમ વર્ષનાં લાઘુ મેમ્બરોને. તેમજ દાલ ળીગ વર્ગમાં જે લાઘુ મેમ્બરો છે તે અંધુઓ ઉપરની મુદત સુધીમાં રૂ. ૫૦) વધારે આપી પ્રથમ વર્ષનાં લાઘુ મેમ્બરો. ધરો તેમને ઉપર પ્રમાણેના રૂ. પીસની કિંમતના અને મથો પારા પ્રમાણે બેટ આપવામાં આવશે. અને તે પછી ૭૫ નાં દરેક મજાના મથો પોરોજ પૂરતાં પી. પી. થી બેટ મળશે.

બાવનગરના સમાચરોને નમ્ર સુચના.

આ શહેરનિવાસી પેટન સાહેબો અને પ્રથમ વર્ષના લાઘુ મેમ્બર સાહેબોએ સમાચરોની ઉપરોક્ત બેટના બે મથો ઉપર જળાવેલી મુદત ગમારી લેવા નમ્ર સુચના છે.

દાલ ળીગ વર્ગનાં અદિ' તેમજ જદારગમના લાઘુ મેમ્બર જે છે તે અંધુઓને પારા પ્રમાણે રૂ. ચાર ઉપરોક્ત બંને મથોની કિંમતમાંથી કપી કરી જાણીની કિંમતે ઉપરોક્ત બંને મથો બેટ આપવામાં આવશે. (જદારગમના અંધુઓને તા પી. થી અને) રથાનિક સગોએ મજામેથી મંગાવી લેવા નમ્ર સુચના છે.

તૈયાર છે.

જલસદી મગાવો

તૈયાર છે.

દેવસી-રાહ (બે) પ્રતિકભણાદિ મૂળ સૂત્રો.

સૂત્રોની મંદિશિત નમ્ર માથે.

દાલ અમારા તરફથી ઉપરોક્ત દેવસી-રાહ પ્રતિકભણ મૂળની ભુક પ્રમદ કરવામાં આવી છે. નિરંતરની આવક શાંતિમાં મારેની આ આવરયક તા દોવાથી આવી સખત મોંધવારી દોવા ૭નાં અમારા ઉપર ઘણી માંગણી આવવાથી ઉચા કચે ઉપર સંદર મોટા મુજરાની ટાણપમાં ૭વાની પ્રમિક કરેલ છે. કિંમત માત્ર રૂ. ૦-૧૦-૦ દરેક તા પોરોજ જુદું.

જેન ક-વાશાળા, પાકશાળાઓએ આ લાગ ન ર લેવાની જરૂર છે. સામરી નક્કલ લેનાર ધાર્મિક મંરથાને મોગ્ય કમીશન આપવામાં આવશે.

નવઃ—શ્રી જૈન આત્માનંદ રાજા—બાવનગર.

નમ્ર નિવંદન.

સને ૧૯૪૭ ના વર્ષમાં દર મદિનાની પહેલી તરીખ "આત્માનંદ પ્રકાશ" મારે પોરટખાના તરફથી આ સમાને આપવામાં આવેલી હતી. જેને મળે છેદશે ડીમેમ્બર તા ૧-૧૨-૪૭ ના અંક પ્રસિદ્ધ થયેલ છે. સને ૧૯૪૮ ના વર્ષમાં દર મદિનાની વીચમી તારીખે પોરટમાં મોક્ષલવારી પોરટ ખાતાએ તારીખ મુકરર કરેલ દોવાથી "આત્માનંદ પ્રકાશ" દને આ વર્ષની જન-પુજારીની (પદેની તારીખને જદશે) વીચમી તારીખે પ્રગટ કરવામાં આવેલ છે. જેથી આ વખતે વિશેષ પૂરો આપવામાં આવેલ છે. તેથી બે મદિનાનું બેળું પ્રગટ કરેલ છે. તંત્રો—શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ-બાવનગર.

જલસદી ખખર

આ સમા મારે એક મેન્યુમેટ, મંરફન બાવનુ સાદું જાન પરાવનગર, સાદિન્વ મથો વચેરના (અનુવાદો) મુદે. તપાસવાનું કામ જલસદી, એક કચાકની જરૂર છે. મામિક પમાર રૂ. ૭૦) થી

શા. ૧૦૮) સુધી) ઉપરનું સર્વ કાર્ય જાણનાર કદાચ અંદર ગ્રેન્ડુએટ હોય તો પણ ચાલશે. કેમ
અને તેમણે સરનીસ કરી હોય તો તેના સરનીસકેટ અરજ સાથે નીચેના રથને લખો.
સેક્રેટરીઓ,

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા—ભાવનગર.

નવા તૈયાર થતાં અપૂર્વ સાહિત્ય પ્રકાશનો.

(અનુવાદો)

- ૧ કથારત્નકોષ (જૈન કથા સાહિત્ય અત્રે ૨ શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુ ચરિત્ર.
તત્ત્વજ્ઞાનનો અપૂર્વ અંથ પ્રથમ ભાગ) ૪ મહામતી દમયંતી ચરિત્ર (શ્રી ઉપયોગી
૩ શ્રી શ્રેયાંસનાથ પ્રભુ ચરિત્ર. સીરીઝ તરીકે.)

ચોજનામાં

૫ શ્રી સુમતિનાથ પ્રભુ ચરિત્ર (શ્રી સોમપ્રભાચાર્યકૃત) નંબર ૧-૩-૫ માં આર્થિક સહાયની અપેક્ષા છે.

૨ શ્રી શાંતિનાથ ચરિત્ર—શ્રી અગ્નિપ્રભાચાર્યકૃત.

મૂળ ઉપરથી ગુજરાતી ભાષાંતર સુંદર-સુંદર-વિવિધ રંગોના સુંદર સચિત્રો સાથે, ઉંચા કાગળો
ઉપર, સુંદર ગુજરાતી ટાઇપમાં છપાઈ ગયો છે, પાકા આઇન્ડિગથી અલંકૃત થયેલ છે. દેવાધિદેવ શ્રી
શાંતિનાથ પ્રભુના દરેક લેખોનું અપૂર્વ સ્વરૂપ, અનેક બીજી અંતર્ગત કથાઓ, ગાર વ્રત અને બીજા
વિષયો ઉપરની દેશના, અનુકંપા (હૃદયતા)નું અદ્ભૂત, અપૂર્વ, અનુપમ દર્શાવેલું આ ચરિત્રમાં આવેલ
છે. જે મનન કરવા જેવું છે. દીર્ઘ શા. ૭-૮-૦ (પોરટેજ છુદ્ડ) પોશા સુદ ૬ પ્રભુના કેવળજ્ઞાન
કથાઓના દિવસે પ્રગટ થશે.

“ નૂતન સાહિત્ય પ્રકાશન ”

૧ શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુ ચરિત્ર.

શ્રીમાન્ દેવભદ્રાચાર્યકૃત ૧૧૦૦૦ હજાર શ્લોક પ્રમાણ, પ્રાકૃત ભાષામાં ગારમા સૈકામાં
રચેલો તેનું ભાષાંતર છપાય છે. આ ચરિત્ર અંચલતાં આચાર્ય મહારાજની વિદ્વતાપૂર્ણ સુંદર,
અનુપમ, અસોદિક રચના છે. આટલો મોટો શ્રી પાર્શ્વનાથ ચરિત્ર અંથ બીજો નથી. તેમ આવી
મહત્વપૂર્ણ ચરિત્ર રચના ભાગ્યેજ બીજા અંથમાં હશે. પ્રભુના લેખોના વિસ્તૃત વર્ણન સાથે, પ્રભુના દસ
ગણધર્મોના પૂર્વલેખોના નસિક ચરિત્રો સાથે આપવામાં આવેલ છે. સાથે અનેક અંતર્ગત કથાઓ અને
વર્ણના બાજુના ચોગ્ય વિવિધ વિષયો પણ આવેલાં છે. અંથ છપાય છે, આ એક અપૂર્વ કૃતિ છે. ૬૫ દોમ
સાઝ પાંચસેંદ પૃષ્ઠ, અને આકર્ષક રંગીન ચિત્રો, મળજીત આઇન્ડિગવડે ગુજરાતી સારા અક્ષરોથી છપાય છે.

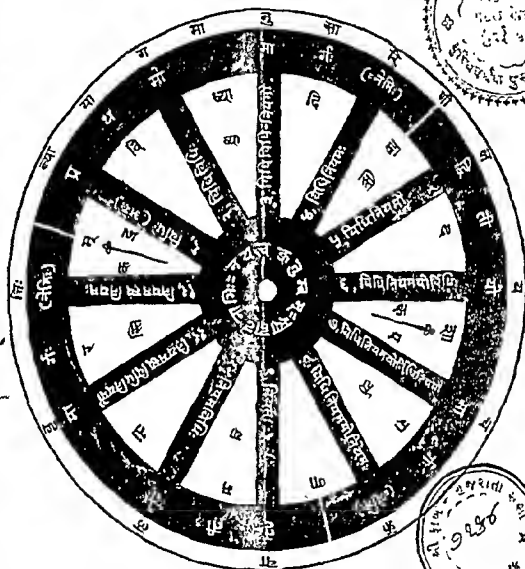
૨ શ્રી કથારત્નકોષ અંથ—શ્રીમાન્ દેવભદ્રાચાર્ય મહારાજે (સંવત ૧૧૫૮ માં પ્રાકૃત ભાષામાં
રચેલો છે. જેમાં સમ્યક્ત્વ આદિ તેત્રીસ સામાન્ય ગુણો અને પાંચ અણુમત આદિ વિશેષ સત્તર ગુણોને
લગતાં ૫૦ વિષયોનું પઠન પાઠન કરવા-ચાલનાસ કરવા જેવું વિવેચન, અને તે દરેક ગુણો ઉપર
નવીન મૌલિક, સુંદર અનુપમ કથાઓ વાચનાની રસવૃત્તિ આપેલા અંથ વાંચતા નિરસન કરે તેવી સુંદર
રચના આચાર્ય મહારાજે કરી છે. આ અંથમાં આવેલ ગુણોનું સ્વરૂપ, તેનું વિવેચન, તેને લગતા ગુણદોષો,
લાભ-હાનિનું નિરૂપણ આચાર્ય મહારાજે એવી સુંદર પદ્ધતિ, સંકલનાથી કર્યું છે કે જેથી આ અંથની
અનુપમ, અમૂલ્ય અપૂર્વ રચના અનેક હોવાથી તે અપૂર્વ સાહિત્ય અંથ ગણાય છે. આ સુંદર અંથ મૂળ
અભોગ્યે પ્રસિદ્ધ થયો છે, જેની મૂળની કિંમત રૂ. ૮-૮-૦ છે. જેનું આ સરસ શુદ્ધ ભાષાંતર પણ
સાક્ષરવર્ધ સુનિરાજ શ્રીપુષ્પવિજયજી મહારાજની દેખરેખ નીચે થયેલ છે. આર્થિક સહાયની અપેક્ષા છે.
મૂળ અંથની પ્રતાવના સાક્ષરવર્ધ શ્રી પુષ્પવિજયજી મહારાજે વિદ્વતાપૂર્ણ તપેલી મનન કરવા જેવી
જે સાથે છપાશે.

श्री आत्मानंद प्रकाश.

जेण विणा लोणस वि, वयहारो सवहा न निवडइ ।

तस्स भुवणेकगुरुणो, नमो अणेगंतवायस ॥

(संयती श्रीसिद्धी विद्यावती)

(श्री द्वादशार नययकनो आस अंक)

प्रस्ताक ४५ अंक ७ भा.

माहा-देवुआरी

सं. २००४ आत्मा सं. ५२

—: प्रकाशक-श्री जैन आत्मानंद सत्ता-लावनगर :—

મુખપૃષ્ઠ ઉપરના ચક્રચિત્રનો પરિચય.

વાદિપ્રભાવક તારિકિંકશિરોમણિ આચાર્યપ્રવર શ્રીમદ્ધવાદિક્ષમાશ્રમણશ્રીએ જે અતિગંભીર વિશાલકાય દ્વાદશારનયચક્ર નામના નયશાસ્ત્રની રચના કરી છે તેના સ્થાન નામનો સ્પષ્ટ ખ્યાલ આપતું આ ચિત્ર છે. રથ વગેરેના ચક્રમાં જેવા વિભાગો હોય છે તેવા વિભાગોની અચકારે આ મહાશાસ્ત્રમાં સુંદર રીતે ગોઠવણ કરી છે.

પ્રસ્તુત અંથમાં અનુક્રમે વિધિ આદિ બાર અર, દ્વાદશારાન્તર તથા નયચક્રતુમ્બ એવા મુખ્ય વિભાગો છે.

રથના ચક્રમાં જેમ આરાઓ હોય છે તેમ નયચક્ર અંથમાં એક પછી એક અનુક્રમે ૧ વિધિ ૨ વિધિવિધિ આદિ નયોતું નિરૂપણ કરતા તે જ નામના બાર આરાઓ છે. આ બાર નયારો પૈકી પ્રારંભના વિધિ આદિ છ નયારો દ્રવ્યાર્થિક છે અને અતના વિધિનિયમવોર્ધિધિનિયમો આદિ છ નયારો પર્થાર્થિક નયના ભેદો છે. રથના ચક્રમાં આરાઓ ઉપર જેમ અનેક ખંડોની નેમિ હોય છે તેમ અહીં ૧ વિધિમજ્જ્વલુપ્ત, ૨ વિધિનિયમોલયમજ્જ્વલુપ્ત તથા ૩ નિયમમજ્જ્વલુપ્ત રૂપી ત્રણ માર્ગ અર્થાત્ ત્રણ નેમિ છે. રથના ચક્રમાં જેમ એક પીઞ આરા વચ્ચે શુધિરભાગ (પોલાણ) રૂપી અંતર હોય છે તેમ અહીં એક પીઞ નયો વચ્ચે જે પરસ્પર વિચારભેદ છે તે અરાન્તર છે. રથના ચક્રમાં જેમ બધા આરાઓને અનાગાધપણે સ્થિરરૂપે ટકી રહેવા માટેના સ્થાનભૂત નાભિ હોય છે તેમ અહીં સ્યાદ્વાદ રૂપી નાભિ છે, જેમાં તમામ વિધિ આદિ નયરૂપી આરાઓ નિરાગાધપણે પ્રતિષ્ઠિત થઈને રહેલા છે. આ સ્યાદ્વાદનામિતું જ નામ નયચક્રતુમ્બ (તુંબનાભિ છે.)

ચક્રને, ફરતો જેમ લોહપટ્ટ (લોહનો પાટો) હોય છે તેમ અહીં પણ પટ્ટરૂપે નયચક્ર શાસ્ત્ર ઉપર દર્શનશાસ્ત્રપારંગત પરમવિદ્વાન આચાર્યપ્રવર શ્રી સિંહસૂર ગણિવાદિક્ષમણશ્રીએ રચેલી ૧૮૦૦૦ શ્લોકપ્રમાણ અતિ-ગંભીર અને અતિવિસ્તૃત ન્યાયાગમાનુસારિણી ' નયચક્રવાલ ' નામની વૃત્તિ છે.

શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ.

... પ્રકાશક:—શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા-સાવનગર ...

વીર સં. ૨૪૭૪.

વિક્રમ સં. ૨૦૦૪.

માહ

:: તા. ૨૦ ફેબ્રુઆરી ૧૯૪૮ ::

પુસ્તક ૪૫ મું.

અંક ૭ મો

નિવેદન

અમારી માનવંતી 'શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા-સાવનગર' તરફથી દ્વાદશારણ્યચક્રવાલ-વૃત્તિના પ્રકાશનગી જે વિસ્તૃત યોજના કરવામાં આવી છે, એ અંથમાં શું વસ્તુ છે ? એ અંથનું માત્ર જૈન દાર્શનિક સાહિત્યમાં જ નહિ, કિન્તુ સમગ્ર ભારતીય દાર્શનિક સાહિત્યમાં કેવું મહત્વનું સ્થાન છે ? એ અંથના પ્રણેતા તાર્કિકચક્રવર્તી આચાર્ય શ્રોમદ્દેવવાદી તથા તેની ટીકાના પ્રણેતા સમર્થ તાર્કિક આચાર્ય શ્રીસિંહસૂરગણી વાદી ક્ષમાધમણ સમસ્ત સ્વ-પરવાજીમયવિષયક પૌંડિત્યના ક્ષેત્રમાં કેવું વિશાળ પ્રભુત્વ ધરાવતા હતા ? એ અંથનું પ્રકાશન વિદ્યમાન તેમ જ અવિદ્યમાન ભારતીય આર્થ દાર્શનિક સાહિત્ય, તેની વિવિધ વિચારધારાઓ અને તેને લગતા ઇતિહાસ ઉપર કેવો વ્યાપક અને વિશિષ્ટ પ્રકાશ પાડશે ? ઇત્યાદિ વિગતોને રહ્યું કરતી રસપ્રદ લેખમાળા આ માસિકમાં રહેતે રહેતે પ્રકાશિત કરવામાં આવશે, અમે આશા રાખીએ છીએ કે આ લેખમાળા માત્ર વિદ્વાનોને જ નહિ, પરંતુ સામાન્ય રીતે સાહિત્યના ક્ષેત્રમાં રસ ધરાવનાર દસિક આમજનતાને પણ રસપ્રદ બનશે. પ્રસ્તુત લેખમાળા પેઢીનો પ્રથમ લેખ, એક ખાસ અંક તરીકે, અમે વિશ્વ વાચકોના કરુણમળમાં ઉપહૃત કરવા આજે લાગ્યશાળી બન્યા છીએ.

આ લેખમાળાના લેખક, પરમપૂજ્ય પ્રાંત:સ્મરણીય વયોદૃઢ ચારિત્રિયુકામણિ અવિરત-જિનાગમદિસંશોધનસ્વાધ્યાયાદિપરાયણ દીર્ઘતપસ્વી શાન્તમૂર્તિ આચાર્યભગવાન શ્રી ૧૦૦૮ શ્રીવિજયસિદ્ધિસૂરીશ્વરજી મહારાજશ્રીના વિદ્વાન શિષ્ય આચાર્યપ્રવર કર્મશાસ્ત્રિનિધિભુત શ્રી ૧૦૦૮ શ્રીવિજયમેઘસૂરીશ્વરજીના સચ્ચારિત્રપાત્ર મહાનુભાવ શિષ્ય શ્રી ભુવનવિજયજીના વિદ્વાન પુત્ર-શિષ્ય મુનિવર શ્રીજંઘ્વવિજયજી મહારાજ છે. એઓશ્રીએ અમારી સભા તરફથી પ્રસિદ્ધ થનાર પ્રસ્તુત દ્વાદશારણ્યચક્રવાલવૃત્તિ અંથના વિશિષ્ટ-વિશિષ્ટતમ સંશોધન અને સંપાદનને લગતો સમગ્ર ભાર સ્વીકારીને અમારી સભાને આભારી બનાવી છે.

લિ. શ્રી જૈનઆત્માનંદસભા-સાવનગર-વલી

વલ્લભદાસ ત્રિભુવનદાસ ગાંધી.

ચેક્ટરી, શ્રી જૈ. આ. સ.

ताडिंकशिरोमणि नयवाहपारंगत वाहिप्रभावक
आचार्य श्रीमद्ववाहि क्षमाश्रमणविरचित
नयचक्रनो संक्षिप्त परियय.

પ્રસ્તુત લેખમાં અત્યાર સુધી અપ્રકાશિત-અસુદ્રિત છતાં સામાન્ય રીતે અનેક હિંદુ સમય ભારતીય દાર્શનિક ઇતિહાસમાં અદ્વિતીય સ્થાન ધરાવતા અને જૈન પરંપરામાં તો વિશેષ કરીને અનેકાનેક હિંદુ અદ્વિતીય તથા અત્યુચ્ચ સ્થાન ધરાવતા જે વિશાલકાય દાર્શનિક ગ્રંથનો પરિચય આપવામાં આવે છે તેનું નામ નયચક્ર છે. અને જ 'દ્વાદશાર' એવા વિશેષણ સાથે દ્વાદશારનયચક્ર એવા નામથી પણ વ્યાપક રીતે યોગ્યતામાં આવે છે.

“જ્ઞેતામ્બરાણાં સમ્પત્તિઃ, નયચક્રવાલઃ, સ્વાદ્યાદરત્નાકરઃ, રત્નાકરાવતારિકા, તરવાર્યઃ, પ્રમાણવાર્તિકમ્.....દ્વયેવમાદયઃ” આ પ્રમાણે પદ્મદર્શનસંપ્રદાયથી ગુણરત્નચરિત્રકૃત બૃહ-
સ્પૃષ્ઠિમાં (પૃ. ૧૦૭) જે જૈન ન્યાયગ્રંથોની સંક્ષિપ્ત તાલિકા-સૂચી આપેલી છે તેમાં આવતા
ઉદ્દેશ્ય પ્રમાણે આ જ ગ્રંથની નયચક્રવાલ એવા નામથી પણ એક સમયે પ્રસિદ્ધિ હશે
એમ ઢાળે છે.

આ અંથના સંશોધનનું કાર્ય પ્રાચીન કહી શકાય તેવી આર પ્રતિષ્ઠાના આધારે અત્યારે ચાલી રહ્યું છે કે જે નીચે સુવર્ણ છે.

૪ કાશીના યતિ. શ્રીહીરાયંદ્રજીની પ્રતિ.

આ પ્રતિજ્ઞાના વ્યવહારસૌકર્ય માટે અમે અનુક્રમે લીંઠ પાંઠ વિંઠ હીંઠ એવા સંકેતો રાખ્યા છે. આ પ્રતિજ્ઞા પૈકી લીંઠ અને પાંઠ પ્રતિજ્ઞામાં પણ પહેલા પ્રારંભના પાનાના હાંસિયામાં નયચક્રવાલટીકા એવા નામોદ્દેશ છે. એટલે એમ જરૂર લાગે છે કે ‘નય-ચક્રવાલ’ એ નામનો તે સમયે પણ પ્રચાર હતો. આ નામની સંગતિ-અસંગતિ વિષેની વિવેચનામાં ઊતરવાનું આ સ્થાન નથી.^૧ પણ એટલું તો ખરું જ કે ‘નયચક્ર’ અથવા દ્વાદ-

૧. મને તો વિચાર કરતાં એમ જણાય છે કે નયચક્રવાલ એ દીકાનું નામ છે, અને નયચક્ર એ લગવાનું શ્રીમદ્ભવાદિષ્ટ પ્રથમું નામ છે. વલ સંવરણે (પાણિનિષાદુપાઠ), નયચક્ર વલ્લભાદિતિ નયચક્રવાલ:- આ પ્રમાણે વ્યુત્પત્તિના આધારેથી નામચોજના થરાબર સુસ્ત જણાય છે. જેમ ચક્રને કરતો ચક્રવાલ-ગોળ પદ્ધતિ છે, તેમ અહિં પણ દીકાનું નયચક્રવાલ એવું મુદ્દાનુરૂપ જ નામ જણાય છે.

શારનયચક્ર'એ નામથી જ અંથની વ્યાપક રીતે અત્યારે તો પ્રસિદ્ધિ છે. તેમ જ અંથના તે તે વિભાગોને અંતે આવતી પુષ્પિકાઓમાં-સંધિવાક્યોમાં પણ 'નયચક્ર' અથવા 'દ્વાદશાર' એવા વિશેષણ સાથે 'દ્વાદશારનયચક્ર' એવો જ નામોદ્દેશ છે.

વિવક્ષિત નયચક્ર

એક જ નામ ધરાવતા અનેક અંથો ભિન્ન ભિન્ન સંપ્રદાયમાં રચાયા હોય એવાં અનેક ઉદાહરણો સાહિત્યના ઇતિહાસમાં મળી આવે છે. ઉદાહરણ તરીકે 'તર્કભાષા' નામનો ઐદ્ધ-વિદ્વાન્ મોક્ષાકર શુભ-વિરચિત એક ઐદ્ધન્યાયનો અંથ છે, જે લગભગ ધર્મકીર્તિના ન્યાયગિન્દને અનુસરતો છે. બીજો કેરાવમિશ્રકૃત 'તર્કભાષા' નામનો પણ અંથ છે જે અક્ષપાદના ન્યાયસૂત્રને અવલંબીને છે. ત્રીજો ઉપાધ્યાયજી શ્રીયશોવજયજી મહારાજ-વિરચિત પણ 'તર્કભાષા' નામનો અંથ છે જે મુખ્યતઃ આં શ્રીવાદિદેવસૂત્રપ્રણીત પ્રમાણનયતત્ત્વાલોકાલંકારનાં સૂત્રોને અનુસરીને જૈન ન્યાયનું પ્રતિપાદન કરનારો છે. આવી જ રીતે સિદ્ધપ્રાભુત નામનો અંથ શ્વેતાંબર જૈનપરંપરામાં પણ છે તેમજ દિગંબર જૈનપરંપરામાં પણ છે. તે જ પ્રમાણે જ્ઞાનાર્ણવ નામનો એક અંથ શ્વેતાંબર જૈનપરંપરામાં પણ છે. જેના કર્તા વાચકવર શ્રી યશોવિજયજી મહારાજ છે. તેમ જ દિગંબર જૈનપરંપરામાં પણ તે જ નામનો એક અંથ છે જેના કર્તા શુભચંદ્રાચાર્ય છે.

ઉપર જણાવ્યા મુજબ જેમ એક જ નામ ધરાવતા અનેક અંથો છે તે પ્રમાણે પ્રસ્તુત નયચક્ર નામ ધરાવતા પણ એ અંથો છે. એક શ્વેતાંબર પરંપરામાં રચાયેલો છે, જ્યારે બીજો દિગંબર પરંપરામાં રચાયેલો છે. પહેલાના રચયિતા વાદિપ્રભાવક તરીકે જૈન શાસનમાં વ્યાપક રીતે નેમશું નામ ગવાય છે તે આચાર્યપ્રવર શ્રીમદ્દેવવાદિ સમાશ્રમણ છે, જ્યારે બીજાના કર્તા દેવસેન નામના દિગંબર પરંપરામાં થયેલા આચાર્ય છે. અહીં જે અંથનો સંક્ષિપ્ત પરિચય આપવામાં આવશે તે પ્રથમ નયચક્ર હોઈ આં શ્રી મદ્દેવવાદિસમાશ્રમણ-કૃત નયચક્ર જ પ્રસ્તુત છે. બીજી પણ એક વાત ખ્યાલમાં રાખવી ઘટે કે આ નયચક્ર ઉપર સિંહસૂરગણિ સમાશ્રમણવિરચિત એક અતિ વિસ્તૃત ટીકા છે, તેનો પણ પરિચય કવચિત્ પૃથક્ તો કવચિત્ સાથે સાથે જ અહીં આવી જશે.

રચનાશૈલી.

અંથની રચનાશૈલી નીચે મુજબ છે.

સૂત્ર.

ભાષ્ય (ગદ્યબદ્ધ).

ટીકા. (ગદ્યબદ્ધ).

મૂળ સૂત્ર છે. સૂત્ર ઉપર આંશ્રી મદ્દેવવાદિ સમાશ્રમણકૃત ભાષ્ય છે અને તેના ઉપર આંશ્રીસિંહસૂર ગણિ સમાશ્રમણવિરચિત ટીકા છે. ઉપર સૂત્રનું નામ વાંચીને

કોઇ એવી કલ્પના કરે એ સ્વાભાવિક છે કે આ સૂત્રગ્રંથ લગવાન ઉમાસ્વાતિપ્રણીત તત્ત્વાર્થ સૂત્ર જેવો યા અક્ષપાદ-કણ્ઠાદિપ્રણીત ન્યાય-વૈશેષિકાદિ સૂત્ર ગ્રંથો જેવો ગદ્યબદ્ધસૂત્રસમૂહાત્મક હશે, અથવા તો શ્રી સિદ્ધસેનદિવાકરપ્રણીત સમ્ભતિપ્રકરણ જેવો યા ઇશ્વરકૃષ્ણપ્રણીત સાંખ્યસપ્તતિ વિગેરે જેવો કારિકાસમૂહાત્મક હશે. વાંચકોને બાણીને આશ્ચર્ય થશે કે અહીં જેને સૂત્ર તરીકે ગણવામાં-વર્ણવવામાં આવ્યું છે અને જે આ વિશાળકાય ગ્રંથનો એક માત્ર આધાર છે તે માત્ર એક જ ગાથારૂપ છે, નથી તો એ સૂત્ર-સમૂહાત્મક, તેમ નથી એ કારિકાસમૂહાત્મક; છતાં આવડા નાના આધાર ઉપર ૧૮૦૦૦ શ્લોકપ્રમાણ વિશાળ વિવેચનનું ચણતર ચણવામાં આવ્યું છે.

ગ્રંથની રચનાશૈલી ઉપર જણાવ્યા સુજળની હોવા છતાં એક મહાન દૌર્ભાગ્યની વાત એ છે કે નયચક્રના ઉપલબ્ધ તમામ હસ્તલિખિત આદર્શોમાં માત્ર આ.શ્રી સિંહસૂરે ગણિ ક્ષમા-શ્રમણનું વિશાળ વિવરણ જ મળે છે, ગાથાત્મક સૂત્રનો તથા ભાષ્યનો તેમાં પ્રતીકરૂપે નિદેશ આવે છે એટલું જ. એટલી વળી મહાન આનંદની વાત છે કે ઉપલબ્ધ આદર્શોમાં ગાથા-સૂત્ર માત્ર પ્રતીકરૂપે ઉપલબ્ધ હોવા છતાં પ્રભાવકચરિત્રના મદલવાદિપ્રણંધમાં (શ્લોક. ૧૨૧ ૧૧), જૈન તર્કવાર્તિકમાં (પૃ. ૧૧૨) તથા ઉત્પાદાદિસિદ્ધિવિવરણ (પૃ. ૨૨૨) વિગમાં અખંડરૂપે ઉદ્ઘૃત કરેલું મળી આવે છે. નહિતર ટીકાકારની વ્યાખ્યાનશૈલી એવી છે કે પ્રતીક્રિના આધારે મૂળ ગ્રંથને બરાબર તે જ સ્વરૂપમાં અખંડ રીતે તૈયાર કરવો એ અતિદુર્લભ કામ છે. આ ગાથાસૂત્ર સંગ્રહી અધિક હકીકત આગળ આવશે. અહીં ફક્ત તેનો ઉલ્લેખ કરું છું.

વિધિ-નિયમમજ્જવૃત્તિવ્યતિરિક્તવાદનર્થકવચોવત્ । જૈનાદન્યચ્છાસનમનૃતં ભવતીતિ વૈષમ્યમ્ ॥૧॥

ઉપર જણાવ્યા સુજળ અન્ય ગ્રંથોમાં ઉદ્ધરણરૂપે સચવાઈ રહેલું ગાથાસૂત્ર મળી આવે છે એ મહાન આનંદની વાત છે જ. છતાં મહાખેટની વાત છે કે એના ઉપરનું આ. શ્રી મદલવાદિકૃત ભાષ્ય હવે સુધી ક્યાંયથી ઉપલબ્ધ થયું નથી. ટીકામાં આવતાં પ્રતીક્રિ સિવાય એના માટે અત્યારે તો બીજી કોઈ ગતિ નથી. એ તો હીવા જેવી સ્પષ્ટ વાત છે કે આ ટીકાનો આધાર જ ભાષ્ય છે. આ વાત ટીકાના પ્રારંભમાં જ ટીકાકારે બોલે વર્ણવેલી છે. એ પ્રારંભનો ભાગ નીચે સુજળ છે.

જયતિ નયચક્રનિર્જિતનિઃશેષવિપક્ષચક્રવિક્રાન્તઃ ।

શ્રીમલ્લવાદિસૂરિર્જિનવચનનમસ્તલ્લવિચરવાન્ ॥ ૧ ॥

તત્ત્વપ્રણીતમહાર્થયથાર્થનયચક્રાલ્પશાસ્ત્રવિવરણમિદંમનુવ્યાખ્યાસ્યામઃ । આમાં પહેલી આર્યાથી ટીકાકારે મંગલાચરણ કર્યું છે. ત્યારપછી, પોતે શું કરવાના છે એ જણાવતી ટીકાકારની પ્રતિજ્ઞા છે. આ પ્રતિજ્ઞામાં આવતા યજ્ઞવલ્ક્યાસ્યામઃ શબ્દથી જ સ્પષ્ટ છે કે ટીકાકાર 'ભાષ્યાત્મક વ્યાખ્યાન' ઉપર વ્યાખ્યાન રચી રહ્યા છે, એટલે ટીકાના આધારભૂત ભાષ્યની પ્રાપ્તિ ન હોવાને લીધે મૂળ વિનાની શાખા જેવી ટીકાની સ્થિતિ થઈ ગઈ છે એમ કહીએ તો તે ખોટું નહીં ગણાય.

એક તો આ શ્રંધ એની અંદર આવતી અનેકાનેક સ્વપર સમયના શાસ્ત્રોતું દોહન કરીને ચર્ચેલી અતિવિસ્તૃત ચર્ચાઓથી સ્વયં જ દુર્ગમ-ગહન છે, તેમાં વળી આ બાધ્યની અપ્રા-
પ્તિનો ઉમેરો થવાથી શ્રંધની ગહનતા-કિલ્લતા વિષે કંઈ પૂછવાતું જ નથી. તેમ છતાં કેટલીક
વાર એમ પણ હોય છે કે ટીકાકારની વ્યાખ્યાનશૈલી એવા પ્રકારની હોય છે કે એમાં પ્રત્યેક
પદનો ક્રમશઃ અર્થ આપવામાં આવ્યો હોય છે. સામાસિક પદોતું પૃથક્કરણ કરીને પુનઃ સામા-
સિક પદો આપવામાં આવ્યાં હોય છે. મૂળતા શબ્દોતું વિવેચન કરીને પોતે તેના ઉપર કંઈક
ચર્ચવા ઇચ્છતા હોય તો મત્રેદં વિચાર્યતે, મત્ર પ્રાહુઃ, મત્ર પરેમેરવન્તિ, મત્ર...મતાનુસારિણઃ
વિગેરે શબ્દોથી પોતાના વિવેચનનો સ્વતંત્ર ઉપક્રમ કરવામાં આવ્યો હોય છે, તેમ જ
સ્ત્યલમતિપ્રસક્તેન, વથ પ્રકૃતમુચ્યતે વિગેરે શબ્દોથી પોતાના સ્વતંત્ર વિવેચનનો અંત
પણ સૂચિત કરવામાં આવ્યો હોય છે.—આવી આવી જો સુગમ સામગ્રી હોય તો કદાચિત્
તુમ થઈ ગયેલા મૂળનો પણ ટીકાના આધારે ઉદ્ધાર, ભલે સર્વાંશે નહિ, તો પણ, મહદંશે
અવશ્ય કરી શકાય છે. અને એ ઘણીખરી રીતે અખંડ અને સાચો પણ હોય છે. આમ ટીકાના
આધારે શ્રંધનો પણ ઉદ્ધાર થઈ જાય છે, અને મૂળશ્રંધનો ઉદ્ધાર થવાથી ટીકાને પણ
યોગ્ય અભ્યાસી સરળતાથી સમજી શકે છે.

પરંતુ પ્રસ્તુત ટીકામાં ગહુધા મિત્ર સ્થિત છે. ઘણાં જ સ્થળોએ ટીકાકાર મૂળના પાઠને સ્ત્યાદિ
યાવત્ થી જ આપી દે છે. સ્ત્યાદિ-યાવત્ થી નિર્દિષ્ટ વચ્ચેના ભાગમાં આવતા જરૂરી જરૂરી
શબ્દોનો જ કેટલીક વાર અર્થ આપે છે. કેટલીક વાર તો વળી ભાવાર્થ જ આપી દે છે.
કેટલીક વાર તો સ્ત્યાદિ યાવત્ નિર્દિષ્ટ ભાગનો ભાવાર્થ અવતરણિકામાં આવી જતો હોવાથી
કંઈ વિવેચન જ કરતા નથી. કેટલીકવાર ટીકા અને મૂળ મિશ્રિત થઈ જવાથી એવાં સંકુલિત
થઈ જાય છે કે મૂળ ટીકામાં હોય છતાંય તારવણું સુશ્કેલ બની જાય છે. આ હકીકતના
ઉદાહરણ તરીકે નીચેના પાઠ જોવા જેવો છે.

“અપિ ચ ‘લૌકિકવ્યવહારોઽપિ સ્ત્યાદિ યાવદ્ વ્યામોહોપનિવન્ધનમ્’ इति ।

સાતિશયબુદ્ધિમિરપિ પરીક્ષકૈનિરતિશય લોકપ્રસિદ્ધયનુવર્તિભિઃ પરાત્મમતવિશેષપ્રતિ-
પત્તિનિરાકરણતત્ત્વપ્રતિપાદને કાર્યે इतरथा साक्षिविरहितव्यवहारवदनियतायैव परीक्षा
स्यात् । लौकिकास्तु नित्या-ऽनित्या-ऽवयवव्या घनेकान्तरूपमेव घटादिकमर्थमव्युत्पन्ना अपि
प्रतिपद्य व्यवहरन्तो दृश्यन्ते । तदपद्मेत (ह) प्रवृत्तयश्चैकान्तवादाः तत्र शेषशासनेषु
साध्विदं साधुविदमिति विचारो व्यामोहस्यैव निवन्धनं हेतुरित्यर्थः, विचारानवकाशाद् वि-
संवादाच्च ।”

આ. શ્રી. મહાસાધુએ શ્રંધના પ્રારંભમાં જે ભૂમિકા રચેલી છે તેમાંના એક અનુબંધપૂ-
છંદાત્મક શ્લોકની આ ટીકા છે. ટીકાકારે આ શ્લોકનાં લૌકિકવ્યવહારોઽપિ અને વ્યામોહો-
પનિવન્ધનમ્ આ બે અનુક્રમે આદ્ય અને અંતિમ ચરણો પ્રતીકરૂપે લીધાં છે. આખો શ્લોક
ઉત્તરાધ્યયન પાઠ્ય ટીકા (પૃ. ૨) તથા પ્રવચનસારોદ્ધાર ટીકા (પૃ. ૨)માંથી નીચે
સુજળ અમને ઉદ્ધરણરૂપે જડી આવ્યો છે.

“લૌકિકવ્યવહારોઽપિ ન ચર્ચિમન્નવતિષ્ઠતે । તત્ર સાધુત્વવિજ્ઞાનં વ્યામોહોપનિવન્ધનમ્ ॥૧૧॥”

ટીકાની શૈલીનું નિરીક્ષણ કરવાથી સહેલાઈથી સમજાશે કે ટીકાના આધારે વચલાં બે ચરણોનો ઉદ્ધાર કરવો કેટલો બધો દુષ્કર છે ?

બીજા અંથોમાં અવતરણો મળી આવવાથી મૂળ તારવવામાં ઘણી સહાય મળે છે. અમે આ રીતિનો પણ ઉપયોગ કરી લેયો. પણ એમાં ખાસ કહી શકાય તેવી કશી સફળતા ન મળી. એટલું થયું કે ઉપર જણાવેલો શ્લોક અને વિધિ-નિયમમજ્જવૃત્તિ.....આ ગાથાસૂત્ર ઉદ્ધરણરૂપે અન્ય અંથોમાંથી અમને મળી આવ્યાં. બાકી જૈન દાર્શનિક અને આગમિક સાહિત્યને લગતી જેટલી સામગ્રી મળી તેનો મોટો ભાગ અમે તપાસી ગયા. પણ એમાંય ખાસ કંઈ સફળતા ન મળી. અનેકાન્તજયપતાકા તથા ધર્મસંગ્રહણી વૃત્તિમાં મહાવાદિના નામે જે અવતરણો લેયાં તે પણ સંભતિની આં શ્રીં મહાવાદિકૃત જે વ્યાખ્યા હતી તેમાંનાં જ હશે એમ લાગે છે. પાછલા ઉપલબ્ધ જૈન દાર્શનિક અંથોમાં આનું શાળિક અનુસરણ પણ કંઈ લેવામાં ન આવ્યું. આવા મહાન દર્શનપ્રભાવક અંથનું પાછળના અંથોમાં અનુકરણ કેમ નથી થયું ? એવો મનમાં પ્રશ્ન ઊભો થાય એ સ્વાભાવિક છે, પણ આનાં કારણોની વિવેચનામાં બિતરવાનું આ સ્થાન ન હોવાથી જે વસ્તુસ્થિતિ છે તે માત્ર જણાવી છે.

અંથની ઉપલબ્ધિ-અનુપલબ્ધિ પાછળ પણ એક ઇતિહાસ રહ્યો હોય એમ લાગે છે. વિક્રમના તેરમા શતકમાં, કલકાલસર્વજ્ઞ શ્રીમાન હેમચંદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજના શુરબંધુ શ્રી પ્રદ્યુમ્નસૂરિના શિષ્ય ચન્દ્રસેનાચાર્યે ઉત્પાદાદિસિદ્ધિ નામના એક સુંદર અર્થગંભીર પ્રકરણની રચના કરી છે. આમાં ઉત્પાદ-વ્યય-ઔવ્યયુક્તં સત્ એ વાતને સિદ્ધ કરવાનો મુખ્યતથા પ્રયત્ન છે. પણ આડકતરી રીતે અનેક વાદોનું વિશદનિરૂપણ એમાં આવે છે. આ પ્રકરણના લગભગ પારાગર અંતભાગમાં નીચે મુજબ ઉપસંહાર આવે છે.

અત एव तदागमादपराममानामनृत्वम्, उक्तञ्च मल्लवादिना—

“ વિધિ-નિયમમજ્જવૃત્તિવ્યતિરિક્તત્વાદનર્થકવચોવત્ ।

જૈનાદન્યચ્છાસનમનૃતં ભવતીતિ વૈધર્મ્યમ્ ॥ ૧ ॥ ”

પત્તકારિકાવિશેષમાવાયઃ સ્વસ્થાનાદ્વચ્ચેયઃ । [ઉત્પાદાદિસિદ્ધિ. પૃ. ૨૨૨]

આમાં શ્રીચન્દ્રસેનાચાર્યે પ્રસ્તુત અંથના પરમમૂલભૂત ગાથાસૂત્રને ઉદ્ધૃત કરીને વિશેષ ભાવાર્થ બહુવા મોટે એતું સ્વસ્થાન જ લેઈ લેવાની ભલામણ કરેલી છે; કારણ કે આપણે ઉપર લેઈ ગયા તેમ આ ગાથાસૂત્રનો અર્થ આખા ન્યયક્રમાં વ્યાપી રહેલો છે. એટલે ટૂંકાણમાં એનો અર્થ પતે એમ ન હોવાથી સ્વસ્થાન લેવાની ભલામણ કરવી જ રહી. આ હકીકતનો પ્રસ્તુતમાં એ સંબંધ છે કે ઉપરના આધારે ઉત્પાદાદિસિદ્ધિપ્રકરણની રચના થઈ ત્યાં સુધી ન્યયક-સામ્ય-ટીકા અવશ્ય વિદ્યમાન હોવાં લેઈએ. નહિતર અંથકાર સ્વસ્થાન હુપ્ત મનાતું હોત તો સ્વસ્થાન લેવાની ભલામણ કરત જ નહિ. પરંતુ એમ લાગે છે કે તે સમયે અંથના આદર્શો બહુ વિરલ થઈ ગયા હશે ખરા. અને કેટલાક સમય પછી અપ્રાપ્ય પણ થઈ

ગયા હશે. આ વાતનો પુરાવો પ્રભાવકચરિત્રાંતર્ગત મદ્દલાદિપ્રબંધમાંથી મળી આવે છે. એમાં આ. શ્રી. મદ્દલાદીએ નયચક્રની તથા ૨૪૦૦૦ શ્લોકપ્રમાણ 'પદ્મચરિત' નામક રામાયણની રચના કર્યાનું અને યુદ્ધાનંદ નામના બૌદ્ધવાદિનો છ મહિના સુધી રાજસભામાં વાદવિવાદ કરીને પરાજય કર્યા વિગેરેનું જણાવ્યું છે.

પ્રબંધના છેડે નીચે મુજબના બે શ્લોકો છે.

બુદ્ધાનન્દસ્તદા મૃત્વા વિપક્ષવ્યન્તરોડ્ઝનિ । જિનશાસનવિદ્વેપી પ્રાન્તકાલમતેરસૌ ॥ ૭૨ ॥

તેન પ્રાચૈરતસ્તસ્ય પ્રગ્ન્યદ્વયમધિમિતમ્ । વિચતે પુસ્તકસ્થં તદ્ વાચિતું સ ન ચચ્છતિ ॥ ૭૩ ॥

“જિનશાસન ઉપર દ્રેષણુદિથી યુદ્ધાનંદ મરીને વ્યંતર થયો. પૂર્વજવના વેરથી આ. શ્રી. મદ્દલાદીના નયચક્ર તથા પદ્મચરિત, આ બંને ગ્રંથો એ વ્યંતરે અધિષ્ઠિત કર્યા છે. તેથી બંને ગ્રંથો અત્યારે પુસ્તકમાં છે, પણ એ વ્યંતર કોઇને વાંચવા દેતો નથી.”

એમ લાગે છે કે આ. શ્રી. મદ્દલાદીનો નયચક્ર ગ્રંથ અપ્રાપ્ય થઇ જવાથી ઉપર મુજબની કિંવદંતી પ્રસાર પામી હશે. ટીકા કોઇ પ્રાચીન બંડારમાં શુભ રીતે યા પ્રકટ રીતે સચવાઇ રહી હશે છતાં તે પણ કદાચ અજ્ઞાતપ્રાય થઇ ગઇ હશે એમ લાગે છે. નહિતર પ્રભાવકચરિત્રકાર ‘આ. શ્રી મદ્દલાદિકૃત મૂળભાષ્ય નથી મળતું’, પણ તેની ટીકા મળે છે.’ એવો ઉદ્દેશ કર્યા વિના પ્રાચે ન રહેત. ટીકા અજ્ઞાત પ્રાય થઇ ગઇ હશે એનો ખીજો પુરાવો એ પણ લાગે છે કે પ્રભાવકચરિત્રકારે નયચક્ર નવં તેન ચ્લોકાયુતમિતં કૃતમ્ ॥ ૩૪ ॥ ‘મદ્દલાદીએ નવું દશ હજાર શ્લોકપ્રમાણનું નયચક્ર બનાવ્યું.’ એવું જણાવ્યું છે. ટીકાના પ્રમાણ સાથે સરળાવી ભેતાં તેમ જ ખીજી દૃષ્ટિએ પણ વિચારતાં મારી સંભાવના છે કે આ સંખ્યા વધુ પડતી છે. એ પ્રભાવકચરિત્રકારને આ ટીકાનો પરિચય હોત તો કહ્યોપકહ્યું ચાલી આવતી આ સંખ્યા ઉપર જરૂર વિચાર કરત એવી મારી કલ્પના છે. અમારી પાસેના ચિ. હી. આદર્શોમાં અંતે ૧૮૦૦૦ શ્લોકપ્રમાણ સંખ્યા આપેલી છે. આ સંખ્યામાન ટીકાનું છે. આની સાથે મૂળનું ૧૦૦૦૦ શ્લોકનું સંખ્યામાન વિચારણીય છે. તત્ત્વ જ્ઞાની બાણે.

પ્રસ્તુત એ છે કે પ્રભાવકચરિત્રની રચના થઇ ત્યારે વિક્રમ સંવત ૧૩૩૪ માં પણ પ્રસ્તુત ગ્રંથ અલભ્ય થઇ ગયો હતો એમ તેના કર્તા શ્રીમાન્ પ્રભાચન્દ્રસૂરિ મ. ના કથન ઉપરથી સ્પષ્ટ જણાય છે.†

૧. અહીં વિચાર કરતાં એમ જણાય છે કે ભગવાન મદ્દલાદિકૃત નયચક્ર અપ્રાપ્ય થઇ ગયું હશે તેથી જ વિક્રમના ચૌદમા શતકમાં થયેલા આ. શ્રી જિનપ્રભાસરિમદ્ધારાજે જિનાગમરતપમાં વન્દે વિરો-પણવતી સમ્મતિ-નયચક્રવાલ-તત્ત્વાર્થાન્ । જ્યોતિષકરણસિદ્ધપ્રામુત-વચ્ચુદેવદિગ્વીચ ॥ ૪૨ ॥ આ પ્રમાણે, નયચક્રને વંદન ન કરતાં, નયચક્રવાલ-કે જે ભગવાન સિદ્ધસૂરમણિ દ્વામાશ્રમભૂત ટીકાનું નામ હોવાની પૂર્વે (પૃ. ૧, ના ટિપ્પણમાં) સંભાવના કરવામાં આવી છે-ને જ વંદન કર્યું છે. તે જ પ્રમાણે આ. શ્રીચુરતનસરિમદ્ધારાજે વર્ણનસમુચ્ચયની વૃત્તિમાં તથા બૃહદ્દિપ્તિનિકાકારે બૃહદ્દિપ્તિનિકામાં ‘નયચક્ર-વાલ’ નામનો જ ઉદ્દેશ કર્યો છે.

ન્યાયવિશારદ ન્યાયાચાર્ય ઉપાધ્યાય શ્રીમાન્ યશોવિજયજી મહારાજના નામથી જૈન સમાજમાં લાગ્યે જ કેઈ અજ્ઞાણ હશે. નાનામાં નાનાં ગૃજરાતી ભાષાનાં સ્તવન-સન્ન્યાયોથી માંડીને મોટા મોટા અનેકાનેક વિષયાવલંબી આકર ગ્રંથો સુધીની સંખ્યાબંધ કૃતિઓની રચના કરીને માત્ર જૈન સાહિત્યમાં જ નહીં, પણ સમગ્ર ભારતીય વાસ્તવમાં અમૂલ્ય ફાળો આપીને જૈન તેમજ જૈનેતર સમાજ ઉપર એમણે જે અતિ મહાન્ ઉપકાર કર્યો છે તે જોટલો બધો વિશ્વત છે કે અહીં તેનું પુનરાવર્તન કરવાની જરૂર નથી. જેમ મૌલિક અને સૂક્ષ્મ ચિંતનથી ભરપૂર અનેકાનેક કૃતિઓ કરીને તેમણે ચિરસ્થાયી યશ મેળવ્યો છે; તેમ આ નયચક્રટીકાના ઉદ્ધારના પુણ્યકાર્યનો યશ પણ એ જ યશોવિજયજી મહારાજના ફાળે બધ છે. આ વાત આપણે એમના શબ્દોના આધારે જ જોઈએ.

હ્રીં સિવાયની ઉપલબ્ધ પ્રતિઓમાં આવતો આદિભાગ નીચે મુજબ છે.

॥ મહારકશ્રીહીરવિજયસૂરીશ્વરશિષ્યમહોપાધ્યાયશ્રીકલ્યાણવિજયગણિશિષ્યપંડિતશ્રીભામવિજયગણિશિષ્યપંડિતશ્રીજિતવિજયગણિસતીર્થપંડિતશ્રીનયવિજયગણિગુરુમ્હો નમઃ ।

પ્રણિધાય પરં રૂપં રાજ્યે શ્રીવિજયદેવસૂરીનામ્ ।

નયચક્રસ્યાદર્શ પ્રાયો વિરલસ્ય વિતનોમિ ॥ ૧ ॥ હ્રીં નમઃ ।

ઉપર જણાવેલો પાઠ પાઠ પ્રતિમાં છે. વિં અને હ્રીં પ્રતિઓમાં પ્રણિધાય પરં રૂપં...થી હ્રીં નમઃ સુધીનો જ પાઠ છે. ઉપાધ્યાયજી મહારાજે અતિ દુર્લભ પ્રતિ ઉપરથી જે આદર્શ તૈયાર કરેલો તે જોવાનું હજી સૌભાગ્ય અમને પ્રાપ્ત થયું નથી. એ કેઈ સંગ્રહમાં વિદ્યમાન હશે કે કેમ ? એ પણ શંકાસ્પદ છે. કેઈ અજ્ઞાત અવિવિદ્ત સંગ્રહમાંથી મળી આવે તો એ જીદી વાત છે. અત્યારે તેના ઉપરથી યથેલી અન્યાન્ય નકલો જ મળે છે. હ્રીં પ્રતિના પ્રારંભમાં જો કે આવો કશો ઉલ્લેખ નથી. એમાં માત્ર “શ્રીમોહોપાશ્વન્યાય નમઃ ॥ શ્રીસરસ્વત્યે નમઃ ॥ શ્રીસદ્ગુરુમ્હોનમઃ ॥ નમઃ શ્રીપ્રવચનાય ॥ આવો જ ઉલ્લેખ છે. છતાં અંતર્ગત ભાગની તુલના કરતાં એમ જણાય છે કે આ પ્રતિ પણ ઉપાધ્યાયજી મહારાજે તૈયાર કરેલા આદર્શ ઉપરથી કરવામાં આવેલી નકલ હોવી જોઈએ.

આ તો આપણે અંધના પ્રારંભની વાત જોઈ. પણ હ્રીં પ્રતિના અંતમાં એક એવી ઘણી જ મહત્ત્વની પુષ્ટિકા છે કે જે આ વિષયમાં તફાત નથી જ લાત પાડે છે, કે જે હજી સુધી અમને ખીજ કાંઈ પ્રતિમાં મળી નથી. એમાં ઉપાધ્યાયજી મહારાજે પાટણમાં નયચક્ર વાંચ્યાનો તથા તેની કોપી વિગેરે કરવામાં સહાયક થનાર આદિને લગતો મહત્ત્વનો અને અગત્યનો સંક્ષિપ્ત ઉલ્લેખ આવે છે. એ નીચે મુજબ છે.

इति श्रीमल्लवादिक्षमाश्रमणपादौकृत-नयचक्रस्य तुभ्यं समाप्तः (तमः) ॥ छः ॥ ग्रन्थाश्रम-१८००० ॥ श्रीरस्तु ॥ पूर्वं पं० यश(ज्ञो)विजयगणिना श्रीपत्तने वाचितम् ॥ छः ॥

આદર્શોડયં રચિતો રાજ્યે શ્રીવિજયદેવસૂરીનામ્ ।

સંખ્ય ચૈરમીપામમિધાનાનિ પ્રકટયામિ ॥ ૧ ॥

વિષુવાઃ શ્રીનયવિજયા ગુરવો જયસોમપણ્ડિતા ગુણિનઃ ।

વિષુવાક્ષ લામવિજયા ગણયોઽપિ ચ કીર્તિરત્નાભ્યાઃ ॥ ૨ ॥

તત્ત્વવિજયમુનયોઽપિ પ્રયાસમગ્ર સ્મ કુર્વતે લિપ્યતે (લિખતે) ।

સદ્ રવિવિજયૈવિ(વિં)બુધૈરલિલચ યશોવિજયવિષુવઃ ॥ ૩ ॥

મન્યપ્રયાસમેનં દૃષ્ટા(દ્વા) તુલ્યન્તિ સજ્જના વાદમ્ ।

ગુણમત્સરવ્યવહિતા દુર્જનદૃક્ વીક્ષતે નૈન[મ્] ॥ ૪ ॥

તેમ્યો નમઃ સૂરીણાં (નમસ્ત) શ્રીયાં (યાન્) સ્તુવે ગુણાસ્તેષુ મે દઢા મક્તિઃ ।

અનવરતં ચેષ્ટન્તે જિનવચનોદ્ગાસનાર્થં ચે ॥ ૫ ॥

શ્રેયોઽસ્તુ [।]

સુમહાનપ્યયમુચ્ચૈઃ પક્ષેર્ણકેન પૂરિતો મન્યઃ ।

કર્ણામૃતં પટુધિયાં જયતિ ચરિત્રં પવિત્રમિદમ્ ॥ ૬ ॥

इति समाप्तं छ। छ। छ। छ। छ। छ। छ। छ। छ। छ। [ही० पृ. ५३४]

‘ હી૦ પ્રતિની આ પુષ્પિકા છે ’ એ ઉપર કહેવાઈ ગયું છે. પા૦ પ્રતિનાં અંતભાગનાં ૬-૭ પાનાં થમ થઈ ગયાં છે. આ નષ્ટ થઈ ગયાં છે, એટલે એમાં અંતે કેવી પુષ્પિકા હશે એ બહુવાતું કશું સાધન નથી. સંભાવના છે કે ઉપાધ્યાયજી મહારાજે પાટણમાં જ અંથ વાંચ્યો હોઈ પાટણમાં જ આદર્શ તૈયાર કર્યો હશે. અને આ પા૦ પ્રતિ પણ તેના ઉપરથી જ ઘણા ભાગે લખાઈ હશે. તેથી હી૦ પ્રતિવાળી પુષ્પિકા એમાં ઘણાભાગે હોવાનો સંભવ છે. નિર્વાચક સાધન ન હોવાથી સંભાવના જ માન્ય છે છૂટકો.

હી૦ પ્રતિ હવે મારી પાસે અડધી જ આવી છે, એટલે તેના અંતની પુષ્પિકા કેવી છે ? એ કશું લખી શકાય તેમ નથી. છતાં હી૦ પ્રતિવાળી પુષ્પિકા એમાં નથી એ વાત તો ચોક્કસ છે.

વિ૦ પ્રતિના અંતની પુષ્પિકા નીચે મુજબ છે.

इति श्रीमद्भुवादिक्षमाश्रमणपादकृतनयचक्रस्य तुभ्यं समाप्तमिति भद्रम् । ग्रंथमानसंख्या १८००० संवत् १७५३ वर्षे शके १६१८ प्रवर्तमाने पौषमासे कृष्णपक्षे ३ तिथौ जीवचासरे श्री शरपे (स्त्रे) जज्जग्रे लिखितमिदं पुस्तकम्, स च वाच्यमानश्चिरं नन्दतादाचन्द्रार्कमिति करकृतमपराधं क्षन्तुमर्हन्ति सन्तः ।

મહોપાધ્યાયશ્રીજજ્જગરવિજયગણિના કૃતો ગ્રન્થો નયચક્રઃ શાસ્ત્રઃ ॥

સંવત ૧૭૫૩:ની સાલમાં અમદાવાદ પાસે આવેલા સરગેજ ગામમાં અંથ લખાયો હોય તેમ લાગે છે. અંતમાં લેખકના દોષથી મહોપાધ્યાયજગરવિજયગણિના કૃતઃ આ તદ્દન ખોટી પંક્તિ પેસી ગઈ છે. ઘણાખરા લ'કારોમાં મળતી નયચક્રનો પ્રતિઓ આ વિ૦ ઉપરથી સાક્ષાત

યા પરંપરાએ થયેલી નકલો છે. તેથી બધામાં આ જોડી પંક્તિ ચાલી આવે છે. આથી જ નયચક્રેતુ'બ નામની ઉપાધ્યાયજી મહારાજે નયચક્ર ઉપર એક ટીકા લખી છે-એવી કલ્પના ક્યાંક ક્યાંક પ્રસાર પામી છે. વાસ્તવિક હકીકત તો ઉપર જણાવી તે છે.

મહાનુ સદ્ભાગ્યની વાત છે કે ઉપાધ્યાયજી મહારાજ તેમના સ્વાભાવિક ઉત્કટ જ્ઞાન પ્રેમથી અને પૂજનીય પ્રયત્નથી તેમને મળી આવેલી અતિ દુર્લભ પ્રતિ ઉપરથી નયચક્રનો આદર્શ તૈયાર કરીને નયચક્રના ઉદ્ધારનું મહત્ત્વ પુણ્ય કાર્ય કરતા ગયા છે. જો તેમણે આ કાર્ય ન કર્યું હોત તો જે અત્યારે આપણે ટીકાનાં દર્શન કરી શકીએ છીએ તે કરી શકત કે કેમ? જો વિષે પૂર્ણ શંકા છે. અધિક સંભવ તો એ છે કે જો પુણ્યનામધેય વાદમુલાવકના દર્શન-મુલાવકે અંથના દર્શનથી આપણે વંચિત જ રહ્યા હોત. કારણ કે ઉપાધ્યાયજી મહારાજે જેના ઉપરથી આદર્શ તૈયાર કરેલો તે પ્રતિ અઘાવધિ કોઈ પણ સ્થળેથી પ્રાપ્ત થઈ નથી. કોણે જાણે કોઈ અજ્ઞાત સંગ્રહમાં રહીને કોઈ પુણ્યવાન મહાત્માવાના પ્રયત્નની પ્રતીક્ષા કરી રહી છે, કે કોઈ અવિચિત્ર સમૂહમાં રહીને કોઈ પ્રયત્નશીલ વિવેચકની વિવેચનાની અપેક્ષા રાખી રહી છે, કે પછી એ પણ લાગવી આંતરિક શપ્થશરીરનું અન્યત્ર સંક્રામણ કરીને પોતાનું અસ્તિત્વ કૃતકૃત્ય થઈ ગયું માંનીને પત્રાત્મક બાહ્ય શરીરનો ત્યાગ કરીને સદાને માટે સ્વર્ગવાસિની બની ગઈ છે !!!

આ કરતાં ય, અમારાં આશ્ચર્યની અવધિ તો એ છે કે ન્યાયાચાર્ય શ્રીમાનુ યશોવિજયજી મહારાજની અનેકાનેક કૃતિઓ તેમના પોતાના હસ્તાક્ષરથી લખાએલી આપણા જ્ઞાનભંડારમાં સચવાઈ રહી છે, જ્યારે અતિમહત્ત્વનું સ્થાન ધરાવતા પ્રસ્તુત સમર્થ દર્શનમુલાવક મહાશાસ્ત્રની તેમણે પોતાના હાથે જે નકલ કરી હતી તેનો પત્તો જ નથી. અમે અનેકાનેક પ્રાચીન જ્ઞાનભંડારમાં તપાસ કરી તે છતાં હજી સુધી અમને પુનિતનામધેય આશ્ચર્યચરણ શ્રીયશોવિજયજીમહારાજના સ્વહસ્તે લખાએલી પ્રસ્તુત નયચક્ર અંથની હસ્તપ્રતિ મળી શકી નથી. જો એ હસ્તપ્રતિ ક્યાંયથી ઉપલબ્ધ થાય તો આજે અમે એકત્ર કરેલા વિવરણના આદર્શોમાં જે અનેકવિધ વિરૂપતાઓ અને શુંચવણો ઊભી છે તેનો સમગ્રલાવે લગભગ ઉઠેલ આવી ગય. સંભવ છે, પ્રસ્તુત આદર્શના વિષયમાં પણ અમે ઉપર મૂળ આદર્શના વિષયમાં જે કલ્પનાઓ-સંભાવનાઓ રચી કરી છે તેમ જ બન્યું હોય !!!

જેમ જાંભીર સૂક્ષ્મ સર્વવિષયવ્યાપક વિપુલવિચારસમૃદ્ધ અનેકાનેક કૃતિઓથી ઉપાધ્યાયજી મહા ની યશોગાથા અમર બની ગઈ છે તેમ જૈન સાહિત્યનો ઇતિહાસ જ્યાંસુધી અમર રહેશે ત્યાંસુધી આ નયચક્રના ઉદ્ધારના પુણ્યકાર્યની યશોગાથા પણ શ્રી યશોવિજય મહા ની અમર જ રહેશે એ નિઃશંક છે.

અગતી અંતઃકરણથી અભયર્થના છે કે શાસનદેવ, આ. શ્રી. મહાવાદ ક્ષમાશ્રમજી કૃત લાખ્ય કોઈ અજ્ઞાત સ્થળના જ્ઞાનભંડારમાં શુભ હોઈ હુમ મનાતું હોય તો તેને સત્વર પ્રકાશમાં લાવો અને વાદિમુલાવકના આ દર્શનમુલાવક અંથની સાંગોપાંગ વ્યવસ્થાનું પુણ્ય કાર્ય કરવામાં સહાય કરે.

ભાષા.

ગાથાસૂત્ર, ભાષ્ય તથા ટીકાની ભાષા સંસ્કૃત છે એ વાત ઉપર આકસ્તરી રીતે સ્પષ્ટ થઈ જ ગઈ છે, તેથી પુનરુક્તિમાં નથી પડતો. ભાષા છે તો પ્રસન્નમધુર પણ પ્રૌઢતા ઘણી જ છે. તેમાં ય ભાષ્યની તો ભાષા એટલી જામી પ્રૌઢ ગહન છે કે ટીકાના આધારે જ એતું વ્યવસ્થિત ભાવોદ્ઘાટન કરવું સુકર છે. વિદ્યમના સાતમા સૌક્ય પછી મીમાંસક કુમારિલ ભટ્ટે અને બૌદ્ધાચાર્ય ધર્મકીર્તિએ દાર્શનિક ક્ષેત્રમાં પ્રવેશ કર્યો ત્યારપછી દાર્શનિક સાહિત્યની ભાષામાં પણ એક વિશિષ્ટ યુગાંતરની શરૂઆત થઈ છે, એમ કહી શકાય. કુમારિલ અને ધર્મકીર્તિથી શરૂ થયેલા દાર્શનિક યુગાંતરમાં જે અનેકાનેક પ્રાચીન વિચારધારાઓ શબ્દથી યા અર્થથી પરિવર્તન થવા લાગ્યું અને જે નૂતન અનેકાનેક વિચારધારાઓ દાખલ થવા પામી તેની સાથે ભાષાસરણિમાં પણ ઘણો ફેરફાર થતો ગયો એમ સ્પષ્ટ દેખાય છે. જેમ ગંગેશથી ન્યાયના સાહિત્યમાં નવા જ યુગની શરૂઆત થઈ છે તેમ કુમારિલ-ધર્મકીર્તિથી પણ દાર્શનિક સાહિત્યમાં નવો જ યુગ શરૂ થયો છે, ફેર એટલો કે ચિંતામણિકાર ગંગેશથી શરૂ થયેલા નવ્યન્યાયના યુગમાં, સામાન્ય લેખનશૈલીમાં તદ્દન અપરિચિત એવી ભવચ્છેદકાવચ્છિન્ન શબ્દોની પરંપરા શરૂ થઈ તેવી વિચિત્ર શબ્દપરંપરા આ યુગમાં શરૂ નથી થઈ. પરંતુ તે પહેલાંના દાર્શનિક સાહિત્યમાં જે વિશિષ્ટ શબ્દરચના ભેગામાં આવે છે તેમાં તો કેમકે અપાઠાળાંધ પરિવર્તન શરૂ થઈ ગયું હતું અને તેના સ્થાને સ્પષ્ટ અને સાદી નિયત દાર્શનિક ભાષાનો ઉપયોગ થવા લાગ્યો હતો. અત્યારે આ નવીન કુમારિલ-ધર્મકીર્તિ પછીની ભાષાસરણિથી ટેવાયેલા આપણને નમચક્રતું પઠન કરતાં શરૂઆતમાં જશ અતડું અતડું લાગે એ સ્વાભાવિક છે. પરંતુ જેમ જેમ પરિચય વધતો જાય તેમ તેમ આ મુશ્કેલી સત્વર દૂર થતી જાય છે.

મૂળને તારવવામાં અને ટીકાતું સંશોધન કરવામાં આ શૈલી ઉપર ઘણું ધ્યાન આપવું પડે છે. જો એમાં જરા ભૂલથાપ થઈ ગઈ તો ઉત્પટાંગ કટપનાઓ કરીને થાકી જઈએ તો એ ન તો કટપનાઓનો અંત આવે કે ન તો આત્મસંતોષ થાય. ઉદાહરણ તરીકે નીચેનો એક પાઠ જોઈએ.

“ન તુ લૌકિક ઇવ ગૃહ્યમાણેઽર્થે રૂદ્રમેવં [નૈવં] ચેતિ સાર્થકો વિચાર...પ્રતિષ્ઠાર્થ-વિપયવિચારસ્થાનિત્યા (સ્ય અનિષ્ટા) દોષનિષ્ટ (છ)ત્વાત્ ” [પા. ૨૮]

સાતમી સદી પછીના દાર્શનિક સાહિત્યમાં અનિષ્ટા શબ્દનો પ્રયોગ લાગ્યે જ ભેગા મળશે. એમાં અનિષ્ટાના સ્થાને અનવસ્થાનો પ્રયોગ જ રૂઢ થઈ ગયો છે. સ્કુરણરૂપે પણ જો આ વાત ખ્યાલમાં ન હોય તો સંશોધનમાં મહાશુંચ ભ્રમી થાય છે. અને ખીજી યત્ તત્ કટપનાઓનો આશ્રય લેવો પડે છે. આવું અનેક વાર જન છે, એનો સૌ સંશોધકને અનુભવ હશે. એટલે વધારે વિસ્તાર નથી કરતો, તેમ જ વિસ્તારતું આ સ્થાન પણ નથી.

અંતના વિભાગો.

નયચક્રના વિભાગોની રચના એટલી જામી સુંદર અને મનોહર રીતે થોળાયેલી છે કે

એની યોજના કરનાર કુશળ શિદ્ધિપત્રી [શદ્ધપદ્ધતના આપણને આનંદ રોમાંચિત અને આશ્ચર્યચકિત કરી નાંખે છે. મને ખાતરી છે કે વાંચકો બાણીને ખૂબ ખુશી થશે. નયચક્ર એ નામને અનુરૂપ એવા આ અંથમાં મુખ્ય તેર વિભાગો છે. ચક્રમાં જેમ આરા હોય તેમ આમાં પણ ખાર અર-આરાઓ છે. આરાઓ પણ નાલિ ચિત્તા રહી નથી શકતા. એટલે ચક્રમાં રથ વિગેરેના પૈકામાં જેમ વચમાં આરાઓને રહેવા માટેની નાલિ હોય છે, તેમ પ્રસ્તુત અંથમાં પણ ખારે આરાઓને એકત્ર પ્રતિષ્ઠિત થવા માટે તુંબ આપેલું છે. આ તુંબનો જ પર્યાય-વાચક શબ્દ નાલિ છે. આપણે જે ઉપર તેર વિભાગોની વાત કરી તેમાં ખાર આરાઓ-ખાર વિભાગ છે અને તેરમાં વિભાગ તુંબ છે. પ્રથમના ખાર વિભાગોમાં ખાર આરાઓનું વર્ણન છે અને તેરમાં તુંબવિભાગમાં આ ખારે આરાઓએ પ્રતિષ્ઠિત થવા માટે તુંબનું શસ્ત્ર સ્વીકાર્યું જ છૂટકો છે; નહિતર વિશરણ થવા સિવાય બીજી કોઈ ગતિ જ નથી એ વાતને સવિશેષ સિદ્ધ કરીને અંથનો ઉપસંહાર કરીને સમાપ્તિ કરી છે. ઉપસંહાર દેવો છે એ આગળ આવશે. હમણાં તો આરાઓ અને તુંબ કેવાં છે એ જોઈએ.

નય એટલે અભિપ્રાયસેદ. તેના ૧ નૈગમનય ૨ સંબંધનય ૩ વ્યવહારનય ૪ મનુ-સૂત્રનય ૫ શબ્દનય ૬ સમલિરૂદ્ધનય તથા ૭ એવંભૂતનય-એવા સાત પ્રકારો પ્રાચીન અર્થ-ચીત, આ વિષયને ચર્ચતા, તમામ જૈન શાસ્ત્રોમાં મુપ્રસિદ્ધ છે. આના આધારે, પ્રસ્તુત અંથનું ‘નયચક્ર’ એવું નામ હોવાથી આમાં પણ ઉપર જણાવેલ નૈગમાદિ સાત નયોનું નિરૂપણ હશે એવી કોઈ સંભાવના કરે એ તદ્દન સહજ છે. પરંતુ નયચક્રમાં આવતું નયનિરૂપણ તદ્દન જુદા જ પ્રકારનું છે. આ બાતનું નયનિરૂપણ ફક્ત આ એક જ શાસ્ત્રમાં દ્રષ્ટિગોચર થાય છે. આમાં આવતા નયોના ૧૨ પ્રકાર છે. અને તેનાં નામ પણ તદ્દન જુદાં છે, જે નીચે મુજબ છે.

૧ વિધિ:

૨ વિધિવિધિ: } વિધેવિધિ:

૩ વિધ્યુમયમ્ } વિધેવિધિશ્ચ નિયમશ્ચ

૪ વિધિનિયમ: } વિધેનિયમ:

૫ વિધિનિયમૌ } વિધિશ્ચ નિયમશ્ચ

૬ વિધિનિયમવિધિ: } વિધિ-નિયમવોવિધિ:

૭ ઉભયોભયમ્ } વિધિ-નિયમયોવિધિનિયમૌ

૮ ઉભયનિયમ: } વિધિ-નિયમયોનિયમ:

૯ નિયમ:

૧૦ નિયમવિધિ: } નિયમસ્ય વિધિ:

૧૧ નિયમોભયમ્ } નિયમસ્ય વિધિ-નિયમૌ

૧૨ નિયમનિયમ: } નિયમસ્ય નિયમ:

આ ખાર નયો એ જ નયચક્ર અંથના ખાર આરાઓ છે. એક એક આરામાં વિધિ, વિધિ-વિધિ વિગેરે તે તે નામને અનુરૂપ દાર્શનિક, પ્રાયે તમામ, મુખ્ય મુખ્ય વિચારધારાઓનું વર્ણન છે. વિચારધારાઓનું વર્ણન કરતાં પ્રસંગે પ્રસંગે ‘વાદપરમેશ્વર, વાદનાથ, લોક-નાથ, લોકત્રાતા’ વિગેરે શબ્દોથી ગહુનહુમાન ભક્તિપૂર્વક અંશકારે સ્થાદ્વાદની મહત્તા અને મહનીયતા પણ સિદ્ધ કરી બતાવી છે. એનાં એક બે મનોરંજક ઉદાહરણો જોઈએ.

-વાદપરમેશ્વરસંશ્રયશ્ચૈવમ્ एवं च भवत एकान्तवादिनस्तरयागेन अनेकान्तवादाश्रयः ।
વાદાઃ સર્વં एव लोकं स्वसात् कर्तुं समर्थत्वात्लोकस्य ईशते एकान्तवादा अपि, तेषां
तु सर्वेषामनेकान्तवादाः परमेश्वरः तद्वशवर्तिनामीष्टे, तेषां स्वार्थोचयनसमर्थानामपि
परस्परविरोधदोषवतामुदासीनमध्यमनृपतिवत् सन्ध्यादिपाद्गुण्यान्यतमगुणाश्रयिणां विजिगी-

પૂર્ણાં પરાર્પણલક્ષણસંશ્રયગુણાધારઃ પરમેશ્વરઃ સ્યાદ્વાદઃ તત્સંશ્રયેણૈવ સ્વવૃત્તિલાભાત્ તદ-
સંશ્રયે પરસ્પરકાર્યવિલોપાત્ સ્વયં વિનાશાદ્યૈવ તેષામ્!.....લોકસ્ય નાયત્વંમિતિ લોકનાથઃ
સ્યાદ્વાદઃ । કસ્માત્ ? સદ્દીતોઽમુતો વિલુપ્યમાનસ્ય એકાન્તવાદિમિલ્લોકતત્ત્વસ્ય લોકસા-
રસ્ય સમ્યગ્દર્શનરત્નરૂપઃ પ્રાતા...[પા. ૫૨-૧]

“નચ્ચેવં....સર્વવાદનાથાનેકાન્તવાદાધ્યયનં કુતં ત્વયા.....એકાન્તવાદો હિ વાદનાપકઃ
સર્વવાદવિરોધાઽવિરોધયોર્નિગ્રહાનુગ્રહસમર્થત્વાત્ અર(રિ)વિજિગીષ્વાદીનામિવોદાસીનનૃપા!...
.....સદસદ્વાયમયોપનીતદેતુસામર્થ્યાદિવ એકાન્તસિદ્ધિઃ....તસ્માત્ પરિત્યક્તપશ્ચરાગૈરનમિ-
તિવિદ્યેરાત્મહિતગવેષિભિઃ કુશલૈરન્યથા હિતપ્રાપ્ત્યસમ્મવાદાધ્યયનીયંમિતિ પરિચ્છિદ્ય અયમારા-
ધ્યાન(ધ્યઃ) શરણં ચ [પા. ૨૬૪]

“સ્યાદ્વાદો હિ વાદનામીદે નિગ્રહાનુગ્રહસમર્થત્વાત્ તસ્મિંશ્ચ એકત્વાદયો ભવન્તે એવ
એકાન્તવાદનિષેધેત નિગ્રહાન્તે અનુગ્રહાન્તે વા(વા)નેકાન્તપ્રતિપાદનાત્”

ઉપરના અંથનો બાવાર્થ એ છે કે વાદિઓ! રાજાઓ જેમ બીજા શત્રુઓ બળવાન હોય
ત્યારે સંધિ વિગેરે છ શુભો પૈકી સંશ્રય શુભનો આશ્રય લે તો જ ટકી શકે છે, નહિતર તેમનો
વિનાશ થઈ જાય છે તેમ સ્વસ્ત્ર અર્થેનું સજલ પ્રમાણોથી પ્રતિપાદન કરનારા પરસ્પર વિરુદ્ધ
વાદિઓ જગતમાં હોવાને લીધે જો તમે વાદપરમેશ્વર સ્યાદ્વાદનો આશ્રય લેશો તો જ તમારું
અસ્તિત્વ ટકી રહેશે, નહિતર તમારો વિનાશ જ થઈ જશે. એ લોકોને રક્ષણહાર છે. આત્મ-
હિતેશ્ચુઓએ જ આરાધનીય છે અને એ જ શરણીય છે. જેમ રાજા ભીમ અનેકાંત
શુભોથી વિરોધિઓનો નિગ્રહ અને અવિરોધિઓ ઉપર અનુગ્રહ કરે છે, તેમ જગતના
નાના પ્રકારના વાદો એકાંતગ્રાહ પકડી રાખે તો આ સ્યાદ્વાદ નૃપતિ તેમનો નિગ્રહ કરે
છે અને એકાંત ગ્રહનો ત્યાગ કરે તો તેમના ઉપર અનુગ્રહ કરે છે.

આ બારે આરાઓનું વર્ણન પૂરું થયા પછી તેમને રહેવાનું તુંબ આવે છે. આ તુંબનું
નામ સ્યાદ્વાદતુંબ છે. તુંબ એટલે નાલિ. જેમ નાલિ વિના આરાઓ ચક્રમાં ટકી શકતા
નથી તેમ સ્યાદ્વાદદૃષ્ટી તુંબમાં પ્રતિષ્ઠિત થયા દ્વિવાય ચિધિ ૧ ચિધિચિધિ વિગેરે અભિપ્રાય-
રૂપ આરાઓ પણ ટકી શકતા નથી. એ વસ્તુનું આ તેરમા તુંબ વિલાસમાં વિસ્તારથી સમા-
લોચનાપૂર્વક સમર્થન કરવામાં આવ્યું છે. અંથગ્રંથે આ વાતને નીચેના શબ્દોમાં જણાવી છે.

...જિતવચનસ્ય અનુગમાદ્ દ્વાદશાનામરાણામ્ અદ્યોપશેષ(અશેષ)શાસનસંપ્રાદિપ્રામિત્યં
તુમ્બક્રિયા સ્યાદ્વાદનામિકરણમ્ તત્પ્રતિવદ્ધસર્વારાવસ્યાનાદ્ અતોઽન્યયા વિશરણાત્ । યયોક્તમ્-

“જન્મિ કુલં આયત્તં તં પુરિસં આયરેણ રક્ષ્વાહિ ।

જ હુ તુંબન્મિ વિળદ્દે અરયા સાહારણં(રાગ) હોતિ ॥ ૧ ॥” ઇતિ [૪૬૮]

ઉપર સુચળ ચક્રના અંગભૂત આરા અને તુંબને તો આપણે જોઈ ગયા. પણ હવે ચક્રની
કલ્પના પૂર્ણ ન થઈ કહેવાય. ચક્રમાં એક-બીજા આરાઓ વચ્ચે લાગરૂપ પરસ્પર અંતર
હોય છે. જો એક-બીજા આરા વચ્ચે એવું અંતર ન હોય તો એ ચક્ર જ ન કહેવાય.

એ તો થાળી જેવું ગોળ પાટિયું જ થઇ જાય. માટે આપણા પ્રસ્તુત નયચક્રમાં પણ એવું એક બીજા આરા વચ્ચે અંતર નેહાયે. અંથકારે આ અંતરની કલ્પનાને પણ બહુ સુંદર રીતે ઘટાવી છે. વિચિ વિગેરે આરા પછી બીજા બીજા આરાતું ઉત્થાન થાય છે ખરું, પરંતુ બીજા આરા તરત જ પોતાના મતની સ્થાપના શરૂ નથી કરતો. પહેલાં તો આગળ આવી ગયેલા અનંતર નયના દોષો ખતાવે છે અને પછી પોતાના મતનું પ્રદર્શન કરે છે. આ વાત અંથકારના શબ્દોમાં જ નીચે સુજળ છે.

“પૂર્વનયમતાપરિતોપકારણમુત્તરનયોત્થાનમ્ ઉત્તરોત્તરસૂક્ષ્મેક્ષિકયા પૂર્વસ્ય દોષદર્શનાત્ સ્વમતસૌસ્થિત્યાદિ (ત્યામિ) માનાન્ન ચારમ્મઃ” [પાઠ ૪૩૫]

આમ જે અંડનાત્મક ભાગ છે તે અહીં એક બીજા આરા વચ્ચેનું અંતર છે. આપણે પણ ‘લોક વ્યવહારમાં અમુક અમુક જે અભિપ્રાયો વચ્ચે આટલું અંતર છે’ એમ બોલીએ છીએ. અંથકારે નયચક્રની કલ્પના બરાબર સંગત અને સુંદર બનાવી છે.

પરંતુ હવે પણ ચક્રની યોજના પૂરી થવાને થોડી વાર છે. તુંબ, આરા અને અંતર તો આવી ગયાં, પણ નેમિ (ચક્રધારા) હવે બાકી છે. ચક્રમાં નેમિ પણ હોય છે, તેમ અહીં પણ નેમિ હોવી નેહાયે. વળી નેમિ પણ એક અખંડ વલયાકારે નથી હોતી. પહેલાં તો અખંડ ગોળ નેમિ લાકડાને કોરી નાંખીને બનાવવામાં આવે તો જ થઇ શકે. આ કદમાં સ્થિક કે સ્વચક્રાર એકેય ઊત્તરવાતું પસંદ ન કરે, પરંતુ કદાચ અખંડ ગોળ નેમિ હોય તો પણ કામમાં ન આવે. ભારે દબાણ આવતાં કે ટકર લાગતાં તરત જ તેમાં ફાટ ચીરા પડી જાય અને નકામી બની જાય. આથી અનેક દુકડાઓ સાંધીને જ ગોળ નેમિ બનાવવામાં આવે છે. મોટા ભાગે આવા આર દુકડાઓ ગાડાના પૈડામાં હોય છે. પાંચ પણ હોઇ શકે, ત્રણ પણ હોઇ શકે. આપણા અંથકારે આ નેમિની યોજના પણ બરાબર કરી છે. અંથના આંતરિક સ્વરૂપને ખ્યાલમાં લઈ ત્રણ વિભાગ પાડ્યા છે. એક એક વિભાગને માર્ગ એવું નામ આપ્યું છે. આર આર આર એક માર્ગ પૂરો થાય છે. એટલે બાર આરામાં આવા ત્રણ માર્ગો આવે છે. આ વાત અંથકારના શબ્દોથી જ આપણે નેહાયે.

“इति चतुर्थोऽरो नयचक्रस्य समाप्तः प्रथमश्च मार्गो नेमिरित्यर्थः अर्धमेकं पुस्तकं समाप्तम् ।” [પાઠ ૨૨૯-૧]

“अष्टमोऽरः समाप्तश्च द्वितीयो मार्गः उभयविकल्पमेदोषदर्शनः ॥ छ ॥ २॥” [મા. ૪૭૬-૨]
ને કે ચોથા તથા આઠમા આરાના અંતે ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણેનું જેમ પ્રથમ દ્વિતીય માર્ગની સમાપ્તિ જણાવતું વાક્ય છે તેમ આરામાં આરાના અંતે ત્રીજા માર્ગની સમાપ્તિને જણાવતું વાક્ય નથી મળતું; તો પણ અંથકારને માર્ગત્રયની કલ્પના અલીપ્ત જ છે એમ દશમા અરની આદિમાં આવતા ઉલ્લેખથી સ્પષ્ટ જણાય છે. એ ઉલ્લેખ નીચે સુજળ છે.

विध्याविसकलमङ्गात्मकसम्यग्दर्शनाधिकारे वर्तमानेऽविकलनयस्वरूपज्ञानमूलत्वात् सम्यग्दर्शनस्य त्रिधु-भयविकल्पचतुष्टयात्मकौ मार्गौ व्याख्याय नियमविकल्पचतुष्टयात्मके तृतीये

માર્ગે વર્તમાને તત્ર નિયમમજ્ઞં પ્રથમમુક્તવા.....અત્રાપ્યપરિતુલ્યન, નિયમવિધિમજ્ઞઃ રસ્તવાહ ।
પાઠ ૪૧૬]

ઉપરના ઉદ્દેશથી સ્પષ્ટ દેખાય છે કે ચાર ચાર ચરનો એક માર્ગ એમ ત્રણ માર્ગોની કલ્પના અંધકારને અલીપ્ત જ છે.

ત્રણ માર્ગોની યોજના કરવાનું કારણ અંધનું આંતરિક સ્વરૂપ છે. વિધિ ૧ વિધિવિધિ ૨ વિગેરે બારે નયો શુદ્ધ પદ નથી. શુદ્ધ પદો તો વિધિ અને નિયમ આ બે જ છે. આ બંનેના ભાંગાઓ પાડવાથી બાર નયો થાય છે. તેમાં આદિના ચાર વિધિના ભાંગો છે. મધ્યના ચાર વિધિ-નિયમના ભાંગાઓ છે. અંતિમ ચાર નિયમના ભાંગા છે. આ વાત અંધકારે પોતે જ નીચે સુજળ જણાવી છે.

“ તત્ર વિધિમજ્ઞાશ્ચત્વાર આદ્યાઃ । ઉચ્ચમજ્ઞા મધ્યમાશ્ચત્વારઃ । નિયમમજ્ઞાશ્ચત્વારઃ પાશ્ચાત્યાઃ યથાસંખ્યં નિત્યપ્રતિજ્ઞા ૪ નિત્યાનિત્યપ્રતિજ્ઞા. ૪ અનિત્યપ્રતિજ્ઞાશ્ચ ૪. ” [પાઠ ૪૬૮]

આ પ્રકારના આર્યિક સ્વરૂપને ખ્યાલમાં રાખીને અંધકારે ત્રણ ભાગોની યોજના કરી છે. આ ત્રણે ભાગોના સંયોજનથી આખી નેમ તૈયાર થઇ જાય છે. આ રીતે પ્રસ્તુત અંથના ‘ ચક્ર ’ નામની કલ્પના બરાબર સંગત અને પૂર્ણ થાય છે.

મને આશા છે કે-“ નયચક્રના વિભાગોની યોજના કરનાર કુશળ શિદ્ધિપત્રી શિક્ષકકલ્પના આપણને આનંદ દેખાવિત અને આશ્ચર્યચકિત કરી નાંખે એવી છે ” એમ જ મેં ‘ પહેલાં જણાવ્યું ’ હતું તેમાં હવે કોઇને અતિશયોક્તિ નહિ લાગે.

પરંતુ એક સત્ય વાત પ્રગટ કરી દેવા ઈચ્છું છું કે ઉપર મેં નેમના સંજ્ઞામાં જે વિચારો વ્યક્ત કર્યા છે તે પ્રથમશ્ચ માર્ગો નેમિરિત્યર્થઃ આ પાઠ્યના આધારે જ કર્યા છે. કોશમાં માર્ગે શબ્દનો નેમિ અર્થ હલુ સુધી મારા બોવા-જાણવામાં આવ્યો નથી. તેમ છતાંય ટીકાકારે જે માર્ગે શબ્દનો નેમિ એવો અર્થ કહ્યો છે તે ખોટો માનવાનું મારો પાસે કંઈ જ કારણ નથી. એમ જો જોઇએ તો તું શબ્દનો અર્થ પણ કોશમાં ‘ નામિ ’ એવો મળતો નથી. છતાંય પ્રસ્તુતમાં તુમ્ચ શબ્દનો નામિ અર્થ સોચે સો ટકા સત્ય જ છે. એમાં વિવાદને કંઈ સ્થાન જ નથી.

ઉપર ચક્ર નામને અનુસરના વિભાગો આવ્યા. પણ હવે બીજી રીતના વિભાગો જોઈએ. ૧ દ્રવ્યાસ્તિક, અને ૨ પર્યાયાસ્તિક આ બે નયોના મૂળ પ્રકાર છે. બાકીના બધા આના જ લેહ-પ્રલેહો છે. જેમ નૈગમાદિ ત્રણ નયો દ્રવ્યાસ્તિકના અને ઋણસૂત્રાદિ ચાર નયો પર્યાયાસ્તિકના લેહો છે તે જ પ્રમાણે ૧ વિધિ વિગેરે શરૂઆતના છ નયો દ્રવ્યાસ્તિકના લેહો છે અને ૭ ઉચ્ચયોમય વિગેરે પાછલા છ નયો પર્યાયાસ્તિકના લેહો છે. આ વાત હિતિ પદ્ધતિ દ્રવ્યાસ્તિક ઉપવર્ણિતઃ [પા. ૨૮૬] વિગેરે શબ્દોથી અંધકારે જાતે જ સ્પષ્ટ જણાવી છે.

જો કે બીજા નયનિરૂપક શાસ્ત્રોની જેમ આમાં નૈગમાદિ નયોનું સ્વતંત્ર નિરૂપણ નથી તો પણ એ નયોની સાથે આમાં જાદ સંજ્ઞા તો રહેલો છે જ. ૧ વિધિ ૨, વિધિવિધિ વિગેરે

આરાઓમાં અપૌરુષેયવાદ, પુરુષવાદ, નિયતિ વાદ, કાલવાદ, સ્વભાવવાદ, શબ્દપ્રભાવિવર્તવાદ, પ્રકૃતિપુરુષવાદ, ઈશ્વરવાદ, કર્મવાદ, સત્કાર્યવાદ, અસત્કાર્યવાદ, અન્યાપોહવાદ, ક્ષણિકવાદ, વિજ્ઞાનવાદ, શૂન્યવાદ વિગેરે તે તે દર્શનના પ્રાણુભૂત મંતવ્યોત્તર ઘણા જ વિસ્તારથી નિરૂપણ કરીને તે તે આરાઓનો શાસ્ત્રોક્ત કયા કયા નયમાં અંતર્ભાવ થાય છે એવું વર્ણન દરેક આરાઓમાં આપેલું છે. ૧ વિધિ વિગેરે આરાઓનો જેમાં જેમાં અંતર્ભાવ થાય છે તે નયો ક્રમશઃ નીચે સુજળ છે.

૧ વ્યવહારનય, ૨ સંગ્રહનય, ૩ સંગ્રહનય, ૪ સંગ્રહનય, ૫ નૈગમનય, ૬ નૈગમનય, ૭ ઋગ્વેદસૂત્રનય, ૮ શબ્દનય, ૯ શબ્દનય, ૧૦ સમસિદ્ધનય, ૧૧ એવંભૂતનય, ૧૨ એવંભૂતનય.

નૈગમ વિગેરે નયોના અવાંતર અનેક હોદો પડતા હોઈ એક નયમાં અનેક આરાઓનો અંતર્ભાવ થઈ શકે છે એવું સૌપરત્તિક વર્ણન તે તે સ્થળે અંશકારે આપ્યું છે.

પ્રસ્તુત અંશની 'નયચક્ર' તથા 'દ્વાદશારનયચક્ર' આમ બંને નામથી પ્રસિદ્ધિ છે. વસ્તુતઃપ એક જ હોવા છતાં યે કેટલાકનું 'નયચક્ર' નામ જાણવા-જાણવા તરફ વધારે વલણ છે તો કેટલાકનું 'દ્વાદશારનયચક્ર' નામ તરફ અધિક વલણ છે. ટીકાકારે એકાદ બે અપવાદ સિવાય સર્વત્ર નયચક્ર નામનો નિર્દેશ કર્યો છે. ટીકાંતર્ગત પ્રતીકાના આધારે મૂળકારે પણ 'નયચક્ર' નામનો જ ઉલ્લેખ કર્યો હોય એમ લાગે છે. છતાં પણ 'દ્વાદશારનયચક્ર' મૂળ નામ હોય અને 'નયચક્ર' એવું સંક્ષિપ્ત નામ વ્યવહારસૌકર્ય માટે હોય એ કદપના પણ કાઢી નાખવા જેવી નથી. કારણ કે 'અંશના બાર આરા છે.' એટલું સ્વરૂપ જણાવવામાં જ 'દ્વાદશાર' વિશેષણની સમાપ્તિ થઈ જતી નથી, એની પાછળ તો એક વિશિષ્ટ ઐતિહાસિક હકીકત રહેલી છે અને તે એ કે પહેલાં નયચક્ર નામનું સાતસો આરાનું સપ્તશતારનયચક્ર અધ્યયન પૂર્વમાં પૂર્વગતશ્રુતમાં હતું. તેના ઉપરથી સંક્ષિપ્ત કરીને આ બાર આરાનું નયચક્ર રચવામાં આવ્યું છે. તેથી સપ્તશતારનયચક્રથી લેઈ બતાવવા માટે દ્વાદશારનયચક્ર નામની પણ ઉપયોગિતા અને આવશ્યકતા હોઈ શકે.

સપ્તશતારનયચક્ર ઉપરથી આ દ્વાદશારનયચક્રનો ઉદ્ધાર કરવામાં આવ્યો છે. એ હકીકતને જણાવતો એક વિશિષ્ટ ઉલ્લેખ નયચક્રટીકામાં જ પ્રાંત લાગે નીચે સુજળ છે.

અધુના તુ શાસ્ત્રપ્રયોજનમુચ્યેત-સત્સુ ચપિ પૂર્વાચાર્યવિરચિતેષુ સન્મતિ-નયાવતારાદિષુ નયશાસ્ત્રેષુ અર્હત્પ્રણીતનૈગમાદિપ્રત્યેકશતસંખ્યપ્રમેદાત્મકસપ્તશતારનયચક્રાધ્યયનાનુસારિષું તસ્મિંશ્ચ આર્ષે સપ્તશતારનયચક્રાધ્યયને ચ સત્યપિ દ્વાદશારનયચક્રોદ્ધા(દ્)ત્તં વિસ્તરગ્રન્થમીરુન્ સંક્ષેપામિવાચ્છિન્નઃ શિક્ષકજ્ઞના[ન]નુગ્રહીતું 'કથં નામ અલ્પીયસા કાલેન નયચક્રમધીયેરન્ ઇમે સમ્યગ્દૃષ્ટયઃ' इत्यनयाऽनुकल्पया संक्षिप्तग्रन्थं बहुर्थमिदं नयचक्रशास्त्रं श्रीमच्छ्र्वेतपटमल्लवादિક્ષમાશ્રમणेन विहितं स्वनीतिपराक्रमविजिताशेषप्रवादि-विजिगीषुचक्रविजयिना ॥

[વિ. ૩૮૭]

૧ સપ્તશતારનયચક્રાધ્યયન કદાચ પૂર્વગતશ્રુતમાં ન હોય, પણ ભગવાન પૂર્વધરેએ આવા કોઈ સ્વતંત્ર જ અધ્યયનની રચના કરી હોય એ સંભાવનાને પણ અવકાશ છે.

અન્યત્ર પણ આને લગતા ઉદ્દેષો નીચે મુજબ છે.

“તથાહિ પૂર્વચિદ્ધિઃ સકલનયસંગ્રાહીણિ સત્તનયદાતાનિ વિહિતાનિ, યત્પ્રતિપદં સત-
શતારં નયચક્રાધ્યયનમાસીત્ । તત્સદ્વાહિણઃ પુનર્દ્વાદશ વિધ્યાદયો યત્પ્રતિપાદકમિદાની-
મપિ નયચક્રમાસ્તે ”

[ઉત્તગ્રાધ્યયનસૂત્ર શાન્તિસૂત્રિત ટીકા. પૃ. ૬૮]

“તથાહિ-પૂર્વચિદ્ધિઃ સકલનયસદ્વાહીણિ સત્તનયદાતાન્યુકાનિ, યત્પ્રતિપાદકં સત્ત-
તારં નયચક્રાધ્યયનમાસીત્ । ઉક્તં ચ-પ્રલેકો ય સયવિદો સત્ત નયસયા દ્યવંતિ પમેવ ।”
[આવરૂપકનિર્ણય ગા. ૭/૧૨] સત્તાનાં ચ નયશતનાં સંગ્રાહકાઃ પુનરપિ વિધ્યાદયો
દ્વાદશ નયાઃ, યત્પ્રરૂપકમિદાનીમપિ દ્વાદશારં નયચક્રમાસ્તિ ”

[અનુયોગદ્વારસૂત્ર મલઘારીયા વૃત્તિ: પૃ. ૨૬૭]

ઉપરના ઉદ્દેષોથી એ વાત પણ સ્પષ્ટ થતી જણાય છે કે-ટીકાકારના સમયમાં
નયચક્રાધ્યયનનું અસ્તિત્વ હતું, પણ ત્યારપછી વાદવેતાલ શ્રીચાંતિસૂત્રિ વિગેરેના સમયમાં
તે હુમ ધમ ગયેલું હતું.

અંથમાં દષ્ટિપાત

અંથની અંદર દષ્ટિપાત કરતાં જ ગંભીર અને અતિવિસ્તૃત અનેકાનેક પ્રાચીન વાદ-
વિચારપ્રવાહોનાં દર્શન થાય છે. કુમારિલ-ધર્મકીર્તિ પછી દાર્શનિક ક્ષેત્રમાં જે યુગાંતરનો
પ્રારંભ થયો તેમાં પૂર્વકાલીન તે તે દર્શનોના મૂળભૂત સિદ્ધાંતો એક જ રહેવા છતાં
એની ઉપપાદન શૈલીમાં એટલું બધું પરિવર્તન થઈ ગયું કે એક જ દર્શનના કુમારિલ-
ધર્મકીર્તિથી પ્રાચીન અને અર્વાચીન અંથોને પરસ્પર સરખાવતાં એકબીજાની ગ્રાન્ટિક-
આર્થિક રચનામાં જાણે પરસ્પર આકાશ-પાતાળનું અંતર ન હોય એવું દેખાય છે. આ બંનેય
વ્યક્તિઓએ દાર્શનિક ક્ષેત્રમાં એટલો બધો છિદાપોહ મચાવી મૂક્યો હતો કે તે સમયના અને
ત્યાર પછીના પ્રાયે તમામ દાર્શનિકોનું લક્ષ્ય એ તરફ ખેંચાયું. દાર્શનિક અથવા તપાસતાં
તરત જણાઈ આવે છે કે દરેક દર્શનના અંથપ્રણેતાઓએ આ બંનેય વ્યક્તિઓએ આપેલી
થા વિકસાવેલી વિચારધારાઓના ખંડન-મંડનમાં પોતાના અંથોના મોટા ભાગ રોક્યો છે.
ધર્મકીર્તિ પછીનાં બૌદ્ધ તર્કશાસ્ત્રી પછી તે ગમે તેટલાં મોટાં હોય કે નાનાં, બધાંયે ધર્મકીર્તિના
અંથોને જ અનુસરવાને લગભગ રચ્યાં છે. ધર્મકીર્તિના ૧૫૦૦ શ્લોકપ્રમાણ એકલા
પ્રમાણવાર્તિક અંથ ઉપર જ ટીકા-પ્રતીકાઓ થઈને લગભગ સવાલાખ શ્લોકપ્રમાણ અંથ-
રચના થયેલી છે. એ જ રીતે મીમાંસામાં કુમારિલમટ્ટનું અને વેદાન્તમાં શંકરા-
ચાર્યનું અગ્રસ્થાન રહેલું છે. આ પ્રમાણે નવી ઊભી થયેલી અને રોજરોજ નવી ઊભી થતી
વિચારધારાઓના ખંડન-મંડનમાં જ દાર્શનિક અંથકારોનું ચિત્ત પરાવાઈ ગયું હોવાથી ધીમે
ધીમે પ્રાચીન અંથો નીસરવા લાગ્યા. થોડા કાળ પછી પ્રાચીન અંથોના વિચારોનું ખંડન-
મંડન પણ લગભગ બંધ જેવું થઈ ગયું. આતું પરિણામ એ આવ્યું કે એ પ્રાચીન અંથોના
લોપની પણ ધીમે ધીમે શરૂઆત થઈ ગઈ. કાલક્રમે એમાંના ઘણા જ અંથો આજે હુમ ધમ
ગયા છે. તે તે દર્શનનાં મૂળસૂત્રો જો કે રહી ગયાં છે પરંતુ એ સૂત્રોનાં બાહ્ય-ટીકાદિ અનેક

વિવરણો. હુમ થઈ ગયાં છે. કેટલાંક હજી નામશેષ રહી ગયાં છે, જ્યારે અનેકનાં નામોનો ચે હજી સુધી પત્તો નથી. તે તે અંથમાં વર્ણવેલા વિચારપ્રવાહો પણ આજે લગભગ સકાને માટે અદ્વૈત થઈ ગયા છે, છૂટાછવાયા અને રહ્યાબહ્યા મળતા એના ઉદ્ભવો કે અવતરણો સિવાય બીજું કંઈએ બાંધવાનું સાધન નથી. અને એ સાધનો પણ વિરલ અતિ જ છે. કારણ કે ઉપલબ્ધ થયેલા અંથો નવીન જ છે.

પ્રસ્તુત નયચક્ર અંથમાં આ પ્રકારના સંયોધતમાટે અતિ વિશાળ ક્ષેત્ર રહેલું છે. મૂળકાર અને ટીકાકાર બંનેય અંથકારો કુમારિલ-ધર્મકીર્તિથી પ્રાચીન છે. અંથમાં આવતી લગભગ દરેક ચર્ચાઓ એટલા બધા વિસ્તારથી છે કે એટલો વિસ્તાર તે તે વિચારને વર્ણવતા તે તે દર્શનના મૂળ અંથોમાં પણ નથી. આટલી બધી વિસ્તૃત વિચારણા હાજરે જ અન્યત્ર જોવા મળશે. જેમ કુમારિલ-ધર્મકીર્તિ પછીના યુગના દાર્શનિક વાદમયમાં સમ્મતિતર્ક ઉપરની શ્રીમાન અભયદેવસૂરિવિરચિત તત્ત્વબોધવિધાયિની ટીકા એ સૌથી મોટામાં મોટો ઉપલબ્ધ માન અંથ છે. તે જ પ્રમાણે કુમારિલ-ધર્મકીર્તિથી પ્રાચીન દાર્શનિક વાદમયના ઉપલબ્ધ અંથોમાં પ્રસ્તુત અંથનું પ્રમાણ પણ સૌથી મોટામાં મોટું છે. આ વસ્તુસ્થિતિને લીધે દરેકે દરેક ચર્ચિત વિચારો આમાં વિશાળ પ્રમાણમાં નજરે પડે છે. પ્રાચીન વિચારપ્રવાહોને બાંધવાનું આ અતિવિપુલ સાધન છે. આ અંથમાં ઉપલબ્ધ થતી લગભગ બધી જ ચર્ચાઓ એના મૂળઅંથોમાં આજે મળતી નથી. કારણ કે તે તે અંથનાં જે જે વિવરણો-બ્યાખ્યાનોને નજર સામે રાખીને અંથકારે ચર્ચા કરી છે તે બધાં દુર્લભ યા નદ્રપ્રાય જ થઈ ગયા છે. બીજી આ અંથની વિશિષ્ટ લાક્ષણિકતા એ છે કે અંથકાર જ્યારે કોઈ પણ વિવાદો-સ્પષ્ટ મંતવ્યની ચર્ચા કરવી શરૂ કરે છે ત્યારે તે તે મંતવ્યોનાં ઉત્થાનબીજબૂત અથવા મૂળ-પ્રરૂપક અંથથી માંડીને પોતાના સમય સુધી થયેલા તે તે વિષયના લગભગ બધા પ્રસિદ્ધ અને પ્રમુખ અંથોની સમાલોચના કરી લે છે. આ રીતે આમાં અનેક અંથોની સમાલોચના આવે છે. જે કે આ બધા અંથો કયા કયા હશે એ કદપણ, તે તે અંથ હુમ પ્રાય થઈ ગયા હોઈ, સુફેલ છે. છતાં એમાંના જે કેટલાક અંથકારોનો અને અંથોનો નામોદ્ભવ પ્રસ્તુત અંથમાં છે, તથા નામોદ્ભવ વિના પણ બીજાં સાધનોના આધારે જાણી શકાય છે તેનો થોડો પરિચય અહીં આપવો અસ્થાને નહીં ગણાય.

અભિધર્મપિટક, પ્રકરણપાદ, અભિધર્મકોશભાષ્ય, વાદવિધિ, ચતુઃશતક, પ્રમાણસમુચ્ચય, ન્યાયસુખ, સામાન્યપરીક્ષા, આલંબનપરીક્ષા, હસ્તવાલપ્રકરણ, વાક્ય, ભાષ્ય, ટીકા, કેટલી ટીકા, વસુરાત, પ્રશસ્તમતિ, સિદ્ધસેનસૂરિ વિગેરે.

સૂત્રપિટક ૧, વિનયપિટક ૨ તથા અભિધર્મપિટક ૩ આ ત્રિપિટક બૌદ્ધદર્શનનું આગમ શાસ્ત્ર છે. આમાંના અભિધર્મપિટકમાંથી પ્રત્યક્ષલક્ષણની ચર્ચામાં અંથકારે નામોદ્ભવ-પૂર્વક કેટલાંક વચનો ઉદ્ધૃત કરેલાં છે. બૌદ્ધોમાં સ્થવિરવાદ અને સર્વાસ્થિતવાદી એમ બે શાખાઓ હતી. સ્થવિરવાદિઓના અંથો પાલીભાષામાં હતા, જ્યારે સર્વાસ્થિતવાદિઓનું ત્રિપિટક સંસ્કૃત ભાષામાં હતું. બંનેયમાં ત્રિપિટકના નામની સમાનતા હતી પણ ભાષા જુદી હતી. પાલી ત્રિપિટક અત્યારે મળે છે, પણ સંસ્કૃત ત્રિપિટક સંસ્કૃત ભાષામાં વ્યુચિન્ન થઈ

ગયું લાગે છે. ચીનીભાષામાં એના થયેલા અનુવાદો જ માત્ર મળે છે. એટલે પાલી ત્રિપિટક અને સંસ્કૃત ત્રિપિટકના વિષયોની સમાનતા હતી કે કેમ ? એ કહેવું મુશ્કેલ છે, છતાં ચીની-ભાષાનું પરિશીલન કરનારા વિદ્વાનોના લખાણના આધારે જણાય છે કે જાન્યેનમાં વિષયોની સમાનતા પણ નથી. પ્રસ્તુત ગ્રંથમાં જે અભિધર્મપિટકનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે તે અભિધર્મપિટક સંસ્કૃત ભાષાનું છે.

પ્રકરણપદેડ્યુક્તમ્ એવા શબ્દોથી મહાવાદીએ એક જોડ ગ્રંથનો ઉલ્લેખ કર્યો છે. તપાસતાં એમ જણાય છે કે આનું શુદ્ધ નામ પ્રકરણપદ છે. ત્રિપિટકમાં સૂત્રપિટક વિગેરે નામનો કોઈ એક સ્વતંત્ર ગ્રંથ નથી, પણ તે તે નામના મધ્યાણા નીચે અનેક નાના મોટાં પ્રકરણો યા સૂત્રો આવી જાય છે. એમાં અભિધર્મપિટકના સાત ગ્રંથો છે, આમાં બીજા નંબરના ગ્રંથનું નામ પ્રકરણપદ છે અને તેના કર્તાનું નામ સ્થવિર વસુભિન્ન છે. અત્યારે તો આ ગ્રંથનો પણ સંસ્કૃત ભાષામાં લોપ જ થઈ ગયેલો છે. ફક્ત ચીનાઈ ભાષામાં એના અનુવાદો મળે છે. આ. શ્રી મહાવાદીએ આમાંથી એક સ્લોક ઉધૃત કર્યો છે.

અભિધર્મકોશ એક વસુભંધુનો ગ્રંથ છે. આના ઉપર એમનું જ ૧૫૦૦૦ શ્લોકપ્રમાણ સ્વોપગ્રામ્ય છે. જોડ તત્ત્વજ્ઞાનના ગ્રંથોમાં આ ગ્રંથનું પ્રમુખસ્થાન છે. મૂળ ગ્રંથ લગભગ ૬૦૦ કારિકાત્મક છે. અત્યાર સુધી તો આ ગ્રંથ પણ સંસ્કૃતભાષામાં હુસ થઈ ગયો મનાતો હતો. પણ અભિધર્મકોશભાષ્યટીકા, ટિપ્પેટિયન ભાષાંતર, તથા ચીની ભાષાંતરની સહાયથી યેટિંગયમદેશવાસી પાશ્ચાત્ય વિદ્વાન ડૉ. લા વાલી પૂર્વેએ આની કારિકાઓનો સંસ્કૃત-ભાષામાં ઘણા અંશે ઉદ્ધાર કર્યો હતો કે જે અભિધર્મકોશ ભાષ્યના કેંચ ભાષાનુવાદની પાઠ-ટિપ્પણીઓ (કુટનોટ્સ)માં છે. આના આધારે ખૂટતા ભાગને પૂર્ણ કરીને જોદ્ધભિક્ષુ રાહુલ સાંકૃત્યાયને સંપૂર્ણ મૂળ ગ્રંથને સંપાદિત કર્યો છે, જે કાશી વિદ્યાપીઠ-અનારસ તરફથી પ્રસિદ્ધ થયો છે. આમાંથી ટીકાકારે એક કારિકાનો અંશ ઉધૃત કર્યો છે.

અભિધર્મકોશનું ૧૫૦૦૦ શ્લોકપ્રમાણ ભાષ્ય પણ જોદ્ધભિક્ષુ શ્રીરાહુલ સાંકૃત્યાયને મળી આવ્યું છે અને તેના ફોટો અર્ધિ હિદમાં લાવવામાં આવ્યા છે જે જિહાર સરકારને હસ્તક છે. એમ જિહાર એન્ડ ઓરિસા રિયર્સ સોસાયટીના જનરલના ૨૩ મા અંકના રાહુલ સાંકૃત્યાયનના જ લેખથી જાણ્યું છે. એ તો અત્યારે દુષ્પ્રાપ્ય છે પણ આના હુએન્ટસાંગ તથા પરમાર્થે દરેલા ચીની ભાષાનુવાદ તથા ટિપ્પેટિયન ભાષાંતરના આધારે પાશ્ચાત્ય વિદ્વાન લા વાલિ પૂર્વેએ આના કેંચ ભાષામાં અનુવાદ કરીને બેદ્દલ પ્રાચ્યાધ્યયન પરિષદ (Société Belge D'Etudes Orientales) દ્વારા પ્રકાશિત કર્યો છે, જે છ ભાગોમાં છે. આ ગ્રંથ અત્યારે મારી સામે છે. શ્રીમદ્દલવાદિ ક્ષમાશ્રમણે એક સ્થળે નામોદ્દેખપૂર્વક અભિધર્મ-કોશ ભાષ્યના એક ભાગની વિસ્તારથી સમાલોચના કરી છે. આ ભાગ લગભગ બરાબર સ્વરૂપમાં આ કેંચ ભાષાનુવાદમાં મળી આવે છે.

વાદવિધિ ગ્રંથ પણ વસુભંધુનો છે. આમાં આવતા તત્તોડ્યાદ્ વિદ્વાન પ્રત્યક્ષમ્ આ પ્રત્યક્ષ લક્ષણની પણ ગ્રંથમાં સમાલોચના કરવામાં આવી છે. આ ગ્રંથ અત્યારે તો નામશેષ જ છે, વસુભંધુનો સમય વિક્રમનો ચતુર્થ શતક મનાય છે.

ચતુઃશતકે અંથ એના નામ પ્રમાણે ચારસો શ્લોકપ્રમાણ છે. આનાં સોળ પ્રકરણો છે. એક એકમાં ૨૫ શ્લોકો છે. આના કર્તા જૌદ્ધાચાર્ય આચાર્યદેવ છે. સમય વિક્રમની ત્રીજી સદી ગણાય છે. આ અંથ પણ અત્યાર સુધી સંસ્કૃતમાં હુમ થઈ ગયો હતો. ડૉ. પી. એલ. વૈદ્યે ટિબેટિયન ભાષાંતરના આધારે એનાં પાછલાં ૯ પ્રકરણોનું સંસ્કૃતમાં પરિવર્તન કર્યું છે, જે પેરિસની કોઈ સંસ્થાદ્વારા કે અંથ ભાષાંતર સાથે પ્રકાશિત થયું છે. થોડા ફેરફાર સાથે આનું જ એક પ્રકાશન શાંતિનિકેતનથી પણ થયેલું છે. આમાંથી ટીકાકારે એક કારિકા ઉદ્ધૃત કરેલી છે.

પ્રમાણસમુચ્ચય તથા ન્યાયમુખના કર્તા જૌદ્ધાચાર્ય દિહ્નાગ છે. અંથકારે વસુ. ખંધુના શિષ્ય તરીકે બે ત્રણવાર આનો ઉલ્લેખ કર્યો છે. પ્રમાણસમુચ્ચય-ન્યાયમુખ પણ સંસ્કૃત ભાષામાં હુમ થઈ ગયા છે. પ્રમાણસમુચ્ચય દિહ્નાગનો પ્રમુખ અંથ છે. એના પહેલા પરિચ્છેદનું સંસ્કૃતમાં પરિવર્તન માયસોર યુનિવર્સિટીથી પ્રસિદ્ધ થયું છે. અંથકારે જૌદ્ધદર્શનિક ચર્યામાં મોટા ભાગે આ દિહ્નાગના જ અંથોને સામે રાખ્યા છે. દિહ્નાગની અનેક કારિકાઓ ઉદ્ધૃત કરીને તેનું વિસ્તારથી ખંડન કર્યું છે. છૂટાછવાયા ઉલ્લેખોના આધારે દિહ્નાગના અંથોનું સંસ્કૃતમાં ટિબેટિયન ચીની વિગેરે ભાષાંતરો ઉપરથી પરિવર્તન કરવા ઇચ્છતા સંશોધકોને આમાંથી વિપુલ સામગ્રી મળશે એ નિઃશંક છે.

આલંબનપરીક્ષા સામાન્યપરીક્ષા વિગેરે પણ દિહ્નાગના અંથો છે. નાનાંમોટાં સો પ્રકરણોની રચના દિહ્નાગે કરી છે. નામનો ઉલ્લેખ ન હોવાથી જાણી શકાતું નથી, પણ અંથકારે એમાંના ઘણા અંથો નજર સામે રાખ્યા હશે એમ જરૂર લાગે છે.

વૈશેષિકદર્શનસંખ્યામાં ચર્યામાં વાક્યકાર, ભાષ્યકાર તથા ટીકાકારના અભિપ્રાયોનું વર્ણન આવે છે. ઉપલબ્ધ પ્રશસ્તપાદભાષ્યમાં તથા ન્યાયસૂત્રના વાતસ્થાપનભાષ્યમાં એ હકીકત નથી આવતી, એટલે આ અંથો એનાથી ભિન્ન જ છે. વાક્યકાર ભાષ્યકાર તથા એના ઉપરના કોઈ ટીકાકારનો પહેલપહેલો ઉલ્લેખ આ અંથમાં જ મળે છે. અત્યારસુધી આ અંથોનું નામ પણ ક્વચિત્ સંભળાતું નથી. અધ્યયન-અવિદ્ધર્મ-ભાવિવિક્રા વિગેરે ન્યાયવૈશેષિક દર્શનના અંથકારોનાં નામોનો પ્રાચીન અંથોમાં ઉલ્લેખ આવે છે, પણ જેમ એ અંથો નષ્ટ થઈ ગયા છે તેમ આ વાક્ય, ભાષ્ય, ટીકાઅંથો પણ નષ્ટ થઈ ગયા છે, એમ જણાય છે.

સત્તાની ચર્યામાં એક કંટહટી નામની ટીકાનો બે ત્રણ વાર ઉલ્લેખ આવે છે. ચર્યાનું સ્વરૂપ એતાં ન્યાયસૂત્ર ઉપરની કે વૈશેષિકસૂત્રની આ કોઈ ટીકા હશે એમ લાગે છે. આ નામનું પણ સૌપ્રથમ દર્શન આ અંથમાં જ થાય છે.

મર્ત્યહરિના શુરવસુરાતનો ક્વચિત્ ક્વચિત્ નામોદ્લેખ જોવામાં આવે છે, પરંતુ વસુરાતના મતનું વિશિષ્ટ ખંડન હનુસુધી કોઈ અંથમાં જોવામાં આવ્યું નથી. इति मर्त्यहयादिमतम्, वसुरातस्य मर्त्यहयुपाध्यायस्य मतं तु એવા ઉલ્લેખપૂર્વક વિસ્તારથી પ્રસ્તુત નયચક્રમાં વસુરાતના મતનું નિરૂપણ અને ખંડન આવે છે.

પ્રશસ્તમતિનો અનેક વાર નામોદ્દેશ્ય વૈશેષિકદર્શન સંબંધી ગ્રંથોમાં આવે છે. પ્રશસ્ત-
મતિનો ઉદ્દેશ્ય પ્રીતિ પણ પ્રાચીન ગ્રંથોમાં આવે છે. પ્રશસ્તમતિનો ગ્રંથ વૈશેષિકદર્શન
ઉપરની કોઈ વ્યાખ્યા હશે એમ લાગે છે. બાહ્યકાર પ્રશસ્તપાદ અને પ્રશસ્તમતિ ભિન્ન છે.

શ્રીસિદ્ધસેન આચાર્યના નામે કેટલાક ઉદ્દેશ્યો પ્રસ્તુત ગ્રંથોમાં આવે છે કે જે
આ. શ્રીસિદ્ધસેન દિવાકરના ઉપલબ્ધમાન ગ્રંથોમાં મળતા નથી. આ સિદ્ધસેનસૂરિ શ્રીસિદ્ધ-
સેનદિવાકર જ સંભવતઃ હોવા ભેદ્ય છે. એ ઉદ્દેશ્યો એવા જેવા છે.

તથા ચ આચાર્યસિદ્ધસેન આદ્ય—

“યત્ર હ્યર્થો વાર્ધ્ય, વ્યમિચરતિ ન(ના)મિધાનં તત્ ॥” [વિં ૨૭૭]

“અસ્તિ-ભવતિ-ચિદ્રતિ-પદ્યતિ-વર્તેતયઃ સન્નિપાતવદ્ધાઃ સત્તાર્યાં દત્તવિશેષેણોક્તવાત્
સિદ્ધસેનસૂરિણ ॥” [વિં ૧૬૬]

ઉપરના વાક્યોના આધારે શ્રીસિદ્ધસેનદિવાકરજીનો ગ્રંથ કયો હશે અને એની રચના
કેવી હશે વિગેરે ગવેષણીય અને વિચારણીય છે.

આ ઉપરાંત પ્રસ્તુત ગ્રંથમાં નામોદ્દેશ્ય વિનાનાં તો કેટલાંયે અવતરણો છે. વાદો પણ આવા
સંખ્યાળંબ છે. પણ તે તે વિષયના ગ્રંથો હુમ્પ્રાપ્ત, કથાશ્રેષ્ઠ અથવા સર્વથા હુમ્પ્રાપ્ત થઈ ગયા હોઈ
તે સંબંધમાં કંઈ પણ કહેવું-કદવું કઠિન છે.

સાંખ્યના સંબંધમાં જ એવાં બે સ્થળો એવામાં આવે છે. એક ઉદ્ધૃત વચન આર્યાં છંદનું જ છે,
પણ તે ઈશ્વર કૃષ્ણની સાંખ્ય સમ્પતિમાં મળતું નથી. એકની તો અવતરણિકા પણ આ ભાતની છે.

તયે(યે)તદર્થસમ્બન્ધિની વ્યાક્યાતૈવ દ્વિતીયા ગાથા—

સુખં દુઃખં ચાનુશયં ચ [વારં] વારેણાયં સેવતે તત્ર તત્ર ॥

વિશન્તિ ચોર્નિ વ્યતિરેકિણ્નયઃ અજસ્તુ જાયામતિસત્વશુદ્ધઃ ॥ ૧ ॥

આ ગાથા કયા પ્રકરણની હશે? આ સાંખ્યગ્રંથ પણ કયો હશે? વિગેરે વિચારણીય છે.

૧. વસ્તુતઃ પૂર્વાપર સંબંધ તથા બાપારચના વિચારતાં એમ જણાય છે કે આ ગાથા કોઈ સાંખ્ય
ગ્રંથની નહિ, પણ કોઈ વૈદિક ગ્રંથની હશે. અને તેમાં પણ કોઈ ઉપનિષદની અને ખાસ કરીને શ્વેતાશ્વતર
ઉપનિષદની હશે. પૂર્વાપર મેળવતાં ગ્રંથકારે અહીં ત્રણ છંદો ઉદ્ધૃત કર્યાં છે, કે જે નીચે પ્રમાણે છે—

અજમેઘાં લોહિત-રૂપ્ણ-શુક્લં બહ્વીઃ પ્રજાઃ સુજમાર્ગાં સ્વરૂપાઃ ॥

અજો શ્વેકો જુષમાળોડનુશેતે જહાત્યેર્ના મુક્તમોગમજોડન્યઃ ॥ ૧ ॥ [શ્વેતાશ્વ ૪-૧-૫]

સુખં દુઃખં ચાનુશયં ચ [વારં] વારેણાયં સેવતે તત્ર તત્ર ॥

વિશન્તિ ચોર્નિ વ્યતિરેકિણ્નયઃ અજસ્તુ જાયામતિસત્વશુદ્ધઃ ॥ ૨ ॥

વ્રમા સત્તાયા સયુજા સુવર્ગૌ સમાનં વૃક્ષં પરિપત્તજાતે ॥

તયોરેકઃ પિપ્પલં ત્વાદ્રત્યનશ્રનમ્નન્યોડમિત્વાકરાતિ ॥ ૩ ॥ [શ્વેતાશ્વ ૪-૧-૬]

—આ ઉદ્ધૃત ત્રણ ગાથાઓમાં બીજા અંકની ગાથાને ૨૫૫૫ માનીને આધીજ તથૈતદર્થસમ્બન્ધિની

વાર્ષગણ્યનું પશ્ચિત્ત્ર શું અંતકારના સમયમાં વિદ્યમાન હશે ? એક એવું સ્થળ આવે છે કે અંતકારે જે વાતને સાંખ્યમતના નામે રજૂ કરી છે તે જ વાત લગભગ અક્ષરશઃ પાતંજલ યોગ-દર્શનના વ્યાસ ભાષ્યમાં (સૂત્ર ૨૧૨૪) ઉદ્ધૃત કરવામાં આવી છે. કયા અંતમાંથી એ પાઠ ઉદ્ધૃત કર્યો હશે એ ચોક્કસ નથી કહી શકાતું. 'પંચશિખના સૂત્રપાઠમાંથી ઉદ્ધરણ કર્યું' હશે એમ મનાય છે. નયચક્રમાં વાર્ષગણ્યતત્ત્વનો પણ એક સ્થળે ઉલ્લેખ આવે છે. એ પછી પશ્ચિત્ત્ર જેવા કોઈ વિશિષ્ટ અંતને આશ્રીને છે કે સામાન્ય રીતે સાંખ્યદર્શનને આશ્રીને છે એ વિચારણીય છે.

ઉપર જેનાં નામો ઉલ્લેખાદિ દ્વારા જાણી શકાયાં છે તેવા કેટલાક જ હુર્લેખ અથવા મૂળ સ્વરૂપે અપ્રાપ્ય અંથો આવી જાય છે. જેનાં નામો નથી જાણી શકાયાં એવા તો કેટલાયે અગ્નાત અંથો બાકી છે.

નિરૂપણ શૈલી.

આ. શ્રીમદ્ભવાદિની નિરૂપણશૈલીમાં અનેક સુંદર અને વિશિષ્ટ લાક્ષણિકતાઓ રહેલી છે. જેમ રાજસિંહાસન ઉપર વિરાજમાન રાજા વાદિ-પ્રતિવાદિઓનાં પરસ્પર વિરોધી કથનોને ધ્યાનપૂર્વક પહેલાં સાંભળી લે અને પછી નિષ્પક્ષપાતભાવે કોઈનો પણ તેજોવધ યા અપમાન કર્યા સિવાય મધુર શૈલીથી ફેંસલો આપે તે રીતે જૈનેન્દ્રશાસનરૂપી સિંહાસન ઉપર આરૂઢ થયેલા સ્યાદાદ નૃપતિ, એકાંતવાદને પકડીને પરસ્પર કલહ કરતા વાદિઓનાં પરસ્પર વિરોધી મંતવ્યોને પહેલાં ધ્યાનપૂર્વક સાંભળી લઈને પછી પરસ્પર વિરોધનું નિવારણ કરતો બધી દૃષ્ટિઓનો સમન્વય કરીને નિષ્પક્ષપાત ચુકાદો જાણે સાક્ષાત્ આપતા ન હોય ! એવો જ બરાબર, અંત્ર વાંચતાં, આભાસ-અનુભવ થાય છે. એક વાદી પહેલાં પોતાનાં મંતવ્યોનું પ્રદર્શન કરે છે, પછી બીજો વાદી જિલો થઈને પૂર્વના વાદીના કથનનું ખંડન કરીને પોતાના મતનું સમર્થન કરે છે, આ પ્રમાણે ક્રમશઃ સળંગ ચાલ્યા કરે છે. વચ્ચેમાં પ્રસંગે પ્રસંગે પરસ્પરના દૃષ્ટિબિદ્ધિઓને સમજવા જેવી અનેકાંતદૃષ્ટિના અભાવે વિરોધની કેટલી બધી છુદ્ધતા અને અપ્રતિષ્ઠિતતા છે એ બતાવવામાં આવે છે. અને છેવટે વિસ્તારથી એનો ચુકાદો આપવામાં આવે છે.

ઘણાખરા દાર્શનિક અંથોમાં વિપક્ષીઓ ઉપર જૂળ જ કઠોર આક્રમણ કરવામાં આવ્યું હોય છે, કેટલાકમાં શબ્દાટોપથી ભરપૂર ઉપહાસ જ જૂળ ઉડાવવામાં આવ્યો હોય છે, જ્યારે કેટલાકમાં વાગુબાણોનો એટલો બધો વરસાદ વરસાવવામાં આવ્યો હોય છે કે વિપક્ષીઓના હૃદયને જ વીધી નાખે છે. આ. શ્રી મદ્ભવાદીનું મૂળ નામ તો મદ્ભ હતું પણ સમર્થ વાદિ હોવાને લીધે મદ્ભવાદિ નામથી જ તેમની પ્રસિદ્ધિ હતી. આ. શ્રીમદ્ભવાદિના

વ્યાખ્યાતૈવ દ્વિતીયા ગાથા આ પ્રમાણે ટીકાકારે જણાવ્યું છે. જો કે મુદ્રિત શ્વેતાશ્વતરમાં સુલ્લ દુ.સ્ત્ર ગાથા નથી, તો પણ ૧ લી અને ૩ જી ગાથા બરાબર સાથે શ્વેતાશ્વતરમાં જ મળે છે. તેથી એવી સંભાવના થાય છે કે પ્રચલિત શ્વેતાશ્વતરમાંથી એ કદાચ પડી ગઈ હોય. જો કે આ પ્રમાણે કહેવું એ વધુ પડતું સાદસ છે જ, પરંતુ ઘણા અંથોમાં આવી રીતે પાઠો પડી જવાનું બન્યું છે, અને બને છે. શુરુપરંપરાના ભેદથી તો આવા પાઠોની હાનિવૃદ્ધિના પ્રસંગે ઘણા મળી આવે છે. પાઠકોને ઠીક લાગે તો આ વાત ઉપર વિચાર કરે.

ચરિત્રનું વર્ણન કરતા અંથોના આધારે જણાય છે કે છ છ મહિના સુધી રાજસભામાં આ શ્રીમદ્ભવાદિત્યે વાદ કર્યો છે. આમ છતાં પણ તેઓશ્રીની નિરૂપણશૈલીની અદ્ભુત લાક્ષણિકતા એ છે કે એમણે એકે એક શબ્દને ઉપયોગ બહુ કાળજીપૂર્વક કર્યો છે. એમની નિરૂપણશૈલી એટલી બધી નિર્મળ સુંદર છે કે ગમે તેવા કદર વિરોધીને પણ અતિપ્રિય થઈ પડે તેવી છે. આનાં એક બે ઉદાહરણો એવા જેવાં છે.

(૧) (મૂલ) સ્વેત ઘચનેન તત્ તદ્ ઘચનં વિરુદ્ધેત—

(ટીકા) ‘વિરુદ્ધેત’ इति “आशंका(शंसा)वचने लिङ्” [पाणिनिव्या० ३। ३। १३४] कथं मुखनिष्ठुरे ‘विरुद्वते एव’ इत्यवधार्य उच्यते। कथञ्चिद् विरुद्वेत इति दाक्षिण्यमाचार्यः स्वकं दर्शयति।”

(૨) “सर्वेषां वाक्य-भाष्य-टीकाकाराणां श्लोकार्थमतानुवर्तित्वात् स एव अनाप्तोऽ-सत्यवादी चेत्त्येतदपि स्यात् इति लोकानुवृत्त्या सादां कमिवोच्यते मा भूत् तीर्थं करगोरवा-छप्रमतिभिः ‘अनाप्त एव’ इति निष्ठुरवचनकुपितैः सह तद्भक्तैः कलह. इति।”

આવાં આવાં અનેક સુંદર ઉદાહરણો અંથમાં સ્થળે સ્થળે આવે છે.

સમાશ્રમણુ મહાવાદિનું વ્યક્તિત્વ

‘अनु मल्लवाचिनं तार्किकाः’ [सिद्धहेम० २। २। ३९] આ શબ્દોથી કલિકાલસર્વશ્રી હિમચંદ્રસૂરિણએ જેમને શ્રેષ્ઠ તાર્કિક તરીકે વર્ણવ્યા છે, એ વાદિ પ્રભાવક આં શ્રીમહાવાદિનાં વ્યક્તિત્વનું વર્ણન કરવું એ સામર્થ્ય બહારની વસ્તુ છે. આ નયચક્ર અંથ એમના સ્વપરસમયના અગાધ જ્ઞાનની પટે પટે સાક્ષી પૂરે છે. આગમિક, દાર્શનિક, વૈદિક, વૈષ્ણવ વિગેરે અનેક વિષયોમાં એમનું સાંગોપાંગ પારશ્રામિત્વ હતું એ સ્થળે સ્થળે સ્પષ્ટ દેખાય છે. પાણિનિવ્યાકરણના પરિવારભૂત ધાતુપાઠ, ગણપાઠ, પાતંજલમહાભાષ્ય વિગેરે વ્યાકરણના અંથોને તો બાજુ થી જ ન ગયા હોય એમ તે તે પટે પટે આવતા ઉદ્ભવેળો અને ચર્ચાઓથી સ્પષ્ટ માલુમ પડે છે. વાક્યપટ્ટીયને તો ડગલે ડગલે ઉપયોગ કર્યો છે. દાર્શનિક અને આગમિક સાહિત્યસંબંધી અંથકારનું જ્ઞાન અગાધ હોય એ તો સિદ્ધ જ છે, પણ તેનાથી અતિરિક્ત વૈદિક-ચાર્ણિક અને ઔપનિષદ વિગેરે વિષયોનું જ્ઞાન પણ પૂરવશાહિ નહીં પણ સર્વશ્રાહિ અને સાંગોપાંગ હતું, એ તે તે સ્થળોએ આવતી માર્મિક સમાલોચના અને યથાસ્થાન ચોજનાથી સ્પષ્ટ જણાય આવે છે.

આં શ્રીમહાવાદિની કુશળતા પણ અદ્ભુત છે. દરેક દર્શનના અનતિમહત્ત્વનાં મંતવ્યોની ચર્ચામાં અંથકાર ખાસ ઊતરતા નથી. પહેલાં તો તેઓ તે તે દર્શનનાં પ્રાણુભૂત મંતવ્યોને સુંદી કાઢે છે, અને પછી વિસ્તારપૂર્વક તેનું ઉપપાદન કરીને તે તે મંતવ્યોની અનેક વિકલ્પોથી માર્મિક સમાલોચના કરે છે. એકે એક વિષયનો એટલો બધો ઊઠાપોઠ કરે છે કે કોઈપણ વાદિને પોતાના પક્ષના સમર્થનમાં કંઈ પણ કહેવાનું રહી જાય એવું સ્થાન રહેવા જ દેતા નથી.

આ. શ્રીમદ્ભવાદિની એક ખૂબી એ પણ છે કે એમને દરેક વાતની મૌલિક વિચારણામાં

ધણા રસ છે. પછી તે સ્વસ્થમયસંબંધી હોય કે પરસ્થમયસંબંધી. કોઈપણ ચર્ચા કરે એમાં એના મૂળગ્રંથ સુધી ઠેક પહોંચી જાય છે. જૈનદર્શન સર્વનયસમૂહાત્મક છે એમ સ્થળે સ્થળે શાસ્ત્રોમાં જણાવ્યું છે અને આપણે પણ રોજ એ વાતનું ઉચ્ચારણ કરીએ છીએ. જો વસ્તુસ્થિતિ આમ છે તો તે તે નયોનાં ઉત્થાનથીજ શાસ્ત્રોમાં હોવાં જ જોઈએ આ એક સહજ પ્રશ્ન છે. જૈનદર્શનનું જે મૂળભૂત સ્વરૂપ છે તે તેના મૂળભૂત ગ્રંથોમાં ન હોય એ સંભવી જ ન શકે. આ. શ્રીમદ્ભવાદીએ દરેક આરાગ્યોના અંતે તે તે નયોનું મૂલ નિબંધન આર્ષગ્રંથોમાં-આગમોમાં ક્યાં ક્યાં છે, એ તે તે આગમોમાંથી પાઠો ઉધ્ધૃત કરીને જણાવ્યું છે. જેમકે—

“કિમેતાઃ સ્વમનીષિકા પ્વોચ્યન્તે, અસ્તિ કિચ્ચિદ્ નિવન્ધનમસ્ય આર્થ(ર્ષ)મપિ-
 इति ? ‘अस्ति’ इत्युच्यते, तद्यथा-निर्गमवाक्यमप्यस्य “दुवाल्संगं गणपिङ्गमेगं
पुरिसं पङ्कजम्” [] इत्याद्यर्थ(र्ष) ? ग्रन्थ साक्षित्वेन बाह
 एतन्मतसंवादिनम् । ” [વિ. ૩૩૧]

“મા મંસ્થાઃ સ્વમનીષિકયૈવોચ્યતે इति, जैनागमोऽप्येवमित्यत आह-उपनिवन्धनं
 यतोऽस्य निग(र्ष)मस्तद्यथा-“इमा णं भंते” इत्यादि । ” [વિ. ૩૫૭]

સર્વનયાનાં જિનપ્રવચનસ્યૈવ નિવન્ધનત્વાત્ કિમસ્ય નિવન્ધનમિતિ चेत्, उच्यते निवन्धनं
 चास्य “आया भंते नाणे अन्नाणे” इति स्वामी गौतमस्वामिना पृष्टः व्याकरोति-“गोयमा
 नाणे नियमा जाता”..... [વિ. ૬૧]

આ જ પ્રમાણે પરસ્થમયસંબંધી વિચારો પણ તે તે મૂળ ગ્રંથોને આશ્રીને જ અધિકાર
 વર્ણવે છે. આ પ્રકારની નિરૂપણશૈલી તે તે વિચારોનાં મૂળ અને ક્રમિક વિકાસને શોધવા
 ઇચ્છતા સંશોધકોને અવશ્ય સહાયરૂપ થઈ પડશે.

કલિકાલસર્વજ્ઞ આચાર્યપ્રવર શ્રીહેમચન્દ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજે સિદ્ધહેમ ૨. ૨. ૩૬ સૂત્રની
 બૃહદ્દૃષ્ટિમાં અનુ સિદ્ધસેન કવચઃ, અનુ મહાવાદિનં તાર્કિકાઃ, ઉપોમાસ્વાતિં સગ્રહીતારઃ, ઉપ
 જિનમદ્રક્ષમાધ્રમણં વ્યાખ્યાતારઃ । તસ્માદન્યે હીના इत्यर्थः । આ સ્વરૂપના વર્ણનમાં ભગવાન
 સિદ્ધસેનદિવાકરજીને તાર્કિકશ્રેષ્ઠ ન કહેતાં આચાર્ય શ્રીમદ્ભવાદિજીને જ તાર્કિકશ્રેષ્ઠ
 કહ્યા છે, એ ધ્યાન ખેંચનારી બીજા છે. બીજા સ્થળે પણ કવ સિદ્ધસેનસ્તુતયો મહાર્થાઃ
 [અયોગવ્યવચ્છેદદ્વાર્ત્રિશિકા શ્લોક ૩૦] એ શબ્દોથી સ્તુતિકાર ભ૦ સિદ્ધસેનદિવાકરજીના
 કવિત્વનું જ સવિશેષ સૂચન કર્યું છે. ભગવાન ઉમાસ્વાતિ અને આગમધર શ્રીજિનભદ્રગણિ
 ક્ષમાધ્રમણજીનું પ્રભુ શ્રીહેમચન્દ્રસૂરિજીએ કરેલું વર્ણન એટલું બહુ યથાર્થ છે કે એમાં કોઈ
 પણ વિવાદને અવકાશ જ નથી. તો પછી ભ૦ સિદ્ધસેનદિવાકર જેવા પ્રસિદ્ધ દર્શનિકને
 છાડીને ભ૦ મદદવાદિને પ્રભુ શ્રીહેમસૂરિએ શ્રેષ્ઠ તાર્કિક તરીકે વર્ણવ્યા છે, એ સ્વાભાવિક
 રીતે જ ધ્યાન ખેંચનારી હકીકત છે. વિચાર કરતાં એમ જણાય છે કે—જૈન પરંપરામાં પ્રતિષ્ઠિત
 યથેલી ઘણી વિચારધારાઓ સમ્મતિને ઉપજાવીને છે તો પણ દરેક વાદોનું ક્રમશઃ વિશિષ્ટ
 વ્યવસ્થિત રીતે તાર્કિક પ્રણાલિકાથી સૌ પ્રથમ ખડન કરનાર હોય તો તે આ૦ શ્રીમદ્ભ-
 વાદી જ છે. જેમણે અંથો રચ્યા નથી જેમના અંથો ઉપલબ્ધમાત્ર નથી એવા પરવાદિવિજેતા

મહાપુરુષોની આમાં વાત નથી, પરંતુ ઉપલબ્ધમાન અંધોમાં આવી શુદ્ધ તાર્કિકશૈલીથી વ્યવસ્થિત રીતે પરદર્શનોનું ખંડન કરનારો એ સૌપ્રથમ કોઈ અંધ હોય તો તે મહત્ત્વાદિ ક્ષમાશ્રમણનું નયચક્ર જ છે એમ કહેવું જરા પણ ખોટું નથી. દિવાકરજીના સમ્મતિની રચના તર્કપ્રધાન હોવા છતાં યે સુખ્યતથા આગમપ્રસિદ્ધ નયોનું જ વિવેચન કરનારી છે. એમાં જે અનેકાન્તની વ્યવસ્થા કરવામાં આવી છે તે ત્યાર પછીના ગદ્યાય આચાર્યોની વિવેચનામાં મૂળાધાર ધર્મ ગઈ છે. ખુદ આં શ્રીમદ્ભવાદિએ પણ દિવાકરજીના સમ્મતિ ઉપર ટીકા રચી હતી, આમ છતાં યે બધાં પરદર્શનોનું વ્યવસ્થિત રીતે તાર્કિક શૈલીથી ખંડન કરનારો સૌપ્રથમ અંધ આં શ્રીમદ્ભવાદિનું નયચક્ર જ છે. આથી જ યનુ મલ્લવાદિતં તાર્કિકાઃ આ પ્રમાણે આં શ્રીહેમસૂત્રજીએ કરેલું વર્ણન ગરાગર વિચારપૂર્વક અને યથાર્થ જ છે. હુદ્દેવની વાત એટલી જ છે કે આં શ્રીમદ્ભવાદિનું ભાષ્ય સ્વતંત્રતથા નથી મળતું. એ એ ઉપલબ્ધ હોત તો આપણે એમના અદ્ભુત અને અપ્રતિમ તાર્કિકત્વનો સવિશેષ પરિચય કરી શકત. અત્યારે તો ટીકામાં આવતાં પ્રતીકો જ સુખ્ય આધાર છે.

ટીકા

ટીકાનું નામ ન્યાયાગમાનુસારિણી છે. इति नियममङ्गो नवमोऽध्यायः श्रीमद्भवादिप्रणीत-
नयचक्रटीकायां न्यायागमानुसारिण्यां सिद्धचरि(र)गणिवादिक्षमाश्रमणद्वयायां समाप्तः आ
પ્રમાણે અંધમાં આવતા ઉદ્દેશથી જ આ નામ સ્પષ્ટ જણાય છે. ટીકાનું 'નેવું' નામ છે તેવી જ
ગરાગર રચના છે. મહાવાદીએ જે જે વિષય ઉપર પોતાનું ભાષ્ય લખ્યું છે તે તે બધા જ
વિષયોનું અંધકારે લંગાણ વિસ્તારથી વિવેચન કર્યું છે. એટલે જે જે હકીકત આં શ્રીમદ્ભ-
વાદીની સ્વપરસમયપારંગતતા સંબંધમાં જણાવી છે તે ગંધી જ ટીકાકારના સંબંધમાં પણ
લાગુ પડે છે. ટીકાના નામ પ્રમાણે ટીકામાં જેમ દાર્શનિક અર્થોએ છે તેમ આગમિક હકીકતો
પણ ધણી જ આવે છે. સામાન્ય રીતે દાર્શનિક અંધોમાં આગમિક નિરૂપણો બહુ જ વિરલ
પ્રમાણમાં હોય છે, જ્યારે પ્રસ્તુત ટીકામાં ઘણાં સ્થળોએ દાર્શનિક અર્થો આગમિક વિચારોથી
મિશ્ર છે. અનેક સ્થળોએ દાર્શનિક વિચારોની સાથે આધ્યાત્મિક વિચારોની એવી સુંદર યોજના
કરેલી છે કે સુવર્ણમાં મુગધનો જેમ યોગ થાય તેમ અંધમાં સુંદર યોગ જોવામાં આવે છે.
આ આધ્યાત્મિક વાક્યરચના પણ એવી સુંદર હોય છે કે ચિત્તને આનંદથી ભરપૂર કરી દે છે.
એક સ્થળે જણાવ્યું છે કે—“જે સંસારમાંથી મુક્ત થવાની વાત કરવામાં આવે છે તે સંસારને
આત્માએ જાતે જ ભણો કર્યો છે. જેમ કોઈ માણસ હૃદયકા ઉપર જોડીને પોતે જ વેગથી
હૃદયકાને હલાવે છે અને પોતે જ તેમાં ભમે છે તે રીતે આત્મા પણ પોતે જ પ્રવૃત્તિ કરીને
અતુર્ગતિરૂપ સંસારને ગતિમાન કરે છે અને પછી પોતે જ તેમાં ભમે છે.” આર્થિક દૃષ્ટિએ

૧. चैतन्यस्य रागादिविपरिणामाद् उपयोगस्यातन्त्र्येण बद्ध्वाऽऽत्मनाऽऽत्मानमस्वतन्त्रो करोति । तेनैव च
स्वयंकृतेन वन्द्येतास्यातन्त्रोक्रियते मद्येनेव स्वयं पीतेन मद्यः, स्वयं पूरितवेगया दोलयेव वा पुष्पो भ्रम्यते
कर्मदोलया कर्मबन्धेन रूपादिमत्स्वनायनन्तश्च आपयते ॥

આમાં ટાંધે નહું છે એમ કહેવાનો આશય નથી, પણ શાબ્દિક દૃષ્ટિએ એમાં હીચકાતું જે સુંદર દૃષ્ટાંત આપવામાં આવ્યું છે તે તો ખૂબ જ ગમી જાય તેવું છે.

ટીકામાં આવતી કેટલીક આગમિક હુકીકતો એવી છે કે ઉપલબ્ધમાન આગમિક સાહિત્યમાં પણ અત્યારે લાગ્યે જ એવામાં આવે છે. આવા એક બે ઉદાહરણો આપું છું. આશા છે કે આગમરસિકોને એ ખૂબ જ ગમી જશે.

‘ યોનિપ્રામૃતાદિમ્યશ્ચ અન્યથૈવ સર્વયોન્યુત્પત્તયઃ । દ્વિવિધા યોનિયોનિપ્રામૃતેઽભિહિતા, સચિત્તા અચિત્તા ચ । તત્ર સચિત્તયોનિદ્રવ્યાણિ સંયોજ્ય ભૂમૌ નિચ્ચાતે દન્તરહિતમનુષ્યસર્પા- દિજાત્યુત્પત્તિઃ, અચિત્તયોનિદ્રવ્યયોગે ચ યથાવિધિ સુવર્ણ-રજતમુક્તાપ્રવાલાદ્યુત્પત્તિરિતિ । ’ [પાં ૧૨૬]

“ સુપમસુષમાયાં સુપમાયાં સુપમદુઃપમાયાં ચ અત્રૈવ ભારતે ક્ષેત્રે દેવલોકવદ્ (ભાવભેદાઃ) ભવન્તિ-પ્રતનુક્રોધ-માન-માયા-લોભાઃ.....પ્રજાઃ,.....સ્વાદુ-સુરમિજલા ચતુરહ્ગુલહરિત-વૃણા નિમ્નોન્નતવર્જિતા ભૂમિઃ ।તથા દુઃપમસુપમાયાં સુહૃદુઃસમત્વાદ્ ભૂયિષ્સુસત્વાચ મનુષ્યલોકવદ્ ભાવભેદાઃ । દુઃપમાયામ્ આહાર-ભય-મૈથુન-પરિગ્રહસંજ્ઞાપ્રાચુર્યાદ્ અધર્મકર્મો-ન્માર્ગપ્રસ્થાનભૂયિષ્ત્વાચ તિર્યગ્લોકવદ્ । દુઃપમદુઃપમાયાં નરકલોકવદ્ દુઃષૈકરસત્વાત્ । યથા કૃત-ચેતા-દ્વાપર-કલિયુગસંજ્ઞાવિભાગેષુ વ્યાખ્યાવિકલ્પમાત્રભેદેષુ યુગેષુ ॥ ” [પાં ૧૨૬]

“ અસજાતીયૈત્યાદિ યાદવ્ અસ્માન્ પ્રતિ ભવન્તમિ[તિ ?] । અથાવધારિતાર્થા પતે લઘ્વાદ- (દિ ? વ્યો ?) હેતવો ગુર્વાદ્યસજાતીયલક્ષણવ્યાવૃત્તાર્થવિપયાઃ, તતસ્તેષામસજાતીયલક્ષણ- વ્યાવૃત્તાર્થવિપયતાયા વિશેષહેતોઃ પદ્યધર્મતૈવ મૂલતસ્તત્રાસ્માન્ પ્રતિ તાવદપક્ષ ધર્મત્વમ્ । તદ્યથા-‘ ણિચ્છયમ્નો સત્ત (ઘ્વ)લહું ’તિ ગાથા ।

નિષ્કૃપ્ય-અવધાર્ય ચયતઃ—જ્ઞાનતઃ પરમાર્થનયતો વા સર્વથા લઘુ સર્વે વા લઘુ ન વિચિતે, તથા સર્વગુરુ દ્રવ્યં પરમાણુદ્વિપ્રદેશ(ચ ?)સંસ્થેયાન્તાનાં કેપાશ્ચિદ્ અનન્તપ્રદેશાનાં ચ સ્કન્ધાનાં શેષદ્રવ્યાણાં ચ અગુરુલઘુત્વાત્, તતઃ પરમ્ આપેક્ષિકલઘુગુરુપરિણામિત્વાત્ ।

વ્યવહારનયેન તુ યુજ્યતે લઘુત્વં ગુરુત્વં વા, અન્યોઽન્યસ્માદ્ લઘુગુરુર્વેતિ । વાતં રાતિ ઇતિ વાતરાઃ, વદરપ્રમાણ(ણઃ ?) વાદરા વા સ્કન્ધાઃ સ્થૂલા इत्यर्थः ।

‘ ણ ઇતરેસુ ’ ન(ને)તરેષુ. પ્રાગુક્તપરમાણ્વાદિષુ સૂક્ષ્મેષ્વગુરુલઘુત્વમંવેત્યર્થઃ ॥ ૧ ॥ અન્યતઃ ગુરુતાયામિત્યાદિ । નિરપેક્ષૈકાન્તગુરુતાયામ્ પતદેવ ‘ પતેત્ ’ પવન(પતન) ક્રિય- મેવ સ્યાત્, ન તિષ્ઠેત્ ન અર્થઃ ગચ્છેત્, ગુરુત્વાત્ । ” [પાં ૧૮૯]

આવા અનેક પાઠો છે. એ એનો પૃથક્ સંગ્રહ કરવામાં આવે તો એક નાની પુસ્તિકા થાય એટલા છે.

નયચક્રની અંતે આ. શ્રીમદ્ભગવાદિની જે વિશિષ્ટતા તથા મહત્તા ઉપર વર્ણવવામાં આવી છે તે બધું વર્ણન ટીકાના આધારે જ સુખ્યતથા હોઈ ટીકા અને ટીકાકારના સંબંધમાં પણ યથાયોગ લાગુ પડેજ છે એટલે એની પુનરુક્તિ નથી કરતો.

ટીકાકાર.

इति नियमभङ्गो नाम नवमोऽध्यायः श्रीमल्लवादिप्रणीतनयचक्रटीकायां न्यायागमानु-
सारिण्यां सिद्धसुरिगणिवादिक्षमाधमणद्वयायां समाप्तः आ प्रकाशना नवमा आशने अंत
આવતા સંધિવાક્યના આધારે અંતકારનું 'સિંહસૂરિ' નામ જણાય છે. પરંતુ મારી સંભાવના
છે કે અહીં શુદ્ધ શબ્દ 'સિદ્ધસૂર' છે અને ટીકાકારનું સાચું નામ 'સિદ્ધસૂર' જ હોયું જોઈએ.
મારી આ સંભાવનાનો સુખ્ય આધાર તત્ત્વાર્થસૂત્રના ટીકાકાર આ. શ્રીસિદ્ધસેનગણિએ
ટીકાને અંતે આપેલી નીચે સુજ્ઞાની પ્રશસ્તિ છે.

आसीद् दिक्षगणि क्षमाधमणतां प्रापत् क्रमेणैव यो
विद्वत्सु प्रतिभागुणेन जयिना प्रख्यातकीर्तिर्भृशम् ।
बोढा शीलभरस्य सच्छ्रुतनिधिर्मोक्षार्थिनामप्रणी-
जैर्ज्वालामलमुच्चैर्निजतपस्तेजोभिरव्याहृतम् ॥ १ ॥

यत्र स्थितं प्रवचनं पुस्तकनिरपेक्षमक्षतं विमलम् ।
क्षिप्यगणस्तम्प्रदेयं जिनेन्द्रवक्त्राद् विनिष्क्रान्तम् ॥ २ ॥

तस्याभूत् परवादिनिर्जयपटुः सैही दधच्छ्रुतां
नाम्ना व्यज्यत सिंहसूर इति च ज्ञातासिलार्थागमः ।

क्षिप्यः शिष्टजनप्रियः प्रियहितव्याहारचेष्टाश्रयाद्
भग्यानां शरणं भवौघपतनछेदार्थितानां सुधि ॥ ३ ॥

निर्धूततमःसंहति-रखण्डमण्डलशशाङ्कसच्छाया ।
अद्यापि यस्य कीर्तिर्भ्रમति दिगन्तानविश्रान्ता ॥ ४ ॥

क्षિપ્યસ્તસ્ય યંભૂવ રાજિ(જ ?)કશિરોરત્તપ્રભાજાલક-
વ્યાસક્ષાચ્છુરિતસ્ફુરન્નસ્યમણિપ્રોક્તાસિપાદદ્વયઃ ।
માસ્વામીતિ વિજિત્ય નામ જગૃદે યસ્તેજસાં સમ્પદા
માસ્વન્તં ભવનિર્જયોદ્યતમતિર્વિદ્વજ્જનાપ્રેસરઃ ॥ ૫ ॥

મૂળ ઉત્થાન-ખીજ કોઈ હોય તો તે પરમ સ્નેહી પૂજ્ય સુનિરાજ શ્રીમાન્ પુણ્યવિજયજી મહારાજ સાહેબ જ છે. તેઓશ્રીની આજ્ઞા થઈ કે મારે નયચક્ર વિષે કંઈ પણ લખવું જ લખવું. આ તેમની આગ્રહ અને સ્નેહભરી પ્રેરણાને વશ થઈને જ આ લેખ લખવાનું બન્યું છે. એટલે લેખની જવાબદારી મારી હોવા છતાં પણ આતું સાચું કર્તૃત્વ હોય તો તે પુણ્ય-નામધેય પૂજ્ય સુનિરાજ શ્રીમાન્ પુણ્યવિજયજી મહારાજ સાહેબનું જ છે.

અંતે એ જ પૂર્વે જણાવેલ વાતનું પુનરુચ્ચારણ કરું છું કે:—

શાસનદેવ ! અમારી અંતઃકરણથી અભ્યર્થના છે કે મદલવાદિ ભગવાનનું ભાખ્ય કોઈ પણ અજ્ઞાત સ્થળના જ્ઞાનભંડારમાં ગુપ્ત હોઈ લુપ્ત મનાતું હોય તો તેને સત્વર પ્રકાશમાં લાવીને વાદિપ્રભાવકના આ દર્શનપ્રભાવક અંચની સાંગોપાંગ વ્યવસ્થાનું પુણ્ય કાર્ય કરો.

॥ જયતિ સ્યાદ્વાદિપ્રવચનમ્ ॥

સં. ૨૦૦૩ ચૌષ વદિ ૭

પુના સીટી

સુનિ જંબૂવિજય.

મહાન પુરુષ શ્રી ગાંધીજીનો સ્વર્ગવાસ.

સમગ્ર પ્રજાની અહિંસાના પ્રેરક, ઉપાસક અને અહિંસાનો પયોગામ દેશોદેશ પહોંચાડનાર, સત્યના દિમાયતિ, બહુચર્ચના પાલક દેશની આગાહીના સર્જનહાર, જેની દુનીયામાં, એક મહાન પુરુષ તરીકે ગણના થયેલ એવા મહાન નરનું તા. ૨૦-૧-૧૯૪૮ શુક્રવારના રોજ કરુણ અવસાન થયેલું છે, જેને માટે એક સરખો પૂજ્યભાવ ધરાવનાર સમગ્ર પ્રજાને તેથી મહાન ખોટ પડી છે. સેંકડો કે હજારો વર્ષો આવા પુરુષો દેશમાં જ્યારે પ્રાચીન પરંપરાની બેઠીમાં જકાઈ અનેક દુઃખો અનુભવતી હોય છે ત્યારે કુદરતના નિયમ પ્રમાણે જન્મે છે અને તેને હાથે દેશનો ઉદ્ધાર થાય છે તે જોઈ વિદાય લે છે, તેમ આમાં તેવો ભાવિનો સંકેત હશે મૃત્યુને કાષ્ઠ રોષી શકવું નથી એક સમયની પણ પધ્ધત થતી નથી પણ આવા દેશ ઉદ્ધારક મહાન પુરુષનું આવું કરુણ મૃત્યુ થાય તે પ્રજાને અતિ દુઃખદાયક અને છે. મહાત્મા ગાંધીજી ભારતવર્ષની નૂતન સંસ્કૃતિના પ્રણેતા, ધડનાર આલીશ કરોડ માનવીના ઉદ્ધારને ખાતર પોતાના જીવનનું બલિદાન આપી એ મહાન પુરુષ આજે અમર થયા છે. તેમની બધી શ્રમશાન યાત્રા જૂતકાળમાં કાષ્ઠપણ દેશના ઉદ્ધારકની થઈ હોય તેમ ઇતિહાસમાં જણાયું નથી. અહિંસાના દિમાયતિ, દેશ ઉદ્ધારક અને દેશને સ્વતંત્ર અપાવનાર તે મહાન વ્યક્તિનું ભારત વર્ષના ઇતિહાસમાં સ્વર્ણ અક્ષરોથી વરસોના વર્ષ સુધી નામ પૂજ્યભાવ સાથે જળવાઈ રહેશે.

હવે આપણે તેમણે મુકેલા આદર્શોને અમલમાં મુકી આવેલી સ્વતંત્રતા જળવળી રાખી પ્રાણી માત્ર પરની અહિંસા (મન, વચન અને કાયાથી) ટકાવી રાખીએ જેથી ભવિષ્યમાં દેશ પ્રજા સુખી, નિરોગી, સમૃદ્ધિવાન થાય તે માટે તેમજ એ મહા પુરુષને અખંડ અનંત શાંતિ પ્રાપ્ત થાયો તે માટે પરમાત્માની પ્રાર્થના કરીએ છીએ.

અમદાવાદના નગરશેઠ શ્રીકસ્તુરભાઈ મણિભાઈનો સ્વર્ગવાસ

તા. ૨૮-૧-૪૮ બુધવારના રોજ થોડો વખત માંદગી ભોગવી શ્રીકસ્તુરભાઈ શેઠ અદ્વાવન વર્ષની વયે પંચત્વ પામ્યા છે. શુભારે પાંચ સૈકા અને વંસપરંપરા (સાત પેઢી) થી ચાલતી આવતી નગર-શેઠાઈ તેમને પણ વરેલી હતી. શેઠ સાહેબે જૈનસમાજની ઘણી કિમત સેવાઓ-શેઠ આચાર્યદેવ કલ્યાણજીની પેઢીનું અધારણ સને ૧૯૪૨માં ધણું હતું ત્યારે, પેઢીના એક કેશને અંગે વિલાપત ગયા હતા, શ્રીશત્રુંજય તીર્થના રૂપોપાના કેશમાં તેઓશ્રી કૃતેદં રીતે દોરવણી આપી હતી. સમેતશિખર પદાડ અરીદવામાં, અખીલ ભારતવર્ષિય મુનિસંમેલન મળ્યું, સફળ થયું તેમાં, મુખ્ય ભાગ તેઓશ્રીને હતા. જૈન કોમના મુખ્ય આગેવાન તરીકે પોતાને જાગૃતી રીતે અનેક સેવાઓ આપી હતી. તેઓશ્રીના સ્વર્ગવાસથી સકલસંધને એક મહાન નાવકની ખોટ પડી છે. સ્વર્ગવાસી તે આત્માને અખંડ, અનંત શાંતિ પ્રાપ્ત થાઓ એમ પરમાત્માની પ્રાર્થના કરીએ છીએ.

શેઠ નાગરદાસ પુરુષોત્તમદાસનો સ્વર્ગવાસ

શ્રીયુત શેઠ નાગરદાસ પુરુષોત્તમદાસ રાણપુરનિવાસી થોડા વખતની ખિમારી ભોગવી તા. ૨૧-૨-૧૯૪૮ ના રોજ ૮૪ વર્ષની વૃદ્ધવયે પોતાના નિવાસસ્થાન રાણપુરમાં પંચત્વ પામ્યા છે. બાલ્યાવસ્થાથી સ્વશક્તિ અને સાંસારિક વ્યાપારમાં સિંગાપુર જેવા દૂર દેશાવરમાં જઈ વાણિજ્ય કુશળતાવડે ઘણા વર્ષો રહી સારી લક્ષ્મી સંપાદન કરી હતી, અને પ્રોદાવસ્થાની સફળતા થતાં આત્મકલ્યાણ સાધવાની દૃષ્ટિએ દેશમાં આવી દેવ, શુરુ, ધર્મની હિપાસના કરવા લાગ્યા હતા. સ્વોપાજિત તે દ્રવ્યને તીર્થયાત્રા, પ્રતિષ્ઠા, જીવદયા કેળવની વગેરે અનેક માર્ગિક કાર્યોમાં સફળ્ય કરી મનુષ્ય જન્મનું સાર્થક કરી રહ્યા હતાં. સભામાં પણ યાનોદ્ધાર મટે એક શ્રી રકમ આપી સાથે પેદ્રત પદ સ્વીકાર્યું હતું. શારીરિક શક્તિ ઘટતાં કેટલાક વખતથી પોતાના નિવૃત્તિ નિવાસમાં રહેવા લાગ્યા હતા. મૃત્યુ એટો કર્મોધિન-કુદરતી નિયમ છે તેને કોઈ અટકાવી શકતું નથી. શેઠશ્રી નાગરદાસભાઈ માયાળુ, મિલનસાર, સરલ-હૃદયી અને શ્રદ્ધાવંત પુરુષ હતા. તેમના સ્વર્ગવાસથી સજ્જાને એક ધર્મી પુરુષની ખોટ પડી છે તેમના પવિત્ર આત્માને અખંડ અનંત શાંતિ પ્રાપ્ત થાઓ તેમ પરમાત્માની પ્રાર્થના કરીએ છીએ.

આ માસમાં નવા થયેલા માનવંતા સભાસદો.

૧	શ્રી વર્ધમાન જૈન તરવ પ્રચારક વિદ્યાલય		
	દા. શાહ મુલાખચંદ્ર બનાજી	(૧)	લાઈફ મેમ્બર
૨	શ્રીકે. છોટાલાલ વીરચંદ	(૧)	શિવમંજ
૩	શ્રી સુનીલાલ નગીનદાસ હવણજી	(૧)	મીલોગામ
૪	„ ચીમનલાલ હંસરાજ	(૧)	નવસારી
૫	„ પ્રાણલાલ કીરચંદ સુંદરજી	(૧)	પ્રતાપપાટણ
૬	શાહ મુનીલાલ ઉમેદચંદ	(૧)	અમૃતસર
૭	„ કેશવલાલ મંગળચંદ	(૧)	જોરાવરનગર
૮	„ કેશવલાલ કીલાચંદ	(૧)	મુંબઈ
૯	વહોગ મંગળદાસ નરસીદાસ	(૧)	„
૧૦	શ્રી હરેલાલ જૈન ઉપાશ્રય		જોરાવરનગર
	દા. શ્રી પત્રાલાલ ઉમાભાર્ગ	(૧)	અમદાવાદ
૧૧	શ્રી ઉજ્જવલભાઈની પર્મશાળા		
	દા. શ્રી કેશવલાલ દલસુખભાઈ	(૧)	„
૧૨	શ્રી સોમચંદ ડી. શાહ	(૧)	પાલીતાણા
૧૩	શ્રી દમ્પતીચંદાસ કેશવજી માણેકચંદ	(૧)	સાંતાક્રુઝ
૧૪	શાહ લક્ષ્મીચંદ દામજી	(૧)	મુંબઈ

બીજા વર્ગમાંથી પ્રથમ વર્ગમાં આ માસમાં વધારે થયેલા માનવંતા લાઈફ મેમ્બરો

૧	ભાવસાર કેશવલાલ હવણજી	ભાવનગર.
---	----------------------	---------

૧ હવે પછીના બે બેટનાં અપૂર્વ ગ્રંથો

શ્રી વસુદેવ હિંડી (અનુવાદ) કિંમત રૂ. ૧૨-૮-૦ શ્રી શાંતિનાથ ચરિત્ર સચિત્ર કિંમત રૂ. ૭-૮-૦ મલ્લી રૂ. ૨૦) વીણી કિંમતના બે ઉત્તમ અપૂર્વ સાહિત્યના ગ્રંથો પેટ્રન સાહેબો તથા પ્રથમ વર્ગના લાઈફ મેમ્બરોને (બહારગામ નિવાસીને) પોસ્ટેજ પુરતા રૂ. ૧-૬-૦ નાં વી. પી. થી મોકલવાનું કાર્ય પૂર્ણ થયું છે, હવે પછી બાકીનાં ૧ શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુ ચરિત્ર તથા શ્રી નગ દમયંતી ચરિત્ર સચિત્ર મોટા પુસ્તકો બેટ આપણમાં આવશે.

બેટના બે ગ્રંથો.

શ્રી વસુદેવ હિંડી તથા શ્રી શાંતિનાથ પ્રભુ ચરિત્ર (રૂ. ૨૦) ની કિંમતના બે ગ્રંથો અમારા માનવંતા પેટ્રન સાહેબો અને પ્રથમ વર્ગના લાઈફ મેમ્બરોને પોસ્ટેજ પુરતા વી. પી. થી મોકલી આપ્યા છે. બહારગામના બે મળેલા સાહેબોને ન મળ્યા હોય તેમણે અમોને લખી જણાવવું.

બીજા વર્ગના લાઈફ મેમ્બરોને સુચના.

બહારગામના મળ્ય સાહેબોએ યજ્ઞ ન મળ્યા હોય તેઓશ્રીએ ધારા પ્રમાણે બેટ મંગારી લેવા નમ્ર સુચના છે. અને સ્થાનિક શરયોએ સત્તાઓથી લઈ જવા સુચના છે.

નવા થનારા સમાસદાને નમ્ર સુચના.

ફાગણ વહી ૩૦ સુધીમાં રા. ૧૦૧) એકસો એક આપી નવા થનાર પ્રથમ વર્ગના લાખર મેમ્બરોને, તેમજ હાલ બીજા વર્ગમાં જે લાઈફ મેમ્બરો છે તે બંધુઓ ઉપરની મુક્ત સુધીમાં રા. ૫૦) વધારે આપી પ્રથમ વર્ગના લાઈફ મેમ્બરો થશે તેમને, ઉપર પ્રમાણેના રા. વીજતી કિંમતના બંને ગ્રંથો ધારા પ્રમાણે બેટ આપવામાં આવશે, અને તે પછી છપાતાં દરેક સભાના ગ્રંથો પોસ્ટેજ પૂરતાં વી. પી. થી બેટ મળશે. પણ ફાગણ માસ પછી બીજા વર્ગમાંથી પહેલાં વર્ગમાં લેવાનું બંધ થવા સંભવ છે.

અમારે સાહિત્ય પ્રકાશન.

૧. શ્રી કથારત્નકાંશ.

૨. શ્રી પાર્થનાથ પ્રભુ ચરિત્ર.

૩. નળદમયંતી ચરિત્ર.

(છપાય છે.)

અમારું નવું પ્રકાશન.

શ્રી દ્વાદશાર નયચક્રસાર-ગ્રંથ (મૂળ ટીકા સાથે)

(ચોજનામાં)

તાકિકે શિરામણિ, નયવાદપારંગતવાદીપ્રભાવક આચાર્યશ્રી મહાવ્રહ્મ ક્ષમાશ્રમણ વિરચિત મૂળ અને ટીકાના પ્રણેતા સમર્થ તાકિકે આચાર્યશ્રી સિદ્ધસૂરગણિ ક્ષમાશ્રમણ એકંદરે સ્વપર વાસ્તવ વિષયક પાંડિત્યના ક્ષેત્રમાં કેવું વિશાલ પ્રભુત્વ ધરાવતા હતા ? તે આ અપૂર્વ ગ્રંથ બતાવે છે; તેમજ આ ગ્રંથના પ્રકાશનથી વિદ્યમાન-અવિદ્યમાન ભારતીય આર્યદર્શનિક સાહિત્ય અને તેને લગતા ઇતિહાસ ઉપર વિશિષ્ટ પ્રકારે પ્રકાશ પાડતો આ નયનો અદારહળર શ્લોક પ્રમાણુ અપૂર્વ ગ્રંથ છે. કે જે વિદ્વાનો, સાહિત્યક્ષેત્રમાં રસ ધરાવનાર આમજનતાને પણ રસપ્રદ બનશે. આ માસિકમાં આવતી લેખમાળા અને વિશિષ્ટ સંશોધન અને સંપાદનને લગતો સર્વ વિભાગ શાન્તમૂર્તિ આચાર્ય ભગવાન શ્રી સિદ્ધિસૂરિશ્વરજીના વિદ્વાન શિષ્ય આચાર્યશ્રી વિજયમેધસૂરીશ્વરજીના મહાનુભાવ શિષ્ય શ્રી હુવનવિજયજીના વિદ્વાન શિષ્ય મુનિવરશ્રી જયુવિજયજી મહારાજે આ સભા ઉપર કૃપા કરી તે ભાર સ્વીકારી લીધો છે. આ અંકમાં તેમજ હવે પછીના માસિકમાં તે મારેના લેખો વાંચવા જોઈ બંધુઓ જહેનોને નમ્ર સુચના છે. જેમ અને તેમ વેળાસર અમારા તરફથી છપાવવાનું કામ શરૂ થશે.

૨ શ્રી ક્રેયાંસનાથ પ્રભુ ચરિત્ર. ૩ શ્રી સુમતિનાથ પ્રભુ ચરિત્ર ભાષાંતરો થાય છે. આર્થિક સહાયની અપેક્ષા છે.

૨ શ્રી શાંતિનાથ ચરિત્ર—શ્રી અખિતપ્રભાસુરિદ્ધત.

મૂળ ઉપરથી ગુજરાતી ભાષાંતર સુંદર-સરલ-વિવિધ રંગોના સુંદર ચિત્રો સાથે, હિંચા કાચળો ઉપ, સુંદર ગુજરાતી રાષ્ટ્રપ્રમાં છપાઈ ગયો છે, પાકા બાઈન્ડિંગથી અલંકૃત થયેલ છે. દેવાધિદેવ શ્રી શાંતિનાથ પ્રભુના દરેક લેખોનું અપૂર્વ સ્વરૂપ, અનેક બીજી અંતર્ગત કથાઓ, બાર વ્રત અને બીજા વિષયો ઉપરની દેશના, અનુકંપા (જીવદંષા) નું આદ્યુત, અપૂર્વ, અનુપમ વ્રતાત આ ચરિત્રમાં આવેલ છે જે મનન કરવા જેવું છે. કીંમત રા. ૭-૮-૦ (પોસ્ટેજ જુદું)

શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ

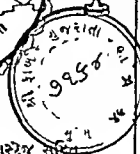
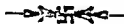
卐 卐 卐

પુસ્તક ૪૫ મું.

અંક ૮ શ્રી

આત્મ
સં. પર

વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૩-૦-૦ પોસ્ટેજ સહિત

પ્રકાશક—

— : શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા—ભાવનગર : —

અ નુ ડ મ ણિ કા.

૧ પ્રભુ મહાવીરરામી સ્તવન (આ. શ્રી વિજયવલ્લભસુરિજી મહારાજ)	૧૪૧
૨ વિશેષાવશ્યક મહાભાષ્ય સ્વોપજ ટીકાનું અસ્તિત્વ ... (મુનિરાજશ્રી પુણ્યવિજયજી)	૧૪૨
૩ ધર્મકોશદય : ૨ (૪૯-૫૦) (મૌકિક)	૧૪૮
૪ કૃતજ્ઞ બનશો કે કૃતર્થન ? (આ. શ્રી વિજયકરતુરસુરિજી મહારાજ)	૧૫૦
૫ ગાંધીજીને અર્જુણ (ગોવિંદલાલ કટલદાસ પરીખ)	૧૫૪
૬ શ્રીમાન યશોવિજયજી (ડૉ. ભગવાનદાસ મનઃસુખલાલ મહેતા M.B.S.)	૧૫૫
૭ આત્મરવરૂપની પ્રાપ્તિ મને કોઈ વખતે ન થઈ (સન્માર્ગધરજી)	૧૫૮
૮ સ્વીકાર સમાલોચના	૧૫૯
૯ વર્તમાન સમાચાર	૧૬૦

આ માસમાં નવા થયેલા માનવતા સભાસદો.

૧. શેઠ રમણલાલભાઈ દક્ષસુખભાઈ ખુલાતવાળા	પેટન સાહેબ	મુંગશ
૨. શેઠશ્રી હીરાલાલ અમૃતલાલ	"	ભાવનગર
૩. શાહ પુરષોત્તમદાસ વીરપાળ	(૧) લાઈફ મેમ્બર	જોરાવરનગર
૪. શેઠ કરમચંદ જૈન પાંચધરાળા	(૧) "	મુંગશ
૫. શ્રી અમૃતવિજયજી જૈન પાંચધરાળા	(૧) "	મોરબી
હા: ડૉ. વલ્લભદાસ નેણુસીભાઈ		
૬. શેઠ જીવતરાય પ્રેમચંદ ત્રિલુવનદાસ	(૧) "	ભાવનગર

બીજા વર્ગમાંથી પ્રથમ વર્ગમાં આ માસમાં વધારે થયેલા માનવતા લાઈફ મેમ્બરો

૧. શાહ સોમચંદ મંગળદાસ	૨. શાહ અરવિંદરાય પોપટલાલ
૩. દલાલ ઘેલાભાઈ અમરચંદ	૪. શેઠ ચીમનલાલ ડાહ્યાભાઈ
૫. શાહ ચુનીલાલ ચત્રલુજ B. A. LL. B.	૬. શ્રી વીર વિદ્યોતેજક સભા લાખણેરી
૭. શ્રી વિજાપુર જૈન વિદ્યાશાળા	૮. શાહ હરગોવિંદદાસ રામજીભાઈ
૯. શાહ જયંતિલાલ વિકૃત્તદાસ	૧૦. શાહ દીપચંદ જસરાજ
૧૧. ભાવસાર નેમચંદ જગનલાલ ટીમાણીવા	૧૨. શાહ લક્ષ્મીભાઈ દેવચંદ
૧૩. શાહ છોટાલાલ મગનલાલ	૧૪. શાહ વૃજલાલ મગનલાલ

૧ વસુદેવહિંદી અંથ (શ્રી સંઘદાસ ગણિકૃત ભાષાંતર)

તત્ત્વજ્ઞાન અને બીજી ઘણી બાબતોને પ્રમાણિકં કરાવવા સાદતરૂપ આ અંથની સુમારે પાંચમા સંસ્કારમાં શ્રી સંઘદાસગણિ મહારાજે રચના કરેલી છે. મૂળ અંથનું અહીં જ અપરંપૂર્વકનું સંશોધનકાર્ય સંપૂર્ણ

શેઠશ્રી રમણલાલભાઈ દલસુખભાઈનો જીવન પરિચય.

રળીયામણી ગુજરાતમાં ખંભાત શહેર પૂર્વકાળમાં વહાણવટું અને વ્યાપાર-વાણિજ્યનું કેન્દ્ર (એશીયા-યુરોપના અનેક દેશો સાથે અનેક જાતના વ્યાપારોના માલની આવકજનક કરતું) એક પ્રખ્યાત સુંદર બંદર હતું. ગુર્જરનરેશ લીમદેવના વળાતમાં બીજા નંબરની રાજ્યધાની અને ગુજરાતનું મુખ્ય બંદર અને સુવિખ્યાત શહેર હતું. ઐકૌટિક ચમત્કારિક અને પ્રભાવશાલી શ્રી સ્થંભન પાર્શ્વનાથ પ્રભુના પ્રાસાદવડે તીર્થસ્થાન, જેન

આમંત્રણ પત્રિકા.

પરમપૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી વિજયાનંદસૂરીશ્વરજી (આત્મારામજી) મહારાજની (જન્મ) જયન્તી.

મહોત્સવ.

પરમપૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી આત્મારામજી મહારાજની જયન્તી મહોત્સવ શ્રી સિદ્ધાચળજી તીર્થ ઉપર ચૈત્ર શુદ્ધ ૧ તા. ૧૦-૪-૪૮ ને શનિવારના રોજ રાધનપુરનિવાસી શેઠ શ્રી સકેરચંદ્રભાઈ મોતીલાલ મૂળજી તરફથી મળેલી આર્થિક સહાયવડે આ સભા તરફથી ઉજવવાનો હોવાથી, દરવર્ષે મુજબ શ્રી સિદ્ધાચળજી ઉપર સવારના શ્રી આદીશ્વર ભગવાનની મોટી દુકમાં જ્યાં પૂજ્ય ગુરુદેવની મૂર્તિ ગિરાજમાન છે, તે સ્થળે પૂજા ભણાવવામાં આવશે, તેમજ શ્રી આદિનાથ પ્રભુ તથા ગુરુદેવની સુંદર આગી રચાવવા વગેરે કાર્યોથી દેવગુરુભક્તિ કરવામાં આવશે અને જાપોરના ત્રણ વાગે સભાસદ બધુઓનું સ્વાર્મીવાત્સલ્ય કરવામાં આવશે. ફાગણ વદી અમાસ ગુરુવારના રોજ જાપોરની ટ્રેનમાં પાલીતાણા જવાનું છે જેથી આપ સર્વ સભાસદ બધુઓને પધારવા આમંત્રણ છે.

લી૦ સેવકો,

ગાંધી વલ્લભદાસ ત્રિભુવનદાસ

શાહ વિકુલદાસ મૂળચંદ

શેઠ જાદવજી અવેરભાઈ

સેક્રેટરીઓ, - શ્રી જેન આત્માનંદ - સભા.

પણ કરે છે.

જેન નરરત્ન શેઠશ્રી રમણલાલભાઈ આ સભાની કાર્યવાહી, દેવ, ગુરુ, જ્ઞાન-ભક્તિ, સુંદર પ્રાચીન સાહિત્યોદારના વગેરે કાર્યો બધી આ સભાના માનવંતા પેટ્રેનનું પદ સ્વીકારે તે પણ સભાની પ્રતિષ્ઠામાં વૃદ્ધિ થતાં એક ગૌરવનો વિષય હોઈ સભા પોતાનો આત્મનંદ વ્યક્ત કરે છે. છેવટે શેઠ રમણલાલભાઈ દીર્ઘાયુ થઈ દેવ, ગુરુ, ધર્મની ભક્તિ સાથે આધ્યાત્મિક, શારીરિક, આર્થિક લક્ષ્મી વધારે વધારે મેળવે તેમ પરમાત્માની પ્રાર્થના કરીએ છીએ.

આ સભાના માનવંતા પેદાન—

શ્રી હીરાલાલ અમૃતલાલ શાહ બી. એ. સાવનગર અને મુંબઈ.

શ્રી મહાદેવ પ્રેસ-સાવનગર.

શેઠશ્રી હીરાલાલ અમૃતલાલનો જીવન પરિચય.

શેઠ પુરુષોત્તમદાસ હેમજી જેઓ શહેર બાવનગરમાં જૈન સંઘમાં એક અગ્રગણ્ય પુરુષ અને પરમાત્માની પૂજા અને ભક્તિ માટે અનન્ય પ્રેમ ધરાવનાર આવક કુલ ભૂપણ પુરુષ હતા. તેવા શ્રદ્ધાળુ પુરુષના સુપૌત્ર તરીકે શ્રીયુત હીરાલાલભાઈનો જન્મ થયો હતો. બાઈશ્રી હીરાલાલને ઉત્તમ સંસ્કાર, લક્ષ્મી અને શ્રદ્ધા વારસામાં મળ્યા હતા. તેટલું જ નહિ પરંતુ સરસ્વતી અને લક્ષ્મીનો સુમેળ પણ જીવનમાં સાથે જ પ્રાપ્ત થયો હતો.

પિતાશ્રી અમૃતલાલભાઈને દેવભક્તિ, સ્વામીભક્તિ પણ જીવનમાં સાથે પ્રાપ્ત થઈ હતી. અને મુંબઈ શહેરમાં 'એક નિષ્ઠાત કાપડના વ્યાપારી તરીકે પ્રસિદ્ધ થતાં વ્યાપાર અને લક્ષ્મીના સુયોગ સાંપડ્યો હતો. બાઈ હીરાલાલે વ્યાપાર વાણિજ્યમાં પિતાની નિશાયે નિષ્ઠાતપણું પ્રાપ્ત કરી, કાપડના વ્યાપારની વૃદ્ધિ સાથે શહેર મુંબઈમાં "વસંત વિનય" મીલ ઉઘી કરી ઉદ્યોગપતિ પણ થયા છે. પિતામહની દેવ ભક્તિના પ્રતિક તરીકે બાવનગરથી છ માઈલ પર વરતેજ ગામમાં શ્રી સંભવનાથ જિનેશ્વરનું સુંદર મંદિર બંધાવેલ છે જે આજે તીર્થરૂપ ગણાય છે. તથા પૂજ્ય પિતાશ્રીની ધરંછા મુજબ યાત્રાળુઓને સહત તરીકે અને સ્ટેશન ઉપર સુંદર ધર્મશાળા બનાવી તે વગેરેનો વહીવટ પણ યોગ્ય રીતે બાઈ હીરાલાલ કરી રહ્યા છે.

બાઈશ્રી હીરાલાલ બી. એ. થએલા હોઈ શિક્ષણ પ્રેમી હોવાથી અને દક્ષિણામૂર્તિ ભવનમાં, બાલમંદિર તથા દાદાસાહેબ જૈન બોર્ડિંગમાં, શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલયમાં તેમજ સાર્વજનિક કાર્યો સારનાથના જીદમંદિરમાં, જુજરાત વિદ્યાપીઠ વગેરેમાં પણ યોગ્ય સળાવતો કરી છે. તેઓ જ્યોતિષ શાસ્ત્ર અને પ્રાચીન શોધખોળ એ તેમનાં જીવનનાં પ્રિય વિષયો છે. પોતાના પુત્રો, પુત્રીઓને પણ સારી કેલવણી આપી છે. બાઈ હીરાલાલ કુશલ વ્યાપારી, ઉદ્યોગપતિ સાથે એક વિચારક અને સારા અભ્યાસી પણ છે, તેવા એક પુરુષ આ સમાના પેદૂન થતાં સમાની પ્રતિષ્ઠા અને ગૌરવની વૃદ્ધિ થયેલી ગણાય છે.

બાઈશ્રી હીરાલાલ દીર્ઘાયુ થઈ આર્થિક, આર્થિક, શારીરિક લક્ષ્મી વિશેષ વિશેષ પ્રાપ્ત કરે તેમ પરમાત્માની પ્રાર્થના કરીએ છીએ.

શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ.

... પ્રકાશક:—શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા-ભાવનગર ...

વીર સં. ૨૪૭૪.

ફાગણ.

પુસ્તક ૪૫ મું.

વિક્રમ સં. ૨૦૦૪.

:: તા. ૧ લી એપ્રિલ ૧૯૪૮ ::

અંક ૮ આ

આચાર્ય શ્રીમદ્વિજયવલ્લભચરિત્રી મહારાજરવિત-

પ્રભુ મહાવીરસ્વામી સ્તવન

(રાગ માલકોથ)

પ્રભુ વીર જિનંદ દયાલ લાલ, મુજ નજરે લાલ મે હોડું નિહાલ,
લાલ અનંત ગંગા મુજ સ્વામી, લાલ ન મિલિયો અંતરંગમી;
કર દરુણા મુજ નજર નિહાલ ॥ પ્ર૦ ॥ (૧)

એકેન્દ્ર બેધન્દિ ભમિયો, તેધન્દિ ચહરિન્દિ રૂલિયો,
જહાં હુયો મે હાલ બેહાલ ॥ પ્ર૦ ॥ (૨)

પુણ્ય ઉદય પંચેન્દિ પાયો, મિથ્યાત્વમે સમય શુભાયો,
કીનો નહી જરા તુમરો ખ્યાલ ॥ પ્ર૦ ॥ (૩)

જિમ તિમ કરી ગુરુદેવ પિછાણ્યો, ધરમારાધન મે ચિત આણ્યો,
કીને સહાય કિંચિત કૃપાલ ॥ પ્ર૦ ॥ (૪)

સ્વધર્મે નિધનં શ્રેય જાણ્યો, ભયાવહ પરધર્મ કો માને,
પૂટે તળ સળ કર્મજાલ ॥ પ્ર૦ ॥ (૫)

આતમ લક્ષ્મી હર્ષ મનાવે, પર ઘર છોર નિજ ઘરમે આવે,
લેવે વલ્લભ નિજ લાલ સંભાલ ॥ પ્ર૦ ॥ (૬)

॥ जयन्तु वीतरागाः ॥

विशेषावश्यक महाભાષ્યસ્વોપજ્ઞ ટીકાનું અસ્તિત્વ.

આજના લેખનું મંગળસ્વરૂપ શીર્ષક વાંચીને માત્ર જૈન જગત જ નહિ, કિન્તુ વિશેષાવश्यक महाभाष्य ग्रंथનું ગૌરવ સમજનાર જૈનેતર જગત પણ આનંદમગ્ન થશે, એમાં લેશ પણ શંકાને સ્થાન નથી. આજ પર્યંત ભગવાન શ્રીજિનભદ્રગણિશ્વમાશ્રમણકૃત વિશેષાવश्यक महाभाष्य ઉપરની સ્વોપજ્ઞ ટીકા નષ્ટ થયાની જ માન્યતા પ્રચલિત હતી, પરંતુ તપાસને પરિણામે એ ગ્રંથની સ્વોપજ્ઞ ટીકા વિદ્યમાન છે અને એને જોવા આપણે સૌ નસીબદાર છીએ એ પ્રસ્તુત લેખથી દરેકને ખાતરી થશે. સાથે સાથે એ બાણીને દરેકને દિલગીરી પણ થશે કે—પ્રસ્તુત ટીકાને છઠ્ઠા ગણધરની વક્તવ્યતા સુધી પહોંચાડીને ભગવાન શ્રીજિનભદ્રગણિ સ્વર્ગવાસી થઈ ગયા છે; છતાં ય આપણું પરમ સૌભાગ્ય છે કે એ અપૂર્ણ ટીકાને શ્રીકૃષ્ણાર્ચવાદ ગોણું મહત્તર મહારાજે પૂર્ણ કરી છે.

પ્રસ્તુત સ્વોપજ્ઞ ટીકાની શરૂઆતમાં શ્રીશ્વમાશ્રમણ ભગવાને મંગલાચરણ કે અવતરણ આદિ જેવો કશો ય ઉદ્દેશ કયો નથી તેમજ તેઓશ્રી પોતાની ટીકાને સ્વતાં એકાએક સ્વર્ગવાસી થયેલ હોવાથી પ્રશસ્તિ કે પુષ્પિકા જેવો ઉદ્દેશ પણ આપણને મળી શકે તેમ નથી. અસ્તુ, સૌ પહેલાં આપણે શ્વમાશ્રમણકૃત સ્વોપજ્ઞ ટીકાનો પ્રારંભનો અંશ જોઈએ.

॥ ૬૦ ॥ ૐ નમો વીતરાગાય ॥

કયપવયપ્પનામો નુચ્છં ચરણગુણસંગહં સયલં ।

આવસ્સયાણુઓગં ગુરુવણ્ણાણુસારેણં ॥ ૧ ॥

પ્રોચ્યન્તે જ્ઞાનેન જીવાદયઃ અસ્મિન્નિતિ વા પ્રવચનમ્ । અથવા પ્રગતં પ્રધાનં શસ્ત્રમાદૌ વા વચનં દ્વાદશાંગમ્ । અથવા પ્રવક્તીતિ પ્રવચનમ્ । તદુપયોગાનન્યત્વાદ્વા સંઘઃ પ્રવચનમ્ । પ્રણમનં પ્રણામઃ પૂજેત્યર્થઃ, કૃતઃ પ્રવચનપ્રણામોડનેન કૃતપ્રવચનપ્રણામઃ । ‘વોચ્છં’ વક્ષ્યે । ચર્યતે તદિતિ ચરણં ચારિત્રમ્ ગુણાઃ સૂલોચ્છરગુર્ણઃ ચરણગુણાઃ । અથવા ચરણં ચારિત્રમ્ ગુણપ્રવ્રણાત્ સમ્યગ્દર્શનજ્ઞાને । તેષાં સંગ્રહણં સંગ્રહઃ । સહ કલાભિઃ સકલઃ સંપૂર્ણ ઇત્યર્થઃ । અસ્તિ હેતુદ્-દેશગૃહીતત્વાદ્ વે(વિ)કલોડપિ સંગ્રહઃ, યથે તુ સમસ્તગ્રાહિત્વાત્ સકલઃ । કથમ્ ? સામાયિકે પ્વ દ્વાદશાંગાર્થપરિસમાપ્તેઃ । વક્ષ્યતે ચ—“સામાશ્યં તુ તિવિહં સમ્મ સુયં તદ્વા ચરિત્તં ચ ।” ઇત્યાદિ । કિં ચ સમ્યગ્દર્શનાદિત્રયેણ ન સંગૃહીતમ્ ? અતઃ સકલ ઇતિ । તમ્ ચરણગુણસંગહં સયલં । કચ્ચાસૌ ? આવશ્યકાનુયોગઃ । અવશ્યક્રિયાનુષ્ઠાનાદૌ આવશ્યકમ્, અનુયોજનમનુયોગઃ અર્થવ્યાખ્યાનમિત્યર્થઃ, આવશ્યક-સ્યાનુયોગઃ આવશ્યકાનુયોગઃ તમ્ આવશ્યકાનુયોગમ્ । ગૃણંતિ શાસ્ત્રાર્થમિતિ ગુરવઃ, બ્રુવન્તીત્યર્થઃ, તે પુનરાચાર્યાઃ અર્હદાદયો વા, તદુપદેશઃ તદ્વાજ્ઞા ગુરુપદેશાનુસારઃ, ગુરુપદેશાનુવૃત્તિરિત્યર્થઃ, તથા ગુરુપદેશાનુવૃત્ત્યા ગુરુપદેશાનુસારેણેતિ ॥ તસ્મિં ફલં ગાહા ॥

[પ્રવર્તક પ્રતિ પૃ ૧]

ઉપર કહેવાઇ જ ગયું છે કે ભગવાન શ્રીજિનભદ્ર ક્ષમાશ્રમણ, ટીકાની રચના કરતાં એકાએક સ્વર્ગવાસી થઇ ગયા છે; એટલે તેનો ઉપસંહાર, પુષ્પિકા કે પ્રશસ્તિ આપણને મળી શકે તેમ નથી. આ સ્થિતિમાં પ્રસ્તુત ટીકાના રચયિતા ભગવાન શ્રીજિનભદ્રગણિ ક્ષમાશ્રમણ છે કે હતા એ હકીકત આપણને તેમના પોતાના શબ્દોમાં મળી શકે તેમ નથી, પરંતુ એ હકીકત આપણને ઉપરોક્ત ટીકાને પૂર્ણ કરવાનું મહાન પુણ્ય કાર્ય કરનાર ભગવાન શ્રીકોટ્યાર્યવાદિગણિ મહત્તરના ટીકાનુસંધાનના પ્રારંભિક અંશમાંથી મળી શકે છે, જે અંશ આ નીચે આપવામાં આવે છે—

જ હ વદ૦ ગાદા ॥ સૌમ્ય ! “ ન હ વૈ [સ] શરીરસ્ય પ્રિયાપ્રિયયોરપહતિરસ્તિ, અશરીરં વાવ સન્તં પ્રિયાપ્રિયે ન સ્પૃશતઃ ” इत्येषां च वेदपदानां न वाक्यार्थमवबुध्यते भवान् भतः संशेते किमिह वन्धमोक्षौ स्यातां न वेति । न चेह संशयोऽनुरूपस्ते, यतो निष्पद्यमेवेदमुच्यते-सशरीरस्येति । बाह्याध्यात्मिकानां शरीरसंतानमयो बन्धः । तथाऽ-शरीरं वाव सन्तमित्यशेषशरीरापगमस्वभावो मोक्ष इति ॥ छिण्णम्मि० गान् ॥

નિર્માણ્ય પદ્મગણધરવક્તવ્યં કિલ દિવંગતાઃ પૂજ્યાઃ ।

અનુયોગમાર્ગદેશિક(?) જિનભદ્રગણિક્ષમાશ્રમણાઃ ॥ છ ॥

તાનેવ ચ પ્રણિપત્યાતઃ પરમવિ(વ ?) શિષ્ટવિવરણં ક્રિયતે ।

કોટ્યાર્યવાદિગણિતા મન્દધિયા શક્તિમનપેદય ॥ ૧ ॥

સંપટનમાત્રમેતત્ સ્થૂલકમતિસૂક્ષ્મવિવરણપદસ્ય ।

શિવભક્ત્યુપહૃતછુબ્ધકનેત્રવદિદાનનુરૂપમપિ ॥ ૨ ॥

સુમતિસ્વમતિસ્મરણાદર્શ(?) પરાનુવચનોપયોગચેલાયામ્ ॥

મદ્વદુપયુજ્યતે ચેદ્, ગૃહસ્થલભા(સા) સ્તતોઽન્યેઽપિ ॥ ૩ ॥

અથ સંસમસ્ય મગચતો ગણધરસ્ય વક્તવ્યતાનિરૂપણસમ્પન્નનાય ગાથાપ્રબંધઃ—તે પદ્મદ્વ સોડ૦ । આમદ્વો ય૦ । કિં મળ્ણે અત્થિ દેવા૦ । તં મળ્ણસિ ધોરયિતા૦ । સચ્છંદ-ચારિણો પુણ૦ । હે મૌર્યપુત્ર ! આયુષ્મન્ કાઢયપ ! ત્વં મન્યસે-નારકાઃ સંહિણસુરપરમા-ધાર્મિકાયત્તતયા કર્મવશતયા પરતન્ત્રત્વાત્ સ્વયં ચ દુઃસસંપ્રતસત્વાદ્ દ્વિઠાઽઽગન્તુમશક્તાઃ, અસ્માકમપ્યનેન શરીરેણ તત્ર ગન્તું કર્મવશતયૈવાશક્તત્વાત્ પ્રત્યક્ષીકરણોપાયાસમ્મવાદા-ગમગમ્યા પવ શ્રુતિ-સ્મૃતિ ત્રંયેષુ શ્રૂયમાણાઃ શ્રદ્ધેયા ભવન્તુ, યે પુનરમી દેવા તે સ્વચ્છ-ન્દચારિણઃ કામરૂપાઃ દિવ્યપ્રભાવાશ્ચ કિમિતિ દર્શનચિપયં નોપયાન્તિ ? કિમિદ નાઽઽગ-ચ્છન્તીત્યમિપ્રાયઃ, અવશ્યં ન સન્તિ, યેનાસ્માદ્દશાતાં પ્રત્યક્ષા ન ભવન્તિ અતો ન સન્તિ દેવાઃ,

૧ “ અનુયોગમાર્ગદેશિક ” એવો પાઠ અહીં સંભવે છે.

૨ “ સુમતિઃ સ્મરણાદર્શઃ ” એવો પાઠ અહીં સંભવ લાગે છે.

અસ્મદાદ્યપ્રત્યક્ષત્વાત્, સ્વરવિષાણવત્ શ્રૂયંતે ચ શ્રુત્યાદિષુ, તદ્ આગમપ્રામાણ્યાદનુમાન-
ગમ્યત્વાદ્વા પરમાણ્વાદિવત્ કિં સન્તીતિ । एवं भवतो देवेषु संशयः । मा कुरु संशयम् ॥
અથાદૃષ્ટાશ્રુતનામગોત્રાભિમાષ્ણ-હૃદયસ્થાર્થપ્રકટીકરણવિસ્માપનાનંતરં દેવાભાવપ્રતિપાદક-
હેતોરસિદ્ધતોદ્ભાવનાર્થ પ્રત્યક્ષપ્રમાણસિદ્ધતાં પ્રકાશયન્ ભગવાનાહ—મા૦ ગાહા ।

(પ્રવર્તકપ્રતિ પત્ર ૮૧-૮૨)

ઉપર લગવાન્ શ્રીકોટાર્યવાદિગણિએ પૂર્વટીકાકાર શ્રીજિનભદ્રગણિ ક્ષમાશ્રમણના નામને
અને એ અપૂર્ણ ટીકાના અનુસંધાનકાર તરીકે પોતાના નામ આદિને જે નિર્દેશ કર્યો છે
તે નોંધવામાં આવ્યો છે. આ ઉદ્દેશથી એ હકીકત સ્પષ્ટ થાય છે કે—લગવાન્ શ્રીજિનભદ્રગણિ
ક્ષમાશ્રમણે વિશેષાવશ્યક મહાભાષ્યની ટીકા પૂર્ણ નથી કરી, પરંતુ છઠ્ઠા ગણધરની વ્યાખ્યા
સુધી જ તે થઈ શકી છે—થઈ છે. અને તે સમય દરમિયાન તેઓશ્રી સ્વર્ગવાસી થયા છે.

ઉપર જે ઉદ્દેશ નોંધવામાં આવ્યો છે તેમાં શ્રીકોટાર્યવાદિગણિ મહારાજ મહત્તર હતા
તેવો ઉદ્દેશ જો કે નથી, પરંતુ પ્રસ્તુત ટીકામાં તેમણે જે ઠેકાણે પોતે મહત્તર હોવાની
સાબિતી આપતા ઉદ્દેશો કરેલા છે. એક નમસ્કારની વ્યાખ્યા પૂર્ણ થાય છે ત્યાં અને
બીજો અંતે અતે—

૧. ધર્મકથાદિવદિતિ નમસ્કારનિર્ણુકિમાપ્યવ્યાખ્યાનં સમાપ્તમ્ ॥ છ ॥ ॥ હ્રિતિઃ
કોટાર્યવાદિગણિમહત્તરસ્ય ॥ અથ સૂત્રસ્પર્શિકનિર્ણુકિઃ ક્રમપ્રાપ્તા, તસ્યાઃ સંવચાર્યં ગાથા ।
કયપંચનમોક્ષારોઃ ॥ ૬ ॥ [પ્રવર્તકપ્રતિ પત્ર ૧૭૦]

૨. સઘ્વાણુઓગમૂલં મસ્સં સામાઙ્યસ્સ ણાલુગ્ગ ।

હોહ પરિકસ્મિયમઈ જોગ્ગો સેસાણુઓગસ્સ ॥

સર્વસૂત્રાર્થકન (મ) વસ્ય ધનુયોગસ્ય મૂલ (લ) કારણં ભાષ્યં સામાયિકસ્ય ગાથાન્નિબલ્લં
'જાત્વા' ગુરુપદેશાત્ સ્વયં વા શબ્દાર્થન્યાયસિદ્ધાન્તપ્રાવીણ્યાદવગમ્યે (મ્ય જ) ર્યમ્, અનેન
પરિકર્મિતબુદ્ધિર્યોગો ભવતિ સામાયિકાનુયોગવ્યતિરિક્તસ્ય શેષાનુયોગસ્ય શ્રવણેડુપ્રવચને
ચેતિ । પરમપૂજ્યજિનમદ્રગણિક્ષમાશ્રમણકૃતવિશેષાવશ્યકપ્રથમાધ્યયનસામાયિકભાષ્યસ્ય
વિવરણમિદં સમાપ્તમ્ ॥ છ ॥ સૂત્રકારપરમપૂજ્યશ્રીજિનમદ્રગણિક્ષમાશ્રમણપ્રારબ્ધા સમર્થિતા
'શ્રીકોટાર્યવાદિગણિમહત્તરેણ ઔવિશેષાવશ્યકલઘુવૃત્તિઃ ॥ છ ॥ [પ્રવર્તક પ્રતિ પત્ર-૧૮૬]

ઉપર કોટાર્યવાદિગણિ મહત્તરશ્રીએ સ્પષ્ટ કરી દીધું છે કે પોતે જે ટીકા રચી છે તે
જિનભદ્રગણિ ક્ષમાશ્રમણસુધીની અપૂર્ણ ટીકાના અનુસંધાનરૂપે છે. એટલે આ ટીકાનો છઠ્ઠા
ગણધરવાદ સુધીનો પૂર્વ અંશ અને અંશ જ લગવાન્ શ્રીજિનભદ્રગણિ ક્ષમાશ્રમણવિરચિત
છે એ નિર્દિષ્ટ છે.

૧ અહીં પ્રતિમાં કોટાર્ય છે પણ એ દેખકની ભૂલથી જ લખાયેલ છે. વાસ્તવિક રીતે
કોટાર્ય જ હોવું જોઈએ.

આ રીતે વિશેષાવશ્યકમહાભાષ્યની સ્વોપપત્તિ અપૂર્ણ અથવા ખંડીકાનું અસ્તિત્વ અને તેને કોટ્યાચાર્યવાદિમણિમહત્તરે પૂર્ણ કર્યાનું જાણવા પછી, કોટ્યાચાર્યકૃત ટીકા સહ મુદ્રિત થયેલી વિશેષાવશ્યક-મહાભાષ્યટીકાના પ્રણેતા કોટ્યાચાર્ય કોણ અથવા કયા ? એ આદિ અનેક પ્રશ્નો આપણા સામે આવીને ઊભા રહે છે. ખાસ કરી મુદ્રિત ટીકાના આધારે પૂજ્યપાદ પ્રાવચનિકાચાર્ય શ્રીસાગરનાનંદસૂરીશ્વરજી મહારાજશ્રીએ ઉપરોક્ત મુદ્રિત ટીકાની પ્રસ્તાવનામાં અને શ્રીમાન મુનિજી શ્રીચિન્નવિજયજીએ છત્રકલ્પચૂર્ણની પ્રસ્તાવનામાં પોતા-પોતાના મંતવ્યોના સમર્થનમાં જે અનેકવિધ અનુમાનો દોર્યા છે, તેમને તો એ અંગે નવેસર જ ઊહાપોહ કરવાનો ઊણો રહે છે. અસ્તુ, એ ગમે તે હો, અહીં આપણે પ્રશ્નગોપાત સ્વોપપત્તિટીકા અંગે કેટલુંક અવલોકન અને વિચાર કરી લઈએ.

મુદ્રિત કોટ્યાચાર્યવિશેષાવશ્યક ટીકામાં અને મહાધારી આચાર્યકૃત ટીકામાં સ્વોપપત્તિટીકાને નામે જે જે ઉલ્લેખો આવે છે તે ગદ્યાધ પ્રસ્તુત સ્વોપપત્તિ ટીકાઅંશમાં અક્ષરશઃ છે. ઉ. તરીકે મુદ્રિત કોટ્યાચાર્ય ટીકાના પત્ર ૨૪૫-૨૬૫-૨૮૨ માંના ક્ષમાશ્રમણકૃત ટીકાના ઉલ્લેખો અનુક્રમે લિખિત પ્રવર્તકજી મહારાજશ્રીની પ્રતિતા પત્ર ૩૩-૩૫-૩૮ માં છે. મુદ્રિત પત્ર ૩૫૮ માં શ્રીમાન કોટ્યાચાર્યે ' પૂર્વલઘ્વસમ્યક્ત્વાદિત્રયાઃ સૂક્ષ્મસમ્પરાયાદયઃ ' इति पूज्यपादाः આ પ્રમાણે ઉદ્ધરેલ પાઠ લિખિત પ્રવર્તક પ્રતિમાં પત્ર ૫૩ માં છે.

આ ઉપરાંત પત્ર ૫૬૪ માં શ્રીમત્તમાશ્રમણપૂજ્યપાદનામભિમાયો લક્ષણીયઃ તથાદિ આ પ્રમાણેનો સ્વોપપત્તિટીકા અંશની ભ્રાન્તિ પેદા કરતો જે પાઠ છે એ આખો પૂર્વપક્ષ ઉત્તરપક્ષને લગતો પાઠ ક્ષમાશ્રમણ-મહત્તરીય ટીકામાં નીચે મુજબ છે—

અથવા કશ્ચિદાદ—મુક્તો કરણામાવાદિત્યાદિ । અજ્ઞાની મુક્તઃ, અકરણત્વાત્, આકાશવત્ । નન્વેવં ધર્મિત્વરૂપવિપર્યયસાધનાત્ વિરુદ્ધઃ, આકાશવદ્ગીવોઽપિ મુક્તઃ પ્રાપ્નોતિ, एतस्मादेव हेतोरिति । एवमाचार्येणोक्ते परः किल प्रत्याह—भवतु तद्वाम, नामेत्यभ्यनुज्ञायाम्, अजीवो नाम मुक्तो भवतु, न कश्चिद्दोषः, एषोऽस्याभिप्रायः—विरुद्धोऽसति वाधने तन्नामो- (मा) जीवत्वमिष्टमेवेति सिद्धसाधनात् विरुद्धाभावा इति । ननु चैवमाह—तस्यावृषाणस्य स्वतोऽभ्युपगमविरोध इति वाधने सति कथं विरुद्धा चोच्यते ? सर्वत्र च विरुद्धानैकान्तिकत्वेऽप्यभयसिद्धस्य परिग्रह इति न्यायलक्षणात् ; मा वाऽत्र परिहारगाथा—द्वयामुक्त-सहायजातितो तस्स दूरविवरीयं । ण हि त(ज) चैतरगमणं जुचं णभसो व जीवत्तं ॥ इयमप्यसम्बद्धा, यतः परेणैवं चोदिते एषा युज्यते वक्तुम्, न स्वयं चोदिते विरुद्धे, तत् कथमेतद्भ્રમनीयं पूज्यक्षमाश्रमणपादानामभिप्रायो लक्षणीयः ? उच्यते—परस्यापि जीवपदार्थ-श्चाजीवपदार्थश्चेत्युभयं विद्यते, जीवः संसारी मुक्तश्चेति द्वेधा, तस्य मुक्तस्याजीवत्वापादनम- निष्टमेव परस्यैकान्तवादिनः, पदार्थसंकरापत्तिमयात्, तस्याजीवत्वमभ्युपगम एव વિરોધઃ, તત્ત્વશ્ચાસતિ વાધને વિરુદ્ધચોદનેતિ ચુક્ટમેવાચાર્યેણ ભણ્યતે, સ્વયમાર્હતસ્યામ્યુપગમવિરોધા-ભાવાત્, પરસ્ય ચ જીવપદાર્થસ્યાજીવપાત્રેરનિષ્ઠાપાદનાત્ કદાચિત્ સર્વાત્મગુણહાને સિદ્ધત્વ-

પ્રાપ્તાવજીત્વમેવેત્યુપર(?) इति तन्निवारणार्थमियं गथा युज्यते दध्वामुत्तसहावजितो० ।
[प्रव० पत्र १२-१३]

આચાર્ય શ્રીમલધારીએ સુદ્રિત પત્ર ૨૭૪ માં ક્ષમાશ્રમણપૂજ્યેશ્વર 'શ્રીળદ્ધિ' इत्यादि ગાથાયામિત્યં વ્યાખ્યાતમ્ "સ ચ કિલ જઘન્યોઽનન્તમાગઃ" इत्यादि આ પ્રમાણે જે ક્ષમાશ્રમણીય ટીકાને ઉલ્લેખ કર્યો છે તે લિખિત પ્રતિના પત્ર ૨૬ માં છે. તેમજ મૂલટીકાકૃત્તા નામથી જે મનઃપર્યાયજ્ઞાનના દર્શન વિષે ચર્ચા કરી છે તે લિખિત પ્રતિના પત્ર ૩૫ માં છે. શ્રીમલધારીએ પત્ર ૨૦૮ માં વૃદ્ધટીકાકારના નામને ઉલ્લેખ કર્યો છે તે ક્ષમાશ્રમણશ્રી માટે કે તેમની ટીકા માટે નથી. સુદ્રિત મલધારી ટીકાના પત્ર ૧૧૦૬ માં સંવ્યવહારરાશિગત-વિશેષણં चेद् पूर्वटीकाकारैः कृतम् એમ લખ્યું છે. આ ઉલ્લેખ ક્ષમાશ્રમણ મહત્તરીય ટીકામાં નથી, પરંતુ એ ઉલ્લેખ હારિભદ્રીયા અને કૌટ્યાચાર્યીયા ટીકામાં જરૂર છે. ક્ષમાશ્રમણ-મહત્તરીય ટીકામાં તે આ રીતે પાઠ છે.

अथ एवमेव चतुर्णां सामायिकानां किं केन जीवेन स्पृष्टपूर्वं प्राप्तपूर्वमित्यर्थः, अत उच्यते—सर्वजीवेहिं सुयं० । ध्रुतज्ञानं मिथ्यादृष्टिरपि लभते इति सर्वजीवेरनन्तेन कालेन श्रुतसामायिकं लब्धपूर्वमिति सुखमेवोच्यते । आ पाठंमां संव्यवहारराशि विशेषणु છે જ નહિ, એટલે પૂર્વટીકાકાર શબ્દનો અર્થ સામાન્ય રીતે 'આવશ્યકસૂત્ર આદિ ઉપર ટીકા કરનાર આચાર્યો જ' સમજવાનો છે.

શ્રીમાન કૌટ્યાચાર્યે પણ પોતાની ટીકામાં જે ટીકા, મૂલટીકા, આવશ્યકમૂલટીકા વગેરે ઉલ્લેખો કર્યા છે એ વધાય આવશ્યકસૂત્રનિર્ણયિત ઉપરની હારિભદ્રીયા ટીકા, ચૂળી આદિને લક્ષીને જ છે એમ માનવું જોઈએ.

ક્ષમાશ્રમણ-મહત્તરીયા ટીકા.

પ્રસ્તુત ઉપલબ્ધ ક્ષમાશ્રમણપ્રારબ્ધ અને કૌટ્યાર્યવાદિગણિમહત્તરે પૂર્ણ કરેલી ટીકાને આપણે ક્ષમાશ્રમણ-મહત્તરીયા ટીકા તરીકે ઓળખવી એ વધારે સગવડભરેલી વસ્તુ છે. લાખ્યગાથાની સંખ્યાના મુકાબલે પ્રસ્તુત ટીકાને અર્ધા કરતાં કોઈક વધારે પૂર્વભાગ શ્રીક્ષમાશ્રમણ ભાગવાને રચેલો છે અને તે પછીનો સમગ્ર ઉત્તરભાગ શ્રીમહત્તરશ્રીનો છે. ક્ષમાશ્રમણશ્રીની ટીકાનું સ્વરૂપ સંક્ષિપ્ત હોઈ તેમની પૂર્વ અંશની ટીકા લગભગ ૪૫૦૦ શ્લોક નેટલી છે, બચારે મહત્તરશ્રીની ટીકા સહજ વિસ્તાર પામતી હોઈ પછીનો અંશ લગભગ ૫૭૫૦ શ્લોક નેટલો છે, એકંદર ટીકાનું પ્રમાણ અનુમાન ૧૦૨૫૦ શ્લોક નેટલું છે. છેવટે દસ હજારથી તે ઓછું નથી જ.

પ્રસ્તુત ટીકાને કૌટ્યાર્ય ભાગવાને લઘુવૃત્તિ તરીકે ઓળખાવી છે એથી આપણને એવી લાલચ સંકેત જ થાય તેમ છે કે તેમણે પ્રસ્તુત લઘુવૃત્તિ અને ગૃહદૃષ્ટિ એમ બે વૃત્તિઓ રચી હશે અને પ્રસ્તુત લઘુવૃત્તિ અને સુદ્રિત કૌટ્યાચાર્યની વૃત્તિના પ્રણેતાના નામમાં અમુક સામ્ય જોતાં તેવી કલ્પના બીઠવી એ સ્વાભાવિક વસ્તુ પણ છે; પરંતુ ટીકાનું અવલોકન કરતાં આપણે એ ભ્રમ ભાંગી જ જાય છે અને સ્પષ્ટ રીતે લાગે છે કે જાને ય ટીકાકારે એટલે કે ક્ષમાશ્રમણીય ટીકાના અનુસંધાતા કૌટ્યાર્ય મહારાજ અને સુદ્રિત ટીકાના પ્રણેતા કૌટ્યાચાર્ય બંનેને આચાર્ય એક નથી પણ બુદ્ધ છે. એનાં કારણો અનેક છે

૧. પહેલું કારણ તો એ કે—જન્મેયના નામ, ઉપાધિ વગેરેમાં લેદ છે. ક્ષમાશ્રમણીય ટીકાના અનુસંધાતા આચાર્યનું નામ કોટ્ટાર્ય છે અને તેમણે પોતાને માટે ‘વાદિગણિ-મહત્તર’ એવું વિશેષણ આપ્યું છે જ્યારે અદ્રિત ટીકામાં માત્ર અંતની અતિસંક્ષિપ્ત પુષ્પિકામાં માત્ર इति કોટ્ટાચાર્યકૃતા ટીકા સમાવેતિ એટલું જ જણાવ્યું છે. જો જન્મેયના પ્રણેતા આચાર્ય એક જ હોત તો મોટી જણાતી કોટ્ટાચાર્યીય ટીકામાં આવી અતિસંક્ષિપ્ત સાદી-વિશેષણ વિનાની પુષ્પિકા ન જ હોત.

૨. બીજું કારણ એ છે કે—અદ્રિત કોટ્ટાચાર્યીય ટીકામાં ટીકા, મૂલટીકા, મૂલાવ-દ્યકટીકા; ગુરવ; જિનમટાચાર્યપૂજ્યા; આદિ જે ઉલ્લેખો છે તે પૈકીનો એક પણ ઉલ્લેખ ક્ષમાશ્રમણ-મહત્તરીય ટીકામાં નથી તેમજ પત્ર ૨૨૪-૬૩૪ આદિમાં જે ભાષ્યના પાઠ-લેદોની નોંધ છે તે પણ ક્ષમા મહં ટીકામાં નથી.

૩. આ ઉપરાંત મહાધારી આચાર્ય પત્ર ૨૭૩ માં કન્યે તુ ‘સો પુણ સવ્યજ્ઞહણો ચેયણ્ણ’ इत्यादिगाथायां “स पुनरक्षरलामः” इति व्याचक्षते, इदं चानेकदोषान्वितत्वात् જિનમદ્રગણિક્ષમાથમણપૂજ્યટીકાયાં ચાદર્શનાદસંગતમેવ લક્ષ્યામઃ । એ પ્રમાણે જે અન્યના મતની સમાલોચના કરીને એને અસંગત જણાવેલ છે એ પાઠ અદ્રિત કોટ્ટાચાર્યીય ટીકા પત્ર ૧૮૬ માં છે, ક્ષમાશ્રમણ-મહત્તરીય ટીકામાં નથી.

આ અને આ સિવાયનાં બીજાં ઘણાં એવાં કારણો છે કે જેથી જન્મેય ટીકાના પ્રણેતા આચાર્યો ભુદ્ધી ભુદ્ધી વ્યક્તિ છે.

આટલું જાણ્યા-વિચાર્યા પછી એક વસ્તુ ધ્યાનમાં રાખવા જેવી છે કે અંધપ્રમાણની દૃષ્ટિએ ક્ષમાશ્રમણ-મહત્તરીય ટીકા કરતાં કોટ્ટાચાર્યીય ટીકા મોટી છે ખરીકે અર્થાત્ એક ટીકા ૧૦૨૫૦ શ્લોક જેટલી અને બીજી ૧૩૭૦૦ શ્લોકો જેટલી છે; તે છતાં તાત્ત્વિક દૃષ્ટિએ જોતાં ક્ષમાશ્રમણ-મહત્તરીય ટીકા જ વિસ્તૃત અને મહત્તરની છે. કેટલીક કથાઓ અને કેટલીક ગાથાઓ કે જેને ક્ષમા મહં ટીકામાં સુગમ જણાવીને છોડી દીધી હોય તેની વ્યાખ્યા, વિવેચન કે સૂચન આમાં ભલે હોય, પરંતુ બાકીનાં દરેક તાત્ત્વિક કે વાર્થિક સ્થળો વગેરે અંગે તો ક્ષમાશ્રમણ-મહત્તરીય ટીકા જ ચલીઆતી છે. ઊડતી નજરે જન્મેય ટીકાનાં સંખ્યાજંઘ સ્થળોને સરખાવતાં ક્ષમાશ્રમણ-મહત્તરીય ટીકા કરતાં ખાસ વિશેષ ગણી શકાય તેવું કોટ્ટાચાર્યીય ટીકામાં કશું જ મારા જોવામા આવ્યું નથી. પરંતુ એટલું તો સ્પષ્ટ દેખાયું છે કે—લગભગ ક્ષમાશ્રમણ-મહત્તરીય ટીકાને સાથે રાખીને જ કોટ્ટાચાર્ય મહારાજે પોતાની ટીકાનું નિર્માણ કર્યું છે. જે જે સંખ્યાજંઘ સ્થળોની સરખામણી કરી છે તે દરેક સ્થળે ક્ષમા મહં ટીકા કરતાં કોટ્ટાચાર્યીય ટીકામાં સંક્ષેપ જ જોવામાં આવ્યો છે. એટલું જ નહિ પણ પ્રમાણ તરીકે આપેલાં ઉદ્ધરણો પણ ક્ષમા મહં ટીકા કરતાં કયાંય નવાં જોવામાં આવ્યાં નથી કે ખાસ વિશેષ પણ કશું કરવામાં આવ્યું નથી, આ વિશેષ જન્મેય ટીકાઓનું વિશેષ અંતઃપરીક્ષણ બીજી વાર કરવા વિચાર રાખ્યો છે.

વિદ્વાનોને હું આનંદસંદેશ આપું છું કે પ્રસ્તુત ક્ષમાશ્રમણ-મહત્તરીય ટીકાને શ્રીજિનાગમપ્રકાશિની સંસદદ્વારા સત્તર પ્રકાશમાં મૂકવા બનતું કરવામાં આવશે.

વડોદરા, ફાગણ શુદ્ધ ૨.

સુનિ પુણ્યવિજય

વિદ્યા-ધન વિ. ધર્મ-

Religion-a contract.

વિદ્યાપ્રાપ્તિ અને ધનપ્રાપ્તિને અંગે માણસે વિચાર કરવો કે પોતે કદી ઘરડો થવાનો નથી કે કદી મરવાનો નથી;

અને જમદેવે ચોટલી પકડેલ છે એવો વિચાર ધર્માચરણ પરત્વે કરવો.

ખુદ સાદો લાગતો અને સંસ્કૃતતા અભ્યાસીએ અનેક વાર સાંભળેલો આ સુલાપિત શ્લોક ખૂબ રહસ્યથી ભરેલો છે. એની વિચારણા કરતાં અનેક પ્રકારની ગૂંચવણોનો નિકાલ યથા જય તેમ છે અને જીવનમાર્ગ સરળ થાય તેવી તે વિચારણાના ગર્ભમાં મહત્તા છે. કોઈ પ્રાસાદિક અનુભવીએ પ્રેતાના જીવન અનુભવનો એમાં નિયોજ કાઢ્યો છે અને એ અનુભવની પ્રાસાદી લેવામાં ખૂબ આનંદ થાય તેવું તારતમ્ય શોધી કાઢ્યું છે.

નિશ્ચયે લખવા જય કે કોલેજમાં આંટા ખાય તે વખતે માણસ વિચાર કરે કે-“લખુનાર પણ અંતે મરે છે, ન લખુનારો પણ આખરે તો એ જ રસ્તે જાય છે અને જરૂર મરણ પામે છે, તો પછી લખુવાની માથાફૂટ શા માટે કરવી ?” આ વિચાર ખોટો છે, બીજી નગરની ગેરહાજરી બતાવનાર છે અને પ્રગતિનો રોષ છે. જ્ઞાન તો દિવો છે, જગતી જ્યોત છે, આંતરમુખને ઉઘાડનાર છે, દિગ્ધ માર્ગના દર્શન કરાવનાર છે અને અંધારી રાતનો ખાર વાગ્યાનો હોકારો છે. જ્ઞાની સમજી વિચારક મરે તો યે નામ રાખે અને જીવે તો યે એનાં આંતરપ્રવાહો અનેરા હોય. અજ્ઞાની અલણ માણસની એની સાથે સરખામણી પણ ન થાય. અને ધન કમાવા માણસ પ્રયાસ કરે ભારે ને આડે-અવળો વિચાર કરે તો તો એ કથોર ચઢી જાય. એણે તો એક જ વિચાર કરવો રહ્યો કે પોતે શરીરે અપંગ થવાનો નથી, ખાટલ પડીને ખાવાનો નથી, આંધળો થઈને લાકડીને ટેકે ચાલવાનો નથી અને પારકા આશયોનો શેટલો અડવાનો નથી. એ પ્રેરણાત્મક વિચાર ને સ્વીકાર્યો હોય તો જ પૈસા મેળવવાની કે પેદા કરવાની ખટપટમાં પડી શકાય તેમ છે, કારણ કે પૈસા પદા કરવા એ સહેલી વાત નથી. માથાનો પસીનો પગે ઊતરે ભારે પૈસા મેળવાય છે એટલે જે કદી છુટા થવાના નથી કે મરવાના નથી એવો વિચાર કરી શકતા હોય એ જ ધનપ્રાપ્તિ અને ધનસંરક્ષણના કામમાં નેકાય છે.

જ્ઞાન અને ધનને એક કક્ષામાં મૂકવા ‘જેવા નથી, પણ પ્રેરણાની નજરે એ એક જ કોટિમાં આવે તે અપેક્ષાએ એમાં વાંધા જેવું નથી. એમ ન થાય તો ધનની પાછળ માણસ ઉમંગરા ન કરે, આંટા ફેરા ન ખાય અને મોડો વહેલો જમે પણ નહિ.

પણ ધર્મની વાત આવે ત્યાં તો ‘નવું છે જી ! નવું’ છે, નવું છે જરૂર’ એ જ ભમણા રાખવી ઘટે. એમાં કાલની વાત નહિ, સવાર સાંજનો સોદો નહિ, મુદત પાડવાનો હિસોબ નહિ. કૃષ્ણ મહારાજે એક સારા દાનની વાત કાલ ઉપર મુલતવી રાખી એટલે એના ચાલક પુત્રે વિજય-કંઠે વગાઓ. કારણ પૂછતાં જણાવ્યું કે નેમનાથ ભગવાન કહેતા હતા કે ધડીતો ભરોસો નથી, રાત્રે સૂતા પછી બંધ કરેલાં બારણાં કાણ ઉઘાડશે તે કહી શકાય નહિ, પણ પિતાંજી ! તમે બિશ્વકર્મે કાલ આવવા કહ્યું એટલે કાલ સુધી રહેવાની આપની પાકી ખાતરી છે-એ આનંદ ઉત્સાહમાં આ વિજય-કંઠનો ધ્વનિ કર્યો, અને આપણે તો મહિતા મહિનાના અને વરસોની મુરતો નાખીએ અને અનેકને વાચક આપીએ. આ વાત સમુચિત ન ગણાય, સારાં કામ કરવામાં તો ધડીતો ભરોસો રાખવો નહિ. કાલની વાત કાલા (ભોલા) કરે. એમાં તો કયું’ તે કામ અને સાધ્યો તે વેધ. જેમાં એક આડી રોત જય તેમાં તો આખી સૃષ્ટિ ફરી જાય, પોતાના વિચાર-વાતાવરણમાં ફેરવદેહો થઈ જાય, પરિસ્થિતિ પલટો પામી જાય અને આસામીના સામી (સ્વામી-ભિખારી) થઈ જવાય. એ તો જમરાજ ચોટલી પકડી એકો છે કે ગળચી દયાવી રહ્યો છે અને હમણું શ્વાસ ચાલ્યો જશે અને રામ રમી જશે એ વિચારે જ કામ લેવા જેવું છે. અને આવતી કાલે કે હવે પછી ખીજાં કામો ક્યાં કરવાનાં નથી, એ તો હાથમાં લીધું કે વિચારમાં આંગ્યું તે કામ કરી નાખવું એ જ યોગ્ય વાત છે. મન વિચિત્ર છે, પુદ્ગલ અસ્થિર છે, રતેહ સાંકડા છે, જીવાદારી લટકતી છે અને પળ પળનો પણ વિશ્વાસ નથી એ નજરે કામ કરનાર જ ખરો સાધક બની શકે છે. મુલતવી રાખવાનાં માંડાં ફળો અનુભવગમ્ય છે અને વાત વીફરી જતાં મનની મનમાં રહી ગઈ એવા તો અનેક દાખલા નજરે નેવા છે, માટે ધર્મકાષ્ટમાં કાલ કરવાનું આજે કરવું અને આજે કરવાનું હમણાં જ કરવું.

અજરામરવત્પાણો વિદ્યામર્થં ચ ચિન્તયેત્,

ગૃહીત ઇવ કેશેપુ મૃત્યુના ધર્મમાચરેત્ ।
હિતોપદેશ સુલાપિત,

(૫૦)

ધર્મ સર્વસ્વ. Religion in nutshell

ધર્મનું મુદ્દામ સ્વરૂપ-સ્પષ્ટ રહસ્ય સાંભળો, સાંભળીને એની મનમાં ધારણા કરી લો. તે આ છે :—પોતાને જે અનુકૂળ ન થાય કે ન લાગે તેવી બાબત પારકાના સંબંધમાં આચરવી નહિ.

મુદ્દાસર લખનારા પ્રાસાદિક લેખકો, મહાન સાહિત્યકો અને ઝોજરવી સાક્ષરો સૂત્ર જેવી વાણી બોલે છે, એ અનેક વાતોને એક નાનકડા સૂત્રમાં એવી સરસ રીતે વણી દે છે કે એને જેમ જેમ વિચારવામાં આવે તેમ તેમ એમાંથી મહાન રહસ્યો તારવી શકાય. અનુભવી લેખકો આવા સૂત્ર વચન જનતા પાસે રખી કરે તે ત્રિકાલાગ્રાધિત સત્ય હોય છે અને દરેક યુગે એનાં આવારે પાણી પીધેલ હોય, છતાં દરેક યુગમાં એમાંથી નવાં નવાં સંધ્યા નીતરતાં રહે છે, એક શબ્દ એકાં લખાય અને છતાં પોતાનો આશય બતાવી શકાય તો પુત્રજન્મ જેવો એ કાળના લેખકોને આનંદ થતો હતો.

આવા સૂત્ર સિદ્ધાંત જેવી વાત અત્યંત યાપ છે. લેખકને ધર્મનું રહસ્ય બતાવવું છે, અને ધર્મનું રહસ્ય લખવા વિદ્વાન બંસે તો આખી જિંદગી પૂરી થઈ જાય અને હજારો લાખો પાના ભરાય. આ લખકે ધર્મનું રહસ્ય અરધા શ્લોકમાં ભરી દીધું અને તેમ કરીને એમણે પોતાનો ખરા લેખન સંયમ દાખવ્યો છે. એ લખકે કહે છે કે સર્વ ધર્મનો સાર સાંભળી લો અને સાંભળીને એને તમારા હૃદયમાં અવધારો, એને હૃદયમાં પાકું સ્થાન આપી દો. તમે અનેક પ્રકારનાં કૃષ્ણાં ખાશો અને મંદિરે મંદિરે આંટા ખાશો કે પર્યટર એટલા દેવ કરશો કે અનેક પ્રકારના યોગો કરશો, તેમાં તમારું ટેકાણું પડે કે ન પડે એ જુદી વાત છે, એને ઘણી બાબતો પર આધાર રાખવો પડે છે, પણ હું તમને એક નાનકડો મંત્ર આપું, ટૂંકામાં ધર્મનો સાર બતાવી આપું અને તમે એ વિધિ સૂત્રને અનુસરશો તો તમે સાચા ધર્મને ખરાબર અનુસરશો. તમે ખરા ધર્મી થશો અને તમારું જીવન સફળ થશે, તમારો ફેરા મૂલ્યવાન બનશે અને તમારું સામ્ય તરફ પ્રયાણ ખરાબર થશે. એ સૂત્ર આ રહ્યું :—

તમને કુનિયાદારીમાં વ્યવહારમાં, વર્તનમાં, અન્ય સાથેની લેવડદેવડમાં, બોલીચાલીમાં અને દરવા-ફરવામાં કેટલીક વાત ઠીક લાગે છે, સારી લાગે છે, સચિદ્ર જણાય છે, સુધાગ્ય લાગે છે અને કેટલીક બાબતો ઘૂણા કરાવનારી બાલિશ-તુછ-અધમ-અયોગ્ય લાગે છે. પ્રથમની બાબતોને આપણે અનુકૂળ ગણીએ છીએ, બીજી બાબતોને પ્રતિકૂળ ગણીએ. આ હકીકત આપણા દરરોજના અનુભવની છે, આપણી સાથે વજાઈ ગયેલી છે, આપણી સાથે એકમેક યથા ગયેલી છે. કોઈ સંબંધતાથી બોલે તે ગમે, ગાળાગાળી કરે તે ન ગમે, સાચું બોલે તે ઠીક લાગે, અસત્ય બોલે તે અઠીક લાગે, કોઈ નિંદાચુગલી કરે તે ન ગમે, પ્રથમ સા પ્રેમ કરે તે ગમે. એટલે તમે સારું નરસું જણો છો, અનુકૂળ પ્રતિકૂળને ઝાળો છો, વિવેક સંબંધતાને પીજો છો, ચારિત્રને જાણો છો, સંયમને પીજો છો, અને તમને સારો ખરાબની પરખ છે. હવે તમારે બધારે પારકાને અથવા કોઈ વર્તન કરવું હોય, કોઈ બોલવું હોય કે કોઈ ક્રિયા કરવી હોય તો તે વખતે તમારી જાતને સ્થાને મૂકો. તમે તમારા આચાર, ઉચ્ચાર કે વિચારને કેવો ગણો ? તે તમારે માટે શું હારે ? જે વાત તમને ન ગમે તેને પણ ન ગમે તો તમને ન ગમે તેવી વાત તેના પ્રત્યે ન કરો.

અને આટલું કરો તો તમે ધર્મી થઈ જાઓ, આટલું કરો તો તમારો બેડોપાર પડી જાય. તમારે પ્રત્યે તેવું વર્તન કે ઉચ્ચાર કરે તે તમને ખરાબ લાગે તેવું હોય તેવું તમારે સામા પ્રત્યે ન કરવું. આટલી સાદી ટૂંકી સીધી સરળ વાત છે અને તમને તે આવડે છે એમ તો આપણે ઉપર ધારી લીધું છે. આટલી વાત કરીને એટલે તમને કોઈ વાતની અડચણ નહિ થાય. તમારા પર દીકા નહિ ચાપ અને તમારો સંસારપ્રવાસ સફળ બનશે, આનંદમય બનશે, પ્રેરક બનશે, પ્રેમમય બનશે અને તમારા મન પરથી અસાધારણ બોલો ઉતરી જઈ એવું હજારો કૃષ્ણ છાંયો ગૌરવદંતું બનાવશે, તદ્દન સાદી વાત છે, કરવી સરળ છે અને કુદ ધર્મના અનેક ઉપદેશોનો એ સાર છે.

મૌનિક

શ્રૂણુત ધર્મસર્વસ્વં, શ્રુત્વા ચૈવાધ્યધાર્યતામ્, આત્મનઃ પ્રતિકૂલાનિ પરેષાં ન સમાચરેત્ ।

ધર્મસર્વસ્વ.

જવા પ્રયાસ કર્યો છે ? તમે કૂળડા-નામન કે બદશિકલ નથી પણ સુંદર રૂપ તથા આકૃતિ-વાળા છો, તેમજ તમે કંગાળ કે લિલ્લુક નથી પણ સારી ધનસંપત્તિવાળા અને દાતા છો. સંસારમાં કેટલાકને પૌદ્ગલિક સુખના સાધન સંપૂર્ણ મળ્યાં છે છતાં નિરંતર પથારીવશ થઈને પડ્યા રહે છે જેથી કરીને તેઓ સુખ લોગવી શકતા નથી અને તેમને ત્યાં ડોક્ટર-વૈદ્યોની પધરામણી વિના બાગ્યે જ કોઈક દિવસ ગાલી જતો હશે, પરંતુ તમારાથી તો રોગ-ચોક્ક એવા તો રીસાઈ ગયા છે કે કોઈ દિવસ પણ તમારા બંગલાના કમ્પાર્ટમાં પણ ડોક્ટર-વૈદ્યના પગલાં સરખાય થયા નથી. પુદ્ગલાનંદી જડાસકત ઘણાખરા માનવીઓને કેવળ વિદ્ય-માન એક જ જન્મમાં ઉપયોગી પૌદ્ગલિક સંપત્તિ મેળવવાના સાધનો તો મળ્યાં છે; પણ આત્મિક સંપત્તિ મેળવવાના સાધન ન મળવાથી સારી સંપત્તિની કંગાળીયત લોગવી રહ્યા છે; પણ તમને તો સાચી-આત્મિક સંપત્તિ મેળવવાના સાધનભૂત સુદેવ તથા સુચુરને સંયોગ મળ્યો છે. ચોટલે જે તમે ધારો તો સાચા શ્રીમંત બનીને શાશ્વત સુખના લોગી બની શકો છો તો તમને આ બધીય સામગ્રીનો પ્રબંધ કોણે કરી આપ્યો છે તેનો નિર્ણય કરવાને કોઈ વખત પણ તમે તમારી બુદ્ધિનો ઉપયોગ કર્યો છે ?

તમે માનવી છો, તમારામાં બુદ્ધિ છે, ડહા-પણ છે, અને તમે પોતાને એમ માને પણ છો કે હું બુદ્ધિશાળી અને ડાહ્યો છું. તો પછી તમે જગતની વિચિત્રતાનું કારણ કેમ શોધી કાઢતા નથી ? ઉપર ગતાવેલી બાળતોનો સારી રીતે વિચાર કેમ કરતા નથી અને સદ્બુદ્ધિથી કરીને વેગળા કેમ રહો છો, તેમજ સદ્બુદ્ધિ-વાળા તરફ તિરસ્કારની લાગણી શા માટે રાખો છો ? કદાચ તમારી બુદ્ધિ કામ ન કરી

શકતી હોય અને સાચું સમજવાની ઇચ્છા હોવા છતાં પણ સાચી સમજણ મેળવવાને ઘણી જ અડચણ પડતી હોય તો સંપૂર્ણ સાચી બુદ્ધિના વિકાસી જ્ઞાનીપુરુષોના વચનો સાંભળીને જગતની વિચિત્રતાનો સાચો બોધ કરો અને સાચી સમજણ મેળવીને સંપૂર્ણ સાચી વસ્તુની પ્રાપ્તિ માટે પ્રયાસ કરો. જે તમે સર્વજ્ઞના વચનો ઉપર શ્રદ્ધા રાખીને જાણવાનો પ્રયાસ કરશો તો વિશ્વરચના સાચી રીતે તમને સમજશે અને તેથી તમે તમારી પ્રવૃત્તિમાત્રને સમ્યગ-સાચી બનાવી શકશો જેથી તમને અણુગતતા પ્રસંગો અકળાવી શકશે નહિં.

સંપૂર્ણ સાચી સ્વતંત્રતા મેળવનાર સર્વજ્ઞ પુરુષોએ જડ-ચેતનના સંયોગસ્વરૂપ જગતની વિચિત્રતામાં જડને પ્રધાનતા આપી છે. જે કે એકલું જડ અથવા તો એકલું ચેતન કંઈ પણ વિચિત્ર લાવો ઉત્પન્ન કરી શકતાં નથી અર્થાત્ જડ તથા ચેતન સ્વતંત્રપણે વિચિત્ર પ્રકારના જગતની રચના કરવામાં અસમર્થ છે છતાં બંને લેણાં મળે તો અનેક પ્રકારના ભાવોને પ્રગટ કરી શકે છે અને તેથી સંસારમાં જે કંઈ અસદૃશ અનેક લાવો દેખાય છે તે છવ તથા કર્મસ્વરૂપ જૂના અનાદિ સંયોગનું પરિણામ છે. અનાદિ કાળથી કર્મના સંયોગને લઈને છવ અનેક લાવોમાં પરિણમતો આવ્યો છે માટે જ કર્મસ્વરૂપ જડને પ્રધાનતા આપવામાં આવી છે. છવને પુદ્ગલાનંદી-અજ્ઞાની ઠહેવામાં આવે છે તે કર્મના સંયોગને લઈને જ છે. છવ પોતે સમ્યગ્જ્ઞાની હોવા છતાં પણ કર્મન-મોહના દળાણથી સાચું સમજવવામાં આવે તોયે સમજતો નથી અને ચારિત્ર મોહનીયના દળાણથી સાચું આદરી શકતો નથી. સાચું ન સમજવાથી કર્મવશ પડેલો અજ્ઞાની છવ પોતાને જડ માને છે અર્થાત્ શરીર તે જ હું છું એમ માને છે અને તેથી કરીને જ પોતે

પુદ્ગલાનંદી જનીને પૌદ્ગલિક અનુકૂળ વસ્તુ-
ઓના સંયોગથી પોતાને સુખી માને છે અને
તેના વિયોગથી દુઃખ મનાવે છે તેમજ પ્રતિકૂળ
વસ્તુઓના સંયોગથી દુઃખી થાય છે અને તેના
વિયોગથી શાંતિ મેળવે છે. આ બધુંય પરિ-
ણામ દેહાધ્યાસીપણાનું છે અર્થાત્ મોહના
અત્યંત ઘાસ બનેલા આત્માઓ પોતાને ભૂલી
જઈને દેહને જ સ્વસ્વરૂપે માને છે. અને તેથી
કરીને તેઓ બનાવટી નામધારી દેહની પ્રશં-
સા કરાવવાને માટે ખૂબ જ મહેનત કરે છે.
અને જડસ્વરૂપ દેહમાં આત્માના ગુણોની
પ્રશંસા સાંભળીને અત્યંત આનંદ અનુભવે છે
અને કામી, ક્રોધી, લોભી (આદિ જે કર્મજન્ય
ગુણો કે જે ઐકદૃષ્ટિથી પૌદ્ગલિક હોવાથી
જડ સ્વરૂપ છે.) જે દેહને કહેવામાં આવે તે
દિલગીર થાય છે, દુઃખ મનાવે છે. અજ્ઞાનતાના
ગાઢ અંધકારમાં રહેલા જીવો વિરાગી મહા-
પુરુષોના વચનો વાંચીને કે સાંભળીને મોઢે
ઘાલી જાય તો તેથી કાંઈ તેઓ પોતાને ઓળ-
ખે છે અને પુદ્ગલાનંદી તથા દેહાધ્યાસી નથી
એમ કહી શકાય નહિ; કારણ કે મિથ્યાભિમાન-
(દેહાભિમાન)ની વૃત્તિ તથા પ્રવૃત્તિ ટળે નહિ.
ત્યાં સુધી તેમનામાં જડથી ભિન્ન ધર્મવાળી
આત્મા જેવી કોઈ વસ્તુ છે એવી શ્રદ્ધા હોવાનું
પણ નિર્ણય કરી શકાય નહિ. કેવળ બાહ્ય
વૃત્તિથી તપ-જપ આદરવાથી કે વ્રત-નિયમ
આદિ પાળવાથી આત્માની સાચી ઓળખાણ
અને પુદ્ગલાનંદીપણાથી નિવૃત્તિ થઈ છે તથા
દેહાધ્યાસ ટળ્યો છે એમ કહી શકાય જ નહિ.
કારણ કે આવી પ્રવૃત્તિઓ તો અનંત સંસારી
મિથ્યાદૃષ્ટિ તથા અભવ્ય જેવા અજ્ઞાની જીવો
પણ આદરી શકે છે, આવરી શકે છે. જ્યાં
સુધી પાંચે ઈદ્રિયોના વિષયોમાં રાગ-દ્વેષની
તીવ્ર પરિણતિથી અનુકૂળતા-પ્રતિકૂળતાના અંગે
હર્ષ શોક રહેલો છે તથા મનોવૃત્તિઓમાં

આસક્તિ લાવ રહેલો છે ત્યાં સુધી વિકાસી
આત્માનુભવી મહાપુરુષો, આત્માની સાચી
ઓળખાણ થઈ છે એમ કહેતા નથી પણ
મિથ્યાભિમાન (દેહાધ્યાસ)ને લઈને દેહને જ
આત્મા માનવાનું જણાવે છે. વૈષયિક સુખોને
પોષવા સંપૂર્ણ આત્મવિકાસી વીતરાગ પ્રભુ પાસે
પણ ધન-સંપત્તિ માગનારા અથવા તો ધન-
સંપત્તિથી દેહની પ્રશંસા કરાવવા તથા વધારવા
પ્રયાસ કરનારા આત્મા તથા પરમાત્માને
ઓળખી શક્યા જ નથી, કારણ કે તેમનામાં
દેહાભિમાન રહેલું છે.

આ પ્રમાણે સંસારમાં ચર્મચક્ષુથી જોનારા
ધણ છે એટલી તેમને આત્મ પ્રત્યક્ષ થતું નથી
અને તેથી જ તેઓ મિથ્યાભિમાની-દેહાધ્યાસી
છે. જ્ઞાનદૃષ્ટિ-સમ્યગ્દૃષ્ટિ સિવાય આત્મા
ઓળખી શકાય નહિ કારણ કે આત્માને જડ-
સ્વરૂપ ઈદ્રિયોની જરૂરત પડતી નથી. ઈદ્રિયો
રૂપી જડ વસ્તુને ગ્રહણ કરી શકે છે. પણ
અરૂપી આત્માને ગ્રહણ કરી શકતી નથી માટે જ
ચર્મચક્ષુથી જોનાર આત્માને ઓળખી શકે
નહિ પણ આત્મા પોતે જ પોતાના વિશુદ્ધ
જ્ઞાનદ્રારા ઓળખી શકે છે. કદાચ આત્મ પ્રત્યક્ષ
કરવાં જેટલી જ્ઞાનમાં વિશુદ્ધિ ન થઈ હોય તો
આત્મસ્વરૂપ ઓળખવામાં શબ્દાદિ પૌદ્ગલિક
વિષયો નિમિત્તભૂત બને છે અને તેથી જ્ઞાન-
દૃષ્ટિ આત્માને સાચી રીતે ઓળખીને જ્ઞાન-
દૃષ્ટિને વધુ નિર્મળ બનાવી શકે છે, પણ તેમને
લેદજ્ઞાન હોવાથી બળી શકે છે કે આત્મા વિષ-
યાતીત છે. જ્ઞાન સિવાય કોઈપણ પ્રકારના ઈદ્રિ-
યોના વિષયોથી આત્મા શ્રાદ્ધ નથી, માટે જ
પૌદ્ગલિક વિષયોથી ભિન્ન સ્વરૂપવાળો મારો
આત્મા છે અને તેમાં અનંત જ્ઞાનાદિ ગુણો
રહેલા છે તે પૌદ્ગલિક દેહાદિમાં નથી કારણ
કે દેહાદિ આત્માથી ભિન્ન ગુણધર્મવાળા છે.
આવી જ્ઞાન દૃષ્ટિવાળા આત્માઓ સંસારમાં

અત્યંત અદ્ય પ્રમાણમાં છે, ત્યારે જડાસકત પુણ્યલાનંદી જીવો ઘણી મોટી સંખ્યામાં છે કારણકે તાત્વિક દૃષ્ટિથી જોઈએ છીએ તો ધાર્મિક પ્રવૃત્તિઓમાં પણ વૈષયિક આસક્તિને આદર ઘણો જણાય છે અને તેથી કરીને જ જડ-સ્વરૂપ કર્મને પ્રધાનતા આપી છે. અનાદિ-કાલના કર્મની સોળતથી આત્મા અતંત બળી હોવા છતાં પણ નિર્ગળ ગળી રહ્યો છે અને જડાત્મક વસ્તુઓ ઉપર જ પોતાના અસ્તિત્વનો આધાર રાખી રહ્યો છે. જીવન, સુખ, શાંતિ આનંદ આદિ વસ્તુઓ પોતાની પાસે હોવા છતાં પણ જડાત્મક વસ્તુઓથી જ પ્રાપ્ત થાય છે, એવી દૃઢ શ્રદ્ધાવાળો જ્ઞાની પુરૂષોએ તેને અપ્રધાન ગણ્યો છે. આવા પુણ્યલાનંદી જડા-સક્તિવાળા જીવોને વસ્તુસ્થિતિ સમજાવીને સન્માર્ગમાં લાવવાને માટે તેમની જ ઇચ્છાઓને ઉદ્દેશીને પ્રભુ તરફથી સમજણ આપવામાં આવી છે કે તમારું માનેલું પૌણ્યલિક સુખ તમારી ઇચ્છા પ્રમાણે તમને મળ્યું છે અને બીજા તમારા જેવા જ માનવીઓને નથી મળ્યું તેમજ બધા જીવો એક સરળા હોવા છતાં તમે માનવી બન્યા તેનું ખાસ કારણ પુન્ય કર્મ છે. તમે પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે જે કંઈ પૌણ્યલિક સુખના સાધન મેળવ્યાં છે, અથવા તો મેળવી રહ્યા છો તેમાં કેવળ તમારો પ્રયાસ કે તમારી બુદ્ધિમત્તા કારણ નથી પણ સુખ્ય-પણે તો તેમાં તમારું પ્રારબ્ધ કારણ છે. અર્થાત્ જન્માંતરમાં અત્યંત આદરપૂર્વક ધર્મની સેવા કરવાથી તમને પુન્ય આપવામાં આવ્યું છે કે જેને લઈને તમને ધારણા પ્રમાણે પૌણ્યલિક સુખના સાધન મળ્યાં છે; સંસાર-માં પુણ્યલાનંદી ઘણી જીવો બુદ્ધિપૂર્વક પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે, છતાં તેમને ધારણા પ્રમાણે સુખના સાધન મળવાને બદલે દુઃખના સાધન મળી રહ્યાં છે. અને સુખના માટે કરવામાં આવતા બધા પ્રયાસો નિષ્ફળ ગળી રહ્યા છે

જેથી કરીને તેઓ આધિ, વ્યાધિ તથા ઉપાધિથી નિરંતર દુઃખાત્તા જ રહે છે. કારણ કે આવા જીવો પાસે પુન્ય નથી, તેમણે જન્માંતરમાં ધર્મનો અનાદર તથા તિસ્કાર કરીને પાપને પડખે રાખવાથી આ ભવમાં તેઓ ઘણી ભતના દુઃખો ભોગવી રહ્યા છે, જેમણે જન્માંતરમાં અનાદરપૂર્વક વેઠ તરીકે ધર્મની સેવા કરી છે તેમને આ ભવમાં સુખના સાધન તો મળ્યા છે પણ તેના ઉપયોગ કરીને સુખ મેળવી શકતા નથી, કારણ કે તે સાધનોના ઉપયોગ કરવાને સાધનભૂત દૃષ્ટિઓની જ ખામી છે. અધાપો, ખંડેરાપણું, મૂળપણું તથા રોગ શોષ આદિ સુખના સાધન વાપરવામાં આડા આવે છે. પૌણ્યલિક સુખના સાધન બે પ્રકારના છે: એક તો અંતરંગ અને બીજું બહિરંગ અર્થાત્ એક તો જન્મથી જ સાથે રહેવાવાળા દેહ તથા જીવન આદિ તે અંતરંગ અને જન્મથી પછી જીવનના કોઈપણ સમયમાં સંગ્રહિત થવાવાળા ધન સંપત્તિ આદિ બહિરંગ સાધન કહેવાય છે. આ બંને પ્રકારના સાધનો નિર્દોષ તથા અતુકળ અને ચિરસ્થાયી મળે તો જ પુણ્યલાનંદિ જીવ ધારણા પ્રમાણે પૌણ્યલિક સુખ ભોગવી શકે છે. જેમાંથી એકની પણ ખામી હોય તો સુખ મળી શકતું નથી. જેમણે બંને પ્રકારના સુખનાં સાધન નિર્દોષ, અળંક, અતુ-કળ તથા ચિરસ્થાયી મેળવ્યા તેમણે જન્માંતરમાં અત્યંત આદરપૂર્વક ધર્મની સેવા જરૂર કરેલી જ છે, જેથી કરીને ધર્મ તરફથી મળેલા પુન્ય બળથી તેમની ધારણા પ્રમાણે સુખ ભોગવી રહ્યાં છે, અને જેમણે બહિરંગ તથા અંતરંગ બંને પ્રકારના સાધનોમાંથી એક જ પ્રકારનું સુખ મેળવ્યું છે તેમણે જન્માંતરમાં ધર્મની સેવા તો કરી છે, પણ તે અનાદરથી કરેલી હોવાથી છતાં સાધને પણ સુખ મેળવી શકતા નથી અને જેમને બંને પ્રકારનાં સાધનમાંથી એકે પણ મળ્યું નથી તેમને ધર્મનો અનાદરથી

તિરસ્કાર માત્ર કરેલો હોવાથી શારીરિક, માનસિક તથા આર્થિક ત્રણે પ્રકારની સંપત્તિની કંઠાળીયત લોગવી રહ્યાં છે.

આ પ્રમાણે પ્રભુના વચનોનો શ્રદ્ધાપૂર્વક સદ્બુદ્ધિથી વિચાર કરતા સ્પષ્ટ સમબલ્ય છે કે જેમની પાસે પૌદ્ગલિક સુખના બંને પ્રકારના સાધનો છે, અર્થાત્ શારીરિક, માનસિક, આર્થિક સંપત્તિ છે અને જેઓએ મમાને છે કે અમે સર્વ પ્રકારે સુખી છીએ, ધારણાં પ્રમાણે અમને બધું જ મળ્યું જાય છે, જગતમાં યશોવાદ પણ સારો છે, ધન ધાન્ય પુત્ર પરિવાર આદિથી અમે સમૃદ્ધ છીએ, સગા-સંબંધી આદિ અમારું ધણું માન જાળવે છે અને અમારા કહેવા પ્રમાણે વર્તે છે, વિગેરે, તો તેમણે જાણવું જોઈએ કે આ બધું ધર્મના પ્રતાપથી જ છે અર્થાત્ ધર્મ તમને બધું આપ્યું છે. તમારી ઇચ્છાઓ પૂર્ણ થવામાં સગવડતા કરી આપનાર ધર્મ જ છે,

માટે સંસારમાં ધર્મ તમારો પરમ ઉપકારી છે, જે કાંઈ તમારી પાસે છે તે બધું ધર્મનું જ આપણું છે, માનવ અવતારથી લઈને, શારીરિક આર્થિક સંપત્તિ અને ઠેક સાચા સુખ મેળવવાના સાચા સાધનો સુધીનું જે કાંઈ તમારી પાસે છે તે તમારા પ્રયાસનું કે બુદ્ધિ તથા ઠહાપણનું ફળ નથી પણ ધર્મની પરમ કૃપાનું ફળ છે તો પછી તમારે ધર્મને તમારું સર્વસ્વ અર્પણ કરવું જ જોઈએ, ધર્મને નામે તન ધનની અશક્તિ ન ગતાવવી જોઈએ. ધર્મને નામે જીવન અર્પણ કરવું પડે તો અત્યંત ઉત્સાહપૂર્વક ધર્મના ચરણોમાં મૂકી દેવું જોઈએ. વાસુદેવ બલદેવ ચક્રવર્તી આદિ પુરુષોએ ધર્મના ચરણમાં જીવન અર્પણ કરીને કૃતજ્ઞ બનવાથી અનંત ચતુષ્ટયના સ્વામી થઈને શાશ્વત સુખના લોગી બન્યા છે, તેમ તમે પણ તમારું સર્વસ્વ ધર્મને અર્પણ કરીને કૃતજ્ઞતા ગતાવી શાશ્વત સુખના લોગી બનશો.

ગાંધીજીને અંજલિ

ગાંધી જી આજ દિવસ-એ રાજ.

અરે પ્રભુ ! તને શું ગમ્યું આજ આ પળે,
હિંદ તણા પૂજ્ય પિતા સ્વર્ગમાં પળે;
હિંદ તણા પ્રાણ જતાં ભારતી રહે,
સ્વાતંત્ર્યનું સુકાન જતાં આસુડા પડે.
સત્ય પ્રેમ ને અહિંસા મંત્ર પઢાવ્યા,
હિન્દને સ્વાતંત્ર્ય તણા પાઠ શિખાવ્યા.
રાનડે, તિલક ને સર શ્રીરાજશા આદિ,
મથ્યા ઘણું સ્વાતંત્ર્ય માટે અર્ધ શતાબ્દ;
રક્ત બિંદુ એક ના પડ્યું ભૂમિ માહી,
દીર્ઘ કાળની છતાં આશા પૂરી થઈ.
જે વિશ્વવંદ્ય વ્યક્તિના તપોપ્રભાવથી,
ભારતી સ્વાતંત્ર્ય વાવટો ઉઠાડતી;
યાચના છે મારી પ્રભુ શાંતિ આપજે,
સાધ્ર મતિ સંતને સમીપ સ્થાપજે.

અરે૦

અરે૦

અરે૦

અરે૦

રચયિતા:—ગોવિંદલાલ કક્લદાસ પરીખ.

શ્રીમાન્ યશોવિજયજી.

(લેખક:—ડૉ. ભગવાનદાસ મનઃસુખસાધ મહેતા, એમ. બી. બી. એસ.)

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૧૦૪ થી ૨૩)

છતાં પ્રકારે તાર્ત્વિક સદ્બોધરૂપ પરમાર્થ-મેધની વૃદ્ધિ કરી જેણે જગતમાં પરમ ઉદાર તત્ત્વ-દર્શનની રેલુંછે કરી છે, અને આત્મરચનારૂપ શુદ્ધ ધર્મતુલ્ય રચના શુદ્ધ તત્ત્વદર્શિયા પ્રગટ કરી જેણે મત-દર્શનના આગ્રહ-અભિનિવેશનો ઉચ્છેદ કર્યો છે, એવા આ પરમ ઉપકારી શ્રી યશોવિજયજીનો આપણા ઉપર, આખા જગત ઉપર, કેવો અમાપ ઉપકાર છે ? જગતતુલ્ય મિથ્યાત્વ દારિદ્ર્ય દૂર કરી, તેને પરમાર્થ સંપત્તિથી સમૃદ્ધ કરનાર-ભરી દેનાર આ પુરુષતુલ્ય જગત કેટલું બહુ ઝાણી છે ? આપણે કેટલા બધા ઝાણી છીએ ? આપણે આ ઉપકારનો અદ્વિતીય કેમ વાળી શકીએ ? આ પરમાર્થ ઝાણી કેમ ચૂકાવી શકીએ ?

કોઈ બાપની મૂંઝી વધારે તો તે ઉત્તમ ગણાય છે, જાળવી રાખે તો મધ્યમ ગણાય છે, ને શુભાવી બેસે તે અધમ ગણાય છે. આમ જેમ લોકવ્યવહારમાં છે, તેમ ધર્મવ્યવહારમાં પણ બે આપણે યાની-ઓએ આપણા માટે એકત્ર કરેલ જ્ઞાનનિધિનો વારસો વધારીએ તો આપણે ઉત્તમ, જાળવી રાખીએ તો મધ્યમ, ને ખોઈ બેસીએ તો અધમ ગણાઈએ. આ સીધી સાદી ને સાચી વાત છે.

જેનો મુખ્યપણે વ્યાપારી કોમ છે ને વણિક વૃત્તિવાળી-નાણીઆગતવાળી હોઈ લાભલાનિનો-નફાટોટાનો હિસાબ બરાબર કરી જાણે છે. આવી વિચક્ષણ વ્યવહારકુશલ કોમ ધર્મ વ્યવહારના લાભ-લાનિનો વિચાર બહુ ઓછો કરે છે તે આશ્ચર્ય જેવું છે; કારણ કે આ યાની પુરુષોએ મૂકેલો વારસો આપણે વધારવાનું તો દૂર રહ્યું, પણ બરાબર જાળવી

પણ રાખતા નથી, ને શુભાવી બેસવાને આરે આવી જમા છીએ ! કારણ કે જેનોની આટલી કોમમાં તત્ત્વજ્ઞાનનો વિધિપૂર્વક નિયમથી અભ્યાસ કરનારા કેટલા હશે ? આંગળીને વેઢે ગણીએ એટલા હોય તો ભલે ! અરે ! અભ્યાસની વાત તો દૂર રહે, પણ નવતરવના નામ સુદ્ધાં પણ કેટલા જાણે છે ? તેની વિશેષ સમજણ તો દૂર રહે, સામાન્ય સમજણ પણ કેટલાને છે ? બહુ જ અદ્યપને-મૂળ તત્ત્વજ્ઞાન સંબંધી જ્યાં આવી સ્થિતિ છે ત્યાં પછી તત્ત્વવિહીન નિર્માત્ર્ય અર્થાઓમાંથી નાના પ્રકારના મતભેદો ને અઘડાઓ કેમ ન ઉદ્ભવે ? અને જ્યાં તત્ત્વજ્ઞાન સંબંધી આવી ઉદાસીનતાવાળી કરુણાજનક સ્થિતિ યાનીઓના વારસદારોની છે, ત્યાં પછી તે વારસો વધારવાનું કે જાળવી રાખવાનું કેમ બને ? શુભાવી બેસવાનું જ રહે છે !

ધનની ત્રણ ગતિ કહેવાય છે: દાન, ભોગ ને નાશ 'દાનં ભોગો નાશસ્તિત્ત્વો ગતયઃ વિષ્ણુસ્ય' તેમ જ્ઞાનરૂપ પારમાર્થિક ધનની પણ એ જ સ્થિતિ છે. શું તો એનું દાન થાય, ભોગ થાય, નહિં તો નાશ થાય. જ્ઞાનનું દાન પણ પોતે જ્ઞાનનો અભ્યાસી હોય તે જ કરી શકે, તો જ જ્ઞાનનો પ્રવાહ વહેતો રહે. ભોગ રસપૂર્વક તે જ્ઞાનના અધ્યાત્મ રસનો ઉપભોગ કરી ચચેચ્ચ આનંદ લૂંટવાથી થઈ શકે. તેમ ન થાય તો તેની ત્રીજી ગતિ જ શેષ રહે છે.

મહાતત્ત્વજ્ઞાની શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજીએ મનનીય સુબાષિત કહ્યું છે— " યાનીઓએ એકત્ર કરેલા અદ્ભુત નિધિનો ઉપભોગ કરો. " તેમ આપણે જો યાનીનો વારસો સાચવી રાખવો હોય, તો આપણે

આત્મસ્વરૂપની પ્રાપ્તિ મને કોઈ વખતે ન થઈ

(સન્માર્ગદર્શક)

“ સર્વ જીવોને કામભોગાદિ જન્મની કથા સાંભળવામાં આવી છે, પરિચયમાં આવી છે અને અનુભવમાં આવેલી છે તેથી તે સુલભ છે, પરંતુ શરીરાદિથી ભિન્ન એવા આત્માની એકતા સાંભળવામાં આવી નથી, પરિચયમાં આવી નથી અને અનુભવમાં આવી નથી તેથી તે સુલભ નથી. અર્થાત્ ભેદ પરિજ્ઞાન-આત્મસ્વરૂપની પ્રાપ્તિ કોઈ વખતે જીવને ન થઈ. ”

“ આ અનંત સંસારમાં મજા અને નિર્જીવ બધા પદાર્થો મેં જાણ્યા અને જોયા પણ કેવળ મારું પોતાતું શુદ્ધ સ્વરૂપ કોઈ પણ વખત મેં જાણ્યું કે જોયું નથી. સંસારમાં બધા ય-ભવસ્થ જીવો શરીર અને આત્માની અભેદ વાસનાથી વાસિત જ છે. સમ્યગ્દષ્ટિ-ભેદજ્ઞાની કોઈક જ હોય છે. ”

આ વિશ્વમાં આત્મજ્ઞાનની રૂપિ ઉત્પન્ન કરાવનારાં મનુષ્યો મળવા દુર્લભ છે, તેમજ આત્મસ્વરૂપને પ્રતિપાદન કરનારા શાસ્ત્રોની પ્રાપ્તિ થવી તે પણ દુર્લભ છે. આત્મ જ્ઞાનવાળા જીવોને સમાગમ થયો તે પણ મુશ્કેલ છે. આત્માનો ઉપદેશ કરનારા શુરની પ્રાપ્તિ થવી તેનાથી પણ દુર્લભ છે. તેનાથી પણ ચિંતામણિની માફક ભેદજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થવી તે વિશેષ દુર્લભ છે. તપ કરનારા તપસ્વીઓ મળ્યા આવવા સુલભ છે, શાસ્ત્રો ભણેલા પંડિતો પણ મળ્યા આવવા સુલભ છે, પણ તેઓની અંદર ભેદજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કરનારા કોઈક જ હોય છે.

ઉત્તમોત્તમ રત્ન, હીરા, માણિક્ય, મોતી, સોનું, રૂપું, ઔષધીઓ, રસાયણો, વસ્ત્રો, પુરુષો, સ્ત્રીઓ, લાથી, ધોડાઓ, સુંદર પક્ષીઓ અને જળચર પ્રાણીઓ છતાંદિ સજીવ અને નિર્જીવ પદાર્થોના નામ, ઉત્પત્તિના સ્થાન વગેરે નિર્મળ શુદ્ધિ અને અનુકૂળ સંયોગોને લઈને ઘણે ભાગે મેં જાણ્યા છે અને જોયા છે પણ ખેદની વાત એ છે કે મેં મારું પોતાતું શુદ્ધ ચિદ્રૂપ કોઈ વખત જાણ્યું કે જોયું

નથી. મેં પહેલાં કોઈ વખત જેની ચિંતા કે ચિન્તન સરખો પણ કર્યો નથી તે વસ્તુ મને કોઈ પણ વખત મળી નથી.

મોહના ઉદયને લઈને મારા શુદ્ધ આત્માનું ચિંતન મેં કોઈ વખત કર્યું ન હોવાથી તે મને પ્રાપ્ત થયું નથી.

મેં અનેક વાર જીવન ધારણ કર્યો છે પણ કોઈ જીવનમાં ‘હું’ શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપ છું’ એવું શુદ્ધ આત્માનું ચિંતન મેં કર્યું નથી, દુર્લભ દ્રવ્યદેહો, નિધાનો, ચિંતામણિ રત્નો અને કામધેતુ છતાંદિ પદાર્થો આ અનંત સંસારમાં અનંત વાર મેળળ્યા પણ શુદ્ધ આત્માની સંપત્તિ કોઈ વખત મેળવી નહિ, ત્રિકાળ દ્રવ્ય તરફ દષ્ટિ એક ક્ષણ વાર પણ મેં કરી નહિ અને તેથી સંસારસાગર પાર પામ્યો નહિ.

આજ સુધીમાં અનંત પદ્મગલપરાવર્તન જેવા ગદન કાળોને અનુભવ મેં લીધો, પણ તેવા કોઈ પદ્મગલપરાવર્તનમાં એકાદ વખત પણ મારા શુદ્ધ સ્વરૂપનો અનુભવ મને ન મળ્યો. દેવો અને વિદ્યાધરાના સ્વામીત્વનું પદ અનંત વાર મેં મેળળ્યું પણ કેવળ મારા પોતાના સ્વરૂપને હું પામી ન શક્યો.

ચાર ગતિની અંદર અનેક વાર મેં મારા સન્ન્યો ઉપર વિજય મેળળ્યો પણ મારા સદાના વિરોધી મોહશત્રુ ઉપર આત્મસ્વરૂપની પ્રાપ્તિ માટે વિજય મેળવવા પ્રયત્ન ન કર્યો.

મેં અનેક શાસ્ત્રો ભણ્યા અને સાંભળ્યા પણ તેની અંદર મારા શુદ્ધ સ્વરૂપને જાગૃત કરે તેવું એક પણ શાસ્ત્ર હું ભણ્યો નહિ કે સાંભળ્યું પણ નહિ. મેં અનંત વાર બિનદીક્ષા આચાર્યપણું ધારણ કર્યું. શૈલ્ય, સંયમ, શીયલ અને કુષ્કર તપશ્ચર્યા છતાંદિ મેં અનેક વાર કર્યાં પણ તે શુદ્ધ આત્માના લક્ષ વિના ધાર્મ્ય ગણાવાને માટે જ કર્યો.

વિદ્યાનોની મોટી સંખ્યાઓમાં હું મેઢો ત્યાં પણ મારી ભ્રમણાને લીધે શુદ્ધ સ્વરૂપનો નિશ્ચય કરવા

મપત્ત ન કર્યો, નય-નિલેખાની અનેક છટકાસીને મેં જાણી પણ એક શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપ પ્રાપ્તિરૂપ માયા નયને હું ન પામ્યો. મનુષ્યજીવન, આર્થ દેશ, ઉત્તમ કુલ અને પ્રથમ સંહનન ઇલાદિ અનેક વાર હું પામ્યો પણ ઉપાદાનની જગૃતિ વિના આત્મસ્વરૂપની પ્રાપ્તિ મને કોષ વખત ન થઈ.

એકદિવાદિ જીવોમાં તે સે જાતના અનેક શરીરો ધારણ કર્યાં, પણ અજ્ઞાનપણામાં મારા શુદ્ધ આત્માનો અનુભવ મેં ન કર્યો. લોકોના બ્વહાર, રાગઓની નીતિ, સંબંધીઓના સગપણ, દેવોનો આચાર, સ્ત્રીઓના સદાચાર અને સાધુઓની સમગ્ર ક્રિયાઓ એ બધું હું સમજ્યો ને આદરી, શ્રેયતા સ્વભાવે જાણ્યા, કાળનો આકળ ગતિમાં પણ પ્રવેશ કરવા માયું માયું પણ તીવ્ર મોહના ઉદયને લઈ 'હું' જ્ઞાનસ્વરૂપ છું' આવો દહ નિશ્ચય પહેલા મને મોહવાર ન થયો. અરે! શિષ્યાળાના દિવસોમાં નદીને કિનારે વસો વિના રહ્યો, મીઠમજાગમાં પલાડી પ્રદેશોનાં પ્રખર તાપમાં કર્યો અને વર્ષાઋતુમાં અનેકવાર ટૂસોની નીચે રહ્યો પણ મારા શુદ્ધ સ્વરૂપમાં હું કોષપણ વખત ન રહ્યો.

સ્વર્ગાદિની ઇચ્છાથી સ્વસ્વરૂપને જાણ્યા વિના મેં અનંત કષ્ટો ઉઠાવ્યા; વિવિધ પ્રકારે કાપકતેજ સહન કર્યો, ચાસો ભણ્યો પાછળ મહેનત કરવામાં પણ મેં કયાંય ન રાખી, પણ આત્મજગૃતિ વિના ખારી જમીનમાં બીજ વાવવાની માફક મારો સર્વ પ્રયાસ નિષ્ફળ ગયો. આત્મજગૃતિ કરાવનાર સાચું કે સત્ક્રિયાની પ્રાપ્તિ મને ન થઈ. વિષમાં પર્યંતન કરતાં અનેક ગુરુઓ કર્યા અને મેળવ્યા પણ શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપને જાણવાનાર, કહેનાર કે જગાડનાર શુભની પ્રાપ્તિ મને કોષ વખત ન થઈ. અને તેવા સદ્ગુરુ વિના શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપની પ્રાપ્તિ ક્યાંથી થાય ?

સચેતન અને અચેતન શુભ દ્રવ્યોમાં અનેક વાર મેં પ્રીતિ ધારણ કરી પણ પ્રજળ મોહના ઉદયને લીધે જ્ઞાનસ્વરૂપ આત્મામાં પ્રીતિ મેં ન કરી, હુકરમાં હુકર શુભાશુભ અનેક કર્મો મેં અનંત વાર

કર્મો પણ શુદ્ધ આત્માનું ચિંતન કરવાનો વખત મને ન મળ્યો.

મનુષી કૃષા થઈ, મોહનો ઉદય મંદ પડ્યો, સદ્ગુરુનો સમાગમ થયો, આત્મજગૃતિનો પ્રકાશ પડ્યો, અજ્ઞાન અંધકાર ગયો, સત્તાઓનું શ્રવણ થયું. દેવે મને શુદ્ધ આત્મા તરફ પ્રીતિ થઈ તેને લઈને મન ઇચ્છા વિનાનું થયું. દેવે પ્રથમના આસક્તિવાળા રથાનો અને પાત્રો મને દળાદળ ઝેર જેવા લાગે છે. આત્મજ્ઞાની મનુષ્યોની સોખત ગમે છે. આત્મજગૃતિ કરાવનારો સાચો સારો લાગે છે, મન પણ વિવિધ ઇચ્છાથી મુકાણું હોવાથી વિદ્યેય વિનાનું રહે છે તેથી દેવે શુદ્ધ આત્માના ચિંતનમાં હું કયાંય નહિ રાખું. આત્મજગૃતિ થવી તે જ ધર્મની યુવાવરધાનો કાળ મારા માટે છે.

જે મહાન પુરુષો જૂતકાળમાં મોણે ગયા છે, વર્તમાનકાળમાં મોણે જાય છે અને ભવિષ્યકાળમાં મોણે જશે તે સર્વે પોતાના શુદ્ધ ચિદ્રૂપમાં મનને નિશ્ચય કરીને જ ગયા છે તેમાં જરા પણ સંશય નથી. આનો અભ્યાસ મારે કર્તવ્ય છે.

સ્વીકાર-સમાલોચના

૧. શ્રીદ્વાપરિમાર્ગના સંમદ — રચયિતા મુનિ શ્રીચિદામરિજવલ્લ, પ્રકાશક શ્રી યશોવિજયલ્લ જૈન મંથમાળા—ભાવનગર. કિં. રા. ૨-૦-૦૦ પુસ્તક-માં શ્રી જૈન ધર્મ સંબંધી અપૂર્વ જ્ઞાનનાં વિષયો છે, જે સાધુ તેમજ શ્રાવકને વાંચન મનન કરવા યોગ્ય છે. પ્રકાશક તરફથી સમાને ભેટ મળ્યો છે.

૨. ભગવાન નમ્મદેવ—લેખક જવલિખળ. પ્રકાશક શ્રી યશોવિજયલ્લ જૈન મંથમાળા, ભાવનગર. કિં. રા. ૪-૮-૦૦ જેમાં પહેલા તીર્થંકર ભગવાન શ્રી નમ્મદેવજીનું જીવનચરિત્ર નોવેલ રૂપે આલેખવામાં આવ્યું છે. જૈન સમાજમાં આદરણીય ચાલ તેમ ઇચ્છીએ છીએ. પ્રકાશક તરફથી સમાને ભેટ મળેલ છે.

૩ શંખેશ્વર સ્તવનાવલી:—સંપાદક મુનિ-

રાજ્ય શ્રી વિશાળવિજયજી, પ્રકાશક શ્રી યશોવિજય-
જી જૈન ગ્રંથમાળા ભાવનગર. કિં. ૦-૮-૦ જેમાં
શ્રી જિનેશ્વર ભગવાનની સ્તુતિઓ, સ્તવનોતો સંગ્રહ
છે. પ્રકાશક તરફથી સભાને ભેટ મળેલ છે.

૪. ચર્યચર્યાદિ ગ્રંથ સંગ્રહ:—અનુવાદક:—આ-
ચાર્ય શ્રી જિનહરિસાગરસુરિ, પ્રકાશક શ્રી જિનદત્ત-
સુરિ જ્ઞાનભંડાર—સુરત. પુસ્તક જિયાગંજનિવાસી ધર્મ-
પ્રેમી શ્રીમાન આશુ ગોવીંદચંદજી બૂરા કલકતાવાળાની
આર્થિક સહાયવડે પ્રગટ કરવામાં આવ્યું છે.
સુસુક્ષ્મોને ભેટ આપવામાં આવે છે.

૫. ધર્મની દિશા ખંડ ૧-૨. સંપાદક પૂજ્ય
મુનિરાજશ્રી કનકવિજયજી મહારાજ જેમાં વ્યાખ્યા-
નોનો સંગ્રહ છે. પ્રકાશક શાહ ગુણાચંદ ગફૂલભાઈ
બા. આ. શ્રી વિજયદાનસુરિ રમારક દરદ, નવી
ચારદાનગથી, માંડવી મુખ્ય. ૩ પ્રાપ્તિસ્થાન. સોમ-
ચંદ ડી. શાહ-પાલીતાણા. સભાને પ્રકાશક તરફથી
ભેટ મળેલ છે.

૬. માનવ જીવન-વિદ્યાન મુનિરાજશ્રી હંસ-
સાગરજી મહારાજે માનવ જીવન પર બહેર વ્યાખ્યાન
આપેલ તે શ્રી. આપરેચીનિવાસી શૈલ શ્રી છોટાલાલ
દેવશીની સહાયથી છપાવી સદ્ગૃહસ્થોને વાંચન-મનન
માટે ભેટ આપવામાં આવે છે. પ્રકાશક અને પ્રાપ્તિ-
સ્થાન શાહ મોતીચંદ દીપચંદ, તંત્રી શ્રી શાસન
સુધાકર, વાયા તળાવ, સુ. ઠળીયા (કાઠીયાવાડ.)

૭. જૈન બાલ ગ્રંથાવલી શ્રેણી બીજી-શ્રી
શુભર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય, ગાંધી રોડ, અમદાવાદ
કિં. રૂ. ૩-૦-૦ સભાને ભેટ મળેલ છે.

૮. શ્રી જિનેન્દ્ર સ્તવનાદિ કાવ્યસંગ્રહ
પ્રથમ ભાગ—સંપાદક મુનિરાજ શ્રી ચારિત્રવિજ-
યજી, પ્રકાશક શ્રી વિજયદાનસુરિશ્વરજી જૈન ગ્રંથમાળા
સુરત, પ્રાપ્તિસ્થાન શ્રી શાંતિસુવન, આણંદ ખાવનો
ચક્રેશી, જામનગર. સભાને પ્રકાશક તરફથી ભેટ મળી છે.

વર્તમાન સમાચાર

જ્ઞાનપંચમી ઉદ્ઘાપન મહોત્સવ

આ સભાના માનવંતા પેદ્રન સાહેબ શૈલ શ્રી
રમણિકલાલભાઈ ભોગીલાલભાઈ મીલવાળાના ધર્મ-
પંતી શ્રી મધુકાન્તા બહેને કરેલ જ્ઞાનપંચમી આરા-
ધનો ઉદ્ઘાપન મહોત્સવ તેઓશ્રીના બંગલે સુશો-
ભિત મંડપ નાંખી તેમાં શ્રી અજિતનાથ પ્રભુને
ખિરાજમાન કરી ઉદ્ઘાપનની વિવિધ જ્ઞાનના ઉપ-
કરણોની સામથો પંથરાવરા સાથે આઠ દિવસ સુધી
વિવિધ રાગરાગણીથી પૂજા બજાવવામાં આવી હતી.
છેલ્લે દિવસે માલ વહી ૧૧ ના રોજ વિધિવિધાન
સહિત શાંતિસ્થાન ભક્તિપૂર્વક બજાવવામાં આવ્યું
હતું. ભાવનગરના શ્રી ચતુર્વિધ સંધ અને અમલ-
દાર વર્ગ અને જૈન આગેવાનોએ દર્શનનો જ્ઞાન
લીધો હતો.

પંજગળના સમાચાર.

આચાર્યવંશ શ્રી વિજયવલ્લભસુરિશ્વરજી મહારાજ
પોતાના શિષ્યપ્રશિષ્યાદિ મુનિ મંડળી સહિત અમ-
તસરથી વિદ્યાર કરી પટ્ટી પધાર્યા હતા. પોષ સુદિ
છઠે વહાર કરી ભૂગુપુર, દરલીલા, હરિકે, મંપુ
આદિ યથ પોષ સુદિ અગીઆરસે છઠા પધાર્યા
હતા. પંજગળની વર્તમાન પરિસ્થિતિને ધ્યાનમાં લઈ
તેમજ દેશ-દેશાન્તરના શ્રી સંઘની ભવંતીઓને
માન આપી અને પંજગળના ફેટલાક સદ્ગૃહસ્થોની
સલાહથી આચાર્યશ્રીજી બીકાનેર તરફ પધારતા
હોવાથી પંજગળના ભાવિકો દર્શનાર્થે આવતા હતા.

છરામાં લુધીયાતાની બંને પાર્ટીઓના આગે-
વાનો દર્શનાર્થે આવતા પોતપોતાની હકે છોડી દીધે
એક બીજાને બેટી પડ્યા હતા. શ્રી સંઘની એક
કમીટી કાયમ કરી એકત્યાતું કરારનામું લખતાં
ઉપર સહીઓ ચતાં જયજયકાર કરતાં ગયો હતો.

આચાર્યશ્રીજી રીરાલ, તક્ષવંડી, સુદકી આદિ
યથ પોષ વહી છઠે ફરિદકોટ પધાર્યા, આચાર્યજી
આદિ પોષ વદ આઠમે ફરિદકોટથી વિદ્યાર કરી
ચૌદશે ભરોડા પધાર્યા. દરેક સ્થળે આચાર્યશ્રી
મહારાજનું ભાવભીનું સન્માન યર્થ રહ્યું હતું અને
તેઓશ્રીના ઉપદેશથી દરેક સ્થળે જોનોને પારા-
વાર આનંદ થયો હતો.

મુનિરાજ શ્રી ચતુરવિજયજી મહારાજ તથા વિદ્યમાન સાક્ષરવર્ષ મુનિરાજ શ્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજે કરી જૈન સમાજ ઉપર મદાન ઉપકાર કર્યો છે. ભારતનો ઇતિહાસ તૈયાર કરવા માટે અજોડ અને બહુ જ પ્રાચીન ગ્રંથ છે. દરેક જૈન જૈનેતર સાક્ષર અને સાહિત્યકારની પ્રથ્થાને પાત્ર થયેલ આ ગ્રંથ છે. આના બહુ મૂલ્ય ગ્રંથનું ભાષાંતર વિદ્વાન રા. શ. ભોગીશાલ જી. સંડેસરા એમ. એ. અમદાવાદવાળા પાસે તૈયાર કરાવેલ છે. ખરેખરી જ્ઞાનભંડિતનું આ ઉત્તીર્ણતમ કાર્ય છે આ ગ્રંથમાં અનેક ઐતિહાસિક સામગ્રી અનેક જાણવા યોગ્ય વિષયો અને કથાઓ આવેલી છે. શુમારે છશેઠ પાનાનો ગ્રંથ, કપકાનું પાકું બાઈ-ડીગ, સુંદર સચિત્ર કવર એટ સાથે કિંમત રૂ. ૧૨-૮-૦ પોસ્ટેજ અલગ.

તૈયાર છે.

જલદી મંગાવો

તૈયાર છે.

દેવસી-રાઈ (ખે) પ્રતિકમણાદિ મૂળ સૂત્રો.

સૂત્રોની સંક્ષિપ્ત સમજ માથે.

હાલ અમારા તરફથી ઉપરોક્ત દેવસી-રાઈ પ્રતિકમણ સૂત્રની છુટ્કુ પ્રગટ કરવામાં આવી છે. નિર્નંતરની આવક-આવિકા માટેની આ આવશ્યક ક્રિયા હોવાથી આવી સખ્ત મોઘવારી હોવા છતાં અમારા ઉપર ધણી મારણી આવવાથી ઉંચા કાગળો ઉપર સુંદર મોટા ગુજરાતી ટાઇપમાં છપાવી પ્રસિદ્ધ કરેલ છે. કિંમત માત્ર રૂ. ૦-૧૦-૦ દશ આના પોસ્ટેજ છુટું.

જૈન કન્યાશાળા, પાકશાળાઓએ આ લાભ સાવર લેવાની જરૂર છે. મામટી નકલ લેનાર ધાર્મિક સંસ્થાને યોગ્ય કમીશન આપવામાં આવશે.

“ નૂતન સાહિત્ય પ્રકાશન ”

૧ શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુ ચરિત્ર.

શ્રીમાન્ દેવભદ્રાચાર્યકૃત ૧૧૦૦૦ હજાર શ્લોકપ્રમાણ, પ્રાકૃત ભાષામાં ખારમા સૈકામાં રચેલો તેનું આ ભાષાંતર છપાય છે આ ચરિત્ર ગ્રંથકર્તા આચાર્ય મહારાજની વિદ્વાતાપૂર્ણ સુંદર, અનુપમ, અલૌકિક રચના છે. આટલો મોટો શ્રી પાર્શ્વનાથ ચરિત્ર ગ્રંથ બીજો નથી. તેમ આવી મહત્વપૂર્ણ ચરિત્ર રચના ભાગ્યેજ બીજા ગ્રંથમાં હશે પ્રભુના ભવોના વિરતત વર્ણન સાથે, પ્રભુના દશ મહાધરના પૂર્વભવોના ચરિત્રો સાથે આપવામાં આવેલ છે. સાથે અનેક અંતર્ગત કથાઓ અને ધણી જાણવા યોગ્ય વિવિધ વિષયો પણ આપેલા છે. ગ્રંથ છપાય છે. આ એક અપૂર્વ કૃતિ છે. ૬૫ ફોર્મ સાડા પાંચસો રૂ. પૃષ્ઠ, અને આકર્ષક રંગીન ચિત્રો, મજબૂત બાઈ-ડીગવડે ગુજરાતી સારા અક્ષરોથી છપાય છે. આર્થિક સહાય શેઠશ્રી ચંદુલાલ ટી. શાહ (૩૨ પુટી મેનેજર, કાઉન લાઇફ કંપની) તરફથી પોતાના પૂજ્ય સ્વર્ગવાસી પિતા શ્રીયુત્તરભુવનદાસ મંગલજી શાહના સ્મરણાર્થે સભાને મળેલી છે.

૨ કથારત્નકોથ ગ્રંથ—શ્રીમાન્ દેવભદ્રાચાર્ય મહારાજે (સંવત ૧૧૫૮ માં પ્રાકૃત ભાષામાં રચેલો છે, જેમાં સમ્યક્ત્વ આદિ તેની સામાન્ય ગુણો અને પાંચ અલુપ્ત આદિ વિશેષ ગુણોને લગતી ૫૦ વિષયો સાથે તેની મૌલિક, સુંદર પઠનપાઠન કરવા જેવી કથાઓ વાચકોની રસજ્ઞતિ આપેલો ગ્રંથ વાચતા નિરસન કરે તેની સુંદર રચના આચાર્ય મહારાજે કરી છે. આ ગ્રંથમાં આવેલ ગુણોનું સ્વરૂપ, તેનું વિવેચન, તેને લગતા ગુણદોષો, લાભ-હાનિનું નિરૂપણ આચાર્ય મહારાજે એવી સુંદર પદ્ધતિ-સંકલનાથી કર્યું છે કે જેથી આ ગ્રંથની અનુપમ, અમૂલ્ય અપૂર્વ રચના અનેલ હોવાથી તે અપૂર્વ સાહિત્ય ગ્રંથ ગણાય છે. આ સુંદર ગ્રંથ મૂળ અંગ્રેજી પ્રસિદ્ધ કર્યો છે, જેની મૂળ કિંમત રૂ. ૮-૮-૦ છે. જેનું આ સરલ શુદ્ધ ભાષાંતર પણ સાક્ષરવર્ષ મુનિરાજ શ્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજની દેખરેખ નીચે થયેલ છે. તે ગ્રંથનો પાના શુમારે પાંચસો રૂ. ઉપરાંત થશે.

૨ શ્રી શાંતિનાથ ચરિત્ર—શ્રી અજિતપ્રભસુરિકૃત.

મૂળ ઉપરથી ગુજરાતી-ભાષાંતર સુદર-સરલ-ત્રિવિધ રંગોના સુદર ચિત્રો સાથે, ઉચ્ચ કક્ષાનો ઉપ, સુદર ગુજરાતી ટાઇપમાં છપાયેલ છે, પાકા બાઈન્ડિંગથી બંધીત થયેલ છે. દેવાધિદેવ શ્રી શાંતિનાથ પ્રભુના દરેક ભવોત્ અપૂર્વ સ્વરૂપ, અનેક બીજા અતર્ગત કથાઓ, બારે વ્રત અને બીજા વિષયો ઉપરની દેશના, અનુકંપા (હવડયા) નું અદ્ભુત, અપૂર્વ, અનુપમ વૃત્તાંત આ ચરિત્રમાં આવેલ છે જે મનન કરવા જેવું છે. કીર્તિ રૂ. ૭-૮-૦ (પોસ્ટેજ ભુકું)

નવા થનાર સભાસદોને નમ્ર સુચના.

કાગળ વહી ૩૦ સુધીમાં રૂ. ૧૦૧) એકસો એક આપી નવા થનાર પ્રથમ વર્ગના લાઈફ મેમ્બરોને, તેમજ હાલ બીજા વર્ગમાં જે લાઈફ મેમ્બરો છે તે બંધુઓ ઉપરની મુદત સુધીમાં રૂ. ૫૦) વધારે આપી પ્રથમ વર્ગના લાઈફ મેમ્બરો થશે તેમને શ્રી વસુદેવદીક્ષી તથા શ્રી શાંતિનાથ ચરિત્ર રૂ. વીસની કિંમતના બે ગ્રંથો ધારા પ્રમાણે ભેટ આપવામાં આવશે, અને તે પછી છપાતા દરેક સભાના ગ્રંથો પોસ્ટેજ પૂરતા વી. પી. થી ભેટ મળશે. પછી કાગળ માંસ પછી બીજા વર્ગમાંથી પહેલાં વર્ગમાં હાખલ કરવામાં આવશે નહિ—

જેથી તેઓએ ધારા પ્રમાણે મંગાવી લેવા નહિ તો મુદત વિતે સમા આપને તે ગ્રંથો આપી શકશે નહિ વિચારીને બેરૂર ત્યાં સુધીમાં મંગાવી લેવા નમ્ર સુચના છે.

અમારું સાહિત્ય પ્રકાશન.

૧. શ્રી કથારત્નકોશ. ૨. શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુ ચરિત્ર. ૩. સતી દમયંતી ચરિત્ર.
(છપાય છે.)

અમારું નવું પ્રકાશન.

- ૪ શ્રી દ્વાદશાર નયનકંસાર-ગ્રંથ (મૂળ ટીકા સાથે)
(ચોજનામાં)

તાલિકંદ શિરોમણિ, નયનવાદપારંગતવાદીપ્રભાવક આચાર્યશ્રી મહાવાદિ ક્ષમાશ્રમણ વિરચિત મૂળ અને ટીકાના પ્રણેતા સમર્થ તાલિકંદ આચાર્યશ્રી સિંહસરંગણિ ક્ષમાશ્રમણ એકંદરે સ્વપરે વાર્ધક્ય વિષયક પાંડિત્યના ક્ષેત્રમાં કેવું વિશાલ પ્રભુત્વ ધરાવતા હતા તે આ અપૂર્વ ગ્રંથ બતાવે છે; તેમજ આ ગ્રંથના પ્રકાશનથી વિદ્યમાન-અવિદ્યમાન ભારતીય આચાર્યદાર્શનિક સાહિત્ય અને તેને લગતા ક્ષતિદાસ ઉપર વિશિષ્ટ પ્રકારે પ્રકાશ પાડતો આ નવનો અદ્ભુતભર્યો એક પ્રમાણુ અપૂર્વ ગ્રંથ છે. કે જે વિદ્વાનો, સાહિત્યક્ષેત્રમાં રસ ધરાવનાર આમજ્ઞાનુભાવ પૂર્ણ રસપ્રદ મનશે. આ માસિકમાં આવતી બે ગણા અને વિશિષ્ટ સંશોધન અને સંપાદનને લગતો સર્વ વિશાળ સામ્યમૂર્તિ આચાર્ય લગવાનું સિદ્ધિસુરિયરજના વિદ્વાન શિષ્ય આચાર્યશ્રી વિનયમેઘસૂરીયરજના સદાનુભાવ શિષ્ય શ્રી ભુવિન્દ્રવલ્લભીયરજના શિષ્ય સુનિવરશ્રી જયવિજયજી મહારાજે આ સભા ઉપર કૃપા કરી તે ભાર સ્વીકારી લીધો છે. આ ગ્રંથમાં તેમજ હવે પ્રકાશના માસિકમાં તે માટેના લેખો આવે તે વાંચવા લૈન બંધુઓ પહેલાં નમ્ર સુચના છે. જેમ અને તેમ વેળાસર અમારા તરફથી છપાવવાનું કામ ચાલુ થશે.

૫ શ્રી ઔપાસનાથ પ્રભુ ચરિત્ર. ૬ શ્રી શુભતિનાથ પ્રભુ ચરિત્ર. ૭ શ્રી શાંતિનાથ ચરિત્ર.
નં. ૧-૫-૬ માં આર્થિક સદાયની અપેક્ષા છે.

શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ

卐 卐 卐

પુસ્તક ૪૫ મું.

સંવત ૨૦૦૬.

આત્મ
સં. ૫૨

અંક ૬ બી

વેપ્ર : બી

વાર્ષિક સવાજમ

રૂ. ૩-૦-૦

પેટનું પુસ્તક

મુદ્રાણક-

શ્રી વૈન આત્માનંદ સભા,
લાવનગર.

અ તુ ઠ મ શિ ડા.

૧ શ્રી મહાવીરરામી સ્તવન	(મુનિરાજશ્રી દક્ષમીસાગરેણ મહારાજ)	૧૧૧
૨ દાદશાર નયચક્ર મહાશાસ્ત્ર	(મુનિરાજશ્રી જમ્બૂવિજયેણ મહારાજ)	૧૧૨
૩ 'વિચાર શ્રેણી'	(આચાર્યશ્રી વિજયકરતુસરેણ મહારાજ)	૧૧૬
૪ શ્રીપાલ અને કુંડલપુરનગર	(મુનિરાજશ્રી ભુવનવિજયેણ મહારાજ)	૧૭૨
૫ પરમ કલ્યાણકારી મંગલમૂર્તિ પરમાત્માશ્રી મહાવીરદેવ (મુનિરાજશ્રી ન્યાર્યાવિજયેણ (ત્રિપુરી)	૧૭૩
૬ ન્યાય રતનાવલી	(મુનિરાજશ્રી ધુરંધરવિજયેણ)	૧૭૬
૭ યોગમીમાંસા	(સ. સુ. પુણ્યાવિજયેણ (સંવત્સપાક્ષિ)	૧૭૭
૮ શ્રી મહાવીર પ્રભુનું સ્તવન	(સંગ્રાહક. ડૉ. વલ્લભદાસ નેણસીદાસ મોરખી)	૧૭૯
૯ શુદ્ધિ પત્રક	૧૮૦

આ માસમાં નવા થયેલા માનવંતા લાઇફ મેમ્બરો.

૧. શાહ પ્રાણુલાલ કરતુચંદ	(૧)	લાઇફ મેમ્બર	સાડંબા
૨. શાહ હીરાચંદ ઝવેરચંદ	(૧)	"	જેંગલોરમીડી
૩. શાહ નવિનચંદ ત્રિભુવનદાસ	(૧)	"	અગાસ
૪. શ્રી ઓમલાલ જૈન યુવક મંડળ એન્ડ લાયબ્રેરી	(૧)	"	જામનગર
૫. શ્રીમતી સુશિલાબહેન આશુભાઈ પાલખીવાળા	(૧)	"	અમદાવાદ
૬. શ્રીયુત્ત પ્રસન્નમુખભાઈ સુરચંદ્રભાઈ ગદામી Bar at-Low	(૧)	"	સુપાઈ
૭. શાહ સન્નનલાલ મોહનલાલ	(૧)	"	"

બીજા વર્ગમાંથી પ્રથમ વર્ગમાં આ માસમાં વધારે થયેલા માનવંતા લાઇફ મેમ્બરો

૧ શાહ નાનચંદ દૂધચંદ	૬ જૂનામઠ આત્માનંદ જૈન	૧૨ શેઠ હિરાલાલ જૂઠાભાઈ
૨ શેઠ પોપટલાલ ધારસીભાઈ	લાયબ્રેરી	૧૩ શાહ ખોડીદાસ હેમચંદ
૩ શ્રી અમરેલી વૃદ્ધિવિજયાનૃત જૈન પુસ્તકાલય	૭ સંવાણી કાલીદાસ નેમચંદભાઈ	૧૪ ફોટોગ્રાફર મગનલાલ હરહરવન
૪ આશુ ધરમચંદ નાગરદાસ ઝવેરી	૮ શ્રી આશુભાઈ મણિભાઈ	૧૫ દલાલ અમરચંદ કાનજીભાઈ
૫ આણંદ જૈન બોધ ભુદ્ધિ પ્રયાનક સભા હા. શેઠ કુમારપાળ મુખલાલભાઈ	૯ સુતરીયા સાકરચંદ આલાભાઈ	૧૬ પારેખ જગનલાલ ડા. સુભાષ
	૧૦ મહેતા કપૂરચંદ હેમચંદ	૧૭ રોટ ઇ.સ. સા. L. C. E.
	૧૧ સુરત વડાયોદા સવેગી ઉપાશ્રય જ્ઞાનભંડાર હા. ઝવેરી મોહનલાલ મગનલાલ	૧૮ શાહ કાંતિલાલ મોહનલાલ

શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ.

... પ્રકાશક:—શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા—સાવનગર ...

વીર સં. ૨૪૭૪.

ચૈત્ર.

પુસ્તક ૪૫ મું.

વિક્રમ સં. ૨૦૦૪.

:: તા. ૧લી મે ૧૯૪૮ ::

અંક ૯ મો

(પાનસર તીર્થ)

શ્રી મહાવીર—સ્તવન.

(રાગ—કાલી કમલીવાલે ગુપ્તે લાખો પ્રણામ)

મહાવીર તારણહાર, પ્રભુજી લાખો પ્રણામ. (૨) ટેક
આત્મધ્યાનની મસ્તિ જગાવી, અહિંસા કેરી ધૂન મચાવી,
મહાવીર તારણહાર, પ્રભુજી લાખો પ્રણામ ॥ ૧ ॥
સાગર જેવી સમતા ધારી, મેરુ જેવી અવિચલ ચારી,
ક્ષમા તંણા લાંઠાર, પ્રભુજી લાખો પ્રણામ ॥ ૨ ॥
ક્રોધ માયાને દૂર હઠાવી, મોહરાયને જડથી કાઢી,
થયા પ્રભુ વીતરાગ, પ્રભુજી લાખો પ્રણામ ॥ ૩ ॥
વિશ્વ ઝાણી છે વીર તમારું, તીર્થ પાનસર લાખે ચારું,
શિવસુખના દાતાર, પ્રભુજી લાખો પ્રણામ ॥ ૪ ॥
અજિત—લક્ષ્મીની અરજ સ્વીકારો, સવજળ સાગર પાર ઉતારો,
ધન્ય વીર અવતાર, પ્રભુજી લાખો પ્રણામ ॥ ૫ ॥

રચયિતા—મુનિરાજ શ્રી લક્ષ્મીસાગરજી મહારાજ.

तार्કિકशिरोमणि वादप्रलापक आचार्यप्रवर श्री मल्लवादि क्षमाश्रमणुकृत

द्वादशारनयचक्र महाशास्त्र

लेખकः—मुनिराज श्री गण्धर्वविजयल महाराज.

જૈનપરંપરામાં 'નયચક્ર' નામ ધરાવતા એ ગ્રંથો છે. એકની રચના શ્વેતાંબર સંપ્રદાયમાં થયેલા આચાર્ય શ્રી મલ્લવાદિ ક્ષમાશ્રમણે કરેલી છે, બ્યારે બીજાની રચના દિગંબર સંપ્રદાયમાં થયેલા દેવસેનાચાર્યે કરેલી છે. અહીં જે વિષે લખવામાં આવે છે તે આ. શ્રી મલ્લવાદિ ક્ષમાશ્રમણુકૃત નયચક્ર છે.

“અતુ મલ્લવાદિનં તાર્કિકાઃ” [સિદ્ધહેમવૃદ્ધવૃત્તિ ૨ । ૨ । ૩૯]—“બીજા તાર્કિકો મલ્લવાદી કરતાં ઉતરતા છે” આવા ગૌરવવંતા શખ્દોથી કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યે જેમને શ્રેષ્ઠ તાર્કિક તરીકે વર્ણવ્યા છે, અને જેમનું જૈનપરંપરામાં 'વાદિપ્રલાપક' તરીકે અતિ પ્રસિદ્ધ નામ છે તે મહા તાર્કિક આ. શ્રી મલ્લવાદિ ક્ષમાશ્રમણે આજથી લગભગ ૧૫૦૦ વર્ષ પૂર્વે 'નયચક્ર' નામના અતિ ગંભીર અને અતિ ગહન એક વિસ્તૃત દાર્શનિક ગ્રંથની રચના કરી છે. આ ગ્રંથનું જૈનપરંપરામાં અસાધારણ સ્થાન છે, એટલું જ નહિ પણ સમગ્ર ભારતીય દાર્શનિક સાહિત્યમાં પણ તેનું સ્થાન અદ્વિતીય ગણી શકાય તેમ છે.

જો કે આ ગ્રંથતરફ જૈન વિદ્વાનોનું ધ્યાન પહેલેથી ખેંચાયેલું છે જ, તો પણ કેટલાંક કારણોથી આ ગ્રંથ હજી સુધી અપ્રસિદ્ધ અવસ્થામાં જ છે. હમણાં હમણાં એના સંશોધનની દિશામાં પ્રયત્નો શરૂ થઈ ચૂક્યા છે, એ આનંદની વાત છે. આ ગ્રંથની હસ્તલિખિત પ્રતિઓ ભિન્ન ભિન્ન જૈન ગ્રંથસંગ્રહોમાં-ખાસ કરીને ગુજરાતના ગ્રંથસંગ્રહોમાં-મળી આવે છે.

એમ લાગે છે કે-આજથી ત્રણસો વર્ષ પૂર્વે તો આ ગ્રંથ લગભગ દુષપ્રાપ જ હતો. એ જ કારણને લીધે આ વિરલ ગ્રંથની જે કોઈ એક પ્રતિ, સમર્થ શ્રુતધર પુનિતનામધેય વાચકવર શ્રી યશોવિજયલ ઉપાધ્યાયના જોવામાં આવી, તે ઉપરથી તેઓશ્રીએ અતિ ઉત્સાહ અને પરિશ્રમપૂર્વક એક નવીન શુદ્ધ નકલ તૈયાર કરી હતી. આજના આપણા જ્ઞાનભંડારોમાં મળી આવતી આ ગ્રંથની સંખ્યાગંધ પ્રતિઓ સાક્ષાત્ કે યંપરાએ ઉપાધ્યાયશ્રીએ તૈયાર કરેલી પ્રતિની જ નકલો અથવા પ્રતિકૃતિઓ છે. આ હકીકત કેટલીક પ્રતિઓના આદિ-અંતમાં આવતા ઉલ્લેખોને આધારે સ્પષ્ટ બાણી શકાય છે. પુણ્યનામધેય પૂજ્ય મુનિરાજ શ્રી ગુણવિજયલ મહારાજના પ્રયત્નથી કેટલીક પ્રતિઓ હું સંશોધન માટે મેળવી શક્યો છું, તેમાં પાટણ, વિજયપુર તથા કાશીથી આવેલ પ્રતિઓની આદિમાં નીચે મુજબ ઉલ્લેખ છે—

મહારકશ્રી હીરવિજયસૂરીશ્વરશિષ્યમહોપાધ્યાયશ્રી કલ્યાણવિજયગણિશિષ્યપण्डितश्री-
લાभविजयगणिशिष्यपण्डितश्री जीतविजयसतीर्थपण्डित श्री नयविजयगणिशिष्यगुरुभ्यो नमः ॥

પ્રણિધાય પરં રૂપં રાજ્યે શ્રી વિજયદેવસૂરીણામ્ । નયચક્રસ્વાદર્શો પ્રાયો વિરલસ્ય
વિતનોમિ ॥ ૧ ॥ ઈ નમઃ ॥

ટીકા.

“ જયતિ નયચક્રનિર્જિતનિઃશેષવિપક્ષચક્રવિક્રાન્તઃ ।

શ્રી મહુવાદિસૂરિર્જિનવચનનમસ્તલવિવરવાન્ ॥ ૧ ॥ ”

આના કરતાં પણ વધારે રસદાયક, અત્યંત ઉપયોગી અને વિસ્તૃત માહિતી વિનાપુર
તથા કાશીની પ્રતિના અંતમાં આવતી પુનિતથરણુ શ્રી યશોવિજયે (પાઠ્યાયરચિત પ્રશસ્તિ
ઉપરથી મળે છે, જે આ પ્રમાણે છે.

પ્રન્યામ્ ૧૮૦૦૦ । ધીરસ્તુ । પૂર્વે પં. યશોવિજયગણિના ધીપત્તને ઘાચિતમ્ ॥

આવર્ણોડયં રચિતો રાજ્યે શ્રી વિજયદેવસૂરીણામ્ ।

સમ્ભૂય ચૈરમીપામભિધાનાનિ પ્રકટયામિ ॥ ૧ ॥

વિબુધાઃ શ્રીનયવિજયા ગુરવો જયસોમખણ્ડિતા ગુણિનઃ ।

વિબુધાઃ લાભવિજયા ગણયોડપિ ચ કીર્તિરસ્તનાઘ્યાઃ ॥ ૨ ॥

તત્ત્વવિજયમુનયોડપિ ચ પ્રયાસમત્ર સ્મ કુર્વતે લિલ્લને ।

સહ રત્નિવિજયૈર્વિબુધૈરલિલ્લચ યશોવિજયવિબુધઃ ॥ ૩ ॥

પ્રન્યપ્રયાસમેનં દૃષ્ટ્વા લુપ્થન્તિ સજ્જના યાદમ્ ।

ગુણમત્સરવ્યવહિતા દુર્જનદગ્ ની(ત્વી)ક્ષતે નૈન[મ્] ॥ ૪ ॥

તેભ્યો નમસ્તદીયાન્ સ્તુવે ગુણાંસ્તેષુ મે દૃઢા ભક્તિઃ ।

અનવરતં ચેદ્યન્તે જિનવચનોદ્ઘાસતાર્યં યે ॥ ૫ ॥

॥ શ્રેયોઽસ્તુ ॥

સુમહાનવ્યયમુષૈઃ પક્ષેણૈકેન પૂરિતો પ્રન્યઃ ।

કર્ણામૃતં પટુધિયાં જયતિ ચરિત્રં પવિત્રમિદમ્ ॥ ૬ ॥

ઉપરની પ્રશસ્તિમાં યશોવિજયજી ઉપાધ્યાયે (ગુજરાત) નયચક્ર વાંચ્યાને
તથા અંતની પ્રતિલિપિ તૈયાર કરવામાં સહાય કરનાર મુનિઓનાં નામ આદિનો ઉલ્લેખ
કર્યો છે. વિજયદેવસૂરિને સ્વર્ગવાસ સં. ૧૭૧૩ માં થયો છે. એટલે એમ પણ જણાય છે
કે સં. ૧૭૧૩ પહેલાં જ યશોવિજયજી ઉપાધ્યાયે આ પ્રતિલિપિ તૈયાર કરી હતી. પાટણની

મારી પાસેની પ્રતિમાં અંતિમ જે ત્રણ પત્રો ખૂટતાં હોવાથી તેનો લેખનકાલ બાણી શકાતો નથી, પણ વિન્નપુરની પ્રતિ સં. ૧૭૨૪માં લખાયેલી છે.

વાચકવર શ્રી યશોવિજયજી માટે સહજ ભાવે જ આપણા મુખમાંથી ‘ધન્યવાદ’ નો ધ્વનિ સરી પડે છે, કે જેમના સ્તુત્ય પ્રયાસથી નયચક્ર અંધ અત્યારે સચવાઈ રહેલો મળી આવે છે. નહિતર નયચક્ર અત્યારે ઉપલબ્ધમાન હોત કે કેમ ? એ વિષે શંકા છે. ઉપાધ્યાયજીએ જેના ઉપરથી પ્રતિલિપિ કરી હશે તે પ્રતિ હજી સુધી મળી આવી નથી, એટલું જ નહિ પણ તેમણે તૈયાર કરેલી પ્રતિલિપિ પણ હજી સુધી અમારા જોવામાં આવી નથી.

અંથનો વિષય.

સામાન્ય રીતે અંથનો વિષય જૈન દર્શનસંમત અનેકાન્તવાદનું પ્રતિપાદન અને એકાન્તવાદી દર્શનોના નિરાકરણ છે. અંથના નામ ઉપરથી જ સહેજે બાણી શકાય છે કે તેમાં જૈન દર્શનના એક વિશિષ્ટ અંગભૂત નયવાદનું નિરૂપણ હશે. તેમાં છતાં આની વિશિષ્ટતા એ છે કે ધીજી નયવિષયક સાહિત્યમાં જે ૧ નૈગમ, ૨ સંગ્રહ, ૩ વ્યવહાર, ૪ ઋણુચ્ચ, ૫ શીખદ, ૬ સમભિરૂદ ૭ અને એવંભૂત-આ સાત નયોના જ નિરૂપણ આવે છે તેના બદલે આમાં જૂઠા જ પ્રકારના ૧ વિધિ; ૨ વિધિવિધિ; ૩ વિધિવિધિ-નિયમો ૪ વિધિ-નિયમ; ૫ વિધિ-નિયમમ્ ૬ વિધિ-નિયમયોર્વિધિ; ૭ વિધિ-નિયમયોર્વિધિ-નિયમો ૮ વિધિ-નિયમયોર્નિયમ; ૯ નિયમ; ૧૦ નિયમવિધિ; ૧૧ નિયમસ્વ વિધિનિયમો ૧૨ નિયમસ્વ નિયમ;—આવા જુઠા જ નામના બાર નયોના વર્ણન આવે છે. આ બધા નયોના નામોનો અર્થ તથા તે તે અર્થને અનુસરતા દાર્શનિક વિચારોને અંથકારે તે તે નયનિરૂપણમાં ખૂબ વિસ્તારથી વર્ણવ્યા છે.

નયચક્ર નામની યથાર્થતા.

અંથકારે અંથનું ‘નયચક્ર’ નામ ગરાગર અન્વર્થ રાખ્યું છે. ચક્રમાં જેમ આરાઓ હોય છે તેમ આમાં પણ ઉપર જણાવેલ ૧ વિધિ ૨ વિધિવિધિ આદિ બાર નયરૂપી બાર આરાઓ છે. એક એક આરામાં અનુક્રમે એક એક નયનું નિરૂપણ છે. વળી આ આરાઓ વચ્ચે જેમ પોલા લાગરૂપી અંતર હોય છે તેમ આમાં પણ દરેક અર વચ્ચે અંતર છે. એક આરા સ્વમતનું સ્થાપન કરી રહે ત્યાર પછી બીજો અર તેનું ખંડન શરૂ કરે છે અને તે ખંડન કર્યા પછી જ સ્વમતની સ્થાપના કરે છે. આમાં જે ખંડનમત્રક લાગ છે તે પ્રત્યેક અર વચ્ચેનું અંતર છે. વળી જેમ ચક્રમાં આરાઓને રહેતા માટે મધ્યમાં નાલિ હોય છે તેમ આમાં પણ અંતે ‘સ્વાદ્રાદનાલિ’ છે. તેમાં એમ પ્રતિપાદન કર્યું છે કે આ બધા નયરૂપી આરાઓ સ્વાદ્રાદરૂપી નાલિમાં પ્રતિષ્ઠિત થઈને રહે તો જ નિરાશાય છે, નહિતર જેમ ચક્રમાં નાલિ વિના આરાઓ ટકી શકતા નથી તેમ નયો પણ બાધિત થવાથી ટકી શકતા નથી. વળી જેમ ચક્રમાં સૌથી ઉપર અનેક સાંધાઓની બનેલી ગોળ ફરતી ‘નેમિ’ હોય છે તેમ આમાં પણ ત્રણ સંધીઓની બનેલી નેમિ છે. પહેલા નેમિના ખંડમાં ૧ વિધિ-આદિ ઉપર જણાવેલ ચાર નયો આવે છે, બીજા ખંડમાં ૫ વિધિ-

નિયમમ્ આદિ ચાર નયો આવે છે. ત્રીજા ખંડમાં ૧ નિયમઃ-આદિ ચાર નયો આવે છે. આ રીતે અંધતું નયચક્ર નામ ધરાધર અન્વર્થ નામ છે.

વિધિ આદિ નયોનો અંતર્ભાવ.

જો કે આ ૧ વિધિ આદિ નયોનું નિરૂપણ માત્ર આ એક જ અંધમાં જોવા મળે છે, તેમ છતાં તેનો નેગમાદિ નયો સાથે કરી સંબંધ જ નથી-એવું નથી. જૈન પ્રવચનમાં મૂલ નય છે. ૧ દ્રવ્યાર્થિક અને ૨ પર્યાયાર્થિક. પ્રારંભના ૧ વિધિ આદિ છ નયો દ્રવ્યાર્થિક નયા લેદ છે અને પાછળના ૭ વિધિ-નિયમચોવિધિ-નિયમો આદિ ૬ લેદો પર્યાયાર્થિક નયના લેદો છે. તે જ પ્રમાણે જ નેગમાદિ સાત નયો છે તેમાં પણ યથાયોગ્ય રીતે વિધિ આદિ નયોનો અંતર્ભાવ થઈ જાય છે. આ અંતર્ભાવની રીત અંધકારે તે તે નયના અંતે ઉપપત્તિ સાથે આપી છે, એવું સામાન્ય દિગ્દર્શન આ પ્રમાણે છે.

૧ લા નયનો અંતર્ભાવ વ્યવહારમાં થાય છે. ધીજા ત્રીજા ચોથા નયનો અંતર્ભાવ સંશ્લેષ નયમાં થઈ જાય છે. ૫ મા ૬ ઠૂનો નેગમમાં, ૭ માનો ઋણસૂત્રમાં, ૮ મા ૯ માનો શબ્દ નયમાં, ૧૦ માનો સમલિટ્ઠ નયમાં અને ૧૧ મા તથા ૧૨ મા નયનો એવંજૂત નયમાં અંતર્ભાવ થાય છે.

નામેદ્વલેખ.

અંધનો નામેદ્વલેખ ‘નયચક્ર’ અથવા ‘દ્વાદશારનયચક્ર’ એ ખંને નામેથી આચાર્યો કરે છે. એક સંક્ષિપ્ત નામ છે, ધીજી વિસ્તૃત નામ છે. ‘નયચક્ર’ અંધને દ્વાદશાર નિશેષણ યાસ લગાડવાનું કારણ અંધના અંતે આવતા ભાગમાં આપણને જોવા મળે છે—

અધુના તુ શાસ્ત્રપ્રયોજનમુચ્યતે-સત્ત્વપિ પૂર્વાચાર્યવિરચિતેષુ સન્મતિ-નયાવતારાદિપુ શાસ્ત્રેષુ સર્વત્રપ્રણીતતૈગમાદિપ્રત્યેકશતસંસ્યપ્રમેદાત્મકસત્તશતારનયચક્રાધ્યયનનુસારિયુ, તસ્મિંશ્ચ ધાર્વે સત્તશતાર[નય]ચક્રાધ્યયને ચ સત્ત્વપિ દ્વાદશારનયચક્રોદ્ધરણં.....વિસ્તર-પ્રગ્ન્યમીરુન્ સંક્ષેપાભિવાજ્ઞિતઃ શિક્ષકજનાતનુગ્રહીતું ‘કથં નામ અલ્પાયસા કાલેન નય-ચક્રમધીયેરન્ સમ્યગ્દષ્ટયઃ’ હત્યનવાનુકમ્પયા સંક્ષિપ્તપ્રગ્ન્યં વદ્યર્થમિદં નયચક્રશાસ્ત્રં ધીમચ્છવંત-તપટમહુવાદિક્ષમાશ્રમણેન વિદિતમ્...।

આ જ વાતને ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રની પાછી ટીકામાં ટીકાકાર શ્રી શાંતિસૂરિએ જણાવી છે—

* સંમતિની સાથે નયાવતારનો ઉલ્લેખ કર્યો હોવાથી આ નયાવતાર અંધ પણ સિદ્ધસેનદિવાકર-પ્રણીત હશે-એમ જણાય છે. સિદ્ધસેન દિવાકરનો એક ન્યાયાવતાર નામે પ્રસિદ્ધ ગ્રંથ છે, પરંતુ તેમાં નયની વિચારણા ભાગ્યેજ છે-એમ કહી શકાય. બનવાભેગ છે કે-નયાવતાર નામનો પણ તેમનો કોઈ ગ્રંથ હશે કે જેમાં દિવાકરજીએ વિસ્તારથી નયનું નિરૂપણ કર્યું હશે. દિવાકરજીના ધણા ગ્રંથો હજી નથી મળતા એમ તો બધા જ માને છે.

તથા દ્વિ-પૂર્વવિદ્ધિઃ સકલનયસંગ્રાહીણિ સપ્ત નયશત્તાનિ વિહિતાનિ, યત્પ્રતિબદ્ધં સપ્તશતારં નયચક્રાધ્યયનમાસીત્ । તત્સંગ્રાહિણઃ પુનઃ દ્વાદશ વિધ્યાદયો યત્પ્રતિપાદકમિ-
દાનીમપિ નયચક્રમાસ્તે ॥ [ઉત્તરાધ્યયનવૃત્તિ. પૃ. ૬૮]*

નયચક્રની રચના શૈલી.

પ્રસ્તુત નયચક્રે અંથમાં મૂલ તો એક કારિકા માત્ર જ, કે જે કારિકા નીચે મુજબ છે—

વિધિ-નિયમમજ્જવૃત્તિવ્યતિરિક્ત્વાદનર્થકવચોવત્ ।

જૈનાદન્યચ્છાસનમનૃતં ભવતીતિ વૈધર્મ્યમ્ ॥ ૧ ॥

આ કારિકા ઉપર મદલવાદિએ ગદ્યમાં વિસ્તૃત લાખ્યની રચના કરી છે, જે લાખ્ય નયચક્રે શાસ્ત્રના નામથી ઓળખાય છે.

મહાદુર્દેવની વાત છે કે આ મદલવાદિપ્રણીત લાખ્ય આજે કયાંય મળતું નથી. અત્યારે જે મળે છે તે તો તેના ઉપર સિંહસૂરગણિકમાશ્રમણે કરેલી ૧૮૦૦૦ શ્લોકપ્રમાણ અતિવિસ્તૃત ‘નયચક્રવાલ’ નામની ટીકા જ મળે છે. જો કે આ ટીકાની શૈલી એટલી બધી પ્રૌઢ છે કે તેના આધારે મદલવાદિકૃત લાખ્યનું અવિકલ ઉદ્ધરણ કરવું એ અતિ દુષ્કર છે. તેમ છતાં યે આ વિસ્તૃત ટીકામાં લાખ્યનાં પ્રતીકો ઠામ ઠામ આવેલાં છે. આ પ્રતીકોના આધારે પણ મદલવાદિના વ્યક્તિત્વ વિષે તથા લાખ્ય વિષે આપણને ઘણું ઘણું બાણુવાં મળે છે.

શ્રી મદલવાદિપ્રણીત લાખ્યની અપ્રાપ્તિને ઇતિહાસ ઘણે જૂનો હોય તેમ જણાય છે. વિક્રમના ૧૩મા શતક સુધી તો આ અંથની પ્રાપ્તિ હશે જ—એમ નિશ્ચત પુરાવો મળે છે. વિક્રમ સં. ૧૨૦૭માં ઉત્પાદાદિસિદ્ધિ પ્રકરણની રચના કરનાર શ્રી ચંદ્રસેનાચાર્ય—કે જેઓ કલિ-કાલસર્વજ્ઞ શ્રી હેમચંદ્રસૂરિના શુરુણધુ પ્રદ્યુમ્નસૂરિના શિષ્ય હતા—તેમના ઉત્પાદાદિસિદ્ધિ પ્રકરણના અંતે જણાવે છે કે—**ઉક્તં ચ મહુવાદિના—“વિધિ-નિયમમજ્જવૃત્તિવ્યતિરિક્ત્વાદનર્થકવ-ચોવત્ । જૈનાદન્યચ્છાસનમનૃતં ભવતીતિ વૈધર્મ્યમ્ ॥ ૧ ॥** **પત્તકારિકાવિશેષમાવાયઃ સ્વસ્થાનાદવલેયઃ ॥ [પૃ. ૨૨૨]**

અત્યારે તો ઉપલબ્ધ અંથમાં મૂલ કારિકા પણ નથી મળતી. ઉપર જણાવેલ ઉત્પાદા-દિસિદ્ધિ તથા ઈતર અંથોમાં આવતા ઉદ્ધરણ તપાસતાં જ અમને તે જડી છે. ઉત્પાદાદિ-સિદ્ધિકાર આ કારિકાનો વિશેષ લાવાર્થ જાણવા માટે તેનું સ્વસ્થાન જોઈ લેવાની જે લલામણ કરે છે તે મદલવાદિપ્રણીત લાખ્ય હશે—એમ લાગે છે; પરંતુ વિક્રમ સં. ૧૩૩૪ માં પ્રલાવકચરિત્રની રચના કરનાર પ્રલાચન્દ્ર આચાર્યના કથન ઉપરથી લાગે છે કે—તેમના સમયમાં નયચક્રે અંથ અપ્રાપ્ય જ હતો. તેનું કારણ જાણવતાં તેઓ લખે છે કે—**“મદલ-વાદીએ યુદ્ધાનન્દ નામના જે ગૌડવાદીનો પરાજય કર્યો હતો તે વાદી મરીને વ્યતરદેવ**

* આ જ વાત મલધારી હેમચંદ્રાચાર્યે પણ અનુયોગદ્વાર વૃત્તિમાં (પ. ૨૬૭) વર્ણવી છે.

યથે છે અને તે: મહાવાદી સાથેના પૂર્વજન્મના વેરથી ક્રોધને એ અંથ વાંચવા રેતો નથી. પ્રમાવકચરિત્રકારના કેટલાંક વિધાનો ઉપરથી એમ પણ લાગે છે કે—સિંહસર ગણિ ક્ષમાશ્રમભૂકૃત નયચક્રની ટીકા પણ તેમના જોવામાં આવી નહિ હોય.

ત્યારપછી વિક્રમ સં. ૧૪૯૮ ક્રિયારત્નસમુચ્ચયની રચના કરનાર આ. શ્રી. ગુણ-રત્નસૂરએ યાકિનીમહત્તરાસુતુ શ્રી હરિમદ્રસુરિકૃત પડદર્શનસમુચ્ચયની બૃહદ્વૃત્તિમાં સ્વેતાંજરોના દાર્શનિક અંધોની નામાવલિ આપતાં—(પૃ. ૧૦૭) “એતાન્વરાણાં સમ્મતિર્ન-યચક્રવાલઃ સ્યાદ્વાદરત્નાકરઃ.....” આ પ્રમાણે નયચક્રવાલ અંથનો ઉલ્લેખ કર્યો છે. આ ‘નયચક્રવાલ’ નામ મહાવાદિકૃત અંથનું નામ હોય એ સંભવી શકતું નથી, કેમકે ચક્ર અને ચક્રવાલનો અર્થ બીજકુલ ભિન્ન છે. વળી તે પ્રમાણે અંથની પ્રસિદ્ધિ ક્યારેય હોય તેવો ઉલ્લેખ મળતો નથી. ૧૪ મી સદી સુધીના તમામ સાહિત્યમાં નયચક્ર નામનો જ ઉલ્લેખ જોવામાં આવે છે. એટલે વસ્તુતઃ એમ જણાય છે કે ‘નયચક્રવાલ’ એ ટીકાનું જ નામ છે. જેમ મૂલ અંથનું નામ ‘મટીપ’ હોય તો ટીકાનું નામ મૂલ અંથને અનુસરીને ‘ઉદ્યોત’ અથવા ‘કિરણાવલિ’ એવું રાખવામાં આવે છે તેમ અહિં પણ ‘નયચક્ર’ એવા મૂલ નામને અનુસરીને ટીકાનું ‘નયચક્રવાલ’ એવું નામ રાખવામાં આવ્યું હશે. જેમ ચક્રને ફરતો ગોળ લોહપટ્ટક હોય છે તેમ નયચક્રની નયચક્રવાલ વૃત્તિ હશે. આ વાત બીજા પ્રમાણથી પણ પુષ્ટ થાય છે. અમારી પાસેની ઘણીખરો હસ્તલિખિત પ્રતિઓના માર્ગનમાં (હાંસિયામાં) નયચક્રવાલ ટીકા એવો નામોદ્ભવ છે. આથી એમ જણાય છે કે ટીકાનું નામ ‘નયચક્રવાલ’ છે. શ્રી ગુણરત્નસૂરિ પ્રસિદ્ધ નામ ‘નયચક્ર’નો ઉલ્લેખ ન કરતાં ‘નયચક્રવાલ’ નામનો ઉલ્લેખ કરે છે—એ સૂચવી આપે છે કે તે સમયમાં પણ મૂલ રહિત ટીકા અંથ જ તેમના જોવામાં આવ્યો હશે.

જે કે નયચક્રની ટીકામાં આપતાં સંધિવાક્યોમાં ‘નયચક્રવાલટીકા’ એવો નામોદ્ભવ નથી. દરેક અરને અંતે ટીકાકારે ‘નયચક્રટીકા’ એવો નામોદ્ભવ કર્યો છે. માત્ર નવમા અરને અંતે—इति नियममङ्गो नवमोऽरः श्रीमल्लव्यादिप्रणीतनयचक्रस्य टीकायां न्याया-गमानुसारिण्यां सिंहसूरि (२) गणिवादि क्षमाश्रमद्वन्वायां समाप्तः ।

આ પ્રમાણે ટીકાના ‘ન્યાયાગમાનુસારિણી’ એવા વિશેષણનો ઉલ્લેખ મળે છે. તેમ છતાંયે નયચક્રનું ચલત્ત્વ इति નયચક્રવાલઃ આ પ્રમાણે આચિત્તથથી ‘નયચક્રવાલ’ એવું નામ તેમને પણ ઇષ્ટ હોય અથવા પાછળથી વાચકોએ જોડ્યું હોય એ બનવાજોગ છે.

- * નયચક્રમહાપ્રન્યઃ સિમ્પાણાં પુરતસ્તદા । વ્યાસ્યાતઃ પરવાદોમકુન્મભેદનકેશરી ॥ ૬૯ ॥
શ્રીપદ્મચરિતં નામ રામાયણમુદાહરત્ । ચતુર્વિંશતિરેતસ્ય સદસા પ્રન્યમાનતઃ ॥ ૭૦ ॥
સુદાનન્દસ્તદા સૂત્વા વિપક્ષવ્યન્તરોઽજનિ । જિનસાતનવિદ્વેપિપ્રાન્તકાલમતેરસૌ ॥ ૭૧ ॥
તેન પ્રાગ્વૈરતસ્તસ્ય પ્રન્યદ્વયમધિષ્ઠિતમ્ । વિચીતં પુસ્તકસ્ય તદ્ વાચિતું સ ન ચચ્છતિ ॥ ૭૨ ॥

[પ્રમાવકચરિત્ર મહાવાદિપ્રબન્ધ]

અંધની મહત્તા.

અંધમાં દૃષ્ટિપાત કરતાં જ અતિવિસ્તૃત સૂક્ષ્મ અને અનેક દ્રષ્ટિએ મહત્ત્વની અનેકાનેક અર્થાઓ-વિચારણાઓ તેમાં જોવામાં આવે છે. અંધકારની વિશિષ્ટ ખૂણી એ છે કે-દરેક દર્શનના અતિ મહત્ત્વ વિનાના સિદ્ધાંતોની અર્થો ન કરતાં તે તે દર્શનનાં જે પ્રાણભૂત મંતવ્યો હોય તેની જ તેઓ અર્થો કરે છે. અને જે અર્થાઓ કરે છે તે એટલી બધી સૂક્ષ્મ અને અતિ વિસ્તૃત હોય છે કે આજે તે તે દર્શનના આકરભૂત ગણાતા અંધોમાં પણ આટલો વિસ્તાર અને આટલી સૂક્ષ્મતા જોવામાં આવતાં નથી. પાઠક આમાં અત્યુક્તિ ન માને. તે તે અનેક દાર્શનિક અંધોની તુલનાને અંતે જે મારો અભિપ્રાય બંધાયો છે તે જ મેં ઉપર જણાવ્યો છે. તે તે વિષય ઉપરની આટલી બધી વ્યાપક સૂક્ષ્મ અને વિસ્તૃત અર્થો હજી સુધી ક્યાંય મારા જોવામાં આવી નથી. “અગ્નિહોત્રં જુહવાત્ સ્વર્ગકામઃ” આ વાક્યનો અર્થ શો હોઈ શકે? એની અર્થમાં પ્રસ્તુત નયચક્ર અંધમાં ૧૦૦૦ શ્લોકથી પણ અધિક લાગ શોકવામાં આવ્યો છે. ખુદ મીમાંસાદર્શનના આકરભૂત ગણાતા અંધોમાં પણ આના દશમા ભાગનીયે અર્થો જોવામાં આવતી નથી. આ બાણીને મારા પરિચિત ખુદ મીમાંસક પંડિતો પણ ચક્રિત થઈ ગયા છે. આ તો માત્ર ઉદાહરણ છે. દરેક વિષયની અર્થો આમાં એટલી જ વિસ્તૃત છે. ધર્મકીર્તિ તથા કુમારિલ આદિના પૂર્વકાળની સાંખ્ય-મીમાંસા-વેદાંત-ન્યાય-વૈશેષિક-બૌદ્ધ-શાન્તિદશાદિની અનેક વિચારધારાઓ વિપુલતાથી આ અંધમાં જોવા મળે છે. વિશિષ્ટતા તો એ છે કે-તે તે વિષય ઉપર બિહાપોહ કરતાં આચાર્ય મહત્ત્વાદી આદિથી લઈ પોતાના સમય સુધીના તે તે દર્શનના પ્રસિદ્ધ અંધકારોએ જે જે કહ્યું હોય તે દરેકની સંપૂર્ણપણે સમાલોચના કરે છે એટલે અંતિહાસિક દૃષ્ટિએ સંશોધન કરનાર જૈન જૈનતર તમામ સંશોધકોને માટે આમાં વિપુલ સામગ્રી મળી આવે તેમ છે. ટીકાનું પ્રમાણ ૧૮૦૦૦ શ્લોક પરિમાણ છે. અને મૂલનું ૩૦૦૦ થી ૫૦૦૦ શ્લોકપ્રમાણ હશે એમ જણાય છે. ટીકા અને મૂલના પ્રમાણને સંચલિત કરીને વિચારતાં એમ જણાય છે કે શ્રી વિક્રમનો આઠમી સદી સુધીના દાર્શનિક અંધોમાં સૌથી મોટામાં મોટો અંધ આ હશે.

આ અંધની વિશિષ્ટતા તો અંધનું પ્રકાશન થયા પછી જ વિદ્વાનોના પ્રત્યક્ષ અનુભવમાં આવશે, પરંતુ તે પહેલાં તેમાં આવતા વિશિષ્ટ અંધકાર અને અંધોના ઉલ્લેખ અહીં સંક્ષેપથી આપવામાં આવે તો તે અસ્થાને નહિ ગણાય.

(આલુ)

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX
 X 'વિચારશ્રેણી' X
 X X
 XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

લેખક-આચાર્ય શ્રી વિજયકન્થસ્વરૂપ મહારાજ

સમ્યક્દર્શન જ્ઞાનાદિ મેળવી વીતરાગ દયા પ્રાપ્ત કરવી તે શુભાનુરાગ કહી શકાય.

ભિન્નુ દેખાતું બધું જ દ્રવ્ય હોતું નથી માટે પરીક્ષા કરી સાચું જ્ઞાન પીચો તો જ પુષ્ટિ મેળવી શકશો.

જે પોતાના આત્માના શુભોને રાગી નથી તે પ્રભુના શુભોને રાગી બની શકતો નથી.

છૂટવા નીકળ્યા હો તો છૂટી જાણજો પણ જૂઠવાની ભ્રાન્તિથી પાણીમાંથી નીકળી ગારામાં ન ફસાઇ જશો.

સમતા-સમસાવ-શાંતિ-સંતોષ-સમા-વધન-વિરક્તિ આદિ આત્મ ધર્મરૂપ આત્મિક શુભો કહેવાય છે, તે સિવાય તો કર્મજન્ય કળાઓને જ શુભ માની તેના અનુરાગ કરવાથી આત્મવિકાસ થતો નથી.

શુભોને સંબંધ કરનાર ભય કલેશ તથા શોક સંતાપથી મુક્ત હોય છે.

પાંચે ઇન્દ્રિયોના વિષયોમાં કોઇ વિષયની શાંતિ માટે બીજા ઉપર રાગ કરીને શુભાનુરાગ કહેવો તે અજ્ઞાનતા છે.

જે રાગમાં આસક્તિ હોય તે એપવિત્ર અને જેમાં અનાસક્તિ તે પવિત્ર રાગ કહેવાય છે. અને તેને જ શુભાનુરાગ કહેવામાં આવે છે. તે સિવાય તો આસક્તિગર્ભિત અવશુભાનુરાગ કહેવાય; કારણ કે જ્યાં આસક્તિ હોય છે ત્યાં વિષયોને અવકાશ હોય છે.

જે રાગથી આત્માને અહિતકારી કોષો-

અવશુભોની પ્રાપ્તિ થાય તે શુભાનુરાગ કહેવાય જ નહિ.

કોઇ પણ પ્રકારના વિષયને પોષવાના સ્વાર્થ માટે જ સચેતન દેહ અથવા તો અચેતન જડાત્મક વસ્તુઓ ઉપર સ્નેહ-રાગ કરવામાં આવે છે; પણ પરમાર્થ માટે આત્મા ઉપર રાગ થઇ શકતો નથી.

પરમાત્મસ્વરૂપ પ્રાપ્ત કરવા પ્રયાસ કરવો તે પરમાત્માનો રાગ કહી શકાય.

તમને જે કાળે જે મળે તે લઇને તેનાથી નિર્વાહ કરી લો પણ સારા-નરસાના વિફલપથી મળતું જતું કરીને સારાની આશામાં બેસી રહેશો નહિ. નહિં તો હાથ આવેલું ખોઇ બેસશો અને ધારેલું મળશે નહિ એટલે નિર્વાહની મુશ્કેલીથી જીવનું સારે યર્ષ પડશે.

આજ નહિં તો આવવી કાલે અજવાળાતું અંધારું ચવાતું છે માટે આજસ તથા આશાઓને છોડી દઇને અજવાળામાં ભેળંને જે કાંઈ લેવું હોય-છોડવું હોય તે લઇને અને છોડી દઇને તૈયારી કરી રાખો; નહિં તો પછી પાલી અંધારામાં કાંઈ પણ મૂડી-લઇ નહીં શકો અને પાલી હાથે ચાલ્યા જશો.

શક્તિ અને સાધન-સંપત્તિના પ્રમાણમાં ઇચ્છાઓને નોતરવી, નહિં તો ઇચ્છાઓ તમને ચારે તરફથી ઘેરી લઇને તમારા જીવનને અશાંતિ અને કલેશમય બનાવશે

મૂર્ખાઇથી માનેલી જે ઘણીની મોજ માટે

અસત્ય તથા માયાનો આશ્રય લઈને બીજાની મરકરી કરવી તે વિષંવાસ કરવા-કરાવવા જેવું છે, કારણ કે તે પરિણામે ઉભય લોકમાં મોતને નોતરે છે.

કોઈને દુઃખ દઈને રાજ થવું તે માણસાઈ નથી પણ મૂર્ખાઈ છે તે પોતાની જાત માટે વિચાર કરશે, આત્માની શુદ્ધ દશા સાચી રીતે જાણ્યા વગર અને અશુદ્ધ કરનાર વસ્તુને સાચી રીતે જાણ્યા વગર આત્મા શોધવાનો પ્રયાસ નિષ્ફળ જાય છે.

શુદ્ધાત્માઓના વચનોના સંચલરૂપ શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કર્યા વગર આત્મા સુધારી શકાય નહિ.

સાચું સુખ શાંતિ અને આનંદ-અનુભવ સિવાય જાણખી શકાય નહિ, માટે જ મેળવી શકાય નહિ.

બીજાના ઉચિત-અનુચિત કાર્યની માત્ર ટીકા કરવાથી સારો લાભ નહિ મળે પણ અનુચિતનો ત્યાગ અને ઉચિતનો આદર કરવાથી ઉત્તમ લાભ મેળવી શકાશે.

કોઈ પણ જાળમાં કેવળ આંખ કે કાનથી નિર્ણય કરવા કરતાં મનથી અને બુદ્ધિથી નિર્ણય કરવો ઉચિત છે, કારણ કે કેવળ આંખ તથા કાનનો નિર્ણય ખોટો કરશે પણ બુદ્ધિ-પૂર્વક મનથી કરેલો નિર્ણય સાચો જ કરશે.

સંસારમાં અનેક કાર્યક્ષેત્ર પડ્યાં છે તેમાંથી ઉપયોગી જણાય અને પસંદ પડે તે ક્ષેત્રમાં આત્મા તથા જીવનને હિતકારી વસ્તુના બી વાવવાં શરૂ કરો દો, પણ કાલ્પનિક ઘાટો ઘડ્યા કરશે નહિ.

ધર્મ્યાની શીખવણીથી જનતામાં બીજાને અપરાધી બનાવવાને બુદ્ધિ તથા જીવનનો જેટલો ઉપયોગ કરો છો તેટલો જ ઉપયોગ પોતે નિરપરાધી રહેવામાં કરશે તો સ્વ-પરતુ કલ્યાણ કરી શકશે.

તમારા વાણી તથા વિચારની અવગણના કરનાર ઉપર મિથ્યાસિમાનના આવેશથી મહાપુરુષોના વાણી તથા વિચારની અવગણના આજ ચઢાવીને જનતામાં વખોડશે તો પ્રભુ દ્રોહી બનશે.

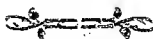
નિઃસ્વાર્થ વૃત્તિથી જગતના કલ્યાણની માત્ર કામના જ રાખશે તોયે સ્વાર્થગર્ભિત કરેલી સેવા કરતાં લાભગણી ચઢિયાતી છે.

તમે પોતાના સ્વાર્થ માટે બીજાના વાણી, વિચાર તથા વર્તન ઉપર જેટલી શ્રદ્ધા અને વિશ્વાસ રાખો છો, તેટલી શ્રદ્ધા અને વિશ્વાસ પરમાર્થ માટે પ્રભુની વાણી, વિચાર તથા વર્તન ઉપર રાખો તો આત્મશ્રેય સાધી શકશો.

જાળદશા-અજ્ઞાનતાને લઈને કોઈ માયાવીના ભરમાવવાથી સોનાને પિત્તલ માની છોડી દો તો તમારી ઇચ્છા પણ સોનાના પાણીનો ઢાળ ચઢાવેલા લોહાનો આદર કરતાં વિચાર કરજો, નહિ તો પિત્તળ જેટલો પણ લાભ મેળવી શકશો નહિ અને કેવળ નુકસાન મેળવી પાસે હશે તે પણ ખોઈ બેસશો.

અનંતા કાળથી સંસારમાં ગણતરી ગણાવતાં આવ્યા છો છતાં અત્યાર સુધીમાં ગાંઠનું ઘણું ગુમાવ્યું છે, પણ કોઈ પ્રભુ મેળવ્યું નથી, માટે હવે તો સંસારમાં ગણતરી વગરના થવામાં જ સાર છે.

(ચાહ)

શ્રીપાલ અને કુંડલપુર નગર.

શ્રી સિદ્ધચક્ર ભગવાનના આરાધક શ્રીપાલ કુવરને જૈન જનતા સારી રીતે પીછાને છે, જેમ પર્યુષણ પર્વમાં કલ્પસૂત્રના વાંચન અને શ્રવણનો મહિમા પ્રસિદ્ધ છે તેમ વર્ષમાં બે વાર ચૈત્ર અને આસો માસની શાશ્વતી ઓળીમાં શ્રીપાલ ચરિત્ર પ્રાકૃત-સંસ્કૃત અને ઉંમ શ્રી વિનયવિજયજીકૃત રાસ વાંચવાનો અને સાંભળવાનો મહિમા પ્રસિદ્ધ છે.

શ્રીપાલકુવર ઉજ્જૈનથી નીકળી ભરુચ-ખંદરથી વહાણમાં બેસી ગુજરાત અને કોંકણ મહારાષ્ટ્રના ખંદેરે જીતયા અને ઘણા ગામો અને શહેરોમાં ફર્યા, ઘણા આશ્ચર્ય જોયાં. ઘણા ઠેકાણે રાજપુત્રીઓને પરણ્યા. રાજાઓનું ખડુ-માન મેળવ્યું. શાસોમાં જે જે સ્થળોના નામો આવે છે તે નામો અને સ્થળો એક યા બીજી રીતે ઉપલબ્ધ તો હશે જ પણ ઐતિહાસિક અને ભૌગોલિક જ્ઞાન અને શોધખોળના અભાવે આપણે દરેક સ્થળને જાણી શકતા નથી. જાણવાનો પ્રયત્ન પણ ઓછો જ કર્યો છે, છતાં પ્રયત્ન કરવામાં આવે તો ઘણી સફળતા મળવા સંભવ છે.

સંવત્ ૨૦૦૩ ની સાલમાં મહારાષ્ટ્ર પ્રદેશમાં વિચરતાં અમારું ચાતુર્માસ કોલ્હાપુરમાં થયું. ત્યાં આસો માસની ઓળીમાં શ્રીપાલ ચરિત્ર વાંચતા મહારાષ્ટ્રના કેટલાંક સ્થળોના નામો આવ્યા. આ વખતે એક શ્રાવક મહાત્મા આવે અમારું ધ્યાન ખેંચ્યું કે આ સ્થળોમાં કુંડલ નામનું ગામ અહીંથી નજીકમાં છે. ત્યાં ગામની બહાર ડુંગર છે તેમાં શુક્રાઓ છે તેમાં પ્રતિમાજી છે. આ વાત ઉપર અમારું ધ્યાન

દોરાયું પણ એ સ્થળે જવાનું થશે જ એવું તો કલ્પનામાં નહોતું, પણ ચાતુર્માસ પછી વિચરતા વિચરતા તાસગામ આવ્યા. ત્યાંથી કરાડ જવાનું હતું. રસ્તાના ગામોનાં નામો પૂછતાં માલમ પડ્યું કે શ્રીપાલકુવરના ચરણસ્પર્શથી પવિત્ર બનેલું. કુંડલપુર પણ રસ્તામાં આવે છે. આ જાણીને જોવાની ઉત્કૃષ્ટતા ખૂબ જ વધી પડી. આ ગામ છોડીને ખીજે રસ્તે જઈએ તો ઓછું ચાલવું પડે તેમ હતું છતાં ત્યાં જ જવું એવો નિર્ણય કર્યો. ત્યાંથી નીકળી કુંડલ ગામે આવ્યા. શાસ્ત્રમાં વાંચેલી વાતો તાજી થઈ આવી અમારા હર્ષ વધ્યો. ગામમાં મુકામ કરી બહાર ડુંગર ઉપર જોવા ગયા. ગામથી ડુંગર અર્ધા માઈલ કરતાં ઓછો દૂર હશે. ગામ અને ડુંગર વચ્ચે જે સપાટ સ્થળ છે તેમાં એક રાજવાડાના નામથી અને બીજું પ્રધાનવાડાના નામથી ઓળખાય છે. એક વખત રાજવાડામાં ખોદકામ કરતાં ત્યાંથી સોનેયા નીકળ્યા હતા એમ ત્યાંના લોકોનું કહેવું છે.

ડુંગરના મધ્ય ભાગમાં એક ગુફા છે જેમાં પાણીનો એક કુંડ છે અને પાર્શ્વનાથ ભગવાનની શ્યામ પ્રતિમા છે અને. ડુંગરની ટોચ ઉપર એક મંદિર છે અને ગામમાં એક મંદિર છે તેમાં પણ પાર્શ્વનાથ ભગવાનની શ્યામવર્ણની મોટી અને ભવ્ય પ્રતિમા છે. આ ત્રણે સ્થળોને વહીવટ દિગંજર સમાજ તરફથી નીરાવાળા શેઠ રામચંદ્રભાઈ કરે છે. આ સિવાય ડુંગર ઉપર બીજા દર્શનવાળાના સ્થાપત્યો છે.

આ કુંડલપુર નગરની ઐતિહાસિક બાબત તપાસીએ. શ્રીપાલકુવર જ્યારે ચાણુનગરીમાં

હતા ત્યારે કોઈ સાર્થવાહે કહ્યું કે કુંડલપુર નગરમાં મકરકેતુ રાજ રાજ્ય કરે છે તેને શુભ-સુંદરી નામની કન્યા છે અને તેણીએ પ્રતિજ્ઞા કરી છે કે કોઈ માણસ મને વીણાવાદનમાં જીતી જાય તેને હું પરણીશ. આ સાંભળીને કુંવરને ત્યાં જવાની ઉત્સુકતા પેદા થઈ નવપદનું ધ્યાન ધર્યું અને વિમલેશ્વર દેવે પ્રત્યક્ષ થઈને હાર આપ્યો અને હારના પ્રભાવથી કુંવર કુંડલપુર ગયા અને વીણાવાદનમાં કુંવરીને જીતીને પરણ્યા.

થાણા નગરીથી કુંડલપુર લગભગ ૨૦૦ માઈલ થાય છે અને શુજરાતી માપ પ્રમાણે દોઢસો કોસ ગણાય. શ્રીપાલચરિત્ર (પ્રાકૃત)માં સો યોજન લખ્યું છે એ કયા માપના આધારે લખ્યું હશે તે તો જ્ઞાની જાણે.

આ કુંડલપુર આજે નાતું ગામ છે. પુનાથી સંધર્ન / મરાઠા રેલ્વે લાઈન ઉપર કીરલોસ્કર વાડી સ્ટેશનની નજીકમાં છે. પ્રથમ તો ઔધ-સ્ટેટના તાબામાં હતું પણ હમણાં તો મુંબઈ પ્રાંતની સાથે જોડી દેવામાં આવ્યું છે અને પુનાથી લગભગ ૧૨૫ માઈલ દૂર છે. આ સંબંધી વિશેષ માહિતી મેળવવા માટે જુઓ શ્રીપાલ ચરિત્ર પ્રાકૃત શ્લોક ૭૬૧ થી ૭૬૬.

આ સિવાય દેવદલપત્તનમાં રાજા ધરાપા-ળની પુત્રી શૃંગારસુંદરી અને તેની પાંચ સખી-ઓની સમસ્યા પૂરીને છ કુમારિકાઓની સાથે લગ્ન કરે છે તે સ્થળ પણ આજે (મહારાષ્ટ્ર) કરાડની નજીકમાં પાટણના નામથી ઓળખાતું એક મોટું ગામ છે તે હોવાનો સંભવ છે. જુઓ શ્રીપાલ ચરિત્ર શ્લોક ૮૪૧ થી ૮૭૧.

આ સિવાય કોઠાણપુરમાં પુરંદર રાજાની પુત્રી જયસુંદરીને રાધાવેદને સાધીને પરણે છે તે આવજનું કોઠાણપુર (ગોળના બજાર તરીકે પ્રસિદ્ધ છે) એ પણ મહારાષ્ટ્રમાં છે. જુઓ શ્રીપાલ ચરિત્ર શ્લોક ૮૭૩ થી ૮૮૨.

આ સિવાય શ્રીપાલ ચરિત્રમાં આવતાં ઘણા સ્થળોની શોધખોળ માટે અમારો પ્રયત્ન ચાલુ છે. ચોક્કસ સ્થળ મળ્યેથી વાચક પાસે રહી શકે.

આ સ્થળો ઉપર બનાવેો જોતાં શ્રીપાલ ચરિત્ર ઐતિહાસિક ઘટના છે અને સિદ્ધચક્ર લગવાનું માહાત્મ્ય તેનાથી સિદ્ધ થાય છે.

મુનિરાજ શ્રી ભુવનવિજયજી.

જીવન અને મૃત્યુ.

‘આત્મા અજર, અમર છે અને એકજ નિત્ય આત્માનાં આ સર્વ શરીર છે, તું આત્મા છે, શરીર નથી’ આવો ઉપદેશ જે જે ધર્મગ્રંથોએ આપ્યો છે, તે તે ગ્રંથોમાં કહેવામાં આવ્યું છે કે જન્મ, જરા, વ્યાધિ, મૃત્યુ વગેરે દુઃખોતું નિરંતર ધ્યાન રાખવું એ જ્ઞાનનું લક્ષણ છે અને એથી ઊલટી ભાવના રાખવી એ અજ્ઞાનનું લક્ષણ છે. સર્વ ધર્મોના સંતોએ પણ સંસારમાંથી વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન કરાવવા માટે અવશ્ય આવનારા મૃત્યુના જનાવનો ઘણા મોટા પ્રમાણમાં લાભ ઉઠાવ્યો છે.

‘જાના હૈ નર, જાના હૈ ઘર છોડી, અકેલા જાના હૈ.’

‘અપને પાતિર મહલ જનાયા, આપ હી બદર જંગલ સોયા;

કહત કણીરા સુનો મેરે શુનિયા, આપ સુએ પીછે દુખ ગઈ દુનિયા.’

‘આખિર ચહ તન ખાક મિલેગા, કહા ફિરત મગડરીમે ?’

‘અમ’ક આનંદ’માંથી ઉદ્ધૃત.

પરમ કલ્યાણકારી મંગલ મૂર્તિ પરમાત્મા શ્રી મહાવીર દેવ.

લે. મુનિરાજશ્રી ન્યાયવિજયજી (ત્રિપુરી)

“ કલ્યાણપાદપારામં ધૃતગંગાહીમાચલં ।
વિશ્વામ્નોઝંરચિદેવં વન્દેધીશ્વાતનંદનં ” ॥

ભગવાન શ્રી મહાવીરદેવની જન્મ તિથિએ સમસ્ત ભારતવર્ષમાં જન્મકલ્યાણક-જન્મ-જયંતિ ઉજવાય છે. ખાસ કરીને જેનો કે જેઓ પોતાને ભગવાન મહાવીરના ઉપાસક-ભક્ત માને છે તેઓ તો જરૂર ભગવાન શ્રી મહાવીરદેવનો જન્મ મહોત્સવ ઉજવે છે. આપણે એ પરમાત્માને માત્ર માનવ જ નહિ; મહામાનવ, અતિમાનવ, અરે માનવેંદ્ર દહીને જ તેમના શુણ્યામ ગાળને જ બેસી રહીએ; એટલામાં જ ઇતિશ્રી માનીએ એના કરતાં એ પરમાત્માના ઉત્તમોત્તમ શુભો જીવનમાં ઉતારીએ અને એ પ્રમાણે જીવન જીવી જીવંત-ધર્મભય બની જઈએ તો તો આપણું જીવન સફલ થઈ જાય-માનવ ભવની યથાર્થ કિંમત અઠાઈ જાય.

ઉપર આપેલા શ્લોકમાં ભગવાન શ્રી મહાવીરદેવનું આદર્શ જીવન રજૂ કરવા પ્રયત્ન થયો છે.

મહાપુરુષોનું આપણે જીવન પદોપકારમાં જ વ્યતીત થાય છે. જગતના જીવોનું કલ્યાણ એ જ એમનો જીવનમંત્ર હોય છે. એમની પદોપકારવૃત્તિ એકલી માનવજાતિના જ કલ્યાણની કે પશુઓના જ કલ્યાણની નહિ કિન્તુ એમની કલ્યાણકારી પદોપકાર વૃત્તિ સંસારના ભૂતમાત્ર-સંસારના સમસ્ત જીવો પ્રતિની હોય છે. સંસારના જીવોનું કેમ હિત થાય, કેમ

મહા થાય અને એમનું કેમ કલ્યાણ થાય એ જ એમના જીવનનો ઉદ્દેશ હોય છે.

જગીયામાં જિગેલાં દરેક વૃક્ષ પ્રતિ જગીયાનો એક સરખો જ પ્રેમ હોય છે. પછી એમાં આમ્રવૃક્ષ હોય કે વટવૃક્ષ હોય, શુભાળ હોય કે અમ્બો હોય, કેસર હોય કે ચંદન હોય, મોગરો હોય કે માલતી હોય પરંતુ જગીયામાં જિગેલ વનરાજી પ્રતિ જગીયાને દહીયે લેદ-ભાવના નથી જાગતી; માટે જ આચાર્ય ભગવંત પ્રભુ શ્રી મહાવીરદેવને કલ્યાણપાદપારામં કલ્યાણરૂપી વૃક્ષોને માટે જગીયા-ઉદ્યાન સરખા દહ્યાં. ખરે જ, કવિએ આ કલ્પનામાં ઠગાવ કરી છે. હજી જો જગીયાના માલિકને-માળીને લેદભાવ જાગે ખરો-હોય ખરો કિન્તુ જગીયાને તો દરેક વૃક્ષ-વનરાજી ઉપર એક જ સરખો પ્રેમભાવ-પ્રમોદભાવ હોય છે. ભગવાનનો પણ નિગોદમાં રહેલા જીવોથી લઈને દેવદેવેંદ્ર મુખીના સઘળા જીવો પ્રતિ કલ્યાણ ભાવ જ હોય છે. સઘળા જીવોનું કેમ કલ્યાણ થાય-આત્મહિત થાય એ જ ભાવના અને એને જ અનુકૂલ પ્રવૃત્તિ હોય છે. રાજા ને રંક, શત્રુ ને મિત્ર પ્રતિ એમનો પરમ સમભાવ અને પ્રેમ હોય છે.

લોકોત્તર પુરુષોમાં અને લૌકિક પુરુષોમાં આ જ અંતર હોય છે. લોકોત્તર પુરુષોનું વાણી, વર્તન એક જ સરખું હોય છે. એમના વાણી અને વર્તનમાં વેપય નથી હોતું; ન્યારે લૌકિક પુરુષો ભલે વિદ્વાન હોય, વક્તા હોય, મહાન પ્રવચનકાર હોય કે મદ્દાત્મા હોય છતાં એમના

વાણી અને વર્તનમાં વૈષમ્ય દેખાઈ આવે છે. લોકોત્તમ પુરુષોના જીવનના નાના કે મોટા દરેક પ્રસંગો આદર્શ હોય છે; આપણે તેમાંથી સાર ગ્રહણ કરી જીવનમાં ઉતારવા હાયક હોય છે એ પુરુષોત્તમ મહાત્માઓનું જીવન જ પરમ ઉપદેશમય અને જીવંત ધર્મરૂપ જ હોય છે; માટે જ એક બીજા કવિએ પણ કહ્યું છે કે— “પરોપકારાય સ્તાતાં વિમૂતયઃ” ઉત્તમ પુરુષોની—સત્ પુરુષોની દરેક વિભૂતિ—દરેક શક્તિ પરોપકાર માટે હોય છે.

ભગવાન મહાવીર દેવના જીવનચરિત્રમાં પણ ઘણા પ્રસંગો એવા સુંદર, એવા મહાન અને એવા ઉત્તમ આદર્શ રૂપ છે કે એમાંથી આપણે ઘણું લઈ શકીએ છીએ, અને જીવનમાં ઉતારી શકીએ છીએ. હું અહીં એમાંથી માત્ર એ ત્રણ પ્રસંગો આપી કલ્યાણમૂર્તિ શ્રી મહાવીર પ્રભુનું ઉપરના સ્ટ્રોકમાં વર્ણવેલ કલ્યાણ-વાદપારામ્ પદ કેટલું શુભનિષ્પન્ન છે તે બતાવીશ.

ભગવાન શ્રી મહાવીરદેવે દીક્ષા લીધી છે. પ્રથમ ચાતુર્માસ માટે તેઓશ્રીના પિતાજીના મિત્ર અને સ્નેહી આશ્રમના કુલપતિના આગ્રહથી આશ્રમમાં પધાર્યા છે અને એ કુલપતિએ આપેલી ઘાસની સુંદર કુટિર-ઝુંપડીમાં રહ્યા છે. શીષ્યઋતુની પૂર્ણહિતિ ધર્મ ગર્ભ છે; વર્ષાઋતુ શરૂ થઈ ગઈ છે. ધરતીમાંથી ખાદ્ય નીકળે છે. ઘાસ ઘણો થાય છે અને હજી ઘાસ જીથું નથી એટલે ગાયો વગેરે પશુઓ આ ઘાસની ઝુંપડીઓ તરફ ઘાસ ખાવા દોડી આવે છે. આશ્રમવાસી તપસ્વીઓ ઘાસ ખાવા ઝુંપડીઓ તરફ દોડી આવતી ગાયોને હાંકી કાઢે છે; મારીને અને ધમકાવીને ગાયોને ઝુંપડી તરફ દરકવાય નથી દેતા; ન્યારે એક સુંદર વિદ્યાલ ઝુંપડીમાં એકલવીર મહાત્મા ઊભા ઊભા ધ્યાન-આત્મચિંતન? ખડ્ગ દ્રવ્યની વિચારણા કરી રહ્યા બહાર શું બની રહ્યું છે, એની એ સંત-

પુરુષને લગારે પરવા નથી ત્યાં તો એક આશ્રમવાસીએ આવીને કહ્યું—મહાત્માજી! લગાર ધ્યાન રાખો કે આ ગાયો તમારી ઝુંપડીનું ઘાસ ખાઈ જાય છે. પરંતુ આ એકલવીર સંતપુરુષ તો શાંતભાવે મૌન રહી આત્મચિંતનમાં જ મસ્ત છે. વળી થોડીવાર ઘઈને બીજા આશ્રમવાસી આવ્યા. અને બોલ્યા—અરે! ઝુંપડીમાં કોણ છે? કોણ કેમ બોલતું નથી? અરે કોઈ બોલો તો ખરા! કેમ બોલતા નથી? ધીમે રહીને અંદર ડોકિયું કરે છે અને જોતાં જ ચમકી જાય છે. એક સુંદર હાસ્ય ઝરતી વીરપુરુષની આકૃતિ જુલે છે. અરે! આવા મહાકાય, ખવિહ વીર આમ કેમ ઊભા છે? નથી બોલતા, નથી ચાલતા, નથી ગાયોને હાંકતા કે નથી ઝુંપડી સંભાળતા. એય સંતપુરુષ! ધ્યાન મૂકો. પરમાત્માનું સ્મરણ પછી કરજો. આ ઝુંપડી સંભાળો. ગાયો બધી અહીં આવીને તમારી સુંદર ઝુંપડીનું ઘાસ ખાઈ જાય છે. આટલું કહેવા છતાંય અંદરથી ન અવાજ આવ્યો, ન ઉત્તર મળ્યો કે ન તો ઝુંપડીના રક્ષણ માટે કોઈ પ્રયત્ન દેખાયો.

આખાએ આશ્રમમાં એક જ વાતની ચર્ચા છે. આ મહાત્મા છે કોણ? નથી બોલતા, નથી ચાલતા, નથી ખાવાની તમજા કે નથી દેહના રક્ષણની તમજા. બોહો, શું એમનું ધ્યાન છે?

ત્યાં તો એક આશ્રમવાસી બોલ્યો—અરે લાઈએ, એ તો મહાત્મા નહિ, પરમાત્મા છે. તમને ખબર નહિ હોય, તેઓ તો સિદ્ધાર્થ-રાજાના રાજકુમાર છે. રાજપાટ-ધરખાર તણ આત્માને પરમાત્મા બનાવવા, સાધના કરવા સાધુ થયા છે.

ત્યાં તો બીજા આશ્રમવાસી બોલ્યા—મહાનુભાવો, આપણે પણ સંત છીએ, સાધુ છીએ, તપસ્વી છીએ પરંતુ આપણે ખાવાનું, પીવાનું પહેરવાનું, ઓઢવાનું બધું જોઈએ છે અને તે

મેળવવા પ્રયત્ન પણ કરીએ છીએ અને આ મહાત્મા તો ખસ મહાત્મા જ બની ગયા છે. અરે ! બીજું તો બધું ઠીક પણ એમની પેલી રહેવાની ઝુંપડી પણ નથી સંભાળતા. પછી રહેશે ક્યાં ? ગાયો ઘાસ ખાઈ જશે એટલે એમના આશ્રમમાં વરસાદ, ટાઢ, તડકો અને ચકલાનો વાસ થશે માટે એમની ઝુંપડી સંભાળવાની જરૂર તો છે જ.

બધાય લોગા મળી આશ્રમના કુલપતિ પાસે જઈ ફરિયાદ કરે છે કે જેમને—જે મહાત્માને આપે આપણા આશ્રમમાં આશ્રય આપ્યો છે તે આશ્રમ સ્થાનને પણ તેઓ સંભાળતા નથી, અરે, અહીંના આપણા ભક્તો તો એમને આપણા કરતાં પણ મહાન ત્યાગી, તપસ્વી, સંયમી મહાત્મા માને છે માટે આપને અમારી વિનંતિ છે કે સિદ્ધાર્થનંદન વર્દમાન રાજપિંને આપ જઈને સમજાવો કે બીજું બધું તો ઠીક પરંતુ ઝુંપડીનું—રહેઠાણના આશ્રમનું જરૂર રક્ષણ કરે.

આ સાંભળી આશ્રમના કુલપતિ રેતે ભરાઈ જે ઝુંપડીમાં મહાત્મા રાજપિં શ્રીવીર વિભુ ઊભા છે ત્યાં જઈને કંઈક ચીઠી છતાં ઉપાલંભભરી બાપામાં કહ્યું કે—હે વર્દમાન કુમાર ! મફતિએ પણ મેલાના આજીવું રક્ષણ કરે છે, તો તમે તમારા આશ્રમનું—ઝુંપડીનું કેમ રક્ષણ નથી કરતા ? શું તમે મક્કીઓથી પણ ગયા. તમે ઝુંપડીનું રક્ષણ કરવામાં સમર્થ હોવા છતાંયે તેના રક્ષણમાં આવો ઉપેક્ષાભાવ રાખો છો તે ઉચિત નથી.

આ સાંભળી ક્ષમાશ્રમણ ક્ષમાસાગર શ્રી

વીર વિભુ ચિંતવે છે. મારા અહીં રહેવાથી આપને અપ્રીતિ થાય છે માટે અહીં રહેવું ઉચિત નથી. આમ ચિંતવી ‘નામોતિમદ્ શુદ્ધ વાત્સો’ વગેરે પ્રતિજ્ઞા કરી એ ઝુંપડી ઊઠી ભર ચોખાચામાં પણ અન્યત્ર વિહાર કરી ગયા અને સાચા વિહારી બન્યા.

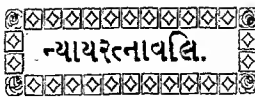
નથી કુલપતિ ઉપર દેવ કે નથી અન્ય આશ્રમવાસીઓ ઉપર દેવ. કરુણાના સાગર એ બધા જીવોનું કલ્યાણ ચિંતવતા વિચરી રહ્યા છે.

: ૨ :

આવા જ બીજા મહાન પ્રસંગોની નોંધ મૂકી આ લેખ સમાપ્ત કરીશ. એ પ્રસંગોનું વિશદ વિવેચન કલ્યાણપાદપારામ નું વિસ્તૃત દર્શન સમયે કરાવીશ.

(૧) શુલ્કપાણી યક્ષને પ્રતિજ્ઞાપ. (૨) અંડકોશિક નામનો પ્રતિજ્ઞાપ (૩) સંગમદેવના ઘોરાતિથોર ઉપસર્ગો અને એ દેવે મૂકેલા લીપણ કાલચક્ર પ્રસંગે પણ ભગવાનની અપૂર્વ કલ્યાણ કામના આ પ્રસંગો વધુ સ્થાન અને સમય માગે તેવા છે માટે ભવિષ્ય ઉપર જ સુલતવી રાખું છું.

આપણે ભગવાન શ્રી મહાવીરદેવનું જન્મ—કલ્યાણકુળીનની એમાંથી થોડા થોડા પ્રસંગોનો ચાંત ચિત્તે વિચાર કરી જીવનમાં ઉતારવા, વાણી અને વર્તનની એકવાક્યતા સાધવા અને ‘કલ્યાણપાદપારામ’ થવા પ્રયત્ન કરીએ તો આપણે મહોત્સવ ઊજવવાનો પ્રયત્ન સફલ થાય અ-તમાં શિવમસ્તુ સર્વજગતઃ ની ભાવના સાથે વિરમું છું.

(ગતાંક પૃ. ૯૮ થી શરૂ.)

લેખક—મુનિમહારાજ શ્રી ધુરન્ધરવિજયજી.

અક્ષે ચેન્મધુ વિન્દેત, કિમર્થં પર્વતં વ્રજેત્ ।
દૃષ્ટ્યાર્થસ્ય સંસિદ્ધૌ કો વિદ્વાન્ વચનમાચરેત્ ॥

અક્ષેનો અર્થ ઘરનો ખૂણો થાય છે. નો ઘરના ખુણામાં જ મધ મળતું હોય તો શામાટે પર્વત ઉપર જવું ? અભીષ્ટ-ઈચ્છિત વસ્તુની સિદ્ધિ થયા પછી કોણ બુદ્ધિમાન પ્રવૃત્તિ કરે ? આ ન્યાયનો અર્થ છે.

આ ન્યાય એ વસ્તુ સમજાવે છે, એક તો કોઈ પણ કાર્ય અથવા આચારથી સિદ્ધ થતું હોય તેને માટે લાંબો પ્રયત્ન કરવો બ્યર્થ છે. અને બીજું વિદ્વત્તા અને મૂર્ખતાનો આથી વિવેક જણાય છે. વિદ્વાન માણસ એક વાત પતી ગયા પછી તેને ચોળ ચોળ નહિં કરે બ્યારે મૂર્ખ માણસ એકની એક હકીકતને એટલી મમળાવશે કે જેથી સારી હકીકત પણ છેવટે કંટાળાભરી લાગશે.

આમાં પ્રથમ હકીકત પ્રમાણે ધાર્મિક વિષયમાં જોઈએ તો સમજી વર્ગ આન્યાયને સારી રીતે અનુસરે છે. જ્યાંસુધી સ્વદર્શનમાં પોતાને અભિમત વિષયના ખુલાસા મળી જતા હોય ત્યાં સુધી પરદર્શનમાં તેના ખુલાસા માટે સમજી માણસ નહિ જાય. તેથી વિપરીત મૂર્ખ માણસ સ્વધર્મના મધ જેવા મીઠા ને હિતકર અનુષ્ઠાનો અને વચનો છોડી પરધર્મરૂપી પર્વત તરફ દોડી જાય છે. પર્વતમાં મધ મેળવવું નેટલું સુફલ છે તેટલું કે તે કરતાં અધિક સુફલ પરદર્શનમાંથી હિત સાધવું એ છે.

બીજી રીતે ડાહ્યો માણસ એક કાર્ય માટે ત્યાં સુધી યત્ન કરશે કે જ્યાં સુધી એ કાર્ય સિદ્ધ નહિં થાય. કાર્યસિદ્ધિ થયા બાદ તે યત્ન ને એ વળગી નહિં રહે. જહ આત્મા જે કાંઈ પ્રવૃત્તિ કે પ્રયત્ન કરતો હશે તેને એવો તો વળગી રહેશે કે તેથી કાર્ય થાય છે કે નહિં-કાર્ય થયું છે કે નહિં તેની કાંઈપણ વિચારણા તે નહિં કરે. એ ઘોંચીના બળદ જેવું છે.

આ ન્યાય તાર્કિક ગ્રંથોમાં એ રીતે વાપરવામાં આવે છે કે કોઈ પણ વિષયની સામીતી સહેલાઈથી થઈ જતી હોય એક પ્રબળ યુક્તિથી પદાર્થ સિદ્ધ થતો હોય તો તેને માટે લાંબી લાંબી યુક્તિની પરમ્પરા કરવી ઉચિત નથી.

ઘરમાં મધુ છે કે નહિં તેની તપાસ કરે, જો ઘરમાંથી મધુ મળી રહેતું હોય તો પર્વત સુધી જવાની ઈચ્છા ન કરે અને દીર્ઘતાનો ત્યાગ કરે. એ આ ન્યાયથી સંમજી લેવાની છે. વેદાન્ત સૂત્ર ઉપરના શાંકર લાખ્યમાં આ ન્યાયનો ઉપયોગ કરતાં શંકરાચાર્ય લખે છે કે—

કેવલા જેજ્ઞાનાત્ પુરુષાર્થસિદ્ધિઃ સ્યાત્ કિમર્થમનેકાપયાસ-સમન્વિતાતિ કર્માણિ તે કુર્યુઃ । અક્ષે ચેન્મધુ વિન્દેત, કિમર્થં પર્વતં વ્રજેદિતિ ન્યાયાત્ ।

જો કેવળ જ્ઞાનથી પુરુષાર્થની સિદ્ધિ થાય છે તો શામાટે અનેક કષ્ટ યુક્ત કર્મો તેઓ કરે ? ‘આકાંક્ષા ઉપર મધ મળી જાય તો શામાટે પર્વત ઉપર જાય’ એ ન્યાય.

યોગમીમાંસા

સં. મુ. પુણ્યવિજયજી (સર્વવિજ્ઞાપક)

(ગતાંક ૫૪ ૧૦૧ થી ૨૩.)

ગાઠ મિથ્યાત્વના ઉદયમાં આગમવચન પ્રત્યે રુચિ થતી નથી, અને એથી જ આગમવચન સમ્યગ્ રીતિએ પરિણમતું નથી. એ કારણથી અનુદાનનું સેવન અવધિથી થાય છે, વિષય-તૃણાનું પ્રાગલ્ભ્ય હોય છે, ક્ષાયનું પણ આધિક્ય હોય છે, વાસ્તવિક ધર્મ પ્રત્યે અરુચિ હોય છે અને સત્સમાગમ હોતો નથી; એથી જ વિપરીત બુદ્ધિ નષ્ટ થતી નથી અને એથી જ આદરાતું અનુદાન લાભના સ્થાને જ હાનિકર બની જાય છે. એ જીવોની પરલોક સામે દષ્ટિ હોતી નથી,

કિન્તુ માત્ર આ લોકના જ વિષયસુખ પ્રત્યે દષ્ટિ કેન્દ્રિત થએલી હોય છે; અને એથી જ એવા જીવોને સુખમાં જ સુખની જમણા થએલી હોય છે અતઃ વાસ્તવિક આંતરિક સુખના શોધનાથે તેઓને ઇચ્છા પણ પ્રગટતી નથી એટલે આવા અચરમાવર્તી જીવોનું અનુદાન હરગીજ ભાવાનુદાનના કારણરૂપે બની શકે નહિ. માટે જ એ અનુદાન તુરંત હોઈ અનાદરણીય ગણાય, જ્યારે અપુનર્જન્મકાંદિ (આદિ શબ્દે માર્ગશિસુખ, માર્ગપતિત ગ્રહણ કરવા જે અપુનર્જન્મકની જ

આ હકીકત શંકરાચાર્યે સુખ્યત્વે મીમાંસક સામે કહી છે. મીમાંસકો ખૂબ કર્મકાંડ કરવાનું કહે છે. વેદાન્તી કર્મકાંડને અન્યથા સિદ્ધ જણાવી જ્ઞાનની પ્રધાનતા સ્થાપન કરે છે. શંકરાચાર્યે આ ન્યાયમાં ચક્ક શબ્દને ગદલે ચર્ક શબ્દ રાખ્યો છે. બર્કનો અર્થ આક્રોધ છે. એ જ પ્રમાણે નૈમિનિસૂત્રના શાખર-શાખ્યમાં પણ નીચે પ્રમાણે તેનો ઉપયોગ છે.

તદયથા પચિ જાતેડકે મધૂત્સજય નૈવ પયા મધ્વચિન્તિઃ પર્વતં ન મરુદેયુસ્તાદશં હિ તત્ ।
અપિ ચાહુઃ । ઝર્કે ચેન્મધુ વિન્દેત, કિમર્થપર્વતં વ્રજેત્ ।
હૃદયાર્થસ્ય સંસિદ્ધૌ, કો વિદ્વાન્ યત્નમાચરેત્ ।

આ ઉપયોગ વેદાન્તીના પૂર્વપક્ષ તરીકે થયો છે. વાત તો લગભગ ઉપર પ્રમાણે જ છે.

સાંખ્યસૂત્ર ઉપરની અનિરુદ્ધની ટીકામાં, સાંખ્યતત્ત્વકૌમુદીમાં, વાયસ્પતિમિત્રે, ન્યાય-વાર્તિક તાત્પર્ય ટીકામાં પણ પ્રસંગે પ્રસંગે આ ન્યાયનો ઉપયોગ કર્યો છે.

તન્નવાર્તિકમાં કુમારિલસદ્ધ કર્મની વહેંચણી કરીને કર્મ એટલે ક્રિયાનુદાન બે પ્રકારના જણાવે છે: એક મોટા અને મહાપ્રયત્ન સાધ્ય અને જીન નાના ને અદ્યપ આયાસસાધ્ય. તેમાં એક જ પ્રકારના કાર્યની સિદ્ધિ માટે બે બે ઉપાય હોય ને તેમાં એકમાં વધારે યત્નની આવશ્યકતા હોય અને જીનમાં અદ્યપ પ્રયત્નથી સરતું હોય તો અદ્યપયત્નમાં પ્રવૃત્તિ થાય. આ રહી તે પંક્તિ-

“યદ્યસ્પાન્મદ્વત્તચ્ચ કર્મણઃ સમં ફલં જા-
યેત તત્તોડકે ચેન્મધુ વિન્દેતેત્યનેનૈવ ન્યાયેનાસ્પેત
સિદ્ધે મહત્તિ કચ્ચિત્ પ્રવર્તેત”

સાધોસાધ આ ન્યાયથી એવી ઊંચી સમજણ લેવાની નથી કે-કોઈપણ કાર્યમાં બળ વાપરવું પડતું હોય, કદ આવતાં હોય તો તે કાર્ય મૂંઝી દેવું. જીને ઉપાય ન હોય તો પૂર્ણ પ્રયત્નને પણ કાર્ય તો કરવું જ.

કાર્યસિદ્ધિને લક્ષ્યમાં રાખી યત્નની જોઈ-વતાપણીની વહેંચણી કરતા આ ન્યાયશિખવે છે.

દશાવિશેષ છે.) ના મિથ્યાત્વની મંદતાના પ્રતાપે અસદ્ગ્રહનો ત્યાગ થવાથી આચરતા અનુષ્ઠાનો ભાવાજ્ઞાના કારણરૂપ બનતા હોવાથી તથા નિર્મળ ઝોધના અભાવમાં વિશિષ્ટ ઉપયોગ નહિ હોવાના કારણે દ્રવ્યરૂપ કહેવાતા છતાં અનુમોદનીય છે, તથા ક્રમશઃ વિકાસક પણ છે. ભાવાજ્ઞા એટલે સમ્યગ્જ્ઞાનપૂર્વક ભગવાનકથિત અનુષ્ઠાનોના આચરણની શુદ્ધ પરિણતિ; એ પરિણતિપૂર્વક રતનત્રયીનું વિશુદ્ધ પાલન એ ભાવાજ્ઞાનું પાલન છે. એ પાલન યથાશક્ય હોઈ શકે. કારણ અયથાગત્ર યા તો શક્તિના અતિરેકથી ક્રિયમાણ આરંભ હાનિકર બને છે, છતાં શક્તિનું પ્રમાદથી ગોપન પણ ન હોવું જોઈએ. એટલે આ રીતિએ શુદ્ધ પરિણતિથી ભાવાજ્ઞાની સન્મુખતાએ પણ જે અનુષ્ઠાનોનું સેવન કરાય તે વિશુદ્ધ ઉપયોગ નહિ હોવાના કારણે દ્રવ્યાનુષ્ઠાનરૂપ ગણાવા છતાં અવશ્ય અનુમોદનીય છે. યદ્યપિ સર્વવિરતિને દ્રવ્યાનુષ્ઠાનની અનુમોદના કેમ હોય? આવો પ્રશ્ન થઈ શકે છે. કારણ સાધુનો અધિકાર માત્ર ભાવસ્તવમાં જ પર્યાપ્ત થયેલો હોય છે, પરંતુ તેનું સમાધાન એ છે કે-સાધુને સાક્ષાત્ દ્રવ્યસ્તવકરણમાં પ્રવૃત્તિ કરવાનું નિષેધવામાં આવ્યું છે; પરંતુ એના કરાવણ અને અનુમોદનમાં નિષેધ કરવામાં આવ્યો નથી. જે યોગ્ય પ્રજ્ઞાપ્ય હોય તેને જે વિષયનો નિષેધ કરવામાં ન આવ્યો હોય તે વિષયનું સાધુને પણ અનુમોદન હોઈ શકે છે. પરંતુ જે અયોગ્ય હોય તેને ભાવીના લાભાલાભની દૃષ્ટિએ અગર જે નિષેધવામાં ન આવ્યું હોય તો તે અનુમોદનીય બની શકતું નથી. તેથી તેવા અધિકારી જીવનું પણ તથાવિધ દ્રવ્યાનુષ્ઠાન પણ અનુમોદનીય જ બને છે. આ જ કારણે ‘અરિહંતયેઈયાણું’ સૂત્રમાં સાધુ અને શ્રાવક બંનેને ઉદ્દેશી કાયોત્સર્ગ-કરણમાં વંદનાદિ છ કારણો દર્શાવવામાં આવ્યા

છે. એમાં સાધુને પૂજાસત્કારાદિ કે જે વસ્ત્રાદિ દ્વારા થાય છે, તેના તો સાક્ષાત્કરણનો નિષેધ છે, તો પૂજા આદિ નિમિત્તે કાયોત્સર્ગકરણ કેમ સંભવી શકે? એથી જ સાબિત થાય છે કે સાક્ષાત્કરણીનો નિષેધ છતાં બીજા યોગ્ય જીવો દ્વારા કરાવણમાં અને અનુમોદનમાં સાધુઓને નિષેધવામાં આવ્યું નથી. એ નિષેધ નહિ હોવાના કારણે જ દ્રવ્યસ્તવની અનુમોદના હોઈ શકે છે; અને એથી જ અપુનર્જન્મકાદિ ભાવાજ્ઞાના કારણભૂત બનતા એવા દ્રવ્યાનુષ્ઠાનની પણ અનુમોદના હોઈ શકે છે. કારણ એ જીવોમાં ધર્મબીજના વપનની યોગ્યતા પ્રગટ થઈ ચૂકી હોય છે. ધર્મનું બીજ ભાવાજ્ઞા પ્રત્યે સદ્ભાવ કિંવા ગહુમાન જે આત્મામાં પ્રગટ થાય તે છે, અથવા તો ભાવાજ્ઞાના કારણભૂત દ્રવ્યાજ્ઞાના પાલનમાં પણ ગહુમાન પ્રગટ થાય તે છે.

શ્રી જિનેશ્વરદેવ પ્રત્યે કુશલચિંતાદિ પણ ધર્મના બીજરૂપે વર્ણવવામાં આવ્યા છે; અથવા તો શુદ્ધ ધર્માનુષ્ઠાન અને તેના કર્તા જીવો પ્રત્યે આદર અને ગહુમાન પણ ધર્મના બીજ તરીકે વર્ણવવામાં આવ્યા છે, પરંતુ વાસ્તવિકતાએ ભાવાજ્ઞાના કારણરૂપ દ્રવ્યાજ્ઞાના પાલન પ્રત્યે આદર અને ગહુમાનભાવ એ જ ધર્મનું વાસ્તવિક બીજ છે.

જેમ અયોગ્ય ભૂમિમાં ક્રિયમાણ બોજનું વપન નિષ્ફળ છે, તેમ અપ્રજ્ઞાંત ચિત્તવાણા પ્રાણીમાં ધર્મબીજનું વપન નિષ્ફળ છે. જ્યાં સુધી મિથ્યાત્વનો પ્રબળ ઉદય હોય ત્યાં સુધી ચિત્ત પ્રસન્ન થતું નથી, શાંત થતું નથી; એથી જ એના મનમાં શાસ્ત્ર પ્રત્યે સદ્ભાવ પ્રગટ થતો નથી; એને એથી જ એ જીવના પૂજા આદિ કાર્યો ફલિભૂત થઈ શકતા નથી; અને સાથે જ અપૂર્ણ રહી જાય છે;

અપ્રજ્ઞાંતમિક જીવના ચિત્તમાં શાસ્ત્રના સદ્ભાવ અર્થે પ્રતિપાદન કરવા મથવું તે એના

શ્રી મહાવીર પ્રભુનું સ્તવન.

સંભાષ : ડૉક્ટર વલ્લભરાય નેલુચીભાઈ-ગોદગી.

આ સ્તવનમાં મદાન યોગેશ્વર આનંદધનજીએ અનુભવોદ્ઘાસમાં તે અનુભવનો પરમ ઉપકાર આપ્યો છે તે અનુભવને મિત્રરૂપે કહી તેણે તે મિત્રધર્મને કૌની રીતે જાળવ્યો તેનું અર્થઘટિત રજૂ કર્યું છે. તે અનુભવ વચને અગ્રેશ્વર હોવાથી કહી શકાય એવો નથી પણ તેનો મદિમા કેવા પ્રકારનો છે અને કેટલો મદાન છે તે અર્થિ વર્ણવ્યું છે. આત્મ તે અનુભવ એ કાંઈ કિત્ત સ્વરૂપ નથી. જાને એકજ છે. આત્મા એ જ અનુભવસ્વરૂપ છે તથાપિ કથયિત ભેદ વિવક્ષાથી અત્ર કથન છે.

ગાથા ૧.

વીર જિનેશ્વર પરમેશ્વર જ્યો, જગજીવન જિનમૂળ.
અનુભવ મિત્રે રે ચિત્તે દિનકરી, શાખ્યું તાસ સ્વરૂપ.

(૧) વીર.

ભાવાર્થ:-તે વીર જિનેશ્વર પરમેશ્વર જય પામે ! કે જે જગતના જીવનરૂપ છે અને જીવોમાંથી જૂપ-રાજા છે. જનરાજા છે એવા તે ભગવંતનું સ્વરૂપ અનુભવમિત્રે દિત કરીને મદારા ચિત્તને વિરે દર્શાવ્યું-દેખાડ્યું. અર્થાત મારા ચિત્તમાં, ચૈતન્યમાં, આત્મામાં પ્રભુના સ્વરૂપનું દર્શન કરાવી, આત્માનું દિત-કર્ણાણુ કરી ખરો મિત્રધર્મ જાળવ્યો.

ગાથા ૨.

જેઠ અગ્રેશ્વર માનસ વચનને, તેઠ જતોદિય રૂપ.
અનુભવ મિત્રે રે વ્રજિત શક્તિ શું, શાખ્યું તાસ સ્વરૂપ

(૨) વીર.

ભાવાર્થ:-શાસ્ત્રમાં ત્રણ પ્રકારના યોગ કનાં છે. (૧) ઈન્દ્રિય યોગ (૨) સાત્ત્વ યોગ (૩) સામર્થ્ય યોગ-તેમાં ઇન્દ્રિય યોગ અને સાત્ત્વ યોગની ભૂમિકા

વધારી ગયા પછી સામર્થ્ય યોગથી જ આજગ વધ-વાનું રહે છે. આત્મ સામર્થ્ય-વિકસિત આત્મ-અનુભવ મિત્રાવ બીજું કાંઈ અવધાન નથી નથી, તે મનમાં આત્માનુભવના ગતથી જ પ્રતિનિધિ યતી જાય છે એવી ત્યાં સ્થિતિ છે એટલે આત્માનુભવરૂપ મિત્ર જ તે પરમપદ પ્રાપ્તિ સુધી અથવા અભિમાનની પરિ-ભાષામાં કહીએ તો પ્રભુના મીઠાન સુધી આત્માની સંગાથે સદચર રહી મિત્રધર્મ અદા કરે છે. આ પરમ દિનકારી અનુભવ મિત્રના જ શુભગાન અને પૂ. યોગીશ્વર મુખા કહે ગયા છે આ અનુભવ "આ કૈવલ્ય" ન મુખરિ "કૈવલ્ય પ્રાપ્ત થતાં સુધી-કેડ સુધી સાથે સાથે રહે છે એમ શ્રોમદ્ વશોવિ-જયજી ઉપાખ્યાયે અખ્યાતોપનિષદમાં સ્પષ્ટ કર્યું છે. તે અનુભવે ભગવાનનું સ્વરૂપ દેખાડ્યું તે કેવું ? ! તો કે અતીન્દ્રિય-અતીન્દ્રિયને અગ્રમ, એવું તે સ્વરૂપ મનને અને વચનને અગ્રેશ્વર છે પણ અનુભવ મિત્રે શક્તિની શક્તિ પ્રમાણે-એટલે કે પોતાનું જેટલું વ્યક્તપણ્ય-પ્રગટપણ્ય છે તે પ્રમાણે તેનું સ્વરૂપ દેખાડ્યું આત્માને અંતરંગમાં કહી દેખાડ્યું-ભાવ ભાષાથી શાખ્યું કે-જે આનંદધન જો મો ભગવાનનું સ્વરૂપ આડું છે ત્યારે કાંઈ પૂછે કે-જે આનંદધનજી, તમને આજે દર્શન થયું તે કેવુંક છે તે કદો-તેનો નાજો ઉપાવ આપના દોષ તેમ કહે છે.

ગાથા ૩.

નવ નિસેપે જે ન જાણીએ, નવિ જીર્ણ પ્રગરે પ્રમજ્ય;
શુદ્ધ સ્વરૂપે રે તે વજ્ર દ.અવે, કેશવ અનુભવ જગજ.

(૩) વીર.

અહિત માટે યાય છે, કારણ અયોગ્ય દોષ અનધિકાર છે. એથી જ શાસ્ત્ર સદ્ભાવ પ્રતિ-પાદનરૂપ 'ધર્મધીજી' એના ચિત્તમાં વાવી શકાય તેમ નથી; છતાં પરીક્ષા વિના ધર્મબીજનું વપન કરવામાં આવે તો એ જીવ ધર્માનુભવનું

વિપરીતપણે જ આચરણ કરે; અતઃ એનું અધઃપતન અને સંસારમાં પર્થકન યાય તેના નિમિત્ત તરીકે એ અપરીક્ષા જીવ જ આવેશાય અને એથી જ એ જીવ પણ સંસારમાં જમણ કરનારો બને.

(સાડુ)

ભાવાર્થ:—તે અતીન્દ્રિય સ્વરૂપ નવ નિદ્રેપથી કેવળ અનુભવ સુધી જ છે. કારણ કે જેટલા નવ જણાતું નથી તે તેમાં પ્રમાણનો પ્રસર નથી, તેટલા વચનપણ છે અને આ સ્વરૂપ તો વચન અગો-ચક્ષણ નથી, ગતિ નથી, તે ક્ષણને શુદ્ધ આત્મસ્વ-ચર છે, તો તે અમારે શી રીતે કહેવું? (ચાલુ)

શુદ્ધિપત્રક.

[આ સભા તરફથી પ્રગટ કરવામાં આવેલ શ્રી દ્વાદશારનયચક્રના ખાસ (સાહ) અંકમાં પ્રેસના દોષાદિથી જે અશુદ્ધિઓ રહેવા પામી છે તે નીચે મુજબ સુધારીને વાંચવાની અમે વાંચકગણને વિનંતિ કરીએ છીએ. —તંત્રી આ. પ્ર.]

કવર પૈજ	પૃ. ૨.	પંક્તિ ૧૫	વિધિનિયમોમયમહાચતુષ્ટય ।
"	"	પં. ૨૨	(તુળ-નાભિ)
"	"	પં. ૨૫	ક્ષમાશ્રમણશ્રીએ
"	"	પં. ૨૬	‘ નયચક્રવાલ ’
પૃ.	૧૧૩	પં. ૨૬	તદપહેત (દ્વય)
"	૧૧૬	પં. ૨૬	(બનિષ્ઠા) દોષનિષ્ઠ(ષ્ટ)ત્વાચ્
"	૧૨૧	પં. ૧૭	ભીમ અને કાંત
"	૧૨૨	પં. ૧૦	પણ દોષબ્યવહારમાં અમુક
"	૧૨૩	પં. ૧	નિયમવિધિમહારસ્ત્વાહ
"	૧૨૩	પં. ૨૬	પદ્મમેદો
"	૧૨૪	પં. ૨૭	દ્વા (દ્વ)રણ
"	૧૨૪	પં. ૨૮	શૈક્ષકજના
"	૧૨૭	પં. ૩૪	વિક્રમતુ
"	૧૨૯	પં. ૧૦	સિદ્ધસેનસૂરિણા ।
"	૧૨૯	પં. ૧૬	સુલં ચ દુઃલં
"	૧૨૯	પં. ૨૭	" "
"	૧૨૯	પં. ૨૬	સચ્ચાયૌ પત્તં વૃક્ષં
"	૧૩૦	પં. ૧૬	સુલં ચ
"	૧૩૨	પં. ૨૫	શ્લોક ૩]
"	૧૩૪	પં. ૧૬	ચન્તં(સિદ્ધ)મિ(તિ)
"	૧૩૫	પં. ૧૧	દિગ્ગણિ:

તાત્કીક સિદ્ધાન્તો, નયનદ્વારગતરાદિપ્રભાવક આચાર્યશ્રી મણુનાદિ ક્ષમાત્રમણુ વિરચિત મૂળ અને ટીકાના પ્રણેતા સમર્થ તાત્કીક આચાર્યશ્રી સિંહસૂરગણિ ક્ષમાત્રમણુ એકંદરે સ્વપર વાક્યમય વિષયક પાંડિત્યના ક્ષેત્રમાં કેવું વિશાલ પ્રજ્ઞત્વ ધરાવતા હતા ? તે આ અપૂર્વ ગ્રંથ બતાવે છે; તેમજ આ ગ્રંથના પ્રકાશનથી વિદ્યમાન-અવિદ્યમાન ભારતીય આર્યગૃંથનિક સાહિત્ય અને તેને લગતા ઇતિહાસ ઉપર વિશિષ્ટ પ્રકારે પ્રકાશ પાડતો આ નવનો અદ્વાન્દ્ય નર શ્લોક પ્રમાણુ અપૂર્વ ગ્રંથ છે. જે વિદ્વાનો, સાહિત્યક્ષેત્રમાં રસ ધરાવનાર આમજનતાને પણ રસપ્રદ બનશે. આ માસિકમાં આવતી લેખમાળા અને વિશિષ્ટ સંશોધન અને સંપાદનને લગતો સર્વ વિજ્ઞાન શાન્તમૂર્તિ આચાર્ય ભગવાન શ્રી સિદ્ધિસૂરિશ્વરજીના વિદ્વાન શિષ્ય આચાર્યશ્રી વિજયમેધસૂરીશ્વરજીના મહાનુભાવ શિષ્ય શ્રી જીવનવિજયજીના વિદ્વાન શિષ્ય મુનિવરશ્રી જગન્નિજયજી મહારાજે આ સભા ઉપર કૃપા કરી તે બાર સ્તોકારી લીધો છે. આ ગ્રંથમાં તેમજ દરે પછીના માસિકમાં તે માટેના લેખો આવે ને વાંચવા જૈન જંધુઓ બહેનોને નમ્ર મુચના છે. જેમ બને તેમ વેળાસર અમારા તરફથી છપાવવાનું કામ શરૂ થશે.

૫ શ્રી એયાંસનાથ પ્રભુ ચરિત્ર. ૬ શ્રી સુમતિનાથ પ્રભુ ચરિત્ર બાષાંતરો થાય છે. નં. ૧-૫-૬ માં આર્થિક સહાયની અપેક્ષા છે.

મહાસતી શ્રી દમયંતી ચરિત્ર. (છપાય છે.)

પૂર્વનો પુણ્યયોગ અને શીલનું માહત્ત્વ સતી શ્રીદમયંતીમાં અસાધારણ હતું એમ આ ચરિત્રને લગતા ઘણા ગ્રંથો જોવાથી જણાય છે. મહાસતી દમયંતીનો અધિકાર, દમયંતી ચરિત્ર, દમયંતી પ્રજ્ઞ, નગકથાનક, નળયમ્બુ નળચરિત્ર, નળદમયંતી ચરિત્ર, નળ વિલાસ નાટક, નળાયન મહાકાવ્ય, વગેરે શ્રી જૈનાચાર્યની તેમજ જૈનેતર વિદ્વાનોની કૃતિમાં જોવામાં આવે છે. તેમજ ત્રિપદિશ્વાકાપુરૂષ ચરિત્ર, વસુદેવહિંદી, પાંડવચરિત્ર, કુમારપાળ પ્રતિબોધ, સંધપતિચરિત્ર, વગેરે ગ્રંથોમાં પણ સંક્ષિપ્તમાં પણ વૃત્તાત છે; તે સર્વેના કરતા શ્રી નજાયન મહાકાવ્ય ગ્રંથ જેના રચયિતા વિદ્વાન પૂર્ણાચાર્ય શ્રી આણિક્યદેવસૂરિની કૃતિ સંસ્કૃત ભાષામાં ગ. ૧૪૬૪ની સાલમાં બતાવેલ ૪૦૫૦ શ્લોક પ્રમાણમાં છે તે કૃતિ સુંદર, રસિક અને વિસ્તારપૂર્વક અધિકારવાળી છે, તેનો શુદ્ધ અને સરળ ભાષામાં અનુવાદ કરાવી અમારા તરફથી પ્રકાશનનું કાર્ય શરૂ કરેલ છે. આ ગ્રંથમાં અન્ય રથજે લખેને સતી દમયંતીનો પૂર્વ અને પછીના ભરતું સંક્ષિપ્ત વર્ણન આપવામાં આવેલો. આ અનુપમ રચનામાં મહાસતી દમયંતી અસાધારણ શીલ મહાત્મ્યના પ્રભાવવડેના ચમત્કારિક અનેક પ્રસંગો, વર્ણનો આપેલ છે, સાથે નળરાજ્ય પ્રત્યે અપૂર્વ પતીભક્તિ, સતી દમયંતી સાસરે સ્તીધારતાં માળાપે આપેલી સોનેરી શિખામણો, જુગારથી થતી ખાનાખરાખી, ધૂત જનના ધૂનતા, પ્રતિજ્ઞાપાલન, દમયંતીના ધર્મો, રાજ્યનીનિ, વન નિવાસના વખતે, આવતા મુખ દુઃખો વખતે ધીરજ, શાંતિ અને અનુભવ મેળવવાનાં ભાવભરીત તોંધ, તેમજ પુણ્યશ્લોક નળરાજ્યના પૂર્વના અસાધારણ મોટા પુણ્યગ્રંથના યોગે તેજ ભવમાં તેમના માહાત્મ્ય, મહિમા, તેમના નામ સ્મરણથી મનુષ્યોને થતા લાભો વગેરેનું અદ્ભુત પકન પાકન કરવા જેવું વર્ણન આચાર્ય મહારાજે આ ગ્રંથમાં આપ્યું છે. બીજી અંતર્ગત સુબોધક કથાઓ પણ આપવામાં આપેલી છે. જૈન નરરાત્ન પરમ ધર્મ મહાજી, ઉદાર નરવીર શ્રીકૃષ્ણ મહિલાલ વનમાળીદાસે પોતાના

પ્રિય બહેન ધર્મપ્રેમી સહગત સરજ બહેનના સ્મરણાર્થે ચિરાંત તરીકે પ્રસિદ્ધ કરવા ચોતે જ એક સારી રકમ સભાને સુદૃઢતા મળેલી લક્ષ્મીનું નૈન સાહિત્ય સેવા માટે આપી મનુષ્ય જન્મનું સાર્થક કરેલ છે.

૧ શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુ ચરિત્ર. (છપાય છે.)

શ્રીમાન દેવમદ્રાચાર્યકૃત ૧૧૦૦૦ હજાર શ્લોકપ્રમાણ, પ્રાકૃત ભાષામાં પારમા સૈકમાં રચેલો તેનું આ ભાષાંતર છપાય છે. આ ચરિત્ર અંધકર્તા આચાર્ય મહારાજની વિદ્વત્તાપૂર્ણ સુદર, અનુપમ, અલૌકિક રચના છે. આટલો મોટો શ્રી પાર્શ્વનાથ ચરિત્ર અંધ ખીજે નથી. તેમ આત્મ મહત્વપૂર્ણ ચરિત્ર રચના ભાગ્યેજ ખીજા અંધમાં હશે. પ્રભુના ભવોના વિરતૂત વર્ણન સાથે, પ્રભુના દશ ગણધરોના પૂર્વભવોના ચરિત્રો સાથે આપવામાં આવેલ છે. સાથે અનેક અંતર્ગત કથાઓ અને વણા બાણવા યોગ્ય વિવિધ વિષયો પણ આપેલાં છે. અંધ છપાય છે. આ એક અપૂર્વ કૃતિ છે. ૬૫ ફોર્મ સાડા પાંચસેંદ પૃષ્ઠ, અને આકર્ષક અનેક રંગીન ચિત્રો, મનહ્રુત આકર્ષકગરૂડે તૈયાર કરવામાં આવશે.

છપાય છે.

૨ કથારત્નકોષ અંધ—શ્રીમાન દેવલદ્રાચાર્ય મહારાજે (અંત ૧૧૫૮ માં પ્રાકૃત ભાષામાં રચેલો છે, જેમાં સમ્યક્ત્વ આદિ તેત્રીશ સામાન્ય ગુણો અને પાંચ અણુમત આદિ વિશેષ ગુણોને લગતી ૫૦ વિષયો સાથે તેની મૌલિક, સુદર પદનપાઠન કરવા જેવી કથાઓ વાચકોની રસવૃત્તિ આપેલા અંધ નિરસ કરે તેવી સુંદર આચાર્ય મહારાજે કરી છે. આ અંધમાં આવેલ ગુણોનું સ્વરૂપ, વચન, તેને પાતા : છે, નવું નિરૂપણ આચાર્ય મહારાજે એવી સુદર પદ્ધતિ નાદા-કહ્યું છે જેની કંઈની અનુપમ, અમૂલ્ય અપૂર્વ રચના બનેલ હોવાથી તે અપૂર્વ સાહિત્ય ય ગણાય છે. આ સુદર ૪૫ મૂળ અંગેએ પ્રસિદ્ધ કર્યો છે, જેની મૂળ કિંમત રૂ. ૮-૮-૦ છે. જેનું આ સરલ શુદ્ધ તપાંતર પણ સાક્ષરવર્ગ મુનિરાજ શ્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજની દેખરેખ નીચે થયેલ છે. તે અંધના પાના શુભાર પાંચસેંદ ઉપરાંત યશે.

દેવસી-રાધ (બે) પ્રતિષ્ઠાસાદિ ચૂળ સૂત્રો.

સૂત્રોની સંક્ષિપ્ત સમજ સાથે.

લાલ અમરા તરંગી ઉપરોક્ત દેવસી-રાધ પ્રતિષ્ઠાસાદિ ચૂળ સૂત્રની પુસ્તક પ્રગટ કરવામાં આવી છે. નિરંતરની આવક-આવિકા માટેની આ આવરણક ક્રિયા હોવાથી આવી સખત મોલવારી હોવા છતાં અમારા ઉપર ધર્મપ્રેમી આચાર્ય ઉચ્ચ કાગળો ઉપર સુદર મોટા શુદ્ધતાની ટાઈપમાં છપાવી પ્રસિદ્ધ કરેલ છે. કિંમત રૂ. ૦-૧૦-૦ દસ આના પોસ્ટેજ લુહુ.

નૈન કન્યાશાળા પાઠશાળાઓએ આ લાલ સત્વર લેવાની જરૂર છે. સામટી નકલ લેનાર ધાર્મિક સંસ્થાને સુદૃઢતા મળેલી આપવામાં આવશે.

શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ

卐 卐 卐

પુસ્તક ૪૫ સુ.

આત્મ
સં. ૫૨

સંવત ૨૦૦૬: મુ'મ

અંક ૧૦ શ્રી

લુન : વૈશાખ

વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૩-૨-૦ પાસ્ટેજ સહિત.

પ્રકાશક:-

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા,
લાલનગર.

અ નુ ઠ મ ણિ કા.

૧	ચંદનઆળાની વીરપ્રભુને વિનતિ	(ઝવેરી મૂળચંદ આશારામ વેરાડી)	૧૮૧
૨	હાદસાર નયચક્ર-મહાશાસ્ત્ર	(મુનિરાજ શ્રી જંબૂવિજયજી મહારાજ)	૧૮૨
૩	વિષ ધિન્દુ	(મુનિરાજ શ્રી ધુરંધરવિજયજી મહારાજ)	૧૮૫
૪	વિચારશ્રેણી	(આચાર્યશ્રી વિજયકરતુરસરિજી મહારાજ)	૧૮૮
૫	શ્રી મહાવીર પ્રભુનું સ્તવન	(ડૉ. વલ્લભદાસ નેણસીભાઈ)	૨૦૦
૬	વર્તમાન સમાચાર	૨૦૨
૭	સ્વીકાર-સમાલોચના	૨૦૩

આ માસમાં નવા થયેલા માનવંતા સભાસદો.

૧	શૈલ કેશવલાલ વજેચંદ	પેદ્રન સાહેબ	મુ'મંઈ
૨	શૈલ જમનાદાસ મેનજીભાઈ ઝવેરી	"	"
૩	શૈલ વીરચંદ પાનાચંદ	"	સમઢીઆળા
૪	શ્રી શાન્તાકુલ જૈન તપગચ્છ સંઘ	(૧) લાખદ મેમ્બર	શાન્તાકુલ

નમ્ર નિવેદન.

દર ઇચ્છે મહિનાની પહેલી તારીખે “ આત્માનંદ પ્રકાશ ” માસિક પ્રગટ થાય છે, જેથી લેખક મુનિ મહારાજઓ તથા જૈન બંધુઓએ ઉપરોક્ત તારીખની પંદર દિવસ પહેલાં લેખો મોકલવા તરફી લેવી.

આત્માનંદજનક સમાચાર.

પવિત્ર શ્રી શત્રુંજયગિરિ યાત્રામાટે પાલીતાણા રાજ્ય આપણી પાસેથી દર વર્ષે સાઠ હજાર રૂપિયા (રૂ. ૬૦૦૦૦) નો વેરા લેતું હતું, તે સૌરાષ્ટ્ર સરકારે જૈન પ્રજાની લાગણીને માન આપી તે વેરા કાયમને માટે માફ કર્યો છે, જેથી સૌરાષ્ટ્ર સરકારને આ સભા હાર્દિક અભિનંદન આપે છે અને અમદાવાદની શૈલ આણંદજી કલ્યાણજીની કમીટીના પ્રમુખ સાહેબ શૈલ શ્રી કરતુરભાઈ લાલભાઈ અને રાજનિક સભ્યોએ કરેલ તે પ્રયત્ન માટે અતઃકરણપૂર્વક ધન્યવાદ આપવા સાથે આ સભા પોતાનો આત્મંદ વ્યક્ત કરે છે.

અમારું નવું પ્રકાશન.

૧. શ્રી હાદસાર નયચક્ર-અંથ (મૂળ ટીકા સાથે)

તાર્કિક શિરોમણિ, નયવાદપારંગતવાદિપ્રભાવક આચાર્યશ્રી મહાવ્રતદિ ક્ષમાશ્રમણ વિરચિત મૂળ અને ટીકાના પ્રણેતા સમર્થ તાર્કિક આચાર્યશ્રી સિંહસૂરગણિ ક્ષમાશ્રમણ એકંદરે સ્વપર વાહ્યય વિષયક પાંડિત્યના ક્ષેત્રમાં કેવું વિશાલ પ્રભુત્વ ધરાવતા હતા ? તે આ અપૂર્વ અંથ બતાવે છે; તેમજ આ અંથના પ્રકાશનથી વિદ્યમાન-અવિદ્યમાન ભારતીય અર્થદાર્શનિક સાહિત્ય અને તેને લગતા ઇતિહાસ ઉપર વિશિષ્ટ પ્રકારે પ્રકાશ પાડતો આ નવનો અદ્ભુતજનક શ્લોક પ્રમાણ અપૂર્વ અંથ છે. કે જે વિદ્વાનો, સાહિ-
તા. પા. ૩

શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ.

... પ્રકાશક:—શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા—ભાવનગર ...

વીર સં. ૨૪૭૪.

વૈશાખ.

પુસ્તક ૪૫ મું.

વિક્રમ સં. ૨૦૦૪.

:: તાં. ૧ લી જુન ૧૯૪૮ ::

અંક ૧૦ મા

ચંદનખાળાની વીર પ્રભુને વિનંતિ.

યોગી ખડા હે દાર, પીંગલા ! (એ રાગ)

તપસી ખડા હે દાર, ચંદના, તપસી ખડા હે દાર !
વીર ! ખડા હે દાર, ચંદના, તપસી ખડા હે દાર ! ૧

અડદ બાકુળા લેઈ ચંદના, તપસી દ્યો સુજ આહાર ! !
હિણા અભિગ્રહ દેખી વીરજી, પાછા ફરે મૂઢી દાર ! ચંદના તપસી ! ૨

બાકુળ ચંદના અશુ વહેતી, પાછા વળો યોગી નાથ ! !
પૂરા અભિગ્રહ દેખી વીરજી, આવે ચંદના દાર ! ચંદના તપસી ! ૩

અડદ બાકુળા વહોર્યા વીરજી, ચંદના ખૂટ્યા તુજ ભાગ્ય ! !
મેડી બંધન તૂટ્યાં તહારા, ખૂટ્યા સુદિ દાર ! ચંદના તપસી ! ૪

“ વેરાટી ” પ્રભુ આંગણ આવો, ભાગે ભવ અંધકાર ! !
જ્યોતિ મીલે તુજ જ્યોતિ સાથે, સ્વપ્ન હુવો સંસાર ! ! ચંદનો તપસી ! ૫

રચયિતા—અંગ્રેજી મૂલચંદ આશારામ વેરાટી.

તાર્કિકશિરોમણિ વાદિપ્રભાવક આચાર્યપ્રવર શ્રીમદ્ભવાદિક્ષમાશ્રમભુકૃત

દ્વાદશારનયચક્ર-મહાશાસ્ત્ર

લેખક:—મુનિરાજ શ્રીજમ્બૂવિજયજી મહારાજ

(ગતાંક ૫૪ ૧૬૮થી શરૂ)

અંથ અને અંથકારો

અમિધર્મપિટક—અમિધર્માગમોપિ, એવમમિધર્મેડ્વ્યુક્તમ્, ઉત્તં વોડમિધર્મ એવ-વિગેરે નામોદ્દેખપૂર્વક મદ્ભવાદી આચાર્યે “વધુર્વિજ્ઞાનસમક્કી નીલં વિજ્ઞાનાતિ નો તુ નીલ-મિત્તિ, ધર્મો નામોચ્યતે નામકાયઃ, સચ્ચિતાલમ્બનાઃ પચ્ચ વિજ્ઞાનકાયાઃ—ઇત્યાદિ અનેક વચનો અભિધર્મપિટકમાંથી ઉદ્ધૃત કર્યા છે. આ અભિધર્મ તે અભિધર્મપિટકજ છે—એમ ટીકાકારે કરેલી વ્યાખ્યા ઉપરથી સ્પષ્ટ જણાય છે. ઔદ્ધ અંથોમાં આવતા ઉદ્દેષો ઉપરથી પણ આ હકીકતને પુષ્ટિ મળે છે. આ અભિધર્મપિટક તે અત્યારે સંસ્કૃત ભાષામાં હુમ થઈ ગયેલું અને ચીનીભાષામાં અનુવાદરૂપે જ મળતું સર્વાસ્તિવાદિપરંપરાનું અભિ-ધર્મપિટક છે.

પ્રકરણપાદ—યત્તુ પ્રકરણપાદેડ્વ્યુક્તમ્—એવા ઉદ્દેષપૂર્વક મદ્ભવાદીએ એક શ્લોક ઉદ્ધૃત કર્યો છે. તપાસ કરતાં જણાય છે કે, ચીનીભાષામાં અનુવાદરૂપે મળતો સ્થવિર વસુભિન્ન વિરચિત^૧ અમિધર્મપ્રકરણપાદ અથવા પ્રકરણપાદ નામનો જે અંથ છે તે જ અહીં વિવક્ષિત છે. કેમ કે ણીજ કોઈ પ્રકરણપાદ અંથનું નામ અમે સાંભળ્યું નથી.

ચતુઃશતક—વિજ્ઞાનાતિ ન વિજ્ઞાનમેકમર્થદ્વયં યથા । એકમર્થં વિજ્ઞાનાતિ ન વિજ્ઞાન-દ્વયં તથા ॥ ૨૬૮ ॥ આર્યદેવવિરચિત ચતુઃશતકના શ્લોકને ટીકાકારે વારંવાર ઉદ્ધૃત કર્યો છે.

વસુવન્ધુ—યચ્ચાપ્યમિદ્ધિતમમિધર્મકોશે એવા ઉદ્દેષપૂર્વક એક પાઠને ઉદ્ધૃત કરી તેની મદ્ભવાદીએ વિસ્તૃત ચર્ચા કરી છે. આ ભાગ ગદ્ય હોવાથી અભિધર્મકોશની

^૧ જુઓ Nanjio's Catalogue of the Chinese Tripitak, i, 33 । તત્ત્વસંગ્રહની ઇંગ્લીશ પ્રસ્તાવના, પૃ. ૫૫. અભિધર્મકોશની પ્રસ્તાવના પૃ. ૧૧.

કારિકાઓમાં મળવાનો સંભવ જ નથી. પણ આના ઉપર વસુખંધુએ લાખ્ય રચેલું છે. તેના લાવાલી પૂષિને કરેલા કેંચ ભાવાનુવાદમાં બરાબર મળી આવે છે.

તતોડ્યાદિ વિજ્ઞાનં પ્રત્યક્ષમ્—આ વસુખંધુના પ્રત્યક્ષલક્ષણો પણ ઉલ્લેખ આવે છે.

દિગ્માગ—વસુખંધુના શિષ્ય દિગ્માગનો જૈન સાહિત્યમાં ઘણે સ્થળે વિદ્ય નામથી ઉલ્લેખ આવે છે. ચીની સાહિત્યમાં તેની સ્થાન નામથી પ્રસિદ્ધિ છે. દિગ્માગ વસુખંધુનો શિષ્ય હોય, એ વાત દિગ્ગેટિયન તથા ચીની પરંપરામાં પણ મનાય છે. નયચક્રમાં પણ એવા જ ઉલ્લેખો મળી આવે છે. જેમકે—દ્વાર્તી વસુવંધોઃ સ્વગુરોઃ “તતોડ્યાદિ વિજ્ઞાનં પ્રત્યક્ષમ્” इति मुवतो यदुत्तरमभिहितं परमुणमत्सराविष्टचेतसा तत्त्वपरीक्षायां परमोदासी-नचेतसा तु येन केनचिदभिप्रायेण स्वमतं दर्शितमेव दिग्मेन वसुवन्धुप्रत्यक्षलक्षणं दूषयता।

પ્રસ્તુત ગ્રંથમાં દિગ્માગનાં અનેક વચનોની મહદ્વવાદીએ સમાલોચના કરી છે અને અનેક કારિકાઓ ઉદ્ધૃત કરેલી છે. આ બધાં અવતરણો દિગ્માગના પ્રમાણસમુચ્ચય, વ્યાયમુખ, આલંબનપરીક્ષા ઇત્યાદિ અનેક ગ્રંથોમાંથી લેવામાં આવ્યાં હશે, એમ લાગે છે. તે તે ગ્રંથો ઉપર દિગ્માગે બનાવેલી ટીકાગ્રંથોમાંથી ઘણે સ્થળે પાઠો લેવામાં આવ્યા છે, એમ જણાય છે. એક સ્થળે સામાન્યપરીક્ષા ગ્રંથનો ઉલ્લેખ આવે છે. પૂર્વાપર પ્રસંગથી આ પણ દિગ્માગરચિત જણાય છે. કદાચ પ્રમાણસમુચ્ચયના કોઈ ભાગનો જ સામાન્યપરીક્ષાપુરે ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો હોય એ પણ બનવાનો જ છે. દિગ્માગે નાનાંમોટાં સૌ પ્રકરણોની રચના કરી હતી. વાદન્યાયની શાંતરક્ષિતવિરચિત વ્યાખ્યામાં (પૃ. ૧૪૨) દિગ્માગના એક ન્યાયપરીક્ષા ગ્રંથનો પણ ઉલ્લેખ આવે છે. અત્યારે લગભગ આ બધા જ ગ્રંથો સંસ્કૃત ભાષામાં નષ્ટ થઈ ગયા છે. કેટલાક ગ્રંથોના દિગ્ગેટિયન તથા ચીની અનુવાદો અત્યારે પણ મળી આવે છે. આ અનુવાદોના આધારે ધૌર્વાત્ય તથા પાશ્ચાત્ય અનેક વિદ્વાનો સંસ્કૃતમાં તેની પુનર્ઘટના કરવાનો પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે. તેવા સંશોધકોને-વિદ્વાનોને આમાંથી અતિવિપુલ સામગ્રી મળશે એ નિઃશંક છે.

૧ જુઓ, જુએન-સાંગની ભારતયાત્રા. On Yvan Chawang's Travels in India (By WATERS. Vol. II, p. 210).

૨. આ ગ્રંથનું પ્રથમ પ્રકરણ ગૃહસુર યુનિવર્સિટીના પ્રકાશિત થયું છે.

૩. આ ગ્રંથનો ચીની ભાષા ઉપરથી પ્રો. ટ્યુચીએ ઇસીસ ભાષામાં કરેલો અનુવાદ જર્મનીની પ્રસિદ્ધ થયો છે.

૪. આ ગ્રંથ આદ્યર લાયબ્રેરી (મદ્રાસ-ગ્રાન્ટ)થી પ્રસિદ્ધ થયો છે.

હસ્તવાલપ્રકરણ—એક સ્થળે “રજ્જ્વાં સર્પ इति ज्ञानं रज्जुदृष्टावन्तर्धकम् । तदंशद्वयो तत्रापि सर्पवद् रज्जुविभ्रमः ॥ ૧ ॥” આ પ્રકારનો એક શ્લોક મદ્દલાવાદીએ ઉદ્ધૃત કર્યો છે. પાશ્ચાત્ય વિદ્વાન એફ. ડબ્લ્યુ થોમસે (F. W. Thomas) એક હસ્તવાલ પ્રકરણ (?) નામના ગ્રંથને ટિબેટિયન તથા ચીની ભાષાનુવાદ ઉપરથી સંસ્કૃતમાં તૈયાર કર્યો છે. તેમાં આ કારિકા બરાબર મળી આવે છે. ચીની પરંપરા આ ગ્રંથને દિગ્માગ-કર્તૃક માને છે. ટિબેટિયન પરંપરા આર્યદેવકર્તૃક માને છે.

વસુરાત—“इति भर्तृहर्यादिमतम् । वसुरातस्य भर्तृहर्षुपाध्यायस्य मतं तु” આ પ્રકારના ઉલ્લેખપૂર્વક વાક્યપદીયકાર ભર્તૃહરિના શુરુ વસુરાતના મતનું વિસ્તારથી પ્રતિપાદન કરીને યવં તાવદ્ ભર્તૃહર્યાદિદર્શનમયુક્તમ્ । યત્તુ વસુરાતો ભર્તૃહરેરુપાધ્યાય..... મદ્દલાવાદીએ વસુરાતના મતની સમાલોચના કરી છે. ભર્તૃહરિના શુરુ વસુરાત છે, એવો ઉલ્લેખ વાક્યપદીય (કાંઠ-૨) ની પુણ્યરાજકૃત ટીકામાં પણ આવે છે. પરંતુ આમાં વિશિષ્ટતા એ છે કે હલ્લુ સુધી કોઈ પણ સ્થળે વસુરાતના મતનું પ્રતિપાદન અથવા નિરાકરણ નામોદ્લેખપૂર્વક મારા જોવામાં આવ્યું નથી. એ આ નયચક્રમાં સૌથી પહેલું જ જોવા મળે છે. નયચક્ર ઉપરથી એ પણ બાણી શકાય છે કે-અશક્તેઃ સર્વશક્તેર્વા શબ્દૈરેવ પ્રકલ્પિતા । एकस्यायस्य नियता क्रियादिपरिकल्पना ॥ ૨ । ૧૩૨ ॥ આ ભર્તૃહરિએ જણાવેલો મત તે તેના શુરુ વસુરાતનો છે. ઇસ્વીસન પપ૭ થી પદ૬ વચ્ચે પરમાર્થ ચીની ભાષામાં વસુળધુતું ચરિત્ર લખ્યું છે. તેમાં જણાવ્યું છે કે-મહાવૈયાકરણ વસુરાતે વસુળધુએ રચેલા અભિધર્મકોશમાં વ્યાકરણ સંબંધી દોષોનું ઉદ્ઘાટન કર્યું હતું. અને પછી વસુળધુએ પણ તેનું ખંડન કરવા માટે એક સ્વતંત્ર ગ્રંથ બનાવ્યો હતો. બધા જ વિદ્વાનો ભર્તૃહરિને આ મહાવૈયાકરણ વસુરાતના શિષ્ય તરીકે માને છે.

ભર્તૃહરિ—ભર્તૃહરિનાં અનેક વચનો ઉપર આચાર્ય મદ્દલાવાદીએ ઊહાપોહ કર્યો છે.

તત્રા(ન્ત્રાર્થ)સંગ્રહ—સોદાહરણ ત્વસ્ય વ્યાખ્યાનં તત્રા(ન્ત્રાર્થ)સંગ્રહાદિભ્યોઽધિગન્તવ્યમ્—આ રીતના ઉલ્લેખપૂર્વક એક વૈયાકરણ સિદ્ધાંત સંબંધી તંત્રાર્થસંગ્રહ ગ્રંથનો ટીકાકાર ઉલ્લેખ કર્યો છે. આ ગ્રંથ કયો ? તે હલ્લુ સુધી બાણવામાં આવ્યું નથી.

વાક્યકાર—જેમ પાણિનિ વ્યાકરણ ઉપર કાલ્યાણને વાક્યાત્મક ટીકા રચી છે. તેવા જ પ્રકારની વૈશેષિક સૂત્ર ઉપર એક વાક્યાત્મક ટીકા હતી, તેના કર્તા વાક્યકાર તરીકે પ્રસિદ્ધ હશે—એમ સ્પષ્ટ રીતે નયચક્રમાં આવતી ચર્ચા ઉપરથી જણાય છે. આ વાક્યકારના મતનું નામોદ્લેખપૂર્વક મદ્દલાવાદીએ ખંડન કર્યું છે. નિષ્ણાસમ્બન્ધયોરેકકાલત્વાત્—આ

૧. જુઓ, જર્નલ ઓફ ધી રોયલ એસિયાટિક સોસાયટી, લંડન, સને ૧૯૧૮. એપ્રિલનો અંક.

૨. આ ચરિત્ર ‘તોડ-પો’ નામના ક્રેંચ પત્રમાં પ્રસિદ્ધ થયું છે. સને ૧૯૦૪ જુલાઈ.

વાક્ય વાક્યકારનું છે, એ પણ જ્ઞાતમાં રહે. જો કે વાક્યપદીય ત્રીજા કાંડની હેતુસારજ કૃત વ્યાખ્યામાં વાક્યકારનો ધણે સ્થળે ઉલ્લેખ આવે છે; પરંતુ એ વાક્યકાર પાણિનિ વ્યાકરણ ઉપર પાર્તિકની રચના કરનાર કાત્યાયન છે. કણ્ઠમણ્ઠિત વૈશેષિક સૂત્ર ઉપર વાક્યની રચના કરનાર વાક્યકાર તેનાથી ભિન્ન છે. વાક્યકે એ પણ જ્ઞાતમાં રાખે કે ન્યાયભાષ્યમાં પણ આવાં ધણાં વાક્યો મળે છે, તેથી વાક્ય એ એક સંક્ષિપ્ત ટીકાનો જ પ્રકાર છે. આ ગ્રંથ અત્યારે અનુપલબ્ધ છે.

માળ્યકાર—ઉપર જણાવેલ વાક્ય ઉપર કોઈ ભાષ્યકારે ભાષ્યની રચના કરી હતી. આનું પણ મહાવાદીએ ખંડન કર્યું છે. આથી તે વાક્યકારામિપ્રાયોડનુસારે માળ્યકારે—આ ઉલ્લેખથી એ પણ જણાય છે કે વાક્યકાર અને ભાષ્યકાર ભિન્ન હતા. સ્વાદ્વાદરતનાકરમાં વાદિદેવસૂરિએ એક આત્રેય નામના વૈશેષિક સૂત્ર ઉપર ભાષ્યકારનો પુનઃ પુનઃ ઉલ્લેખ કર્યો છે. મહાવાદીએ તેનો ઉલ્લેખ કર્યો છે તે ભાષ્યકાર અને આત્રેય ભાષ્યકાર એક છે કે કેમ તે જાણવાનું નિશ્ચિત સાધન હવે નથી મળ્યું.

ટીકાકારપ્રશસ્તમતિ—ઉપર જણાવેલ ભાષ્ય ઉપર પ્રશસ્તમતિ નામના વિદ્વાને ટીકા રચી હતી, એમ ઉલ્લેખો ઉપરથી જણાય છે. આં શ્રીમહાવાદીએ પ્રશસ્તમતિની ધણે સ્થળે સમાલોચના કરી છે. આ પ્રશસ્તમતિનો ઉલ્લેખ તત્ત્વસંગ્રહ વિશેષમાં પણ આવે છે.

કંટન્દી—વૈશેષિકસૂત્રની કે ન્યાયસૂત્રની એક કંટન્દી નામની ટીકા હતી, એમ જણાય છે. આં શ્રીમહાવાદીએ આ કંટન્દી ટીકાની વિસ્તારથી સમાલોચના કરી છે. પ્રશસ્તપાદ ભાષ્ય ઉપર એક શ્રીધરરચિત કંટલી ટીકા મળી આવે છે, પરંતુ કંટન્દી અને કંટલી ભિન્ન છે. મૂલકાર આં શ્રીમહાવાદી અને ટીકાકાર આં શ્રીસિંહસૂરગણિ સમાશ્રમણ—અને આચાર્યો શ્રીધર કરતાં ધણા પ્રાચીન છે.

આચાર્ય સિદ્ધસેન—તથા આચાર્યસિદ્ધસેન આદ્ય—“યત્ર હ્યર્થો વાચ્યં વ્યભિચરતિ નામિધાનં તત્” —આ પ્રકારના ઉલ્લેખપૂર્વક સિદ્ધસેન આચાર્યના નામે શબ્દનયનું લક્ષણ ટીકાકારે ઉપદ્રુત કર્યું છે. આ સિદ્ધસેનાચાર્ય સિદ્ધસેન દિવાકરજ હોય, એમ લાગે છે. આ વાક્ય અત્યારે તે શ્રીસિદ્ધસેન દિવાકરજના કોઈ પણ ગ્રંથમાં નથી મળતું. સંભવ છે કે—શ્રીસિંહસૂર ગણિ સમાશ્રમણે જે નયાવતારનો ઉલ્લેખ કર્યો છે તેમાં આ વાક્ય હોય.

“કુતો જ્ઞાયતે ? इति चेत्, सत्चार्या इत्यविशेषेणोक्तत्वात् “अस्ति-भवति-विद्यति-

૧. તથા ચોચયતે—આવા ઉલ્લેખપૂર્વક તત્ત્વસંગ્રહ ટીકામાં સિદ્ધસેન ગણિએ પણ “યત્ર હ્યર્થો વાચ્યં ન વ્યભિચરત્યમિધાનં તત્” આ વાક્ય ઉપદ્રુત કર્યું છે. (૪. ૧૧૬).

પદ્યતિ-વર્તતયઃ સન્નિપાતબદ્ધાઃ સત્તાર્થાઃ ” [] હવ્યવિશેષેણોક્તવાત્
સિદ્ધસેનસૂરિણા ” આવે. પણ એક ઉલ્લેખ આવે છે. આ વાક્ય દિવાકરજીના ક્યા
અંશમાં હશે ? આ સિવાય સંમતિતર્કમાંથી ઘણી ગાથાઓ શ્રીસિદ્ધસેનાચાર્યના નામે
ઉદ્ધૃત કરવામાં આવી છે.

સાંખ્ય—સમ્બદ્ધાદેકસાત્ પ્રત્યક્ષાચ્છેવસિદ્ધિરનુમાનમ્ ॥ આ સાંખ્યેના આર્યાર્ધને
ભાષ્ય સાથે મદ્ધવાદીએ ઉદ્ધૃત કરી તેના ઉપર ખૂબ વિવેચન કયું છે. આ આર્યાર્ધ ક્યા
અંશમાં હશે તથા આ ભાષ્ય કયું હશે ?—એ બાજુવામાં આવતું નથી. ઉદ્યોતકરે પણ
ન્યાયવાર્તિકે (૫. ૫૭)માં આની સમાલોચના કરી છે.

તથૈતદર્શસમ્બન્ધિની વ્યાખ્યાતૈષ દ્વિતીયા ગાથા—

“ સુખં ચ દુઃખં ચાનુશયં ચ વારેણાયં સેવતે તત્ર તત્ર ।

વિશન્તિ યોનિં વ્યતિરેકિણસ્ત્રયઃ અજસ્તુ જાયામતિમસ્યશુદ્ધઃ ॥ ૧ ॥ ”

આ પ્રમાણે એક સાંખ્ય સંબંધી ગાથા ટીકાકારે ઉદ્ધૃત કરી છે. આ કયો અંશ હશે
કે જેમાં આ ગાથા હશે ?—એ નથી જણાતું. અંશકારે સાંખ્યદર્શન સંબંધી જે વિસ્તૃત

૧. વસ્તુતઃ આ ગાથાની રચના બેતાં એમ લાગે છે કે એ વેદની હોવી બોધ્યે, અને તેમાં પણ
ખાસ કરીને ઉપનિષદમાં હશે એમ જણાય છે. પૂર્વાપર મેળવતી, આ. શ્રીમદ્ધિવાદિ ક્ષમાશ્રમણ
અદિ નિમ્ન લિખિત ત્રણ ગાથાઓ સાથે જ ઉદ્ધૃત કરી છે એમ સ્પષ્ટ બોધ શકાય છે.

અજામેકાં લોહિત-શુક્લ-રૂપાં વહ્નીઃ પ્રજાઃ સૃજમાનાં સરૂપાઃ ।

અજો હ્યેકો શુષમાણોઽનુશેતે જઘાત્યેનાં શુક્તભોગામજોઽન્યઃ ॥ ૧ ॥

સુખં ચ દુઃખં ચાનુશયં ચ વારેણાયં સેવતે તત્ર તત્ર ।

વિશન્તિ યોનિં વ્યતિરેકિણસ્ત્રયઃ અજસ્તુ જાયામતિમસ્યશુદ્ધઃ ॥ ૨ ॥

ઉમા સલાયૌ સયુજા સપર્ણૌ એકં વૃક્ષં પરિપસ્વજાતે ।

તયોરેકઃ પિપ્પલં સ્વાહૃત્યનશ્વન્નન્યોઽમિત્વાકરીતિ ॥ ૩ ॥

આથી જ ટીકાકાર શ્રીસિદ્ધસૂર ક્ષમાશ્રમણજીએ તથૈતદર્શસમ્બન્ધિની વ્યાખ્યાતૈષ ‘દ્વિતીયા’ ગાથા-
એમ જણાવ્યું છે. આમાં ૧લી અને ૨જી ગાથા પૂર્વાપરભાવે બરાબર સાથે જ શ્વેતાશ્વતર ઉપનિષદમાં
જ (અ. ૪, શ્લો. ૫, ૬) મળે છે. સંભવ છે કે-વચલી સુખં દુઃખં ચ..... । ગાથા પણ બીજી
જે ગાથાઓની સાથે શ્વેતાશ્વતરમાં જ હોય. બે કે મુદ્રિત શ્વેતાશ્વતરમાં એ ગાથા નથી જ, એટલે
તેમાં હોવાની સંભાવના કરવી એ સાહસ જ છે; પરંતુ અધ્યાપક ગુરુપરંપરાના બેદથી તથા શાખાભેદ
આદિ કારણોથી વિપુલ ભારતીય અંધરાશિમાં આવા ખાઠ્ઠાનિવૃદ્ધિનાં અનેક ઉદાહરણો મળી આવે છે;

અર્થા કરી છે, તે ઈશ્વરકૃષ્ણકૃત સાંખ્યકારિકામાં માત્ર સૂચનરૂપે જ મળે છે. સાંખ્યદર્શનનો કોઈ વિશિષ્ટ અથ અવશ્ય હશે કે જેમાં આ બધો વિસ્તાર હશે.

આ સિવાય બીજાં અનેકાનેક વચનો તે તે દર્શનની અર્થામાં ઉદ્ધૃત કરવામાં આવ્યાં છે, જેનાં મૂલ શોધવાનું કામ સંશોધકોનું છે. વેદ-ઉપનિષદ-પાણિનિઘાંટકરણ-વાર્તિક-મહાભાષ્ય-ચરકસંહિતા આદિ ગ્રંથોમાંથી પણ અનેક વચનો અંથકોશોએ ઉદ્ધૃત કર્યાં છે. માત્ર દાર્શનિક સાહિત્યમાં નહિ, પણ બીજા અનેક સાહિત્યિક ક્ષેત્રોમાં પણ અંથકોશ પારંગત હતા-એ વાત અંથનું એક સ્થૂલ અવલોકન કરવાથી પણ સ્પષ્ટ બાહી શકાય છે.

ટીકાનું નામ. ન્યાયાગમાનુસારિણી^૨ છે-આગમિક વાતો પણ તેમાં એટલી બધી વિશિષ્ટ મળી આવે છે કે જે બીજા આગમિક સાહિત્યમાં ભાગ્યે જ ભોવામાં આવે છે.

તૈત્ત્વ સ્વામિયેતોપપત્તિવલાદેવ । કિં તર્હિ ? મગવદર્હદાક્ષાપિ તથોપધ્યયતે-“ સર્વ-જીવાણં પિ ” [નન્દીસૂત્ર] इत्यादि अवखरणकखरसुतादिभेदेन श्रुतज्ञानपरूपणायामैकेन्द्रिय-स्वामिकमुक्तं सूत्रे । तथा भाष्येऽपि-“ तं पि जति आचरिजेज्ज तेण जीवो अजीवतं पावे । सुद्धुचि मेहत्तमुदये दोद पहा चंदसूरणं ॥ १ ॥ આ પ્રમાણે એક સ્થળે ટીકામાં ઉલ્લેખ છે. આના ઉપરથી સ્પષ્ટ ભેદ શકાય છે કે “સર્વજીવાણં પિ” એ સૂત્ર છે. અને તં પિ જતિ.....ગાથા એ ભાષ્યની ગાથા છે. અત્યારે તો આ સૂત્ર અને ભાષ્ય-અર્થેય સૂત્રરૂપે જ માનવામાં આવે છે. નન્દીસૂત્રના ટીકાકારોએ પણ આ સ્થળે કંઈ પૃથક્કરણ કર્યું નથી. નન્દીસૂત્રના ચૂર્ણિકાર તથા ટીકાકારો કરતાં પ્રાચીન પરમવિદ્વાન્ શ્રીસિંહસૂરભણિ જેવા ક્ષમાશ્રમભણુ કથન નિરાધાર તો ન જ હોય-ન જ સંભવે. શું તેમની પાસે કોઈ એવી વિશિષ્ટ ક્ષમાશ્રમભણુ કથન નિરાધાર તો ન જ હોય-ન જ સંભવે. શું તેમની પાસે કોઈ એવી વિશિષ્ટ પરંપરા હશે કે જે પ્રચલિત નન્દીસૂત્રના અમુક ભાગને સૂત્ર તરીકે તથા અમુક ભાગને પૃથક્ ભાષ્ય તરીકે માનતી હશે? જો કે બૃહત્કલ્પસૂત્રના ભાષ્યમાં તં પિ જતિ આચરિજેજ્જ... ગાથા થોડા પાંદોલે સાથે મળે છે. પરંતુ નન્દીસૂત્રના “સર્વજીવાણં પિ” પાઠને ઉદ્ધૃત કરીને તેની સાથે જ રહેલી તં પિ જતિ.....ગાથાને સૂત્રરૂપે ન ઉદ્ધરતાં બૃહત્કલ્પભાષ્યમાંથી લઈને ભાષ્યને નામે અંથકાર ઉદ્ધૃત કરે એ સંભવિત છે.

જતાં પણ જો કોઈ મહાનુભાવ આ સંબંધમાં વિશિષ્ટ પ્રકાર પાડશે તો અમે તેમનો અંતઃકરણથી આભાર માનીશું.

૨. મુમુક્ષુ યામાશુચી નામના જાપાનીઝ પરિતે સંપાદિત કરેલો મધ્યાન્તવિમાગટીકા નામનો એક ગ્રંથ જાપાનથી પ્રકાશિત થયો છે. ટીકાકારનું નામ રિથરમતિ છે. આ રિથરમતિએ પણ પોતાની ટીકાનું જાગમાનુસારિણી નામ રાખ્યું છે. આ ગ્રંથ વસુબધુપ્રણીત મધ્યાન્તવિમાગસત્ત્વભાષ્યની ટીકારૂપ છે. રિથરમતિનો સમય ખ્રીસ્ત ૫મી સદાબ્દી માનવામાં આવે છે.

આં શ્રી મદલવાદી ક્ષમાશ્રમણનો સમય.

ટીકાકાર શ્રીસિંહસૂરગણિ ક્ષમાશ્રમણ વિક્રમના સાતમા શતકમાં થઈ ગયા છે, એ હકીકત આગળ 'ટીકાકારના સમય'માં જણાવવામાં આવશે. એટલે આં શ્રીમદલવાદીજી તેમના પૂર્વે થયા છે એ સુનિશ્ચિત છે. આં શ્રીમદલવાદીજી નયચક્રમાં જે જે વાક્યકારાદિ અંથકારનો તથા અંથોનો નિર્દેશ કર્યો છે તેમાંના ઘણાખરા એટલા બધા અજ્ઞાત છે કે તેમનો આં શ્રીમદલવાદીના સમયનિર્ણયમાં અત્યારે ખાસ ઉપયોગ થાય તેમ નથી. માત્ર વસુળંધુ, દિગ્નાગ, આં શ્રીસિદ્ધસેનાદિવાકરજી તથા ભર્તૃહરિ જ સમયચર્ચામાં સુખ્યત્વે ઉપયોગી છે. દિવાકરજીના ન્યાયાવતારની દિગ્નાગના પ્રમાણસમુચ્ચય તથા ન્યાય-સુખાદિની તુલના કરતાં જણાય છે કે દિવાકરજીની સામે દિગ્નાગની કૃતિઓ હશે^૧, પછી

૧. પં. શ્રીસુખલાલજીએ તેમના ન્યાયાવતારના ચુજરાતી વિવેચનની પ્રસ્તાવનામાં ન્યાયાવતારની ન્યાયપ્રવેશ સાથે વિસ્તારથી તુલના કરેલી છે. આ ન્યાયપ્રવેશ ગાયકવાડ ઓરિએન્ટલ ઇન્સ્ટીટ્યુટ તરફથી પ્રકાશિત થયો છે અને તેમાં તેના કર્તાને દિગ્નાગ જણાવેલ છે, પરંતુ યજ્ઞા વિદ્વાનો એને શંકરસ્વામિ-રચિત જ માને છે. અસ્તુ. ગમે તે હો. એમ હોય તો પણ શંકરસ્વામીએ દિગ્નાગના પ્રમાણસમુચ્ચય-ન્યાયસુખાદિ અંથોને અનુસરીને જ ન્યાયપ્રવેશની રચના કરી છે એ વાત નિર્વિવાદ છે.

પ્રમાણસમુચ્ચયાદિ દિગ્નાગના અંથોમાંથી ઉધ્ધૃત કરેલાં વચનો પાછળના કેટલાક અંથોમાં મળી આવે છે. હમણાં પ્રમાણવાર્તિકાલંકાર નામનો અંથ અમારી પાસે આળ્યો છે. આ અંથના કર્તાનું નામ પ્રજ્ઞાકરચુખ છે. જેનાચર્ચોએ શ્રેણી જ રચેલો આ અંથને સામે રાખ્યો છે. અન્તરા ભવદેહોડપિ સૂક્ષ્મતાન્નો-પલ્ભ્યતે । નિષ્કામચ પ્રવિશચ વાપિ નામાવોડતીક્ષ્ણાવપિ ॥ ૧ ॥ આ પ્રસિદ્ધ શ્લોક પણ આ પ્રમાણ-વાર્તિકાલંકારમાંથી (પ. ૧૦૯) જ ઉધ્ધૃત કરવામાં આળ્યો છે. આ ૧૬૦૦૦ શ્લોકપ્રમાણ મહાઅંથ અસાર સુધી તો નહ જ મનાતો હતો, પરંતુ હમણાં થોડા વર્ષો પૂર્વે જ અથાગ પ્રયત્નના અંતે, યોદ્ધાશિષ્ય રાહુલ સંક્રિયાપત્તને ટિપ્પેટના કાષ્ઠ રચણથી આ અંથ મળી આળ્યો હતો. તેના ઉપરથી રાહુલજીએ ત્યાં જ કોપી કરી લીધી હતી. અને તે શ્રીમાન્ ગિનવિગચજી પાસેથી અમને પ્રાપ્ત થઈ છે. આમાં દિગ્નાગના ઉધ્ધૃત કરેલાં એવાં કેટલાંક વચનો છે કે જેનાં ન્યાયાવતાર સાથે તુલના કરી શકાય તેમ છે. ઉદાહરણ તરીકે—નન્વાચાર્યસ્ય (દિગ્નાગસ્ય) પક્ષવચનમભિમતમેવ । ચદાહ—

સ્વનિશ્ચયવદન્વેપાં નિશ્ચયોત્પાદનેચ્છયા । પક્ષધર્મત્વસમ્બન્ધપ્રાયોક્તેરન્યવર્જનન્ ॥ ૧ ॥

[પ્રમાણસમુચ્ચય] (વાર્તિકાલંકાર પૃ. ૭૪૭)

તુલના—સ્વનિશ્ચયવદન્વેપાં નિશ્ચયોત્પાદનં સુષેઃ ।

પરાર્થ માનમાહ્યાર્ત..... ॥ ૧ ॥ [ન્યાયાવતાર]

આ સિવાય બીજાં પણ અનેક તુલનીય રચણો છે.

સલ્લે દિવાકરજી દિગ્નાગના સમકાલીન હોય. એટલે દિવાકરજીનો સમય દિગ્નાગના સમય સાથે સંબંધ ધરાવે છે એમ કહી શકાય. દિગ્નાગ વસુખંધુનો શિષ્ય હતો. વસુખંધુનું આયુષ્ય ૮૦ વર્ષનું હતું. એટલે દિગ્નાગનો સમય પણ લગભગ વસુખંધુના સમયની આસપાસ જ ગણાય. વસુખંધુનો સમય વિવાદસ્પત છે. ભિન્ન ભિન્ન ઐતિહાસિકો વસુખંધુનો ભિન્ન ભિન્ન સમય કહે છે, પણ તેમાં વિક્રમની ૪ થી શતાબ્દી વસુખંધુનો સમય હોવાની માન્યતા જ વધારે પ્રામાણિક ગણાય છે.^૨

ભર્તૃહરિનો સમય વિચારણીય છે. ચીની યાત્રી ઇત્સિંગે તેની ભારતયાત્રામાં જણાવ્યું છે કે “ભર્તૃહરિ નામે એક શૂન્યતાવાદી મહાન બૌદ્ધ પંડિત હતો. તેણે સાત સાત વાર બૌદ્ધભિક્ષુત્વ સ્વીકારીને તેનો સંસારિક મોહથી ત્યાગ કર્યો હતો. તેનું મૃત્યુ થયે આજે ૪૦ વર્ષ થયાં છે.” ઇત્સિંગે આ યાત્રાવૃત્તાન્ત ઇસ્વીસન ૬૯૧ માં લખ્યું હતું એમ માનવામાં આવે છે. આને આધારે ઐતિહાસિકો વાક્યપદીયકાર ભર્તૃહરિનો સમય વિનં ૫૭૫ થી ૬૫૦ સુધીનો માની લે છે, પરંતુ આ માન્યતા ખીલકુલ સંગત નથી. વાક્યપદીયનું સ્થૂલ અવલોકન કરવાથી પણ સ્પષ્ટ જોઈ શકાય છે કે વાક્યપદીયકાર ભર્તૃહરિ ‘શૂન્યતાવાદી બૌદ્ધ’ નહોતો પણ શબ્દાદ્વેતવાદી મહાવૈદિક-વૈદિકશિરામણિ હતો. વાક્યપદીયકાર ભર્તૃહરિ ‘શૂન્યતાવાદી બૌદ્ધ’ હોય અને તેણે સાત સાત વાર બૌદ્ધભિક્ષુત્વ ગ્રહણ કરીને તેનો ત્યાગ કર્યો હોય-એ કોઈપણ રીતે સંભાવ્ય જ નથી. તેમજ અનેક પ્રમાણો એ વાતમાં સાક્ષી પૂરે છે કે ભર્તૃહરિ વસુરાતનો શિષ્ય હતો. ઉપર કહેવાઈ ગયું છે કે વસુરાત વસુખંધુનો સમકાલીન હતો. વિક્રમની ૬-૭ મી શતાબ્દિમાં થયેલ ઇત્સિંગ-ગાભિરેત ભર્તૃહરિ વિક્રમની ૪ થી શતાબ્દિમાં થયેલા વસુરાતનો શિષ્ય હોય એ તો કોઈપણ રીતે સંભવે જ નહિ. આ સંબંધમાં ડાકટર તક્કુશનું એવું કહેવું છે કે—
“ભર્તૃહરિને વસુરાતનો સાક્ષાત્ શિષ્ય ન માનતાં પરંપરાશિષ્ય માનવો. આથી ઉપરની આપત્તિ ટળી જાય છે.” પરંતુ ડા. તક્કુશની આ દલીલ નિરાધાર અને અર્થહીન છે. ઇત્સિંગ-ગાભિરેત ભર્તૃહરિ અને વાક્યપદીયકાર ભર્તૃહરિના નામસામ્યથી એકબીજાને જોડે અને પ્રાન્ત માન્યતા બંધાઈ ગયેલી છે તેનું યથાકથંચિત્ ઉપપાદન કરવાનો જ એમાં

૨ જુઓ “અર્લી હિસ્ટરી ઓફ ઇન્ડિયા.” (Early History of India, By Vincent A. Smith) વસુખંધુના સમયસંબંધમાં કિલ્લ કિલ્લ સંશોધકોએ કરેલી ચર્ચા જણવા જેવી છે. જુઓ. “હિસ્ટરી ઓફ ઇન્ડિયન લિટરેચર. ભા. ૨. (History of Indian literature. By પ્રો. વિન્ટરનીઝ) । તત્ત્વસંગ્રહની ઇંગ્લીશ પ્રસ્તાવના । અભિષેકગાર (કાથી વિદ્યાપાક)ની સંસ્કૃત પ્રસ્તાવના । જર્નલ ઓફ ધી રોયલ એસિઆટિક સોસાયટી (લંડન)ના સન ૧૯૦૫ ના અંકમાં ડા. તક્કુશનો લેખ. આ ડા. તક્કુશનો લેખ ખૂબ વિસ્તૃત છે અને તેમાં જણવાલાયક ખૂબ વિચારસામગ્રી છે.

પ્રયાસ છે. જો ઇત્સિંગતું કથન પ્રમાણિક હોય તો ઇત્સિંગાભિપ્રત ભર્તૃહરિ વાક્યપદીયકાર ભર્તૃહરિથી લિખ્ત જ છે. કદાચ એ પણ સંભવ છે કે—ઇત્સિંગે જેનો ઉલ્લેખ કર્યો છે તે ભર્તૃહરિ નીતિ-શૃંગાર-વૈરાગ્યશતકકાર ભર્તૃહરિ જ હશે. આચાર્યશ્રીમદ્ધવાદીએ જેનો નિર્દેશ કર્યો છે તે વાક્યપદીયકાર ભર્તૃહરિનો સમય પણ વિક્રમની ચતુર્થ શતાબ્દિ આસપાસ જ હોવો જોઈએ.

પ્રસિદ્ધ સીમાંસાપ્લોકવાર્તિકકાર કુમારિલ ભટ્ટ તથા પ્રમાણુવાર્તિક-પ્રમાણુ-વિનિશ્ચયાદિ ગ્રંથના પ્રણેતા પ્રખર બૌદ્ધ તાર્કિક ધર્મકીર્તિનું મૂલમાં કે ટીકામાં કયાંયે નામનિશાન નથી. એટલે આ શ્રીમદ્ધવાદી આ બંનેથી પૂર્વે થઈ ગયા છે એ સુનિશ્ચિત છે. શ્રીજિનભદ્રગણિ ક્ષમાશ્રમણએ વિશેષાવશ્યકભાષ્ય તથા વિશેષણ-વતીમાં કેવલજ્ઞાન તથા કેવલદર્શનના યુગપદ્માદની વિસ્તારથી સમાલોચના કરી છે. સંમતિટીકાકાર શ્રીઅભયદેવસૂરિએ જણાવે છે કે—આ યુગપદ્મપયોગપક્ષ આ શ્રીમદ્ધવાદીનો છે. વિશેષાવશ્યકભાષ્યની રચના વિક્રમ સં. ૬૬૬માં થઈ છે.

૧ આ. શ્રી હરિભદ્રસૂરિ મ. વિગેરે અનેક પૂર્વાચાર્યોએ દિવાકરજીને યુગપદ્મપયોગવાદી તરીકે જ વર્ણવ્યા છે, પરંતુ સંમતિટીકાકાર શ્રીઅભયદેવસૂરિએ દિવાકરજીને ઉપયોગાભેદવાદી તરીકે અને આ. શ્રીમદ્ધવાદીને યુગપદ્મપયોગવાદી તરીકે વર્ણવ્યા છે. આથી એ સહજ પ્રશ્ન ઊભો થાય છે કે આમાં સત્ય શું છે? પં. સુખલાલજીએ આ સંબંધમાં માનવિંદુની પ્રસ્તાવનામાં ખૂબ ઊંડાપોઠ કર્યો છે. મને તો એમ લાગે છે કે અનેક પૂર્વાચાર્યો દિવાકરજીની ગાથાઓનો યુગપદ્મપયોગવાદપરક જ અર્થ કરતા હતા. આ વાતનું સ્પષ્ટ પુદ્ધ સંમતિની અભયદેવસૂરિકૃત ટીકામાં પણ મળી આવે છે. આથી શ્રીહરિભદ્રસૂરિ મ. આદિ અનેક પૂર્વાચાર્યોએ દિવાકરજીનું યુગપદ્મપયોગવાદી તરીકે કરેલું વર્ણન મર્યાદા જ છે. આ વાતનું સમર્થન બીજા એક આધારથી પણ થાય છે. દિગંબર સંપ્રદાયમાં હમણાં ધવલા-જ્યધવલા-મહાધવલા ટીકાઓ સાથે પદ્મપંડાગમ આદિ પ્રાચીન સિદ્ધાંત ગ્રંથો પ્રગટ થાય છે. આ ધવલા આદિમાં દિવાકરજીના સંમતિ ગ્રંથમાંથી અનેકાનેક ગાથાઓ સંમતિસૂત્રના નામોદ્દેશપૂર્વક ઉદ્ધૃત કરવામાં આવી છે. (કણ્વપ્રાશ્ન મા. ૧)ની જ્યધવલાટીકામાં સંમતિની ઉપયોગવાદ સંબંધી અનેક ગાથાઓ ઉદ્ધૃત કરીને તેનો યુગપદ્મપયોગવાદપરક જ અર્થ કરેલો જોવામાં આવે છે. આ હકીકત એ વાતને પુષ્ટ કરે છે કે દિવાકરજીની સંમતિની ગાથાઓનો યુગપદ્મપયોગવાદપરક જ અર્થ કરનારી પણ એક મોટી પરંપરા હતી.

આ. શ્રીમદ્ધવાદી સંમતિના-સંભવતઃ-સૌથી પ્રાચીન ટીકાકાર છે. અને તેમણે દિવાકરજીની ગાથાઓનો યુગપદ્મપયોગવાદપરક જ અર્થ કર્યો હતો, પરંતુ ટીકાકાર શ્રીઅભયદેવસૂરિએ દિવાકરજીની ગાથાઓનો ઉપયોગાભેદવાદપરક અર્થ કરનાર વર્ગના છે. તેથી તેમણે દિવાકરજીને ઉપયોગાભેદવાદીરૂપે વર્ણવ્યા છે અને આ. શ્રીમદ્ધવાદીને યુગપદ્મપયોગવાદીરૂપે વર્ણવ્યા છે તે પણ મર્યાદા જણાય છે. કદાચ એ પણ બનવાબોગ છે કે આ. શ્રીમદ્ધવાદીએ બીજે સ્થળે યુગપદ્મપયોગવાદનું સ્વતંત્રતાપા સમર્થન કર્યું પણ હોય.

આ પ્રમાણે અંતર્ગત પ્રમાણો વિચારવાથી એ હકીકત ફક્ત યા્ય છે કે-આ, શ્રી-મહાવાદી વિક્રમની ચતુર્થ શતાબ્દિના અંતિમ ભાગથી વિક્રમની ૭મી શતાબ્દિના મધ્ય ભાગ સુધીમાં ગમે ત્યારે થયા હોવા જોઈએ.

બાદ્ય પ્રમાણો તપાસતાં પ્રભાવકચરિત્રમાં આ, શ્રીમહાવાદિના સમય સંબંધમાં એક નીચે મુજબ પ્રત્યેક મળી આવે છે.

“ શ્રીવીરવત્સરાદય શતાષ્ટકે ચતુરશીતિસંયુકે ।

જિગ્યે સ મહાવાદી વૌદ્વાંસત્રવન્તરાશ્ચાપિ ॥ ૮૩ ”

[વિજયસિંહસૂરિપ્રબન્ધ]

-શ્રી વીર સં. ૮૮૪માં (= વિક્રમ સં. ૪૧૪) તે મહાવાદીએ બોદો તથા બોદ-વ્યતરે ઉપર વિજય મેળવ્યો. ” પ્રભાવકચરિત્રકાર શ્રીપ્રભાચન્દ્રસૂરિજી સામે અવશ્ય કોઈ એવી પરંપરા હશે કે, જેના આધારે તેઓએ આ, શ્રીમહાવાદીના બોદવિજયનો વિ. સં. ૪૧૪નો સમય જણાવ્યો છે. હવે સુધી કોઈ એવું પ્રમાણ મને નથી મળ્યું કે, જે આમાં બાધક હોય. જ્યાં સુધી કોઈ બાધક પ્રમાણ પ્રાપ્ત ન થાય ત્યાં સુધી પ્રભાવકચરિત્રકારે આપેલા સમયને સ્વીકારી લેવામાં કોઈ દોષ મને જણાતો નથી.

ટીકાકાર શ્રીસિંહસૂર ગણિવાદિ ક્ષમાશ્રમણનો સમય

શ્રીસિંહસૂરગણિ ક્ષમાશ્રમણે તેમની ૧૮૦૦૦ પ્રત્યેકપ્રમાણ પૃહ્લકાય ટીકામાં કુમારિલ-ધર્મકીર્તિનો ઉલ્લેખ ન કર્યો હોવાથી વિક્રમની આઠમી સદીના પ્રસિદ્ધ વિદ્વાન કુમારિલ-ધર્મકીર્તિથી તેઓ પૂર્વે જ થયા છે, એ સુનિશ્ચિત છે.

જં ચોદસપુવ્વધર... ॥ ૧ ॥ પળવણિજા માવા... ॥ ૨ ॥ અવસરલંમેણ સમા ॥ ૩ ॥ આ ત્રણ ગાથાઓ તેમણે વિશેષાવશ્યકલાભ્યમાંથી નયચક્રટીકામાં ઉદ્ધૃત કરી હોય તેમ જણાય છે. વિશેષાવશ્યકલાભ્યની રચના વિક્રમ સં. ૬૬૬ માં થઈ હોવા વિષે એક જેસ-લમેરની પ્રાચીન પ્રતિના ઉલ્લેખર ઉપરથી અનુમાન છે. આથી સિંહસૂરગણિ ક્ષમાશ્રમણ શ્રીજિનભદ્રગણિક્ષમાશ્રમણના લઘુસમકાલીન હશે-એમ લાગે છે. તેમનો સમય વિક્રમ સં. ૬૨૫ થી ૭૦૦ વચ્ચે લાગે હશે. આ હકીકત બીજી વાતથી પણ પુષ્ટ થાય છે. તત્વાર્થ-ટીકાકાર શ્રીસિંહસૂરગણિએ ટીકાને અંતે એક શુરુપરંપરાસૂચક નીચે મુજબની પ્રશસ્તિ આપી છે.

૧-વિશેષાવશ્યકલાભ્યમાં પળવણિજા ॥ ૧ ॥ જં ચોદસ ॥ ૨ ॥ અવસરલંમેણ ॥ ૩ ॥ એવા ક્રમોદ્ધૃત ગાથાઓ મળે છે.

૨ જો આ સિંધીસ્મારક અંકમાં (ભારતીય વિદ્યા) શ્રી જિનવિજયજીનો લેખ.

આસીદ્ દિગ્ગણિઃ ક્ષમાશ્રમણતાં પ્રાપ્ત્ ક્રમેણૈવ ચો
 વિદ્વત્સુ પ્રતિભાગુણેન જયિના પ્રખ્યાતકીર્તિર્દૃશમ્ ।
 વોદા શીલભરસ્ય સચ્છુતનિધિર્મોક્ષાર્થિનામગ્રણીઃ
 જલ્વાલામલમુચ્ચકૈર્નિજતપસ્તેજોભિરવ્યાહતમ્ ॥ ૧ ॥

યત્ર સ્થિતં પ્રવચનં પુસ્તકનિરપેક્ષમશ્વતં વિમલમ્ ।
 શિષ્યગણસમ્પ્રદેયં જિનેન્દ્રવક્ત્રાદ્ વિનિષ્ક્રાન્તમ્ ॥ ૨ ॥

તસ્યાભૂત્ પરવાદિર્નિજયપટુઃ સૈંદ્ધીં દધચ્છૂરતાં
 નામ્ના વ્યવ્યત સિંહસૂર इति च क्षाताखिलाश्रयगमः ।
 શિષ્યઃ શિષ્ટજનપ્રિયઃ પ્રિયહિતવ્યાહારચેષ્ટાશ્રયાદ્ ।
 ભવ્યાનાં શરણં ભવૌધપતનક્લેશાદિતાનાં ભુવિ ॥ ૩ ॥

નિર્ધૂમતમઃસંહતિરત્ત્વખંડમખંડલશાંકસચ્છાયા ।
 અઘાપિ યસ્ય કીર્તિર્ધ્રમતિ દિગન્તાનવિશ્રાન્તા ॥ ૪ ॥

શિષ્યસ્તસ્ય વભૂવ રાજકશિરોરત્નપ્રભાજાલક--
 વ્યાસજ્ઞચ્છુરિત્સફુરન્નિગ્ગણિપ્રોદ્ધાસિપાદદ્વયઃ ।
 ભાસ્વામીતિ વિજિત્ય નામ જગૃહે યસ્તેજસાં સમ્પદા ।
 ભાસ્વન્તં ભવનિર્જયોચતમતિર્વિદ્વજ્જનાગ્રેસરઃ ॥ ૫ ॥

ક્ષમયા યુક્તોડુલયા સમસ્તશાસ્ત્રાર્થવિન્મહાશ્રમણઃ ।
 ગચ્છાધિપગુણયોગાદ્ ગુ(ગ)ણાધિપત્યં ચકારાર્થ્યમ્ ॥ ૬ ॥

તત્પાદરજોડવયવઃ સ્વત્પાગમેશમુષીકવ્રહુજાડયઃ ।
 તત્ત્વાર્થશાસ્ત્રટીકામિમાં વ્યધાત્ સિદ્ધસેનગણિઃ ॥ ૭ ॥

આ પ્રશસ્તિમાં શ્રી સિદ્ધસેન ગણિએ દિગ્ગણિ ક્ષમાશ્રમણના શિષ્ય અને
 ભાસ્વામિગણિ ક્ષમાશ્રમણના ગુરુ જે પરવાદિનિર્જયપટુ અને અખિલાગમના જ્ઞાતા
 સિંહસૂર આચાર્યતું વર્ણવે કર્યું છે તે જ નયચક્ર ટીકાકાર સિંહસૂરગણિ વાવિશ્રમાશ્રમણ
 જણાય છે, જે કે નયચક્ર ટીકામાં સંધિવાક્યોમાં જે સ્થળે સિદ્ધસૂરગણિ એવો જ નામોદ્લેખ
 છે પરંતુ સૂરિ અને ગણિ એકાર્થવાચી શબ્દો હોવાને લીધે સિંહસૂરગણિ યાદ જ શુદ્ધ છે.

તત્ત્વાર્થટીકાકાર શ્રીહરિભદ્રસૂરિએ તેમની ટીકામાં (પૃ. ૧૧૭, ૧૨૧, ૧૩૩, ૧૫૬, ૨૦૬, ૨૪૭, ૨૪૮,) ‘ આચાર્ય ’ ‘ ગુરુ ’ તથા ચૈત્ય શબ્દથી સિદ્ધસેનાચાર્યના અભિપ્રાયનો અનેક વાર ઉદ્ભવ કર્યો છે. શ્રીહરિભદ્રસૂરિ મહારાજનો સમય વિક્રમ સં. ૭૫૦ થી ૮૨૫ સુધીનો ઐતિહાસિક સંશોધકો માને છે. સિદ્ધસેનાગણિએ તત્ત્વાર્થ ટીકામાં (પૃ. ૩૭) દિગંબરાચાર્ય અકલંકના સિદ્ધિવિનિશ્ચયને ઉદ્ભવ કરેલો છે. અકલંક ચરિત્રમાં “ વિક્ર-
માર્કશકાધ્વીયદાતસત્ત્વપ્રમાણુવિ. કાલેઽકલક્રૂયતિનો વૌદ્ધર્વાદો મહાનમૂલ ॥ ૧ ॥ ”—આ પ્રમાણે અકલંકનો ષોડશાદિવિજયનો સમય વિક્રમાર્કશક ૭૦૦ આવે છે. કેટલાક વિદ્વાનો

૧. હારિભદ્રી ટીકા સિદ્ધસેનીયાથી પછી થયેલી છે—એ સિદ્ધ કરતા બીજા પછી બહુ પુરાના જે ઓક્ષા કર્યા છે. રચયસંક્રાંતિના કારણે તથા અપ્રસ્તુત હોવાને લીધે અહીં એ ચર્ચા નથી કરતા; પણ જે મુખ્ય વાત બાંધવા જેવી છે તે બધાવું છું:—

મુદ્રિત હારિભદ્રી વૃત્તિના અંતલાગમાં એક નીચે મુજબ પાઠ હપાયેલો છે:—

एतदुक्तं भवति—हरिभद्राचार्येण अर्धपण्णामप्याधानामादानां टीका कृता । भगवता तु गन्धहस्तिना सिद्धसेनेन नव्या कृता तत्त्वार्थटीका नवैर्वादस्यानैर्ग्राह्या । तस्या एव शेषमुद्धृतं चाचार्येण (शेषं मया) स्वबोधार्थम् । सात्यन्तगुर्वीयं दुपुडुपिका टीका निष्पन्नेखलं प्रसज्जेन । प्रस्तुत प्राम्यते ॥ ” (પૃ.)
આ પાઠ વિચારતાં એમ ૨૫૯ લાગતું હતું કે સિદ્ધસેનીયા વૃત્તિ શ્રીયશોભદ્રસૂરિશિષ્યના કથન પ્રમાણે નવીન છે અને તેથી હારિભદ્રીયવૃત્તિ સિદ્ધસેનીયાથી પ્રાચીન જ હોવી જોઈએ. બીજા બાજુ અમને એવી જાતની પ્રમાણો મળે જ જતાં હતાં કે જે સિદ્ધસેનીયા હારિભદ્રીવૃત્તિથી પ્રાચીન છે, એ વાતને સિદ્ધ કરતાં હતાં; એટલું જ નહિ પણ હારિભદ્રી સિદ્ધસેનીયાનો સંક્ષેપ છે એ વાતનું જ એમાંથી સૂચન મળતું હતું. આથી આ બંને ય વિરોધી રિયતિમાંથી માર્ગ કાઢવો અમને મુશ્કેલ લાગતો હતો, પરંતુ હમણાં મુનિરાજ શ્રીપુરુષવિજયજી મહારાજે હસ્તલિખિત પ્રતિમાં આ રચણે જે પાઠ છે તે કૃપા કરી મોકલ્યો છે. તેના આધારે બંને જ વિરોધ દૂર થઈ જાય છે. એ પાઠ આ પ્રમાણે છે:—

एतदुक्तं भवति—हरिभद्राचार्येण अर्धपण्णामप्याधानामादानां टीका कृता । भगवता तु गन्धहस्तिना सिद्धसेनेन या कृता तत्त्वार्थटीका नवैर्वादस्यानैर्ग्राह्या तस्या एव शेषमु(दा च)द्धृताऽऽचार्येण स्वबोधार्थम् । सात्यन्तगुर्वी(च्छ)वं दुपुडुपिका टीका निष्पन्नेखलं प्रसज्जेन..... ॥ (પૃ. ૩૫૬).

વચ્ચેના જોડ શબ્દો કે આમાં નવ્ય એવો કોઈ શબ્દ જ નથી કે જે સિદ્ધસેનીયાને ‘ નવીન ’ સિદ્ધ કરે. લેખકે હરિભદ્રી-સિદ્ધસેનીયાના પૂર્વાપરભાવ વિષે મૌન જ ધારણ કર્યું છે એટલે બીજા પ્રમાણોથી જે સિદ્ધ થાય તે માનવું રહ્યું.

પરમપૂજ્ય શ્રી ૧૦૦૮ સાગરાનંદસરિજી મહારાજ સારહેએ કંઈ પ્રતિતા આધારે એ મુદ્રિત પાઠ સંપાદિત કર્યો છે તેની અમને ખગર નથી. એ સંજ્ઞામાં અમારી તપાસ આજ છે.

આનો શકસંવત્ અર્થ કરે છે. કેટલાક વિક્રમસંવત્ અર્થ કરે છે. પરંતુ ખીજા અનેક પ્રમાણોથી વિક્રમસંવત્ જ અહીં સત્ય જણાય છે.

અકલકે કુમારિલલકૃત્ તથા ધર્મકીર્તિ આદિના ખંડનમાં પોતાના અંથોનો મોટો ભાગ રાક્યો છે. આ બધાનો વિચાર કરતાં નીચે મુજબ ક્રમસંભાવના ક્ષિત થાય છે.

૧. વિશેષાવશ્યકલાખ્યકાર શ્રી જિનલદ્રગણિદ્વમાશ્રમણ.
૨. નયચક્રીકાકાર શ્રીસિંહસૂરગણિ દ્વમાશ્રમણ.
૩. સિદ્ધિવિનિશ્ચયાદિ અંથના પ્રણેતા શ્રીઅકલકેતવ.
૪. ભાષ્યાનુસારિણી તત્ત્વાર્થકીકાના કર્તા ગંધહસ્તી શ્રીસિદ્ધસેનગણી.
૫. ૧૪૪૪ અંથોના પ્રણેતા યાદિનીમહત્તરાસુતુ શ્રીહરિલદ્રસૂરિ.

આ રીતે ગોહવતાં ગંધહસ્તી શ્રીસિદ્ધસેનગણિ નયચક્રીકાકાર શ્રીસિંહસૂરગણિ દ્વમાશ્રમણના પ્રશિશ્ય પણ બરાબર ઘટી શકે છે.

નયચક્ર નામની પાછળ રહેલું રહસ્ય.

અંથકારે ૧ વિધિ ૨ વિધિ-વિધિ આદિ નયોને પંક્તિમાં ન ગોહવતાં અકલકે ગોહવા છે તેમાં ખાસ વિશિષ્ટ આશય રહેલો છે. પંક્તિમાં ગોહવામાં આવે તો કોઈ નયને પ્રથમ અને કોઈ નયને અંતમાં ગોહવો જ પડે. અંથમાં નયોની રચના એવી છે કે પાછળનો નય અગાઉ આવી ગયેલા નયનું ખંડન કરે છે-એટલે અંતિમ ૧૨ માં નય બધાયે પૂર્વના નયોનું ખંડન કરીને વિજયી બની જાય; પરંતુ જો અંકમાં ગોહવામાં આવે તો અનુકૂલતા માટે કોઈ એક નયને પહેલો અને કોઈને અંતમાં મૂકવામાં આવે પણ ચક્રબદ્ધ હોવાને ક્ષીણે અંતિમ ૧૨ માં નયના વિરોધમાં તરત જ ૧ હો નય આવીને ઊભો રહે છે. એટલે એકાંતવાદી નયોના ખંડન-મંડનનું અંક હંમેશાં ચાલ્યા જ કરે છે. એમાં કોઈનો અંતિમ વિજય થતો જ નથી. અંથના વિલાગોની કલ્પના ચક્રતા વિલાગો જેવી હોવા માત્રથી જ અંથનું નયચક્ર નામ નથી, પરંતુ જો નામ રાખવા પાછળ અંથકારનો વિશિષ્ટ આશય રહેલો છે, એ આથી જાણી શકાય છે.

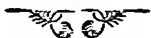
અભ્યર્થના

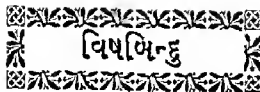
ઉપર જે જણાવેલ છે તે સંબંધમાં કંઈ પણ વિશિષ્ટ જાણવામાં આવે તો તે વિશે પ્રકાશ પાઠવા માટે વિદ્વાનોને આદી નમ્ર અભ્યર્થના છે.

(આ અંથ તૈયાર થયે શ્રી જૈન આત્માનંદ સલા, ભાવનગરથી પ્રસિદ્ધ થવાનો છે.)

મુનિરાજ શ્રી સુવનવિજયાન્તેવાસી-મુનિ જમ્બૂવિજય.

અંખૂણી

લેખક-મુનિરાજ શ્રી દુરન્ધરવિજયજી મહારાજ

વિનીતા નગરીના ચક્રવર્તી મહારાજ ભરતના પુત્ર મરીચિએ ભગવાન ઋષભદેવ પાસે દીક્ષા સ્વીકારી હતી. સમય જતા સંયમપાલન તેમને દુષ્કર લાગ્યું એટલે ત્રિદંદીને વેધ વિરથી તેઓ પરિજ્ઞાજકપણે પ્રભુ સાથે વિહરતા હતા.

પોતાની નવીનતા એ દ્રાક્ષનિક છે અને વાસ્તવિકતા તો શ્રી આદિનાથના શાસનમાં છે એ તેમને ચોક્કસ સમજાયું હતું; એટલે જ જે કોઈ આત્માથી આત્મહિતનો માર્ગ પૂછવા ત્યાં આવતો તેને તેઓ ભગવંતનું શાસન સમજાવતા ને ત્યાં મોકલતા.

એ પ્રમાણે દિવસો, મહિનાઓ, વર્ષો વીત્યાં; પાંચ પચ્ચીસ વર્ષો નહિં; પણ લાખો ને કરોડોની સંખ્યામાં વર્ષો પસાર થયાં.

ભગવાન આદિનાથ અષ્ટાષ્ટક પર નિર્વાણ પામ્યા પછી પણ પૂર્વની જેમ મરીચિની પ્રવૃત્તિ ચાલુ જ હતી. તેમના વર્તનમાં કંઈ પણ પરિવર્તન ન હતું.

હવે તેઓ મુમુક્ષુઓને મુનિઓ પાસે મોકલતા અને આત્મકલ્યાણનો સત્ય માર્ગ જતાવતા. મુનિઓ સાથે રહેતા અને એક ગામથી બીજા ગામ ફરતા મરીચિ જીવનપન્થમાં પણ ઘણા આગળ વધ્યા હતા. તેમનું યૌવન અણી પર આવી ગયું હતું. દેહ પર આછા આછા વૃદ્ધવયના ચિન્હો જણાતા હતા. હઠકાયા પણ વિશેષ પરિશ્રમે પરિશ્રાન્ત જણાવી.

નળળા આત્મામાં ભાવરોગો જેમ ઘર કરે છે, પ્રવેશે છે તેમ નળળાં શરીરમાં વ્યાધિઓ પ્રવેશ કરી સ્થિર થાય છે.

મરીચિની મજબૂત કાયાને એકદા એકાએક વ્યાધિએ ઘેરા લીધી.

* * *

વૃક્ષની શીતળ છાયામાં મૃગચર્મનું આસન લાંબું કરી તેના પર મરીચિ સૂતા હતા. ગાંભુમાં કમંડળ પડ્યું હતું, છત્ર-પાદુકા-ત્રિદંડ આદિ આભુશાલુમાં અસ્તવ્યસ્ત સ્થિતિમાં હતા. શરીરમાં ઉંચુ જવર હતો, હાડકામાં કળતર થતું હતું, માથામાં વેદના હતી, કંઠમાં શોષ હતો. ઊંઘા થતા પણ થાક લાગતો હતો. એ સ્થિતિમાં પણ મરીચિ પોતે પોતાને હાથે વારંવાર તરસ છીપાવવા કમંડળમાંથી જલપાન કરતા હતા.

અંગારા જેવા ધગધગતા માથામાં પ્રવેશતો વિચારપ્રવાહ પણ ક્ષણમાત્રમાં લાવારસની માફક ગહાર નીકળતો હતો.

આ સ્થિતિમાં ત્રણ દિવસ પસાર થયા.

* * *

એકદા સાયંકાળે જવરઅસ્ત મરીચિને એક વિચાર આવ્યો કે—

“મારું કોણ ?”

“મારી આ સ્થિતિ લાંબી ચાલે તો મારું કોણ ? મારું કરનાર કોણ ?”

‘આ સાધુઓ—મુનિઓ અહિંથી વારંવાર પસાર થાય છે, આવે છે ને જાય છે. આજ ત્રણ દિવસ થયા તેઓએ મને એટલું પણ પૂછ્યું નથી કે તમને કેમ છે? કાંઈ કામ હોય તો કહેજો. તો સેવા-પરિચર્યાની વાત જ શી?’

‘આ સાધુઓ સર્વથા સ્વાર્થી છે, લોકવ્યવહારને પણ અતુસરતા નથી, હું વર્ષો થયા તેમની સાથે છું, તેમના શાસનમાં હબરો આત્માઓને મેં મોકલ્યા છે, હું તેમને લાખો વાતે ઉપયોગી થયો છું, આજે મારી આ સ્થિતિમાં તેમાંથી એકપણ મારાં કામમાં આવતો નથી. છે સ્વાર્થની સીમા!’

એ પ્રમાણે વિચારવમળ ચકાવા લેતું હતું. અશક્ત મન તેમાં ગૂંચવાઈ ગયું હતું. એ વિચાર ને વિચારમાં સાંજની સન્ધ્યા સમાપ્ત થઈ, રાત્રિ પોતાના કલંકિત સ્વામી શશધર સાથે આવી પહોંચી.

સાગરને હિલોળે ચઢાવનાર ચન્દ્રમાએ પોતાના મરીચિ-કિરણો પ્રસાર્યા અને મરીચિના વિચાર-સાગરને હિલોળે ચઢાવ્યો.

ચન્દ્રમાએ મરીચિના શરીર પર શીતળ કર ફેરવી તતુ-મનની ઉજ્જ્વળતા-ઉચ્ચતા દૂર કરી તો પણ તેના કલંકની કાળાશ પડ્યા વગર ન રહી. પૂર્વના વિચારે પલટો ખાધો, વિચારપ્રવાહે રાહ બદલ્યો. મરીચિને થયું કે—‘લણલંચુર આ શરીર, એની ખાતર મેં મુનિઓને નિંદ્યા એ કોઈ રીતે ઉચિત નથી. જે લગ્યાત્માઓને હું આ વિનંદ્ય દેહની મગતાનો ત્યાગ કરવા સમજાવી ત્યાગધર્મના અનુયાયી બનાવું છું તે જ હું આ સઠણ-પઠણ ને વિધ્વંસન પુદ્ગલ માટે ત્યાગીઓને નિંદું છું. ખરેખર મારી શોચનીય સ્થિતિ છે.’

‘જે સંયમીઓ પોતાનું શરીર વ્યાધિ-અસ્ત થાય છે ત્યારે તેની પણ સાર-સંભાળ

નથી કરતા-કરાવતા, તે વ્રતનિષ્ઠો મારી અવિરતની પૃષ્ઠા પણ શા માટે કરે?’

‘અવિરતને કુશલ પ્રશ્ન કરવા માટે પણ ભગવંત સર્વવિરતોને પ્રાયશ્ચિત આપતા હતા અને ઉપદેશતા હતા. તે હું મારા સ્વાર્થ આગળ સાવ વિસરી ગયો.’

આ વિચાર શાન્ત થયો ત્યાં તો મરીચિના શરીરમાં-અશક્ત શરીરમાં કળતર થવા લાગ્યું, એટલે વળી વિક્રદ્ધમાં મન ચડ્યું. મરીચિએ વિચાર્યું કે—

“હો કે ન હો પણ મારે આ શરીરની સારવાર ખાતર પણ એક સેવા કરનાર શિષ્યની અવસ્થ જરૂર પડશે. મારી સ્ફુકમારતાને લીધે તો ત્યાગધર્મમાંથી હું આ સ્થિતિમાં રહું છું, તે જ હું વૃદ્ધવયમાં રોગગ્રસ્ત સ્થિતિમાં અસહાય રીબાઈ રીબાઈને મરણ પામું, તેવે સમયે મને સાચવનાર-આશ્વાસન આપનાર કોઈ સંગાથી હોય તો જ જીવનનાવ સલામત પાર જીતરે”

‘હવે મારે યોગ્ય કોઈ લાકડું મુસુકું આવશે; તો તેને મારી પાસે રાખીશ.” એના એ વિચારમાં મરીચિ નિદ્રાધીન થયાં. શેષ રાત્રિ રહી ત્યારે સ્વપ્નસૃષ્ટિમાં પણ ભાવિ જીવનના પ્રવાહો વહેતા લાગ્યાં.

x x x

મરીચિ હતાં તેવાં સ્વસ્થ થઈ ગયાં અને પૂર્વની માફક ભવિકોને મુનિમાર્ગ સમજાવી ભગવંતના ધર્મની આરાધનામાં જોડવા લાગ્યા.

એક સમય એક કપિડ નામે કુલપુત્ર જીવન-હિતાનું રહસ્ય સમજાવા મરીચિ પાસે આવ્યો. મરીચિએ પોતાની ચિરંતન રીતિ પ્રમાણે આત્મ-શ્રેયઃ માટે જીનવરધર્મમાં જોડાવા સમજાવ્યું. એટલે કપિડે કહ્યું—

“જે ધર્મના તમે પોતે જ્યારે આટલા

વળાણ કરે છે તો શા માટે તમે તે નથી પાળતા ?”

“હું ? હું અચક્રા છું.” મરીચિએ કહ્યું. વળી સમજાવ્યું કે—“હું ન આરાધી શકું તેથી આરાધકને હું અવળે રસ્તે દોરું એ તો લયં-કર પાપ છે. આમ્યાને ન આસ્વાદી શકનાર લોખંડાના કડવા ફળોને—લોખંડાની આમ્યાના ફળો—કેરી તરીકે સમજાવનાર ખરેખર ખલ-હર્ષન છે; માટે જિંદગી સફળ કરવી હોય તો મુનિધર્મને અનુસરો.” આમ સ્પષ્ટ કહ્યા છતાં કપિલે પૂછ્યું કે—

“આપ કહો છો તે ઠીક હશે, પણ તમે જે કરી રહ્યા છો તેમાં સર્વથા ધર્મ નથી શું ? મુનિધર્મજેટલા ઊંચે પગથિયે ન પહોંચી શકનાર આપની જેવી સ્થિતિમાં કાંઈ પણ હિત ન સાધી શકે ?”

કપિલનો આવો વિચિત્ર સવાલ સાંભળી મરીચિએ વિચાર્યું કે—ખરેખર આ મારા જેવો જ લાગે છે, મારા સ્વપ્નાનુસાર આ મારો શિષ્ય થવાને લાયક છે. શરીરે સચક્ર ને જીવવાન છે. આ સાથે હશે તો મને પણ ઠીક રહેશે. જ્યારે એ મોઢે ચડીને કહે છે તો આને જતો કરવો એ ઉચિત નથી. એ વિચારી મરીચિએ ઉચ્ચાર્યું કે—

“કથિલા દ્વયંપિ દ્વયંપિ.”

“કપિલ ! ધર્મ તો ભગવંતના શાસનમાં જ છે, પણ કાંઈક અહિં પણ છે.”

કપિલે એ વચન સાંભળી મરીચિ પાસે

પરિત્રાજકપણું સ્વીકાર્યું—એ કપિલ એ જ સૌખ્ય દર્શનના પ્રથમ પુરુષ.

મરીચિએ વિષયિનું સમા એક વાક્યને ઉચ્ચારી-ભવચક્રના ફેરને વધારી મૂક્યો—એક કેટાકેટિ સાગરપ્રમાણ સંસાર પરિભ્રમણ વધાર્યું.

વિચિત્રતા તો એ છે કે—વિષયી જીવનનો અંત આવે છે ત્યારે ઉત્સૂત્રવચનરૂપી વિષયી સંસારજીવન વધે છે. ઉત્સૂત્રવચનરૂપી વિષયીજામાંથી ઉત્પન્ન થએલા વૃદ્ધો જ્યારે વિશ્વ ઉપર મથરાઈ જાય છે ત્યારે એક નહિ પણ અગણિત આત્માઓના અધ્યાત્મ જીવન એની ઇચ્છામાત્રથી નાશ પામે છે.

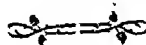
ઉત્સૂત્ર અને સૂત્ર એ સારી રીતે સમજવું જોઈએ. માર્ગ ઉપર ચાલતા માણસને ઉન્માર્ગ તરફ દોરવામાં આવે ને પછી તેની જે સ્થિતિ થાય એ જ સ્થિતિ ઉત્સૂત્રથી નીપજે છે.

મરીચિએ જ ભવિષ્યના ભગવંત મહાવીર પોતે જ. એ વિષયિનું વિષય પરિણામે પોતાને કેના લોભવવા પડ્યા એ તેમણે લાજ્યું છે.

કુતૂહલ ખાતર પણ કોઈ એવા વિષયિનું ચાળવાની અભિલાષો ન કરો.

નિષ્ક્રિયપણે હૃદય મિટ હોય તો પણ નિષ્ક્રિયપણે પ્રાણનાશક થાય છે એ જ પ્રમાણે ઉત્સૂત્રમિશ્રિત ધર્મવચનો પણ કશાણનો વિશ્વસ કરે છે.

પયોઽપિ વિપસમ્પુકં, હરત્યાયુર્વિનિશ્ચિતમ્ ।
તદ્દેવ વચઃ સૂત્રવિષદં દ્વન્તિ એયસમ્ ॥ ૧ ॥

લેખક-આચાર્ય શ્રી વિજયકન્થસૂરિય મહારાજ

અણાની જનતાને આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન કરી આકર્ષણ કરે તેવા રૂપ-વય-કળા તથા ધનસંપત્તિવાળા

નો દનેહ મેળવીને જનતાને દેખાડવાને માનવી નેટલો ઉઘમી અને ઉત્સાહી રહે છે તેટલો જ જપ, તપ તથા સંયમ આદિથી પવિત્ર બનેલા પુરુષનો રાગી બની તેમની આચરણ આદરીને જનતાને દેખાડવાને નિરુત્સાહી તથા નિરુદ્ધમી બને છે એ જ તેની મૂઢતા સૂચવે છે. સંસાર એક પ્રકારનું મ્યુઝીયમ છે. તેમાંની વૈષયિક વસ્તુઓના તમે દ્રષ્ટા છો. પણ લોકતા નથી; કારણ કે તે તમારી વસ્તુ નથી છતાં મમતા કરીને લોકતા થવાનું સાહસ કરશો તો તમે કુદરતના અપરાધી બનવાની સજાનું પાત્ર બનશો.

રાગવાળી વસ્તુઓનો નિરંતર સંયોગ બન્યો રહેતો નથી તોયે મનોવૃત્તિમાં આલેખાયલી તેની આકૃતિને ઉપયોગમાં લઇને માનવી સંતોષ માને છે.

ધૃમ્ના રાગથી હૃદયદાહ થતો હોય, બીજાની નિંદા તથા માઠા ચિંતવનથી માથું ચઢી જતું હોય, કામવાસનાથી તાણ આવતી હોય, ક્ષાયથી મૃગિવાયુનો પ્રકોપ થતો હોય તો વીતરાગ પ્રભુના વચનરૂપ ઔષધનું સેવન કરશો તો જલદી આરામ થઇ જશે અને ભાવ રાગોથી સુક્ત થઇને શાશ્વતી આરોગ્યતા મેળવશો.

અશુભ વિચારોની આંકડી આવે ત્યારે જ્ઞાની પુરુષોના વચનની ડ્રાડી લેશો એટલે ચૂંક આવતી તરત અટકી જશે.

ઉત્તમ પુરુષોના વાણી-વિચાર તથા વર્તનરૂપ ઔષધને વાપરીને નીરાગી બનવા તરફ લક્ષ આપશો; કારણ કે જીવન નીરાગી બનાવ્યા સિવાય આત્માનો ભાવરોગ મટશે નહિં.

સાદાઇ અને સત્યતા જીવનમાંથી શોક-સંતાપ-ભય તથા કલેશોનો કચરો કાઢી નાંખીને તેને સ્વચ્છ બનાવે છે.

અવળે માર્ગે ચઢી જઇને આયડતા અણ-ભણને સન્માર્ગે બતાવી સુખી કરવાની સંદ-બુદ્ધિ હોય તો નિમસ્વાર્થ વૃત્તિથી અનુભવ-ગમ્ય સાચું અને સાદું બોલીને સ્વ-પરતું હિત સાધો; પણ માત્ર બોલેલું સાંભળીને કે લખેલું વાંચીને મિથ્યાભિમાન પોષવાને ન સમ-ભાય તેવી ચળદાઈગ્રસ્તવાળી ભાષા બોલીને કે લખીને કુલાશો તો અસત્ય પુરુષોના માર્ગને આવકારીને શ્રેયનો માર્ગ ચૂકી જશો.

વર્તન સિવાયના વાણીવિલાસથી કોઇની પણ આત્મશુદ્ધિ થઇ શકતી નથી, પણ દુઃસ્વાર્થસિદ્ધિ થઇ શકે છે.

પોતે આદરીને અનુભવ મેળવ્યા સિવાય બુદ્ધિથી વસ્તુને વલોવી શકે પણ સાચા તત્ત્વરૂપ માખણને કાઢી શકતા નથી, પરંતુ દ્વંધ ઉપર વળેલા શીશુના જેવા તત્ત્વજ્ઞાસીને જ માખણ કહીને અણસમજીને સંતોષે છે.

આત્મવિકાસની હુમ્મલાવાળો કોઇની પણ વાગ્જીવનમાં ફસાતો નથી, પણ સદાચારી સરજ આત્માનો દાસ બને છે. વિલાસી પોતાના વિચારોને સમજીને કરનારના અસફર્તનની ઉપેક્ષા કરીને કેવળ તેના વચનોનો અનાદર કરી તેનું બહુમાન બાળવે છે અને તેની વાસનાઓને પોષે છે.

વિલાસના તાંતણાથી વણાયેલું જીવન-દોરડું આત્માને ભવના કૂવામાંથી બહાર કાઢી શકતું નથી.

ઘણાખરા માનવી પોતે આદરેલી અવળી પ્રવૃત્તિને પણ યથાર્થપણાનું પ્રોત્સાહન મેળવવા પોતે માનેલા પ્રવીણ માણસો પાસેથી સમર્પિત મેળવીને સંતોષ માને છે.

સ્વાર્થના અંગે માનવીને અહિતકારી પણ ગમતું કહેવામાં શરૂતા સચવાય છે. અને નિ-

ગાથા-૫.

દિશી દેખાડીરે શાસ્ત્ર સર્વી રહે, ન લહે અગોચર વાત;
કારણ સાધક બાધક રહિત જે, અનુભવ મિત વિખ્યાત
(૫) વીર.

ભાવાર્થ:—સર્વ શાસ્ત્રો દિશા દેખાડીને જ રહે છે—અટકે છે કે ભુઓ આ ક્લાણો મારે છે. તે માર્ગે ચાલ્યા જાઓ—આમ સામાન્યથી માર્ગદર્શન—દિશા દર્શન પૂરતો શાસ્ત્રનો ઉપકાર જરૂર છે અને તે અમને પરમ માન્ય છે. પણ તે શાસ્ત્ર પણ વચન અગોચર વાત સખી શક્તા નથી—ખામી શક્તા નથી—કહી શકતા નથી; પણ આ બાબતમાં અનુભવની રિયલિટી બુદ્ધા પ્રકારની છે કારણકે અનુભવને અગોચર કંઈ છે જ નહિ. આ મિત્ર તો એવો સમર્થ છે—જાણે છે—કાબેલ છે કે મને ત્યાં પહોંચી આવે, એટલે તેને પ્રતિબંધક એવું કંઈ બાધક કારણ નથી. આવો બાધક રહિત—કાર્યસાધક—અનુભવ મિત્ર વિખ્યાત છે—અસિદ્ધ છે.

આ અનુભવ મિત્રને બાધક રહિત કાર્યસાધક કહી, કારણ કે જ્યાં પરાવર્ણન હોય ત્યાં બાધક પણ હોય પણ આત્માનુભવથી જ જ્યાં આગળ ધપવાનું છે ત્યાં પરાવર્ણન નથી એટલે બાધકપણું નથી અને સ્વાવર્ણન જ છે એટલે સાધકપણું છે. અત્રે તો ષટકારક આત્માર્ણવ જ છે. કર્તા આત્મા, કર્મ આત્મા, કરણ આત્મા, સંપ્રદાન આત્મા, અપાદાન આત્મા, અને અધિકરણ આત્મા.

“આત્મા આત્માને આત્મા આત્મને આત્મના
આત્મનિ જાનાતિ, અનુભવતિ ચેતયતિ”

આત્મા આત્માને આત્માથી આત્માઅર્થે આત્મા-યથી આત્માના જાણે છે, અનુભવે છે—ચેતે છે.

સાધક કારક ષટક કરે ગુણ સાધના રે;
તેદિજ શુદ્ધ સ્વરૂપ સાથે નિરોબાધના રે.

(શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીત મલ્લીનાય સ્તવન)

ગાથા-૬.

અહો અતુરાર્થ રે અનુભવ મિત્રની,
અહો તસ પ્રીત પ્રતીત;

અંતરંગમી સ્વામી સમીપ તે;

રાખી મિત્ર રૂ' રીત. (૬) વીર.

ભાવાર્થ:—અહો! આ અનુભવ મિત્રની, સખાની અતુરાર્થ! અહો તેની પ્રીતની પ્રતીત! અંતરંગમી સ્વામી સમીપ તેણે મિત્ર જેવી જ રીત રાખી

આ અનુભવ મિત્ર મહાકુશળ-અપરાધ મિત્ર છે અને તેની પ્રીતિ પણ અરેખરી છે. તેની પ્રગટ પ્રતીતિ—આમી બીપજ છે, કારણકે અંતર્યામી સ્વામી સમીપે પહોંચી તેમની સાથે તેણે મિલાપ કરાવી આપી મિત્રની રીત રાખી છે. મિત્રનું આચરણ કરી દેખાડી મિત્રધર્મ બજાવે છે. લોકવ્યવહારમાં પણ પ્રેમી ને પ્રિય જનનો મિલાપ કરાવી આપે તેણે મિત્ર ધર્મ બજાવે છે એમ કહેવાય છે તેમ અમે “આનંદધનની શુદ્ધ ચેતનાએ પ્રભુને પ્રિયતમ કરી માન્યા છે ને પ્રિયતમને મેલાપ કરાવી આપનાર બનેની સંધિ જોડાણ કરાવી આપનાર અનુભવ મિત્ર છે એટલે તેના મોટેના આ પ્રશસેદ્ધિગાર અત્યંત સમુચિત છે—રૂપક દ્વાર કરીને વિચારીએ તો વિશિષ્ટ આત્માનુભવ રૂપ સામર્થ્ય યોગથી આત્મા પરમાત્મા સાથે એકત્વ અનુભવે છે, પરમાત્મ-પદને પામે છે.

ગાથા-૭.

અનુભવ સંગે રે રંગે પ્રભુ મળ્યા,

સફળ ફળ્યા સર્વિ કાળ;

નિજપદ સંપદ જે તે અનુભવે.

આનંદધન મહારાજ (૭) વીર.

ભાવાર્થ:—આમ અનુભવના સંગઘડી-તન્મય-તારૂપ—આત્મોલ્લાસમય રંગમાં-રંગમહેશમાં અથવા દૃઢ બાવ-રંગે કરીને પ્રભુરૂપ પ્રિયતમનું મિલન થયું, પ્રભુ મળ્યા એટલે શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપના જોગ-રમણરૂપ સર્વ કાળ સફળ ફળ્યા કૃતકૃત્યપણું થયું એટલે પછી આનંદધન મહારાજ નિજ પદની, શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપની જે સંપદ છે તે અનુભવે છે—સ્વસ્વરૂપમાં રમણ વિલાસ કરી રહ્યા છે. શાંતિ.

વર્તમાન સમાચાર.

મુનિરાજ શ્રી ભદ્રંકરવિજયજી પોતાના શિષ્ય મંડળ સાથે અત્રે મારવાડીના વડે બિરાજે છે.

x

મહારાજશ્રીના શિષ્યો તેમજ આવક સમુદાયના વર્ષોત્પન્ના પારણાં અક્ષય તુતીયાના રાજ ધામધૂમ-પૂર્વક થયા હતાં.

x

વર્ષોત્પન્ને અંગે શેઠ ભોગીલાલ મગનલાલભાઈ, શા નેચંદ છગનલાલ, વેરા મૂળચંદ ગોરધન તથા શા ખીમચંદ છગનલાલ વગેરે તરફથી અત્રેના મોટા દેરાસરમાં અઠ્યાષ મહોત્સવ કરવામાં આવ્યો હતો.

x

અત્રેની મહાલક્ષ્મી મીલસ લી. ના વડા મેનેજર શેઠ શ્રી રમણીકલાલ ભોગીલાલભાઈ તરફથી પાંચ વર્ષમાં રૂપિયા એક લાખ મળૂર કદવાણ કેન્દ્રની ચોજનામાં વાપરવાનું નક્કી કર્યું છે. આ કેન્દ્રના મકાનનું ખાતમુહૂર્ત ગોહેલવાડ વિભાગના કલેક્ટર શ્રી નાદવજી મોદીના હસ્તે કરવામાં આવ્યું હતું.

x

વડોદરા સંસ્કૃતિરક્ષક સાહિત્ય મંડળના સ્થાપક સાહિત્યકાર ડૉ. ત્રિભોવનદાસ દહેરચંદભાઈએ ૭૦ વર્ષની વૃદ્ધવયે વર્ષોત્પન્ની તપસ્યા નિર્વિઘ્નપણે પૂરી કરી છે અને કાવિ ગંધાર પ્રાચીનતીર્થ ધામે વૈશાક શુદિ ત્રીજના રાજ પારણાં કર્યું હતું. તેઓ સુખશાતામાં છે.

જયન્તિ.

શ્રી આત્મારામજી મહારાજની જન્મ

પરમપૂજ્ય ગુરુદેવ, પ્રાતઃસ્મરણીય શ્રી વિજયા-નંદ સૂરીશ્વરજી (આત્મારામજી) મહારાજની જન્મ જયન્તિ ચૈત્ર શુદિ ૧ વાર શનિવારના રાજ

રાખેતા મુજબ આ સભા તરફથી શ્રી સિદ્ધાચળજી તીર્થ ઉપર ખૂબ ઉત્સાહપૂર્વક ધામધૂમથી ઊજવવામાં આવી હતી.

આ પ્રસંગે આત્માનંદ સભાના હોદ્દેદારો, કાર્ય-વાહક સમિતિના સભાસભો, ગુરુદેવના વખાણુનારાઓ તથા સ્ટાફના માણસો પાલીતાણાખાતે સારી સંખ્યામાં ઉપસ્થિત થયા હતા. આ દિવસે યજુર્જય-ગિરિ ઉપર આદીશ્વર ભગવાનની મોટી ટૂંકમાં ન્યાં આગળ ગુરુદેવની મૂર્તિ બિરાજમાન છે ત્યાં યથાવિધિ પૂજા તથા આંગીથી ગુરુકાર્તિક કરવામાં આવી હતી.

બપોરે ત્રણને શુભારે હાજર રહેલા બધુઓનું પ્રીતિભોજનથી સ્વામીવાત્સલ્ય કરવામાં આવ્યું હતું. સાં ગુરુદેવની જય ન્તા જયધોષો વગેરે જૂઠા પઠા હતા.

વિહાર સમાચાર.

પંજાબકેશરી આચાર્યવર્ધ શ્રીમદ્ વિનયવલ્લભ અચ્યુરજી મહારાજ પોતાના શિષ્ય મંડળ સાથે અમૃતસરથી વિહાર કરીને ગામે ગામ ઉપદેશ કરતા ઉદયસર થઈને બિકાનેરની બહાર સોહનકોટી પધાર્યા હતા. અહિંયા ચૈત્ર શુદિ એકમના રાજ સ્વ. ૧૦૦૮ શ્રીમદ્ વિનયાનંદસૂરીશ્વરજી મહારાજની જન્મ જયન્તિ, પૂજા તથા ભક્તિભાવપૂર્વક ઊજવવામાં આવી હતી.

બિકાનેરમાં આચાર્યમહારાજની મુનિમંડળ સાથે બારે ધામધૂમપૂર્વક પધરામણી થઈ હતી જે વખતે સામૈયામાં બધા ગચ્છના નરનારીયો ઉપસ્થિત થયા હતા. શ્રીમાન દિવાન સાહેબના પ્રમુખપણા હેઠળ મહાવીર જયન્તિ ઊજવવામાં આવી હતી. ત્રણે દિરકાના આવકો ઉપરાંત અધિકારી વર્ગ ઉપ-સ્થિત થયો હતો.

સ્વીકાર-સમાલોચના

ઈન્દુદત્ત (લખ્ણકાવ્યમ્)

ઉપા. શ્રી વિનયવિનય ગણિવરે રચેલ આ ખંડકાવ્ય પર સુંદર ટીકા રચી શ્રી શ્રદ્ધિ-નેમિ-અમૃત મંથમાળાનું આ આઠમું પુસ્તક બહાર પડ્યું છે. આ કાવ્ય પર ટીકા રચી મુનિમહારાજ શ્રી ધુરંધર-વિનયજી મહારાજે વિસ્તારથી પરિચય કરાવ્યો છે અને “પ્રકાશ” નામની વિદ્વાતાપૂર્ણ ટીકા રચી છે તે વાંચવાથી વાંચકોને પુસ્તકની ખૂબી અને મહત્તા સમજાશે. ૧૫૮ પાનાના પાંચ બાંધણી, સુંદર છપાઈ તથા બાવવાહી અને આકર્ષક કોલેટ સાથેના આ પુસ્તકની કિંમત રૂપિયા બે છે. કાવ્યરસિક વિદ્વાનો આ ખંડકાવ્યનો આસ્વાદ કરે અને ઉત્પત્તિ સાધે એ જ પ્રકાશનો હેતુ છે. પ્રાસિરધાન-શ્યા બાલુભાઈ રૂઝનાથ, જમાદારની શેરી, લાવનગર.

નિહનવાદ—

ઉપલી મંથમાળાનું આ દસમું પુસ્તક છે. મુનિ-રાજ શ્રી ધુરંધરવિનયજી મહારાજે રાચક શૈલીથી લખ્યું છે. આ નિહનવાદ લેખરૂપે ઢુકડે ઢુકડે “જૈન સત્ય પ્રકાશ” માસિકમાં પૂર્વે પ્રગટ થયો હતો, તે આજે પુસ્તકરૂપે પ્રગટ થાય છે. આ નિહનવાદ દર્શન-જગતના સામાન્ય બહારવટીઓ જોય છે. તેઓ માર્ગભૂલેલા પ્રવાસીઓની સામે લાલ જત્નો કરી રાખીને તેમને માર્ગદર્શન કરાવે છે. પાંચ બાંધણી, સુંદર છપાઈ સાથેના ૨૨૮ પાનાના આ પુસ્તકની કિંમત ત્રણ રૂપિયા છે. લાવનગરનિવાસી શેઠશ્રી નયુભાઈ દેવચંદ તરફથી તે બેટ અપાય છે. તેમાં શ્રી નયુભાઈનો ફોટો ત્રણ થયો છે. ઉદાર દિલના આ સંજ્ઞન પોતાની સક્રમણનો ઉપયોગ જ્ઞાનપ્રચારના કાર્યમાં વધુ ને વધુ કરતા રહે એ જ અમારી બાવના છે.

શ્રી.તત્ત્વાર્થાધિગમ સૂત્રમ્—

ઉપલી મંથમાળાનું આ પાંચમું પુસ્તક છે. સૂત્રકાર શ્રી ઉમાસ્વાતિજીના આ સૂત્રનો અનુવાદ

આચાર્યમહારાજ શ્રી વિજયામૃતચરિત્ર મહારાજના શિષ્યરાત મુનિ શ્રી રામવિનયજી મહારાજે કર્યો છે. વિવેચનકાર બ્રીયુલ ગાંધી ચીમનકાલ દલસુખભાઈ B. Coom છે અને પ્રકાશક શ્રી જૈન સાહિત્ય વર્ધક સભા છે સુંદર છપાઈ, પાંચ બાંધણી, ૨૭૫ પાનાનું આ પુસ્તક જિજ્ઞાસુ અને મુમુક્ષુગણને અર્પણ કરવામાં આવ્યું છે. તેની કિંમત રૂપિયા ત્રણ છે. જૈન ધર્મ સંપ્રદાય માહિતી મેળવવા હ્રમ્મતા જૈન જૈનેતરોને આ પુસ્તક વાંચવાની ભલામણ કરી શકાય. જૈન સાહિત્યમાં આ પ્રકારના સારો ઉમેરો કરે છે. પ્રાસિરધાન-શ્યા બાલુભાઈ રૂઝનાથ, જમાદારની શેરી, લાવનગર.

તપ વિધિ સંમહ—

શ્રી વિજમદાનસૂરીશ્વર જૈન મંથમાળા (ગાંધી-પુરા-સુરત) તરફથી આ પુસ્તિકા બહાર પાડવામાં આવી છે. તેમાં નવપદ, વીસ સ્થાનક, અધ્યયનિધિ તપ વિધિ સહિત, સનાતન પૂજનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. વિધિ સહિત ઓળી કરનાર બંધુઓ અને જોનેરા માટે આ ઉપયોગી છે. પોસ્ટેજ સાથે સાત આનામાં મળે છે.

ગાંધી ગુણ ગીતાંજલો—

આ પુસ્તિકા મુનિમહારાજ શ્રી ન્યાયવિનયજી (મહાલક્ષ્મી માતાનો પાટો-પાટણ ગુજરાત) એ પ્રગટ કરી છે. તેમાં વિદ્વાન મુનિરાજે ગાંધીજીના ગુણો ૧૮ સ્તોકોમાં ગુણોને તેમાં ત્રણ કર્યા છે. શ્રીમદ્ જિનવશસૂરીશ્વરજી મહારાજ સાહેબની જીવનગાથા.

શ્રી ખરતરગજીના ઉપલા આચાર્ય મહારાજની જીવનગાથા શ્રી ગુલામ મુનિએ રાચક ભાષામાં લખી છે. તેના સંસ્કારક શ્રી પુલકંદ હરીચંદ દોશી મહુવાકર છે; ન્યારે પ્રકાશક ઝવેરી ઝવેરચંદ કેસરી-ચંદ, (શ્રી મહાવીર જૈન મંદિર પાલકુની-મુખાર્ષ) છે. આ પુસ્તક બોધકદાય હોવા ઉપરાંત સુવાચ્ય છે સદૃશ્ય મહુવાચ્ય ઉપલા ઠેકાણેથી સો કાંપને વિના મુલ્યે મળી શકશે.

સંસ્કૃતિનો સંદેશ અને બીજાં લેખો.

શ્રી લોકકંથાણ મંથમાળાનો ૯૦ પાનાનો

વાંચવા લાયક વિવિધ લેખો સાથેના આ પહેલો ગ્રંથોં છે. લેખક મુનિરાજ શ્રી કનકવિજયજી મહારાજ છે. પ્રકાશક શ્રી કલ્યાણ પ્રકાશન મંદિર (પાલી-તાણુ-કાઠીયાવાડ) છે. આ અકની કિંમત બાર આના છે.

દેવવંદનમાલા. (વિધિ સહિત)

લગભગ ૨૬૦ પાનાનું પાકી બાંધણી, સુંદર છપાઈ સાથેનું આ પુસ્તક શ્રી જસવંતલાલ ચિર-ધરલાલ શાહ (રૂપાસુરચંદની પોળ-અમદાવાદ) તરફથી મળ્યું છે. તેમાં વિદ્વાન આચાર્યો, પદ્ધિતો વગેરેના રચેલા દેવવંદનો, મૌન એકાદશીનું દોહસો કલ્યાણકતું ગણણું તેમજ ચૈત્રી પૂનમની કથા વગેરેના સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. અઢી રૂપિયાની કિંમતનું આ પુસ્તક ભાવિક જૈન ભાઈ જીનેનોને ઉપયોગી થઈ પડે એવું છે.

નમસ્કાર મહામંત્ર.

શ્રી વિજયકમળસરીશ્વરજી ગ્રંથમાળાનો આ નવમો મણકો છે, જે વિદ્વાન મુનિરાજ શ્રી લદ્દકર-વિજયજી મહારાજે પોતાની લાક્ષણિક શૈલીથી લખ્યો છે અને શ્રી કેશર્યાદ જૈન જ્ઞાનમંદિર (નગીનભાઈ હોલ-પાટણ) તરફથી પ્રગટ કરવામાં આવ્યો છે. આ બીજી આવૃત્તિ છે. તે અઢી રૂપિયામાં પ્રકાશક પાસેથી મળી શકે છે. નવકાર મંત્રને ચોદ પૂર્વના સારરૂપ માનવામાં આવે છે. વિદ્વાન મુનિરાજે નમસ્કાર મંત્રનો મહિમા કથાઓ, સ્તોત્રો અને સજ્જાપ, ગીતો અને સ્તવનોવડે સમજાવવા કોશીશ કરી છે. નવકાર મંત્ર સર્વ પાપનો નાશ કરનાર છે, સર્વ મંગલોમાં મંગળરૂપ છે. સારા કાગળો પર છપાયેલ પાકી બાંધણી સાથેનું ૪૮૬ પાનાનું આ પુસ્તક દરેક જૈને વાંચીને ધરમાં વસાવવું જેવું છે. જે વખતે જૈન યુવકો નારિતકયાદ તરફ ધસકાતા જાય છે તે વખતે મંત્રાધિરાજ નવકાર મંત્રનું રહસ્ય સમજાવવું આ પુસ્તક આવકારદાયક છે.

શ્રી સિદ્ધહેમદીપિકા-પ્રકાશ: II (ભાગ બીજો)

મૂળ ગ્રંથ સૂત્રના કર્તા કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રી હેમ-રણ યજુ છે. તેના “ બિદ્યા ” પ્રકરણમાં મુનિએ કેવા આહાર લેવો-કેવો ન લેવો એ ગ્રંથમાં

ચંદ્રસૂરિ લગવાન છે. તેના પરથી બાકરણના પિપા-સુઓ સરળતાથી સમજી શકે તેવું ગુજરાતી ભાષાંતર વિદ્વાન મુનિરાજ શ્રી મહિમાપ્રભાવિજયજી મહારાજે કર્યું છે. આ પુસ્તક આજે બીજા ભાગરૂપે બહાર પડે છે. ૧૪૮ પાનાનું ખીરસામાં રહી શકે એવું આ પુસ્તક રૂ. ૧-૧૨-૦માં શ્રી વિજયનેમિસૂરિ જ્ઞાન-શાળા (પાંજરાપોળ-અમદાવાદ) માંથી મળી શકે છે.

મહાનીરસ્તવામીના આચાર્યમ્—

(શ્રી આચારંગસૂત્રનો હાયાનુવાદ)

કાચી બાંધણી સાથેના ૧૮૦ પાનાના આ પુસ્તકના સંપાદક શ્રી ગોપાલદાસ જ્વાભાઈ પટેલ છે અને શ્રી જૈન સાહિત્ય પ્રકાશન સમિતિ (ડૉ. ગુજરાત વિદ્યાપીઠ-અમદાવાદ) એ તેનું પ્રકાશન કર્યું છે. હમણાં આ પુસ્તક સુધારેલીવધારેલી બીજી આવૃત્તિરૂપે બહાર પડે છે. જૈનોના બાર અંગમાં આચારંગ સૂત્ર સૌથી પહેલું અને અગત્યનું ગણાય છે. તે જૈનોના તમામ શાસ્ત્રોના સારરૂપ છે. આ પુસ્તક એ સૂત્રના હાયાનુવાદરૂપે છે. તે બે ખંડમાં લેખકે કેટલુંક નિદાત્મક લખાણ પ્રગટ કર્યું છે. આ પુસ્તકની બ્યારે પ્રથમ આવૃત્તિ બહાર પડી હતી ત્યારે તેની સામે જૈન સમાજમાં ભારે ખળભળાટ મચ્યો હતો અને “ જૈન સાય પ્રકાશ ” માસિકમાં વિદ્વાન જૈનાચાર્યો તથા મુનિરાજોએ વિસ્તારપૂર્વક સચોટ રદીઓ આપ્યો હતો અને વનરપતિ તથા ડળના ગર્જને બદલે લેખકે માંસ અને મેત્સ્ય જેવે નિંદનીય અર્થ કરીને જૈન મુનિઓની ખરેખર કરી છે. લેખકે બીજી આવૃત્તિમાં ઘટતો ફેરફાર કર્યો હોત તો જૈન સમાજને તેમણે ન્યાય કર્યો કહેવાત પુસ્તકની કિંમત ૧-૧૨-૦ છે.

શ્રી નમસ્કાર મહાત્મ્યમ્

આ ગ્રંથ એક વાર અગાઉ છપાઈ ગયો છે. પૂ. મુનિરાજ શ્રી લદ્દકરવિજયજી મહારાજના સદુપદેશથી આર હસ્તલિખિત પ્રતિજ્ઞોના આધારે મુનિરાજ શ્રી કાન્તિવિજયજી મહારાજે સંપાદિત કરેલ છે અને કેશર્યાદ જૈન જ્ઞાનમંદિર (નગીનભાઈ હોલ પાટણ-ગુજરાત) તરફથી પ્રગટ કરવામાં આવ્યો છે. તેનું મૂલ્ય આના દસ છે.

ત્યજેવમાં રસ ધરાવનાર આમજનતાને પણ રસપ્રદ બનશે. આ મામિકમાં આવતી લેખમાળા અને વિશિષ્ટ સંશોધન અને સંપાદનને લગતા સર્વ વિભાગ શાન્તમૂર્તિ આચાર્ય ભગવાન શ્રી સિદ્ધિસુધિધરજીના વિદ્વાન શિષ્ય આચાર્યશ્રી નિજયમેધસૂરીશ્વરજીના મહાર્જીના શિષ્ય શ્રી જીવનવિજયજીના વિદ્વાન શિષ્ય મુનિવરશ્રી જીવનવિજયજી મહારાજે આ સલા ઉપર કૃપા કરી તે બાર સ્વીકારી લીધો છે. આ અંકમાં તેમજ હવે પછીના માસિકમાં તે મારેના લેખો આવે તે વાંચવા જેનું જીજ્ઞાસુ બહેનને નમ્ર સુચના છે. જેમ અને તેમ વેળાસર આમારા તરફથી છાપવાનું કામ સર કરશે.

૨ શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુ ચરિત્ર. (છપાય છે.)

શ્રીમાન દેવગદાચાર્યકૃત ૧૧૦૦૦ હમર શ્લોકપ્રમાણ, પ્રાકૃત ભાષામાં બારમા સૈકામાં રચેલો તેનું આ ભાષાંતર છપાય છે. આ ચરિત્ર અધર્મી આચાર્ય મહારાજની વિદ્વાતપૂર્ણ સુદર, અનુપમ, અશ્લોકિક રચના છે. આટલો મોટો શ્રી પાર્શ્વનાથ ચરિત્ર ગ્રંથ બીજો નથી. તેમ આવી મહત્વપૂર્ણ ચરિત્ર રચના બાબેજી બીજા ગ્રંથમાં હશે. પ્રભુના ભવેના વિરતૂત વર્ણન સાથે, પ્રભુના દશ ગણધરાના પૂર્વભવેના ચરિત્રો સાથે આપવામાં આવેલ છે. સાથે અનેક અંતર્ગત કથાઓ અને ઘણા બધાવા યોગ્ય વિવિધ વિષયો પણ આપેલા છે. આ એક અપૂર્વ કૃતિ છે. ૬૫ ફર્મ સાકા પાંચસેક પૃષ્ઠ, અને આકર્ષક અનેક રંગીન ચિત્રો, મજાનુ બાઇન્ડિંગ તૈયાર કરવામાં આવશે.

૩ મહાસતી શ્રી હમયતી ચરિત્ર. (છપાય છે.)

પૂર્વેના પુણ્યયોગ અને શીલનું મોહન્યે મતી શ્રી હમયતીમાં અસાધારણ હતું એમ આ ચરિત્રને લગતા ઘણા ગ્રંથો જોવાથી જણાય છે. મહાસતી હમયતીનો અધિકાર-હમયતી ચરિત્ર, હમયતી પ્રમથ. નાનકાનાક, નળચમ્પુ, નળચરિત્ર, નળદમયતી ચરિત્ર, નળવિલાસ નાટક, નળાવન મહાકાવ્ય, વગેરે શ્રી જોવામાંના તેમજ જેનેતર વિદ્વાનો કૃતિમાં જોવામાં આવે છે. તેમજ ત્રિપથિ-શાકાપુરુષ ચરિત્ર, વસુદેવદિંડી, પાંડવચરિત્ર, કુમારપાળ પ્રતિબોધ, સંધપતિચરિત્ર, વગેરે ગ્રંથોમાં પણ સંક્ષિપ્તમાં આ વૃત્તાંત છે; તે સર્વેના કરતા શ્રી નળાવન મહાકાવ્ય ગ્રંથ જેના રચયિતા વિદ્વાન પૂર્વીચાર્ય શ્રી માણિક્યદેવસુરિની કૃતિ સંસ્કૃત ભાષામાં મ. ૧૪૬૪ની સાલમાં બતાવેલ ૪૦૫૦ શ્લોક પ્રમાણમાં છે તે રચના સુદર, રસિક અને વિરતારપૂર્વક અધિકારવાળી છે, તેનો શુદ્ધ અને મન બાધામાં અનુવાદ કરાવી આમારા તરફથી પ્રકાશનનું કાર્ય શરૂ કરેલ છે. આ ગ્રંથમાં અન્ય રચયિતા લખેને સતી હમયતીનો પૂર્વ અને પછીના ભવનું સંક્ષિપ્ત વર્ણન આપવામાં આવશે. આ અનુપમ રચનામાં મહાસતી હમયતીના અમાધારણ શીલ મહાકાવ્યના પ્રભાવવડેના અધર્મકાંક અનેક પ્રસંગો, વર્ણનો આવેલ છે, સાથે નળરાજ્ય પ્રત્યે અપૂર્વ પતીમકિત, સતી હમયતી સાસરે સીધાવતો માળાષે આપેલી સોનેરી શિખામણો, જુગારથી થતી ખાનોખરાખી, ધૂત જનની મૂર્તતા, પ્રતિજ્ઞાપાલન, હમયતીના ધર્મો, રાજાનીતિ, વન નિવાસના વખતે, આવતા સુખ દુઃખો વખતે ધીરજ, શાંતિ અને અનુભવ મેળવવાના ભાવમરીતો નોંધે, તેમજ પુણ્યશ્લોક નળરાજ્યના પૂર્વેના અસાધારણ મોટા પુણ્યપદના યોગે તેજ ભવમાં તેમના મોહાત્મ્ય, મદિમા, તેમના નામ સ્મરણથી મનુષ્યને થતા લાભો વગેરેનું અદ્ભુત પડેન પાડેન કરેલો જેનું વર્ણન આચાર્ય મહારાજે આ ગ્રંથમાં આપ્યું છે. બીજા અંતર્ગત સુબોધક કથાઓ પણ આપવામાં આવેલી છે, જેન નરરાત પરમ ધર્મ મહાજી, ઉદાર નરવીર શ્રીકૃષ્ણ મહિલાસ વનમાળીદાસે પોતાનો પ્રિય બહેન ધર્મપ્રેમી સદ્ગત સૂરજ બહેનના સ્મરણાર્થે સિરાઈ તરીકે પ્રસિદ્ધ કરેલા પોતાના એક સારી રકમ સંભાને સુકૃતની મળેલી લક્ષ્મીનું જેન સાહિત્ય સેવા માટે આપી મનુષ્ય જનમનું સાર્યક કરેલ છે.

છપાયા છે.

૪ કથારત્નકોષ અર્થ—શ્રીમાન્ દેવસદાચાર્ય મહારાજે (સંવત ૧૧૫૮ માં પ્રાકૃત ભાષામાં રચેલો છે, જેમાં સમ્યક્ત્વ આદિ તેત્રીશ સામાન્ય ગુણો અને પાંચ અણુવ્રત આદિ વિશેષ ગુણોને લગતા ૫૦ વિષયો સાથે તેની મૌલિક, સુંદર પદ્યપાઠન કરવા જેવી કથાઓ વાચકોની રસવૃત્તિ આપે. અંશ વાંચતા નિરસન કરે તેની સુંદર રચના આચાર્ય મહારાજે કરી છે. આ અંશમાં આવેલ ગુણોનું સ્વરૂપ, તેનું વિવેચન, તેને લગતા ગુણદોષો, લાભ-હાનિનું નિરૂપણ, આચાર્ય મહારાજે જેવી સુંદર પદ્ય-સંકલનારી કયું છે કે જેથી આ અંશની અનુપમ, અમૂલ્ય અપૂર્વ રચના બનેલ હોવાથી તે અપૂર્વ સાદિત્ય અંશ ગણાયો છે. આ સુંદર અંશ મૂળ અંગ્રેજી પ્રસિદ્ધ કર્યો છે, જેની મૂળ કિંમત રૂ. ૮-૮-૦ છે. જેનું આ સરલ શુદ્ધ ભાષાંતર પણ સાક્ષરવર્ષ મુનિરાજ શ્રી પુરુષવિજયજી મહારાજની દેખરેખ નીચે થયેલ છે. તે અંશના પાના શુભારે પાંચસેંદ ઉપરાંત થશે. "

(યોજનામાં)

૫ શ્રી શ્રેયાંસનાથ પ્રભુ ચરિત્ર. ૬ શ્રી સુમતિનાથ પ્રભુ ચરિત્ર ભાષાંતરે માય છે. નં. ૪-૫-૬ માં આર્થિક સહાયની અપેક્ષા છે.

દેવસી-રાહ (ખે) પ્રતિક્રમણાદિ મૂળ સૂત્રો.

સૂત્રોની સંક્ષિપ્ત સમજ સાથે.

હાલ અમારા તરફથી ઉપરોક્ત દેવસી-રાહ પ્રતિક્રમણ સૂત્રની છુક પ્રગટ કરવામાં આવે છે. નિર્નરતરી આવક-આવિકા માટેની આ આવરવક ક્રિયા હોવાથી આવી સખ્ત મોંઘવારી હોવા છતાં અમારા ઉપર ઘણી માગણી આવવાથી ઉંચા કાગળો ઉપર સુંદર મોટા ગુજરાતી ટાઇપમાં છપાવી પ્રસિદ્ધ કરેલ છે. કિંમત માત્ર રૂ. ૦-૧૦-૦ દશ આના પોરટેજ છુદ્ડ.

જૈન કન્યાશાળા, પાઠશાળાઓએ આ હાલ સત્વર લેવાની જરૂર છે. સામટી નકલ લેનાર પાર્શ્વિક સંસ્થાને યોગ્ય કમીશન આપવામાં આવશે.

શ્રીમાન્ હરિભદ્રસૂરિ વિરાચ્યત શ્રી ધર્મખિંદુ અર્થ.

(મૂળ અને મૂલ ટીકાનાં શુદ્ધ સરલ ગુજરાતી ભાષાંતર સહિત.)

આ અંશના મૂળ કર્તા મહાત્માવ શ્રી હરિભદ્રસૂરિ કે જેઓ જૈન ઇતિહાસમાં સુપ્રસિદ્ધ છે, શ્રી મહાત્માવ અંશકારે મુનિઓ અને ગૃહસ્થોના સાધારણ અને વિશેષ ધર્મો, મોક્ષનું સ્વરૂપ અને તેના અધિકારી વગેરે વિષયો બતાવવાને માટે આ ઉપયોગી અંશની યોજના કરી છે, અને તેની અંદર તેનું વિવેચન કરી સારી રીતે સમજાવ્યું છે.

આ પ્રમાણે શુદ્ધ અને યતિ ધર્મને વિસ્તારપૂર્વક પ્રતિપાદન કરનારા આ અંશ રચવામાં આવ્યો છે. જે વાચક જૈન ધર્મના આચાર, વર્તન, નીતિ, વિવેક અને વિષયના શુદ્ધ સ્વરૂપ સાથે તરવોના રહસ્યોને સારી રીતે સમજી શકે છે. મુનિ અને શુદ્ધ આ અંશને આદ્યંત વાંચે તો સ્વધર્મ-સ્વકર્તવ્યના યથાર્થ સ્વરૂપને જાણી પોતાની મનોવૃત્તિને ધર્મરૂપ કલ્પદ્રવ્યની શીતળ છાયાની આશ્રિત કરી અનુપમ આત્મદના સંપાદક બને છે.

આ અંશની આ ખીજી આવૃત્તિ છે. સુભારે ચારસેંદ પાનાના આ અંશની કિંમત માત્ર રૂ. ૨-૦-૦

શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ

卐 卐 卐

પુસ્તક ૪૫ મુ.

સંવત ૨૦૦૪.

આત્મ
સ. ૫૩

અંક ૧૧ મી.

લુહાર : ભુવેષ

વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૩-૦-૦ પોસ્ટેજ સહિત

પ્રકાશક

શ્રી વૈન આત્માનંદ સ્વામી,
લાવનધાર.

અનુક્રમણિકા.

૧	શ્રી નેમિનાથ જિન રતન	(મુનિ મહારાજ શ્રી હેમેન્દ્રસાગરજી)	૨૬૫
૨	શ્રી મહાવીરસ્વામી રતન	(મુનિશ્રી રમણિકવિજયજી મહારાજ)	૨૦૬
૩	વિજયાનંદસૂરીશ્વરજીની સ્મૃતિ	(મોહનલાલ ' શીહોરી ')	૨૦૭
૪	વિચારશ્રેણી	(આચાર્યશ્રી વિજયકરતૂરસરિજી મહારાજ)	૨૦૮
૫	યોગમીમાંસા	(સં. મુનિ યુગ્યવિજયજી (સર્વજ્ઞપાદોક))	૨૧૧
૬	સાચું ધન	(અનુ-અખ્યાસી)	૨૧૩
૭	શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુનું રતન	(ડૉ. વલ્લભદાસ નેણસીભાઈ-મોરગી)	૨૧૫
૮	આગામી સંવત્સરો આગત ખુલાસો	(સમુદ્રવિજય)	૨૧૭
૯	શુદ્ધિ પત્રક	૨૧૮
૧૦	વર્તમાન સમાચાર	(સમા)	૨૧૯
૧૧	આધુનીકયુગનાં પ્રભાવક શ્રીમદ્ આત્મારામજી મહારાજની જયંતિ...	(અમરચંદ માવજી શાહ)	૨૨૪

આ માસમાં નવા થયેલા માનવંતા લાઈફ મેમ્બર સાહેબો.

૧	શાહ મનસુખલાલ વનમણીદાસ	(૧) દ્વાદશ મેમ્બર	મુ'બદ
૧.	શાહ જૂવતરાય હીરાચંદ	,,	ભાવનગર

નમ્ર નિવેદન.

આ વર્ષે દર ઇંગ્રેજ મહિનાની પહેલી તારીખે “ આત્માનંદ પ્રકાશ ” માસિક પ્રગટ થાય છે, જેથી લેખક મુનિ મહારાજઓ તથા જૈન બંધુઓએ ઉપરોક્ત તારીખની પંદર દિવસ પહેલાં લેખો મોકલવા તરફી લેવી.

જ્યારગામથી મુનિ મહારાજ વગેરે તથા જૈન બંધુઓ તરફથી જૈન ધર્મના ગ્રંથો વેચાણ મંગાવવા અનેક પત્રો આવે છે, પરંતુ અમે અમારા છપાવેલા ગ્રંથો સિવાય બીજાના છપાવેલા કાષ્ઠપણ ગ્રંથ અમે પ્રથમથી વેચતા નથી અને તેના બીજાના ગ્રંથો પણ કાપને લઈને મોકલી શકતા નથી, જેથી અમારા તરફથી પ્રસિદ્ધ થયેલા ગ્રંથો સિવાય કાષ્ઠપણ ગ્રંથ કાષ્ઠો વેચાણ મંગાવવા પત્ર લખવો નહિ. છતાં તેમ યંશે તેના જવાબ લખવામાં આવશે નહિ.

અમારું નવું પ્રકાશન.

૧ શ્રી દ્વાદશાર નયચક્રસાર-ગ્રંથ (મૂળ ટીકા સાથે)

તાક્રિક શિરોમણિ, નયવાદપારંગતવાદિપ્રભાવક આચાર્યશ્રી મહાવાદિ, ક્ષમાશ્રમણ વિરચિત મૂળ અને ટીકાના પ્રણેતા સમર્થ તાક્રિક આચાર્યશ્રી સિંહસૂરગણિ ક્ષમાશ્રમણ એકંદરે રતપર વાઙ્મય વિષયક પાંડિત્યના ક્ષેત્રમાં કેવું વિશાલ પ્રભુત્વ ધરાવતા હતા ? તે આ અપૂર્વ ગ્રંથ બતાવે છે; તેમજ આ ગ્રંથના પ્રકાશનથી વિદ્યમાન-અવિદ્યમાન ભારતીય આર્યદાર્શનિક સાહિત્ય અને તેને લગતા ઇતિહાસ ઉપર વિશિષ્ટ પ્રકારે પ્રકાશ પાડતો આ નયનો અદ્યતન અધ્યયન અપૂર્વ ગ્રંથ છે. કે જે વિદ્વાનો, સાહિત્યક્ષેત્રમાં રસ ધરાવનાર આમજનતાને પણ રસપ્રદ બનશે. આ માસિકમાં આવતી લેખમાળા અને વિશિષ્ટ ટા. પા. ૩

શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ.

... પ્રકાશક:—શ્રી જૈન આત્માનંદ સમાજ—ભાવનગર ...

વીર સં. ૨૪૭૪.

જ્યેષ્ઠ

પુસ્તક ૪૫ મું.

વિક્રમ સં. ૨૦૦૪.

:: તા. ૧ લી વૃત્તિ ૧૯૪૮ ::

અંક ૧૧ મા

શ્રી નેમિનાથ જિન સ્તવન.

(૩મજુમ બરસે જાણવા.....)

શ્યામ મેઘ સમ નાવલીયા ! ખ્યાસી મથૂરી સમ હું,
નેમિનાથ ! આવો, આવો, નેમિનાથ ! આવો—ટેક.

હરણાને ઉગાર્યા ધારી ત્યાં દયા, ત્યાં દયા,
કરણાણુ સાચા સ્વામી ત્યાં થયા, ત્યાં થયા,
કરણા કેરા સાગર હો, રાણુલ ત્યાંજો શાને ?

નેમિનાથ ! આવો, આવો, નેમિનાથ આવો...શ્યામ. ૧

શ્યામ વર્ણના બોલી સખીઓ સૌ હસે, સૌ હસે,
આપ તણા ગુણસાગરમાં મન ઉદ્ધસે, ઉદ્ધસે,
પાછો રથને વાળો હો, કર મારે આવો સ્વામી,
નેમિનાથ ! આવો, આવો, નેમિનાથ ! આવો...શ્યામ. ૨

રાણુલ નેમિ ચરણો ભજતાં ઉદ્ધરી, ઉદ્ધરી,
દીક્ષા ધારી અજિત પદમાં એ ઠરી, એ ઠરી,
હમેન્દ્રે એ લાવો રે, હેતે ઉદ્ધારો સ્વામી,
નેમિનાથ ! આવો, આવો, નેમિનાથ ! આવો.

સુનિ મહારાજ શ્રી હમેન્દ્રસાગરજી

श्रीविजयसेनहरि-शिष्य-विनिर्मितं

*॥ श्रीमहावीरस्वामिस्तवः ॥

संपादकः—मुनि श्री रमणिकविजयजी महाराज—(बडोदरा)

श्लोक छंद ॥

मनसि मानव ! मानवमन्दिरं, जिनवरं घर सिद्धिवधूवरम् ।
जगति यो जनताम्बुजबोधने, दिनकरो न करोति रति भवे ॥ १ ॥

भवमहोदधिकुम्भवसमुद्भवं, शिववशा वृणुते स जिनाधिपम् ।
अधरयन्तमशेषगुणार्करं, सकमलं कमलं वदनश्रिया ॥ २ ॥

नमति वीरजिनं नरधोरणी, हरिविनिर्मितजन्ममहोत्सवम् ।
पदयुगप्रणतं विदधाति नो, सकमलं कमलं स जनं जिन ! ॥ ३ ॥

सुरमणि-सुरधेनु-सुरद्रुमा, वभुरिवेप्सितवस्तुषु यज्ञसाः ।
भविमुदेऽस्तु तदीयवचश्चयः, सकमलः कमलोदसहोदरः ॥ ४ ॥

उदरगोऽपि विषादमुदौ क्रमा-दचलनाचलनात् त्रिशलां नयन् ।
त्रिदशशैलमचालयदीश्वरः, सुचरणाऽऽचरणादरसुन्दरः ॥ ५ ॥

कनकचम्पक-चारु-तनुद्युतिः, स भविनां विदधातु महोदयम् ।
हरिमुदे स्पृशति स हरिं दधत्, स्वचरणे चरणेन सुराचलम् ॥ ६ ॥

शिरसि मुष्टिहतस्त्रिदशोऽनमत्, पदयुगं प्रथमे वयसि प्रभोः ।
भवभृतामतिशायि शिवोदयं, विदधतो दधतो हरिलाञ्छनम् ॥ ७ ॥

हरिकटीविभवं हरिलाञ्छनं, हृदि बहेम जिनं हरिणाऽऽनतम् ।
कमकुशेशयषट्चरणायि-ताऽसुरवरं खरं जितपर्वदम् ॥ ८ ॥

चरमतीर्थकृतस्त्रिदिवच्युति-प्रमुखमङ्गलवासरपञ्चकम् ।
भवतु भक्तिमतां भविनां मुदे, विभवदं भवदन्तिमृगद्विषः ॥ ९ ॥

इति जिनाधिपसंस्तवनं जनः, पठति यः प्रमदाहुपवैणवम् ।
विजयसेनविनेयविनिर्मितं, सुलभते लभते सुदृशां श्रियम् ॥ १० ॥

*आ स्तव पूज्य महाराजजी श्रीमुक्तिविजयजी (मूलचंदजी) महा-
राजना छाणिना भंडारनी प्रति परधी उत्तारीने अर्हिया आप्युं छे.

વિજયાનંદસૂરીશ્વર તમને લાખખો પ્રણામ.

[સિક્કાયળનો વાસી જિનને.....રાગ]

અઢાર ખાણું વિક્રમ વરસે, ચૈતર સુદિ એકમનાં દિવસે;
થયો જન્મ સુખકાર.....તમને ૧

ગણેશ-રૂપાંદેવી જાયા, છરામાં ઉછેરી કાયા;
રહી ઘેર એસવાળ.....તમને ૨

ગંગારામ-જીવણ સહવાસે, દીક્ષા ગ્રહી હુંઢક મત પાસે;
ઉંમર વર્ષ અઢાર.....તમને ૩

હુંઢકમતમાં ગલતી દેખી, જ્ઞાનથકી સંઘળું એ પેખી;
હીંમત કરી તૈયાર.....તમને ૪

દેશ વિદેશ વિષે વિચરીને, વિવેક સુક્તિ વાદ કરીને;
સત્ય-કર્તુ સાળિત.....તમને ૫

ખુદેરાય, વૃદ્ધિ, મૂળચંદે, ગ્રહો માર્ગ એ મનથી વંદે;
સ્થિર રહ્યા શુરકોજ.....તમને ૬

૧૯૩૨ વય ચાલીસે, રાજનગરમાં શુરની પાસે;
દીક્ષા તપગચ્છ થાય.....તમને ૭

રાહુ ઘેરી છાંયા જાતા, કિરણ ચંદ્રતણાં ઉભરાતાં;
તેમ પ્રકાશ્યા આપ.....તમને ૮

ચીકાગોની ધર્મસલામાં, જાવા હોંચ ઘણી હેયામાં;
રહ્યા ધરી ઉપયોગ.....તમને ૯

સિદ્ધક્ષેત્રમાં શુરજી આવ્યા, સંઘે સૂરિપદથી ભિરદાવ્યા;
ઉંમર હવી વનદાર.....તમને ૧૦

ઓગણીસ ત્રેપન વિક્રમ વરસે, જેઠ સુદિ સાતમના દિવસે;
દેવ થયા મધરાત.....તમને ૧૧

ખાકી રહી ને ને શુરઆશા, ધરી રૂપ વહવલસૂરિ લાપા;
અમર કર્યા શુરદેવ.....તમને ૧૨

લી. મોહનલાલ 'શીહોરી'

XXXXXXX
X
' વિચારશ્રેણી '
X
XXXXXXX

લેખક-આચાર્ય શ્રી વિજયકરતૂરસુરિભ મહારાજ

(ગતાર્ક પૃષ્ઠ ૧૯૯ થી શરુ.)

મરવું તો છે જ તો પછી સમતાથી કેમ ન મરવું ? મમતાથી મરનાર કરતાં સમતાથી મરનાર ઉત્તમ આત્મા હોવાથી બંને લોકમાં સુખ-શાંતિ તથા આનંદનો લોગી બને છે.

પોતાના આત્માને ઓળખીને તેના માટે કાંઈપણ હિત ન કર્યું તો પછી હનિયાને દેખાડવા ઘણુંય કર્યું હશે તોયે તે દેહ છોડતાની સાથે જ બધુંયે અદૃશ્ય થઈ જશે.

ચારિત્ર વગરના કળાવાન-ધનવાન-વિદ્વાન કે બુદ્ધિમાન લોકહિત કરી શકતા જ નથી; કારણ કે ચારિત્રહીનની કોઈના પર અંતરમાં ઊઠી છાપ પડી શકતી નથી. ગમે તેવા માનવીને પણ બ્યારે ચારિત્રહીનતાની બખર પડશે કે તરત જ તેની મનોવૃત્તિમાં દેખાવ પૂરતા ગુણવાન માટે હલકા વિચારો આવવાથી તિરસ્કાર જ ઉત્પન્ન થશે.

કર્તવ્યોના કંગાળ કર્તવ્યપરાયણની ભૂલો કાઢી ઉપદેશ આપવા પોતાનું ડહાપણ બતાવે છે, પણ પોતે સાચું અને સારું કરી બતાવી માર્ગદર્શક બની શકતા નથી એ જ તેમની તુચ્છતા તથા અપ્રમાણિકતા બતાવી આપે છે.

મનોવૃત્તિ મળ્યા સિવાયની માયાવી મૈત્રીથી માનવી સુખ-શાંતિ મેળવી શકતો નથી.

બીજાનું અહિત કરીને પોતાની કુદ્ર વાસના પોષવાની ઇચ્છા રાખવી જ નહિ.

જાણવા માત્રથી સારા માણસને પણ તિરસ્કાર

ઉત્પન્ન થાય તેવી પોતાના મોહાને હલકો બનાવનાર ઇચ્છાઓનો કદી પણ આદર કરવો નહિ.

માનવી વધુ પડતી ન પૂરાય તેવી નકામી ઇચ્છાઓ ન રાખે તોયે શાંતિથી જીવી શકે છે.

પરની પ્રાણસંપત્તિ તથા ધનસંપત્તિ ઉપર તેના સ્વામી સિવાય કોઈનો પણ હક નથી છતાં જે તેને બળાત્કારથી પકાવી લે છે તે પ્રભુનો ગુનેગાર છે.

નીતિ તથા ધર્મના આશ્રિતને બીજાની પાસે ન્યાય ચુકાવવા જવું પડતું નથી, કારણ કે તે અપરાધોથી મુક્ત હોય છે. કુટિલતા ટાળીને જનકલ્યાણ માટે કરવામાં આવતો પ્રયાસ સફળ બની શકે છે.

જે વાસનાઓથી આત્માનું અહિત થતું હોય તેને કાઢી નાંખવા પ્રયાસ કરવો તે એક પ્રકારનો ધર્મ છે.

તુચ્છસ્વાર્થ સાધવા જનતા સંમુદ્ધ પ્રતિજ્ઞાઓ લેવામાં મહાપાપ છે; કારણ કે સ્વાર્થના અંગે પ્રતિજ્ઞાઓનો ડોળ કરવાથી જનતાને ઠગીને વિશ્વાસઘાતી બનાય છે.

પરિણામ વિચારી ગમે તે ભોગે પણ પાલન કરવાના ભાવ તથા શક્તિ હોય તો જ કોઈપણ પ્રકારની પ્રતિજ્ઞા લેવાનું સાહસ કરવું, કારણ કે આવેશમાં આવી પ્રતિજ્ઞા પળમાં લઈ શકાય છે, પણ આવેશ શમી ગયા પછી તેને પાળવામાં

ધર્મી જ સુરક્ષીઓ ઊભી થાય છે. તુરંત પ્રકૃતિનો માનવી ગમે તેટલો અવગુણી હશે તોયે શુભવાનના નજીવા હોમોને દષ્ટિ સન્મુખ રાખીને પોતાને શુભી માનશે.

જીવનપથમાં પ્રયાણ કરી રહ્યા છે. મોટે સ્થાને ઘડાડી રાખે, નહિં તો અવગે રસ્તે ચઢી જઈને હેરાન થશે.

સ્વાર્થી આશાનો અત્યંત આદર કરે છે પણ નિસ્વાર્થી તો તેની ઉપેક્ષા જ કરે છે.

લાગણી અથવા તો સ્નેહગર્ભિત સંસર્ગમાં આદર કે અનાદરની કાંઈપણ ગણતરી જ હોતી નથી; પરંતુ કેવળ સ્વાર્થ કે વ્યવહાર માત્ર જાળવવામાં આદર તથા અનાદરને ખાસ કરીને પ્રધાનતા આપવામાં આવે છે.

સ્નેહથી સામાન્ય આવકાર પણ સોનાથી વધારે કિમતી છે, ત્યારે તિરસ્કારથી આગ્રહભર્યો આદરસત્કાર કથીરથી પણ હલકો છે.

ખતતી સેવા કરી છૂટવું પણ નિષ્કારણ બીજાની પાસે સેવા કરાવવાની ઇચ્છા રાખવી નહિં.

બીજામાં દુર્ગુણો જોઈને તો કદાચ અલુગમો થાય પણ શુભ જોઈને અલુગમો થવો તે અવગુણીનું ચિન્હ છે.

કોઈપણ માનવી પોતાની ઐશ બીજાના આગળ ઉઘાડી કરવા ઇચ્છતો નથી છતાં દુનિયાના કુદ પ્રાણીઓ પોતાની તુરંત પ્રકૃતિને પોષવા બીજાની ઐશ જનતા સમક્ષ ઉઘાડીને રાજ થાય છે તે દુર્જનતાનું ચિન્હ છે.

અગ્રપણે તો દુર્ગુણોનો ખદાય વિરોધ કરે છે, છતાં વિલાસીને તો આદરપૂર્વક તેનો આશ્રય લેવો જ પડે છે.

કામ-ક્રોધ-મદ-મોહ-તિરસ્કાર-કટુ લાવણ આદિથી કંગાળ બનવું સારું છે; પણ સમતા-સંતોષ-દયા-ક્ષમા-સહાચાર આદિથી તો શ્રીમંત બનવા પ્રયાસ કરવો. પરંતુ દરિદ્રો રહેવું સારું નથી.

જડતા દાસપણામાંથી છૂટ્યા સિવાય તુરંત માનવીના દાસપણામાંથી છૂટી શકતું નથી.

પૌર્ણાસિક-ખનાવટી ધર્મ પણ સુખ અર્થાતિ ટાળી શકતું નથી, પરંતુ થોડુંક પણ આત્મિક સાચા સુખથી માનવી શાંતિ મેળવી શકે છે. માનવી પોતાના મોઢે પોતાની ગમે તેટલી પ્રથંસા કરે પણ જ્યાંસુધી લોકમાન્ય માણસોની સંમતિ ન મળે ત્યાંસુધી અપ્રમાણિક જ ગણાય છે. માનવીને પોતાની સમજણ પ્રમાણે જેની પાસેથી મનગમતું મળી જાય તો તે અવગુણી હોય તોપણ તેના શુભ ગાય છે.

કોઈપણ વસ્તુ અથવા તો વ્યક્તિનો સ્વીકાર કે તિરસ્કાર કરતાં પહેલાં માનવીએ બીજાની પસંદગી ઉપર આધાર ન રાખતાં પોતે સદ્-બુદ્ધિપૂર્વક તપાસી લેવું; નહિં તો પરિણામે ચિત્તમાં પશ્ચાત્તાપ તથા કલેશ થવાનો સંભવ રહે છે.

આત્મવિકાસ કરીને પોતાની મહત્વતા બીજાને બતાવવી તે જ ઉત્તમતા છે, પણ આત્મવિનાશ કરીને બતાવવી તે મૂર્ખતા છે. પોતાની સમજણ પ્રમાણે સમજાય તે સાચું જ હોતું નથી પણ સાચું સમજાય તે જ સાચું છે.

માન-અપમાનની માન્યતા માનવીની સમજણ ઉપર આધાર રાખે છે; કારણ કે કેટલાક અપમાનને માન સમજી રાજ થાય છે, ત્યારે કેટલાક માનને અપમાન માની ક્રોધિત થાય છે.

કોઈપણ જાણ્યા પછી માનવીને ‘મારા જેવું કોઈપણ જાણતું નથી’ એવું અભિમાન આવી જાય તો તે અજુબાજુ જ કહેવાય છે. માનવી કોઈપણ પ્રવૃત્તિમાં વળણાઈ ગયા પછી જો તે અભિમાનનો આશ્રિત બને તો સારી અને સાચી રીતે કાર્ય કરી શકતો નથી અને અનેક ભૂલોનો ભોગ બને છે.

કેટલીક વખત તો ડાહ્યા અને બુદ્ધિશાળી માણસો પણ બીજાથી કરાયેલી પોતાની ખોટી પ્રશંસા સાંભળીને રાજ થવાની ભૂલ કરી બેસે છે, છતાં તરત ભૂલ સુધારીને અલાભના ભાગી બનતા નથી.

શુભો કોઈના આપેલા મળતા નથી પણ શુભવાન-ઉત્તમ પુરુષોનું અનુકરણ કરવાથી પ્રગટ થાય છે.

માનવી પોતે અવશુષ્ણી હોવા છતાં બીજાને પૈસા આપીને પણ તેની પાસેથી શુભો ખરીદીને રાજ થાય છે.

પોતાની પ્રશંસા સાંભળવાના લોભથી માનવી અવશુષ્ણી આગળ પણ તેનાં શુભી તરીકે વખાણ કરે છે.

કોઈ પણ વસ્તુમાં પોતાના અપ્રગટ શુભો પ્રગટ થવા તે વિકાસ કહેવાય છે અને શુભોનું ઠંકાઈ જવું તે વિનાશ કહેવાય છે.

હૃદયની પવિત્રતા-સરળતા-સન્નિવૃત્તતા-સુશીલતા-સદાચાર અને નિવિહારતા આદિ શુભોને લઈને જ માનવી શુભી કહેવાય છે, પણ એનાથી વિપરીત અપવિત્રતા, કુટિલતા, દુર્જનતા, દુરાચાર અને હુદ્ડ વાસના આદિ દુર્શુભોના દાસમાં સંગીત-સાહિત્ય-વિદ્યા-વાચાળતા આદિ કળાઓ હોવા છતાં પણ તે શુભી કહેવાય નહિ પરંતુ તે હલકી કોટીનો હુદ્દાત્મા જ કહેવાય છે.

પૈસાવાળાની કદર કરનાર કરતાં શુભવાનની કદર કરનારમાં સારું હકાપણ હોય છે.

સરળ હૃદયથી વિશ્વાસ રાખી સાચું કહેનાર તથા વર્તનારને તુરંત સ્વાર્થ માટે કાવાદાવા કરી જનતામાં હલકો ચિતરનારમાં હોંશિયારી નથી પણ મૂર્ખતા તથા દુર્જનતા જ હોય છે.

પોતાની પ્રિય વસ્તુને વખોડી હલકી પાડનાર ઉપર અણગમો આવીને મન દુખાતું હોય તો બીજાની પ્રિય વસ્તુને વખોડતાં પહેલાં વિચાર કરી લેવો; કારણ કે સહુકોઈને પોતાની પ્રિય માનેલી વસ્તુની પ્રશંસા જ ગમે છે.

હુદ્ડ સ્વાર્થ સાધવા બીજાની સરળતાનો દુરુપયોગ કરનારમાં સન્નિવૃત્તતાની છાયા સરખીયે હોતી નથી.

ઉત્તમ પુરુષોના વાણી, વિચાર તથા વર્તનના અંકુશ વગરના માનવીમાં માણસાઈ ન હોવાથી ઉત્તમ જીવન બનાવી શકતો નથી. કષાય તથા વિષયથી વિકૃત થયેલી મનોવૃત્તિ અપવિત્ર કહેવાય છે.

નિઃસ્વાર્થ સ્નેહમાં જ પવિત્રતા રહેલી છે; કારણ કે સ્વાર્થગર્ભિત સ્નેહ માનસિક પવિત્રતાનો સંપૂર્ણ ખાધક છે.

નિરાગી પુરુષો સિવાય જગતમાં કોઈ પણ નિરાશ્રિત રહીને સુખશાંતિ મેળવી શકતું નથી.

જન્મથી મરણ પર્યંતના જીવનની બધીયે જરૂરિયાતો સ્વાધીનપણે પૂરી પડતી નથી. પરની જરૂરત પડે છે માટે જ માનવીઓ ઓળખાણ તથા સ્નેહને ઘણાં જ અગત્યના ગણે છે.

દુનિયામાં માણસો તો ઘણાંય નજરે પડે છે, પણ જેની આકૃતિની મનોવૃત્તિમાં છાપ પડી હોય તેની જ ઓળખાણ રહે છે.

મનગમતી વસ્તુ તથા વ્યંકિતમાં અણગમો ઉત્પન્ન કરવા કોઈ તુરંત પ્રકૃતિવાળો દુર્બુદ્ધિનો ઉપયોગ કરે તો ડાહ્યા માણસે તેનો આદર કરવો નહિ પણ અનાદર કરવો, જેથી દુર્જનોને ઉત્તેજન મળતું અટકી પડશે.

જીવનમાં સુખ-શાંતિ તથા આનંદને આશ્રય આપવા પૂરતી જ સરળતા રાખવી ઉચિત

યોગમીમાંસા

સં. મુનિ પુણ્યવિજયજી (સંવિજ્ઞા પાક્ષિક)

(ગતાંક ૫૪ ૧૭૮ થી શરૂ)

આ રીતિએ પ્રથમ કાળમાં ચિત્તથી અને શરીરથી પાપાયરણ થતું તે દૂર થઈ જ્યારે માત્ર કાયાથી જ પાપાયરણ થવા માંડ્યું અને ચિત્તથી મુક્તિની અભિલાષા તથા પાપ પ્રત્યે ધૂણા બની રહી ત્યારે પરિણામે કાયાથી પણ પાપાયરણનો નિયમ આવી બંધ એટલે ચિત્ત અને શરીર ઉભયથી પણ પાપાયરણ થાય નહિ. જે સમયે દુઃખથી ઉદ્દેગ હોતો નથી, સુખમાં રુપૃહા હોતી નથી; પણ માત્ર કર્મવિપાકના જ્ઞાનપૂર્વક સર્વત્ર રાગદ્વેષ રહિત યા તો અહંભાવ કે મમતા રહિત 'સમભાવ' વિદ્યમાન

હોય છે. આવી સ્થિતિવાળા જીવને સ્થિતમજ્જ પણ કહેવામાં આવે છે કે 'સમાહિતસત્ત્વ' પણ કહેવામાં આવે છે.

આ જીવ સમતામાં અને સ્થિરતામાં દ્રઢ બની એવો સંસ્કારથી વાસિત થાય છે કે જેથી એના પ્રભાવે વૈરિઓનું વૈર નિવૃત્તિ પામે છે; અને ક્રમશઃ એના સર્વ આવરણોનો વિલય થાય છે; તથા એને 'પરતત્ત્વ'નો સાક્ષાત્કાર થાય છે, જે સમયે એને 'કૈવલ્યમુક્તા' યા તો વિદેહી કિંવા 'જીવનમુક્તા' કહેવાય છે. એ પરતત્ત્વનો સાક્ષાત્કાર ઓપાધિક શુભાના

છે, પણ આપત્તિ-વિપત્તિ તથા અશાંતિપ્રવેશને સરળ બનાવી આપવા માટે તો સરળતાનો કિંચિત્ત માત્ર પણ આદર કરવાની જરૂર નથી.

પોતાની પ્રકૃતિને પાલવતું હોય તેવાનો જ સહવાસ કરવો, નહિ તો જીવન દુઃખ તથા કલેશમય બનશે.

જીવવાનું ક્ષેય નહીં કરીને ગહુ જ ડહાપણપૂર્વક જીવન વ્યવસ્થા ઘડી નાંખો, નહિં તો અવ્યવસ્થિત જીવનમાં સુખ-શાંતિ કે સંતોષ નહિં મેળવી શકો. તેમજ આત્મહિત પણ નહિં કરી શકો.

બીજાના અભિપ્રાયમાં લગવા પોતાનો અભિપ્રાય બદલતાં પહેલાં સદ્ગુણિ વાપરી સારી રીતે વિચારી લેવાની જરૂર છે. વૈષયિક વૃત્તિઓ યોજવાના હેતુથી પવિત્ર ધર્મશાસ્ત્રોનો ઉપયોગ કરનાર પવિત્ર પુરુષોને કલંકિત કરી

પોતાના આત્માને અધોગતિમાં હડસેલી મૂકવાનું સાહસ કરે છે.

જ્ઞાનામૃતના પિપાસુને વિષય-વિષમિશ્રિત જ્ઞાનામૃત પાવું તે આત્મઘાતી, ભાવહિંસકનું કામ છે.

જલોદર, ભગંદર, ક્ષય જેવા મહાન વ્યાધિ-યોથી પણ કષાય તથા વિષયનો વ્યાધિ ઘણો જ ભયંકર તથા હાનિકારક છે, કારણ કે જલોદર આદિ વ્યાધિયોથી તો કેવળ ક્ષણવિનંદર દેહનો નાશ થાય છે પણ કષાય-વિષયના વ્યાધિથી આત્માના જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર આદિ શુભોનો નાશ થાય છે.

ચૈતન્ય હોય કે જડ હોય, કોઈ પણ વસ્તુની ચાહના કરતાં પહેલાં સાચી રીતે બાંધી લેવું જોઈએ કે તે આત્મશુદ્ધિમાં કેટલું ઉપયોગી છે. જે તેનાથી આત્મા અશુદ્ધ-અપવિત્ર બનતો હોય તો તેવી વસ્તુની રુચીમાં જ અગ્રેય છે.

વિષયાનંતર થાય છે. મતિ, શ્રુતાદિ શુભો પણ ઔપાધિક શુભો છે. કારણ આવરણના સર્વથા વિલયજન્ય નથી; અતઃ આત્માના સ્વભાવભૂત નથી, પરંતુ ક્ષાયોપશમિક હોઈ વિભાવરૂપ છે. એથી જ એવા શુભોના વિષયાનંતર જ પરતત્વ ક્રિયા જગતનો સાક્ષાત્ આવિષ્કાર થાય છે. એ આવિષ્કારના અસ્તિત્વ કાળમાં કોઈપણ પ્રકારનું ધ્યાન હોતું નથી અને માત્ર સામયિક અંધ હોય છે; તથા જગત્ પ્રતિ સર્વથા ઉદાસીન વલણ હોય છે.

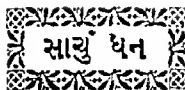
આવી ઉત્કટ દશા 'ફેલાવંચક' હવેને પ્રાપ્ત થાય છે. જ્યારે શુભ ઉપયોગપૂર્વક શુભ ક્રિયાનું દત્તચિત્તે આરાધન થાય છે ત્યારે એ ક્રિયાઓના ફળને અવંચિત કરવાની અર્થાત્ સફળ કરવાની યોગ્ય દશા પ્રાપ્ત થાય છે, જેના યોગે આત્મરમણતારૂપ શુદ્ધ ક્રિયામાં સમતા યા તો અલેહ ઉપાસનારૂપ નિવેકલ દશામય શુદ્ધ ઉપયોગદ્વારા રમણતારૂપ ફળની પ્રાપ્તિ થાય છે. ફેલાવંચક હવે જગત દશામાંથી પણ કે જે સમ્યગ્દષ્ટિ સંયમી આદિને હોય તેથી આગળ વધી માત્ર આત્માનુભવરૂપ 'ઉજાગર-દશા' ને પણ પ્રાપ્ત થઈ જાય છે. જે અનુભવ દશા માત્ર સ્વસંવેદ છે; પણ શબ્દદ્વારા વાચ્ય નથી, મનદ્વારા ગમ્ય નથી અને ચક્ષુદ્વારા દશ્ય નથી; આમ છતાં નિષેધ્ય પણ નથી જ. કારણ તે તે હવેને અનુભવ સિદ્ધિ છે. એવું પણ સંભાવત છે કે જેનું આંશિક પણ આલેખન થઈ શકે નહિ બદકે જે કલ્પનાથી પણ અકલ હોય તો પણ તરવો અનુભવથી ગમ્ય હોઈ શકે છે. એથી જ અનુભવસિદ્ધ તરવનો અપલાપ કરી શકાય નહિ.

ક્રિયા અવંચક બન્યા વિના ફેલાવંચક બની શકાતું નથી. ક્રિયા અવંચકતા એટલે કે-શાસ્ત્રાનુયાયી સદ્ગુણાદિદ્વારા શાસ્ત્રને અનુસરી દર્શિત

તરવોનો સ્વીકાર કરવો, અને સૂચિત અનુષ્ઠાનોનું યથાકાલ અને યથાશક્તિ સેવન કરવું તે છે. એ ક્રિયા અવંચકતામાં શુભસ્થાનકલેદે આરાધનાનો લેહ પણ સંભવી શકે; આમ છતાં તે હવે ધૃચ્છાયોગી તો હોય જ અને એથી જ શક્ય અનુષ્ઠાનોનો આરાધક છતાં અશક્યનો વાંચ્છુક પણ હોઈ શકે છે; છતાં વાસ્તવિક તો 'શાસ્ત્રયોગી' હવે વચનાનુષ્ઠાનનું પૂર્ણ આરાધન કરે તે જ 'ક્રિયા-અવંચકતા' છે. જેટલા જેટલા અંશમાં ક્રિયા-અવંચકતા પ્રગટ થતી જાય, તેટલા તેટલા અંશમાં જાગૃતદશા પ્રગટ થતી જાય છે.

એ જાગૃતદશા એટલે મિથ્યાદષ્ટિ હવે જે વિષયકષાયજનિત સુખસામગ્રીમાં કે સુખમાં સુખની કલ્પના અને વૈરાગ્યજનિત આત્મિક સુખમાં દુઃખની કલ્પનારૂપ સુધુષિમાં નિદ્રિત હોય તેનાથી પરાંગસુખ બની વિષયકષાયજનિત સુખમાં દુઃખની માન્યતા અને આત્મિક સુખમાં જ માત્ર સુખની માન્યતારૂપ જે 'અનિદ્રિતદશા' તે છે. વિષયકષાયજનિત સામગ્રીમાં બાહિર સુખ અને આંતરિક દુઃખ, જ્યારે વૈરાગ્યજનિત આત્મિક સુખમાં બહિર્દુઃખ પણ હોય પરંતુ આંતરિક તો સુખ જ હોય.

અર્થાત્ મિથ્યાત્વઅંધ હવેને માટે જે આંતર રકુટ પ્રકાશરૂપ ઝગઝગતો દિન હોવા છતાં નિશારૂપ હોય અને એથી જ એ પ્રકાશના વિષયમાં એ અજ્ઞાની હવેની અજ્ઞાનરૂપ 'નિદ્રા-દશા' હોય, ત્યારે તેવી સ્થિતિમાં જ હવેની પરિપૂર્ણ જાગૃતિ હોય તે 'અનિદ્રિતદશા' છે. તથા મૂઢ અજ્ઞાની હવેની વિષયકષાયજનિત સામગ્રીમાં સુખની કલ્પનારૂપ જે જાગૃતિ હોય તે જ સ્થિતિમાં જેઓનું પરમ આદાસીન્ય હોય બદકે જેઓની ઘૂણા હોય કે સર્વથા નિરપેક્ષતા હોય તે 'જાગૃતિદશા' છે.

અનુ-અધ્યાસી

ધનવાન હોવું એ એક કળા છે; અને મારી સમજ પ્રમાણે એનું રહસ્ય અકિંચન બનવામાં રહેલું છે. અકિંચન બનવાથી જ આપણે સઘળું પ્રાપ્ત કરવાના અધિકારી બનીએ છીએ.

આપણાં જીવનમાં સૌથી અધિક સુખમય અને મૂલ્યવાન એ જ ક્ષણ છે કે જ્યારે આપણે ભૌતિક જગતની માયાજાલથી આપણી જાતને તટસ્થ કરીને આત્માનુભૂતિમાં પૂર્ણ રૂપે સ્થિત થઈએ છીએ, એ ક્ષણેને પ્રાપ્ત કરવાનું સૌભાગ્ય ત્યારે જ પ્રાપ્ત થાય છે કે જ્યારે આપણે દિવ્ય સૌંદર્યની સન્મુખ થઈએ છીએ; અન્યથા નહિ. ભૌતિક જગતની સંપત્તિ એને ખરીદી શકતી નથી તેમજ સંસારની જગ્યામાં ઊંચી પદવી અથવા શક્તિ તેને પ્રાપ્ત કરાવી શકતી નથી, કેમકે તે એ જ ક્ષણ છે કે જ્યારે આત્મા જાણસુલભ સરલતાથી પોતાના પ્રિયતમ ભગવાનની અનુપમ સુંદરતાનું પૂજન કરે છે.

મનુષ્યની સુંદરતમ અર્થાત્ સર્વોત્તમ સુખમય ક્ષણ જ તેનો સૌથી વધારે મૂલ્યવાન સમય છે. માનવ અનુભૂતિની પરાકાષ્ઠા પોતાના ભાઈઓ ઉપર શાસન કરવાની અથવા સંસારના કોઈ પણ ઇચ્છિત કિંમતી લંકાર ખરીદવાની શાંતિમાં રહેલી નથી. સાચી સંપત્તિ તો આત્માની અનુભૂતિથી જ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. સુખની વ્યાવહારિક સુક્રા 'પ્રેમ છે.'

સૌથી વધારે ધનવાન એ જ છે કે જે સૌથી

વધારે આપે છે. એવું આપવાનું સાંસારિક ધનના રૂપમાં કદિ બની શકતું નથી. રૂપિયા, આના, પાઈ એ તો પ્રતીક માત્ર છે; એ સિવાય બીજું કંઈ નથી. કોઈ કોઈવાર તો એ બેટી-ચોતું પ્રતીક બની જાય છે જે આપણને સંસારમાં બાંધી રાખે છે; પરંતુ જીવનની સાચી સંપત્તિ અર્થાત્ સુખી ક્ષણોમાં તો એનો વધારે પ્રવેશ થઈ શકતો નથી.

જે સંસારમાં આપણે રહીએ છીએ, હરીએ-હરીએ છીએ તેને યથાર્થ રૂપે સમજવાનો આપણે ચતન કરવો જોઈએ. સાધારણ મનુષ્યની દૃષ્ટિ કેવળ નદી ધનારી વસ્તુઓ પર જ નિર્ણય આપી શકે છે, પરંતુ એ સ્થિતિની પાછળ મૂલ્યવાન આધ્યાત્મિક વસ્તુઓનો એક અનાદિ સાગર છે. જેના સંબંધમાં આપણે ઘણેભાગે અજાણ્યા છીએ, તો પણ એ આધ્યાત્મિક સંપત્તિ જોને માટે સરખીરીતે પ્રાર્થ્ય છે. એને માટે ધનવાન-દારિદ્રની અપેક્ષા નથી. એ સંપત્તિ ઉપર આપણો જન્મસિદ્ધ અધિકાર છે; અને ખરી રીતે તો એની પ્રાપ્તિ માટે જ આપણો આ સંસારમાં જન્મ થયો છે. જો આપણે એ આધ્યાત્મિક સંપત્તિ કે જે અલૌકિક સુંદરતાની ખાણ છે તેના અનુસંધાનમાં તરખર નથી ચતા તો આપણું જીવન નીરસ અને નિર્ચરક બની જાય છે.

જે મનુષ્ય સાંસારિક સમૃદ્ધિથી ચંતુષ્ઠ હોવાની કલ્પના કરે છે તેના સંબંધમાં જો એમ કહેવામાં આવે કે આશ્રયના નક્ષત્ર તેને

માટે અદૃષ્ટ અને નિઃસાર થઈ જાય છે તેો તેમાં અત્યુક્તિ નથી. ક્રમે કરીને એના જીવનમાં એક સમય એવો આવે છે કે જ્યારે તે પોતાના કુદ્ર વ્યાવહારિક ક્ષેત્રની સીમા બહાર કશું જોઈ શકતો નથી. તેની દૃષ્ટિ કોઈ પણ દૃશ્યતા અતસ્તત્ત્વમાં પ્રવેશ જ નથી કરતી, ઇન્દ્રિયોની અનુભૂતિ સિવાય તે કોઈ પણ ઈચ્છા, વિચાર કરતો નથી. તેને સમજાતું પણ નથી કે આત્મ-શક્તિ વગર એ ઇન્દ્રિયો તદ્દત નકામી છે. એવા જીવન-વ્યાપારમાં તે કેવળ પોતાના આત્માનું જ હનન કરે છે.

પરંતુ જે મનુષ્ય એ અનુપમ દિવ્ય સૌંદર્ય-ને પોતાના જીવનનો સૌથી વધારે કિંમતી ખબનો સમજીને પોતાના આત્માની અનિર્વ-ચનીય મૌન પ્રેરણાનું અનુસરણ કરે છે તે જરૂર એક દિવસ આ પૃથ્વી અને તેની સમૃદ્ધિનો માલિક બની જાય છે, કેમકે એવા મહાતુલાવા-ની સન્નિધિ જીવનનું રહસ્ય પોતાની મેળે પૂર્ણ-રૂપે વ્યક્ત થઈ જાય છે.

આ વાત એટલી સાધારણ રહસ્યની છે, એટલી સરળ છે કે તેને સમજવા માટે મોટી વિદ્વતાની કોઈ જરૂર નથી. જીવનનો અમૂલ્ય ખબનો એક ઝરણાની માફક પોતાની મેળે જ આપણી અંદરથી ફૂટી નીકળે છે. સૂર્ય, ચંદ્ર અને નક્ષત્રોનું અસ્તિત્વ તો જોનારના ચર્મ-ચક્ષુઓ પર નિર્ભર છે. આપણાં ચર્મચક્ષુ જે કાંઈ આ ગાહ્ય જગતમાં સુંદરતા અથવા સ્થમપ્રવાહિત ગતિ જુએ છે તે સર્વ આપણાં આલ્યંતર જીવનનું બહારનું પ્રમાણ છે. ધન-વાન થવામાં આવેા અનુભવ યાય એ જ સાચી કળા છે.

આપણા સામાન્ય વ્યવહારોનું કશું પણ મહત્ત્વ નથી એમ સમજવું એ તો મૂર્ખાઈ છે. હુમેશાં આપણે સેંકડો કામ કરીએ છીએ,

પરંતુ આપણા જીવનમાં એ કામનું સર્વોચ્ચ મહત્ત્વ છે કે જેને જોવામાં કોઈ સ્વરૂપ નથી કે સાર નથી. આપણે એટલું સમજવું જોઈએ કે સઘળી વસ્તુઓ તથા કાર્યોમાં બહાર તેમજ અંદર આધ્યાત્મિક શક્તિનો પ્રવાહ રહેલો છે જેના આધારે વિશ્વ રહેલું છે.

આત્મનિરીક્ષણના અભ્યાસથી જ આપણાં ચક્ષુ ઊઘડે છે. જે સામાન્ય દૃષ્ટિ દરેક સ્થૂલ અથવા સૂક્ષ્મ વસ્તુ જોવાનું એક માત્ર સાધન હોત તો આપણને બધાને એક જ જાતની આત્માનુભૂતિ ધાત; પરંતુ આપણા જોવામાં આવે છે કે અનેક લોકો એવા છે કે જેના ચર્મચક્ષુની જ્યોતિ પૂર્ણરૂપે ઠીક હોય છે તથાપિ વિશ્વમાં તેઓ તે દિવ્ય ઉજ્જવળ સૌન્દર્ય જોઈ શકતા નથી. તેનું કારણ એ છે કે તેઓને પોતાના આલ્યંતર જીવનમાં સ્થૂલ-દૃષ્ટિના પ્રવાહનો અનુભવ નથી થયો.

આધ્યાત્મિક વ્યાપાર ક્ષેત્રની એક માત્ર ઉપયોગી સુદ્ધા ‘પ્રેમ’ છે અને એના ગહલામાં કંઈપણ મેળવવાની લાવના વગર તેનું પ્રદાન કરવું પડશે. આ નિશ્ચય જ સાંસારિક વ્યવહારથી ગિલ્લુલ વિપરીત છે; કેમકે આધ્યાત્મિક સત્યતા ભૌતિક સત્યતાથી વિપરીત હોય છે. સંસાર ભૌતિક લાલ ઉપર લાર મૂકે છે, તો આત્મા ત્યાગ પર લાર મૂકે છે. સંસાર સમૃદ્ધિને ભૌતિક શક્તિથી માપે છે તો આત્મા નમ્રતા તથા વિનયના અનુપાનથી માપે છે.

સાંસારિક મનુષ્ય કદિ પણ સુખશાંતિનો અનુભવ નથી કરી શકતો. તેનું સુખ તથા આધ્યાત્મિક સંપત્તિ તો આત્માના વ્યાપાર સમજવાની શક્તિ પર નિર્ભર હોય છે.

વર્તમાન જગતની મોટી મોટી સમસ્યાઓ જેટલી દેખાય છે તેટલી જટિલ નથી. માણસ

મહાન યોગેશ્વર શ્રી આનંદધનજીકૃત શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુનું સ્તવન

સં.-૩૦૬૨૨ વલ્લભદાસ નેજીસીભાઈ-મોરળી

ગાથા ૧.

પ્રભુમું પદ પંકજ પાર્શ્વના,
જસ વાસના અગમ અનૂપ રે;
મોહ્યો મન મધુકર જેહથી,
પામે નિજ શુદ્ધ સ્વરૂપ રે. પ્રભુમું ૧

ભાષાર્થ:-સ્તવનકારે પ્રભુના ચરણને કમળની ઉપમા આપી પોતાના મનને મધુકર બનાવી, અનુભવ રસનું પાન કર્યું છે, એવો મુખ્ય ભાવ છે. ઉપમા સુંદર રીતે યોજીને ઘટાવી છે. સ્તુતિ કરતાં કહે છે કે-હું પાર્શ્વ પ્રભુના પદ-પંકજને-ચરણકમળને પ્રભુમ કહું છું, જે ચરણકમળની વાસના-સુગંધી-સૌરભ ક્રોધ અગમ-અગમ ન પડે એવી અને અનુપમ છે, જે વાસનાથી સુગંધ થયેલ મારો મન મધુકર પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપને પામે છે.

(અને પ્રભુના ચરણને પંકજની ઉપમા આપી. ભાં પ્રશ્ન થાય છે અહિં વાસના સુગંધી કેમ નથી? અને જો છે તો તે કેવી છે? તેનો જવાબ આપ્યો કે અહિં ઇન્દ્રિયજન્ય પૌઙ્ગલિક સુગંધીરૂપ વાસના તો છે જ નહિ. પણ ભગવાનના શુદ્ધ ચારિત્રરૂપ ચરણની ક્રોધ અગમ વાસનારૂપ ભાવ સુગંધી પ્રસરી રહી છે અને તે જો કે અનુભવગમ્ય છે, તોપણ વાણીથી કહી શકાય એમ નથી. તેમજ સકળ ઉપનામથી વિવક્ષણ હોવાથી અનુપમ છે, અને પંકજની ઉપમા આપી તે પણ કથંચિત્ શુભસામ્યથી ઉપચારથી છે અને તેમાં પણ વિવક્ષણપણું પ્રત્યક્ષ છે કારણ કે પંકજ તો પંકમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે, પણ આ ચરણ પંકજ તો અપંકજ છે અર્થાત્ અપંકમાંથી ઉત્પન્ન છે-અપંક

પોતાની બુદ્ધિ તેમજ સ્થૂલ શક્તિયોદ્ધારા તેને ઉકેલવાના પ્રયત્ન કરે છે, પરંતુ તે સમજતો નથી કે એ સઘળી સમસ્યાઓ તેની પોતાની મૂર્ખાઈથીજ ઉત્પન્ન થઈ છે. આધ્યાત્મિક શક્તિના પ્રયોગથી સંસારની મોટી મોટી સમસ્યાઓ ઘણા થોડા વખતમાં જ ઉકેલી શકાય છે.

એમ કહેવામાં આવે છે કે અત્યારે માત્ર-ભૂતિને અનેક આવશ્યક વસ્તુઓના અભાવનો સામનો કરવો પડે છે, પરંતુ આધ્યાત્મિક સંપત્તિના અભાવનો કદિ સામનો નથી કરવો પડતો, તે તો પુણ્ય પ્રમાણમાં ઉપસ્થિત હોય છે.

જો તેનું અનુસંધાન કરીને તેને પ્રાધાન્ય આપવામાં આવે તો સંસારની અનેક સમસ્યાઓના નાદુરૂપીતે ઉકેલ કરી શકાય. વળી સૌને હમેશની મારફત ખાદ્ય પદાર્થો વિથાળ પ્રમાણમાં સહેજે પ્રાપ્ત થઈ જાય અને સૌના હાથમાં ધંધા-રોજગાર પણ આવી જાય. જો પ્રાણીઓના જીવન તેમજ કાર્યની પાછળ સેવાની ભાવના હશે તો દરેક મનુષ્ય એક નવીન પ્રકારના ઉત્સાહથી અનુપ્રાણિત થશે. આધ્યાત્મિક સંપત્તિ જ મનુષ્યભૂતિને સર્વોચ્ચ સમૃદ્ધિની પ્રાપ્તિ કરાવી શકે છે.

એટલે આત્મ અવલતામાંથી આ ચરણુ-ચારિત્ર ઉપજ્યું છે. પંકજ જલમાં રહ્યા છતાં તેથી અલિપ્ત, અસ્પૃષ્ઠ જ રહે છે તેમ ભગવાનનું ચરણુ પણ પરભાવના સ્પર્શથી પર, જલકમલવત અલિપ્ત રહે છે. કમલ સૂર્યોદયે વિકાસ પામે છે ને ત્યારે તેની સુગંધ પ્રસરે છે એટલે તેથી આકર્ષાઈને ભમરો ત્યાં આવે છે તેમ કેવળજ્ઞાન સૂર્યોદય સમયે ચરણુ વિકાસ પરિપૂર્ણ હોય છે ને ત્યારે તેની અનુપમ સૌરભ પ્રસરે છે- વિસ્તરે છે જેથી આકર્ષાઈને આ મારો મન-મધુકર તે પ્રભુચરણુ પ્રત્યે આભેયો છે ઇત્યાદિ પ્રકારે ઉપમા વાચ્ય સમાનપણું પણ ધરે છે તથાપિ વિલક્ષણપણું છે તે પ્રગટપણે કહે છે.)

ગાથા ૨.

પંક કલક શંકા નહિ,
નહીં ખેદાદિક દુઃખ દોષ રે;

ત્રિવિધ અવચક યોગથી,

હાલે અધ્યાત્મ સુખ પોષરે. પ્રણમુંંર

ભાવાર્થ:—આ ચરણુપંકજમાં પંકના કલકની શંકા નથી. બાહ્ય પંકજની જેમ રખેને કાઢવનો ડાઘ લાગી નય એવો ભય નથી; અર્થાત્ આ ચરણુકમળને આશ્રયે જે રહે છે તેના મન મધુકરને કર્મમલ લાગવાનો ભય નથી. શુદ્ધ સ્વરૂપને ભાવમલ રૂપ અશુદ્ધિ લાગવાનો સંભવ નથી. વળી આ ચરણુકમળને સેવતો મન-મધુકર ખેદાદિક દોષ પામતો નથી. બાહ્ય પંકજને ભજનારો ભમરો તો ખેદ પામી નય છે, શંકી નય છે, ઉદ્વેગ લહે છે, કંટાળે છે, ક્ષેપ પામે છે, અન્યત્ર વૃત્તિ જવારૂંપ વિક્ષેપ પામે છે, ઉત્થાન કરે છે, ત્યાંથી ભઠી નય છે-ભ્રાંતિ ભજે છે, ચારેકોર ભ્રમણ કરે છે, અન્યસુદ પામે છે, અન્ય સ્થાને મોહ પામે છે. રૂગ-રોગઅસ્ત ણને છે. અન્યત્ર રાગરૂપ રોગથી પીડાય છે અને આસંગ આસક્તિ લહે છે. પણ પ્રભુના ચરણુકમળે

લીન થયેલો આ મારો મન-મધુકર તો તે પ્રભુના ચરણુસેવનથી ખેદ પામતો નથી, શંકતો નથી, ઉદ્વેગે ભજતો નથી, અણગમો-કંટાળો પામતો નથી. ક્ષેપ અહીંથી અન્યત્ર ફેંકવારૂંપ વિક્ષેપને ભજતો નથી, અહિંધો ઉત્થાન કરતો નથી, ભઠી જતો નથી, ઉચક ણતો નથી-ભ્રાંતિ પામતો નથી, ચારેકોર ભમતો નથી. અન્યસુદ પામતો નથી. પ્રભુ-ચરણુ સિવાય અન્યત્ર ખેદ ધરતો નથી. રૂગ-રોગની પીડાથી પીડાતો નથી. અન્યત્ર રાગાદિરૂપ રોગથી અસ્ત થતો નથી. આસંગ આસક્તિ ભજતો નથી-પ્રભુ ચરણુ સિવાય અન્ય સ્થળે આસક્ત થતો નથી. આમ આ મારો મન-મધુકર પણ જેવા ચરણુપંકજ વિલક્ષણ છે તેવો જ વિલક્ષણ છે. વળી ભમરો જેમ વાસનાથી ખેંચાઈને તે કમળને ધરાધર ખોળી કાઢી ત્યાં જ આવીને ભેસે છે. અર્થાત્ તેનો અવચક-નહિં ચૂકે એવો યોગ કરે છે. પછી તેનો રસ ચુસે છે અર્થાત્ ખાલી ન જાય એવી અવચક ક્રિયા કરે છે અને તેથી અવચક અમોઘ એવા પરિતૃપ્તિરૂપ રૂઝની પ્રાપ્તિ કરે છે અને આમ ત્રિવિધ અવચક યોગથી તે પોતાના બાહ્ય સુખને પોષે છે, પુષ્ટિ કરે છે તેમ આ મારો મન મધુકર પણ પ્રભુના ચરણુ-પંકજની વાસનાથી આકર્ષાઈ તેના સ્વરૂપને ધરાધર ખોળખી કાઢી, તે ચરણુના આશ્રય-રૂપ યોગાવચકને પ્રાપ્ત થયો છે અને પછી તેની સેવાના આરાધનરૂપ અવચક-ન વચે એવી અવચક ક્રિયા કરતો રહી ક્રિયા અવચકપણું પામ્યો છે અને તેથી અચકપણે અમોઘપણે પ્રાપ્ત થતું એવું આત્મપરિતૃપ્તિ અવચક ફલ પામી કૃતકૃત્ય થયો છે. અને આમ ત્રિવિધ અવચક યોગથી તેણે પોતાના અધ્યાત્મ સુખનો પોષ કર્યો છે (આમ આઠ ચિત્તદોષનો ત્યાગ કરી તથા યોગ-ક્રિયા-રૂઝ

એ અવચક્રત્રયની પ્રાપ્તિ કરી મારો મન મધુ-
કર અધ્યાત્મ સુખનો પોષ પામ્યો છે તે
અધ્યાત્મ રસ પોષ કેવી રીતે? તે વિશેષપણે
સ્પષ્ટ કરે છે.

ગાથા ૩.

હૂં રં દશા હૂં રે ટળે,
ભજે સુદિતા મૈત્રિભાવ રે;
વરતે નિત્ય ચિત્ત મધ્યસ્થતા,

કરુણામય શુદ્ધ સ્વભાવ રે. પ્રણમું ડ
ભાવાર્થ-હુઃખ દોભાગ્યરૂપ હૃદય હૂં રે
ટળે છે અને ભમરો જેમ કમળના દ્રાણથી
સુદિત થાય છે તેની સાથે ગાદ સ્નેહરૂપ મૈત્રી
સાધે છે તે કમળ મધ્યસ્થ થઈને વર્તે છે
અને તેના રસ ચૂસતા છતાં તેને હુઃખ કિલા-
મણા ન થાય તેમ કરુણાભાવ દ્રાણવે છે, તેમ

આ મારો મન મધુકર પણ પ્રભુના પદપંક-
જની સુવાસનાથી સુદિત થાય છે, સુપ્રસન્ન થાય
છે, તેના પ્રત્યે પરમ પ્રેમમય ગાદ મૈત્રી સાધે
છે, તે ચરણને નિત્ય ચિત્ત મધ્યસ્થ રાખે છે
અર્થાત્ નિરંતર ચિત્તમાં સ્થાપન કરે છે. ચૈત-
ન્યમાં-આત્મામાં-સ્વરૂપમાં ચરણ કરે છે અને
તે ચરણનું સેવન-આરાધન કરતાં તે ચરણની
ઘાત-હિંસા ન થાય એવો ભાવ-દયામય કરુણા-
ભાવ દ્રાણવે છે. અર્થાત્ દ્રવ્યથી ક્ષેત્રથી હિંસા
ન થાય એવી શુદ્ધ ઉપયોગમયતા રાખે છે
(શુણ્ય પ્રત્યે પ્રમોદભાવ, સર્વ જીવ પ્રત્યે મૈત્રી
એ વિગેરે અર્થ પણ ઘટે છે) પણ ઉપમાના સમ-
ર્થનમાં ઉપરોક્ત અર્થ બંધનસેતો ગણાય છે.

—(અપણું)

આગામી સંવત્સરી બાળત બાળવાળેગ ખુલાસો

આચાર્ય શ્રીમદ્વિજયવલ્લભસૂરિજી મહા-
રાજના તરફથી ચતુર્વિંશ શ્રી સંઘને સનમ્ર
નિવેદન કરવામાં આવે છે કે-પાટણથી જ્ઞાનચંદ્ર
રત્નારામ પંબળીએ પોતાના નામથી અમારા
ફાટાવાળા ભીંતિયાં પંચાંગ પ્રકાશિત કરાવી
બહાર પાડ્યા છે, એમાં ભા. સુ. ત્રીજનો ક્ષય
અને ભા. સુ. ચોથ સોમવારની સંવત્સરી
છપાવેલ છે, જેથી અમદાવાદ વગેરે સ્થળોથી
પત્રો દ્વારા આ પંચાંગો બાળત અમારું ધ્યાન
જેંથે છે અને પૂછે છે કે આપ ભા. સુ. ત્રીજનો
ક્ષય કરવાના છે કે છૂટો ?

આથી અમેને ખુલાસો કરવાની જરૂરત
જણાય છે કે-અમે આ ભીંતિયા પંચાંગ સં-
બંધી કશુંએ બાળતા નથી, તેમજ આજ
દિવસ સુધી એને નજરે પણ નોંધું નથી.

વિં. સં. ૧૯૫૨, ૧૯૬૫ અને ૧૯૮૬માં
ચંડાંશુચંડુ પંચાંગમાં ભા. સુ. પાંચમનો ક્ષય

હતો પણ અન્ય ઘણા પંચાંગોમાં છૂટો ક્ષય
હોવાથી ચતુર્વિંશ શ્રી સંઘે ભા. સુ. છૂટો
ક્ષય માની ભા. સુ. ચોથને સંવત્સરી પર્વ
આરાધી ભા. સુ. પાંચમને આબાદ રાખી
હતી, એવી જ રીતે આ વર્ષે પણ ચંડાંશુચંડુ
પંચાંગમાં ભા. સુ. પાંચમનો ક્ષય છે, અને
અન્ય ઘણા પંચાંગોમાં છૂટો ક્ષય હોવાથી
અમે ભા. સુ. છૂટો ક્ષય માની ભા. સુ.
ચોથ મંગળવારે શ્રી સંવત્સરી પર્વ આરાધી
ભા. સુ. પાંચમને આબાદ રાખશું.

પ્રસિદ્ધ વાત છે કે-જે વારની સંવત્સરી
હોય તે જ વારે ભેસતું વર્ષ હોય. આ વખતે
પણ એવી જ રીતે છે, અર્થાત્ મંગળવારની
સંવત્સરી અને મંગળવારે જ ભેસતું વર્ષ.

૫૦ પા. શ્રી આ. મ. ની આજ્ઞાથી

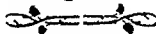
લી. સમુદ્રવિજય

બિકાનેર-શ્રીરામપુરિયા જૈન ભુવન.

(શુદ્ધિ પત્રક)

ગત જુન-વૈશાખ માસના અંકમા શુદ્ધિ-વૃદ્ધિ.

- પત્ર ૧૮૨, પંક્તિ ૨૦ આ આર્યદેવ.....
- ” ૧૮૩, ” ૨ તેમજ યસ્મિન્ મિત્રે ન તદ્વુદ્ધિરન્યાપોહધિયા ચ તત્ ।
ઘટામ્બુવત્ સંવૃતિસત્ પરમાર્થસદન્યથા ॥ ૬ । ૪ ॥
આ અભિધર્મદોશની એક કારિકા પણ લગવાનું
મહાવાદીએ ઉદ્ધૃત કરી છે.
- ” ૧૮૩, પં. ૧૨ ‘ હશે એમ લાગે છે ’ ના બદલે ‘ છે ’ એમ વાંચવું.
- ” ” ” ૧૩ પણ ઘણે સ્થળે.
- ” ૧૮૪, પં. ૧૦ એવા ઉલ્લેખપૂર્વક લગવાનું મહાવાદીએ
- ” ૧૮૫, પં. ૧ પ્રસિદ્ધ વાક્ય
- ” ” પં. ૧૭ વૈશેષિક સૂત્રની સંભવતઃ રાવાણકર્તૃક (જુઓ અનંધ રાધલ
નાટક) એક કેટલી નામની ટીકા હતી.
- ” ” પં. ૨૨ તથા ૩૦ હ્યયો વાચં
- ” ” પં. ૨૮ સત્તાર્થા इत्यविशेषेणोक्तत्वात्
- ” ૧૮૬, પં. ૧૩ જણાવું. ? આવું પૂર્વાર્દ કલકતા સંસ્કૃત સીરિજમાં
(નં. ૨૩) પ્રકાશિત થયેલા યુક્તિદીપિકા નામના સાંખ્ય
શ્રંથમાં સુખં ચ દુઃખં ચ સંશયઞ્ચ વારેણાયં સેવતે તત્ર તત્ર ।
એ પ્રમાણે ઉદ્ધૃત કર્યું જોવામાં આવે છે.
- ” ૧૮૭, પં. ૨૪ કરે એ શું સંભવિત છે ? ? ?
- ” ૧૮૮, પં. ૬ ન્યાયસુખાદિની સાથે
- ” ” પં. ૨૮ પરાર્થ માનમાખ્યાતં વાક્યં તદુપચારતઃ ॥ ૧૦ ॥
- ” ૧૯૦, પં. ૧૮ મળી આવે છે (જુઓ સમ્મતિતર્ક કાંડ ૨ જાની
૬ મી ગાથાની વ્યાખ્યા)
- ” ” પં. ૨૩ (કેપાયપ્રાભુત મા. ૧ પત્ર ૩૫૧ થી ૩૬૦ સુધી)
- ” ૧૯૨, પં. ૮ જ્ઞાતાસિલાર્થો(પી ?) ગમઃ
- ” ” પં. ૨૫ શુદ્ધ જણાય છે ?
- ” ૧૯૩, પં. ૧૪ (પૃ. ૫૨૧)
- ” ” પં. ” સાત્યન્તગુર્વી ચ

વત્માન સમાચાર.

શ્રી જૈન આત્માનાંદ સભા(ભાવનગર)ના
ભાવનમા વાર્ષિક મહોત્સવની ઉજવણી.

આ સભાનું સ્થાપન ૧૬૫૨ ના ખ્રીષ્ટાબ્દે શ્રી પીળાના મૌલિક દિવસે (જે પ્રાતઃસ્મરણીય પરમ શુરદેવ શ્રી આત્મારામજી મહારાજના રવગ-વાસ પછી પચીસમે દિવસે જ) તેમની ભક્તિ અને સ્મરણથી થયેલ છે. તે વખતે પરમ કૃપાળુની ભક્તિ સાથે સ્મરણ રહ્યા કરે, તેથી જેકે શુદ્ધિ ૭ વર્ષગાંઠ અને જેકે શુદ્ધિ ૮ શુરુ જન્મિત ઉજવવાનો કરાવ મળેલ હતો. સંવત ૧૬૬૨ ની સાલમાં જ્યારે વડોદરા મુકામે જન્મ જન્મિત ઉજવણી ત્યારબાદ દરેક શહેરની જેમ આ સભા તરફથી પણ સુરારાજની જન્મ જન્મિત શ્રી પવિત્ર અનુજય તીર્થે કેટલાક વખતથી જ્યાં શુરદેવની પ્રતિષ્ઠિત મૂર્તિ છે ત્યાં ઉજવાય છે; પરંતુ હાલમાં બે વર્ષથી આ સભાના ધણી સભાસદો તરફથી આ સભાને વિનંતિ થતી હતી કે-આ સભાનું સ્થાપન જ્યારે જેકે શુદ્ધિ પીળાના રોજ થયેલ છે, તો દર વર્ષે તે જ દિવસે શ્રી તળાગ તીર્થે ત્યાં પણ પૂજનપાદ શુરદેવની મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા થયેલ છે ત્યાં હવે પછી વર્ષગાંઠ દર વર્ષે તે જ દિવસે ઉજવવી. તે ઉપરથી વૈદ્યાક માસમાં વૈશાક પદિ ૮ સોમવાર તા. ૮૧-૫-૪૮ ના રોજ આ સભાની જનરલ મીટીંગ મળી હતી જેમાં સર્વાનુમતે આ વર્ષથી દર વર્ષે જેકે શુદ્ધિ ૨ ના રોજ આ સભાનો વાર્ષિક મહોત્સવ ઉજવવો અને શુરદેવના સ્મરણ નિમિત્તે જેકે શુદ્ધિ ૮ ના રોજ સભાના મુકામમાં પ્રભુ પધરાવી દેવશુરપૂજન સાથે પૂજા ભણાવવી. વાર્ષિક મહોત્સવ નિમિત્તે આમંત્રણ અને સ્વામીવાસલ્ય માટે વેરા હડીસંગભાષ જવેરચંદના નામથી પ્રથમ મુકેલી રકમનું વ્યાજ સભા આપે

છે અને તેમના ધર્મપત્ની શ્રી હેમકાર જહેને રોડ હડીસંગભાષ જવેરચંદ પોતાની હયાતિમાં રૂ. ૧૫૦૦) ખીજા આપવા કહેલા, હાલ તેનું વ્યાજ દર વર્ષે આપે છે અને વિશેષ ખર્ચ થાય તો સભા ઉમેરે તે રીતે વાર્ષિક મહોત્સવનો ખર્ચ દર વર્ષે સુગળ કરવો તેવો કરાવ થતાં તે હકીકત શ્રીમતી હેમકારજહેનેને જણાવતાં આનંદપૂર્વક કબૂલ કરવાથી અને તેઓશ્રી પણ સાથે આવી દેવભક્તિ કરે તેમ આમદપૂર્વક જણાવવાથી જેકે શુદ્ધિ ૧ ના રોજ શ્રી તળાગ ટ્રેનમાં સભાસદો સાથે તેઓ પણ આવ્યા જે ખુશી થતા જેવું છે અને જેકે શુદ્ધિ ૨ ના રોજ સર્વેએ શ્રી તાલધ્વજગિરિની પ્રથમ માત્રા કરી. પછી શ્રી નવાણું પ્રકારી પૂજા ભણાવી પરમાત્માની અંબ-રચના, રાક્ષની વગેરે કરી દેવશુરભક્તિ કરી બપોરે સ્વામિવાસલ્ય કહ્યું ને સર્વ આમકેશ્વાજીના કાર્યે સભા તરફથી કરવામાં આવ્યા હતા.

આ સભાનું ધન્ય ભાગ્ય છે કે દર વર્ષે દેવ-શુરભક્તિ, તીર્થયાત્રા વગેરે બે તીર્થો ઉપર જઈ કરવામાં આવે છે. આ સભાના સભાસદો પણ પોતાનું સભાસદ તરીકે અહોભાગ્ય માને છે કે આ સભાના સભ્ય થવાથી તીર્થયાત્રા વગેરે મૌલિક પ્રસંગોનો ઉત્તમ લાભ દર વર્ષે મળે છે.

શ્રી વિજયલક્ષિતસુરિશ્વરજી મહારાજ સપરિવાર પાલીતાણુ, કદંબગિરિ, તળાગ, ગોધા વગેરે સ્થળોએ યાત્રા કરી અનેના શ્રીસંઘની વિનંતિથી શહેર ભાવનગરમાં જેકે શુદ્ધિ ૩ સુરવારના રોજ શ્રીસંઘે ભક્તિપૂર્વક સામંત્ર કરવાથી સવારના સાતવાગે પ્રવેશ કર્યો હતો. અને શ્રીસંઘના ઉપાશ્રયે પધારતાં સર્વને મૌલિક સંભોગાગ્ય હતું જે વખતે વેરા લુહાગાષ્ટ્યે શ્રીસંઘવતી ચાતુર્માસ અને કરવા વિનંતિ કરી હતી.

ભાવનમરના શ્રીસંઘ તરફથી પૂજ્યપાદ શ્રીમાન્ વિજયાનંદસૂરીશ્વર
(શ્રી આત્મારામજી) મહારાજની ઉજવવામાં આવેલી જયન્તિ.

ભાવનગરમાં આદર્શ જ્ઞાનમંદિર ખોલવાની આગ્રહભરી અપીલ.

છે. તે પરમ કૃપાળુ ગુરુમહારાજે આપણી જૈન સમાજ ઉપર અગણિત ઉપકારો કર્યા છે.

ચીકગોખાતે મળેલી સર્વ ધર્મ પરિપક્વતા વીરચંદ ગાંધીને તેઓશ્રીએ જૈન પ્રતિનિધિ તરીકે મોટાવાલીને ચિરંજીવો જૈન ધર્મની મહત્તા ખૂબ વધારી હતી તે તેમના શિષ્યોએ આજ દિન સુધી જાળવી રાખી છે. તેમના વિદ્વાન શિષ્યો પણ ગુરુવર્ણના પગલે ચાલી જૈન સમાજ ઉપર અનેક ઉપકારો કરે છે. આચાર્ય મહારાજ ૧૯૪૨ ની સાલમાં ભાવનગર પધાર્યા હતા. તે વખતે ભાવનગરના શ્રી સુધે તેમનો સારો મત્કાર કર્યો હતો. તેઓ એક મહાન પુરુષ હતા. તેમનું હૃદય વિશાળ તથા ઉદાર હતું. તેઓ મહાન પ્રખર વિદ્વાન હતા અને ૧૯૫૨ ની સાલમાં કાળધર્મ પામ્યા હતા.

આજના પુરુષદિને આપણે તે મહાન પુરુષના જીવનચરિત્રમાંથી બની શકે તેટલા સફળશો અઢણુ કરવા જોઈએ. સૂરતના મૂર્તિમંત સુબાવક કલ્યાણ-લાષ્ટ્રની વિનંતિનો સ્વીકાર કરીને આચાર્યમહારાજે ત્યાં ચાતુર્માસ કર્યું હતું. તે વખતે સૂરતના શ્રી સંઘે આચાર્ય મહારાજશ્રીનું ને રીતે લગ્ન સમૈયું ઠાઢ્યું હતું તે સૂરતના ઇતિહાસમાં સુવર્ણાક્ષરે કોતરાઈ રહ્યું છે.

આચાર્ય શ્રી વિજયલક્ષિતસૂરિ ગુરુજીના જીવન પર વધુ પ્રકાશ પાડશે એટલું જોશીને પોતાનું સ્થાન લીધું હતું.

ત્યારબાદ શ્રી જૈન આત્માનંદ સભાના માનદ

પરમ ઉપકારી ગુરુવર્ણ શ્રીમાન્ આત્મારામજી મહારાજની સ્વર્ગવાસ તિથી એક શુદ્ધિ આઠમના જ હોવાથી તે દિવસે ભક્તિ નિમિત્તે મારવાહીના કામાં આચાર્ય મહારાજ શ્રી વિજયલક્ષિતસૂરિના ખ્યક્ષપણા નીચે જયન્તિ ઉજવવામાં આવી હતી. વખતે સાધુ સાધ્વીઓ, જૈન આગેવાનો, બીજા જાજનો તથા સત્તારીઓ મોટી સંખ્યામાં ઉપસ્થિત થા હતા. વ્યાખ્યાન હોલમાં ગુરુરાજ શ્રી આત્મા-મજી મહારાજની મોટી છબી સ્ટેન્ડ પર સામે હવવામાં આવી હતી જે સર્વજ્ઞ જ્ઞાન જેવો દી હતી.

મેળાવકાની કાર્યવાહીને આરંભ વડવાના પાક-ખાના વિદ્યાર્થીઓના મંગળાચરણથી કરવામાં આવ્યો હતો. ભાવનગર જૈન સ્વે. મૂ. સંઘના મંત્રી ડી. વૃંહાભાઈ સાકરચંદ વેરાએ શરૂઆતમાં ભક્તના જણાવ્યું હતું કે-આજે પરમ ઉપકારી આપણા રુ શ્રી આત્મારામજી મહારાજની સ્વર્ગારોહણ તિથી

મંત્રી' શ્રી વલ્લભદાસ ત્રિલોચનદાસ ગાંધીએ ભક્તિપૂર્વક બોલતાં જણાવ્યું કે-શ્રી આત્મારામજી મહારાજને જોવાનું સફળાગ્ય મને પ્રાપ્ત થયું નહોતું; પણ અનેક પુસ્તકો ઉપરથી તેઓશ્રીના જીવનનો મેં મનનપૂર્વક જે અભ્યાસ કર્યો છે તેમાંથી આચાર્ય મહારાજના જીવનપ્રસંગો આપની સમક્ષ હું રજૂ કરીશ.

સંવત ૧૮૬૨ ના ચૈત્ર શુદ્ધ ૧ ના રોજ પંજાબના હહેરા ગામમાં તેયનો જન્મ થયો હતો. તેઓ ક્ષત્રિય હતા અને તેઓશ્રીમાં ક્ષાત્રતેજ પ્રકાશતું હતું. તેઓ રાજા થયા હોત તો ખૂબ અને ધર્મનું પાલન કરી શકત, પણ જૈન સમાજના સદ્ગુણો તેઓ જૈન સમાજ ઉપર ઉપકાર કરવા જ સમર્થ હતા. પંજાબમાં જ્યારે (સ્વેતાંબર) જૈનધર્મ ઉપર આર્થ-સમાજ, સનાતનીઓ અને રથાનકવાસીઓ વગેરેના આક્રમણો થઈ ચયા હતા તેવા વખતે આવા મહાન પ્રભાવશાળી નરની જરૂર હતી તેવા વખતે જ આચાર્ય મહારાજનો જન્મ થયો હતો. તે સમયે દિંદોમાં પણ યોગેશ્વર-અધિકાર પ્રસરી ગયો હતો. તેઓશ્રીએ જ્ઞાન-તેજસ્વી પ્રકાશ ફેંકીને અધિકારને ઉભેર્યો હતો.

તેઓશ્રીએ ૧૭ વર્ષની નાની વયે રથાનકવાસી સંપ્રદાયમાં દીક્ષા લીધી હતી. તેઓ ભાર જુદિયાળી હતા અને રોજ સેંકડો શ્લોક કંઠાય કરી શકતા હતા. આરંભમાં જ તેઓશ્રીએ ઠર સૂત્રો ભણી લીધા હતા. તેમણે જ્ઞેહ કીધું કે સૂત્રોના અર્થ સાધુઓ જુદી જુદી રીતે કરતા હતા. તેમને જોધપુરના વૈજ્ઞાન્યનામના પટવાએ કીધું કે-સૂત્રો અને શાસ્ત્રોના સાચા અર્થ અને રહસ્ય પારખવા હોય તો વ્યાકરણ અને સંસ્કૃત ભાષાનો અભ્યાસ કરો. શુરની મના છતાં તેમણે એક પંડિત પાસે વ્યાકરણ અને સંસ્કૃત ભાષાનો અભ્યાસ શરૂ કર્યો રથાનકવાસી સંપ્રદાયના ટૂંક પંડિત, સરલ સ્વભાવી રતનચંદ્રજી મહારાજનો આશ્રમાં તેમને સંયોગ થયો અને તેઓશ્રીને નવી દૃષ્ટિ ત્યાં સાંપડી. ત્યાંથી ક્રમે કરીને તેઓ અમદાવાદ

પધાર્યા ત્યારે પ્રાતઃસ્મરણીય શ્રી યુદ્ધરાયજી મહારાજે પ્રેમભાવથી કીધું કે આત્મારામ "અદિયા તારી જરૂર જ હતી. તે વખતેજ તું આવ્યો તે કીક કયું." તે પછી તેઓશ્રીએ સંવેગી દીક્ષા લઈ શ્રી યાત્રિસાગરની સાથે શાસ્ત્રવાદ કરી વાદી તરીકે પ્રભાવકપણું જતાવ્યું.

સંવત ૧૮૪૩માં દિલ્હિસ્તાનના સકળ સંધે તેમની ખરાબર યોગ્યતા જોઈ ૧૦ હજારની માનવ રેહની વચ્ચે (૨૦૦ વર્ષના લાંબા ગાળા બાદ) શ્રી પવિત્ર શત્રુંજય તીર્થે (શ્રી આત્મારામજી મહારાજને) આચાર્ય પદની અર્પણ કરી હતી. તે પછી તેઓશ્રીએ અગાન-તિમિરભારકર, તત્ત્વનિષ્ઠપ્રાસાદ, જૈન તત્ત્વાદર્શ, સમ્પૂર્ણશબ્દોદ્ધાર, ચીકાગો પ્રશોતર વગેરે અનેક યથો પણ અત્રી વર્ષના ગાળા પછી તેઓશ્રીએ લખીને પુસ્તકારૂં કર્યાં. ભારતવર્ષમાં અને પાશ્ચિમ્ય દેશોમાં પણ ખ્યાતિ થતાં ચીકાગો (અમેરિકા) ની સર્વ ધર્મ પરિષદ સને ૧૮૮૨ માં મળતાં મહારાજશ્રીને ત્યાં પધારવા આમંત્રણ અપાતું હતું; પરંતુ સાધુનો આચાર ત્યાં જવાનો ન હોવાથી મહારાજશ્રીએ જૈન દર્શન તરફથી વીરચંદ ગાંધીને જૈન દર્શનના તત્ત્વજ્ઞાનમાં તેવાર કર્યાં અને જૈન સંધે ત્યાં પ્રતિનિધિ તરીકે મોકલ્યા, જેમણે વિદેશી વિદ્વાનોને જૈન ધર્મના તત્ત્વજ્ઞાન તરફ આકર્ષ્યા; અને જૈન દર્શન એક સનાતન દર્શન છે તેનો પ્રકાશ પાડ્યો, વગેરે વિવેચન બાદ જુગ જુગ ધર્મના અભ્યાસ માટે યુરોપ, અમેરિકામાં રુકુલ હરિત ધરણે છે તેમજ કાપલણ દર્શનના અભ્યાસી અભ્યાસ ત્યાં કરે છે ત્યાં કેટલા બધા પુસ્તકાલયો અને તેમાં પુસ્તકોની સંખ્યા છે તેનો વિસ્તાર કરવાનો સમય નથી, પણ જૈન સમાજને તેવા પુસ્તકાલયોની જરૂર છે એમ તેમણે જણાવ્યું હતું. પાટણ જેસલમીર, ખંભાત, લોંબડી, પંજાબ વગેરે રચણે દસ્તકિખિત હજારો જૈન સાહિત્ય, આગમ અને વિવિધ વિષયો ઉપરના ધર્મ પુસ્તકો શ્રી સંધ પરપરાથી સાચવતો આવ્યો છે અને તે જ આપણી ખરી આામ લક્ષી છે, તે તો રીતે ભાવનગરનો જૈન સંધ કાપરચુડ મકાન અધારી

અધ્યક્ષસ્થાનેથી આચાર્યશ્રીજીએ જ્યંતિનાયકમાં રહેલ નિરભિમાનતા, સત્યતાદિ ગુણોનું વર્ણન પ્રભાવશાલી શૈલીથી વર્ણવી તેનું અનુકરણ કરવા અને સંગઠન સાધવા તેમજ શ્રી સંઘની પેઠી સ્થાપવા જોરદાર ઉપદેશ આપી માંગલિક સંભળાવ્યું. હાલગળ ૧૧ વાગ્યે જ્યંતિદોની સાથે સભાજનો પેઠાઓની પ્રાણવના લઘુ વિખરાયા હતા.

ઘાઘાવાડીમાં જ્યંતિનાયકની અષ્ટ પ્રકારી પૂજા લાણાવવામાં આવી અને સાધર્મિક વાતસલ્ય યજુ, રાત્રીના એ જ વ્યાખ્યાન મંડપમાં રામપુરિયા જૈન ઇન્ટર કોલેજના ધર્માધ્યાપક (પાટણનિવાસી) મારતર આત્મારામજી સાલવીના પ્રમુખસ્થાને સભા ભરવામાં આવી હતી અને જુદી જુદી વ્યક્તિઓ તરફથી વિવેચન થયા હતા.

પ્રમુખસ્થાનેથી મારતર આત્મારામજીએ જૈન સમાજમાં સંગઠન, શિક્ષણ આદિ આવશ્યકતાઓ ઉપર આર મૂક્યો હતો.

જ્યંતિનાયકની ભક્તિ નિમિત્તે શેઠ જાનાલાલજી સોહનલાલજી કરજાવટના તરફથી જેઠ. સુદી ત્રીજથી સમારોહપૂર્વક અઠાઈ મહોત્સવ યોજવામાં આવેલ. દરરોજ જ્યંતિનાયક શ્રીમદ્ વિજયનંદસરિજ મહારાજ અને તેઓશ્રીજીના પટ્ટધર પ્રભાવક શ્રીમદ્ વિજયવલ્લભસરિજ મહારાજ રચિત વિવિધ પ્રકારની પૂજાઓ લાણાવવામાં આવી. તેમજ નિત્ય નવી પ્રભાવનાઓ કરવામાં આવી હતી.

સખ્ત મરમી હોવા છતાં પણ સર્વે ગમજના સાધુ તથા સાધ્વીજીઓ તથા ભાઈપહેનોએ સેંકડોની સંખ્યામાં સારો લાભ લીધો હતો.

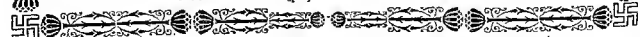

આધુનીક યુગનાં પ્રભાવક શ્રીમદ્ આત્મારામજી મહારાજની જ્યંતિ

(મનહર જંઘ.)

શ્રી વિજયનંદ સૂરી,
જૈન ધર્મ જ્યોત કરી,
નર રત્ન યુગ બળે,
આત્મારામ જૈન ખોળે,
તન સુદ્રઢતાં સારી,
માર્ગ વીર જયકારી,
નંદન ત્રિશલા વીર,
સુગુ સંયમે શરીર,
સત સ્યાદવાહ વાણી,
મારતનાં જૈનો ઋણી,
માવનાં શ્રીમદ્ તણી,
વહાળ્યું જ્ઞાનનું પાણી,
નર રત્ન શાસ વણી,
મહન સંશય તણી,
રત્નાકર જ્ઞાન ડોળી,
'અમર' થયાં છે સૂરી,

પંડિત વીર કેસરી,
થયાં મહા મહારથી,
પ્રકાશીત ધન્ય પળે,
થયાં ધર્મ સારથી.
આત્મગળ જાહુ ભારી,
ગ્રહો અસિ ધારથી.
શાસનનો ભાર શીર;
વિચરી વિહારથી.
ફરી ફરી કરી દહાણી;
યોગી આત્મારામનાં.
સેવામાં જીવન વણી;
રાખી જગ નામનાં.
અજ્ઞાન તિત્રીર હણી;
ફરી કરી કામનાં.
પીધું અમરત ઘોરી;
જૈન ધર્મ ધામનાં.

સંશોધન અને સંપાદનને લગતા સર્વ વિજ્ઞાન ચાન્તમૂર્તિ આચાર્ય ભગવાન શ્રી સિદ્ધિચરિત્રચરણના વિદ્વાન શિષ્ય આચાર્યશ્રી વિગ્વમેધસૂરીશ્વરજીના મહાનુભાવ શિષ્ય શ્રી ભુવનવિજયજીના વિદ્વાન શિષ્ય મુનિવરશ્રી જગદ્ગુણિજયજી મહારાજને આ સભા ઉપર કૃપા કરી તે ભાર સ્વીકારી લીધો છે. આ અંકમાં તેમજ દરેક પછીના માસિકમાં તે મારેના લેખે આવે ને વાંચવા જેનું અંકુશો ખેંદેને નમ્ર સુચના છે. જેમ અને તેમ વેળાસર અમારા તરફથી છાપવાનું કાર્ય શરૂ થશે.

૨ શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુ ચરિત્ર. (છપાય છે.)

શ્રીમાન્ દેવકદાચાર્યજીનું ૧૧૦૦૦ હજાર શ્લોકપ્રમાણ, પ્રાકૃત ભાષામાં આરમા સૈકામાં રચેલો તેનું આ ભાષાંતર છપાય છે. આ ચરિત્ર અંકકર્તા આચાર્ય મહારાજની વિદ્વાતાપૂર્ણ સુંદર, અનુપમ, આત્મોક્તિ રચના છે. આદ્યેશ મ્હેટે શ્રી પાર્શ્વનાથ ચરિત્ર અંક બીજો નથી. તેમ આવી મદતવપૂર્ણ ચરિત્ર રચના ભાગ્યેજ બીજા અંકમાં દશે. પ્રભુના ભવેના વિરતૂલ વર્ણન સાથે, પ્રભુના દશ ગણધરોના પૂર્વભવેના ચરિત્રો સાથે આપવામાં આવેલ છે. સાથે અનેક અંતર્ગત કથાઓ અને ઘણા અનુવાદ યોગ્ય વિવિધ વિષયો પણ આપેલા છે આ એક અપૂર્વ કૃતિ છે. ૬૫ શ્લોક સાગ પાંચસેંદ પૃષ્ઠ, અને આકર્ષક કલાની દૃષ્ટિએ તૈયાર કરેલ અનેક રંગીન ચિત્રો, મળજીત પાછન્ડીગવડે તૈયાર કરવામાં આવશે.

૩ મહાસતી શ્રી દમયંતી ચરિત્ર. (છપાય છે.)

શ્રી માલુક્યદેવસૂરિ વિરચિત મૂળ ઉપરથી અનુવાદ

પૂર્વેના પુણ્યયોગ અને શીક્ષણ માહત્તમ મતી શ્રીદમયંતીમાં અસાધારણ હતું તેનો શુદ્ધ અને સ્વચ્છ ભાષામાં અનુવાદ કરાવી અમારા તરફથી પ્રકાશનનું કાર્ય શરૂ કરેલ છે આ અનુપમ રચનામાં મહાસતી દમયંતીના અસાધારણ શીલ મહાત્મ્યના પ્રભાવવડેના ચમત્કારિક અનેક પ્રસંગો, વર્ણનો આવેલ છે. સાથે નજારાન પ્રત્યે અપૂર્વ પતીમક્તિ, સતી દમયંતી સાસરે સીધાવતાં માયાપે આપેલી સોનેરી શિખામણો, ભુગારથી થતી ખાનાખરાશી, ધૂન જનની ધૂનતા, પ્રતિષ્ઠાપાલન, દમયંતીના ધર્મો, રાજાના નીનિ, વન નિવાસના વખતે, આવતા સુખ દુઃખો વખતે ધીરજ, શાંતિ અને અનુભવ મેળવવાની ભાવસરીત નોંધ, તેમજ પુણ્યશ્લોક નજારાનન. પૂર્વના અસાધારણ મ્હેટા પુણ્યમંથના યોગે તેમ જલમાં તેમના માહાત્મ્ય, મહિમા, તેમના નામ સ્મરણથી મનુષ્યેને યતા લાભો વગેરેનું અદ્ભુત પકડ પાડેલ કરવા જેવું વર્ણન આચાર્ય મહારાજને આ પ્રયત્નમાં આપ્યું છે. બીજી અત્યંત સુબોધક કથાઓ પણ આપવામાં આવેલી છે.

છપાય છે.

૪ કથારત્નકોષ અંક—શ્રીમાન્ દેવકદાચાર્ય મહારાજે (સંવત ૧૧૫૮ માં પ્રાકૃત ભાષામાં રચેલો છે, જેમાં સમ્પૂર્ણ આદિ તેત્રીશ સામાન્ય ગુણો અને પાંચ અધુનત આદિ વિશેષ ગુણોને લગતા ૫૦ વિષયો સાથે તેની મૌલિક, સુંદર પકડપકડ કરવા જેવી કથાઓ વાચકોની રસવૃત્તિ આપેા અંક વાંચતા નિરસ ન કરે તેવી સુંદર રચના આચાર્ય મહારાજે કરી છે. આ અંકમાં આવેલ ગુણોનું સ્વરૂપ, તેનું વિવેચન, તેને લગતા ગુણદોષો, લાભ-હાનિનું નિરૂપણ, આચાર્ય મહારાજે એવી સુંદર પદ્ધતિ-સંકલનાથી કર્યું છે કે જેથી આ અંકની અનુભવ, અમૂલ્ય અપૂર્વ રચના અનેક હોવાથી તે અપૂર્વ સાહિત્ય અંક ગણાયો છે. આ સુંદર અંક મૂળ અંગ્રેજી પ્રસિદ્ધ કર્યો છે, જેની મૂળ કિંમત રૂ. ૮-૮-૦ છે. જેનું આ સરલ શુદ્ધ ભાષાંતર પણ સાક્ષરવર્ગ મુનિરાજ શ્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજની દેખરેખ નીચે થયેલ છે. તે અંકના પાના શુભારે પાચસેંદ ઉપરાંત થશે.

(ચેળનાથ)

૫ શ્રી શ્રેયાંસનાથ મહુ ચરિત્ર ૬ શ્રી સુચરિતાથ મહુ ચરિત્ર બાણતરે વાપ છે.
 નં. ૪-૫-૬ મા આર્થિક સહાયની અપેક્ષા છે.

તૈયાર છે.

દેવરસી-રાઈ (બે) પ્રતિઃપણાદિ ચૂળ મૂનો.

ધરોની સક્ષિપ્ત લચળ સાથે.

હાલ અમારા તરફથી ઉપરોક્ત દેવરસી-રાઈ પ્રતિઃપણાદિ ચૂળ પ્રગટ કરવામાં આવી છે. નિરંતરની આવક-આવિકા મળેની આ આવશ્યક ક્રિયા હોવાથી આવી સખત મોંઘવારી હોવા છતાં અમારા ઉપર ધણી સામણી આવવાથી ઉચ્ચ કામગીરી ઉપર સુંદર મોટા ગુજરાતી ટાઇપમાં હાવાની પ્રસિદ્ધ કરેલ છે. કિંમત માત્ર રૂ. ૦-૧૦-૦ હજી આના પોરતેજ છુદું.

જૈન કન્યાશાળા, પાટણગામોએ આ સાલ સત્વર લેવાની જરૂર છે. સામગ્રી નક્કલ લેવાર શાર્મિક સંસ્થાને ચોગ્ય કમીશન આપવામાં આવશે.

શ્રીમાન્દ હરિભદ્રસુરિ વિરચિત શ્રી ધર્મબિંદુ મંથ.

(મૂળ અને મૂલ રીકાનાં છુદ સંરલ ગુજરાતી ભાષાતર સહિત.)

આ મંથના મૂળ કર્તા મહાનુભાવ શ્રી હરિભદ્રસુરિ કે જેઓ જૈન ઇતિહાસમાં સુપ્રસિદ્ધ છે, શ્રી મહાનુભાવ અંચકારે મુનિઓ અને ગૃહસ્થોના સાધારણ અને વિશેષ ધર્મો, મોક્ષનું સ્વરૂપ અને તેના અધિકારી વગેરે વિષયો બતાવવાને માટે આ ઉપયોગી મંથની ચેળના કરી છે, અને તેની અંદર તેનું વિવેચન કરી સારી રીતે સમજાવ્યું છે.

આ પ્રમાણે ગૃહસ્થ અને યતિ ધર્મને વિસ્તારપૂર્વક પ્રતિપાદન કરનાર આ મંથ છે. જે વાચક જૈન ધર્મના આચાર, વર્તન, નીતિ, વિવેક અને વિષયના છુદ સ્વરૂપ સાથે તરવોના રહસ્યોને સારી રીતે સમજી શકે છે. મુનિ અને ગૃહસ્થ આ મંથને આજીવંત વાંચે તો સ્વધર્મસ્વકર્તવ્યના માર્ગ સ્વરૂપને બધી પેઠાની મનોવૃત્તિને ધર્મરૂપ કલ્પદ્રુમની શીતળ છાયાની આશ્રિત કરી અનુપમ આનંદના સંપાદક બને છે.

આ મંથની આ પીછ આજીવિત છે. હુમારે ચારસેંદ પાનાના આ મંથની કિંમત માત્ર રૂ. ૨-૦-૦

II જૈન ઐતિહાસિક ગુર્જર કાવ્ય સંગ્રહ.

(અને સંપાદક શ્રી જિનવિજયજી સાહેબ, આચાર્ય ગુજરાતી પુરાતત્ત્વ મંદિર.)

આ જૈન શાસનની ઉત્પત્તિ કરનારા આચાર્યો, સાધુઓ, સાધ્વીઓ અને ગૃહસ્થોના જીવનચરિત્ર સારાજને પ્રસારાવનારા પ્રાચીન ગુજરાતી ભાષામાં રચાયેલ પ્રમાણિક ઐતિહાસિક ગ્રંથો, કાવ્યો અને રાસોનો સંગ્રહ આ મંથમાં આવેલો છે. આ મંથમાં ઐકત્રીય બહિતના તેવીશ કાવ્યોનો સંચય ગુજરાતી રાસોનું સ્ત્રોતધન કાર્ય સંપાદક મહાશય અને અન્ય સાક્ષરોએ કરેલ છે.

તેનો રચના કાળ ઐદર્માં સૈકાથી આરંભી વીસમા સૈકાના પ્રથમ ચરણસુધી સાઠાચાર સૈકાનો છે, તે સૈકાઓનું ભાષા સ્વરૂપ, ધાર્મિક સંજ્ઞા, રાજ્યીય બ્યવસ્થા, રીત રીવાજો, આચાર વિચાર અને તે સંબંધના લોકાની ગતિનું લક્ષ્યબિંદુ એ દરેકને લગતી સત્ત્ર પ્રમાણિક બધી માહિતિઓ આ મંથમાં આપવામાં આવેલી છે.

આ મંથમાં કાવ્યો તથા રાસોનો ગુજરાતી ભાષામાં સાર, કર્તા મહાશયો કયા કયા ગરુડના હતા, તે તે ગરુડોના નામો, ગૃહસ્થોના નામો, તમામ ગદ્યકાવ્યોના સ્વરૂપ, સંવત સાથે આપી આ કાવ્ય સાહિત્યની સુંદર અને સરલ ઉપયોગી રચના બતાવેલી છે. ૫૦૦ પાંચસો પાના કરતાં વધારે છે. કિંમત રૂ. ૨-૧૨-૦ પોરતેજ અલગ.

મુદ્રક : શાહ ગુલમખાંદ તલ્લુવાઈ : ત્રી મોટાંગ પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ : હાલ્દીપોર-સાવનપોર.

6/8/1948

શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ

卐 卐 卐

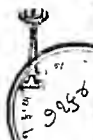
પુસ્તક ૪૫ મુ.

સંવત ૨૦૦૪.

આત્મ
સં. ૫૩

અંક ૧૨ મો

ઓગસ્ટ : આપાદ

વાર્ષિક લગાજમ રૂ. ૩-૦-૦ પોસ્ટેજ સહિત.

પ્રકાશક:-

શ્રી વૈન આત્માનંદ સભા,
લાવનગર.

આ સલાના નવા થયેલાં માનવંતા પેરૂન—

શ્રી કૃષ્ણલાલભાઈ વજીર—ખંભાત.

શેઠશ્રી કેશવલાલભાઈ વળેચંદનો જીવનપરિચય.

રમણીય ગુજરાતમાં વ્યાપાર, ઉદ્યોગ અને સુંદર મુખ્ય શંદર તરીકે ખંભાત એક વખત સુવિખ્યાત શહેર હતું. શ્રીપુરુષોદ્ધાનીય શ્રીપાર્શ્વનાથ પ્રભુના પ્રાસાદ, પ્રાચીન જૈન જ્ઞાનભંડાર, જૈન દંડનાયકો, વિદ્વાન મુનિપુંગવો અને શ્રીમાન્ જૈન શ્રદ્ધાળુ કુટુંબોવડે જૈનપુરી ગણાતું આવ્યું છે. આ શહેરમાં શેઠ વળેચંદભાઈ મૂલચંદને ત્યાં શેઠશ્રી કેશવલાલભાઈનો સંવત ૧૯૬૪નાં પોષ સુદી ૧૩ના રોજ જન્મ થયો હતો. સામાન્ય સ્થિતિમાંથી પુણ્યયોગ, વ્યાપારનિષ્ઠાતપણાએ કરી કાંપડના વ્યાપારમાં સારી લક્ષ્મી ઉપાર્જન કરી. મોટા પુત્ર કાન્તિલાલભાઈની વેપારી કુનેહને લઈ વ્યાપાર અને આર્થિક લાઈન દિવસે દિવસે વધતી ચાલી તેમ તેમ દેવ, ગુરુ, ધર્મની આરાધના વિશેષ વધતાં સ્મૃતની લક્ષ્મીનો વ્યય આત્મકલ્યાણ માટે વિશેષ-વિશેષ થવા લાગ્યો.

સંવત ૧૯૯૩ની સાલમાં શ્રીશત્રુજય તીર્થે સંઘ લઈ જવાની આચાર્ય શ્રી વિજયલલિતસૂરિ પાસે પ્રતિજ્ઞા લીધેલી, સં. ૨૦૦૦ની સાલમાં આચાર્ય મહારાજના આતુર્ભાસ પછી ઉપધાન તપ વહન કરાવવા અને તેના ઉદ્ધાપન પછી સં. ૨૦૦૧ના ચૈત્ર સુદી ૩ના રોજ આચાર્ય શ્રીવિજયલલિતસૂરિ મહારાજ શિષ્યપરિવાર, ૪૦ સાધુઓ, ૪૫ સાધ્વીઓ, ૧૩૦૦ શ્રાવક, શ્રાવિકા સહિત છ'રી' પાખતો સંઘ શ્રીશત્રુજયને કાઢી બીજા ચૈત્ર સુદી ૪ના રોજ આ પવિત્ર તીર્થે ઉપર સજ્જેડે ઇંદ્રમાળ પહેરી આત્મકલ્યાણ સાધ્યું હતું. ગુપ્તદાન અને અન્ય ધાર્મિક ખાતાઓમાં સખાવતો કર્યે ન્તય છે. સ્વભાવે સરળ, સાદાઈપણું અને નિરક્ષિમાનતા વરેલ છે; તેમજ જિનપૂજા, નિરંતર આવરયક ક્રિયાઓ તેમનો વ્યવસાય છે.

આવા ધાર્મિક પુરુષ આ સજ્જાના માનવંતા પેદા થયા છે તે આનંદનો વિષય છે. તેઓશ્રી દીર્ઘાયુ ઘઈ આર્થિક, આધ્યાત્મિક, શારીરિક સંપત્તિ વિશેષ મેળવે તેવી પરમાત્મા પ્રત્યે પ્રાર્થના છે.

શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ.

... પ્રકાશક:—શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા—સાવનગર ...

વીર સં. ૨૪૭૪.

અષ્ટાઠ

પુસ્તક ૪૫ મું.

વિક્રમ સં. ૨૦૦૪.

:: તા. ૧ લી ઓગસ્ટ ૧૯૪૮ ::

અંક ૧૨ મો

શ્રી મુનિસુવ્રત જિન સ્તવન.

(મિલકે બિલક મધ અખિવાં...)

દર્શન ખ્યાસી લોચનીયાં,

પ્રભુકેરા, દર્શનનાં ખ્યાસી લોચનીયાં...દર્શન. ટેક.

મુનિમુમતરુવામી અગમ અગોચર,

વીનરાગ દેવ અવિનાશી;

અંતરના દ્વારે ઉઘડીયાં.....દ્વારે ઉઘડીયાં,

પ્રભુકેરા, દર્શનના ખ્યાસી લોચનીયાં...દર્શન. ૧

મૂર્તિ મનોહારી નિરખી તારી,

જાગ્યાં સદ્ભાગ્ય મુળકારી,

ઉર પદ્મદલ સૌ વિકસિયાં.....દલ સૌ વિકસિયાં,

પ્રભુકેરા, દર્શનનાં ખ્યાસી લોચનીયાં...દર્શન. ૨

અજિત ધામદાતા જિનતા ચરણમાં,

દેવેન્દ્ર સર્વે સમર્પે;

હેમેન્દ્ર ઉર-નૈન હસીયાં.....ઉર-નૈન હસીયાં,

પ્રભુકેરા, દર્શનનાં ખ્યાસી લોચનીયાં...દર્શન. ૩

મુનિમહારાજ શ્રીહિમેન્દ્રસાગરજી—મહેસાણા

‘ જીવતાં શીખો ’

લેખક:-આચાર્યશ્રી વિનયકન્તુરસરિશ મહારાજ.

જીવવું બધાયને ગમે છે પણ જીવતાં શીખવું કોઈકને જ ગમે છે. દેખાદેખીથી જીવનારા હુનિયામાં ઘણા છે પણ સમજીને જીવનાર તો વિરલા જ છે. માનવી મરવું પસંદ કરતા નથી પણ જીવવું પસંદ કેમ કરે છે ? તે જો તાર્કિક દૃષ્ટિથી તપાસીએ તો જીવને અનાદિ કાળથી મોહ-મમતા વળગેલી હોય છે. પોતાની ભિન્ન વસ્તુઓની સમતા તો માનવી કોઈક સ્વાર્થના અંગે છોડી શકે છે; પણ શરીરની સમતા છોડવી ઘણું જ કઠણ કામ છે. જીવવું-જીવન એટલે જીવની સાથે દેહનો સંયોગ બન્યો રહેવો અને. મરવું એટલે જીવથી દેહનો વિયોગ થવો માટે જ માનવીને દેહનો સંયોગ ગમે છે, વિયોગ ગમતો નથી. માનવીને ધન-સંપત્તિ આદિ વસ્તુઓ તો જન્મ્યા પછી અનિયમિત કાળે મળે છે અને ત્યાંથી પણ મળતી, પરંતુ દેહ તો જન્મથી જ સાથે હોય છે એટલે જ બીજી વસ્તુઓ કરતાં દેહ ઉપર સમતા ઘણી હોય છે. દેહનો વિયોગ ન થવા દેવાને માટે બીજી બધીય વસ્તુઓની સમતા છોડી દઈને તેને જતી કરે છે. રસ્તામાં કે ઘરમાં ધન-સંપત્તિ હરણ કરવા આવનાર માણસને ધન-સંપત્તિ આપી દઈને પોતાના પ્રાણ બચાવે છે. આ પ્રમાણે જીવનસંપત્તિને અમૂલ્ય માની તેવું રક્ષણ કરનાર માનવીને પૃથ્વિમાં આવે કે-તમને જીવવું સૌથી વધારે કેમ ગમે છે ? તમે જા માટે જીવો છો ? તો તે મરણને દુઃખની સીમા બતાવીને બધાય સુખોતું મૂળ જીવન બતાવે છે. જો કે માનવી

મરવાનાં દુઃખોથી અણબાણ છે. પોતે મોતના દુઃખનો અનુભવ કરીને આવ્યો છે છતાં અત્યારે તે બધુંય વિસરી ગયો છે; કારણ કે પોતે જે દેહમાં મોતનું દુઃખ અનુભવ્યું છે તે અત્યારે વિદ્યમાન નથી. જે દેહમાં પોતે મર્યો હતો તે દેહ જો અત્યારે વિદ્યમાન હોત તો મરવાના દુઃખનું સાચી રીતે વર્ણન કરી શકત પણ તે દેહ તો ફૂટી ગયો છે. અત્યારનો દેહ પૂર્વજન્મના દેહો કરતાં તદ્દન નવો છે એટલે તે જેમ વિદ્યમાન દેહમાં પ્રાણાંત કષ્ટવાળી માંદગી લોગવીને સાજો થયા પછી રોગગ્રસ્ત અવસ્થામાં અનુભવેલા દુઃખને વર્ણવી શકે છે તેમ વર્તમાન દેહમાં અનુભવશૂન્ય મોતના દુઃખનું વર્ણન કરી શકતો નથી; તોયે સૌ કરતાં મરવામાં વધારે દુઃખ માનીને જીવવું પસંદ કરે છે તેનું ખાસ કારણ જો સૂક્ષ્મ બુદ્ધિથી વિચારીએ તો મરવાના દુઃખથી જીવને માનવીને જીવવું ગમે છે એમ નથી પણ અનાદિની લોગ-તુષ્ટાના સંસ્કારોને લઈને માનવીને દેહ છોડવો ગમતો નથી. વૈધિક વાસ્તવ્યો પોષવાને માટે જ માનવી જીવે છે અને તે તેમના આચારવિચાર તથા ઉચ્ચાર ઉપરથી સ્પષ્ટ જણાય છે. માનવી માંદો પડ્યો હોય છે ત્યારે ડોક્ટરોને તથા વૈદ્યોને બહુમાનપૂર્વક નિમંત્રણ આપે છે અને બહાલામાં બહાલી ધન-સંપત્તિ તેમના ચરણે ધરીને તેઓની આજ્ઞા અમ્મંદ પાળે છે, તેનું ખાસ કારણ તો લોગ-તુષ્ટા સુખવા જીવવાની લાલસા હોય છે.

તાત્પર્ય કે માંદો માનવી લોગથી વંચિત રહેવાના ભયથી ધનને તુચ્છ ગણીને ડાકટરોનો આશ્રય લે છે. બે કોઈ નિષ્ણાત વેદ તેને તપાસીને કહી દે કે ભય જેવું નથી, સાચું થઈ જશે તો પછી તે સાધારણ દવાનો ઉપચાર કરે છે પણ ડાકટરોની પરવા રાખતો નથી અને લોગના સાધનભૂત ધનને વેરી નાંખતો નથી. આ પ્રમાણે ધન-સંપત્તિવાળો માનવી પોતે મેળવેલા વૈવયિક સુખના સાધનો વાપરીને પોતાની વૈવયિક વાસના પોષવાને માટે જ છૂલે છે. જેની પાસે ધન-સંપત્તિ નથી તેથી વિષયપોષક સાધનના અભાવવાળો માનવી આજ નહિં તો કાલે ધન-સંપત્તિ મેળવીને વૈવયિક સુખના સાધન મેળવીશ એવી આશાથી મરવું પસંદ કરતો નથી. બે જીવવાનું ખાસ કારણ મૃત્યુની અસહ્ય વેદના જ હોય તો પછી કેટલાક માનવીઓ એમ કહેતા સંભળાય છે કે આવી દશા લોગવવા કરતાં તો મરી જવું સારું છે. આવી રીતે કહી સંભળાવનારા જ નહિં પણ આપઘાત કરીને ખુશીથી મૃત્યુને ભેટનારાઓ પણ દષ્ટિ-ગોચર થાય છે તે ન હોવું જોઈએ, માટે બે મોતના દુઃખથી જીતા હોય તો પછી ગમે તેવી દશામાં મોતને સંભારે પણ નહિં પરંતુ આર્થિક સંપત્તિથી ઘસાઈ ગયેલા કે વંચિત રહેલા તથા ધનસમૃદ્ધ શ્રીમંતોની વૈવયિક સુખોની લીલા જોઈને પોતાને કંઠાળ-દરિદ્રી તથા દુઃખી માનનારા મોતને સંભારે છે. અને કેટલાક તો ધન-સંપત્તિથી વૈવયિક સુખના સાધન મેળવેલા હોવા છતાં પણ ગૃહકલેશ તથા કુટુંબકલેશથી ક્વાયને આધીન થઈને મૃત્યુનો આઘાય લે છે. પણ આવી રીતે મરવું પસંદ કરનારાઓ સંસારમાં અત્યંત અદ્ય પ્રમાણમાં હોય છે. માનવી ગમે તેવી દશામાં મોતના પડછાયાને પણ

પસંદ કરતો નથી. અને ‘અમે સુખે જીવીએ છીએ’ એમ કહેનાર માનવીઓની પ્રવૃત્તિઓતું અનુકરણ કરીને પોતે પણ તેવું સુખી જીવન બનાવવા પ્રયાસ કરે છે.

અજ્ઞાની જનતાએ માની લીધેલું સુખ તથા તેને મેળવવાની પદ્ધતિને પ્રાયઃ બધાય અનુસરી રહ્યા છે પણ તેની સત્યતાની ખાતરી કરવા કોઈક જ ધ્યાન આપે છે. કોઈ પણ માનવીને પૂછવામાં આવે તો તે પોતાની ગમે તેવી પ્રવૃત્તિને સુખી થવા માટે જ બતાવે છે અને જીવવાનો હેતુ પણ સુખ લોગવવાનું જ બતાવે છે; પણ તે સુખે જીવે છે કે દુઃખે જીવે છે અને તેવી પ્રવૃત્તિનું ફળ સુખ છે કે દુઃખ છે તે તો સાચી સમજણવાળા જ બોલી શકે છે. બાકી દેખાદેખીથી પ્રવૃત્તિ કરનાર અને અવળી સમજણથી સુખી જીવન માનનાર સાચું સમજી શકતા નથી અને તેથી સમજી શકતા નથી. કોઈ માણસ પાસે કોટોની સંપત્તિ હોય અને તે સંપત્તિથી બાગ-બગલા આદિ મોજશોખનાં સાધન વસાવ્યાં હોય અને પોતાને ઘણું જ સુખી માનતો હોય તેને કહેવામાં આવે કે તમારું સુખ તો જરા દેખાડો, તો તે બાગ-બગલા આદિ જડાત્મક વસ્તુઓના સ્વામીપણા સિવાય બીજું કંઈ પણ બતાવી શકતો નથી. અર્થાત્ પોતાની જડાત્મક ઋદ્ધિનું વર્ણન કરીને કહેશે કે-મારી પાસે આ બધીય વસ્તુઓ છે તેથી હું સુખી છું. બાકી અણબણ જોનાર માણસ ફક્ત માણસને જોવા માત્રથી જ આ સુખી છે કે કેમ તે બોલી શકતો નથી; કારણ કે કહેવાતો શ્રીમંત તથા ગરીબ બંને જણા રસ્તામાં ચાલ્યા જતા હોય તો કોઈ ખાસ ચિન્હ એવું હોતું નથી કે જેને લઈને તેમનાથી અણબણ માણસ તેમને જોઈને શ્રીમંતાઈ તથા ગરીબાઈ અને તેના અંગે સુખી-દુઃખીનો ભેદ પાડી શકે.

મોઢાની પ્રસન્નતા, શરીરની સુંદરતા તથા પુષ્ટતા અથવા સુંદર વસ્ત્રો તથા ઘરેણાની વિઘ્નમાનતા તો ગરીબ હોય કે શ્રીમંત હોય બંનેમાં જોવામાં આવે છે અને મોટે ભાગે તો શરીરમાં બળ, સુંદરતા, લાવણ્યતા, આરોગ્યતા તથા પુષ્ટતા જે કાંઈ ગરીબમાં જોવામાં આવે છે તે શ્રીમંતોમાં જણાતી નથી; કારણ કે પ્રાયઃ શ્રીમંતોનો આહાર-વિહાર અનિયમિત હોય છે તેમજ વ્યવહાર પણ અનીતિમય હોય છે તેથી તેમનું સ્વાસ્થ્ય પણ બગડેલું રહે છે એટલે તેમને દવાને આશ્રયે જીવવું પડે છે, જેને લઈને તેમના શરીરની સુંદરતા તથા બળ ક્ષય થઈ ગયેલાં હોય છે; માટે કહેવાતો શ્રીમંત સુખને કેળાડી શકતો નથી. પણ અજ્ઞાની જનતામાં જે માણસની પાસે સારા પ્રમાણમાં ધન-સંપત્તિ હોય અને પૌદ્ગલિક સુખનાં સાધન હોય-ભલે પછી તે રાગોથી પીડાતો હોય કે માનસિક દુઃખથી દુખાયેલો હોય તો પણ તેને સુખી માનવાની અને બહુમાન કરવાની પદ્ધતિ પડી ગઈ છે. અને તેથી કરીને જ તે પોતાને સુખી માની મિથ્યાભિમાનથી કૂલાર્થ જાય છે અને ધન-સંપત્તિ વગરનાને કેંગાળ માની મનથી તેને તિરસ્કાર કરે છે. કહેવાતા શ્રીમંતનું બધુંય સુખ બાગ-બગલા-મોટર આદિ પૌદ્ગલિક વસ્તુઓને આધીન છે પણ જરાય સ્વાધીન નથી. જોનાર માણસ પણ આ બધીય વસ્તુ જોઈને તેના સ્વામીપણના આશયથી જ તેને શ્રીમંત તથા સુખી કહે છે. જો આ બધીય વસ્તુઓ તેની પાસે ન હોય તો તેને શ્રીમંત કોઈ પણ કહેતું નથી, માટે જ માણસને આધીન શ્રીમંતાઈ કે સુખ નથી પણ ધન-સંપત્તિ આદિ જડાત્મક વસ્તુઓને આધીન હોવાથી એક કલાક પ્રહેલાં જે શ્રીમંત અને

સુખી કહેવાતો હતો તે જ ધન-સંપત્તિ આદિ નાશ પામવાથી ગરીબ તથા પરમ દુઃખી કહેવાય છે. ધન-સંપત્તિને લીધે પોતાને સુખી માનવાવાળો શ્રીમંત નિશ્ચિંત બંની શાંતિ કેમ લોગવતો નથી; તેની પાસે બધુંય હોવા છતાં પણ કયા સુખની ખામી રહી ગઈ છે કે જેના માટે ટાઢ તડકો વેઠે છે અને ચિંતાવાળા વ્યાપારોમાં માથું મારે છે. સુખમય જીવન કેમ ગાળતો નથી ?

વસ્તુસ્થિતિ એવી છે કે શ્રીમંત માનવીને તૃષ્ણા તથા લય બંને રહેલા હોવાથી તે ભલે પોતાને સુખી કહી દેખાડે; પણ ખરું જોતાં તો તે પરમ દુઃખી છે, કારણ કે માનવીની પાસે જ્યાં સુધી મનોવૃત્તિ મલિન તથા વિકળ બતાવનાર ધન નથી હોતું ત્યાં સુધી તો તેને કુટુંબોપાધિય અને જીવનનિર્વાહ જેટલા જ ધનની જરૂર હોય છે એટલે તેને તેટલું મળી જાય તો તે સુખે જીવે છે; તેને લાગે મેળવવાની લાલસા કનડતી નથી; પણ જેની પાસે લાગોની સંપત્તિ થઈ ગઈ હોય છે તે પોતાને એમ માની લે છે કે હું જન્મથી જ લાખપતિ છું પણ બે ચાર વરસમાં જ હું લાખપતિ થયો છું એવો તેને લાસ જ થતો નથી અને તેથી કરીને તે લાખપતિથી કોડપતિ બનવાની તૃષ્ણાનો દાસ બનવાનો અને તેથી તે તૃષ્ણા તેના મનની શાંતિનો નાશ કરવાની જ અને મેળવેલું ધન નાશ થવાનો લય તેના સુખનો પણ નાશ કરવાનો જ એટલે કે ધન ઓછું થવાના લયથી નિરંતર તેના મનમાં અસુખ રહે છે. અને તેથી પોતાની પાસેનું ધન વ્યાપારથી કે ખીજા કોઈ કારણથી ઓછું થઈ જાય તો અત્યંત દુઃખ મનાવે છે. ધન ઓછું ન થાય એટલા માટે તો તે પુનઃ

ઉપાજ્ઞન કરવા ધર્મકાર્યમાં કે સુખે જીવવાને જોઈતાં સાધનો મેળવવામાં તેને વાપરતો નથી અને કંલુસાઈથી દુઃખે જીવે છે. જો કે પોતે વિચાર કરે તો જન્મથી જ તેની પાસે ધન-સંપત્તિ નહોતી પણ જીવન-પંથ વચ્ચેમાં જ તેને મળેલી છે, તે જો કદાચ જતી રહેશે તો તેનું કાંઈ પણ ઓછું થવાનું નથી; કારણ કે તે બહારથી જેવી આવી તેવી પાછી બહાર નિકળી જાય છે માટે તેમાં કાંઈ દુઃખ મનાવવાની જરૂર નથી. જો જન્મતાં જ લાખોની સંપત્તિ મળી હોય અને તે પાછળથી કદાચ જતી રહે તો માનવીને ચિરપરિચિત લક્ષ્મી માટે કાંઈક દુઃખ થાય ખરું, પણ જે વસ્તુ પાસે હોતી જ નહિ તે જો કદાચ પડેલા તરીકે ઘોડા દિવસ અથવા તો મહિના કે વરસ રહીને જાય તો તેથી કાંઈ પણ તેનું જતું ન હોવાથી તેને દુઃખ મનાવવાની કાંઈ પણ જરૂર નથી. માનવીને બીજી રીતે પણ ધનનાશથી દુઃખ થાય છે. જ્યારે માનવીને વ્યાપારમાં અણચિંતાએ લાલ મળવાથી સાધારણ સ્થિતિમાંથી લાખપતિ બની જાય છે ત્યારે તેને ઉન્માદ આવી જાય છે અને તેથી પોતાની સ્થિતિ બહુ જ જલદી બદલી નાંખે છે. એટલે કે તે આગ-બંગલા-મોટર આદિ વસાવીને પ્રથમની સ્થિતિ ભૂલી જઈને પોતાને બહુ જ સુખી માની લે છે અને મિથ્યાભિમાનના આવેશથી પહેલાની પોતાના જેવી જ સ્થિતિવાળા માણસોને તુચ્છ ગણે છે અને પોતે મેળવેલી ધન-સંપત્તિ સદાને માટે સ્થિર રહેવાની શ્રદ્ધાથી છૂટથી વાપરે છે; કારણ કે પૂર્વે ઉપાજ્ઞન કરેલા પુન્યના બળથી વ્યાપારમાં પ્રાર્થા કરતાં અધિકતર લાભ મળતો જ રહે છે એટલે નિર્ભયપણે વ્યાપારનું ક્ષેત્ર પણ વધારે છે પણ જ્યારે પુન્યબળ કાચું પડી જવાથી અણધાર્યું વ્યાપારમાં

તુકશાન આવે છે ત્યારે તેને પૂરવા જેમ જેમ પ્રયત્ન કરે છે તેમ તેમ લક્ષ્મીનો નાશ થતો જાય છે. એવે જીવનનિર્વાહ પૂરતું તેની પાસે ધન રહેવા છતાં પણ ભૂતકાળમાં ભોગવેલા સુખો પોતાને સાંભરવાથી ધણું જ દુઃખ થાય છે. માનવ પ્રકૃતિનો એક એવો પણ નિયમ છે કે-માનવી પુષ્કળ દુઃખ વેડીને સારી રીતે સુખી થયો હોય તો તે દુઃખ સાંભરતું નથી પણ સુખ ભોગવીને જ્યારે દુઃખી અવસ્થા ભોગવવાનો સમય આવે ત્યારે ભોગવેલું સુખ વારંવાર સાંભરવાથી ધનનાશ તથા સુખ-રમૂતથી બેવડો દુઃખી થાય છે. આ પ્રમાણે શ્રીમંતાઈમાં સુખી જીવન માનનારને ધન વધારવાની તૃષ્ણા તથા ધનનાશનો જાય હોવાથી સુખ-શાંતિ હોવી નથી છતાં બીજાને ઉપરનો ટાળ કરીને અમે સુખે જીવીએ છીએ એમ બતાવવા પ્રયાસ કરે છે પણ પરિણામે તો તેમનું આંતર જીવન બહાર આઘ્યા સિવાય રહેતું નથી.

જન્મથી શ્રીમંત હોય કે પાછળથી શ્રીમંત થયો હોય તો પણ તે એટલું તો જાણે છે, જુએ છે અને અનુભવે પણ છે કે જે ધન-સંપત્તિથી દુઃખ સુખી કહેવાઈ છે, શ્રીમંત જણાઈ છે તે અસ્થિર છે-અચળ છે, આજ છે અને કાલે નથી છતાં તે મળેલી લક્ષ્મીને નળવી રાખી વધારવાને માટે મેળવેલા સુખના સાધનોનો નિશ્ચિંતપણે ઉપભોગ કરી શકતો નથી; પણ મારી પાસે પુષ્કળ સંપત્તિ છે એમ સમજીને સંતોષ માને છે. જો મૂર્ખમાં મૂર્ખ માણસ પણ ધ્યાન આપે તો તે સારી રીતે જાણી શકે છે કે લક્ષ્મી અસ્થિર છે, તેનું બહેણ ચાલુ જ રહે છે, એક દિશામાંથી લક્ષ્મીનો પ્રવાહ આવે છે તે બીજી દિશામાં બહેતો રહે છે પણ એક જ સ્થળે સ્થિર રહીને સંચય થતો નથી અને તે આવક તથા

દર્શિકા અને બનાવટી સુખ લોગલું હોય છે તેના કરતાં અનંતગણું અદ્ભુત દુઃખ લોગવવાને લાવી લેવામાં અધમ ગતિઓનો આશ્રિત બને છે. મૂર્ખ શ્રીમંતો પરંતુ અકલ્યાણ કરવામાં એવી રીતે પણ કારણ બને છે કે થોડે મેળવેલી સંપત્તિનો સદ્ઉપયોગ ન કરતાં એટલે કે આત્મશ્રેય માટે ધાર્મિક કાર્યમાં અથવા તો જીવનનિર્વાહના સાધનના અભાવે દુઃખ લોગવતા જીવોને સાધનસંપત્તિ બનાવવામાં ન વાપરતાં અનેક શુદ્ધ જીવોના પ્રાણોનો નાશ કરીને બાગ-બંગલા આદિ વસ્તુઓ જનતાને ગમે તેવી તૈયાર કરે છે, જેને જોઈને જડાસક્ત-અજ્ઞાની જીવો તેના વખાણ કરે છે, તેથી તેઓ પાપના ભાગી બને છે, કારણ કે અનેક જીવોના નાશથી ઉત્પન્ન થયેલી બાગ-બંગલા આદિ વસ્તુઓને વખાણી તેની બનાવટનું અનુમોદન કરવાથી તે વસ્તુ વગર લોગવે પણ પાપનો હિસ્સો મળે છે. જેમકે નિશારણી ધાર્મિક કાર્યોને વખાણી ધર્મી પુરુષોનું અનુમોદન કરવાથી પુન્યબંધ થાય છે, તેમજ સારણી પાપથી પેદા થયેલી વસ્તુને વખાણી અનુમોદન કરવાથી પાપ પણ બંધાય છે અને બીજું કહેવાતા બાગ-બંગલાવાળા શ્રીમંતોની અજ્ઞાની જનતામાં માન-મોટાઈ તથા આદર-સત્કાર જોઈને સાધારણ સ્થિતિવાળા માણસો પણ ધન-સંપત્તિ મેળવીને માન-મોટાઈ મેળવવા અને હું પણ શ્રીમંત અને સુખી છું એવું જડાસક્ત જીવોને દેખાડવા અસત્ય-માયા તથા અનીતિ આદરીને પણ ધન મેળવે છે અને પૌદ્ગલિક સુખના સાધન મેળવી પોતાને કૃતકૃત્ય માને છે અને, જો પુન્યની આશીર્વાદન-સંપત્તિ મળવાથી જનતા ખુશી થઈને પ્રશંસા કરે તેવું કાંઈ પણ બનાવી શકે નહિં તો પોતાની પાસે જીવનનિર્વાહનું સાધન હોવા

છતાં પણ શ્રીમંતોના બાગ, બંગલા, મોટર આદિ જોઈને અદેખાઈ કરે છે, મનમાં બળે છે અને દુઃખે જીવીને દુર્ગતિમાં ચાલ્યા બળે છે. આ બંધાયતું મૂળ કારણ તો મૂર્ખ શ્રીમંતોની પ્રવૃત્તિ બને છે અને તેથી જ તેઓ પરંતુ અકલ્યાણ કરવાવાળા હોય છે.

સંસારમાં મુખે જીવીને સદ્ગતિ મેળવવાની ઇચ્છાવાળા સમજી માણસોએ અજ્ઞાની તથા જડાસક્ત શ્રીમંતોના જીવનમાં જીવવાની ઇચ્છા રાખવી ન જોઈએ, પણ જ્ઞાની મહાપુરુષોના જીવનનો અભ્યાસ કરીને પોતાના જીવનને તેમના જીવવાના માર્ગે વાળવું જોઈએ; તો જ સાચી રીતે સુખથી જીવી શકાય છે; કારણ કે મહાપુરુષોએ જ સાચી રીતે જીવી બોધ્યું છે. તેથી તેમના જીવનમાં જીવનારા આત્માઓ પરમપદ મેળવીને શાશ્વતસુખના લોગી બન્યા છે. દુઃખોનો નાશ કરવા જીવનાર જ મુખે સાચું જીવે છે પણ મુખ લોગવવાની ઇચ્છાથી જીવનાર મુખે જીવી શકતો જ નથી, માટે જ જેઓ પોતાને જ્યેષ્ઠ માને છે કે અમે પરમ સુખ લોગવીએ છીએ તે જ સંસારમાં પરમ દુઃખી છે. વિભાવ દશામાં વિકૃત થયેલો આત્મા જ પોતાને સુખી માનવા-મનાવવા પ્રયાસ કરે છે. જે સ્વભાવ દશાવાળા આત્મા છે તેમને સુખી માનવા-મનાવવાનો સંકલ્પ સરખો ય હોતો નથી; કારણ કે તેઓ પોતે સુખસ્વરૂપ છે, તેથી તેમાં અસુખનો અંશ સરખો ય હોતો નથી. જીવન તથા સુખમાં કાંઈ પણ અંતર નથી. જે જીવન છે તે સુખ છે અને જે સુખ છે તે જ જીવન છે. બંનેમાં કલ્પ નામનું અંતર છે. જીવન તથા સુખ બંને આત્મધર્મ છે અને જેની કલ્પના કરવામાં આવે છે અથવા સંકલ્પ કરવામાં આવે છે તે દુઃખ છે પણ સુખ નથી અને તેથી

ન્યાય રતનાવલી.

લેખક:—મુનિરાજશ્રી હુરધરવિજયભ.

(પૃષ્ઠ ૧૭૬ થી શરૂ.)

(૧૨)

અહ્મગુલ્પયં ન તેનૈવાહ્મગુલ્પયેણ સ્પૃશ્યતે ॥૧૨॥

એક આંગળીના અગ્રભાગને અડકવું હોય, સ્પર્શ કરવો હોય તો બીજી આંગળીની જરૂર પડે છે. એ વાસ્તવિક હકીકત છે. આ ન્યાય પણ એ જ વાતને કહે છે કે-આંગળના ટેરવાને તે જ આંગળીના ટેરવાવડે સ્પર્શી શકાતું નથી.

આ ન્યાયનો ઉપયોગ નૈયાયિક વગેરે જ્ઞાન પરપ્રકાશક છે પણ સ્વપ્રકાશક નથી એ સિદ્ધ કરવા માટે કરે છે કે જ્ઞાનથી બીજી વસ્તુઓ જણાય છે પણ જ્ઞાન પોતે પોતાને જણાવી

તે કોઈ પણ વસ્તુનો ધર્મ નથી પણ આત્મ-પરિણત દેહની સાથે પૌદ્ગલિક દ્રવ્યોના સંયોગથી ઉત્પન્ન થયેલી અજ્ઞાની જીવની કલ્પના માત્ર છે કે જેને જડાસક્ત જીવો સુખ કહે છે. જ્યારે દેહ પૌદ્ગલિક દ્રવ્યોના સંયોગનો વિયોગ થાય છે ત્યારે દુઃખની કલ્પના કરવામાં આવે છે, માટે કાલ્પનિક સુખ તથા દુઃખ તાત્ત્વિક નથી. આ બંને સુખ તથા દુઃખ દ્રવ્ય નથી તેમજ ગુણ પણ નથી, પરંતુ દ્રવ્યોનો સંયોગ-વિયોગ માત્ર છે, તેને અનાદિકાળથી તીવ્ર રાગ, દ્વેષ તથા મોહને આધીન થયેલા આત્મા સુખ-દુઃખ તરીકે માને છે અને મોહે મનાવેલા અનુકૂળ સંયોગો મળવાથી પોતાને

શકતું નથી. જેમકે “અયં ઘટઃ” આ ઘડો છે એ જ્ઞાન ઘડાને જણાવે છે. પણ ઘટ સંબંધી જ્ઞાનને તે જ્ઞાન જણાવતું નથી. ઘટ વિષયક જ્ઞાનને જણાવવા માટે બીજા જ્ઞાનની જરૂર છે, જેમ આંગળીના ટેરવાને અડકવાને બીજી આંગળી જોઈએ તેમ,

નૈયાયિક વગેરેની આ વાતને જ્ઞાનને સ્વ-પ્રકાશક માનનારા સ્વીકારતા નથી. નૈયાયિકોની સામે તેઓ કહે છે કે જ્ઞાન એ હીપક સમાન છે “નદિ દીપકદર્શનાય દીપકાન્તરાપેક્ષા” એક હીવાને જોવાને બીજા હીવાની જરૂર નથી. હીપક ઘટ-પટ વગેરે વસ્તુઓને પ્રકાશિત કરે છે અને પોતે પણ પ્રકાશિત રહે છે. હીવાની

સુખે જીવવાતું માને છે. અજ્ઞાનીઓએ માનેલું સારું જીવનારા તો ઘણાં છે પણ જ્ઞાનીઓએ માનેલું સાચું જીવનાર તો ઘણું શોધવા છતાં પણ મળતા નથી. કષાય-વિષયની ઉપશાંતતા સિવાય અને અનાસક્તિ પ્રગટ્યા સિવાય તો કોઈ પણ-‘હું’ સાચું ‘હું’ છું” એમ કહેવાનો પણ અધિકારી નથી, કારણ કે જીવોને જીવાડવાની ભાવના સિવાય જીવન સાચું બની શકતું નથી અને કષાય, વિષય તથા આસક્તિભાવ જીવોને જીવાડવાના વિરોધી છે. જીવોનું પ્રાણધન લૂંટ્યા સિવાય વિષયાસક્તિમાં સંતોષ મળી શકે નહિ. કષાય, વિષય તથા આસક્તિમાં તરબોળ થયેલા જીવનવાળાનો દેહજીવર અનેક જીવોના જીવનના ભોગે પણ શમેતો જ નથી.

જેમ જ્ઞાન અન્યને સમજાવવાની સાથે પોતે પણ સ્વયં સ્ફુટ થાય છે. જો એક જ્ઞાનને માટે અન્ય જ્ઞાનની જરૂર રહે તો આદેશ ન આવે. એટલે મહુગુલ્યગ્રંથે ન્યાય દીપક-દર્શન ન્યાયથી ખંડિત થાય છે. નૈયાયિક અને મીમાંસકો પોતાના અન્યમાં આ ન્યાયનો વિશેષ ઉપયોગ કરે છે, કારણ કે તેઓ જ્ઞાનને સ્વપ્રકાશક સ્વીકારતા નથી. એટલે સ્વમતની સિદ્ધિ માટે આ ન્યાય તેમને અનુકૂળ આવે છે, તે તે ઉપયોગ બુદ્ધા બુદ્ધા અન્યોમાં આ પ્રમાણે છે—

ન્યાયવાર્તિક તાત્પર્ય ટીકા—

યથાહુગુલ્યગ્રંથં ન તેનૈવાહુગુલ્યપ્રેણ સ્પૃશ્યતે
પર્વ જ્ઞાનં ન તેનૈવ જ્ઞાનેન પ્રદીતું શક્યતે ॥

માક્યમવૃત્તિ—

યથાપિ નામ તસ્યૈવાસિધારયા સૈવાસિધારા
ન શક્યતે છેન્નું ન તેનૈવાહુગુલ્યપ્રેણ તદેવાહુગુ-
લ્યગ્રંથં શક્યતે સ્પૃશ્નુમેવમેવ ન તેનૈવ ચિત્તે
તદેવ ચિત્ત શક્યં દ્રષ્ટુમ્ ॥

શ્લોકવાર્તિક—

નહિ પાકઃ પચ્યતે છિદ્રા વા છિદ્યતે, તાપિ
કરણકર્મત્વં કર્તૃકર્મત્વં વા એકસ્ય સંભવતિ,
ન હ્યહુગુલ્યપ્રેણૈવાહુગુલ્યગ્રંથં સ્પૃશ્યતે તાપ્તહુગુ-
લ્યગ્રંથમાત્માનં સ્પૃશતિ । તેનાસાં વિધાનાં દષ્ટા-
ન્તે કલ્પિતપદર્શનાડજ્ઞાનેડપિ નાસ્તિ સંભવઃ ।

ન્યાયકર્ણિકા, ન્યાયમકરંદ વગેરેમાં નીચે
પ્રમાણે આ ન્યાયને બતાવતો શ્લોક છે.

અહુગુલ્યગ્રંથં યથાત્માનં, નાત્મના સ્પૃશ્નુમર્હતિ ॥
સ્વાંશેન જ્ઞાનમપ્યેવં, નાત્મનં જ્ઞાતુમર્હતિ ॥

દાર્શનિક જગત્માં જ્ઞાનને સ્વપ્રકાશક
માનવું કે પરપ્રકાશક માનવું અથવા ઉભય
માનવું એ વિષયમાં બહુ લાંબા કાળથી મત-
ભેદ પ્રવર્તે છે. બુદ્ધા બુદ્ધા ન્યાયો અને યુક્તિઓ
પોતપોતાના સિદ્ધાન્તની સિદ્ધિ માટે દરેકને
મળી આવે છે એટલે કોઈ બતનો નીકાલ
થતો નથી.

મહાવેદાન્તી શંકરાચાર્યને અને મહા-
મીમાંસક મંડનમિશ્રને જે શાસ્ત્રાર્થ થયો હતો
તેમાં પણ જ્ઞાન સ્વપ્રકાશક છે કે પરપ્રકાશક એ
વિષય પ્રધાન હતો.

‘મંડનમિશ્રણુ’ પર ક્યાં આંધુ’ એ
પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પાણી ભરવા જતી સ્ત્રીઓએ
શંકરાચાર્યને નીચે પ્રમાણે ઉત્તર આપ્યાનું
સંભળાય છે—

સ્વતઃ પ્રમાણં પરતઃ પ્રમાણં,

કીરાક્ષ્ણના યજ્ઞ વદન્તિ વાચઃ ।

શિષ્યોપશિષ્યૈરુપગીયમાનં,

જાનીહિ તન્મજ્ઞનમિશ્રવેદમ્ ॥

જો જ્ઞાન જડ હોય તો અંશુદયથી ન્યાય
તેને લાગુ પાડવો ઉચિત છે પણ જો જ્ઞાનને
ચૈતન્યરૂપ સ્વીકારતા હોય તો દીપકના ન્યાયે
સ્વપરપ્રકાશક માનવામાં જ લાભ છે.

અનેકાન્તની અંદર સમસંગીની ઉત્પત્તિ.

(સન્માર્ગચિન્હક.)

શંકા—કેટલાક લોકોની આવા પ્રકારની શંકા છે કે—અનેકાન્તની અંદર સમસંગીની પ્રવૃત્તિ છે કે નહિ? તે શંકા નિર્મૂલ કરવા માટે જો તેઓને એમ સમજવવામાં આવે કે—અનેકાન્તની અંદર પણ અમે સમસંગીની પ્રવૃત્તિ માનીએ છીએ. તેના ઉત્તરમાં કહે છે કે—તો સમસંગીના બીજા ભાગનો આશ્રય કરવાથી અનેકાન્તનો નિષેધ જો એકાન્તરૂપ છે તેને માનતાં જોત સિદ્ધાંતના સૂત્રમાં જ વ્યાઘાત થવાથી સર્વથા અનિષ્ટ જ ગણાય. તથા તેવી રીતે સમસંગી માનતાં અનવસ્થારૂપ ઠાકિણીનો પણ સંલવ થઈ શકે, જેથી પ્રથમ પક્ષ એકલો માનવામાં આવા પ્રકારની વિપત્તિઓ આવી પડે છે.

તેમજ અનેકાન્તની અંદર સમસંગીની પ્રવૃત્તિ થતી નથી એ પ્રકારનો દ્વિતીય પક્ષ માનવામાં સૂઝનો જ નાશ થાય છે કેમકે સર્વ પદાર્થો સમસંગીથી સુક્ત છે એવા પ્રકારનો જે જોત સિદ્ધાન્ત છે તેનો જ વ્યાઘાત થવાનો, અતએવ દ્વિતીય પક્ષ માનવામાં પણ વિપત્તિઓ આવી પડવાની.

સમાધાન—જેવી રીતે અનેકાન્તના એક સમ્યગ્ અનેકાન્ત અને દ્વિતીય મિથ્યા અનેકાન્ત બે ભેદ છે, તેવી રીતે એકાન્તના પણ એક સમ્યગ્ એકાન્ત અને બીજો મિથ્યા એકાન્ત બે ભેદ સમજવા. તેમાં પણ સમ્યક્ અનેકાન્ત પ્રમાણરૂપ છે અને મિથ્યા અનેકાન્ત તો પ્રમાણહીનરૂપ છે. તેનું સ્વરૂપ નીચે બતાવવામાં આવે છે.

એક વસ્તુની અંદર રહેલા જે અસ્તિત્વ, નાસ્તિત્વ, નિત્યત્વ, અનિત્યત્વ, સામાન્યત્વ, વિશેષત્વાદિ વિવિધ ધર્મોના નિરૂપણમાં પ્રવૃણ હોય અને પ્રત્યક્ષાદિ પ્રમાણોથી વિરુદ્ધ ન હોય તેને ‘સમ્યક્ અનેકાન્ત’ કહેવામાં આવે છે. અને તે જ વસ્તુમાં રહેલા નાના ધર્મોનું નિરૂપણ કરવામાં કુશળ હોય પરંતુ પ્રત્યક્ષ-અનુમાનાદિ પ્રમાણોથી જો વિરુદ્ધ હોય તો તેને ‘મિથ્યા અનેકાન્ત’ કહેવામાં આવે છે અર્થાત્ એ અનેકાન્તાલાસ કહેવાય છે.

એકાન્તના બે ભેદની સમજ-સમ્યગ્ એકાન્ત તો તેને જ કહેવાય છે કે જે પ્રમાણથી પ્રતિપાદન કરેલી અનેક ધર્મવાળી વસ્તુની અંદરથી કોઈ એક ધર્મની સુખ્યતાને લઈને વસ્તુના પ્રતિપાદન કરવામાં કુશલ હોય અને સાથે સાથે બીજા ધર્મોનો નિષેધ ન કરતો હોય અર્થાત્ તે વખતે બીજા ધર્મોદ્ધારા વસ્તુના પ્રતિપાદનમાં ઉદાસીનતા રાખતો હોય તેને ‘સમ્યગ્ એકાન્ત’ કહેવામાં આવે છે. અને અનેક ધર્મવાળી વસ્તુના એક ધર્મને પ્રતિપાદન તો કરતો હોય પરંતુ સાથે બીજા ધર્મોનો નિષેધ પણ કરતો હોય તે ‘મિથ્યા એકાન્ત’ નવાલાસરૂપ છે.

પ્રમાણરૂપ સમ્યગ્ અનેકાન્ત તથા નયરૂપ સમ્યગ્ એકાન્ત અર્થાત્ પ્રમાણ નયને લઈને અનેકાન્તની અંદર પણ સમસંગી માનવામાં આવે છે અને બીજો પક્ષ તો સર્વથા અનન્ય દ્રશ્યીય છે તેમજ પ્રથમ પક્ષમાં સ્વાદ્વાહની ઉપર સમસંગી માનવામાં જે કોષોદ્ધાર આપે-

પણું કરાયું હતું તે પણ પ્રદાપપ્રાપ્ત સમજવું; કેમકે ઉપર્યુક્ત રીતે માનવામાં વ્યાઘાતાદિ કોઈ પણ દોષનો અવકાશ છે જ નહિ તેમજ અનવસ્થાનો પણ પ્રસંગ નથી. અનવસ્થા દોષ તો ત્યાં આવ્યો ગણાય કે જ્યાં દોષાવહ રૂપ હોય, પરંતુ બીજાંકુરની માફક આ ઠેકાણે અનવસ્થા દોષરૂપ નથી.

વ્યાઘાત દોષ પણ ત્યાં આવી શકે કે જ્યાં કેવળ અનેકાન્તને માનવામાં આવેલો હોય, એકાન્તને બીજાકુલ માનવામાં ન આવેલો હોય, પરંતુ આ ઠેકાણે તો અનેકાન્તના નિષેધરૂપ સમ્યગ્ એકાન્તને નયરૂપે તો સારી રીતે આદર-પૂર્વક માનવામાં આવેલો હોવાથી વ્યાઘાત-આશંકા પણ આકાશપુષ્પ સમાન સમજવી. જૈન સિદ્ધાન્તમાં તો એકાન્તને લઈને સ્થાદ-સ્થિત એ પ્રથમ ભગ તથા સમ્યગ્ એકાન્તને લઈને સ્થાત્ નાસ્થિ એ દ્વિતીય ભગ માનવામાં આવે છે. અર્થાત્ એકાન્ત છે નહિ એમ કહેતાં સમ્યગ્ એકાન્ત છે. આવી રીતે માનવામાં કોઈ પણ દોષની ઉપસ્થિતિ થતી નથી.

જૈન સિદ્ધાન્તમાં વસ્તુનો નિર્ણય પણ પ્રમાણ નય સિવાય થઈ શકતો નથી, માટે નયરૂપ સમ્યગ્ એકાન્ત માન્યા સિવાય પણ

વસ્તુગતે વસ્તુની ઓળખાણ થવી અસંભવ-પ્રાય: સમજવી.

કદાચ પૂર્વપક્ષી લોકો પ્રશ્ન કરે કે-તમે એ માનેલો નય નામનો પદાર્થ ચોતે પ્રમાણરૂપ છે કે અપ્રમાણરૂપ છે? જો તેને પ્રમાણરૂપ માનશો તો પ્રમાણમાં જ અન્તર્ભૂત થવાથી અલગ માનવો નકામો છે અને જો નયને પ્રમાણરૂપ માનવામાં ન આવે તો વન્ધ્યાપુત્રની માફક અપ્રમાણિક પદાર્થદ્વારા વસ્તુસિદ્ધિ કદાપિ થઈ શકે જ નહિ. આવા પ્રકારની શંકાનો ઉત્તર પણ નીચે પ્રમાણે સમજવો.

સમુદ્રના એક બિન્દુને તમારા હાથમાં મૂકી પૂછવામાં આવે કે આ સમુદ્રના બિન્દુને તમે સમુદ્રરૂપ માનો છો કે અસમુદ્રરૂપ? પ્રથમ પક્ષ યાને સમુદ્રના એક બિન્દુને સમુદ્રરૂપ માનવામાં આવે તો તેના દરેક બિન્દુઓને સમુદ્રરૂપે માનવા પરશે. તેમ થતાં એક જ સમુદ્ર અસંખ્યાત સમુદ્રરૂપે મનાશે. આથી તો મૂળમાં જ કુવાડો ફરી જવાનો, કારણ કે તમારા મતમાં તો સાત સમુદ્ર સિવાય અધિક સમુદ્રની માન્યતા છે જ નહિ.

(ચાલુ)

કરે છે. તેઓ એવી ચિંતામાં રૂબી રહે છે કે બ્યારે તેઓ કોઇ કામ નહિ કરી શકે ત્યારે પોતાનાં બાળબચ્ચાંને શું ખવડાવશે અથવા પોતાની આજીવિકા કેવી રીતે ચલાવશે ? ઉદાર માણસને આવી બાતની ચિંતાઓ સતાવતી નથી. તે તો ગરીબાઈમાં પણ સુખી રહે છે. તેને ભાવી કષ્ટનો ભય રહેતો જ નથી. અનુદાર મનુષ્યો કાલ્પનિક દુઃખોથી જેટલા દુઃખી રહે છે તેટલા વાસ્તવિક દુઃખોથી નથી થતા. સુવિખ્યાત અંગ્રેજી નાટ્યકાર શેક્સપીયરનું આ કથન મનનીય છે કે-કાયર પુરુષો મરવા પહેલાં અનેક વાર મરી જાય છે અને વીર પુરુષ તો એક વાર જ મરે છે, વીર પુરુષ કાલ્પનિક મૃત્યુનો ભોગ નથી ગનતો, એવી જ રીતે ઉદાર મનુષ્યના મનમાં એવા અશુભ વિચાર નથી આવતા જે સામાન્ય લોકોને હુમેશાં પીડ્યા કરતા હોય છે.

જો કોઈ માણસ ગરીબીનો અનુભવ કરતો હોય તો તેની ચિંતાથી મુક્ત થવાનો ઉપાય ધન સંચય કરવો એ જ છે. ધન-સંચયના પ્રયત્નથી ધનનો સંચય તો થઈ જાય છે, પરંતુ માણસ ધનની ચિંતાથી મુક્ત થતો નથી. એ ધનવાન થવા છતાં પણ નિર્ધન બની રહે છે. ત્યારે પૈસા ભેગા થાય છે ત્યારે તેનાં મનમાં અનેક પ્રકારના અકારણ ભય ઉપસ્થિત થવા લાગે છે. એને ભય લાગે છે કે તેના સંબંધી, મિત્રો કે પાડોશી પોતાનું દ્રવ્ય ઉપાડી જશે અને પોતાનાં બાળબચ્ચાં પોતાનાં મૃત્યુ પછી ભૂખે મરશે. તે પોતાનાં અનેક કલ્પિત શત્રુ ઉત્પન્ન કરે જેનાથી રક્ષણ કરવા માટે અનેક ઉપાયો વિચારે છે. ધન-સંચયમાં વધારે પડતા લાગી જવાથી તેનું સ્વાસ્થ્ય ઘૂંટી ઈ. તેના સંતાનોને સારા પ્રકારનું શિક્ષણ નથી મળતું અને પરિણામે તેઓ આજીવું અને આરિત્રહીન થઈ જાય

છે. એ રીતે તેના ધનસંચયના પ્રયાસથી એક બાજુ તેનું મૃત્યુ નજીક આવે છે અને બીજી બાજુ ધનના વિનાશના કારણો પણ ઉપસ્થિત થઈ જાય છે. આમ ધનસંચયનો પ્રયત્ન જેવો સફળ ન થતાં વિક્ષણ થઈ જાય છે.

જે વ્યક્તિ ગરીબીનો અનુભવ કરે છે તેને માટે પોતાની ગરીબાઈની માનસિક સ્થિતિના વિનાશનો ઉપાય પોતાથી વધારે ગરીબ લોકોની સ્થિતિનો વિચાર કરવો તથા તેમના પ્રત્યે કરુણાભાવનો અભ્યાસ કરવો એ જ છે. પોતાથી વધારે ગરીબ લોકોની ધનથી સેવા કરવાથી પોતાની ગરીબીનો ભાવ નષ્ટ થઈ જાય છે અને મનુષ્ય પોતાની બાતને ભાગ્યશાળી માનવા લાગે છે. તેનામાં આત્મ-વિશ્વાસ વધી જાય છે. એ આત્મવિશ્વાસને લઈને તેની માનસિક શક્તિ પણ વધી જાય છે. મનુષ્યના સંકલ્પની સફળતા તેની માનસિક શક્તિ ઉપર નિર્ભર રહેલી છે. એટલા માટે જે મનુષ્ય ઉદાર વિચાર રાખે છે તેના સંકલ્પ સફળ થાય છે, તેનું મન પ્રસન્ન રહે છે, તે સઘળા પ્રકારની પરિસ્થિતિમાં શાંત રહે છે, તેનું સ્વાસ્થ્ય પણ સારું રહે છે અને તે જે કોઈ કામ હાથમાં લે છે તે પૂર્ણ કરવાને સમર્થ બને છે. તેનું અકારણ મૃત્યુ પણ નથી થતું. દીર્ઘાઈથી થવાથી તેનાં સંતાન બીજાના આશ્રિત નથી બનતા.

જે મનુષ્યના વિચાર ઉદાર હોય છે અને જે હુમેશાં પોતાની બાતને બીજાની સેવામાં બેસી રાખે છે તેની આસપાસના લોકોના વિચાર પણ ઉદાર થઈ જાય છે. સ્વાર્થી મનુષ્યના સંતાન નિષ્કામ જ નહિ પરંતુ કૂર પણ હોય છે. એવા સંતાન માતાપિતાને જ દુઃખ આપે છે. એથી ભિદ્ધું ઉદાર મનુષ્યના સંતાન હુમેશાં માતાપિતાને પ્રસન્ન રાખવાનું કામ

કરે છે. જ્યારે ઉદારતાના વિચારો મનુષ્યના સ્વભાવનું અંગ બની જાય છે અર્થાત્ તે તેના ચેતન મનને જ નહિ પણ અચેતન મનને પણ પ્રભાવિત કરી દે છે ત્યારે તેનો પ્રભાવ નાનાં બાળકો તેમજ બીજા સંખંધીયો ઉપર પણ પડે છે. એ રીતે આપણે આપણી આસપાસ ઉદારતાનું વાતાવરણ સર્જીએ છીએ અને એનાથી આપણાં મનમાં અદ્ભુત માનસિક શક્તિનો વિકાસ થાય છે.

વિદ્યાના સંખંધમાં એમ કહેવામાં આવે છે કે તે જેટલી વધારે બીજાને આપવામાં આવે છે તેટલી વધારે વધે છે. કોઈ વસ્તુ આપવાથી વધે છે એ માત્ર વિદ્યાના સંખંધમાં જ સાચું છે એમ નહિ પણ ધન તથા સન્માનના સંખંધમાં પણ સાચું છે. મહારાણ યુધિષ્ઠિરે રાજસૂય યજ્ઞમાં દાન આપવાનું કામ દુર્યોધનને સોંપ્યું હતું, અને શ્રીકૃષ્ણે પોતે લોકોનું સ્વાગત કરવાનું સ્વીકાર્યું હતું. એમ કહેવાય છે કે દુર્યોધનને દાન આપવાનું કામ એટલા માટે સોંપવામાં આવ્યું હતું કે જેથી કરીને તે સૌને પોતાની મરજીમાં આવે એટલું આપે, પરંતુ જેટલું ધન તેને હાથે બીજાને આપવામાં આવતું હતું તેનાથી ચારગણું ધન યુધિષ્ઠિરના ખજાનામાં આવી જતું હતું. શ્રીકૃષ્ણ બધા અતિથિઓનું સ્વાગત કરતી વખતે તેઓના ચરણ પોતા હતાં. એના પરિણામે તેમણે પોતાનું સન્માન જોયું નહિ, પણ બિલ્ડું વધાર્યું હતું. જ્યારે રાજસભા થઈ ત્યારે એક શિશુપાલ સિવાય બધા રાજાઓએ શ્રીકૃષ્ણને જ સર્વોચ્ચ આસન લેવાનો આગ્રહ કર્યો હતો. જે માણસ પોતાનાં દ્રવ્યને જેટલું બીજાના હિતાથે વાપરે છે, તે તેટલું જ વધારે મેળવે છે, અને જે માણસ પોતાના માન અપમાનની પરવા નથી કરતો તે જ સંસારમાં સૌથી વધારે સન્માન પામે છે.

સ્વાર્થભાવ મનની અંદર ક્ષોભ ઉત્પન્ન કરે છે અને ઉદારતાનો ભાવ શીઘ્ર ઉત્પન્ન કરે છે. જે આપણે આપણા જીવનની સફલતાને આંતરિક માનસિક અનુભવોથી માપીએ તો આપણે ઉદાર મનુષ્યના જીવનને જ સફળ માનશું. મનુષ્યની ખરી સંપત્તિ ધન, રૂપ અથવા આબરૂ નથી, તે સઘળાં નશ્વર છે. તેની ખરી સંપત્તિ તેના વિચાર જ છે. જે માણસનાં મનમાં જેટલી વધારે શાંતિ, સંતોષ અને સારથભાવ ઉત્પન્ન કરનાર વિચાર આવતા હોય છે તે તેટલો વધારે ધનવાન છે. ઉદાર વિચાર મનુષ્યની એવી સંપત્તિ છે કે જે તેને આપતિના વખત મહદરૂપ થઈ પડે છે. પોતાના ઉદાર વિચારો લઈને તેને આપત્તિકાળ આપતિના રૂપમાં આવતો જ નથી, તેને તો બધી પરિસ્થિતિને પોતાને અનુકૂળ જ લાગે છે.

ઉદાર મનુષ્યમાં મનમાં સારા વિચારો એની મેળે જ ઉત્પન્ન થાય છે. એ સારા વિચારોને લઈને સર્વ પ્રકારની નિરાશાઓ નષ્ટ થઈ જાય છે અને ઉદાર મનુષ્ય હરેશાં ઉત્સાહપૂર્ણ રહે છે. ઉદાર મનુષ્ય આશાવાદી હોય છે. નિરાશાવાદ અનુદારતાનો જે રીતે સહયોગ છે તેવી તે રીતે ઉદારતાનો સહયોગ આશાવાદ અને ઉત્સાહની સાથે છે. જ્યારે મનુષ્યને પોતાની અંદર કોઈ જાતની નિરાશા વધતી જણાય ત્યારે તેણે સમજી લેવું જોઈએ કે કોઈક સ્થળે તેના વિચારોમાં ઉદારતા ચોછી હોવી જોઈએ. એટલા માટે તેના પ્રતિકારરૂપે તેણે ઉદાર વિચારોનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ. પોતાની નજીક રહેનારા માણસોની સાથે જ તેની શરૂઆત કરવી જોઈએ. તેનાથી તેને જણાશે કે થોડા જ વખતમાં તેની આસપાસ બુદ્ધિ જ પ્રકારનું વર્તિતરુણ ઉત્પન્ન થઈ ગયું છે. તેના મનમાં ફરીવાર આશાવાદી વિચારો આવવા લાગશે. અને જેમ જેમ

મહાન યોગેશ્વર શ્રી આનંદધનજીકૃત
શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુનું સ્તવન.

સં—૩૦૬૨૨ વલ્લભદાસ નેજાસીભાઈ-ગોરખી.

(ગતિક ૫૪ ૨૧૭ થી ચાલુ.)

ગાથા ૪.

નિજ સ્વભાવ સ્થિર કરે ધરે,
 ન કરે પુદ્ગલની ખંચ રે;

સાખી હુઈ વરતે સદા,

ન કદા પરભાવ પ્રપંચ રે. (૪) પ્રણમું

ભાવાર્થ—ભરો કમળનો રસ ચૂસતાં પ્રથમ સ્થિર થઈને બેસે છે. કમળને જે ચતો નથી, આંચકો મારતો નથી અને પીડા ઉપભવતો નથી. (જિમ તરુ કૂલે ભરો બેસે, પીડા ન તાસ ઉપભવે) જાણે તટસ્થપણે સાક્ષી થઈને બેસે છે. અને બીજી લપનછપનરૂપ

તેનો ઉદારતાનો અભ્યાસ વધતો જશે તેમ તેમ તેનો ઉત્સાહ પણ વધતો જશે. આ ઉપરથી એટલું પ્રમાણિત થાય છે કે-મનુષ્ય ઉદારતાથી કશું ખોતો નથી, પણ કંઈને કંઈ મેળવે જ છે.

કેટલાય માણસો એમ કહ્યા કરે છે કે-બીજા લોકો અમારી ઉદારતાનો લાભ ઉઠાવે છે. વાસ્તવિક રીતે એ ઉદારતા જ નથી કે જેને લીધે પાછળ પડતાવું પડે. સ્વાર્થવંશ દેખાડેલી ઉદારતાની પાછળ એવા પ્રકારનો પશ્ચાત્તાપ હોય છે. ખરા હૃદયથી દેખાડેલી ઉદારતા કદિ પણ પશ્ચાત્તાપનું કારણ બનતું નથી; તેનું પરિણામ હમેશાં સાફ જ આવે છે. કદાચ કોઈ માણસ આપણા ઉદાર સ્વભાવનો લાભ ઉઠાવીને આપણને કળી જાય તો તેનાથી આપણું આધ્યાત્મિક પતન નથી થતું, ઉલટો લાભ જ થાય છે. એ આધ્યાત્મિક લાભ થોડા વખતમાં જ ભૌતિક સફળતાનું રૂપ ધારણ કરી લે છે. મનુષ્યનું સાંસારિક દીવાળું તેના

પંચાત કરતો નથી, પરભાવ પ્રપંચ કરતો નથી. આવી સહજ નિશ્ચલ દશા-અવસ્થા તે કળાકુશળતાથી સહજપણે-નિઃપ્રયાસપણે સાધી કમળનું રસપાન કરે છે.

આધ્યાત્મ દૃષ્ટિએ ઘટાવતાં—આ મારો મન-મધુકર પ્રભુના ચરણકમળમાંથી નિષ્પન્ન થતા પરમ મધુર શાંત રસનું પાન કરવા ઇચ્છતો સતો પ્રથમ તો પોતાનું ચિર અભ્યસ્ત ચંચલપણું છોડી દઈ નિજ સ્વભાવમાં સ્થિર થઈને બેસે છે. (આમ મનનો વિજય થાય છે. મન સધાય છે. મન સાધ્યું તેણે

આધ્યાત્મિક દીવાળાનું જ પરિણામ છે. એટલા માટે પોતાને કશાઈ જવાનો લય નકામો તેમજ મૂર્ખાઈભરેલો છે. જે રીતે બે ને બે ચાર જ થાય છે, ત્રણ થતા જ નથી, એ રીતે કોઈ પણ સદ્ભાવનાથી પ્રેરાયલાં કાર્યનું પરિણામ સાફ જ આવે છે. કદિ પણ ખરાબ આવતું જ નથી. કોઈ પણ કાર્યનાં બે ભતનાં પરિણામ આવે છે. એક બાહ્ય અને બીજું આંતરિક. પોતાનાં કાર્યનું મૂલ્ય બાહ્ય પરિણામથી યાકવું એ એક પ્રકારની નાદાની છે. સારા કામનું પરિણામ કોઈ વાર અનુકૂળ હોય છે, તો કોઈ વાર પ્રતિકૂળ પણ હોય છે; પરંતુ તેનું આંતરિક પરિણામ હંમેશાં સાફ જ હોય છે. સારા હેતુથી કરવામાં આવેલું કાર્ય મનમાં લદાઈ જ ઉત્પન્ન કરે છે અને આપણા મનને સાફ બનાવવું, આપણા વિચારો સુધારવા એ જ પરમ પુરૂષાર્થ છે. રત્તિ શમ્ભુ.

સઘળું સાધ્યું.) ભગવાનના ચરણકમળની ઉપાસનામાં આ પ્રથમ પગધિયું છે—

એટલે પછી મનો-મધુકર પુદ્ગલની ખેંચ-ખેંચાણ કરતો નથી. પુદ્ગલ પ્રત્યે આકર્ષિતો નથી. પુદ્ગલનું આકર્ષણ ખંધ થાય છે, કારણ કે ઇંદ્રિયો જ્યાંસુધી સ્વચ્છદે છૂટી ફરતી હતી ત્યાંસુધી હરાયા ઢારની પેઠે પુદ્ગલ મોટે જ્યાં ત્યાં જાવાં નાંખતી હતી પણ હવે તો તે મન સારથીની લગામમાં આવી ગઈ છે અને મનોનિગ્રહ તો પ્રથમ જ થઈ ચૂક્યો છે. આમ ઇંદ્રિયવિજય પણ થાય છે. એટલે ઇંદ્રિયોરૂપ ઘોડા કૃદાકૃદ કરીને કમળ જેવા કામળ ચરણકમળને પીડા ઉપજાવતા નથી, કિલ્લામણા કરતા નથી.

આમ મનોનિગ્રહ અને ઇંદ્રિયજય કર્યા પછી નિરાકુલ થયેલ મન-મધુકર શાંત થઈને તટસ્થપણે સાક્ષીભાવે દષ્ટા થઈને બેસે છે. રાગદ્વેષાદિ પરભાવનું કર્તા-લોકતાપણું છોડી દઈ, દષ્ટાપણે બાધું ભેંચા કરે છે. પરભાવના પ્રપંચમાં પડતો નથી, પારકી પંચાત છોડી દે છે. આ પ્રમાણે તે ચરણકમળની ઉપાસનાની અત્યંત નિકટમાં આવે છે. ભ્રમર પણ કમળની ઉપાસના કરે છે, રસપાનને અનુકૂળ એવો શીઘ્ર સંસર્ગ થાય એમ અત્યંત નિકટમાં આવીને બેસે છે, તેમ મનમધુકર પણ પ્રભુના ચરણ-કમળનો આત્મસ્વરૂપાનુચરણનો શીઘ્ર સંસર્ગ-અનુભવ થાય એવી ઉપાસના કરે છે ને તેની અત્યંત સમીપમાં આવીને બેસે છે.

ગાથા ૫.

સહજ દશા નિશ્ચય જગે,

ઉત્તમ અનુપમ રસ રંગ રે;

રાયે નહીં પરભાવસુ;

નિજભાવસુ રંગ અભંગ રે. (૫) પ્રભુસું

ગાથા ૬.

નિજ ગુણ સખ નિજમાં લખે,
ન ચખે પરગુણની રેખ રે;

સીર-નીર-વિવરો કરે,

એ અનુભવ હંસ સુખ રે. (૬) પ્રભુસું

ગાથા ૭.

નિર્વિકલ્પ કથેય અનુભવે,

એ અનુભવની પ્રીત રે;

એર ન કંબહુ લખી શકે,

આનંદધન પ્રીત પ્રતીત રે. (૭) પ્રભુસું

સ્તવનની ગાથા ૪થી ૭ સુધીમાં ગંભીર-પણે અષ્ટાંગ યોગની સાધના ખૂણીથી મૂકી દીધી છે એમ જણાય છે.

નિજ સ્વાભાવ એ શબ્દથી યમ-નિયમનું સૂચન કર્યું છે, કારણ કે નિજ સ્વભાવમાં આત્માનું સંયમન-નિયમન કરવું તે જ યમ-નિયમ છે. (૩) સ્થિર કર-એ ઉપરથી આસન બતાવ્યું છે. આસન એટલે સ્થિર થઈને બેસવું તે, આત્મસ્વભાવમાં સ્થિર થવું, આત્મામાં બેઠક કરવી તે આસન છે. (૪) ધરે, એ ઉપરથી પ્રાણાયામ સૂચવ્યો છે કારણ કે ગાદી ભાવનું રેચન કરી, અંતરભાવનું પૂરણ કરી તેનું કુંભન કરવું, સ્થિર ધારી રાખવું-ટકાવી રાખવું તે પ્રાણાયામ છે. (૫) ન કરે પુદ્ગલની ખેંચ રે, એ ઉપરથી પ્રત્યાહાર કહ્યો-વિષયોમાંથી ઇંદ્રિયો જ પ્રત્યાહત કરી લેતો. યાછી ખેંચવી તે પ્રત્યાહાર છે. (૬) સાખી હુંધ વરતે સઠા-ન કહી પરભાવ પ્રપંચ રે-એ ઉપરથી ધારણા-અડગ-એક નિશ્ચય-અવધારણા બતાવી. (૭) સહજ દશા નિશ્ચય જગે, ઉત્તમ અનુભવ રસરંગ રે-ઈત્યાદિ ઉપરથી અનુભવરસના પાનરૂપ ધ્યાનદશા વર્ણવી છે (૮) નિર્વિકલ્પ કથેય અનુસરે, અનુભવે અનુભવની પ્રીત રે-આ ઉપરથી સમાધિ સૂચવી છે.

વર્તમાન સમાચાર.

તા. ૩૦-૬-૪૮ ના રોજ મંધવતિ નગરશેઠ વિમળભાઈ મયાલાદના પ્રમુખપણા નીચે અમદાવાદ શહેરમાં શ્રી સંઘ મળતાં વજ્ર કરાવે થયા હતા.

૧ “દિંદુ તેમજ ધાર્મિક તથા સામાજિક કે સંખ્યાવતી દેશો અને દેશોના વહીવટ અંગે તપાસ કરવા અને ચોગ્ય બહામણો કરવા માનનીય ન્યાય મૂર્તિ શ્રી ટેન્કુલકરના અધ્યક્ષપદે મુંબઈ સરકારે જે કમિટી નીમી છે તે કમિટી તેમના પાસે પોલી રોક કરતુરભાઈની જુજાની ઉપર પૂરતો વિચાર કરી ધાર્મિક દેશો કે સંખ્યાવતી દેશોના ઉપયોગ જે નિમિત્તે સંખ્યાવતી કરવામાં આવી હોય તેની મર્યાદા બહાર ધાર્મિક અને નૈતિક રીતિએ ન થઈ શકતો હોવાથી તેમાં સરકારી દરમીયાનગીરી કરવાની મના-મણ કરશે નહિ એવી અમદાવાદના જોનોના સકલ મંધની મજોશી આ સભા આદ્યા રાખે છે અને ના. મુંબઈ સરકારને પણ પ્રત્નની ધાર્મિક સ્વતંત્રતા અપામિત રાખવા અને તેમાં દરતરોપ નહિ કરવા આ સભા આમદપૂર્વક વિનંતિ કરે છે.”

૨ “જોનો અને દિંદુઓના કેટલાક સામાજિક રીતરિવાજોમાં સમાનતા હોવાથી ધાર્મિક દેશો અને સંસ્કૃતિના પ્રજોની વિચારણાના પ્રમગે પણ અમે જોનોને દિંદુઓના ભેગા મણી લેવામાં આવે છે. અમે જોનો અને દિંદુઓના ધાર્મિક શિક્ષાંતિ અને માન્યતાઓમાં ધણું અતર છે. આ રિચતિમાં અમેને

દિંદુઓના ભેગા મણવાથી જોન સંસ્કૃતિ અને દેશોને ધણું નુકશાન થયું છે, જોથી અમદાવાદના જોનોના મકલ સંધની આ મલા ધાર્મિક અને તેવા પ્રકારની આગેનોમાં જોનોને દિંદુઓના ભેગા ન મણવા ના. સરકાર સમક્ષ નમ્રતાપૂર્વક માંગણી કરે છે.”

૩ “અમદાવાદ જોન આગેવાન અને શ્રીમાન શેઠશ્રી આર્ચુરજી કલ્યાણજીની પેટીના પ્રમુખ શેઠશ્રી કરતુરભાઈ લાલભાઈએ શ્રી ટેન્કુલકર કમિટી સમક્ષ પોતાની જુજાનીમાં પવિત્ર દેવદ્રવ્યના રક્ષણ માટે તથા વહીવટ વાગેરે જાજતોમાં જોન સિદ્ધાંત અનુસાર જે દ્રષ્ટિદિંદુઓ સ્પષ્ટ રીતિએ રજૂ કર્યા છે તેને શ્રી મંધની આ સભા અનુમોદન આપવા સાથે અન્ય રથજોના શ્રી સંધોને શેઠશ્રી કરતુરભાઈની જુજાનીને અનુમોદન આપવા લાલામણ કરે છે, અને શેઠશ્રી કરતુરભાઈને દાર્દિક અમિનંદન આપે છે. તદઉપરાંત કમિટી સમક્ષ જુજાનીમાં ખીજ જે જે શુદ્ધરથોએ જોન સિદ્ધાંત અનુસાર જે જે વિચારો દર્શાવ્યા છે, તે માટે તેઓને અગિનંદન આપે છે.”

૭૨૧.

શેઠશ્રી કરતુરભાઈ લાલભાઈને અભિનંદન.

તા. ૩-૭-૪૮ શનિવારે સાંજનાં પાંચ વાગે શ્રી જોન આત્માનંદ સભા ભાવનગરની કાર્યવાહક કમિટીની

આગ ઉપર મુજબ નિજસ્વભાવની સ્થિ-રતા, પુરૂગલ પ્રત્યે અનાકર્ષણ, સાદીલાયે સદાવર્તન, પરભાવપ્રપંચ ત્યાગ, સહજ દશાની નિશ્ચય જગૃતિ, ઉત્તમ અનુભવ રસ-રંગ, પરભાવનાં અનાસક્તિ, નિજ લાવમાં અભંગ રંગ, સર્વ નિજ શુણ્ણુ નિજ આત્મામાં લખણુ, પરશુણુ રૂપનો પણ

અનાસ્વાદ, સ્તીર-નીર વિવેક કરનાર હંસ જેવો અનુભવ, નિર્વિકલિપ દ્યેય અનુભવ, તેની પરમ પ્રીતિ અને તેની અવાચ્યતા-એ વિગેરે લાવો યથામતિ ઘટાવવા.

આમ જુદીજુદી રીતે અર્થ ઘટાવી શકાય છે. સ્તવન ધણું અર્થગભીર છે. એટલે અનેકાનેક અર્થ તેના વિચારી શકાય છે.

સહા શેઠ ગુલામચંદ આણંદજીનાં પ્રમુખપદે મલી હતી જેમાં નીચેનાં ઠરાવ સર્વાનુમતે પસાર થયો હતો.

“ શ્રી ટેન્કુલકર કમિટી સમક્ષ જે જીજ્ઞાસીઓ રજુ થઈ તેમાં શેઠશ્રી આણંદજી કડયાણીની પેઢીના પ્રમુખ સાહેબ અને જાણીતા જૈન કોમનાં આગેવાન શેઠ કરતુરભાઈ લાલભાઈએ જૈન સિદ્ધાંતાનુસાર દેવદ્રવ્યની વ્યાપ્તમાં પોતાની જીજ્ઞાસીમાં જે દૃષ્ટિનિંદુઓ રજુ કર્યાં છે તેને શ્રી જૈન આત્માનંદ સહા (ભાવનગર) અનુમોદન આપે છે અને તેઓશ્રીની જીજ્ઞાસી પરથી તેમનામાં રહેલ ધર્મ અને સમાજ પરવેની અનુપમ જોડી ભાવના તરી આવે છે એટલું જ નહિં પણ સમાજને તે માર્ગદર્શક છે તે માટે આ સહા તેઓશ્રીને હાર્દિક અભિનંદન આપે છે. ઉપરાંત જે જે ગૃહસ્થોએ પોતાની જીજ્ઞાસીમાં જૈન સિદ્ધાંતોનાં પ્રતિપાદન માટે પોતાનાં વિચારો રજૂ કર્યાં છે તેઓને પણ આ સહા હાર્દિક અભિનંદન આપે છે.”

સવંતસરી નિર્ણય

આજરોજ શ્રી વિજયલક્ષ્મિસૂરિ મહારાજના અધ્યક્ષત્વાને ભાવનગર સ્વેતાંબર મૂર્તિપુજક શ્રી તપગચ્છ જૈન સંઘ મળ્યો હતો. જે વખતે શ્રીમાન આચાર્ય મહારાજ શ્રી વિજયનેમિસૂરિશ્વરજી તથા શ્રીમાન વિજયવલ્લભસૂરિશ્વરજી મહારાજના પુત્રો તે વખતે વાંચવામાં આવ્યા હતા અને બંને પૂજ્ય આચાર્ય મહારાજની આજ્ઞા મુજબ આ વર્ષે ભાદરવા શુદ્ધ ૪ મંગળવારે સવંતસરી કરવાનો જ સર્વાનુમતે ઠરાવ થયો હતો.

મરણ નોંધ.

દુઃખદ અવસાન:—શ્રી રા. રા. વકીલ ન્યાયચંદ લક્ષ્મીચંદ મુંબઈમાં જેઠ સુદ ૧૫ ના રોજ તથા માસની બિમારી ભોગવી સ્વર્ગસ્થ થયા છે. તેઓ મૂળ રહેવાસી લખતર પાસે પેઢાના હતા. જેઠા સત્તર વર્ષથી કડીમાં વકીલાતનો ધંધો કરતા હતા. એક પ્રખર ધારાસાસ્ત્રી તરીકેની આખા મહેસાણા પ્રાંતમાં તેમની કીર્તિ હતી. સેવા અને ધર્મના સંસ્કારો પ્રથમથી પ્રાપ્ત કર્યા હતા. કડીમાં એકસો વિઠાઈઓ રહી શકે તેવું મોટું છાત્રાલય અથાગ પરિશ્રમ વેરી પાંચ વર્ષ પહેલાં સ્થાપન કર્યું છે. તેમની સેવાઓ નિઃસ્વાર્થ હોવાથી અતિ લોકપ્રિય હતા. કડી મ્યુનિસિપાલિટીના પ્રજા તરફથી ઉપાધ્યક્ષ હતા. કડીની નાની મોટી દરેક સંસ્થાઓના કાર્યમાં તેઓ અપૂર્વ રસ લેતાં. તેમનું અવસાન ૪૨ વર્ષની ઉંમરે યંવાથી આ સહાએ સેવાભાવી, કાર્યદક્ષ અને અતિ પ્રમાણિક નીડર લાઈફ મેમ્બર ગુમાવેલ છે. તેમની ખોટ જલદી ન પૂરી શકાય તેવી છે. શાસનદેવ તેમના આત્માને શાંતિ આપો.

શ્રી ભીખાભાઈ હેમચંદનો સ્વર્ગવાસ

ભાઈ ભીખાભાઈ શુભારે ૫૧ વર્ષની ઉંમરે થોડા દિવસની બિમારી ભોગવી પંચત્વ પામ્યા છે. તેઓ શેઠ મંગલચંદ હેમચંદ કે જેમની શુભારે સવાસો વર્ષથી પેઢી ભાવનગરમાં ચાલતી હતી. તેઓ રેશમી કાપડના ખાસ વેપારી હતા. તેમના ભીખાભાઈ પૌત્ર હતા. મુળવંતની પાટણના હતા. ધર્મ શ્રદ્ધાળુ જૈન હોવાથી દેવ, ગુરૂ, ધર્મની યથાશક્તિ આરાધના કરતા હતા. ભીખાભાઈ માયાળુ, મિતનસાર, સરસ અને સાદા હતા. આ શહેરમાં કાપડના પ્રતિષ્ઠિત વ્યાપારી તરીકે તેમની ગણના હતી. આ સહાના ધણી વર્ષોથી તેઓ સહાસદ હતા. તેમના સ્વર્ગવાસથી એક ધર્મી સહાસદની ખોટ પડી છે. તેમના પવિત્ર આત્માને અનંત શાંતિ પ્રાપ્ત થાઓ તેમ પરમાત્માની આર્થના કરશે છીએ.

અમારું નવું પ્રકાશન.

૧ શ્રી દ્વારિશાર નયચક્રસાર-અથ (મૂળ ટીકા સાથે)

તાકિંક શિરોમણિ, નવચાક્રપારંગનવાદિપ્રભાવક આચાર્યશ્રી મહાવાદિ ક્ષમાશ્રમણ ચિરચિત મૂળ અને ટીકાના પ્રણેતા સમર્થ તાકિંક આચાર્યશ્રી સિંહસૂરગણિ ક્ષમાશ્રમણ એકંદરે સ્વપર વાહ્યમ વિષયક પાંચત્રના ક્ષેત્રમાં કેવું વિશાલ પ્રભુત્વ ધરાવતા હતા ? તે આ અપૂર્વ ગ્રંથ બતાવે છે; તેમજ આ ગ્રંથના પ્રકાશનથી વિદ્યમાન-અવિદ્યમાન ભારતીય આર્ષદર્શનિક સાદિત્ય અને તેને લગતા ઇતિહાસ ઉપર વિશિષ્ટ પ્રકારે પ્રકાશ પાડતો આ નવનો અદ્વાદાન્તર શ્લોક પ્રમાણ અપૂર્વ ગ્રંથ છે. કે જે વિદ્વાનો, સાહિત્યક્ષેત્રમાં રસ ધરાવનાર આમજનનાને પણ રસપ્રદ બનશે. આ માસિકમાં આવતી લેખમાળા અને વિશિષ્ટ મંશોધન અને સંપાદનને લગતો સર્વ વિશાળ શાન્તમૂર્તિ આચાર્ય ભગવાન શ્રી સિદ્ધિસુરિધરજીના વિદ્વાન શિષ્ય અચાર્યશ્રી વિજયમેધસૂરીશ્વરજીના મહાનુભાવ શિષ્ય શ્રી ભુવનવિજયજીના વિદ્વાન શિષ્ય મુનિવરશ્રી જગદ્ગુરુશ્વરજી મહારાજે આ સત્રા ઉપર કૃપા કરી તે ભાર સ્વીકારી લીધો છે. આ અંકમાં તેમજ દલે પછીના માસિકમાં તે મારેના લેખો આવે ને વાંચવા જૈન બંધુઓ બહેનોને નમ્ર સુચના છે. જેમ બને તેમ વેળાસર અમારા તરફથી છાપવાનું કામ ચરૂ થશે.

૨ શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુ ચરિત્ર. (છપાય છે.)

શ્રીમાન દેવજનાચાર્યકૃત ૧૧૦૦૦ હજાર શ્લોકપ્રમાણ, પ્રાકૃત ભાષામાં, બારમા સ્તંભોમાં રચેલો તેનું આ ભાષાંતર છપાય છે. આ ચરિત્ર ગ્રંથકર્તા આચાર્ય મદારાજની વિદ્વાતાપૂર્ણ શુદ્ધ, અનુપમ, અસૌકીક રચના છે. આટલો મોટો શ્રી પાર્શ્વનાથ ચરિત્ર ગ્રંથ ખીજે નથી. તેમ આવી મહત્વપૂર્ણ ચરિત્ર રચના ભાગ્યેજ બીજા ગ્રંથમાં હશે. પ્રભુના ભવોના વિરતૃત વર્ણન સાથે, પ્રભુના દશ ગણધરાના પૂર્વભવોના ચરિત્રો માથે આપવામાં આવેલ છે. સાથે અનેક અંતર્ગત કથાઓ અને ધણી બધા યોગ્ય વિવિધ વિષયો પણ આવેલા છે. આ એક અપૂર્વ કૃતિ છે. ૬૫ શ્લોક સાગ પાંચસેંદ પૃષ્ઠ, અને આકર્ષક છળાતી દૃષ્ટિએ તૈયાર કરાયેલ અનેક રંગીન ચિત્રો, મજાસુના બાઇ-ડોંગર તૈયાર થાય છે.

૩ મહાસતી શ્રી દમયંતી ચરિત્ર. (છપાય છે.)

શ્રી મહાકવિચરિત્ર ચિરચિત મૂળ ઉપરથી અનુવાદ.

પૂર્વનો પૂણ્યયોગ અને શીલનું માહત્ત્ય સતી શ્રીદમયંતીમાં અસાધારણ દ્રુત તેનો શુદ્ધ અને સરળ ભાષામાં અનુવાદ કરાવી અમારા તરફથી પ્રકાશનનું કાર્ય ચરૂ કરેલ છે. આ અનુપમ રચનામાં મહાસતી દમયંતીના અમાધારણ શીલ મહાત્મ્યના પ્રભાવરસેના ચમત્કારિક અનેક પ્રસંગો, વર્ણનો આવેલ છે, સાથે નળરાજા પ્રત્યે અપૂર્વ પતીભક્તિ, સતી દમયંતી સાસરે સ્ત્રીધારતાં માંખાપે આપેલી સોનેરી શિખામળો, ભુગારથી થતી ખાતાખરાબી, ધૂન જનના ધૂનતા, પ્રતિજ્ઞાપાલન, દમયંતીના ધર્મો, રાજાની નીતિ, જન વિવાસના વખતે, આવતા સુખ દુઃખો વખતે ધીરજ, શાંતિ અને અનુભવ મેળવવાના ભાવભરીત નોષ, તેમજ પુણ્યશ્લોક નળરાજાના પૂર્વના અસાધારણ મોહાંતર પુણ્યવંધના યોગે તેમજ ભવમાં તેમના માહત્ત્ય, મદિમા, તેમના નામ સ્મરણથી મનુષ્યોને થતા લાભો વગેરેનું અદ્ભુત પેકન પાકન કરવાનું વર્ણન આચાર્ય મદારાજે આ ગ્રંથમાં આપ્યું છે. બીજા અંતર્ગત સુબોધક કથાઓ પણ આપવામાં આવેલી છે.

(યોજનામાં)

૫ શ્રી શ્રેયાંસનાથ પ્રભુ ચરિત્ર. ૬ શ્રી સુમતિનાથ પ્રભુ ચરિત્ર બાણાંતરે ચાપ છે.
નં. ૪-૫-૬ માં આર્થિક સહાયની અપેક્ષા છે.

તૈયાર છે.

દેવસી-રાધ (બે) પ્રતિકભણાદિ મૂળ સૂત્રો.

સૂત્રોની સંક્ષિપ્ત સેચન સાથે.

હાલ અમારા તરફથી ઉપરોક્ત દેવસી-રાધ પ્રતિકભણ સૂત્રની છુક પ્રગટ કરવામાં આવી છે. નિરંતરની શ્રાવક-શ્રાવિકા માટેની આ આવશ્યક ક્રિયા હોવાથી આવી સખત મેંધવારી હોવા છતાં અમારા ઉપર લણી માગણી આવવાથી ઉચ્ચ કાગળો ઉપર સુંદર મોટા ગુજરાતી ટાઇપમાં છપવી પ્રસિદ્ધ કરેલ છે. કિંમત માત્ર રૂ. ૦-૧૦-૦ દશ. આના પોસ્ટેજ જુદું.

જૈન કન્યાશાળા, પાઠશાળાઓએ આ હાલ સત્વર લેવાની જરૂર છે. સામટી નકલ લેનાર ધાર્મિક સંસ્થાને યોગ્ય કમીશન આપવામાં આવશે.

શ્રીમાન્ હરિભદ્રચૂરિ વિરચિત શ્રી ધર્મખિંદુ ગ્રંથ.

(મૂળ અને મૂલ ટીકાનાં શુદ્ધ સરલ ગુજરાતી બાણાંતર સહિત.)

આ ગ્રંથના મૂળ કર્તા મહાતુભાવ શ્રી હારભદ્રચૂરિ કે જેઓ જૈન ઇતિહાસમાં જુ પ્રસિદ્ધ છે, શ્રી મહાતુભાવ ગ્રંથકારે મુનિજો અને ગૃહસ્થોના સાધારણ અને વિશેષ ધર્મો, મોક્ષરૂપ સ્વરૂપ અને તેના અધિકારી વગેરે વિષયો ખતાવવાને માટે આ ઉપયોગી ગ્રંથની યોજના કરી છે, અને તેની અંદર તેનું વિવેચન કરી સારી રીતે સમજાવ્યું છે.

આ પ્રમાણે ગૃહસ્થ અને યતિ ધર્મને વિસ્તારપૂર્વક પ્રતિપાદન કરનાર આ ગ્રંથ છે. જે વાચક જૈન ધર્મના આચાર, વર્તન, નીતિ, વિવેક અનેક વિષયના શુદ્ધ સ્વરૂપ સાથે તરતોના રહસ્યોને સારી રીતે સમજી શકે છે. મુનિ અને ગૃહસ્થ આ ગ્રંથને આદ્યંત વાંચે તો સ્વધર્મસ્વચ્છતા વધારી સ્વરૂપને જાણી પોતાની મનોવૃત્તિને ધર્મરૂપ ક્રમવૃક્ષની શીતળ છાયાની આશ્રિત કરી અનુપમ આનંદના સંપાદક અને છે.

આ ગ્રંથની આ ખીછ આવૃત્તિ છે. મુગારે ચારસેંઠ પાનાના આ ગ્રંથની કીમત માત્ર રૂ. ૨-૦-૦.

II જૈન ઐતિહાસિક ગુર્જર કાવ્ય સંગ્રહ. II.

(સંગ્રાહક અને સંપાદક શ્રી જિનવિજયજી સાદેખ, આચાર્ય ગુજરાત પુરાતત્ત્વ મંદિર.)

શ્રી જૈન શાસનની ઉત્તતિ કરનારા આચાર્યો, સાધુજો, સાધ્વીજો અને ગૃહસ્થોના છવનચરિત્ર સારજને પ્રસરાવનારા પ્રાચીન ગુજરાતી ભાષામાં રચાયેલ પ્રમાણિક ઐતિહાસિક પ્રબંધો, કાવ્યો અને રાસોનો સંગ્રહ આ ગ્રંથમાં આવેલો છે. આ ગ્રંથમાં એકત્રીશ વ્યક્તિના તેજોશ કાવ્યોનો સંગ્રહ, ગુજરાતી રાસોનું સરોધન કાર્ય સંપાદક મહાશય અને અન્ય સાક્ષરોએ કરેલ છે.

તેનો રચના કાળ ચૌદમાં સૈકાથી પ્રારંભી અઢારમાં સૈકાના પ્રથમ અઢાયમુધી સાકાચાર સૈકાનો છે, તે સૈકાઓનું ભાષા સ્વરૂપ, ધાર્મિક સમાજ, રાજકીય વ્યવસ્થા, રીત રીવાજો, આચાર વિચાર અને તે સમયના લોકોની ગતિનું લક્ષ્યખિંદુ એ દરેકને લગતી સત્ય પ્રમાણિક બધી માહિતિઓ આ ગ્રંથમાં આપવામાં આવેલી છે.

આ ગ્રંથમાં કાવ્યો તથા રાસોનો ગુજરાતી ભાષામાં સુવિધિત રીતે રજૂ કરવા કયા કયા અગ્રણી હતા, તે તે ગ્રંથોના નામો, ગૃહસ્થોના નામો, તમામ મહાપુરુષોના નામો, સંવત સાથે આપી આ કાવ્ય સાહિત્યની સુંદર અને સરલ ઉપયોગી રચના બનતી હોવાથી આ પાતા કરતાં વધારે છે. કિંમત રૂ. ૨-૧૨-૦ પોસ્ટેજ અલગ.

મુદ્રક : શાહ શુભાષીદ વલ્લભાઈ : શ્રી મહાદેવ ચિંતન-પ્રેસ, રાજકોટ-ગાવનમંડ.